

Vaderlandsche historie, vervattende de geschiedenissen der nu vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland, van de vroegste tijden af

<https://hdl.handle.net/1874/37212>

VADERLANDSCHE
HISTORIE.

EERSTE DEEL.

Del. T. Goussier. Sculp. J. Allart.

J. ALLART, excudit.

VADERLANDSCHE
HISTORIE,

VERVATTENDE DE
GESCHIEDENISSEN

DER NU
VEREENIGDE NEDERLANDEN.

INZONDERHEID DIE VAN
HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte
Gedenkstukken samengesteld,

DOOR

JAN WAGENAAR.

Met Plaat en Kaarten.

EERSTE DEEL,

BEGINNENDE MET DE AANKOMST DER
BATAVIEREN HIER TE LANDE, EN
EINDIGENDE MET HET JAAR 800.

TE AMSTERDAM, BY

JOHANNES ALLART.

M D C C X C.

*Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten
van Holland en Westfriesland.*

V O O R R E D E .

De lust der Nederlanderen tot het leezen en naspooren der oude en laaterc Geschiedenissen huns Vaderlands was, sedert lang, en is tegenwoordig inzonderheid zo algemeen, dat men byna niemant vindt, dien 't zig niet schaamen zou, geheel onkundig te zyn, van 't gene 'er, tot zynen tyd toe, in zyn Land, in zyne Stad, onder zyne Voorouders, is voorgevallen. Beroemde mannen rekenen 't zig tot eer, de Vaderlandsche Geschiedenissen, in 's Lands Hooge Schoolen, te onderwyzen. Hunne Lesfen worden met smaak gehoord. Even greetiglyk leest men, 't gene 'er, over de Vaderlandsche zaaken, in 't licht komt. Men houdt het voor eene genoegzaame aanpryzyng van een werk, dat 'er de Nederlandische Oudheden, Gewoonten, Regeering of Geschiedenissen in opgehelderd of ontvouwd worden. 't Schynt dat de zagte Regeering, onder welke wy leeven, ons zo veel belang doet neemen by het geene ons Vaderland aangaat, als of wy agtten, dat al wat wy 'er van hooren, ons zelv', ons eigen Huisgezin betrof.

De regtschaapen' kennis van 's Lands aloude en laaterc geschiedenissen is egter op verre na zo algemeen niet, als de lust, van welchen wy spreken: 't welk, grootendeels, toe te schryven is aan gebrek van eene algemeene Vader-

II V O O R R E D E.

landfche Historie, die, van de vroegfte tyden beginnende, den Staat en Gefchiedeniften des Lands door alle eeuwen, vertoont; die niet te kort is, om klaar en naauwkeurig te kunnen zyn, en niet te uitgebreid, om van alle of de meeste Liefhebbers te kunnen gekogt en doorlezen worden. Onze meeste Nederlandfche Historien vervatten flegts een gedeelte van 's Lands Gefchiedeniften: sommigen alleenlyk een verhaal van weinige jaaren. En 't komt elk niet gelegen, een groot getal van groote boeken te doorlezen, om een algemeen en goed begrip van 's Lands geheele Historie te verkrygen. Wy hebben hierom, al federt vyftien jaaren, onzen arbeid befteed, om aan dit gebrek te voldoen, en onze Landsluiden, in navolging van andere Hiftoriefchryvers, in nabuurige Ryken en Staaten, te voorzien van eene algemeene Hiftorie onzes Vaderlands. Tot nadere opening van ons oogmerk, en van de wyze, waarop het staat te worden uitgevoerd, hebben wy deeze Voorrede gefchikt.

Door het VADERLAND, welks HISTORIE wy befchryven, verftaan wy het Gewest, thans, onder den naam van VEREENIGDE NEDERLANDEN, vermaard: vervattende de Provinciën van GELDERLAND, HOLLAND, ZEELAND, UTRECHT, FRIESLAND, OVERYSSEL en GRONINGEN; zo nogtans, dat wy, ten opzichte der Gefchiedeniften, voor de vereeniging

ging deezer zeven Landfchappen, voorgeval-
len, ons byzonderlyk voorftellen de gefchiede-
nifen van HOLLAND te ontvouwen, en die
der andere Landfchappen alleen maar, voor zo
veel zy gemeenfchap met, of invloed op de
Hollandfche Gefchiedenifen hebben. Wy heb-
ben geoordeeld dat ons werk, zo wy dien voet
niet volgden, bezwaarlyk buiten verwarring
zou zyn te houden geweest.

Doch mooglyk verbeeldt zig iemand, dat het
nutter ware, de oudfte Gefchiedenifen, die toch
onzekerst en donkerst zyn, daar te laaten, en
de VADERLANDSCHE HISTORIE, met de beroer-
ten der zestiende Eeuwe, aan te vangen; te meer,
om dat men, weinige jaaren geleeden, eenige
Werken over gedeelten der oude Gebeurtenifen
onzes Vaderlands in 't licht gegeeven heeft. 't
Zal niet ondienftig zyn, deeze bedenkingen
kortelyk op te losfen.

Van de onzekerheid en duisterheid der alou-
de Gefchiedenifen onzes Vaderlands zyn wy
zo zeer als iemand overtuigd. Doch 't heeft al
mede zyne nuttigheid, dat men zeker en klaar
weete, wat 'er al onzeker en duisters in zy.
Daarenboven is 't niet alles duister en onzeker.
De oude Gefchiedenifen leeren ons ten min-
ften, van welke geringe beginfels, ons Land
en Volk tot zulk eene aanzienlyke hoogte ge-
fteegen is. Wy merken 'er den wonderen keer
in, dien de menfchelyke zaaken vaak neemen.

IV V O O R R E D E.

Ons Land, dit weet men zeker genoeg, was, voor eenige eeuwen, hier een woeste wildernis, daar een laag moeras, onbeschut van dyken, en bloot leggende voor de overstroming der Zee en Rivieren. Ons Volk was gering, gelyk het Land. De dappere Batavieren, van welken men zo veele doorlugtige daaden te boek gesteld vindt, wat warenze toch, dan een hoop verjaagde zwervers, die zig gelukkig rekenden, dat zy den Roomfchen Keizeren, voor Lyfwagten, dienen, en de Romeinsche Legers volgen mogten. De Franken, die naderhand deeze Landen bezeten hebben, op dat wy van woester volkeren zwygen, zouden nooit grooter Luiden dan ervaren^o Zeeschuimers of behendige Landroovers geworden zyn, hadden zy geene gelegenheid gevonden, om den grondslag hunner Mogendheid op dien van het gefloopt gebouw des Westerschen Ryks te vestigen. Onze Graaven, die sedert zo zeer den meester gespeeld, en 's Lands Vryheid verkragt hebben, wie waren zy, in de oudste tyden? Dienaars, meer niet, van de Vorsten der Franken. De Steden ook, die thans 's Lands Oppermagt helpen vertoonen, waren, onder de Reggering der oudste Graaven, in zo weinig aanzien, dat zy, in zaaken, die 't Landbestier betroffen, zelden of nooit, gekend werden. De oude Geschiedenissen onzes Lands ver-

100.

V O O R R E D E v

toonen ons, met genoegzaame zekerheid, hoe onze Staat allengskens grooter en grooter geworden is. En 't kan niet onnut zyn, hiervan een klaar beeld voor zyne gedagten te hebben.

't Is waar, dat 'er, weinige jaaren geleeden, eenige Boeken, over een gedeelte der oude Geschiedenissen onzes Lands, in 't licht gegeven zyn. Doch om nu niet te zeggen, dat ons oogmerk niet tot een gedeelte, maar tot de geheele oude Historie onzes Vaderlands uitgestrekt is; noch ook dat 'er, over oude Geschiedenissen, en vooral over die van ons Vaderland, altyd nog merkelyke naleezingen te doen zyn, en men, in eene woeste zee van oude sçhriften, ligtelyk iets vindt, 't welk een ander over 't hoofd heeft gezien; zo merken wy alleenlyk aan, dat ons oogmerk met dat der gemelde Historie-werken verschilt. Daar vindt men inzonderheid de Historie der Vorsten, die over ons Land geregeerd hebben. Wy stellen ons voor, de Historie van het Volk, niet zo zeer die van den Vorst, te beschryven. Wy bekreunen ons zynen uitheemsche Oorlogen niet, dan wanneer 'er onze Staat in gemengd is. Wy maaken ons werk niet van zyne Reizen, huisfelyke bedryven en veele andere dingen, hem in zynen Persoon betreffende. Spreeken wy 'er van; 't is in 't voorbygaan, en zo, dat men

VI V O O R R E D E.

merken kan, dat wy een ander hoofdoogmerk hebben. Al wat daarentegen den ouden Godsdienst, Regeeringsvorm, Gewoonten, Koophandel enz. van het Volk betreft, verhandelen wy zo naauwkeurig als ons, naar de bepaaldheid van ons bestek, mogelyk geweest is. De Geschiedenissen des Volks in 't algemeen zyn de hoofdstof van ons werk. Wy melden dus veele byzonderheden, die andere voorbygegaan zyn, en stellen, dikwils, de zelfde zaaken, in een geheel ander licht. Ondertusschen zal ons oogmerk, om inzonderheid de Historie des Volks, niet zo zeer die der Vorsten, te verhalen, ons werk, ten minsten zo verre het de oude tyden betreft, veel beknopter maaken, dan het anders zou geweest zyn.

Wy hebben ruim zo veel belang by de Historie van het Volk als by die der Vorsten. De Historie der Vorsten is ons ten deele vreemd: de Historie des Volks is onze eigen Historie. In deeze, zien wy, hoe onze Vryheid, van vroeg af aan, belaagd geworden is: wy zien haar nu eens tergen, schenden, verdrukken; en dan 't hoofd wederom boven haalen en over alle haare vyanden zegepraalen.

Men kan onze Historie in vyf byzondere deelen onderscheiden en den Staat en Geschiedenissen onzes Lands beschouwen 1. voor de aankomst

komst der Romeinen, hier te Lande; 2. gedurende de overmagt of overheersching der Romeinen; 3. onder het hoog gebied der Frankische of Duitfche Vorsten; 4. onder het bewind der Graaven, Hertogen, of welken naam onze byzondere Landsvorsten ook gedraagen mogen hebben; en 5. onder de Reggeringe der Staa- ten. 't Gene onder de vier eerste Tydperken voorgevallen is kan men onze *oude*; 't gene onder het laatste Tydperk gebeurd is, onze *nieuwe Historie* noemen, en dus ook onze gantsche VADERLANDSCHE HISTORIE, in twee voornaame Hoofddeelen onderscheiden.

Doch waar men, door deeze byzondere Tydperken heen, zyne oogen wendt, overal vertoont zig 's Volks Vryheid, nu eens be- laagd en verdrukt, dan eens verreezen en op den Troon geplaatst. In de allervroegste ty- den, ziet men het een Volk het ander van huis en have berooven, en ten lande uit jaagen. Toen de Romeinen hier voet in 't Land kreegen, heb- ben zy een deel des volks ten minsten volkomen- lyk overheerscht, met Krygsvolk bedwongen, met Wetten en Wethouderschap voorzien; en een ander deel, met het welk zy in verbond stonden, door veelerlei kneevelaaryen en gewel- denaaryen, tot eenen opstand getergd, die veel bloeds gekost heeft. De Franken hebben den Romeinen een deel deezes Lands uit de han-

VIII V O O R R E D E.

handen gewrongen, en toen zy naderhand tot een magtig volk waren aangegroeid, de Friezen, onder voorwenfel van hen tot den waaren Godsdienst te brengen, voor eenen tyd, geheellyk overheerscht. Onder die overheersching lagen wy nog, toen onze Graaven klein waren; doch toen zy, grooter geworden, zig van alle uitheemsche onderwerping ontslaagen hadden, waanden zy, ook omtrent het Volk, aan geene wetten verbonden te zyn. En schoon men 's Volks gedrag jegens de Graaven, in allen deele, niet behoeft te billyken, werden onze Voorouders egter, eerlang, door onze Vorstelyke Graaven, of derzelve Staatsdienaars, dermaate verdrukt, dat zy eindelyk den opstand ondernamen, die hun de Vryheid verwierf, welke wy nog heden genieten. De Nakomelingen van Filips den II. zagen zig genoodzaakt, eerst met de Staaten der Vereenigde Nederlanden, als met een vry Gemeenebest, te handelen, en daar na dezelve, by een plechtig Vrede-Verbond, voor onafhangkelyk te erkennen.

ONZE VADERLANDSCHE HISTORIE, die alle deeze dingen in 't byzonder ontvouwt, kan dus als eene *Historie der getergde, verdrukte, berleevende en zegepraelende Vryheid des Vaderlands* aangemerkt worden. In 't verhaalen der zaaken, die 't wezen van zulk eene Historie
uit

uitmaaken, stellen wy ons de onpartydigheid als eene Hoofdwet voor: van zins de waarheid der Gebeurtenisfen, en vooral de bedekte oogmerken, die de groote beweegraders der voornaamste Gebeurtenisfen zyn, nimmer te ontveinzen; maar klaarlyk, zo ver zy ons bekend zyn, open te leggen. Ten opzigte deezer geheime oogmerken van openbaare bedryven, agten wy 't egter nutteloos, bloote gisfingen voor te stellen, en vooral zeer nadeelig aan de Geloofwaardigheid des Verhaals, die gisfingen als Historifche waarheden op te geeven. Wy gisfen ook fomtyds: en hoe kan men dit, vooral in 't verhaalen van oude Gefchiedenisfen, geheellyk myden? Doch wy doen het den Leezer altoos merken, als wy gisfen, te gelyk met de redenen, op welken onze gisfingen steunen. Daar wy goede Historifche bewyzen voor ons meenen te hebben, verhaalen wy de zaaken met meerder verzekering, zonder egter ooit, voorbedagtelyk, te verzuimen naauwkeurig aan te wyzen, uit welke fchryvers en ftukken, wy onze bewyzen gehaald hebben. Onze Eeuw is eindelyk zo wys geworden, dat zy geen en Historiefchryveren, die zaaken verhaalen, welken, voor hunnen tyd, gebeurd zyn, geloof geeft, ten zy haar blyke, dat de verhaalde zaaken, op geloofwaardige getuigenisfen, steunen. Wy pryzen deeze voorzigtigheid, en willen elk
gaar-

X V O O R R E D E.

gaarne gelegenheid geeven, om onze treden, voet voor voet, na te gaan, ons te agterhaalen, daar wy, door onkundige leidsluiden, vanden regten weg afgebragt zyn, of onze goede voorgangers, door misverftand, kwalyk gevolgd hebben; of anders, in de waarheid onzer Gefchiedenissen, bevestigd te worden, als men ziet, op hoe vaste bewyzen dezelve steune. Om de onpartydigheid te beter te bewaaren, en den Lezer niet voor in te neemen, onthouden wy ons, doorgaans, van het maaken van aanmerkingen. Vloeit 'er ons, nu en dan, eene uit de pen; wy vertrouwen, dat zy niemant beletten zal, onzydig te oordeelen; maar elk, in tegendeel, daar toe behulpzaam zyn.

Ons voorneemen, om de Historie onzes Lands, op goede bewyzen, te vestigen, maakt ons 't werk veel moeiliker dan het anders geweest zou zyn, vooral ten opzigte der oude tyden. Kon- den wy ons vergenoegen, met het blootelyk nafschryven van 't gene laaterc Historieschryvers voor ons geschreeven hebben; haast ware het werk afgedaan. Doch wy moeten uit onze eigene oogen zien, en tot zulke schriften gaan, die, in of naast aan de tyden, geschreeven zyn, in welken de zaaken zyn voorgevallen: liefst nog tot zulken, die, in of naby het Land, welks Historie wy beschryven, zyn opgesteld; of van zulke Schryvers, die, in het Land verkeerd heb.

hebbende, genoegzaame kundigheid van 'sLands zaaken hebben konden. Doch hier vindenwe ons zeer verlegen. De oudste Ingezetenen deezzer Landen, welker geheugenis tot ons gekomen is, verstonden, naar 't gemeen gevoelen, noch leezen noch schryven (*a*). Immers, hun eenigste slag van Jaarboeken waren zekere Gezangen, vervattende de dappere daaden des Landaarts (*b*), welken van de Ouders aan de Kinderen voortgeleerd en eeniglyk in 't geheugen bewaard werden. 't Schynt dat deeze of diergelyke gezangen, in laater' tyden, toen 't volk beschaafder geworden was, door de *Barden*, eene soort van Digtters, in schrift gesteld geworden zyn. Een Schryver der vierde eeuw zegt, dat de Barden gewoon waren, deeze gezangen, in Heldenverfen gesteld, onder 't speelen op de Lier, aan te heffen (*c*). Karel de Groote nam, volgens 't getuigenis zyns Geheimschryvers EGINHART (*d*), de moeite, om de barbaarsche en overoude Gedigten, uit welken de Daaden en Oorlogen der oude Koningen gezongen werden, uit te doen schryven en van buiten te leeren. Doch 't is niet zeer
waar.

(*a*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XIX.

(*b*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. II.

(*c*) AMMIAN. MARCELLIN. Libr. XV. Cap. IX. p. 105. Edit. Vales. Gronov.

(*d*) De Vita Caroli Magni Cap. XXIX. p. 130. Edit. Schminck.

waarfchynlyk, dat deezen de oude gedigten geweest zyn, van welken TACITUS gewaagt. Veel- ligt zyn het de Gothifche gezangen geweest, van welken JORNANDES (e) en anderen fpreeken; die, toen dit Volk, in den aanvang der vyfde eeuwe, deeze Landen overftroomde, herwaards gebragt zullen zyn. Tegenwoordig zyn 'er, onzes weetens, nergens eenige overblyffels van te vinden, op welken men staat zou dur- ven maaken. Want de Gedigten, van wel- ken JOANNES AVENTINUS, die in de vyftiende en zestiende eeuwe gebloed heeft, op ver- fcheiden' plaatsfen zyner werken (f), fpreekt, zyn, naar alle waarfchynlykheid, niet boven een of twee honderd jaaren oud geweest; fchoon zy van zaaken gewaagen, die, veele eeuwen vroeger, zouden voorgevallen zyn. Wy mis- fen derhalven het eenigfte flag van Jaarboeken, welk de oudfte Ingezetenen deezer Landen hebben konnen opftellen. Of wy 'er veel aan verliezen, is twyfelagtig. 't Is niet te denken, dat onze oude Duitsche Digters ons nauw- keurige berigten van den staat hunner zaaken ge- geven zouden hebben. Ook zou hunne taal be- zwaarlyk verftaan worden.

By

(e) De Rebus Geticis Cap. IV.

(f) Annal. Boior. Libr. I. Cap. V. num. 10. & Cap. VII, num. 24. Edit. Lipfienf. 1710.

By gebrek van oude Schriften van Ingezeten-
 nen deezer Landen, moetenwe ons tot de
 Uitlanders keeren; die, of in 't voorbygaan, of
 opzettelyk, van den ouden staat en geschiede-
 nissen deezer Landen gewaagd hebben. En hier
 beklagt men het verlies der twintig Boeken over
 de Germanische Oorlogen, door PLINIUS
 den ouden opgesteld (*g*), van welken TACI-
 TUS zig dikwils bediend heeft (*b*). Ook dat van
 den Historiefchryver ASINIUS QUADRATUS,
 dikwils by STEPHANUS (*i*), en vermoedelyk
 ook, onder den naam van *Asinius*, by STRABO
 (*k*), vermeld, die, over de Germanische zaaken,
 naauwkeurig gefchreeven hadt, en, nog in de
 zesde eeuwe, voor handen was. Van veele an-
 dere Schryvers, die, in 't voorbygaan, iets van
 onze zaaken aangeroord hebben, zyn de naa-
 men naauwlyks tot ons gekomen. Onder de
 overgebleevenen, zyn 'er weinigen, die van
 de gelegenheid, minder nog die van de gefchiede-
 nissen onzes Lands gefchreeven hebben. STRABO,
 PLINIUS de jonge, POMPONIUS MELA en
 PTOLEMÆUS beschryven ons weinig meer dan
 de gelegenheid onzes Lands. Eene enkele plaats
 of twee by STRABO, die de Historie, en iets
 by

(*g*) PLINI Epist. Libr. III. Ep. V. num. 4.

(*b*) Annal. I. Cap. 69. XV. Cap. 53. Hist. Libr. III. Cap. 28.

(*i*) De Urbibus. p. 271, 743. Edit. Lugd. Batav. 1694.

(*k*) Libr. IV. p. 193. Edit. Parisiens. [p. 294. Edit. Amstel.]

by **PLINIUS** en **MELA**, dat de Zeden des Volks opheldert, is al wat men by deeze Schryvers vindt. **PLUTARCHUS**, **SUETONIUS**, **DIO CASSIUS** en eenige anderen geeven ook weinig aan de hand, dat onze oude Historie licht byzet. Doch de laatste, die omstandigst van **Druzus Krygstogten** geschreeven heeft, nog wel 't meest. **JULIUS CEZAR** en **TACITUS** zyn de voornaamsten, die ons de stoffe tot onze oudste Historie aan de hand geeven. Men denke egter niet, dat zy hun werk maaken, om voorbedagtelyk veel van onze zaaken te schryven. Immers Cezar doet zulks niet. Maar gelukkiglyk! hebben de Romeinen hier te Lande geoorloogd. Dit heeft hun aanleiding gegeven, om iets van den staat onzer zaaken te melden, en van onze Historie alleenlyk dat deel, waarin de Romeinen gemengd geweest zyn. Ware deeze Oorlog niet voorgevallen, wy zouden, vermoedelyk, geheel niets van onzen alouden staat geweeten hebben. **TACITUS** beschryft, in 't byzonder, den Kryg, tuschen **KLAUDIUS CIVILIS** en de Romeinen, uitvoerig. En schoon het slot van zyn Verhaal verlooren is; zou men moeite hebben, om, in 't noordelyk gedeelte van Europa, een Land aan te wyzen, van geen grooter omtrek dan dat der Batavieren, waarvan ons zulk een uitvoerig Verhaal van zulk eene oude geschiedenis nagelaaten is.

Doch

Doch zo dra ons TACITUS begeeft, bevin-
den wy ons byna geheel in 't duister. De Ba-
tavieren en Friezen en andere Inwooners dee-
zer Landen worden, by uitheemsche Schry-
vers, en anderen hebben wy nog niet, in den
tyd van twee eeuwen, naauwlyks eens genoemd,
Men mag eenige plaatsen uit HERODIAAN,
uit JULIUS CAPITOLINUS, uit TREBEL-
LIUS POLLIO, uit FLAVIUS VOPISCUS
en anderen, met eenigen grond, op ons Land
en deszelfs Ingezetenen, toepasfen; doch dit
is 't al. Eene aaneengeschakelde gefchiede-
nis van deeze tyden op te maaken is ondoen-
lyk. Ons Land is waarlyk gering geweest in
zig zelf: of de Romeinsche Schryvers hebben
geene gelegenheid gehad, om 'er veel van te
spreeken.

Na de invallen der Franken, omtrent het ein-
de der derde eeuwe, begint ons Land het hoofd
wederom een weinig op te beuren, in de oude
Schriften. Batavia, de Friezen en de nieuwe In-
wooners des Lands, de Franken en Saxers, wor-
den, nu en dan, eens genoemd. Men vindt
eenige dingen aangeroord, die, hier en hier
omtrent, voorgevallen zyn. Doch naar eene
omftandige Historie zoekt men te vergeefs. Van
eene reeks van vyftig jaaren, vindt men naauw-
lyks eenig ander befcheid, dan 't gene ons,
niet braave Historiefchryvers, maar vleijende
Lofredenaars, MAMERTINUS, EUMENIUS,
** 2
NA-

XVI V O O R R E D E.

NAZARIUS, LATINUS PACATUS en anderen van dat slag hebben gelieven te gunnen. En nog moeten hunne berigten, die zelden naauwkeurige waarheid, veelyds grootpraak behelzen, met voorzigtigheid, gelezen worden. Wat later, licht ons de fraaije Historiefchryver AMMIANUS MARCELLINUS toe, beschryvende Juliaans Krygstogten hier te Lande, van welken JULIAAN zelf, in zynen *Brief aan die van Athene* en elders, ook eenig verflag doet. Ook hebben wy hier den Griekfchen Schryver ZOSIMUS; in naauwkeurigheid egter, by AMMIANUS, op geen' eenen dag te noemen.

Van de vyfde en zesde eeuwe, hebben wy genoegzaam geene Historische Gedenkstukken. De invallen der Gothifche en Skytische Volken in deeze Landen hebben, ongetwyfeld, den lust tot nutte wetenschappen t'eenemaal uitgebluscht. Wy misfen hier de Historiefchryvers Sulpitius Alexander en Renatus Profuturus Frigeridus, die zekerlyk dingen gefchreeven zullen hebben, tot opheldering onzer Historie dienstig, en van welken Gregorius van Tours ons alleenlyk eenige brokken bewaard heeft. Hier mogen Prokopius, Agathias en Jornandes ons een weinig lichts of een enkel voorval aan de hand geeven; maar buiten deezen, schiet ons niets over, dan hier en daar een regeltje uit de Kronykjes

V O O R R E D E. XVII

nykjes van IDATIUS, PROSPER, MARIUS en andere diergelyken. Biedt ons de een of ander Digter, een KLAUDIAAN, of een SIDONIUS, iets tot opheldering of bevestiging aan; wy zyn 'er blyde mede, om dat wy niets beters krygen kunnen, en plaatfen hunne bloempjes gaarne, in het levenloos weeffel eener Historie, uit dorre Kronykjes, samengesteld. Van GREGORIUS VAN TOURS, die eene foort van Kerkelyke en Weereldlyke Historie der Franken samengesteld heeft, maaken wy zo veel gebruik, als met ons oogmerk bestaan kan.

In de volgende eeuwen, tot aan de dertiende en veertiende toe, verliest men zig zelve in eene woeste zee van Kloosterfchriften, jaarboeken, Leevens der Heiligen, en veele diergelyken, die, verspreid in verre over de honderd stukken *in folio*, behalven een goed getal *in quarto* en *in octavo*, gelegenheid in overvloed verschaffen, tot zoeken, naspooren, vergelyken, en maaken van uittreksels en aantekeningen van alles, wat ons een eenigermate aaneengeschakeld begrip van de Historie onzes Lands, tot aan de tyden onzer Vorsten uit de Huizen van Henegouwe en Beijeren geeven kan. Doch hier moet oordeel gebruikt, geschift en gefcheiden, en niet alles voor goede munt aangenomen worden, wat ons de Kerkelyken en Kloosterlingen verhaalen. Daar zy 't belang van den Godsdienst voorstaan willen, moet men

hen, inzonderheid, verdagt houden. De LEEVENS DER HEILIGEN, die, om dat zy fomtyds tydelyke zaaken aanroeren, met nut, kunnen worden ingezien, hangen aaneen van wonderlyke gezigten, droomen, geneezingen en wat niet al. Men moet dit alles doorzwelgen, om, hier en daar, iets te vinden, dat meer gronds heeft. Met één woord, men moet, uit deeze Schriften, alleenlyk leeren, 't gene de Schryvers niet beoogd hebben ons te leeren, en het gene zy ons eigenlyk leeren willen, ongeagt vaaren laten. De ANNALES of JAARBOEKEN zyn veelen in getal. De Schryvers derzelven hebben dikwils malkanderen uitgeschreeven. Doch sommigen zyn in Frankryk, anderen in Italie, anderen in Duitschland opgesteld. Wanneer de besten van deezen onderling overeenstemmen, wordt de Historie eerst regt geloofwaardig. Gemeentlyk geeven ons deeze Jaarboeken, 't is waar, alleenlyk een eenvoudig verhaal van gevallen, zonder dat zy ons de geheime oorzaaken der gevallen ontvouwen, en dan moet men doorgaans, of flegts naar de oorzaaken, op waarfchynlyke gronden, gisfen, of in zyne onkunde van die oorzaaken te vrede zyn. Doch 't gebeurt ook fomtyds, dat een veragt Kronykje ons eenig licht geeft, daar wy 't nimmer gezogt zouden hebben.

Behalven dat veele oorsprongkelyke stukken der Middel-eeuwe, *Vredebandelingen*, *Oorlogs-*

logsverklaringen, Pleitgedingen, Handelingen der Kerkvergaderingen, Huwelyksverbindingen, Uiterste Willen, Gifbrieven en veele diergelyken, die, in grooten getale, voorhanden zyn, veel opheldering geeven kunnen; zo kan men zig inzonderheid met veel nut bedienen van de BRIEVEN, door Koningen, eerste Staatsdienaars, Bischoppen en andere voorname Personaadjen geschreeven; die, hier en daar verspreid, by een gevoegd, een merkelyk getal uitmaaken. Men heeft nog Brieven van THEODORIK, Koning der Gothen in Italie; van KLOVIS, THEODEBERT, KAREL MARTEL, KAROLOMAN, PIPYN, KAREL DEN GROOTEN en andere Koningen en Vorsten der Franken, die, hier en daar, eenige opheldering aan de Geschiedenissen onzes Lands geeven. De Brieven van SIDONIUS APOLLINARIS, in de vyfde eeuw geschreeven, van de Pausen GREGORIUS DEN GROOTEN, GREGORIUS DEN II, GREGORIUS DEN III, ZACHARIAS, STEVEN DEN III, en eenige anderen; van ALCUINUS of ALBINUS, Leermeester van Karel den Grooten, zyn ons ook van dienst geweest. Vooral hebben wy gebruik gemaakt van de Brieven van BONIFACIUS, den vermaarden Geloofsprediker onder de Friezen, en van anderen, ten zynen tyde, geschreeven. Uit deezen is, vertrouwen wy, het beste berigt te haalen van den staat des Christelyken Godsdiensts

hier te Lande, in de agtste eeuw: en wy hebben te noodiger geoordeeld, deeze Brieven vlytiglyk te doorbladeren, om dat 'er onze Nederland-sche Historiefchryvers nog byna geen gebruik van gemaakt hebben, gelyk zy zig, in 't algemeen, weinig hebben toegelegd, om de oude Historie uit de Brieven op te helderen. Wy maaken geen gewag van veele andere Brieven, voor en na deezen geschreeven. Uit onze aanhaalingen is gemakkelyker te zien, dan wy 't hier zeggen konnen, van welken wy ons bediend hebben.

Tot opheldering der zeden en gewoonten deezer tyden, dienen ook zeer de oude *Wetten der Franken, Friezen, Saxers* en andere Volken, die, hier of hier omtrent, gewoond hebben; behalve dat de Historie der agtste, negende en tiende eeuw vry wat lights ontvangt, uit de zogenoemde *Capitularia*, of *Kerkelyke en Burgerlyke Instellingen der Fran-kische Vorsten*.

Door de tyden onzer eerste Graaven, helpen ons, behalve veele egte stukken, verspreid in de verzamelingen van *MARTENE en DURAND, RYMER, DU MONT, MATTHÆUS* en anderen, de Rym-Kronykfchryver *MELIS STOKÉ*, die ons van de Hollandsche zaaken, ten tyde van *FLORIS DEN V, JAN DEN I. en JAN DEN II*, den eersten Graaf uit den Huize van Henegouwe, een tamelyk goed verslag geeft. De Latynsche Kronyk van *WILLEM PRO-*
CU-

CURATOR, die onze Historiefchryvers niet genoeg gebruikt hebben, geeft ons de Gefchiedenisten van Holland, onder WILLEM DEN GOEDEN, aan de hand. De laatstgemelde was Monnik der Abtdye van Egmond, en men heeft, reeds in de veertiende eeuwe, begrepen, dat wy de Historie onzer oudste Graaven alleen aan deeze Kloosterlingen te danken hebben (1).

De Historiefchryvers der laater tyden, tot aan de Nederlandfche beroerten onder FILIPS DEN II., zyn te menigvuldig in getal, om te konnen opgenoemd worden. De voornaamften zyn, behalven onze oude Kronyken, FROISSART, MONSTRELET, DE LA MARCHE, COMMINES, HEUTERUS, enz. Ook geeven, ten opzigt der Hollandfche zaaken onder de Regeering van Karel den V, vry wat lichts de *Registers der Dagvaarten van Holland* van Mrs. AERTEN ADRIAAN VANDER GOES, die met het jaar 1525 aanvangen: twee werken, die, op 's Lands kosten gedrukt zynde, in weinige handen zyn. Van de Historien en stukken der volgende tyden, tot dicht aan de tegenwoordigen, zul-

(1) *Quid laudis, quæ memoria, quis honor Comitibus Hollandiæ supereset, nisi felix Cenobium Sancti Adalberti in Egmonda & monastica vita pro tempore illorum facta & deinde brevi Compendio Joannes de Beka Presbyter vigilis æternas?* PHIL. A LEYDIS de Cura Reipubl. Cap. LX. p. 206.

zullen wy hier geen gewag maaken. De naamen en Schriften der meeste Historiefchryveren zyn onzen Landsluiden bekend genoeg: de byzondere ongedrukte stukken zullen, uit de aanhaalingen, welken wy 'er uit doen, bekend moeten worden. Wy hebben 'er een goed gedeelte van gebruikt, ook eenigen, door de gunstige mededeeling van aanzienlyke Liefhebbers onzer Vaderlandsche Geschiedenisfen, wier naamen wy hier gaarne met lof zouden gedenken, hadt het hunne zedigheid willen gedoogen.

Zie daar, Leezer, een kort verhoog van de voornaamste Schriften, welken wy, tot het samenstellen deezer **VADERLANDSCHE HISTORIE**, hebben moeten doorbladeren. Meer zult gy 'er, met eenen opslag van 't oog, in het Werk zelf, van kunnen zien. De aanhaalingen toonen, welke oude en nieuwe Schryvers wy gebruikt hebben: van welken wy, daar 't noodig was, de drukken, en somtyds verscheiden 'drukken van het zelfde werk aanhaalen; op dat de Leezer de plaatfen, uit welken wy onze Historie hebben samengesteld, gemakkelyker zou kunnen vinden.

Wy hebben reeds gezeid, dat wy ons, in het opstellen deezer Historie, van Schriften van Tydgenooten bediend hebben, wanneer dezelve te bekomen waren. 't Welk egter zo niet moet opgevat worden, dat wy altoos zwaarigheid gemaakt zouden hebben, om Schryvers te volgen, die dingen verhaalen,
wel-

welken, lang voor hunnen tyd, gebeurd zyn. Zulke Schryvers hebben fomtyds ouder' fchriften voor zig gehad, welken wy nu misfen. Somtyds toont de naauwkeurigheid van hun Verhaal zelve, dat zy wel onderrigt zyn geweest. Somtyds wordt 'er eenige duisterheid, in de ons bekende fchriften van Tydgenooten, door weggenomen; zonder dat men merken kan, dat de laaterc Schryvers voorhebben dezelve weg te neemen. Wanneer wy deeze en diergelyke blyken van Geloofwaardigheid, in laaterc Schryvers, ontmoeten, verlaaten wy ons, nu en dan, gerustelyk, op hun getuigenis. Uit de fchriften van Tydgenooten, verneemt men, by voorbeeld, alleenlyk, dat de Alemannen, op 't einde der vyfde eeuw, tegen Klovis, Koning der Franken, geoorloogd hebben. Doch een Schryver der twaalfde eeuw (m) zegt ons, dat de Friezen en Saxers met de Alemannen verbonden waren. In zyn verhaal, is geheel geene onwaarfchynlykheid. Onderftelt men de waarheid van het zelve, de Historie der volgende tyden wordt 'er, meer of min, door opgehelderd, zonder dat blyke, dat hy zulks eenigszins beoogd heeft. Men weet, dat hy zig van ouder' Schriften heeft bediend. Wat zwaarigheid fteekt 'er dan in, dat men hem, en anderen, in diergelyke gevallen, geloof gee-

(m) *In Libro de Castro Ambasiae Cap. IV. Num. 4. in Collect. LUCE D'ACHERY Tom. III. p. 169. Edit. in Folio.*

geeve? Zorgvuldig moet men egter letten, of het verhaal van latere Schryvers ook met dat van Tydgenooten ftryde. En befpeurt men dit, hun getuigenis moet, ten zy ze byzondere redenen van wetenfchap geeven, zonder omzien, gewraakt worden. Dat een MARIANUS SCOTUS, Monnik der Abtdye van Fulda, in de elfde eeuwe, ons vry verhaale, dat Klodio, in de vyfde eeuwe, over een goed gedeelte van Brabant, Vlaanderen, Gelderland en Holland; ja zelfs over het Kamerykfche en Artois, en tot diep in Frankryk toe, 't gebied gevoerd heeft (n); wy wagten ons wel, zyn verhaal aan te neemen, om dat de oudfte Schryvers deezen Klodio naauwlyks eenig gebied, ter linkerzyde des Ryns, toefchryven, en duidelyk te kennen geeven, dat een groot deel van 't gewest, welk hy zou bezeten hebben, meer dan eene halve eeuwe later, door Klovis, eerst bemagtigd is (o).

Wy neemen zelfs fomtyds onze toevlugt tot de overlevering en vertellingen der Kronykfchryveren, hoe zeer ook vermengd met verdigtfels, om 'er de vroegfte Verhaalen uit op te helderen; fchoon wy erkennen, dat zulks niet dan fpaarzaam en voorzigtiglyk gefchieden

(n) MARIANI SCOTI CHRON. *Libr. II. Ætat. VI. ad annum* 438.

(o) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 27, 40, 41. Gesta Regum Francorum. Cap. XIV.*

den moet. Een Historisch Digter, die, voor het einde der negende eeuw, gebloed heeft, verhaalt ons, by voorbeeld, de meeste voorwaarden van een verdrag, welk, in den aanvang dier eeuw, tusfchen Karel den Grooten en de Saxers, getroffen werdt: onder anderen behelzende „ dat de Saxers voortaan als vrye „ luiden, en één volk met de Franken zouden „ aangemerkt worden; dat zy van alle Schattingen ontheeven zouden blyven, de tienden „ aan de Geestelykheid alleenlyk uitgenomen; „ en dat zy naar hunne Vaderlyke wetten geregeerd zouden worden” (*p*). Vroeger Schryvers hebben verzuimd, ons, hiervan, zo omftandiglyk te onderrigten. EGINHART alleen rept 'er een enkel woord van (*q*). Doch onze Digter, zelf een Saxer, liet zig meer aan de Saxifche zaaken gelegen leggen. Nu weet men, hoe veel de Friefche Kronyfschryvers te vertellen hebben, van de Vryheden, den Friezen, door Karel den Grooten, vergund. Men weet, welke wanftaltige verzierfels zy voor den dag gebragt hebben, om de reden van die gunften te vinden. Of weet men 't niet, men kan 't ligtelyk by EGGERIK BENINGHA, WINSEMIUS en SCHOTANUS, om van vroeger' Schryvers te

Zwy-

(*p*) Poëta SAXO, de Gestis Caroli Magni *Libr.* IV. *ad annum* 803.

(*q*) De Vita Caroli Magni *Cap.* VII. *p.* 48.

zwygen, te weeten komen. Maar onze Saxifche Digter leert ons, dat alles niet verzierd is. Hy spreekt wel alleen van de Saxers; doch 't is bekend, dat de *Friezen* dikwils met den naam van *Saxers* benoemd werden. Ook weet men, uit oude Schryvers, dat de Friezen, in den Saxifchen Kryg, die met het Verdrag, van welk wy spreken, eindigde, gemengd zyn geweest (*r*). Vermoedelyk, zullen zy ook in het Verdrag begreepen geweest zyn. De overlevering der laater Kronyken spreken 'er ons uitdrukelyk van: en wy agten, dat wy haar niet te veel gezags toefchryven, wanneer wy, alles in aanmerking neemende, stellen, dat 'er een verdrag met de Friezen gemaakt is van gelyken inhoud als dat met de Saxers, waarvan ons een oud Schryver verflag doet: terwyl wy de bygevoegde verzieringen der Friefche Kronyken, met verontwaardiging, aan een' zyde fchuiven.

Onze Lands Kronyken zyn vol van veelerlei verdigtfels; doch wy konnen niet voorby, by deeze gelegenheid, aan te merken, dat 'er, in de meesten, eenig overblyffel of zweemfel van waarheid te befpeuren is: en dat men, niet zelden, iets, in oude Schryvers, ontdekt, welk gelegenheid, tot het verdigtfel, gegeven heeft. Niets is 'er gemeener, by voorbeeld, in onze
oude

(*r*) *Annal. Veter. Francor. ad annum 797. in MARTEN. & DURAND. Veter. Monum. Tom. IV. Col. 966.*

oude Kronyken, dan dat men de eerste Bewoonders deezzer Landen en de eerste Bouwers onzer Steden, heel van Troje, herwaards brenge. 't Is een plomp verdigtfel, waarin niets minder dan de waarschynlykheid bewaard is. Doch veelligt is 'er de oorzaak van te vinden. De Romeinen rekenden 't zig tot eer, dat zy van de Trojaanen afkomstig waren. Men merkt aan, dat zy, Gallie overmeesterd hebbende, de Ingezetenen deezes Lands, in aart en zeden, zo veel mogelyk ware, naar hen wilden doen gelyken. Om dit te wege te brengen, zouden zy hun, onder anderen, ook hebben ingedrukt, dat de Romeinen en Galliers beide van de Trojaanen herkomstig waren. Dit is zeker, dat de Galliers, in de vierde en vyfde eeuwe, reeds diep met dien waan waren ingenomen (s). De Franken, hunne Mogendheid in Gallie gevestigd hebbende; moesten, by latere Schryvers, van geene geringe herkomst zyn dan de Galliers. 't Geval wilde zelfs, dat 'er, omtrent het midden der vierde eeuwe, zekere *Priamus* over de Franken, die toen nog niet in Gallie gevallen waren, geregeerd hadt (t). Nooit schooner gelegenheid, om de Franken van de Trojaanen te doen afstammen. Onze eerste Graaven worden, niet geheel zonder grond, voor Bloedverwanten

(s) AMMIAN. MARCELLIN. *Libr. XV. Cap. IX. p. 105.* SIDON. *ÆPOLL. Epist. VII. Epist. 7.*

(t) PROSPERI *Chronicon ad annum Gracian. & Valerian. IV. Edit. DU CHESNE Tom. I. p. 196. C.*

ten der Frankifche Koningen gehouden. En zie daar de reden, waarom de Kronykfchryvers, onze Graaven, uit Trojaanfchen bloede, doen voortkomen, en van verfcheiden' Stigters onzer Steden Grieken en Trojaanen maaken. Een ander voorbeeld, waaruit wy zien, dat de verdigtfels, meermaalen, eenigen grond in de Hiftorie hebben, geeft ons 't gebeurde, tuffchen Karel den Grooten en de Friezen, aan de hand. ANASTASIUS, de Paufelyke Leevensbefchryver, die, in de negende eeuw, bloeide, verhaalt (u), dat Karel de Groote, te Rome komende, onder anderen, van eene School van Friefche *Studenten*, met Vaandels en Wimpels uitgerust, werdt ingehaald. 't Schynt dat onze Friefche Kronykfchryvers hiervan iets gehoord hebben. Maar zy maaken van de Friefche *Studenten* Friefche Soldaaten, en droomen van eene overwinning van den Burgt te Rome, door de Friezen, die de eerften de vlaggen en wimpels van de Toorentanfchen waaijen lieten. Uit deeze staaltjes, ziet men, dat de latere Schryvers met oordeel gelezen en gebruikt moeten worden. Onze aanhaalingen zullen een' kundig' Leezer altoos doen zien, hoe veel ftaats hy op het gene wy verhaalen maaken kan.

Wy hebben ook eenige Aantekeningen by ons

(u) In Leone. III, p. 67. *Edit. Venet.* [p. 125. *Edit. Parisiens.*]

ons werk gevoegd, die in 't eerste deel meest voorkomen; doch in 't gevolg allengskens verminderen zullen. In dezelve, helderen wy fomtyds iets op, dat, in oude Schryvers, duister scheen, en zoo bekwaam niet in 't lighaam der Historie kon ingevlyd worden. Doch doorgaans dienenze tot opheldering der oude Landbeschryving, waartoe ook van nut zyn de Kaarten, die wy, in 't werk, hebben ingevoegd: in het samenstellen van welken, wy van de beste Landbeschryvers gebruik gemaakt hebben.

Wy hebben noodig geoordeeld de oude naamen der Landen en Steden te gebruiken, tot dien tyd toe, van welken ons, met genoegzaame zekerheid, bleek, dat de nieuwe naamen in gebruik geraakt waren. Ten opzigte der Volken inzonderheid, is het niet wel mogelijk, de oude naamen altoos te verklaren met hedendaagschen, die volkomenlyk aan dezelve beantwoorden. De grensfcheidingen der oude Volken zyn of nauwlyks bekend, of, in latere tyden, zoo zeer veranderd, dat zy geheel niet, met die der tegenwoordige Volken, overeenkomen. Wy noemen dan de *Ebuironen* geene *Luikenaars*; de *Mena-piërs* geene *Brabanders*; de *Morinen* geene *Vlaamingen*; de *Kaninefaaten* geene *Kennemers* enz. om dat alle deeze Volken, op zyn best genomen, maar een gedeelte der Lan-

den,

den, die, door de hedendaagfche naamen, uitgedrukt worden, beflaagen, en ook, voor een gedeelte, elders gewoond hebben. Wy behouden liever de oude naamen. Zo zeggen wy ook liever *Opper- en Neder-Germanie* dan *Hoog- en Neder-Duitschland*, om dat men, thans, door *Hoog- en Neder-Duitschland*, wat anders verftaat, dan men, oudtyds, door *Opper- en Neder-Germanie*, verftondt. *Opper- en Neder-Germanie* was geheellyk ter linkerzyde des Ryns gelegen; daar *Hoog-Duitschland* en *Neder-Duitschland* of de *Nederlanden*, ter wederzyde des Ryns, gelegen zyn. Doch fchoon wy ons van de oude naamen bedienen, laaten wy den Leezer egter niet onkundig van de wooningen der aloude Volken. Eene korte aantekening dient, gemeenlyk, om dezelve, met meer of min waarfchynlykheid, aan te wyzen, en een Naamwyzer, agter het eerfte Deel gevoegd, toont, met een' opflag, waar deeze aanwyzingen in 't werk te vinden zyn.

Niets maakt de Landbefchryving der Middeleeuwe moeilyker dan dat de naamen der Volken en Plaatsen zo gebrekkelyk gefchreeven; of, in laater tyden, zo merkelyk veranderd zyn, dat men, veeltys, geheel niet weet, waar men dezelve vinden zal, en het, fomtyds, alleen uit de omftandigheden, afleidt. Wie zou, by voorbeeld, denken,
wist

wist men 't niet zeker genoeg, dat *Rynsburg*, certyds, *Rotesnashem*; *Munster*, *Mimigardesford*; en *Desfelburg*, *Thasla* geheeten heeft? Somtyds hebben verscheiden' plaatsfen één en denzelfden naam gedraagen; zo dat het, in veele gevallen, moeilyk valt te bepaalen, van welke Plaats gesproken worde. *Utrecht*, by voorbeeld, en *Maastricht* hebben beide, in de Middel-eeuwe, den naam van *Trajectum* gedraagen: en zyn daarom, door oude en laater Schryvers, dikwils, met elkanderen verward geworden. En 't is, somtyds, moeilyk te onderscheiden, op welke van deeze twee Steden, in oude schriften, gezien worde. Wanneer men, by voorbeeld, leest (v), dat 'er, in de jaaren aghonderd zevenenveertig en aghonderd eenenvyftig, eene Byeenkomst van Keizer Lotharius, Koning Lodewyk den II. en Koning Karel den Kaalen, gehouden is, te *Marsna* by *Trajectum* [*Secus municipium Treiectum; in loco seu penes locum qui dicitur Marsna*]; twyfelt men, of men door *Marsna*, *Maarsen* by *Utrecht*; of *Meersfen* in 't Land van Valkenburg, by *Maastricht*, verstaan moet. *Maarsen* en *Meersfen* worden beiden, in oude schriften, *Marsna* genoemd (w)

en

(v) Capitul. Caroli Calvi Edit. Baluz. Tom. II. Coll. 41, 45. & apud Du Chesne Tom. II. p. 408, 410.

(w) Invent. Bonor. Traject. apud HEDAM p. 64. Diploma Gerbergæ in Muz. Cod. Donat. Plar. Cap. XXXVII. Opp. Diplom. Tom.

en de naam *Trajectum* is ook aan Utrecht en Maastricht gemeen. Doch alzo de Frankische Koningen in de negende eeuw meer te Maastricht dan te Utrecht verkeerd hebben, heelt men, niet zonder reden, geoordeeld, dat deeze Byeenkomsten te Meerfen by Maastricht gehouden zyn (x). Ook komt het ons voor, dat verscheiden' geldstukken der Frankische Koningen van den eersten Stam, met het Opschrift *TRIECTO FIT*, niet te Utrecht, gelijk sommigen willen, maar te Maastricht geslaagen zyn. Men dient op deeze en verscheiden' andere zaaken tevens verdagt te zyn, om de duisterheden der oude en middel-eeuwfche Landbeschryving te ontwarren, of 'er, ten minsten, niet door misleid te worden.

In de oude Tydrekening, volgen wy gemeenlyk *PETAVIUS*: in die der Middel-eeuwe, doorgaans, de Kronyken der tyden, van welken wy spreekken. In laater tyden, moet men, in de ondertekening van oude Brieven, voor alle dingen, den styl van den Hove, volgens welken, 't jaar met Paaschen begon, van den gemeenen styl, die 't jaar met den eersten van Louwmaand aanving, onderscheiden. Veelen hebben hierop geene behoorlyke agt geslaagen,

Tom. I. p. 48. *REGIN. Chron. Libr. II. ad annum 869 & 870.*

(x) *MIRÆI Cod. Donat. piar. Cap. XVII. in Opp. Diplom. Tom. I. p. 23.*

't welk hunne Tydrekening, fomtyds, een jaar met die van anderen doet verschillen. 't Ontbreekt zelfs niet aan voorbeelden van bekwaame Schryveren, die, anderen meenende te kunnen verbeteren, zelve, om datze dit onderscheid niet waarnamen, in dooling gevallen zyn. Hoe kan men ook, by voorbeeld, verstaan, dat Hertog Albrecht zig, in Augustus des jaars 1388, nog Ruwaard van Holland noemt, daar zyn Voorzaat, Hertog Willem de V., reeds in April deszelfden jaars, overleeden, en hy, terstond hierna, voor Graave erkend was; zo men niet aanmerkt, dat toen, voor Paaschen, die, in 't jaar 1389, op den agttienden April, viel, nog 1388 geschreeven werdt? En men zou honderden voorbeelden van deeze foort, uit de oude Geschiedschriften, kunnen bybrengen. Het naspooren en vergelijken van de dagtekeningen veeler oude Brieven heeft ons gelegenheid gegeven, om der verwarde Tydrekening onzer oudste Schryveren, hier en daar, eenig licht toe te brengen.

Doch dit is maar een gering gedeelte van de nuttigheid, welke wy, uit het onderzoek van de oude Brieven, Handvesten, Verbonden van Vrede en Vriendschap en veelerlei andere Gedenkschriften, meenen getrokken te hebben. Onze meeste Historiefchryvers hebben te weinig gebruik gemaakt en kunnen maaken van egte Stukken, die ons gediend heb-

ben, om verscheiden' punten onzer oude Historie op te helderen, en derzelve waarheid op vaster gronden te vestigen dan tot nog toe geschied is. Ook wyzen wy overal aan, by welke gelegenheid, de voornaamste Handvesten en Privilegien verkreegen zyn: 't welk den Leezer in staat stelt, om dezelve beter te verstaan. Men verwondert zig, by voorbeeld, waarom het beroemde *Groot-Privilegie van Vrouwe Maria*, in den jaare 1477 gegeven, in laater' tyden, zo weinig gerekend is, dat eenigen der volgende Graaven het niet hebben willen bekragtigen; doch men zal zig hierover minder verwonderen, als men aanmerkt, dat het verleend werdt, door eene *minderjarige, ouderlooze en schier opgeslooten' Graavinne*, gelyk reeds, voor ons, door de Ridderfchap en Edelen van Holland, in den jaare 1728, getoond is. Andere Privilegien zyn wederom, voor geld, of ter belooninge van zekere diensten, den Graave gedaan, verkreegen: van welke omftandigheden men kennis moet hebben, om te wecten, hoe veel of hoe weinig 'er op Handvesten en Privilegien te bouwen zy.

Doch 't is de onkunde van de gelegenheid, by welke de voornaamste Handvesten en Privilegien gegeven zyn, alleen niet, welke ons belet, de Historie en waaren Regeeringsvorm onzes Lands wel te verstaan; 't vooroordeel van

van veele Historiefchryvers voor de Regeeringe, onder welke zy leeven, heeft hen de Gefchiedenissen der voorige tyden, ongevoelig, doen plooijen en hervormen naar de hunnen: even of een Land juist altoos op eenerlei wyze moest geregeerd zyn geweest, of dat het Oppergezag ten minften, altoos, in den zelfden Perfoon of Perfoonen, moest huisvesten. Hier van daan is 't gekomen, dat men, fomtyds, de Regeering der oude Batavien beschreeven heeft, als zeer na komende aan de Stadhouderlooze; fomtyds, als genoegzaame overeenkomst hebbende met de Stadhouderlyke Regeeringe, naar dat men, onder een Stadhouderlyk of Stadhouderloos bewind, leefde. Aan dit zelfde vooroordeel moet men ook toefchryven, dat veelen styf en sterk blyven beweeren, dat Holland oudtyds nooit overheerd, noch van eenige vreemde Mogendheid afhankelijk gemaakt is: even of de Vryheid, door de Wapenen en door de Munstersche Vrede des jaars 1648 verkreegen, ons eigen goed niet zou kunnen zyn, om dat wy ze niet altoos bezeten hadden. Veelen, overtuigd, dat 's Lands Oppermagt nu huisvest in 's Lands Staaten, zyn genegen om te denken, dat zulks ook ten tyde onzer oudste Graaven heeft plaats gehad, en verziere hierom, dat de Graaven, ja *Dirk de eerste* zelf, al hun gezag van 's Lands

Staatē ontleend hebben. Men vindt 'er ook, die de oudste Regeeringswys deezes Lands, naar die der Middel-eeuwe; en wederom anderen, welken de Regeeringswys der Middel-eeuwe, naar de oudste, willen geschikt en hervormd hebben: 't welk aan een diergelyk vooroordeel voor eene Regeeringswys, met welke men ingenomen is, moet worden toegeschreeven.

Elk, die de menigvuldige veranderingen, aan welken Ryken en Staatē altoos onderhevig geweest zyn, met eenige opmerking, gade geslaagen heeft, zal, ondertuschen, niet konnen nalaaten te erkennen, dat men, uit de tegenwoordige gesteldheid der Regeeringe; niets altoos, ten opzichte der voorleedene, besluiten kan, en dat de Historie der voorige tyden zig niet schikt, naar de bevattingen; die wy maaken mogen van den tegenwoordigen Staat der Regeeringe, of van eenigen anderen, met welken wy ingenomen zyn. Wy hebben ons, hierom, in het samenstellen onzer VADERLANDSCHE HISTORIE, van alle deezee vooroordeelen tragten te ontdoen, en den Staat des Lands en der Regeeringe opgenomen, zo als hy legt, niet zo als wy hem gaarne zouden hebben.

Hieruit is ontstaan, dat wy, op den eenen tyd, eene andere wyze van Regeeringe in ons Land gevonden hebben, dan op den anderen;
wel

welke wy befchreeven hebben, zo als wy ze, in de oudfte Schryvers en ftukken, befchreeven vinden, niet zo alsze ons, in laater Schryvers, wordt afgemaald. Wy vinden, hierom, onder de Batavieren, alleenlyk Koningen in naam, en dikwils flegts voor eenen tyd; en plaatfen de opperfte magt in de algemeene Vergaderingen van den Adel en het Volk. In laater' tyd, vinden wy dien zelfden Landaart wel aangemerkt, als Vrienden en Bondgenooten des Roomfchen Volks; maar als zulke Vrienden en Bondgenooten, die den Romeinen, in den Kryg, ten dienst ftaan moesten, en hunnen magtigen Bondgenooten Volk en Wapenen leveren, om datze, zo 't fchynt, geene andere Schattingen konden opbrengen. De Friezen, de vrye Friezen, vertoonen wy, als overheerd door de Romeinen, en van Wetten en Wethouderfchap voorzien, zo wel als belast met fchattingen naar hun vermogen. By het aanftellen onzer oudfte Graaven, kennen wy geene Staaten noch Staatsvergaderingen. Zy ontvangen, by ons, al hun gezag van de Frankifche Vorften, die ons Land overheerd hadden. En fchoon wy dit niet ftaaven, uit de open' Brieven, by welken den Graaven eenige goederen gefchonken werden, en die de meeste Schryvers niet genoeg onderscheiden hebben van Brieven, by welken, de Vorften iemant een Graaflyk bewind of Re-

geering over eenig Land opdraagen; ontbreekt het ons egter niet aan genoegzaam bewys voor de waarheid deezer stelling. Alle 's Lands Ingezetenen, edel en onedel, vinden wy onder de verpligting, om den Graave, in den Kryg, met lyf, met goed, of met beide, te helpen, schoon deeze verpligting, in allen, niet even groot noch uitgebreid geweest is. En naar maate dat de Graaven onafhankelyker van uitheemsche magten werden, 't welk niet dan met hulp der magtigste Inwooneren geschieden kon, vertoonen wy het aanwasfend gezag der Edelen, welk, by byzondere gelegenheden, zo sterk toenam, dat sommige Graaven, gelyk *Willem de I*, hunne verheffing tot de Graaflyke Waardigheid eeniglyk aan 's Lands Edelen te danken hadden. Den Koophandel, sedert, het vermogen der Steden hebbende doen aanwasfen; bedienden de Graaven zig van de Steden, om 't gezag der Edelen paalen te stellen, en om zig, door uitheemsche Verbindtenissen, die dikwils langduurige Oorlogen naar zig sleepten, gedugt te maaken. Terwyl de Steden den Graave zelden buitengewoone diensten deden, zonder zig dezelve, door nieuwe Voorregten en Vryheden, wel te doen betaalen, waardoor haar aanzien, van tyd tot tyd, aanwies. *Floris de V.* is de eerste onzer Graaven, die zig, door 't begunstigen der Gemeente, den haat der

der Edelen op den bals gehaald heeft. Doch de magt der Graaven wies allengskens zo zeer, dat zy noch Gemeente, noch Edelen behoeften te ontzien. Uit de Historie onzer laatste Graaven, leert men, dat zy 's Lands Edelen, die oudtyds het meeste zeggens, nevens den Graave, over 's Lands Regeeringe gehad hadden, meer en meer, buiten bewind zогten te houden, de aanzienlykste Ampten opdraagende aan Vreemdelingen, die hun van de hand vloogen, en zig niet ontzagen, de Gemeente te verdrukken, om 's Graaven gezag hooger op te vyzelen. Doch toen men dit werk onder de knie meende gekreegen te hebben, ten tyde van *Filips den III.* van dien naam onder de Graaven van Holland, en *den II.* onder de Koningen van Spanje, opende 't gemeen de oogen, riep luidkeels over 't verkragten der bezwooren' Voorregten, en greep de wapenen op, om zig van dwinglandy te verlossen. De Edelen en Grooten, die men, tegen de aloude gewoonte, te zeer buiten bewind gehouden hadt, smeeten olie in 't vuur der burgerlyke beroerte. WILLEM DE EERSTE, Prins van Oranje, die, door Filips, tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht was aangesteld, plaatste zig, eerlang, aan 't hoofd der verdrukte Landzaaten, en, van toen af, werdt de weg gebaand, tot eene gantsch andere

dere wyze van Regeeringe dan men hier, immer te vooren, gezien hadt.

Doch 't vooroordeel heeft zig van de Regeeringe onzes Lands ten tyde van Willem den I. ook gantsch verkeerde begrippen gevormd. *Maurits*, zyn Zoon en deszelfs Opvolgers zyn Stadhouders van Holland geweest, door aanstellingen der Staaten, in welken, toen, 's Lands Oppermagt huisvestte. Hieruit besluit men, dat ook Willem de I. geen hooger gezag gehad heeft, en men telt hem voor den eersten Stadhouder, van wege de Staaten, na 't afwerpen van 't juk der Spaansche Regeeringe. Doch men bedriegt zig. Een nauwkeuriger onderzoek onzer Vaderlandsche Historie zal ons beter onderrigten. Willem de I. was wel Stadhouder uit den naam van Filips den II.; doch nooit is my gebleeken, dat 's Lands Staaten hem, naderhand, ook deeze waardigheid opgedraagen, of hem in dezelve bevestigd hebben. Men oordeelde, dat hem meer gezags dan de Stadhouders toen nog hadden moest worden gegeven. De Staaten, gewoon aan de Graaflyke Regeeringe, hadden nog geen wil, om de opperste magt aan veelen gemeente maaken (y). Zy erkenden Prins Willen, niet voor Stadhouder uit hunnen naam; maar voor *Hooft ende hoogste Overigbeyt*, die, geduuren-

(y) Zie Groot-Plakaatb. II. Deel, Kol. 2131.

rende den Oorlog, *als Souverain ende Overhoofd*, gebieden en verbieden mogt. Hy hadt, reeds in 't jaar 1572, terwyl hy in Duitschland was, op eigen naame, orde gesteld op 's Lands Regeeringe (z). Naderhand, tot op de afzweering van Koning Filips, die, op den zesentwintigsten van Hooimaand des jaars 1581, geschiedde, gaf hy Plakaaten uit op 's Konings naam, by advis van zig zelve, als 's Konings Stadhouder; ook op den naam van zig en van de Staaten, wordende hy, in de eerste plaatse, genoemd (a); doch terstond nadie afzweering, verklaarde hy zig, in 't hoofd der Plakaaten, *als hebbende de hoge Overigheyt en Regeeringe van Holland, Zeeland en Friesland* (b). De algemeene Staaten hadden, zelfs aan den Aarts-hertog Matthias, gelyk naderhand aan den Graave van Leicester, geen' hooger' titel dan dien van *Gouverneur generaal* gegeven. Doch Prins Willem, schoon alleenlyk Stedehouder des Aartshertogs over de Vereenigde Landen in 't gemeen, oefende, in Holland en Zeeland in 't byzonder, veel grooter gezag; zelfs na dat de Hertog van Anjou, onder den naam van *Beschermer der Nederlandsche Vryheid*, tot Oppervorst over de Nederlanden, beroepen werdt, ten blyke dat men nog niet gezind was,

om

(z) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, bl. 32.

(a) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, bl. 57. I. *Deel*, Kol. 399. 1098.

2270.

(b) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, Kol. 2160 en elders,

om de opperfte magt onder veelen te deelen. Men weet, dat deeze den naam van *Graave van Holland en Zeeland* heeft aangenomen (c), fchoon hy weinig of geen gezag hadt, in deeze twee gewesten. Sedert heeft men den Prins van Oranje tot Graaf willen verheffen. Doch zyn dood heeft de voltrekking van deezen toelieg verhinderd. En toen eerst oordeelden de Staaten, beide algemeenen en byzonderen, dat hun de opperfte magt toekwam. NU TER TYD, zeggen zy zelve, zyn wy *de hoogfte Overigheid van den Lande* (d). Prins Maurits herinnerde de Staaten wel, tot hoe verre men, met den overleeden Prinse gevorderd was, over 't opdraagen der Graaflykheid, en betuigde zyne gezindheid om zyns Vaders voetftappen na te volgen (e); doch de Staaten, die hem tot Opperheer zouden hebben willen verheffen, ware hy magtig geweest hen te befchermen (f), ftelden hem alleenlyk aan, tot Gouverneur, Kapitein Generaal en Admiraal, met bepaald gezag, dat, na 't vertrek van Leicester, in den jaare 1587, merkelyk werdt uitgebreid; terwyl egter de opperfte magt bleef huisvesten by 's Lands Staaten.

De

- (c) Groot-Plakaatb. I. Deel, Kol. 395. II. Deel, Kol. 43.
 (d) Refol. Gener. 3. Aug. 1584. Zie ook Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 35.
 (e) Refol. Holl. 25 Septemb. 1584. BOR XIX. Boek, bl. 27, [488].
 (f) HOOFD XXI. Boek, bl. 932.

De geschiedenisfen der laateren tyden leveren ons meer bewyzen uit van het vooroordeel, welk sommigen verkeerde bevattingen heeft doen maaken van 's Lands Regeeringe. Doch deeze Voorrede niet, maar de volgende Historie is gefchikt, om dezelve voor den befcheiden' Leezer open te leggen. Wy willen hem dan, nu genoegzaam verflag gedaan hebbende van ons oogmerk en van de wyze, waarop wy het uitvoeren, van het doorbladeren derzelve niet langer afhouden. Mag zy ftrekken, om eenigen den waaren ftaat van 's Lands oude en laateren Regeeringe en Gefchiedenisfen beter te doen verftaan; om anderen eenige nieuwe bewyzen aan de hand te geeven, voor 't gene zy reeds wel begreepen hebben; en om, in allen, eene regtschaapen' Liefde tot 's Lands waaren welstand te verwekken of aan te kweeken; wy zullen onzen langduurigen en moeilyken arbeid, boven verwagting, beloond rekenen.

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De Kaart van het OUDE NEDERLAND moet geplaatst worden tegen over Bladzyde. 3

NB. De Kaart moet niet op, maar tegen over de oneven pagina gezet en aan dezelve zoo veel wit ge-
laaten worden, datze voegzaam buiten het Boek kan
uitslaan, om te gemaklyker door het gantsche Deel, te
kunnen worden ingezien.

De Tytelplaat moet niet tegen over, maar op of
vlak voor de Tytel worden geplaatst.

De Tegenwoordige Uitgever bedankt het Publicq voor de rui-
me deelneeming in deeze zo gewigtige onderneming. Dit zal
hem ook ten sterksten spoore verstreken, om alles, wat hy kan,
aantewenden, ten einde de uitvoering van dit Werk alzozins zo
fraai en nauwkeurig te doen zyn, als men, met eenigen grond,
verwagten kan. Hy levert bereids by dit Eerste Deel eene ge-
heel nieuwe en zeer keurige Tytelplaat, en heeft besloten verre
het grootste getal der platen, naamlyk de Historische Af-
beeldingen, geheel op nieuw, door bekwame kunstenaars te doen
graveeren.

Nog bericht hy, by deeze gelegenheid, den Intekenaaren, wel-
ke zich nog niet voorzien hebben van het VERVOLG dezer
VADERLANDSCHE HISTORIE, welk Werk ins-
gelyks by hem word uitgegeeven, dat gemelde VERVOLG
thans wederom herdrukt, en, zo verre de deelen hier van het
licht zien, compleet te bekomen is.

NAAM.

N A A M L Y S T

D E R

I N T E E K E N A A R E N .

A.

Andrae (G.) Mne. Dr. te Harlingen.	Aa (P. van der) Clerk ter Griffier van Hun Hoog Moog.
Ages (Wm.) te Amst. Best pap.	Albarda (W.) Advocaat te Sta. Anne.
Aaken (Gerrit van) te Amst.	Altena (H. W.)
Aitton (H. A.) Predikant te Zwol.	Alberda (H.) te Ferwert.
Aken (Abraham van) Boekverkoper te Amst.	Aker (Jan) Schoolmeester te Heemskerck.
Agema (Marten) te Amst.	Amiabel (David Nicolaas) Koopman in 's Hage, Best pap.
A. B.	Ambée (J.)
Aalborst (Johannes van)	Avet (Pieter) te Middelburg.
Augier (J. D.) V. D. M. te Wognum en Wetwey.	A. S. . . . S. B. V. Z. te Middelb.
Abrahams (François) te Amst. Best pap.	Abkenius (N.)
Agé (J. F. Jacobs d') Boekverkoper in 's Hage.	Abkenius (Hendrik) Catechifeermeester te Rotterdam.
Arkel (Pieter van)	Abbink (Gerrit)
Alderwerelt (R. van) Heer van Rozenburg, 2 Exemp.	Asbeek (B. G. J. van) Heer van Lulama te Warthuizen in Groningerland.
A. N. D.	Ammes (Klaas) op de Mede in 't Oldampt.
Alphen Hendks. (Jan van) Koopman en Solliciteur Militair by 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit te Amst.	Alberda van Menkema (Mr. G. G.) Admiraal (Lourens) Koopman te Oudewater.
Aldewereld (Carel) Grosfier in Tabak, te Amst.	Aberfon (Mr. H. W.) Secretaris der Stad Doesburg.
Aalst Jansz. (Gerrit van) in de Beverwyk.	Asmus (J. P.) Equipagiemeester te Helvoetfluis.
Aa (C. van der) Boekverkoper te Haarlem, 2 Exemp.	Andel (Mr. H. M. van) Schout en Secretaris van Oostvoorne, Rugge en klein Oosterland.
Aken (C. van) Clerk ter Secretary der Stad Haarlem.	Az (E. P. van der) Roomsche Pastoor te Oostzaandam.
Abrahams (Wed. Johannes) Boekverkoopster te Middelb.	Ardesch (I.) Scheepen en Raad der Stad Veere:

Adde

- Adams (H. F.) te Dord.
 Attenhoeven (Mejuffrouw E. M. van)
 Anemaet (P.) Bailjuw der hoo-ge Heerlykheid Klinkerland, Schout en Secretaris van de Nieuwe Tonge.
 Arenberg (Gerard Abraham) Boekverkoper te Rotterdam.
 Alphen (Mr. Hieronymus van) Raad en Pensionaris der Stad Leiden.
 Axhock (Jacobus van)
 Alphen (Hk. van) J. U. St. te Leiden.
 Akerflood (Pieter) Best pap.
 Andringa (Jan Ruth van) te Leiden.
 Aarfen (Albertus) Predikant te Hellendoorn.
 Almaras (K. A. L. Exalto d') Predikant te Nybroek.
 Alhuifen (R.) Majoor in de Artillerie.
 Achterberg (G.) Zeepzieder te Utrecht.
 Alphen (Coenraad van) Advocaat voor den Ed. Hove van Utrecht.
 Annokké (P. J.) te Rotterdam.
 Abbema (J. C.) te Wageningen.
 Arkel (Jan van) Koopman te Maasfluis.
 Albrecht (J. M.) te Haarlem.
 Avinkfen (Jan) te Vlisfingen.
 Alvarez, Advocaat voor de Ed. Hoven in Holland.
 Andre (. .) Lit. Hum. Stud. te Franeker.
 Altorffer (J. C.) Boekverkoper te Middelburg.
 Andel (Christoffel van)
 Alberda (A.) Raadsman te Bolsward.
 Al (Pieter) Koopman te Alkmaar.
- Aartfen (Wouter) te Alkmaar.
 Appeltant (Johs.) Boekverkoper te Arnhem.
 Aken (Corneis van)
 Abeloos (Gerardus)
 Abrahamfe (Abraham) te Goes.
 Adama (S.) te Franeker.
 Albarda (A.) Med. Doctor te Harlingen.
 Alphen (Cornelis van) Krankbezoeker te Schiedam.
- B.
- B. .
 Brender à Brandis (G.) te Amft.
 Boer (Ernst Willem) te Amft.
 Beekman (D. A.) te Amft.
 Beetz (Pieter) te Amft.
 Buis (Jacobus) te Amft.
 Bruyn (Are Dirks) te Amft.
 Bosfcha (Herm.) te Harderwyk.
 Buuren (Mattheus Jacobus van) Notaris en Procureur te Utr.
 Breur (Mr. J.) te Dord.
 Beest (Pieter van) Koopman te Dord.
 Boisfonnier (M.) te Amft.
 Bommel (Franciscus van) Raad der Stad Amersfoort.
 Boetselaar (Freule C. D. J. van)
 Byllaardt (H. van den) Predikant in de oude Loosdrecht.
 Blocquery (Mr. Jan Christiaan) oud Burgemeester te Hoorn.
 Bruin (Evert de) Koek- en Banketbakker te Hoorn.
 Brouwer (Reinier) te Hoorn.
 Bakker (J.) Boekverkoper te Hoorn, 2 Exempl.
 Bekker (Willem) Stads Baas te Alkmaar.
 Bootsman de Jonge (Dirk) Raad in de Vroedschap der Stad Alkmaar. Best pap.
 Buuren (P. van) Boekverkoper te Amft. 2 Exemp.

- Brinkhoff (J. H.) S. S. Theol. Stud.
 Bekker (Laurens) te Vlisfingen, Best pap.
 Boer (Willem de) in de Ryp, Best pap.
 Borgfede (J. F.) te Amst.
 Booms (Bernardus) Koopman te Enkhuizen.
 Bruinier (J.) Raad en Oud Schepen te Enkhuizen.
 Eiesta (Andreas Arnoldus) te Rotterdam.
 Broekhuizen (T. van) Roomsche Priester te Enkhuizen.
 Boonders (Jacob) te Amst.
 Bernitz (J. W.) te Amst.
 Broekhuizen (Joachim van) Boer (Willem den) Stads Chirurgyn te Goes.
 Buteux (Isaac Cornelis) Commissaris van het Landrecht te Goes.
 Bert (Jacobus du)
 Baasjen (Gerrit) te Schaagen.
 Beer (Corn. Joh. de) S. S. Theol. Student.
 Bas (Jan de) Notaris en Makeelaar in 's Hage.
 Beerens (J.) Kastelein der Respective Hoven.
 Brakel (G. van) Lootgieter in 's Hage.
 Bonnier (A.) Commissie in 's Hage.
 Baerle (C. G. van) Schepen en Raad der Stad Briele.
 Bemmelen (J. van) Kostschoolhouder te Leiden.
 Boyer (Mr. J. J. D.) te Leiden.
 Bodde (D.) Predikant te Hengelo in Overysfel.
 Bulderen (H. van) Bockverkooper te Zutphen.
 Burgvliet (Jacob) Boekverkoper te Rotterdam.
 Barlage (Ns.) als Directeur voor het groote Leesgezelschap in Meppel, onder de zinspreuk *Nuttig en Leersaam.*
 Boolens (J. Liera) te Amst.
 Baay (Gysb.) Chirurgyn te Amst.
 Boort (Stoffel van) te Amst.
 Bosvelt (J. van) Predikant.
 Blankendaal Schut (J. N. van) M. Stud. te Utrechr.
 Brinkman (Willem) Yzerkoper te Thiel.
 Boullier (Jaques Renauld) Predikant van de Waalsche Gemeente te Amst.
 Boiquet (J. A.) Preceptor te Amst.
 Boursfe (J.) Advocaat voor den Ed. Hove van Utrechr.
 Bank (Abraham van der) te Amst.
 Blasius (Abraham Gerardus) Boekhouder in de Stads Belegkamer te Amst. Best. pap.
 Bruin (J. Th.) te Amst.
 Berck (David) te Amst.
 Borameester (Pieter George) te Amst.
 Box (Nic. Willem) te Amst.
 Bredenhuisen (Willem) te Amst.
 Baart Junior (Elias) te Amst.
 Bourgonje (Nicolass) Raad in de Vroedschap en oud Schepen te Medemblik.
 Barentse (Jan) te Amst.
 Bolhuis (G.)
 Bruin (Joh.) te Amst.
 Barneveld (Ts. van) te Amst.
 Braakman (Jan) Roomsche Priester en Pastoor te Hoogmaade.
 Bogerts (C.) Konstgraveur te Amst.
 Bennet (J. A.) A. L. M. Ph. & Med. Doctor te Amst.
 Brusfe Louisz. (Hend. Jan)
 Boen (Cornelis) Schepen en Raad der Stad Haarlem. Best pap.

- Bommel (A. M. C.)** Raad in de Vroedschap der Stad Haarlem, Best pap.
Brauw (D. M. de) Burgemeester en Raad te Zierikzee
Bouman Mz. (Pieter) te Zierikzee.
Boom (B) te Zierikzee.
Boom (Johannes) Landmeester van den Lande van Schouwen, te Zierikzee.
Ball (Paulus) Jur. U. Doctor, te Zierikzee
Blaauw (J. G.) Notaris en Procureur der Stad Zierikzee.
Blicck (Anth. Jacob) Schepen en Raad der Stad Zierikzee.
Borrendam (A. J. van) te Zierikzee
Bommel (H S van) te Zierikzee.
Boer (Arent) Chirurzyn te Vlaardingen.
Bavius (Franciscus) Notaris en Raad in de Vroedschap, te Leeuwaarden
Brink (Alb.) Euangeliedienaar te Leeuwaarden.
Breedee (T.) Brouwer te Leeuwaarden.
Bavius Pietersz (Tiede) Fiscaal van Leeuwaarden.
Balk (Harmanrus) Koopman en Oud Raad in de Vroedschap der Stad Leeuwaarden.
Braaksma (Mr. Simon) mede Advocaat voor den Ed. Hove van Vriesland en Secretaris van de Stad Bolsward.
Beelaarts (Adriaan Willem) Oud Secretaris der Stad Rotterdam
Blecout (J. de) Commies van 's Lands Magazynen te Coeverd.
Bloys van Treslong (Johan Arnold) Luitenant Collonel en Kapitein ter Zee, ten dienste der Vereenigde Nederlanden.
Braams (Jan) Hoofdgaarder van des Gem. Lands beschreeven middelen, in de Beverwyk.
Bruinerman (Pieter) Schout en Secretaris te Uitgeest.
Bresler (Pieter)
Bruin (Hendrik de) eerste Deurwaarder van den Hove van Holland.
Bausfay (Elias de) Agent van zyne Allerchristelyke Majesteit.
Berkenbos Blok (Simon) te Scheveningen.
Broeders (B.) Boekverkoper te Amst. 2 Exempl.
Bloys van Treslong (Jonkh. Jacob Arnold Bastingius) Luitenant Collonel en Kapitein ter Zee, ten dienste der Vereenigde Nederlanden.
Bouchere (M. la) in 's Hage.
Bergen (C. van)
Buyt (Gysbertus Jozia) Clerk ter Weestamer van Middelburg.
Bourfe (Johannes Pieter) te Middelburg
Bergfi (Willem) te Middelburg.
Blaam (Arnoldus) Predikant te Yzendyke.
Bourain (Nicolaas) te Vlisfingen.
Baale (Abraham) te Middelburg.
Beyer (W.) te Rotterdam.
Bonebakker (A.) Litt. Hum. & Phil Stud.
Boeze (Gysberta)
Berkenbosch (A. van den)
Beek (Pieter van der)
Burleus (Jacobus)
Brouwer (Lambertus)
Beuningh (M. C.)
Brands (J. Wm)
Bouwmeester (Johannes) te Rotterdam.
Brusfel (de Wed. Herms. van) Boekverkoopster te Haarlem.
 Beck

- Beekheer (Antoni) te Haarlem
 Brustel (Herms. van) Konst-
 schilder te Haarlem.
 Berg (Abraham van den)
 Bees (Wed N.) Boekverkoop-
 ster te Haarlem.
 Bergh (Cornelis van den) te
 Haarlem.
 Beekman (Jan)
 Bolites (Johs.)
 Bourgh (Joh van der)
 Backer (M. J.) van Nootdorp.
 Bool Junior (J.) Boekverkoper
 in 's Hage, 2 Exempl.
 Bakhuizen (H.) Boekverkoper in
 's Hage.
 Burch (H. van der) Clerk in de
 Hollandfche Generaliteits Re-
 kenkamer in 's Hage.
 Burch (H. van der) Konstfchild-
 der in 's Hage.
 Bleiswyk (Mr. P. van) Oud-
 Raadpenfionaris van Holland
 en Curator van 's Lands Hoo-
 ge School te Leiden. Best pap.
 Bruin (Christiaan de)
 Boer (Cornelis) Clercq van de
 O. I Comp ter Kamer Rot-
 terdam. Best pap
 Buurman (Adr) Mr. Chirurgy
 te Swartewaal.
 Boogaart (Mr. P. D. van den)
 Best pap.
 Boejee (A)
 Bergen (J. van) Koopman in
 Wynen te Delft.
 Bergen (Maria van)
 Born (Roelof van)
 Berg (Philippus van den) te
 Moordrecht.
 Bootsman (J. F.)
 Roterkoper (Cornelis) te Mon-
 nikendam.
 Boterkoper (Pieter) te Monni-
 kendam.
 Bruin (Gerrit) Raad en Oud Bur-
 gemeester der Staat Monni-
 kendam.
 Bresterveld Junior (Hendrik) te
 Amft.
 Brink Gerritsz. (J ten)
 Bunsfeld (Christiaan)
 Beck (Johannes van) Predikant
 te Nispen.
 Beest (H. van) te Dordrecht.
 Braak (G. J. ter) V. D. M. te
 Wyngaarden.
 Bornwater (P. te Dordrecht.
 Bouvink (Jacob) Griffier der
 Stad Sluis in Vlaanderen.
 Beil (H. de) Boekverkoper te
 Bergen op Zoom.
 Bolmeyer (Fredrik)
 Bolte (Hendrik) te Groningen.
 Blom (Cornelis) Schoolmeester
 en Geadmitteerd Landmeester
 te St. Maartensdyk.
 Bruynisfe (Jacob van) te Schoon-
 dykc.
 Balfersz (Ifaac) in de Ryp.
 Buisfant des Amorie (Ab.) te
 Almelo.
 Bucquoi (Abr. de)
 Bellaar (Gerrit)
 Berg (J. van den) Chirurgy te
 Rheewyk.
 Brummeler (G. ten) Fransch
 Kostfchoolhouder te Gouda.
 Bergen (Adrianus van)
 Beynum (J. van) Boekverkoper
 te Doesburg.
 Bel (Paulus)
 Bocquery (Mr. Christiaan Jan
 van de) Secretaris der Stad
 Hoorn.
 Benier (A. W.) Predikant te
 Aardswoude.
 Bantjes (G. L.)
 Bisfier (P. J.)
 Bonebakker (Adrianus) te Thiel.
 Bruinswaard (R. van)
 Boesfes (P. O. M.) Kapitein
 van

- van eene Compagnie, onder het Regiment van Onderwater. B. B. te Arnhem.
- Blaauw (A.) Clerk van Haar Ed. Mog. de Heeren Gedeputeerde Staaten des Quartiers van Veluwen te Arnhem.
- Brantsen (Mr. J. E.) Generaal Administrateur der Penningen, ter beneficeering van den Nederryn en Ystel, mitsgaders Advocaat voor den Hove Provinciaal van Gelderland, te Arnhem.
- Boot (Johan Corn.) Predikant te Arnhem.
- Bey Willemsz. (Jan van den)
- Boll (Ary) Scholtus te Heeteren.
- Binsbergen (Ts. van) Koopman in Hout, te Randewyk.
- Bosch (J.) Conrector te Arnhem.
- Becquer (H. A.) Kapitein by het tweede Bataljon van den Luitenant Generaal Onderwater.
- Boek (Jurgen Hendrik)
- Braun (Thomas) Lakenkoper te Hoorn.
- Beverly (H.) Med. Doctor te Arnhem.
- Brantsen (Mr. W.) Secretaris der Stad Arnhem.
- Brender à Brandis (Mr. C. C.) Raad in de Vroedschap en Schoepen der Stad Brielle, Bailjuw en Dykgraaf van de Hoge en Vrye Heerlykheid Abbenbroek, Auditeur Militair des Garnizoens van Leiden.
- Beukman (Adr.) Boekhouder in de Stads Bank van Leening, te Brielle.
- Bruch (J. H.) Commisaris van de Zeevloten te Hellevoetsluis.
- Bomme (Jan)
- Barckman Wuytiers (C. G.) Ritmeester te Nymegen.
- Beyerinck (F.) Landmeester te Nymegen.
- Bakker (Jacobus) te Nymegen.
- Bruin Junior (Maurits de) Ontvanger des Quartiers van Nymegen.
- Brandenburg (Derk van) Predikant te Putlyk en Leeuwen.
- Bondam (Mr. R.) Auditeur Militair en Commies van 's Lands Magazynen te Campen.
- Baarlag (Fredericus) Predikant te Campen.
- Bergen (W. van) Boekverkoper te Breda, 4 Exempl.
- Boecop (H. J. M. van) Capitein Ingenieur.
- Blanken Iz. (A.) Opzichter van 's Lands Fortificatiën, te Muiden.
- Brusfel (C. B. van) Boekverkoper te Haarlem, 2 Exempl.
- Beckering (J.) voor een Leesgenootschap te Groningen.
- Brongers (A.) te Groningen.
- Busch (M. J.) Med. Doct. en Stads Phycicus te Groningen.
- Buul (G. van) te Dordrecht.
- Brakel (Simon van) te Dordrecht.
- Backer (St. Joh.) te Dordrecht.
- Bend (François) te Dordrecht.
- Bruin de Neve (W. J. de) te Dordrecht.
- Bax Jansz. (Cornelis) Secretaris van den Hove en Hoge Vierschaar van Zuidholland, Bestpapier.
- Bandt (Johannes den) Vroedschap te Dordrecht.
- Bank (G. van der) Predikant in de Walsche Gemeente te Dordr.
- Bisdorn (Th.) te Streefkerk.
- Braam (G. A.) te Dordrecht.
- Braam (P. van) Boekverkoper te Dordrecht, 2 Exempl.

Bakker

- Bakker (Abraham) Stadsdrukker te Schiedam.
- Brouwer (Hendrik) Scheepen en Raad der Stad Middelburg.
- Blok Pietersz. (Anthonie) Apothecar te Enkhuizen.
- Binnevest (J. van) Predikant te Enkhuizen.
- Beyerman (J. P.) Notaris en Procureur te Rotterdam.
- Burmester (A.) Makelaar te Rotterdam.
- Bos (J.)
- Baartz (W.)
- Burmania (Julius Hobbe Unie van) Grietman van Oost-Dongeradeel.
- Brender (Johannes) te Rotterdam.
- Elesgraaf (Cornelis) te Rotterdam.
- Brul (A.) te Stad aan 't Haringvliet.
- Bothall (Abraham) Boekverkoper te Rotterdam, 2 Exemp.
- Bosch (G. J. van den) te Rotterdam.
- Bal (Jofua)
- Boers (J. N.)
- Beveren (Cornelis van)
- Bartelt (J.)
- Berkel (B.) Roomsch Priester.
- Beek (J. van)
- Bosch (Adrianus van den)
- Bosch (Govert van den)
- Braet (Mr. Otto) Raad in de Vroedschap der Stad Schoonhoven.
- Brans (Joh. Henricus) Permanent Regent van het huizenhuis en Apothecar te Leiden.
- Breederode (Jan) J. U. Stud.
- Bereis Brouwer (J.) S. S. Theol. Stud. te Leiden.
- Bucaille (Mr. Nicolaas)
- Boer (Cornelis den) Koopman te Zierikzee.
- Borrendam (Cornelis van) Koopman te Zierikzee.
- Blooke (Hugo van den) te Zierikz.
- Bransma (P.) Boekverkoper te Leeuwarden, 3 Exemp.
- Buis (Jacobus) in de Klundert.
- Balleur (N. le) Heer van Hurwenen, Burgemeester der Stad Bommel.
- Blombert (Otto)
- Brinksma (Hendrik) Pr. Postulant.
- Blisteng (P.) Commies ter Recherche in 's Bosch.
- Bisdom (E. C.) Ontfanger van Hun Hoog Moog. Convoyen en Licenten te Eindhoven.
- Bonebacker (Mr. J.) Advocaat te 's Bosch.
- Bausten (J. F.) Advocaat te Tilburg.
- Besten (P. den) te Nuunen.
- Buis (P. H. Martini) Advocaat te 's Bosch en Kanonik in het Capittel van St. Maria, te Utrecht.
- Berefslein (C. van)
- Byban (Johan) Burgemeester van der Courps der Stad en Scheepdomme van Aardenburg.
- Brand (S.) Predikant te Zutphen.
- Beufekamp (H. J.) Krankbezogeker te Zutphen.
- Beest (E. J. van) Boekverkoper te Zutphen, 2 Exempl
- Bor (Cern.) Deurwaarder der Stad Utrecht.
- Beest (G. W. van) Canonik in 't Kapittel van St. Pieter, Ordinaris Clerck van de Policie te Utrecht.
- Bernard (P.) Koopman te Amst.
- Berg (W. van den)

- Bode (L.) Predikant te Westbroek.
 Bruyn Matthysz. (Dirk de) te Kokkengen.
 Bosch (A. ten) Litt. Hum. Stud. te Utrecht.
 Bosch (J. C. ten) Boekverkoper te Utrecht, 6 Exempl.
 Brink Jansz. (G. van den) Stads Drukker te Utrecht, 4 Exemp.
 Burg (H. van den) J Utr. Cand.
 Blekman (J. J.) te Utrecht.
 Borski (Nathanaël) te Utrecht.
 Bock (J. F.) te Utrecht.
 Bonebakker (Dirk) Raad in de Vroedschap en Scheepen der Stad Wyk by Duurstede.
 Bern (Nico'aas van) Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad Wyk by Duurstede.
 Bruynrick (J.) te Utrecht.
 Buys (Corn.) Organist en Klokkenist te Campen.
 Bleeker (Pieter Claasse) te Haarlem.
 Boon (Arie van der) Chirurgyn en Apothecar te Veere.
 Bodisco (Martinus) te Haarlem.
 Bonte Verbrugge (Ns.) te Haarlem.
 Breuk Jansz. (Johannes de) te Haarlem.
 Bouwineester (Hendrik) te Haarlem.
 Bohn (François) Boekverkoper te Haarlem, Best pap.
 Bruine (Jan de) Baert (Johannes) Apothecar te Vlisfingen.
 Bel (E. J. van) Makelaar te Vlisfingen.
 Becu (J. B.) Scheepe der Hoge Heerlykheid Breskens, en Dykgraaf der Dykagie van oud en jong Breskens, te Breskens.
 Beuzekom (Gerrit) te Vlisfingen.
 Bruine (Willem de) Kapitein de Burgery te Vlisfingen.
 Blydenstein (Jan) te Enichede.
 Bentrick (Derk Baron) Heer van den huize Diepenheim, Landdrost van Twente.
 Brouwer (G.) Boekverkoper te Deventer, 2 Exempl.
 Brandenburg (Cornelis Jan) op Zaandyk.
 Boutamps (. . .) Boekverkoper te Venlo 3 Exempl.
 Blanket (Willem) te Gouda.
 Bell (Pieter) Makelaar te Amst. Best pap.
 Door (Pieter) Koopman te Huyzen.
 Borghstein (H.) te Amst.
 Burg en Zoon (J. vander) Boekverkoopers te Amst. 3 Exemp.
 Broes (Anthony)
 Boon (Albert Jansze)
 Breebaart (J.) Boekverkoper te Hoorn.
 Bobbink (B. H.) te Amst.
 Boefeken (Anthony)
 Borneman (Pieter) te Amst.
 Brongers Junior (H.) Boekverkoper te Amst. 5 Exemp.
 Bromstrop (J. F.)
 Berggaard (Sybrand)
 Bongardt (Leendert Daniel) Koopman te Amst.
 Brink (Barend ten)
 Burgmeyer (Jan) te Rotterdam.
 Bergh (Nicolaas van den)
 Boom (Willem)
 Burgerding (Johan Dirk)
 Benoist Daniel Estz. (Daniel Estienne) te Amst.
 Bataillon (Het Eerste) van het Regiment van den Generaal Majoor Pallardy te Geertruideberg.
 Boon (J. A. G.) S. S. Th. Stud. by de Remonstranten.

- Boom (G.) Solliciteur te Amst.
 Bosman (Laurens) te Amst.
 Berendsen (J. A.) Loijer en
 Koopman in Lier.
 Bye (Pieter Jacob de) J. U. &
 Phil. Cand. te Leyden.
 Bauens (J. L.) Roomsch Pastoor
 te Bunnik.
 Bennekom (G. J. van) Roomsch
 Priester.
 Bylevelt (. . van) Brouwer te
 Vleuten.
 Brugge (G. van) Mr. Timmer
 man in Groningen, voor 't
 Leesegezelschap.
 Bruggen (Lambertus ter) Fransch
 en Duitsch Kost-Schoolhouder
 te Hasfelt.
 Boldingh (Claas)
 Beets (Pieter) Koopman te
 Hoorn.
 Breebaard (P.) Predikant te
 Oud Niedorp, Veenhuizen en
 Zydewind.
 Beek (Nicolaas van) Bailjuw en
 Secretaris der Hoge en Vrye
 Heerlykheid Oosthuizen, E-
 tershem en Hobroede.
 Breebaart Isz. (Claas)
 Beek (Joannis van)
 Brillenburg (Gerardus) Makelaar
 te Schiedam.
 Bredero Az (H.) te Schiedam.
 Bullingen (Johannes van) Chi-
 rugyn op Poortugal, Pernis
 en Hoogvliet.
 Bly (J. G.)
 Baart (A.) te Amst.
- C.
- Carter (R.) Commies ter Thefau-
 rie van Zyn Doorl. Hoogheid.
 Caminha (Samuel Cohen) Make-
 laar te Amst.
 Cordes (L. G.) Predikant by de
 Luterische Gemeentete Zwolle.
 Cramer (H.)
 Coerman (J. J.) Predikant te
 Amst.
 Cawin (Lodewyk Christiaan)
 Caudron (P. François) te Mid-
 delburg.
 Capelle (François van) Commis-
 saris van de Kleine Zaaken te
 Vlietlagen. Best Pap.
 Carp (Joh.) te Amst.
 Carnier (Dr. Carolus) Raad in
 de Vroedschap en Oud Burge-
 meester der Stad Schoonhoven.
 Cordes (Jan)
 Certon (. . .)
 Conrad (C. W.) in 's Hage.
 Calis (Lieven)
 Claufet (Jacob) Schoolmeester
 en Voorzanger te Bruinisse,
 in den Eilande van Duyveland.
 Coefe (Wiebe)
 Croiset (J. W.) Lieutenant in 't
 eerste Battailjon van den Ge-
 neraal Majoor Pa'ardy.
 Cos (Cornelis) Stads- en Lands-
 Drukker te Medenblik.
 Cat (Auke Abes) Oud Burge-
 meester der Stad Hindelopen.
 Coster (H. J.) te Amst.
 Coster (H. A.) te Amst.
 Crocq (P. du) Clerik ter Secre-
 tary der Stad Haarlem.
 Cannenburg (Wilhemmus)
 Crynse (J.) te Middelburg, Best
 pap.
 Cahais (G. M.) Boekverkoper
 te Leeuwarden, 2 Exemp.
 Cock (G. T. de) Predikant te
 Beetgum.
 Cannart (Jonkheer E. van) Heer
 van Liaukema
 C. W. S. te Leeuwarden.
 Casfa (F. A.) Vaandrig.
 Cabel (Cornelis Poulisfoon) Bur-
 gemeester te Uitgeest.

- Colla Wed. J. Bruyer (J.) te Rotterdam.
- Cufinge (Jacobus)
- Conveent (P. J.) te Middelburg.
- Cointre (W. A. le) Apothecar te Middelburg.
- Casteel (C. A. van) te Oostburg
- Clercq Sterk (Johannes)
- Cremers (J. W.) Roomsch Priester op den Hoorn, in Groningerland.
- Cock (Mr. Coenraad) te Almelo.
- Cramer (Mr. H. K.) te Ootmarsum.
- Cate Harmanisz. (Johannes ten)
- Coster (de Wed. Jan Heiman) te Almelo.
- Camming (J.) Old-Scheepen te Sneek, Volmagt der Landsdagge in het Jaar 1790.
- Carlier (Q) te Gouda.
- Carlier (Gerard) te Gouda.
- Cappelle (C. van) Schout te Nieuwerkerk aan de Yssel.
- Catshoek (Marinus Anthonie) Scheepen en Pensionaris Honorair der Stad Tholen.
- Catshoek (L.) Predikant te Scherpenisse, in den Eilande van Tholen.
- Couleman (H. J.) Ontvanger van de Convoyen en Licenten te Doesburg.
- Coeverden (J. J. van) Scheepen te Terborch.
- Croiset (A.) Kapitein Ingenieur in dienst van deezen Staat.
- Crane (Martinus Isaac) Rector der Latynsche Schoole, te Hborn.
- Cleyn (A. M.) Raad in de Vroedschap, mitsgaders Oud Burgemeester der Stad Brielle.
- Cru (J.) Procureur te Thiel.
- Coigné (S. J.)
- Chrystie (Gs.)
- Cognac (Jean Paul) Gezworen Landmeeter en Mathematicus te Breda
- Cuylenborch (Mr. N. van) Drosfaard der Zuid- en Westkwartier des Marquizaats van Bergen op Zoom.
- Coistius (M) Predikant te Groningen.
- Crol (J. B.) Med. Doctor en oud Lector te Dordrecht.
- Cornell (N.) Boekverkoper te Rotterdam, 4 Exempl.
- Canizlaar Jansz. (Hugo) Koopman te Breda.
- Cau (J. M.)
- Clarion (Ant.) Predikant in de Waalsche Gemceente te Delft.
- Chys (P. van der) Koopman in Boter, in 't Stads Boterhuis te Delft.
- Clignet (Hendrik Jacob) te Leyden.
- Clignet (A.) Oud Baitjuw en Schout van de Hooge en Vrije Heerlykheid Warmond, te Leyden.
- Cramer (A. F.) Generaal Major der Infanterie en Gouverneur van Coeverden en Foreten, enz.
- Costerus (Pieter) Oud Burgermeester te Edam.
- Coppenolle (Hermanus van)
- Callenbach Klenck (R.) Boekdrukker en Boekverkoper te Enkhuizen
- Chevallier (A.) Predikant in 's Bosch, Best pap.
- Coole (Abel de) Raad in de Vroedschap en Scheepen der Stad Wyk by Duunstedede.
- Correlje (Abraham) Pander 's Hoofs van Utrecht.
- Cambier (C. W.) Kapitein.

Gambier (Joan) Penniogsmeester
's Lands van Vianen.	Officier der Stad Edam, mits-
gaders Bailjuw en Dykgraaf
van de Zeevang, en Oud-
Raad der Stad Monnikendam.
Cock (G. E. de) Predikant te
Bunshoeten.	Collegie ter zinspreuk voerende:
Tot min kostbaare aankwee-
king van kunde.
Catteau Junior (Benjamin) Raad
in de Vroedschap der Stad
Vlissingen.	Craandyk (Dirk)
Corbelyn en Zoon (Thomas)
Boekverkopers te Vlissingen,
2 Exemplaren.	Cremer (B.) St. S. Th. Stud.
Colombon (Andries)	Cavellier (Jan) Toeziender op
de Gemeene Lands middelen
te Amst.
Campbell (R.) Lieutenant der
Haagsche Schuttery.	Campen Junior (Jacob) Notaris
te Amst. Best pap.
Cocq van Nereijzen (D. de) Kapi-
tein onder het Corps Ingenieurs
in Garnizoen te Deventer.	Campen (Daniel Binus) Notaris
te Amst. Best pap.
Cattenburch (Mr. J. C. van) Oud
Raad en Oud Scheepen der
Stad Gouda, Contrarolleur
van de Convoyen en Licenten
by de Admiraliteit in West-
Vriesland en het Noorder-
kwartier.	Crevenna geb. Dommer (Agatha
Cornelia)
Cannegieter (H.) Profesfor in
de Rechten, te Franeker.	Crans (D.) Esfayeur en Cartel-
meester van Hollands Munte
te Dordrecht.
Caspary (Carel Hendrik)	Carré (Mr. D.) Advocaat voor
de Respektive Hoven van
Justitie in Holland.
Capello (Bartholomeus Pieter
van de)	Costerus (Hendrik) Ontvanger
der Convoyen en Licenten te
Muyden.
Colthoff (P. C.) Lieutenant der
Artillery, in Garnizoen te
Leeuwarden.	Croix (J.)
Colff (L. J. van der)	Contol (A. J.)
Couperus (Mr. J.) Oud Bailjuw
der Stad Gouda.	D.
Coninx (. . van) Cancelier,
Stadhouder der Leenen, en
Geheimen Raad van Z. K. M.
van Pruisen, te Gelder.	Daey (Mr. Adriaan) Best pap.
Caspari (J.)	Dyk (Roelof van) te Amst.
Couwenhoven (Celis) Koopman
te Amst.	Duyvené (S.)
Cluwen (D.) V. D. M.	Decker (George)
Curtius (Mr. Pieter Jacob) Hee-
re van Nieuwaal, Raad en
Burgemeester der Stad Wyk
by Duurtede.	Driesfen (Bernardus) Roomsch
Pastoor te Amst.
Costerus (Nicolaas) Oud Hoofd	Dirksen (Dirk)
	Donker (C.) Koopman te Dord-
recht.
	Duyfhuys (Johan van)
	Dieu, Wed. de Heer Daniel
Ras (Adriana Jacoba de)
	Ditmarsch (Dirk) S. S. Th. Cand.
te Broek, Best pap.
	Duy-

- Duyvenbode (Claas van) te Broek
- Die, enheym (Nicolaas de Swaan van) te Amst.
- Dullinger (J. E.) Kapitein ter Zee, by de Admiraliteit in Westvriesland en 't Noorderkwartier.
- Duivens (Mr. J. J.) Oud Scheepen te Enkhuizen.
- Diepryn (F.)
- Dekker (Willem den) Mr. Timmerman, te Amst.
- Dam (J. van) Litt. Hum. Stud. te Utrecht
- Dominicus (Mr. Cornelis) Scheepen der Stad Goes.
- Donck (Gerrit) te Goes.
- Dominicus (Jan) Scnepen der Stad Goes
- Dalem Pz. (C. van) te Maasfluis.
- Doncker (Gerrit) Boekverkoper en Boekbinder te Thiel.
- D. P. E
- Dedel (J. A.) te Amst.
- Datman (Johannes)
- Drost Mz. (Andries) te Rotterdam.
- Dyk (Johannis van) te Rotterdam.
- Dries (C. van den) Boekverkoper te Rotterdam.
- Ditmar (Johannes) te Velzen.
- Dashorst (Mattheus Johannes van) Roomsche Priester en Pastoor, te Zoest.
- Dashorst (Johannes Matthys van) Kalkbrander te Amersfoort.
- Dylus (Jacob)
- Duyfhuys (Bartholomeus van)
- Damme (D. H. van)
- Dryer Hendk. (Maurits) op 't Huis den Oost, over Rheeuen
- Deinse (Willem Gideon van)
- Deinse (Daniel van)
- Deinse (A. van) Predikant te Oostkapelle.
- Deinse (Wiliem Bernard van) Clerck ter Weeskamer van Middelburg.
- Döring (Leonhard Hendrik)
- Deris (D.) te Middelburg
- Deinse Adrz. (Anthony van)
- Dienshagen (Johannes van)
- Dyk (P. van) Boekverkoper te Rotterdam.
- Does (van der) te Amst.
- Diesel (A.)
- Domis (Mr. Willem Jacob)
- Dyl (Mr. Lucas)
- Dull (Mr. C.) Richter der Heerlykheid Almelo.
- Dorland (Gerrit)
- Donker (H.) Predik. te Oudkerk en Krimpen aan de Yssel.
- Dietz (E.) Scholtus des Ampts van Elst
- Damen (J. N.) Predikant der Lutersehe Gemeente te Middelburg.
- Deien (Baron van) tot Druten.
- Dongen (A. van) Cappellaan.
- Diggelen (Hendrik van) Schooimeester te Zevenbergen.
- Delcourt (J. F.)
- Dalhoff (D. G. B.) Lieutenant Colonel, en Ingenieur te Woerden.
- Dam (Jacob) te Oostzaandam.
- Duin Iz. (Adriaan) te Oostzaandam
- Doekema (P.) Boekverkoper te Groningen.
- Deugt (P.) Schout, Dykgraaf en Secretaris der Stad, aan 't Haringvliet.
- Detmer (H. A.) Kapitein in het Regiment van den Generaal Onderwater.
- Duffer Christz. (F.) Koopman te Dordrecht.
- Doorn (J. A. van)
- Duymelaar (Ary) ond. den Hitzert. Dorp

Dorp (P. van) Reëtor der Latynsche Scholen te Dordrecht.	Dankmeyer Junior (Johannes) te Haarlem.
Dorrepaal (Johannes) te Schiedam	Daams (Leendert) Fabrikeur te Haarlem.
Dreux (W. H.) te Rotterdam.	Daams Pietersz. (Joost) Fabrikeur te Haarlem.
Dam (K.) Leeraar der Doopsgezinden, te Rotterdam.	D. W. V. W. te Haarlem.
Dykman (Fr.) te Rotterdam.	Desfont (J. J.) te Haarlem.
Dyk (A. van) veerig Raad, te Delft.	Doorn (Mr. Abr. van) Raad in de Vroedschap en Oud Scheepen der Stad Vlislingen.
Dykgraaf (C. V. D.)	Duvelaar van de Spiegel (C.) in 's Hage.
Delfos en Zoon (K.) Boekverkopers te Leiden, 3 Exempl.	Dannenbargh (Petrus) te Noordhoorn.
Dam (J. van) Schoolhouder te Noorden.	Draaisma (Cornelis) te Amst.
Dozy (Mr. J.) te Leiden.	Dekker (Pieter) op de Koog.
Dozy (Abraham Hendrik) Stads Apothecar, te Leiden.	Dauids (D.) Scheepen der Stad Zaltbommel.
Dorp (M. van) Mr. Timmerman te Voor Schooten.	Dumoulin (C.) Capitein by de Troup's van den Staat
Deltos (Pieter) Boekverkoper te Leiden, 3 Exempl.	Dreysfigmarck (Carel Christiaan)
Doornik (L. F.)	Dóll Timman (R.) Boekverkoper te Amst.
Druen P. W. van) Hum. Lit. Stul te Utrecht.	Drayer (Fredrik) Boekverkoper te Amst.
Dumont (A. J.) Predikant te Polsbroek.	Dorth (Pieter van) Boekverkoper te Amst.
Dan (H. van) Rentmeester van de Abdye en Convente van Oostbroek	Doorn (Antonie Joan van) Heer van Walenoyen.
Dorsfen (Jacobus van) Koopman te Utrecht.	Diederek (Christiaan)
Dwars (Jan Cornelis) Banketbakker te Utrecht.	Doyeweerd (Abm. van)
Duker (Cornelis Arnoldus) Secretaris van den Ed. Hove te Utrecht.	Dorewaard (G.) Genees- en Heelmeester te Nieuwendam.
Desmarez (Mej. A.) te Utrecht.	Dóll (Wed. J.) Boekverkoopster te Amst.
Dyk (W. van) Apothecar te Utrecht.	Delden (F. van) Roomsche Priester te Woerden.
Diepenbroek (C.) Chirurgyn te Kuilenburg.	Doom (Mr. Dominicus) Oud Burgemeester en Hoofdofficier der Stad Schiedam.
Diemen van Lamzweerde (E. van) Predikant te Campen.	E.
Doyer Afz. (Hendrik) te Haarl.	Elderman (Frans) te Amst.
Doyer Afz. (Thomas) te Haarl.	Engelen (P. van) te Oudewater.

Eller-

- Ellerman (Iſaac) Boekverkoper te Amſt., 2 Exempl.
 Enden (Johanna Cornelia van den)
 Eyſen (Hermannus Perizonius van) Goud en Zilverkaſhouder te Amſt.
 Eys (Paulus Andries van) Scheepen der Stad Amſt.
 Everard (Mattheus) Roomsche Priester en Paſtoor in de Ryp.
 Everſen (A.) Koſter van de Ooſterkerk. te Amſt.
 Epkema (E.) Reſtor der Latynſche Schoole te Enkhuizen.
 Erlach la Motthe (Mr. Cornelis van) Scheepen der Stad Goes.
 Ee (Chr. Nicolaas van) Predikant te Vreeswyk de Vaart.
 Ewyck (J. H. van) Canonik van het Capittel der Dom te Utrecht.
 Ee (Johannis van) Mr. Timmerman te Thiel.
 Eyk (N. van)
 Ente (A. E.) in 's Hage.
 Eckhardt (Jofias) Raad in de Vroedſchap en Hoofdofficier der Stad Haarlem.
 Evers (Pieter) te Middelburg.
 Ellinkhuizen (Daniel) Notaris te Rotterdam.
 Eſtandau (Jacobus D') Mn. Doct. en Raad in de Vroedſchap, in 's Hage.
 Epen (G. van) Opzichter van 's Lands Magazynen in 's Hage.
 Erik (François) te Middelburg.
 Eps (Iſaac van) Notaris te Middelburg.
 Es (Leendert van der) te Dordrecht.
 Engelen (Cornelis) Beſt pap.
 Eversen (J.) te Amſt.
 Everaers (A.) Predikant te Reewyk.
 Elsnerus (A. S. P.) Apothecar te Gouda.
 Eeuwen Senior (C. van) Gaarder der Collectieve Middelen van Sluipwyk en Rheewyk, te Rheewyk.
 Emerius (Mr. François) Oud Penſionaris der Stad Middelburg.
 Exalto de Almaraz (M. F. H.) Stud.
 Eckolt (Gerardus)
 Eyk (C. van) in 's Hage.
 Eys (M. P. van) Lichtenant Colonel, by het 2de Bataillon van het Regiment Orange Gelderland, en groot Majoor der Stad Doesburg.
 Elsnerus (J. van) Stads Med. Doctor te Wageningen.
 Evers (D.) Mr. Timmerman te Arnhem.
 Enſchut (W. A. van) te Arnhem.
 Eysden en Comp. (N. van) Boekdruckers te Dordrecht, 3 Exemplaaeren.
 Emenes (J. van) Boekverkoper te Amſt.
 Elsbroek (P. H. van) voor een Leesſocieteit te Nymegen.
 Evers (J. Chr.) Procureur te Campen.
 Erckelens (Mr. N.) Advocaat te Campen.
 Edelyck (H.) Predikant te Holwierda.
 Ebmeyer (Johannes) te Oostzaandam.
 Es (Cornelis van der)
 Felde (Thomas van) te Dordr.
 Ewyk (Johs. van) te Dordrecht.
 Emaus (Gerhardus) Vroedſchap te Dordrecht.
 Esdré (Mr. Adriaan) Regerend Scheepen en in den Oud Raad te Dordrecht.

- Engels (J. W.) te Rotterdam.
 Eyfinga (F. J. J. H.) Griet-
 man van Rauwerderhem.
 Elias voor de Heer P. te Ant-
 werpen (E. A.)
 Eland (Simon) Th. Stud. op 's
 Lands Univerfiteit te Leiden.
 Espaut (A. G. de l')
 Engelberts (Michaël)
 Eertyck (H. van)
 Enklaar (C.) Præceptor te Breda.
 Eldyk (A. van) Boekverkoper
 te Zutphen, 3 Exempl.
 Esfenius (Mr. S.) Secretaris der
 Stad Bommel.
 Eck (C. Franfen van) Predikant
 te Deventer.
 Elsnerus (A. G.) Scheepen en
 Raad der Stad Wageningen.
 Ewvck (Jan Leonard van) te
 Utrecht.
 Es (Petrus van) te Mydrecht.
 Egges (J.) Apothecar te Bolsward.
 Eeden (Ary van)
 Enfchodé (Abraham) te Haarlem.
 Eliasfen (Cornelis) te Veere.
 Eykellenberg (Helleman van)
 Conful van zyne Pruisfifche
 Majesteit in Zeeland.
 Eliasfen (Abraham) te Vlifingen.
 E. K. voor het Collegie van
 Weldenkende, te Vlifingen.
 Eykendal (Mej.) in 's Hage.
 Everts (Gerh.) Scholtus des
 Ampts Voorts.
 Eggerinkhuizen (Anna Chris-
 tina.)
 Eysma (A.) Distelateur te Franck.
 Efen (Jan van) Griffier ter Re-
 kenkamer van Zeeland.
 Egmond (J. van)
 Eysfel (Martinus) Notaris en
 Procureur in 's Hage.
 Esdre (Pieter)
 Evenlies en Comp. (Jan)
 Engelen Stevensz (Stephanus)
 Eys Ifaacsz. (J. N. van) Oud
 Scheepen te Amft.
 Engel (J. C.) Koostfchoolhouder
 te Amft.
 Eil (Jacobus van)
 Eybergen (Anthony van)
 Ewald (Gr. J.)
 Eyl (Hendrik van) Koopman te
 Dordrecht.
- F.
- Fokke (Jan) te Amft.
 Forften (R.) Hoozleeraar in de
 Genees- en Heekunde te
 Harderwyk.
 Faro (Johan) in de Groede.
 Floryn (Evert) Geadmitteerde
 Landmeester, by den Ed. Hove
 van Holland.
 Feyffer (Dirk de) Raad in de
 Vroedschap en Oud Scheepen
 der Stad Hoorn.
 Feyffer Geb. Akerlaken (Petro-
 nella Hillegonda de) te Hoorn.
 Franx (C.) Oud Prefident Schee-
 pen te Enkhuizen.
 Fizeaux (E. J.) Best pap.
 Fokke de Bly, te Amft.
 Faber (L.)
 Flias (Christiaan)
 Fenema (P. J.)
 Frenfel Oosterdyk (J. A.) Stud.
 te Utrecht.
 Feldman (Hendrik Willem)
 Freede (Johannes Chr.) Roomschi
 Priester, op 't Eiland Wie-
 ringen.
 Franken (B.) Stads Chirurgyn
 te Haariem.
 Fouw (Jacobus de) Scheepen en
 Secretaris der Baanderheer-
 lykheid en Vrydomme van
 Haamfede, enz. enz
 Freerks (Tijpke) te Dokkum.
 Feima (J.) Vroedsman der Stad
 Leeuwaarden. Faro

- Faro (Abraham) in de Groede.
 Forsten (Mr. H.) in Groningen.
 Forsten Verschuur (W.) Professor in de Geneeskunde, te Groningen.
 Francken (J. G.)
 Foreest, Heer van Schoorl en Camp (Mr. Cornelis van)
 Feilke (Casparus) Leeraar by de Luth. Gemeente te Hoorn.
 Forsten (Mr. J. B.) Ontvanger der Geestiyke Goederen, te Campen.
 Fauchey (. . .) Koopman te Rotterdam.
 Flaas Jansz. (Hendrik) te Rotterdam.
 Fyldar (J.) Eerste Clerk ter Secretary der Stad Zutphen.
 Feriet (W.) Luitenant Colonel, te Zutphen.
 Francken (Mr. A.) Burgemeester te Groenlo.
 Frykenius (S. H.) Kapitein ter Zee.
 Fortmeyer (J. H.) Predikant by de Lutherische Gemeente, te Utrecht.
 Finjé (J.) Procureur te Utrecht.
 Feith (Mr. Fredrik Gysbert) Commissaris en Oud Ontvanger van Hun Ed. Mog. de Heere Staaten 's Lands van Utrecht.
 Fröichen (J. H.) Notaris en Procureur te Haarlem.
 Fretag (Johan Jacob de) Majoor Ingenieur te Vlisfingen.
 Forier (Jan) derde Preceptor der Latynsche School te Zwol.
 Fallot (. . .) Stads Med. Doct. in 's Hage.)
 Fient (B.) Apothecar in 's Hage.
 Fokker (Pieter)
 Francke (A. P.) Notaris te Midelburg.
 Feyter (Jan de) voor ***
 Feenstra (T.) Koopman te Dokkum.
 Fontein Jansz. (Willem)
 Freve (Willem) vierde Commies ten Gemeene Lands Comptoire van Alkmaar.
 Feenstra (P.)
 Fontein (Jan) Koopman te Harlingen.
 Fisler (F. A.) Chirurgy te Amst.
- G.
- Gouwe'us (J.) Mr. Boekdrukker te Amst.
 Guichet (Pieter) te Amst.
 Guvouck (Gerardus Jacobus) te Amst.
 Gregoire (P.) Kostschoolhouder te Amst.
 Gimmer (Elzabé van Tongeren, Wed. de) te Zwol.
 Gunningh (Johs. Herms.)
 Grim (. . .)
 Groenenberg (J. van) Boekverkooper te Groningen.
 Gevers (Mr. Hugo)
 Ganfel (P.) Mn. Doct. in Groede Eilande van Cadzant.
 Gillissen en Zoon (P.) Boekverkooper te Middelburg, 2 Exemp.
 Groeneveld (Willem) te Noordwyk Binnen.
 Geldrop (Pieter van) Clerck van Heeren Gecommitteerde Raden in Westvriesland en 't Noorderkwartier, te Hoorn.
 Groeneyk Jansz. (Olivier) Bode van den Lande en de groote Waterfchappe van Woerden.
 Gorter (Jacob) Apothecar te Alkmaar.
 Goor (Gerrit van der)
 Gescher (David van) te Amst.
 Groen (Cornelis) te Wormerveer.
- Gys.

- Geisweit van der Netten (C. A.)
 Geelen (Hendrik van)
 Grootveldt (Dirk van) te Amst.
 Best pap.
 Groot (Hugo de)
 Gaudelius (Gerard) te Amst.
 Gezelschap (Het) onder de
 Spreuk: *de Dichtkunst is alleen
 het doehwit van ons pogen.*
 Gaaswyk (J. F.) Bailjuw en Se-
 cretaris te St. Anneland in
 den Eilande van Tholen.
 Gaaswyk (Mr. M. J.) Ambachts-
 heer van Poortvliet in den
 Eilande van Tholen.
 Gravenweert (Hendrik van 's)
 te Amst.
 Gerdes (Diederich)
 Goutzee (Willem)
 Graves Coeiman (Andries) Mr.
 Zilverfmit te Schoonhoven.
 Guepin (P. J.)
 Gerdenier (Jan) te Medenblik.
 Groen (Simon) te Amst.
 Guicher (Theodor) te Amst.
 Gifius (Joannes) te Amst.
 Grothe (W. E.) Canonik van
 St. Jan te Utrecht, Best pap
 Glichthuis en Comp. (B.) te
 Haarlem.
 Gryp (M. en C. van der) Apo-
 thecars, te Zierikzee.
 Groote (Wolfert de)
 Gomas (Johannes) Burgemees-
 ter te Zwol.
 Groenia (Johannes) Collecteur
 te Leeuwaarden.
 Gampert (J. A.) Logementhou-
 der te Leeuwaarden.
 Gaykema (Dirk) te Velzen.
 Groeneveld (P. van) Apothecar
 te Rotterdam.
 Groon (H.) Predikant te Laar.
 Gyhels (Cornelis) Koopman in
 Wynen, te Amesfoort.
 Gallois (Paulus)
 Grootes (Pieter) te Oostzaan-
 dan.
 Gaillard Senior (J.) Boekverkö-
 per in 's Hage.
 Gaillard Johsz. (Johannes) Boeke-
 verkoper in 's Hage.
 Gulik (J. van) Boekverkoper te
 Amst. 21 Exempl.
 Gardeyn (J. de) Notaris in de
 Groede.
 Galen (Pieter van)
 Groenenberg (Levinus) Notaris
 te Middelburg.
 Gaal (F.) te Middelburg.
 Gallandat (J. H.) Mu. Doct. te
 Hulst.
 Geemert (J. van) Boekverkoper
 in 's Hage.
 Gravenweert (Mr. A. J. van 's)
 Auditeur Militair en Practisee-
 rend Advocaat te Venlo.
 Geertsema (J. G.) Luitenant ter
 Zee.
 Gorter (Isaac W. de) Koopman
 in Groningen.
 Greup (Willem) Tolbediende.
 Geertsema (Juffer H. H.) te
 Groningen.
 Gye (Gerardus) van
 Geenen (J. van) Boekverkoper
 te Amst. 15 Exempl.
 Gorcum (Gerrit Jacob van) Con-
 rector van 't Latynsche School
 te Alkmaar.
 Groot (Joan)
 Gommerbagn (A.)
 Gevers (Jan) Schout en Secreta-
 ris van Dykveld en Ratelis.
 Gunst (Leendert) Schoolmeester
 te Oul Vosfmeer.
 Greve (F. D.)
 Gerva's (P. J.) Kapitein ter Zee.
 by het Ed. Mog. Collégie ter
 Admiraliteit te Amst.
 Glashorst (F.) Predikant te
 Doesburg.

- Groenewoud (Lourens) Boekverkoopster te Amst.
- Galen (Mr. Hendrik Jan van) Ontfanger van den grooten Gelderschen Tol te Thiel. Best pap.
- Goudriaan (Corstiaan)
- Gabry (B.) Predikant te Heenvl.
- Gramfer (Pieter) Zilverfinit te Alkmaar.
- Goor (H. C.) Wynkoper te Alkmaar.
- Goor en Zoon (A. van) Stads- en Quartiersdrukkers te Nymegen.
- Groesbeek (J.) Chirurgy te Woubrugge.
- Goslinga (P. T.) S. S. Theol. Stud. te Groningen.
- Groot (Jacob) te Oostzaandam, Best pap.
- Goofen (H.) Kerkleeraar te Onderwierum.
- Graeuwen (Sib. Cor. 's) Oud Pensionaris Honorair te Zierikzee.
- Graaff (C. M. van de) Stadsdrukker te Veere, 2 Exemp.
- Groot (A. de) in de West-Indiën.
- Glavimans (W.) te Rotterdam.
- Glavimans (J.) te Rotterdam.
- Glavimans (P.) te Rotterdam.
- Gyzelaar (E. de) Oud Raad der Stad Gornichem.
- Groe (Johan Hugo van der) Predikant te Ridderkerk.
- Gelder (Jacob de) Fransch en Duitsch Kostschoolhouder en Mathematicus te Rotterdam.
- Grand (Joseph)
- Graaf (H. de)
- Groenendyk (Marinus) Schoolmeester en Voorzanger te Schipluide.
- Groot (H. de)
- Groot Pz. (J. de) Boekverkoopster en Stadsdrukker te Delft, 2 Exemp.
- Ghyfen (H. A.)
- Grendel (. .) Predikant te Sluipwyk.
- Graves (Cs.) Schout van Benschop en N. Polsbroek.
- Graaf (J. C. de) Notaris en Makelaar te Utrecht.
- Goedenberg (Jacob) Mr. Paruikemaker tot Ryp.
- Glasborst (Albertus) Predikant te Almen.
- Guichenon de Chatillon (Z.) Lieutenant Colonel in de Artillerie.
- Gils (A. van) Priester, Præsident in het Malderi Collegie te Leuven.
- Gogel (A.)
- Giefke (Hendrik) te Haarlem.
- Groenewoud (Simon) Bloemist en Directeur van Flora te Haarlem.
- Geer (D. H. van) te Haarlem.
- Greve (Joh. Matth.)
- Genderen (Aarnout Martinus van) Predikant te Vlisfingen.
- Guicherit (W. S.) Advocaat in 's Hage.
- Goens (Mr. C. J. van) Advocaat in 's Hage, Best pap.
- Goederfoon (M. C.) Notaris in 's Hage.
- Gobel (L. F.) te Amst.
- Guiot (Jan George)
- Goede (W.) Leeraar der Lutersche Gemeente te Campen.
- Grim (Joachim)
- Gennip (W. A. van) Schout, Dykgraaf en Stedsouder te Ooltgensplaat.
- Graauwenhaan (J. H. van) Præceptor der Latynsche Schoole te Delft.
- Graauwenhaan (M. van) Boekverkoopster te Delft, 4 Exemp.
- Gans (Willem de)
- Graswinkel (Jan Daniel)

- Groenemeyer (Bs.) te Maasfluis.
 Geelen (P. van) Zilverfinit te Gouda.
 G. en S.
 Geel (Hendrik)
 Groen (M.)
 G. B.
 Geukama (Mr. A.) te Zaltbommel.
 Gelinck (J. W.) Lieutenant by de Artillery te Bommel.
 Gaignan des Auni (A. A.)
 Grant (Johannis)
 Geysbeek (P. G.) Boekverkoper te Amst.
 Greeven (Jan) te Westzaandam.
 Graaff (Cs. de)
 Ghesel Jansz. (Mr. Jacob van)
 Gravius (N. T.) Boekverkoper te Amst.
 Grever (Hendrik)
 Gregoor (N.) te Dordrecht.
 Geffen (Thomas van)
 Groeping (B.) te Amst.
 Grasveld (C. H. van) Mn. Stud. te Leyden.
 Geus (Dl. de) te Amst.
 Gefken (Jacob)
 Goudfinit (Sophia) Best pap.
 Grootholtman (C. G.) Predikant te Noordlaren, onder de Clasis van Groningen en het Gerecht.
 Gruis (Jan Ernst) Stud. te Groningen.
 Groenenbergh (J. van) Boekverkoper te Groningen.
 Gavanon (Mr. L. S.) Burgemeester der Stad Arnheim.
- H.
- Hofmann (Henricus) Predikant te Amst.
 Hlaantjes (. .) te Amst.
- Horst (Jacob van der) te Amst.
 Hollebeek (J.) te Amst.
 Hollenberg (P.)
 Hansfen (Æ.)
 Heeckeren (Florentine Baronesse van) te Zutphen.
 Hasfelt (G. van) Burgemeester te Arnheim.
 Holstein (J.)
 Hooglandt (Simon) te Amst. Best pap.
 Huskus (Albertus) Makelaar te Amst.
 Hurk (Machiel van den) te Amst.
 Hattem (Barend van) te Amst.
 Hoefhamer (Ysbrand) Predikant te Amst.
 Harderwyk (Corn. Anthony) Cameraar van de Rivier den Eem te Amersfoort.
 Heiligers (P.)
 Hogendorp, geboren van Haren (Mevrouw van)
 Hinloopen (Dirk van) Koopman te Amst.
 Hordyk (Jan) Koopman te Dordr.
 Hordyk (P.) Koopman te Dordr.
 Heykoop (M.) Bailjuw te Lekkkerkerk.
 Hoyneck van Papendrecht (Paulus Cornelis) Auditeur Militair en Serviesmeester des Garnizoens van Heusden, midsgaders Oud Drosfaard en Dykgraaf over Stad en Landen van Heusden, te Heusden.
 Haaften (Baron van) Majoor by de Kavallery.
 Honoré (S. F. L')
 Haksteen (Mr. J.) J. U. D. Heer van Cadier en Blanckenburg, Regeerend Burgemeester te Alkmaar, en Bewindhebber der O. I. Compagnie.
 Holland (Samuel) Oud Scheepen der Stad Medenblik.

- Hellingwerf (Wouter Roelof) Predikant te Oudendyk.
 Halm (Volkert van) Oud President Commisfaris te Hoorn.
 Homan (J. L.) J. U. Doct. en Advocaat in het Landfchap Drenthe.
 Haffen (Abraham van) tweede Commies van het gemeene Landscomptoir te Alkmaar.
 Hand (Jan) Boekdrukker en Boekverkoper te Alkmaar.
 Hoogeworst (Abraham) te Middeburg.
 Haarst Arz. (Gerrit van) te Amft.
 Haarst (D. H. van)
 Houtgraaf (W.) Boekverkoper te Amft. 2 Exempl.
 Hoogftraaten (Cornelis Adriaan van) Raad en Oud Scheepen der Stad Leiden, mitsgaders Bewindhebber der O. I. Comp. ter kamer Amsterdam.
 Hop (Bernardus) te Amft.
 Houtruin (Martinus) Med. Doct. te Amft.
 Haaften (Gerard van) Best pap.
 Hebert (S.) Commies Contraleur van de Convoijen en Licenten te Schoonhoven.
 Hebert (Mejuffrouw J.)
 Hoedt (L.)
 Houtum (J. P. van)
 Harrevelt Soetens (A. van) Boekverkoper te Amft. 2 Exemp.
 Heystek (A. L.) te Amft.
 Hasfingh (Hendrik) te Amft.
 Heusden (J. van)
 Huisman (Pieter) Stads Chirurgyn te Goes.
 Huisman (Jacobus) Boekverkoper te Goes.
 Houten en Zoon (J. ten) Boekverkoopers te Amft.
 Muydekoper van Maarsveven Burgemeester der Stad Amft.
 Holshauer (G. C.) te Amft.
 Heimenbergh (Jacobus van) Chirurgyn te Amft.
 Hamersma (Jan) Chir. Stud. te Amft.
 Hoeclum (H. van) Jur. Utr. & Phil. Stud. te Harderwyk.
 Houwer (Hendrik Muloch)
 Horcoop (Abraham)
 Haren (Willem van) te Leiden.
 Houwink (Jan)
 Hochart (Pieter) te Aardenburg.
 Hutfon (A.) Preceptor te Amft.
 Hageman (B. W.)
 Haas (H. de) Boekverkoper te Dordrecht, 2 Exemp.
 Hofftee (Mattheus) te Amft.
 Halleman (Petrus)
 Heincken (A. G.)
 Huisfteen (J. van) te Amersfoort.
 Haas (H. de) Predikant te Amft.
 Houtgraaf (W.) Boekverkoper te Amft.
 Höfcher (Wilhelmus) Pastoor te Hilverfum.
 Hcezen (Jan)
 Hoeuft (Mr. Leonard) Raad in de Vroedschap en Presiderend Scheepen der Stad Haarlem Best pap.
 Huybertz (P.) Clercq ter Secretary der Stad Haarlem.
 Hucht (Adriaan van der)
 Hocke Iz. (Jacob) Schout, Dykgraaf en Secretaris te Dreifchor.
 Helmcke (Johannes) te Middelburg.
 Hokke (Wilhelmus)
 Hackenberg Hz. (Aarnout) Best pap.
 Hoogwinkel (Jan) Goud- en Zilverkashouder te Vlaardingen.
 Heerbels (P.) Subft. Procureur Generaal der Landfchappe van Vriesland.

- Hemrica (S.) Koopman te Leeuw.
 Haitsma (Mr. J.) J. Ur. Doct. te
 Boisward.
 Herbig (J. G.) Luitenant in het
 Regiment van zyne Vorstlyke
 Doorl. den Heere Generaal
 Majoor Prince van Hessen
 Darmstadt.
 Hoekstra (Freerk) Leeraar der
 Doopsgezinden te Holwerd.
 Houwink (G.) Predikant te
 Bergum.
 Hoekstra (Mr. J.) Commies van
 's Lands Middelen van Vries-
 land, enz. te Dokkum.
 H. S.
 Hamerster (D. A.) Advocaat
 voor den Hoove van Vriesland.
 Hateren (Jan Hendrik van) Deur-
 waarder 's Hof's van Vries-
 land.
 Hanfen (Jan Hendrik) Apothecar
 in de Beverwyk.
 Hanou van Arum en Compagnie
 (Jacob) Boek. Papier. Konst-
 en Kaartverkopers in de Be-
 verwyk. 3 Exemp.
 Herp (Johannes van der) Med.
 Doct. te Rotterdam.
 Horsman (Jan Jacobus) Stads
 Apothecar te Deventer.
 Hoey (A. van) Captein Luitenant
 in het Regiment Gardes Dra-
 gonders in 's Hage.
 Hilger (J. M. Costerus)
 Halteren (H. J. van) Roomsche
 Priester en Pastoor te Osdorp.
 Heller (D. H.)
 Hageman (Harmanus)
 Huygens (Adriaan) Premier Clerk
 ter Secretary van Holland.
 Hasebroek Danielsz. (Abraham)
 Soldaat onder het 2de Battail-
 jon van het Regiment van de
 Heer Lieutenant Colonel Ben-
 sinck.
 Hoop (Pieter de) t Middelburg.
 Herklots (Christiaan)
 Huisman (Johannes)
 H. V. D. M.
 Haak (Cornelis) Regerend Sche-
 pen der Stad Hulst.
 Hofftee (Pr.)
 Homan (Mr. H. G.) Advocaat
 te Groningen.
 Hertoghe van Feringa (E. U. de.)
 Gedeputeerde Staat van de
 Provincie Stad en Lande.
 Hulshof (A. J.) Koopman te
 Groningen.
 Heyman (J. C.)
 Heyden (Teunis van der)
 Hofkes (Egbert) te Almelo.
 H. J. R. te Almelo.
 Henrichs (M.) Commies ter Re-
 cherche te Almelo.
 Hoven (P. R. van) Notaris te
 Gouda.
 Herfst (J.) Schout en Secretaris
 van de Stormpolder te Krim-
 pen aan de Yssel.
 Heydanus (Jacobus)
 Horst (Jacob van der)
 Heron (Fredrik Hendrik) te St.
 Maariensdyk, in den Eilande
 van Tholen.
 Hamel (Mr. O. F.)
 Hebel (J. P.)
 Hymans (Emanuel) Mn. Dr. te
 Thiel.
 Hout (Pieter van der) Koopman
 te Enkhuizen.
 Horsfen (S. van) te Thiel.
 Harencarspel (Alexander van)
 Predikant te Thiel, Best pap.
 Heuvel (C. v. d.) Ouderling te
 Thiel.
 Houdzagers (Jan Carel Lourens)
 Litt. Hum. Stud. te Thiel.
 Heuvel (Jan Carel van den)
 Koopman in Granen te Thiel.
 Hommes (P.)

- Haas** (Abraham) Fabrikteur in
Snyf en Tabak te Arnhem.
Henczel (J. A.) Ritmeester by
het Regiment Cavallerie van
den Heere Luitenant Generaal
Tuyt van Seronskerken.
Hoff (J.) Lieutenant en Adj-
dant by het 2de Bataillon van
den Lieutenant Generaal On-
derwater.
Holtkamp (H. J.) Koopman te
Arnhem.
Hoeck (. . van) Predikant te
Aalburgh.
Hasfelt (Mr. J. H. van) Ord.
Raad des Furstendoms Gelre
en Graafschaps Zutphen.
Halfman (Hendrik Jan) te
Middelburg.
Haverkamp (Mr. Sigeb. Abr.)
Advocaat te Nymegen.
Hacfort (O. T. P. P. Baron van)
Heer van Wajestein.
H. R. K.
Hondius (Simon)
Hagens (C.)
Haan (P. J. de)
Hugenholz (F. W.) Predikant te
Campen.
Hoek (Willem van der) Apothe-
car te Goes.
Hase (Henricus) Predikant te
Zuidwolde.
Hutten (Lucas van) Predikant te
Klooster ter Apel.
Hupkens (D.) S. S. Theol. Stud.
te Groningen.
Halen (A. W. van der) te Som-
melsdyk.
Hogendorp (Pieter) te Rotter-
dam.
Halfman (J. S.) Notaris en Pro-
cureur te Veere.
Haak Steenhart (P.) Burgemees-
ter en Raad der Stad Veere.
Hartig (A. den) te Dordrecht.
- Hooft Junior** (Hendrik 't) Luite-
nant ter Zee.
Haan (J. de) te Dordrecht.
Horst (E. L. van der) te Dord-
recht.
Haneke (Balduinus) Predikant te
Oud Vosmeer.
Holierhoek (Pleunis) Schout en
Rentmeester van Cromfryen.
Haring (W.) Pondgaarder te
Rotterdam.
Hoppens Pz. (Dirk) Procureur
te Hillegondsberg.
Hofftede (Johannes Jacobus)
Predikant te Breda.
Hollerts (C. L.)
Haastert (Isaac van) Kunst-
Schilder te Delft.
Hartz (Mr. Joh. Phil.) te Delft.
Holland (T. A.)
Hilst (Anthony van der)
Hogeveen (Mr. J.) Advocaat en
Conrector te Delft.
Hullstein (Anthony)
Hulst (Pieter van der)
Hartevelt (J.) te Leiden.
Hollander (Elias den) te Leiden.
Honkoop (A. en J.) Boekver-
kopers te Leiden, 4 Exemp.
Haak en Comp. Boekverkopers
te Leiden.
Heyliger (V. A.)
Hartwyk (J.) Predikant te Rand-
wyk.
Hoëvell (W. H. van) Ontvanger
van de Convoyen en Licenten
te Deventer.
Haack (J. B.) Ontvanger te
Vaasfen.
Haytink (Mr. J. B.) Advocaat te
Lochem.
Houten (Jacob van) Krankbe-
zoeker te Breda.
Heringa (Petrus) Mede Raad in
de Vroedschap en Old Schee-
pen te Leeuwaarden.

- Heeckeren (Wygbold Alexander Baron van) Burgemeester der Stad Zutphen.
- Hasfelo (J. P.) te Zutphen
- Heeckeren (Ludolph Baron van) Heer van de Wierze, Amptman der Stad Grave en Lande van Kuyk, te Zutphen.
- Haak (P. H.) Stud. te Zutphen.
- Heut (Jan van) Koopman te Zutphen.
- Hemert (Mr. Georg Baron van) Hofdyk (W.) te Alkmaar. H. V.
- Hoog (Thomas) Predikant te Amersfoort
- Hoogland (W.) Predikant te Spankeren.
- Harinxma (E. T. H. Baron van) Heuvel (D. D.) Predikant te Boxtel.
- Horst (L. W. van der) Advocaat in 's Bosch.
- Hopman (G.) Apothecar te 's Bosch
- Halewyn (F.) te 's Bosch.
- Heynis (Claas) te Haarlem.
- Havick (Quirinus) Raad in de Vroedichap en Regerend Schepen der Stad Montfoort.
- Hees (Carel van) Advocaat te Utrecht.
- Haeften (A. van)
- Houtkamp (M.) Litt. Hum Stud.
- Hees (Mr J. van) Burgemeester te Cuijlenburg.
- Heilydy (C. J.) Makelaar te Utrecht.
- Hoogland (J. H. Ab.) S. S. Stud. te Utrecht.
- Haack (D. M.) S. S. Theol Stud. te Utrecht.
- Ham (T.) Predikant te Hilverz.
- Helmcke Junior (Johan Godfried) Canunnik in den Capitulé ten Dom, te Utrecht.
- Harren (P.) te Sparendam.
- H. (Gerrit te)
- Hulfend (Arend van)
- Heidanus (G.)
- Hofman Comp. (J.)
- Hoogeveen (Mr. G. van) Oud Raad en Oud Scheepen der Stad Leiden.
- Hartman Jansz. (Jacobus)
- Haan (Abraham de) te Haarlem.
- Hasten (Bernardus van) Apothecar te Haarlem.
- Horst (Claas van der) Predikant der Doopsgezinden te Haarl.
- Hulsbeek (P. A.) Lutersch Predikant te Haarlem.
- Helmstroom (P. A.) Notaris, midsgaders Commisfaris van 't klein Recht der Stad Vlisfing.
- Hasfelt (H. van) Predikant te Vlisfingen.
- Hansfen (J. Horthemels) Predikant te Vlisfingen.
- Hofsteyn (J.) Vleeschhouwer in 's Hage.
- Hardenberg (J. H.)
- Hemminga (J. H.) Banketbakker en Confturier te Sneek.
- Haan (Claas) Koopman te Crommenie.
- Honigh Jansz. (Jacob) op Zaandyk.
- Honigh Cornelisz. (Jan) op Zaandyk.
- Honigh Cornelisz. (Gerrit) op Zaandyk.
- Hachenberg (Jan Anthony) Predikant te Zaandyk.
- Hulst (L. van) Boekverkooper te Amft 2 Exemp.
- Hicken (Johan Albrecht)
- Haytsma (T.) J. U. Doctor te Leeuwaarden.
- Hofman (Pieter) Apothecar te Gouda.
- Hoogdalem (Simon van)

- Haak Junior (Abraham)
 Havemaker (Jan)
 Hoekwater (J. D.)
 Hasfelt (J. van) Notaris en Procureur te Delft.
 Helden (N. van)
 Haas (Christoffel de)
 H. Pr. H. te Rotterdam.
 Honingh (Cornelis Adriaansz.) Best pap.
 Horst (Willem Hendrik van der)
 Hoving (Hendrik)
 Humme (Willem)
 Holtzman (A.) Oud Vaandrig der Schutterij te Amst.
 Hanrath (G. H.)
 Horst (Joh. van der) Med. Dr. te Alkmaar.
 Hoogcarispel (Cornelis)
 Harencarpel (J. A. van) Boekverkoopster te Alkmaar.
 Ham (J. C. ten) V. D. M. te Monnikendam, Best pap.
 Hengel (Jacobus van) Capitein der Burgerij te Amst.
 Haght (Jn. Ns.)
 Horst (Gerrit Jan van der)
 Horst (Gerrit van der) te Amst.
 Heykamp (Harmanus) te Amst.
 Huis (D.) Boekverkoopster te Amst. 5 Exemp.
 Haveren (Jan van) Goudraad-trekker te Amst.
 Heus (A. Heringa de)
 Hauwert (Willem)
 Haar (A. J. van der)
 Heemskerk (Jacob van)
 Hondekoeter (J.) Boekverkoopster te Campen.
 Honert (Mejuffr. J. van den)
 Hesfeling (M.) Lector der Doopsgezinde Gemeente te Emmecrik.
 Hulsenbos (Dirk)
 Hengst (P. den) Boekverkoopster te Amst. 2 Exemp.
- Heulen (J.) Chirurgus te Dordrecht.
 Bertz (Christiaan Daniel)
 Hiele (Pieter Galenus van) Notaris te Amst.
 Houtman (J.) Boekverkoopster te Weerp.
 Harmse (G.) te Amst.
 Halfwasfenaar (B. J.) Heer der hooge Heerlykheden Onsenoort en Nieuwcuyk.
 Hulten (W. van) Med. Doct. te Groningen.
 Hofmann (Abraham)
 Hayman (P.) Boekverkoopster te Amst.
 Hulleman (Willem) te Hoorn.
 Hage (Christiaan)
 Hildebrand (Johan Christoffel)
 Hugenholtz (J.)
 Hendriks (Bernardus)
 Hofstede (Mr. P.) Ontfanger van Wedde en Westwoldingerland, Practizeerend Advocaat te Assen.
 Hinderks de Jonge (Hinderk) te Zaandijk.
- J.
- Jacobs (. . .) te Amst.
 Immink (J.) Best pap.
 Iever (E. van)
 Jongh (Charles) Heer van Dryschor.
 Janse (Abrah. Lour.) Clerk der Staaten Griffie te Middelburg.
 Jong (Sybrand de)
 Jansz (Pieter) Boekverkoopster te Amst. 2 Exemp.
 Jager (Jan) Med. Doctor te Hoorn.
 Jowze (Jacob de) Commisfaris van de Monftering in het Vlie.
 Jonge (Dirk de) J. U. Stud.

- Iddekinge (T. J. van) J. U. Dr. J. M.
 en Practiseerend Advocaat in
 den Oldampie.
 Jonge (P. de) J. U. Stud. te
 Leiden.
 Jacobsen (J. G.) te Amst.
 Jurgens (J. C.) te Amst.
 Jungius (J. R.) Med. Doctor te
 Enkhuizen.
 Jenoteau (Jaques) Fransch Kost-
 Schoolhouder te Goes.
 J. J.
 Imminck (Bern.) Med. Doctor
 te Enschedé.
 Imbert (J.) als Directeur voor
 het Leesgezelschap te Meppel,
 onder de Zinspreuk: *Lust tot
 Heeterschap.*
 Jonge (Warner de) op 't Hoge-
 veen.
 Jurrijans (H.)
 Jacobson (Mr. G. J.) Oud Bur-
 gemeester van Deventer.
 Jagt (Gysbrecht van der)
 Janzen (Wilhelmus)
 Jonge (W. A.) Scheepen en
 Raad der Stad Zierikzee.
 Jonge (M. B. de)
 Idema (J. A. van) Grietman van
 Alrigwirdum.
 Jenny (W. A.) Extraordinair
 Clerck ter Secretary van Hol-
 land.
 Jansen (Dirk)
 Jansen (Benjamin Johan) te
 Middelburg.
 Jonge (Mr. F. C.) Pensionaris
 der Stad Zierikzee.
 Jullens (Mr. C. H. T.) te Gro-
 ningen.
 Jongebreur (A.) te Ouderkerk
 aan den Yssel.
 Immink (C. B.) Koopman te
 Berkum.
 J. B. H.
 Jacobsse (Ad.) Raad der Stad
 Veere.
- Joosting (Dirk) te Amst.
 Ingen (A. L. van) Lieutenant in
 het Regiment van den Gene-
 raal Majoor Graaf van Wel-
 deren.
 Jansen (Jan) Gezworen Clerck
 van de Ridderfchap van
 Overysfel te Deventer.
 Jordens (Mr. H. J.)
 Jongh (P. de) Drosfaard van
 Vlierden.
 Jongh (J. de) Predikant te Wel-
 en Amerzoden.
 Jonge (J. J. de) Predikant te
 Oud Alblas.
 Jonkheer (Jan)
 Jofée (Jan) Apothecar te Haar-
 lem.
 Jong (Claus de) te Westzaanen.
 Jongeling (Gt.) Wynkoper te
 Haarlem.
 J. D. V.
 J. R. K. te Rotterdam.
 Jalink (J.) te Rotterdam.
 J. V.
 Immink (J.) Best pap.
 Jansen (Jan) te Amst.
 Jongh (C. de) Roomsch Catholyk
 Priester te Amst.
 Jager (Pieter de) Broodbakker
 in Gouta.
 Jansen (Jacobus Didericus) Lit.
 Stud. in den ouden Bosch
 Julicher (. . .) Boekverkoper
 te Lingen.
 J. A.
 Jaarsman (H.) Oud Leeraar der
 Doopsgezinden te Emmerik.
 Joostink Junior (D. 't)
 Iddekinge (P. R. van) Reken-
 meester van Stad en Lande.

K.

- Karsten Donfelaar (Wed. S.) te Amst.
- Kappenberg (G. J.) te Amst.
- Kraijenhof (. .) Med. Doct. te Amst.
- Klis (J) in 's Hage.
- Klis (W) in 's Hage.
- Kuipers (J. Martinet) Predikant te Zardam.
- Kuiper (Jbs.)
- Ketel (B. van) te Haarlem.
- Koning (Jacobus) Boekverkoper te Amst. 2 Exemp.
- Kuiper (Jan) te Amst.
- Kappers (O. E.) te Amst.
- Krantz (J. B.)
- Krap Az. (J.) Boekverkoper te Dordrecht.
- Kerkhoven (Constant van den) Predikant te Lekkerkerk.
- Kruifinga (B. M.) S. S. Min. Cand. onder de Clasis van Groningen.
- Keyzer (Jacob) Makelaar en Boekverkoper te Purmerend.
- Kits (Abraham)
- Kleynkens (Jan) Hoofdgaarder van de gemeene Lands Mid-delen te Enkhuizen.
- Krol Baartsz. (Pieter) Mr. Kuiper by de O. I. Comp. te Enkhuiz.
- Kramps (A.) Zilver- en Goud-Cashouder te Enkhuizen.
- Klerck (A.) Raad in de Vroedschap te Rheenen.
- Konynenburg (J.) Remonst. Pre-dikant te Utrecht.
- Kroefen (Hendrik) Roomsche Priester en Cappellaan in de Roelofsartgens Veen.
- Kalkoen (Mr. Nicolaas) Oud-Scheepen en Raad der Stad Amsterdam.
- Koudsyn (Cornelis) Koopman te Middelburg.
- Kroon (Tynen) Mr. Timmerman en Makelaar te Amst.
- Knemeijer (Godfried) te Amst.
- Koning (C. H.) te Amst.
- Koster Iz. (Jan)
- Konyn (Mr. Ger. Corn. Harger) te Rotterdam.
- Kiers (A.) Jur. Utr. Stud.
- Klinkhamer Pietersz. (Jacob) te Wormerveer.
- Kuyper (Jacobus) te Amst.
- Klyn (Cornelis) te Amst.
- Krieken (Guert van) te Thiel.
- Kraijestein (Hk.)
- Kruyderscheers (Abraham) te Amst.
- Kalf (Paulus) te Medenblik.
- Knaap (Jacob)
- Kok (J. B.) Horologiemaker te Amst.
- Kehrwand (J. R.) Horologiemaker te Amst.
- Kat (Pieter)
- Kuyper (Jan) te Wormerveer.
- Koymans (H.) te Amst.
- Kanter Philipsz. (J. de) Notaris te Zierikzee.
- Klopman (Herman) Hopman te Zwol.
- Kaldenbach (Mr. P. C.) J. U. Doctor en Conrector der Eras-miaansche Schoole te Rotterdam.
- Kromhout (Hendrik) te Velzen.
- Kastele (Mr. Leonard van de)
- Koene (Steven) Boekdrukker te Amst.
- Koster (Jan Fr.)
- Keel (W. A.) Boekverkoper te Middelburg, 2 Exemp.
- Klemme (Harmanus van) Chirurgyn te Middelburg.
- Ketel (Maria) te Rotterdam.
- Koning Willmsz.) (H.)
- Kooten (J. van) Secretaris te Thamen aan den Uithoorn.

Ket-

- Kettingh (A.) Koopman te Dordrecht.
- Kuipers (G.) S. S. Theol. Prof. te Groningen.
- Kuchneman (G. H.)
- Koning (A. de) te Emmerik.
- Kruyff (B. de) Med. Doct. te Leyden.
- Keyzer (Dirk) te Langendyk.
- Keyzer (J. de) Secretaris te Oudewater.
- Keijen (L.)
- Keijen (Hendrik)
- Kiyn (Adrianus)
- Krafft (Carel)
- Koolhaas (Casper) Predikant te Ophemert.
- Kroops (H. G.) Apothecar te Arnheim.
- Kotjes (B.) Auditeur Militair en Commies van 's Lands Magazynen te Doesburg.
- Kesteren (J. A. van) Lieutenant Ingenieur in dienst van deezen Staat.
- Kirchhoff (J. C.) Predikant te Gent en Erlecom.
- Keyzer (R. B.) Heer van Klarenbeek, by Arnheim.
- Knipschaar (C. J.) Koopman te Arnhem.
- Keller (Johannes)
- Kluit Jacobsz. (Cs.) Gaarder van des Gemeenelands Middelen te Nieuwenhoorn.
- Keer (Johannes Jacobus)
- Korff (Cornelis) te Oostzaandam Best pap.
- Karman (Claas) te Westzaandam.
- Knops (A.) te Dirksland.
- Knoch (Paulus) Oud Raad te Dordrecht.
- Kuyfer (Ifaac de) te Dordrecht.
- Krol (Jan) Schoolmeester en Voorzanger in de Klundert.
- Ketelaar (Hendrik).
- Krap Iz. (J.) Boekverkoper te Dordrecht, 2 Exemp.
- Kesfel (P. H. van) Predikant te Geertruidenberg.
- Koog Nsz. (M. van der) te Dordrecht.
- Koelgras (Wouter) te Schiedam.
- Kramps (Dirk) Koopman te Enkhuizen.
- Kappelhof (Johannes) Med. Doct. te Rotterdam.
- Koning (J. de) te Rotterdam.
- Kraay Wz. (Pieter) te Rotterdam.
- Kaas (L.) voor het Leesgenootschap te Rotterdam.
- Kolling (Hendrik) te Zevenhuizen.
- Koetsve'd (Cornelis van)
- Koetsveld (Leonardus van)
- Kuyk (M. van) Kostschoolhouder.
- Koster (G. P.)
- Kamperdyk (Jacobus) te Leiden.
- Kop (Christiaan van der) Koopman te Leiden.
- Koning (A.) S. S. Theol. Stud. op 's Landsch Univerfiteit te Leiden.
- Kuener (J. P.)
- Kallewier (Abraham) te Leiden.
- Kerkman (W. J.) J. U. Cand.
- Keyzer (Jacob) Boekverkoper te Purmerend.
- Keller (Johan Daniel)
- Koyman (Petrus) Profesfor Antiq. & Poëf. en Conrector te Zutphen.
- Kretschmer (J.) te Zutphen.
- Kretschmer (H.) te Zutphen.
- Koch (Herman Didrich) Provinciaale Copiïst te Deventer.
- Knoop (Willem Jasper) Predikans te Olst.
- Karsenbergh (G.) te Deventer.

- Karsfenbergh (L. A.) Boekver-
 koper te Deventer, 2 Exem.
 Kist (J. G.) Predikant te Bom-
 mel.
 Klos (J. van der) Boekverkoper
 te Gouda.
 Kruysfen (B. van der)
 Kesteren (A. van)
 Kemp (J. F. van der) Md. Doct
 te Middelburg.
 Kruisfe Junior (J. van de) te
 Middelburg.
 Keuchenius (P.) Predikant te
 Hilvarenbeek.
 Kouwens (C.) Secretaris te
 Druunen.
 Kleyn (Mr. J. P.) op de Hoge
 Swaluw.
 Klein (Leendert) Leeraar der
 Doopsgezinden te Huizen, in
 't Gooiland.
 Kumfus (C.) Predikant te Maar-
 tensdyk.
 Klerk (Abraham de) te Utrecht.
 Kruyff (C. de) Predikant te Lo-
 pik en Cabauw.
 Kock (Johannes de) te Utrecht.
 Klinkenberg van Echten (W. H.)
 Scheepen en Secretaris der
 Stad Wageningen.
 Kragtingh (J.) te Haarlem.
 Klooster (A. ten) Litt. Hum. &
 Phil. Stud. te Utrecht.
 Koning (Cornelis de) te Haarl.
 Körnlein (Jean George)
 Kok (Hk.) Roomsch Priester en
 Pastoor te Heemskerk.
 Koning (J. P.) Gaarder van de
 Gemeene Lands Middelen te
 Koog.
 Koning Leendertsz. (Cornelis de)
 Kampman (A.) Boekverkoper te
 Haarlem, 2 Exemp.
 Kalverboer (Simon) Leeraar
 der Doopsgezinden te Knollen-
 dam en Crommeniedyk.
 Kuiper Dirksz. (Pieter)
 Kreps (Anthony) Bloemist te
 Haarlem.
 Koekebakker (Pieter) te West-
 zaanen.
 Koch (Daniel) te Yzendyke.
 Koch (Paulus Martinus) te Vlis-
 singen.
 Keulenaar (Jan de) Griffier ter
 Thesaurie te Vlislingen.
 Knops (J.)
 Konynenberg (J.) Schipper op
 's Bosch.
 Kroon (Paulus) te Amst.
 Kroneman (Jan) Makelaar te
 Amst.
 Kerkwyk (Jan Frederik van)
 eerste Clercq ter Secretary te
 Middelburg.
 Kluit (Jonkheer Willem) J. U.
 Stud.
 Kluit (Jonkheer Pieter Willem
 Provo) in het Latynsche School
 te Vlislingen.
 Korteweg (Antony) te Stellen-
 dam, onder Goedereede, Best
 pap.
 Kuyp (Gerrit van der) Deurs-
 waarder ten Comptoire Gene-
 raal van Holland.
 Kluyne (Jacob van) Mr. Merze-
 laar te Gouda.
 Korff (Jan) te Zardam, Best pap.
 Kaltner (Lucas) te Amst.
 Kamerling (Cornelis)
 Kappelhof (Dirk)
 Kappelhof (W. B.)
 Kate (P. ten)
 Kanter (S. de) Med. Doctor te
 Zaltbommel.
 Koopman (Benjamin) Wynkoper
 te Amst.
 Kool (Jan) te Amst.
 Keyzer (H) Boekverkoper te
 Amst. 5 Exempl.
 Kroon Jansz. (Hendrik)

Kapenhagen (Hermanus)
 Kuhn (Meijuffrouw A.)
 Kuile (Engelbert ter)
 Kuiper (T.) Proponent by de
 Mennon. Gemeente te Amft.
 Kappelhoff (Abm.) Med. Doctoor
 te Amft.
 Krieger (J. A.) Zilvers. te Grave.
 Kramers (Willem) te Dordrecht.
 Kortbals (J.) Stads Med. Doct.
 te Dordrecht.
 Kliefoot Junior (F.) Voorzanger
 in de Gereformeerde Oude
 Kerk te Amft.
 Koole (Abraham)
 Klerck (Mr. Dirk) Raad in de
 Vroedfchap en Oud Burge-
 meester der Stad Rheenen,
 Gecommitteerde Raad ter
 Admiraliteit in Westvriesland
 en 't Noorderkwartier, enz.
 te Rheenen.
 Kromwyk (J.) Roomsch Priester
 te Utrecht.
 Kluts (P. F.) Roomsch Pastoor
 te Utrecht.
 Klyn (Cornelis) te Hoorn.
 Kouwen (Johannes van der)
 Fransch en Duitsch Kostfchool-
 houder te Schiedam.
 Keuchenius (W. M.) Med. Doct.
 te Schiedam.
 Koopman (G.)
 Koopmans (R.) Phil. Stud. te
 amft.

L.

Latterman (Jacobus) te Amft.
 Lande (Jasper van de) te Amft.
 Limburg (L. van) te Amft.
 Lette (J. A.) te Amft.
 Leesgenootfchap te Zevenhuizen
 en Moerkapel, onder de Zin-
 fpreuk van Sophocles: 't geen
 men zoekt is te krygen, maar dat
 men verwaarloosd ontjaps.

Loo (W. van)
 Lotze (J. A.) Theol. Cand. te
 Leiden.
 Laak (Jan ter)
 Lille (H. M. de)
 Lelyveld (Mr. B. P. van)
 Leesgezelschap ten Spreuke heb-
 bende: „*Die de waarheid*
mind, oeffent zich in dezelve.”
 te Amft.
 Leesfocieteit, in de Groede.
 Leesgenootfchap, *de Eengezind-*
heid.
 Leesgezelschap, *zo nuttig als*
Vermaaklyk, te Hoorn.
 Lobé (M. J.) Conful van Hun
 Hoog Mog. te Kadix.
 Lufac en van Damme, Boekver-
 kopers te Leiden, 2 Exemp.
 Lynden (C. van) Brigadier onder
 de Garde du Corps van Zyn
 Doorl. Hoogheid.
 Landman (Floris) Mr. Kuiper te
 Enkhuizen.
 Lyster (Jacobus) te Rotterdam.
 Limbeek (J. van)
 Leesgezelschap, *Vaderlandsliefde*,
 te Monnikendam.
 Lageman (A.) Zilverfmit te Amft.
 Lapra (J. J. A.) te Amft.
 Lenting (D. J.) Jur. Utr. Stud.
 te Harderwyk.
 Lokker (Bartel) Secretaris te
 Noordwelle in den Eilande
 van Schouwen.
 Liens (Thomas Ernestus) Bail-
 juw der Hoge Heerlykheid
 van Oosterland, in den Eilan-
 den van Duyveland.
 Leck (Cornelis van der) Bailjuw
 en Ambachtsheer in Stavenisse
 in den Eilande van Tholen.
 Langue (Simon de) Notaris te
 Zierikzee.
 Loo (Zeeger van) Gemeensman
 te Zwolle.

Lees.

- Leesgezelschap, *Historieknnde* te Monnikendam.
 Ligny (Abraham Dirk de) S. S. Theol. Stud. te Utrecht.
 Leuning (Jan Jacob)
 Labberton (Pl.)
 Lange (J. W.)
 Lindeman (J. N.)
 Lith (Anthony van) te Amst.
 Leiden Pz. (Gerrit van) te Crommenie.
 Lentfrinck (G. A.) Raad in de Vroedschap der Stad Haarlem. Best pap.
 Lanckamp (C) Mr. Timmerman te Haarlem.
 Lugten (Pieter) Secretaris, Stokhouder en Ontvanger, te Sas van Gend.
 Lokhorst (H. W. van) Koopman te Vlaardingen.
 Loenen (J. van) Predikant te Dalen.
 Luinge (M.) Mr. Zilverfmit te Coeverden.
 Lits (Arent) in de Santpoort.
 Leescollegie, onder de Zinspreuk: *door Vriendschap bestendig*, te Rotterdam.
 Litt (Johannes Franciscus van der) Roomsche Priester te Cralingen.
 Linden (Dirk van der) Procureur voor de respectieve Hoven van Justitie in Holland.
 Lyker (T. M.) Jur. Utr. Stud. te Harderwyk.
 Leeman (Sufanna Cornelia) te Middelburg.
 Loebach (Martinus) te Middelburg.
 Lutein (Abraham)
 Laarbeek (Johannes van) Notaris te Middelburg.
 Leesgenootschap ter Spreuk: *de Vriendschap*, te Sluis in Vlaanderen.
 Leurs (W.)
 Leesgezelschap (t) de Harmonie.
 Lamarque (C. J.)
 Laar (Mr. A. van de) Advocaat en Koopman te Rotterdam, Best pap.
 Leef (Christiaan Lodewyk)
 Loenen (Cornelis van) laast Predikant te Twisk.
 Leewe (Colonel O.) te Groningen.
 Lintelo (E. Baron van) Heer van Oosterwytwert en onderhorige Dorpen.
 Laar (J. H. van) Predikant te Vriezenveen.
 Laar (Mr. W. A. van) Predikant te Ommen.
 Lust tot Wetenschap (J. A. H.) te Almelo.
 Langeveldt (Jan)
 Lentz (J.) Pæceptor der Latynsche Schoole te Gouda.
 Leesgezelschap te Waddingsveen.
 Lohoff (D.) Schout en Secretaris te Rheewyk, en Rentmeester van Voshol.
 Linde (E. van de) Koopman te Oud Vossemeer.
 Lobry (A. M.) Conrector te Doesburg.
 Lorbach (J.) Capitein in het Regiment van den Colonel Grave van Dam.
 Lidth de Jeude (Corns. Philip van) Burgemeester en Ontvanger van de Convoyen en Licenten te Thiel, Best pap.
 Langebeek (A.) Predikant by de Luterische Gemeente te Arnhem.
 Leydeckers (J. J.) Procureur te Arnhem.
 Leesgezelschap te Hellevoetsluis (Het)
 Leliaart (Johannes Anthony)

- Leesgezelschap onder de Zinspreuk: *Onderzoek vermeerderd het verstand*, te Middelburg.
- Lotichius (P. N.) Stads en Quartiers Doctor te Nynegen.
- Lom (Baron van) Majoor in het Regiment van de Colonel Baron van Quadt.
- Lee (P. van der)
- Leesgezelschap (Het) de Leeslust.
- Lam (Jacob) te Oostzaandam.
- Linden van Sprankhuizen (J. van der) Predikant te Canten.
- Loify (J.) te Dordrecht.
- Leescollegie onder de Zinspreuk: *Wat ook veranderd in ons Land; dit Collegie blijft in stand*.
- Leesgezelschap de Vriendschap.
- Lentfrink (J.) Notaris en Procureur te Rotterdam.
- Ligt (Nicolaas de) te Rotterdam.
- Linden (W. H. M. van der)
- Leeuwen Jansz. (Jan van)
- Langeveldt (J.) Secretaris te Berckel.
- Lurkus (M.) Heel- en Vroedmeester te Colynsplaet.
- Leesgezelschap, onder de Zinspreuk: *Onderzoek de Schrift*, te Rotterdam.
- Loches (Mr. D. F. de)
- Leesgezelschap van Rozendaal, in de Baronnie van Breda.
- Lugt (Willem van der)
- Lugtigheid (Cornelis) te Benthuizen.
- Lelyveld Pz. (Mr. Pieter van) A. L. M. Philos. Dr. te Leiden, Best pap.
- Loevesteyn (S.)
- Limes (P. C.) J. U. Dr.
- Loos (Willem) te Blokzyl.
- Lamsweerde (G. W. van) te Zutphen.
- Leesgezelschap (Het) onder de Zinspreuk: *Tot nut en vermaak*, te Bommel.
- 't Leesgezelschap te Waardenburg en Neerynen.
- Lange (H. J. de) Boekdrukker te Deventer.
- Lutteken (Heymerik Hendrik) Commisaris wegens het Edel Mog. Collegie ter Admiraliteit te Amsterdam, op Vlieland.
- Lelyveld van Cingelshoek (W. van) te Heeze.
- Limburg Stirum (L. Grave van) Raad en Rentmeester Generaal der Episcopale en andere geestelyke Goederen, over de Stad en 't Quartier van Maasland.
- Ley (A. A. van der) Raad in de Vroedschap en President Schepenen der Stad Alkmaar.
- Lynden (Balthazar Constantyn van) Heer van Lunenburg.
- Lelyveld van Cingelsdonk (Vrouw C. de Sterke, Wed. van wylen den Heer P. van) op 't Kasteel te Seyst.
- Lanckom (P. van) Stads Chirurgen en Vroedmeester, Lid van het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Weetenenschappen te Utrecht.
- Leur (A. van de) Bailjuw, Schout en Secretaris van de Oude Tonge.
- Luister (Hendrik Willem van de) Secretaris en Stokhouder te Ter Heiden.
- Lomans (J.)
- Langrune (R. E.)
- Laar (Hendricus van de) Med. Studiosus.
- Laan (J. van der)
- Loosjes Az. (P.) Leeraar der Doopsgezinden te Haarlem.
- Lis (Hendrik) te Bloemendaal.

- Lieste (Hendrik) te Haarlem.
 Lip (G. van der)
 Leeuwenstein (J. C.) Boekver-
 koper in 's Hage, 3 Exemp.
 Leescollegie te Apeldoorn, on-
 der de Zinspreuk: *Tot nut en*
leerzaam vermaak.
 Leen (L.) Stads Schoolmeester
 en Voorzanger te Lochem.
 Loon (W. van) Advocaat voor
 de Hoven van Vriesland.
 Loghem (Abraham van) Koop-
 man te Amst.
 Liege (Jaques) te Dordrecht.
 Lolcama (D.) Koopman te Fran-
 ncker.
 Ley (Mr. C. van der) Veertig
 Raad der Stad Delft, Best pap.
 Loopik (M. van) Boekdrukker
 te Gouda.
 Lange (Adriaan de) te West-
 zaanen, Best pap.
 Leesfocieteit te Elburg.
 Laban (Jacobus)
 Luttervelt (Cornis. van) Deur-
 waarder der Stad Thiel.
 Lingen (G. C. van) Agent en
 Clerck ter Secretary van Hol-
 land.
 Lange (N.) Predikant te Bru-
 chem.
 Lammerts (J.)
 Leesgezelschap, onder de Zin-
 spreuk: *Het leezen trekt tot nut*
vermaak; bevordert en versynd
de smaak.
 Leeneman (G. S.)
 Lanoy (Jan de)
 Lauer (H.)
 Lubeek (M. V.)
 Landman Drukker (Jofias) Best
 pap.
 Lotz (C.)
 Lely (Teunis)
 Lagevan (Gerrit)
 Loten (Jan Adriaan)
- Langeveld Junior (M.) in de
 Beverwyk, 2 Exemp.
 Ling (Ryk van)
 Linden (Willem van der)
 Luden (George) S. S. Theol.
 Stud.
 Lans (. . .)
 Lindeboom (Gerrit) te Amst.
 Langerhuizen (A.)
 Leeuwen (J. Ruis van)
 Leek (C. van) Predikant te
 Geithoorn.
 Loots (C.)
 Leesgezelschap te Muiden.
 Leelf (W. G.) te 's Gravenmoer.
 Lindeman (J. H.)
 Lill (W. van) te Dordrecht.
 Leesgezelschap, tot Nut en Ver-
 maak, te Middelhamas.
 Lutterveld (N. van)
 Langewagen (Dirk) Procureur
 te Hoorn.
 Leesgezelschap, tot meerder
 Oeffening, te Hoorn.
 Lier (Mr. J. H. P. van) Rent-
 meester der Domeinen op de
 Landfchap Drenthe en Prac-
 tiseerend Advocaat te Assens.
- M.
- Menkema (H. Andr.) Makelaar
 te Amst.
 Marchand (Carel Anthony) te
 Amst.
 Marchand (Jacob) te Amst.
 Myne (G.) Procureur voor het
 Edel Mog. Collegie van Ge-
 commiteerde Raaden.
 Mentz (J. H.) eerste Clercq in de
 Bank van Leening, te Leeuw.
 Mareland (Abraham van) te
 Koog aan de Zaan.
 Meyerink (Hermanus) Makelaar
 te Amst.
 Meeuwfen (Jan Helmich) Ge-
 meens-

- meensman en Ontvanger te Zwol.
- Mauwitz (Gerard) te Dordrecht.
- Meyer (Jacobus) koopman te Dordrecht.
- Methorst (Gysbert Jan) Raad en Cameraar der Stad Amersfoort.
- Millingen (Jacobus van) te Amst.
- Muysfon (. . .) Colonel in 's Hage.
- Michmershuizen (Hendrik) te Amst.
- Meyer (Jacobus Cornelis)
- Meyer (Willem) te Amst.
- Meulen (Roelof Benjamin van der)
- Moll (B.)
- Mey (J. G. de) Heere van Streefkerk en Souburg te Leiden.
- Meyer (Albertus) te Leiden.
- Mias (B. V. D.)
- Meynandier (Anthony Simon)
- Merens (Mr. Meynard) Penfionaris te Hoorn.
- Muntingh (Egbertus) Predikant van de Wieringerwaard.
- Meder (A. G.) Predikant te Hoonhuizen en Kloosterbuuren.
- Muller (C.) S. S. Th. Stud.
- Meurs (L. L. van) Med. Doctor te Amst.
- Machorn (S. M.) te Amst.
- Moulin (C. V.) te Campen.
- Maronier (H.) Boekverkoper te Rotterdam.
- Montfieur (M.) Koopman te Enkhuizen.
- Maarschalk (H.)
- Moor (T. de) Notaris en Procureur te Schoonhoven.
- Milligen (J. van) te Schoonhoven.
- Moor (C. de) te Schoonhoven.
- Mars (Dirk) te Monnikendam.
- Maurik Jansz. (Jan van) te Amst.
- Mulder (Matthys) Chirurgyn en Vroedmeester te Borsfelen.
- Mekelenburg (Barend van) te Amst.
- Meer (van der) te Leiden.
- Meerburgh (J.) Boekverkoper te Leiden.
- Maarfeveen (Ziewert van) Best pap.
- Murray (Gebroeders) Boekverkopers te Leiden, 2 Exemp.
- Meyer Geritsz. (Ifaac) te Leiden.
- Muzelaar (Wed. J. Kiers) te Meppeld.
- Mentz (Dirk Carel)
- Marsch (Barend ter) te Amst.
- Melvil (John) te Amst. Best pap.
- Meule (Jan Frd.) te Amst.
- Meelboom (P. W.) Notaris en Procureur te Utrecht.
- Moens (Mr. P. J.) Raad in de Vroedichap der Stad Haarlem. Best pap.
- Macquet (J) Scheepen en Raad der Stad Zierikzee.
- Mosfelmans (J.) Notaris te Zierikzee.
- Milly (L. A. de) Capitein in het eerste Bataillon van het Regiment van den Prince F. van Baden.
- Moolenburch (J.) Schout, Secretaris en Rentmeester van en te Zonnemaire.
- Middelburg (Hermanus) Hopman en Gemeensman te Zwol.
- Muller (Andries) te Velzen.
- Meyer (Gerrit) te Velzen.
- Munnich (J. A. Baron van) Kapitein in het tweede Bataillon Orange Gelderland.
- Mulder Jansz. (H. P.) te Amst.

- Meer (J. van der) Notaris in 's Hage.
- Mondt (Adrianus)
- Methorst (C.) Advocaat te Amersfoort.
- Morin (Louis) te Middelburg.
- Machielsen (Hendrik)
- Myter (Jacobus de)
- Melle en de Rochemont (Mejufrouwen de) in Compagnie te Middelburg.
- Matthysen (Mr. D. J.) Raad in de Vroedschap der Stad Vlissingen.
- Michielsen (Gerrit) te Middelburg.
- Maren (Antony van)
- Maren (Hubertus van)
- Myné (Adrianus) Solliciteur Militair. Best pap.
- Maas (F. van der)
- Metelerkamp (Mr. E.) te Groningen.
- Maneil (Baron van) Heer van Bierum en onderhorige Dorpen, Generaal Majoor van de Infanterie, ten dienste van den Staat, enz. enz.
- Muntinghe (A. J.) Predikant te Oldehove in Groningerland.
- Mey (Mr. J. G. de) Oud Secretaris der Stad Gouda. Best pap.
- Myn (J. W. van der) Substituut Rentmeester van Voshol, te Rheeuyk.
- Marken Cornelisz. (Jacob van)
- Meulen (Johannes van der) in 's Hage.
- Mazel (L. C.) Predikant in de Walche Gemeente te Tholen.
- Meeteren (Johan van) Scholtus van Zoelen en de beide Avezaten. Best pap.
- Moll (J. W.) Med. Doct. te Arnh.
- Meurs (P. van) Schout des Ampts Heerde.
- Meyer (P. J.) Wynkoper te Arnheim.
- Moelman (J. H.) Boekverkoper te Arnheim.
- Moorrees (Mr. J. G. G.) Advocaat fiscaal te Thiel.
- Middelburg (Steven van)
- Muilman (Henricus) Predikant laast te Enkhuizen, beroepen te Oosterland.
- Monink (V. A. H.)
- Metzelaar (Gerrit) te Oostzaandam.
- Munnik J. z. (Francis de)
- Mulders (A.) te Rotterdam.
- Mignon (J. D.) Lid van de Heeren Gecommitteerde Raden der Ommelanden, tusfchen de Eems en de Lauwers, te Zandeweer.
- Martin (J. E.) te Veere.
- Maenen (Hendk. Corns. van)
- Moojé (P.)
- Moraaz (A. J. de) Notaris en Procureur te Schiedam.
- Martin (E. J. S.) Koopman te Rotterdam.
- Maystre (B.) Mr. Beeldhouwer te Rotterdam.
- Manifarges (J.) te Rotterdam.
- Meyer (Joh.) te Rotterdam.
- Mastricht (Cornelis) Makelaar te Rotterdam.
- Moerkerken (Hendrik) te Rotterdam.
- Molenbroek Isz. (J.) Fransch Kostfchoolhouder te Delft.
- Moerkoert (Bastiaan) Boekverkoper te Amft.
- Mouton (Isaac) Chirurgyn te Berkhuizen en Zegwaard.
- Molefchot (J. A. F.)
- Mee (C. M. van der) Candidaat in de beide Rechten, te Leiden.
- Maurer (A. R.) Theol. Stud. te Leiden.

- Meyerinck (B.) Praeceptor der Latynsche Schoole te Deventer.
- Monden (Willem van der) Med. Doct. te Leiden.
- Muelen (Mr. J. J. van der) Ontvanger der Convoyen en Licenten te Zutphen.
- Mobachius Quaat (D.) Practiseerend Advocaat in 's Hage.
- Mastenbroek (P.) te Oosterwyk.
- Manschor (Ary) te Middelburg.
- Meyer (J. C.) in de Colonie Rio Demerary.
- Maerland (R. van) aan de Blaauwkapel.
- Meyer (T.) Boekverkoper te Bodegraven.
- Martens (Mr. David Jan) Raad in de Vroedschap te Utrecht.
- Monde (Jacob van der) Pander in den Ed. Hove van Utrecht.
- Moens (A.) L. Hum. Stud.
- Marken (Bern. van) Predikant te Lienden.
- Meeren (A.) Orgelmaker te Utrecht.
- Maal (A. H.) te Utrecht.
- Mensinga (Petrus) Predikant aan de Blauwkapel.
- Monhemius (J. A. F.) Predikant te Molenaarsgraaf.
- Maas Wz. (Jan) te Haarlem.
- Milatz (F. A.)
- Morell (Jan Philip)
- Mobachius Quaat (Wilhelmus) Predikant te Haarlem.
- Mees (A.) Makelaar te Rotterdam.
- Mortier Isaaksz. (Jan) te Vlisfingen.
- Munch (Leendert de) Aanneemer van 's Lands Werken te Vlisfingen.
- Moens (Jan Adriaan) Raad in de Vroedschap te Vlisfingen.
- Marle (H. E. van) Ontvanger van Zalland, te Zwolle.
- Muyden (Ant. van) te Zwol.
- Moraaz (P. A. de)
- Munnich (J.) Commies op het Postcomtoir in 's Hage.
- Maclaine (C. A.) Griffier in den Raade en Leenhove van Brandenburg.
- Magnet (S.) Predikant te Raamsdonk.
- Meeren (H. van der) Gouverneur by de jonge Hr. G. Hooft.
- Maasbergen (Gerrit van)
- Munier (Dirk) Bockverkoper in 's Hage.
- Maus Pz. (C.) Fabrikteur in Lakens te Delft.
- Martveldt Cornelisz. (J.) te Rotterdam.
- Mys (Arend) Gezworen onder den Bommel in over Flacqué.
- Mys Arendsz. (David) Gezworen onder den Bommel in over Flacqué.
- Mys Johannesz. (David) Gezworen onder den Bommel in over Flacqué.
- Moolen (Jan ter)
- Mansveld (J. F. van) Ritmeester.
- Mastenbroek (O. P.) Koopman te Zaltbommel.
- Mesteecker (H. C.) Burgemeester der Stad Zaltbommel.
- Moll (E.) Predikant te Maasfluis.
- Muelen (Mr. C. E. van der)
- Munster (Hendrik van) Boekdrukker te Amst. 2 Exempl.
- Marthyzen (Matthys)
- Meenderink (Willem)
- Macqueleyn (Jacob) derde Commies ten Gemeenen Lands Comptoire te Alkmaar.
- Marle (T. E. van) Raad en Oud Burg. der Stad Monnikendam.

- Monnik (Herman) te Amst.
 Mouwer (Johannes)
 Meyn (W. C.)
 Mientes (Arius Johannis) te Amst.
 Mounier (Pierre)
 Muys (Hendrik) te Amst.
 Mercker (Jan Daniel)
 Mulder (Gerrit)
 Mecteren (D. W. van) te Dordrecht
 Mattenburgh (Ed. van) te Bergen op den Zoom.
 Moens (J. C.) Chirurgyn te Zuidzande.
 Meyer (J.) te Amst.
 Mosch (Jan Hendrik) te Utrecht.
 Mostert (H.) Bockverkooper te Leiden.
 Meschaart (Nicolaas) Koopman te Hoorn.
 Meersch (G. van der) Advocaat in 's Hage.
 Meyer (Johannes) Predikant te Haren, onder de Clasfis van Groningen en 't Gorecht.
 Mölich (Jan) in Charleston.
- N.
- N. N. Roomsch Pastoor.
 Nes (P. J. van) te Amst.
 Nieuwenhuizen (M.) Med. Doct. te Amst.
 Noordinck (Johannes) te Amst.
 Nop (Cornelis) te Amst.
 Nieman Fredrikz. (G. W.)
 Nieuwenhuizen (A. V.)
 Nisfink (Gerrit) Mr. Timmerman te Amst.
 Netten Wed. 's Gravezande (B. G. van der)
 Nooten Adrz. (Sebastian van) Raad in de Vroedschap, en Ontvanger des Gemeene Lands Middel en Schoonhoven.
 Noot (Gerrit) te Amst.
- Noorthoeve Isaaksz. (Anthony 's Lands Inspecteur te Goes.
 Noording (J. B.) Predikant te Harderwyk.
 Nahuis (Pieter Huybert)
 Najer (Adrianus) Secretaris en Notaris der Dorpen Landsmeer.
 Noemer (M. C. van) te Zierikzee.
 Nink (Johannes Pieter)
 Nieuwenhuizen (H.)
 Nierdt (J. D.)
 Nousfen (Cornelis) Clerck ter Provinciale Rekenkamer van Zeeland.
 Nyman (Jan)
 Nielse (Leendert) te Oudewater.
 Niekerk (J. F. van) Wynkooper in Tholen.
 Noorden (Cornelis Jacobus van) Secretaris der Stad en Baronie van St. Maartensdyk.
 Nanning van Foreest (. . . .)
 Nobbe (Theodorus Peterfen) Apothecar en Drogist te Thiel.
 Naberman (G.) Koopman in Tabak te Arnhem.
 Northoven (E. van) Koopman te Arnhem.
 Nyhof (Paulus) te Arnhem.
 Nyhof (Isaac) Scholtus des Ampts Rekkum, en Procureur te Arnhem.
 Nieuwland (Cornelis) Mr. Broodbakker te Zwartewaal.
 Nyvenheim (W. Baron van) Beschreeven in de Ridderfchap des Quartiers van Nymegen.
 N. N. J. G. Groot pap.
 N. N. L. W. S.
 Netfchert (F.) Koopman te Rotterdam.
 Neve (As. de Bruyn de) Med. Doct. te Rotterdam.
 Nieuwenhuizen (L.)

- Noordaa (S. van de) Predikant te Vuuren en Dalem.
 N. N. te Zutphen.
 N. N. te Enkhuizen.
 Naamen (P. van) Stud. te 's Bosch.
 Noordink (J.) Predikant te Winkel.
 N. N. te Utrecht.
 N. N. te Utrecht.
 Noest (I.) Mr. Paruikemaker te Utrecht.
 Nooy (W. de) te Haarlem.
 Noordwyns (Abraham) Koopman te Rotterdam.
 Nachtegaal (Anthonie) Havenmeester te Vlisfingen.
 Nolfon (P. H.) Operateur Heel- en Vroedmeester te Vlisfingen.
 Nieuwenhuis (Jochem) te Enschede.
 N. S. te Franeker.
 Najer (Hendrik)
 Nieman (G. W.)
 Nesling (Nicolaas Jan)
 Nagtglas (Lodewyk)
 Neck (Mr. Jacob van) Advocaat te Amst.
 Namias (David Abenfur)
 Nottelman (A.) Schout aan de Schagerbrug.
 Nuttig en Vermaaklyk.
- O.
- Ovink (Abraham) Gemeensman der Stad Zwolle.
 Olieflager (Jan Babilste) te Antwerpen. Best pap.
 Oonkens (I.) Boekverkoper te Groningen.
 Oly (Jacob) Raad in de Vroedschap en Oud Scheepen der Stad Medemblik.
 Opdam (Jacob) in de bedykte Schermer.
 Obyn (Dionysius) te Rotterdam.
- Olivier (J.) Courantier te Utrecht.
 O. H. T. te Rotterdam.
 Opten-Noort (W. R.) Jur. Utr. Cand. te Zutphen.
 Oosterhout (Gysbert)
 Ontyd (Conradus Gerardus) Philol. & Philof. Stud.
 Olivier (Anthony)
 Orh van Nyenrode (J.)
 Obbes (D.)
 Obbes (N.) Best pap.
 Ovenbeek (Gerhardus) Apothecar te Middelburg.
 Ouboter (Cornelis) Giildenknecht van het groot Schippersgilde te Dordrecht.
 Oosting (Mr. J. H.) Ontvanger Generaal en Lid van den Lof-felyken Eetloel van 't Land-schap Drenthe, te Assen.
 Oostbroek (L. van) Ontvanger te Groningen.
 Olst (B. van) Koopman te Groningen.
 Oven (J. M. van)
 Ovink (Jan Elshoff)
 Okhuizen (Jacob) Koopman te Moordrecht.
 Okhuizen (Willem) Koopman te Moordrecht.
 Omphal (Alexander Diderik van) Vryheer van Yzendoorn, Secretaris der Stad Thiel, enz. Best pap.
 Oosterhoudt (Dirk van) Konst-Schilder te Thiel.
 Oester (O. C.) Commies ter Recherche te Arnhem.
 Opperdoes (Mr. Pieter) Burge-meester en Raad, midzaders Bewindhebber der Oost. Ind. Compagnie te Hoorn.
 Ommeren (W. van) Ordinaris Landmeeter der Provincie Gelderland.
 Overbroek (M. G.)

- Ockenburg (Cornelis)
Opstal (H. van)
Oostdyck (J. H.) Bouwman in de Fynäart.
Oostdyck (L. H.) Bouwman in de Fynäart.
Oukoop (Willem) Boekverkoper te Breda.
Ouwejan (Cornelis) te Oostzaandam.
Oosterhoorn en Zoon (Adriaan) te Westzaandam.
Outgaarden (Dirk van) Boekverkoper te Dordrecht.
Olivier Dirksz. (Gilles) te Dordrecht.
Oldenborgh (P. van) Secretaris, Penningmeester en Thefaurier der Stede en Lande van de Willemstad.
Obyn (Abraham)
Oudraad (Jacob) te Charlois.
Outhensden (Thomas van)
Oosterdyk (N. G.) Profesfor in de Geneeskunde te Leiden.
Outerlo (H. van) Boekverkoper te Utrecht. 3 Exemp.
Oever (H. H. ten) Predikant te 's Bosch.
Ommeren (C. van) Rentmeester te Hemert.
Olyphant (J.) Profesfor Linguarum en Reclor te 's Bosch.
Orme (Gerhardus de) Landmeester te Wyk by Duurstede.
Oskamp (Dirk Leonard) Phil. Doct & Med. Stud. te Utrecht.
Odé (Mr. Joachim Fredrik) Raad in de Vroedschap te Utrecht.
Oudenallen (Mr. A. P. van)
Overbeek (Lambert) te Haarlem.
Onfelen (Hendrik van) Chirur-gyn te Charlois.
Overvelt (Carel Lodewyk van) Notaris en Clerck ter Comp-toire van Holland.
- Oort (A. van) Gemeensman te Arnheim.
Otter Teunisz. (Pieter) Kapitein der Burgery te Amsterdam.
Oud (Jan) te Uitgeest.
Ooidt (Jan)
Oortman (Jan) te Amst.
Oostenryk (J.) te Amst.
Oosterwyk Bruyn (Jacob van)
Opstal (G. van) Commies van 's Lands Magazyn en Servies-meester te Geertruidenberg.
Oortgyzen (Gysbert Ferdinand)
- P.
- Posthumus (J. M.) Predikant te Barfingerhorn.
Planter (M.) te Amst.
Philips (Johannes) Mr. Boek-drukker te Amst.
Post (Evert Johan) Predikant te Arnheim.
Pinto (Isaac de) Best pap.
Poppelman (W. H.) te Amst.
Pauw (Jacob) te Amst.
Ponse (J. C.)
Paddenburg Oosdenraad (Gerrit van)
Panneboeter (Mr. Pieter) Advo-caat en Notaris te Alkmaar.
Pompe van Meerdervoort (J. P.)
Putten (Dirk van) te Rotterdam.
Pomeren (Jacobus van)
Peirolet (Jacob) te Amst.
Polderman Cornelisz. (Dirk) als Secretaris van het Leesge-nootschap te Vlaardingen.
Pluygers (P.) Boekverkoper te Leiden. 4 Exemp.
Pauw (Maarten) te Moordrecht.
Pek (Jan)
Paddenburg (A. van) Boekver-koper te Utrecht.
Pages (Dideritus) te Amst.
Pall Cornelisz. (W.) Schcepen en

- en Raad der Stad Amersfoort.
- Parvé (Mr. A. H.) Oud Raad in de Vroedschap en Oud Scheepen der Stad Haarlem.
- Pauw (Wm.) te Amst.
- Picard (J.) Gemeensman der Stad Arnheim.
- Plevier (W. J.) Scheepen en Raad der Stad Zierikzee.
- Potter (P. de) Vroedmeester te Zierikzee.
- Posthumus (C.) Kasfier in de Bank van Leening, te Leeuwarden.
- Peetreboom (Mr. Martin Copius) Raad in de Vroedschap der Stad Purmerend.
- Pertat (P. M.) Makelaar te Amst.
- Posthuma (Jan) derde Predikant en tweede Rector te Thel.
- Piepers (Marinus) te Middelburg.
- Piepersberg (E. H.) te Middelburg.
- Piepers (Huibert) te Middelburg.
- Pon (A. A. du) Lieutenant Ingenieur te Philippine.
- Pret (B.) Boekverkoper te Leiden. 2 Exemp.
- Philipse (A. W.) J. U. Cand. aan 's Lands Univerfiteit te Leiden.
- Petit (Jacobus)
- Paauw (Pr.)
- Pabst (W. A. van) Lieutenant Colonel van de Eskwadrons Carabiniers van het Lyfregiment te Paard, van Zyn Doorl. Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nasfauw, enz.
- Prins (Pieter)
- Plas (Mr. J. van der) Bouwmeester en Scholtus van Helendoorn.
- Perk (J.) Chirurgyn te Moordrecht.
- Plevier (Mr. Theodorus Johan) Oud Scheepen en Pensionaris Honorair der Stad Tholen.
- Peel (Mr. . . .) Beskrichter van de Heerlykheid in Doorn.
- Peesch (Egbertus Gerardus) Predikant te Drumpt.
- Pelgrom (Mr. J. W.) te Sevenaar.
- Pré (Jacobus du) Chirurgyn en Apothecar te Oostzaandam.
- Papet (François) Ontvanger der Convoyen en Licenten te Dordrecht.
- Pieké (P.) Fabryck te Dordrecht.
- Pasman (Bartholomeus) Chirurgyn te Hendrik Ido Ambacht.
- Pavia (P. van) Ontvanger en Secretaris van Beest en Renaay.
- Post (Jacobus) te Schiedam.
- Pals (J. P. van Eden van der) Notaris te Rotterdam.
- Preuit (L. A.) Koopman te Rotterdam.
- Pols (J.) Boekverkoper te Rotterdam.
- Putten Dirksz. (Jacob van)
- Poole (Samuel le)
- Putkamer (Mr. Leopold Petrus Adrianus van)
- Peert (Jan)
- Pol (Claas van der)
- Pleggher (B. Gutterleth) Raad-Secretaris der Stad en Graafschap Zutphen.
- Pannevis (A.)
- Palenstein (Gt.)
- Palier (J. en H.) Boekverkopers te 's Bosch.
- Paravicini de Capelli (C.) Kapitein in de Artillerie.
- Paddenburg en Zoon (G. T. van) Boekverkopers te Utrecht, 2 Exemplaren.
- Plohn (H. C.)
- Pot (Jacob) Kaarzemaker te Kockengen.

- Pasfius (J. de) Musiekmeester te Utrecht.
 Paré (Johs.) Zilverfmit te Haarl.
 Pluin (Jacobus) te Haarlem.
 Pannebakker (Jan)
 Peronneau van Leiden (Bernardus Jacobus) te Amft.
 Pieters (Carl. te Vlisfingen.
 Pruiſt (Johs) Equipagiemeester der Admiraliteit van Zeeland te Vlisfingen.
 Plaat (E. G. van der) Lieutenant Ingenieur te Hulst.
 Petit Junior (Abraham)
 Polak (Theod.) Mr. Broodbakker in 's Hage.
 Poſſe (A.) Notaris en Clerck in de Provinciaal'e Rekenkamer. Best pap.
 Pol (B. ten) Advocaat te Enſchedé.
 Plattenberg (. . van) Collonel by de Guardes te voet.
 Pembroek (Willem van)
 Pauwelfe van Stevenink Lz. (Jan)
 Pril (Abraham de) Best pap.
 Putte (Arend Jansz. van) Gezworen te Ooltgensplaat.
 Polyn (Hermanus) Koopman in Gouda.
 Peyt (Pieter) te Zaand. Best pap.
 Peyt Junior (Pieter) te Zaandam. Best pap.
 Prilleritz (P.) Scheepen der Stad Zalthommel.
 Piek (Stephanus) Mr. Timmerman te Tienhoven.
 P. B.
 Pieters (Anthony Fred.) Best pap.
 Prasfe (J. W.)
 Poll (I. van de) Burgemeester der Stad Amsterdam.
 Po'l (J. S. van de)
 Peekhuizen (. . .)
 Ploeg (H. W. van der) Leeraar der Doopsgezinden te Kleef.
- Poll de Jonge (Mr. Jan van de) Oud Scheepen der Stad Amft.
 Pet (Gerrit Agricola)
 Pichot l'Espinasse (S. P.) te Schiedam.
 Poolman (J. G.) Boekverkoper te Schiedam.
 Pollius (H.) Predikant te Wanswert.
 Poelman (Geertruy)
 Poel (W.) Koopman te Gouda.
- Q.
- Quay (L. E. A.) Lieutenant Ingenieur in de N. Schans.
 Quaestius (Mento) Chirurgy te Groningen.
 Quarles (Mr. P. N.) te Haarlem.
 Quesne (Gillis du) Scheepen en Raad der Stad Amsterdam.
 Quak (Willem) Mr. Chirurgy in de Wieringerwaard.
 Quast (N. C.) Schout van Vlieland.
- R.
- Ruyter (A. de) Chirurgy te Stolwyk.
 Ritter (J. M.) te Amft.
 Raan (Jan van) te Amft.
 Romp (Jan) te Amft.
 Ragin (Jan) te Amft.
 Romp (Bronger) te Amft.
 Ruytenschildt (Siverdt Janſe) Glazemak. en Schilder te Amft.
 Rovers (Nicolaas) Med. Doctor te Dordrecht.
 Rovere van Breugel (J. de) te Utrecht.
 Raan (Hendrik Gerrit van) Mr. Timmerman, Makelaar en Landmeeter te Amft.
 Reitz (Mr. Carel Coenraad) Griffier in den Edelen Hove van

- van Vlaanderen , te Middelburg.
- Reefma (Willem van) te Leiden.
- Ris (Jan) Oud Scheepen te Enkhuizen.
- Ronthout (N.) Goud- en Zilverkashouder te Enkhuizen.
- Roubos (Johannes) te Rotterdam.
- Ravekes (Hendrik)
- Rolandus (D. W.) Opziender van 's Lands Collectieve Midelen te Schoonhoven.
- Roosenburg (Jan) te Schoonhoven.
- Rymer (Anthonius) Boekdrukker te Amst.
- Rosier (J.) Predikant te Lopikerkapel.
- Reefeman (Will. van) te Leiden.
- Ruyter (P. C. de)
- Reinbach (G. C. W.) Commissaris van het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit van Amsterdam, op Texel.
- Ryn (Louwrens van) Kostschoolhouder te Amst.
- Roever Junior (Wynand de)
- Roever (Andries de)
- Remmers Aswerusz. (Henricus) te Amst.
- Röbol (J.) Med. Doctor te Amst.
- Roskam (Johannes)
- Rost van Tonningen (J.) Notaris en Procureur te Zierikzee.
- Roskam (Jeremias)
- Rosfum (A. van) Roomsch Priester te Amersfoort.
- Ryperman (Jan) te Velzen.
- Richt (Joes) Roomsch Priester en Kapellaan te Uitgeest.
- Rbyn (G. van) Schout en Secretaris in de Beverwyk. Best pap.
- Rechteren, geboren Le Chastelein (de Gravinne van)
- Riemsdyk (J. van) Secretaris der Stad Hardenberg.
- Roessaer (Arnoldus) te Rotterdam.
- Rodenakker (Jacobus van) te Rotterdam.
- Rynschoen (Walraven) te Rotterdam.
- Rousseau du Croisfi (J. B. C.) Fransch Kostschoolhouder in 's Hage.
- Roebers (Anna)
- Roofe (Jan)
- Rooijen (G. van)
- Roskam (Jacobus)
- Redelinghuis (H.)
- Regter (Dirk) Stads Bode te Alkmaar.
- Relotius (Everard) Med. Doctor te Sneek.
- Radersma (S.) Apothecar te Sneek.
- Ruimigh (R.) te Rotterdam.
- Rykaart (Cornelis) Schout en Secretaris van Waarder.
- Rouwenoot (H. A. W. Baron van) Heer van Ulenpas, Beschreeven in de Ridderfchap des Graaffchaps Zutphen, mitsgaders Burgemeester der Stad Doesburg.
- Rasch (Mr. B. J.) Burgemeester der Stad Doesburg.
- Roufe Palairet (W. F.) Luitenant ter Zee.
- Roller (H. J. de) Predikant te Doesburg.
- Reini (Christianus Norbertus) Pastoor in Standaardbuiten.
- Ramhorst (Mr. Jacob van der) Secretaris van het Edel Mog. Collegie ter Admiraliteit in Westvriesland en het Noorderkwartier.
- Roo (Willem de) Predikant te Thiel. Best pap.
- Rootbeen (P. J.) Procureur te Thiel.

- Roelant (Jacobus) Koopman te Zutphen.
- Rink (Steven) Auditeur Militair en Practiseerend Advocaat te Thiel.
- Riemsdyk (G. van) te Thiel.
- Roodbeen (W.) Vaandrig onder 't Regiment van den Heere Generaal Majoor van Pabst.
- Ruiter (P. C. de)
- Ruyven (Hermanus van) te Arnheim.
- Roclofs Az. (J.) Koopman te Arnheim.
- Ruyven (Rutger van)
- Raay (Anthony van) Roeidrager der Stad Arnheim.
- Ruwen (Mr. D. van) Burgemeester der Stad Arnheim.
- Rosfen (J. van) Anneemer van 's Lands Werken te Hellevoetsluis.
- Rappard (H. W.) J. U. Doctor.
- Reyen (H. M.)
- Riemsdyk (Rembout van)
- Rooy (Egbert de) Lid der Gezworen Gemeente te Campen.
- Ramhorst (Mr. W. A. van der) Ontvanghebbende Commies van de Convoyen en Licenten te Westzaandam.
- Rigters (F.) Roomsche Priester.
- Reepmaker (F. W.) te Dordrecht.
- Rees (W. J.) te Dordrecht.
- Romyn (A.) te Dordrecht.
- Reynink (Jan Hendrik) Predikant te Bergen op Zoom.
- Roever (Nicolaas de) te Amst.
- Roo (D. de) Koopman in Wynen te Rotterdam.
- Reus (C. de) te Rotterdam.
- Roode (J. de) Koopman in Wynen te Rotterdam.
- Ravenek (Lodewyk)
- Roos (Dirk de)
- Röder (Antonie) te Rotterdam.
- Reghter (A.)
- Rooy (J. de) Mn. St. te Leiden.
- Rom (N.) Secretaris van de vrije Heerlykheid Dalem.
- Roock (Mr. A. de) Burgemeester der Stad Bommel, Ordinaris Gedeputeerde des Kwartiers van Nymegen, Gecommitteerd wegens de Provincie Gelderland tot de revisie der Provinciale Quotes.
- Riemsma (G.) te Dockum.
- Rietvelt (J. A.) te Heusden.
- Runckel (J.) Commies ter Recherche te 's Bosch.
- Renier (Jacob) V. D. M. te Aardenburg.
- Renier (Jacob) Apothecar te Sluis in Vlaanderen.
- Rosfen (C. van) V. D. M. te Muiden.
- Romondt (Mr. S. L. van) Advocaat 's Hoofs van Utrecht.
- Reede van Sandenburg (P. II. van) Geëligeerd Raad te Utrecht.
- Reygers (A. L. J.) Advocaat voor den Edelen Hove van Utrecht.
- Renfen (Janus) S. S. Min. Can. didatus.
- Rynninks (Henticus) Predikant te Kokkengen.
- Ridder (C. de) Notaris en Procureur te Kuilenburg.
- Rosevelt (Cornelis Antony) J. U. Stud. te Utrecht.
- Reguleth (D.) Advocaat te Utrecht.
- Rosfun (J. van) Boekverkoper te Utrecht.
- Ris van Haffen (G. J.) voor 't Leesgenootschap, onder de Zinspreuk: *Nuttig en Vermaaklyk*, te Heenstede.
- Rosfen (W. van) Leeraar der Remonstranten te Haarlem.

- Roest (J. van der) Predikant te Haarlem.
- Rosfum (Gerrit van) Leeraar der Remonstranten te Haarlem.
- Rufius (Jan Constantin) te Haarlem.
- Rees (J. W. van) te Haarlem.
- Radeker (J.) te Haarlem.
- Ruyfer (Cornelis de) Lieutenant Colonel der Burgery te Vlisfingen.
- Rie (Daniel du) Mr. Timmerman in de Groede.
- Reers (Jan) Scheepen en Raad der Stad Vlisfingen.
- Ricard (. . .) Colonel Commandant van 't Regiment van Pabst en Commandeur der Stad Vlisfingen.
- Rosevelt Cateau (F. A. van) Oud Scheepen en Raad der Stad Vlisfingen.
- Rietveld (Hermanus) Predikant te Vlisfingen.
- Raesfelt (Baron van) Heer van Heemze, Beschreeven in de Ridderfchap van Overysfel.
- Royen (Henricus van) Secretaris van en voor het Zeeuwsch Genootfchap te Vlisfingen.
- Rahufen Remansz. (H.)
- Roedig (J. W.)
- Rengers (L.) Gecommitteerde ter Generaliteits Rekenkamer wegens Vriesland.
- Ruurds Veenfra (Jacob) Leeraar der Doopsgezinden te Blokzyl.
- Rumst (Petrus Hendricus van) te Utrecht.
- Rode (Jan) te Schiedam.
- Rypperda (Mr. R.) Raad en Rentmeester der Domeinen en Ontvanger Generaal der Middelen van Comfuntien van Vriesland te Leeuwarden.
- Romar (P.) Lit. Hum. Stud. te Franeker.
- Romar (D.) Boekverkoper te Franeker.
- Romeny (Hendrik) Eerste Clercq ter Comptoire Generaal van Holland.
- Raalt (Dirk van) te Amft.
- Ris (Claas) te Wormerveer.
- Ridder (Hendrik de) Heer van Almkerk.
- Ruuk (Mr. R. P. de) Dykschryver te Zaltbommel.
- Rompelman (Hendrik)
- Rosfen (Daniel van)
- Roos (Pier)
- Ruyven (Lubertus Johannis van)
- Rolff (Hk.) Boekverkoper te Edam.
- Rethmeyer (D. W.)
- Riem (J. H. W.)
- Roering (Mr. J.) Advocaat by den Edelen Hove van Holland.
- Roofendaal (As.)
- Rostenpatt (Jan) Makelaar te Amft.
- Rostenpatt (Hendrik) te Amft.
- Raabe (N. C.)
- Rouwenhoff (J. Jacob)
- Roos (G.) Boekverkoper te Amft. 2 Exemp.
- Redelaar (Hermanus)
- Recker (S.) Predikant by de Mennonieten Gemeente te Middelburg.
- Roos (J.) Boekverkoper te Amft. 2 Exemp.
- Ruygrog van de Werve (C.) Apothecar te Amft.
- Ragay (P. A.) Auditeur Militair te Grave.
- Rietveld (Mr. Arnold) Landdrost en Stadhouder der Leenen des Graafffchaps 's Heerenberg.
- Retemeier (Meinhard)
- Rompelman (Jan)

Rollerus (Johannes) Predikant
te Durgendam.
Remmers (Gerrit) te Amst.
Roelofswaart (M.) Boekverkoper
te Delft.
Royen (E. van) Huisman te
Werkhoven.
Renselaar Wm. (Anthony van)

S.

Sontag (...) Advocaat te Kui-
lenburg.
Smit (J. A.) Predikant te Gouda.
Smits (Johannes) Predikant te
Amst.
Smit (Marten) Predikant te Vel-
zen.
Schutte (H. A.) Predikant te
Schoondyke.
Sluiter (J. A.) Commies van
's Lands Posteryen te Amst.
Stadelaar (Jan) Tabakskoper te
Amst.
Scherenberg Jansz. (R.) te Amst.
Snyders (Hendrik) te Amst.
Schmidt (Joannes) te Amst.
Scheffer (Leonardus) te Amst.
Sibelius (Mej.)
Sanderus (Pieter) te Amst.
Smit Hsz. (Fredrik) te Amst.
Switzer (Jan) Geadmitteerd
Landmeeter te Purmerend.
Stolkert (J.) te Zwolle.
Salon (Jan)
Steenbergen (N. J. van) Majoor
der Stad Dordrecht.
Santheuvel (Mr. Willem Bartho-
lomeus van den) Oud Burge-
meester der Stad Dordrecht.
Smits (Jan) Heer van Ouwerkerk
aan den Yssel en Hoozbeem-
raad van de Krimpensche-
waard.
Stotz (Johan Ekhard) Vaandrig
onder de Compagnie van de

Wel Edel Geffr. Heer Luite-
nant Colonel Ruysch.
Sinderam (Mr. N.) te Amst.
Schmidtman (Jan Julius) Oud
Raad in de Vroedschap der
Stad Schoonhoven.
Swarthoff (J. W.) Organist te
Hoorn.
Sol (Fredrik) te Utrecht.
Stroink (Joan) Fabrikteur in En-
schede.
Swaters (Daniel) te Amst.
Sickest (W.) te Amst. Best pap.
Schenk Jansz. (Leonard) Lee-
terhyder te Amst.
Snyderhansz (Paulus) Rustend
Predikant van Suriname.
Schurt (Claas) Koopman te Enk-
huizen.
Schuurman Helmichsz. (Jan)
Oud Scheepen te Hoorn.
Stribat (F.) Kok en Banketbak-
ker te Enkhuizen.
Stralen Monfieur (H. van) Oud
Scheepen te Enkhuizen.
Stipriaan (J. van)
Slebes (Hendrik) te Amst.
Steenman (Simon) te Amst.
Soetens (Isaac Antoni) te Amst.
Stoelendraye (Johannes)
Slyp (N.) te Kuilenburg.
Sepp (J. C.) Boekverkoper te
Amst. 3 Exemp.
Schustal (Stephanus) te Amst.
Stoppendaal Jansz. (Lambertus)
te Amst.
Samet (Thenis)
Still (Maria en Angenietje) te
Amst.
Schimmelpenninck (J.) te Har-
derwyk.
Scheltus (Mr. I.) Advocaat voor
den Edelen Hove in 's Hage.
Spoormaker (Th.) te Groningen.
Schmidt (Fredrik Hendrik)
Stumph (C. C.)

- Sande (B. W. van de) Med. Dr. te Meppel.
- Smidt (H.) Koopman te Blokzyl.
- Siebert (J. C.)
- Speijfers (Luymbartus)
- Schoonhoven (Hendrik) te 's Graveland.
- Stapert (Nanne)
- Stam (Gysbert) Goud- en Zilverkashouder te Schoonhoven.
- Schicke (J.) Boekverkoper te Schoonhoven.
- Spreckel (J. P. Berkelbach van der) in 's Hage.
- Schreazardus (Gualtherus Hendrik) te Amst.
- Stevens (Anthony) te Amst.
- Sweers (Dirk) Wynkoper te Amst.
- Schaay (Jan Joost) te Amst.
- Swinden (P. H.)
- Sandoz (Emanuel) Raad in de Vroedschap en Oud Scheepen der Stad Haarlem. Best pap.
- Schelven Cz. (Isaac van)
- Sevenhuiſen (C. M.) Notaris te Zierikzee.
- Steveninck (Nics. van)
- Setten (Adriaan van) Boekverkoper te Zierikzee.
- Straalzond (Sibartus van) Ouderling te Amersfoort.
- Storm (Joh.) Oud Burgerhopman en kamerbewaarder van de Edel Mog. Heeren Staten van Vriesland.
- Smeding (H.) Burgerhopman en Mr. Zilverſnitte Leeuwaarden.
- Smeer (Frans) te Schiedam.
- Schallenberg (Mr. H. J.) Præceptor te Rotterdam.
- Sturenberg (J.) te Rotterdam.
- Schepman (A.) Med. Doctor te Rotterdam.
- Scheffer (J. F.) Predikant der Lutherſche Gemeente te Rotterdam.
- Swieten (Johannes van) te Rotterdam.
- Servatius (P.) Ondermajoor der Stad Coeverden.
- Snehlage (J.) Predikant te Coeverden.
- Slingenberg (H.) Secretaris der Stad Coeverden.
- Sorgen (C. V.) Extra Ordinairis Ingenieur te Coeverden.
- Scheer (Jac. van der) Boekverkoper te Coeverden.
- Scheer (F. A. van der) Predikant te Amst.
- Sasse d'Ysfelt (Ignatius 't) Edelman te Amersfoord.
- Stitſinger (J. N.) Boekverkoper te Deventer.
- Swellengrebel (Mr. J. H.) Raadsheer by de Leenhoven van Brabant en Landen van Overmaze
- Sanden (Albertus van der) Procureur voor den Gerechte van 's Hage.
- Stroink (. .) in 's Hage.
- Sander (C. S.) Best pap.
- Steenwyk de Raad (J. G.) Practizerend Advocaat te Middelburg.
- Spaan (Isaac) te Middelburg.
- Siedenburg (Christoffel) Leeraar der Lutherſche Gemeente te Middelburg.
- Steenbergen (N. van)
- Sleutelenburg (Pieter) Chirurgya te Middelburg.
- Sprang (C. A. van)
- Soermans (Hendrik) Azynmaker te Middelburg.
- S. P. (Mejuffr.) te Middelburg.
- Stemme (Antonie)
- Schinkel Gz. (Abraham) te Middelburg.
- Schansman (Johannes) Notaris en Procureur te Sluis in Vlaand. Sons-

- Sonsbeek (L. C. van) Gecommitteerd wegens Vlisfingen, ter Provinciaale Rekenkamer van Zeeland.
- Scheurleer (T. A.)
- Segelke (Z.) Boekverkoper te Amst.
- Schelvsvanger (Lambregt) Boekhouder en Reder te Maasfluis.
- Steege (Jacobus van der) Med. Doct. te Groningen. Best pap.
- Smidt (G.)
- Schoemaker (Hs.)
- Smit (Jan)
- Swillens (Johannes)
- Sluyter (Jan)
- Seckebolle (Johannes) te Oostburg.
- Smit (Dirk) te Alkmaar.
- Stuurman Bucerus (Christiaan)
- Spaan (Abram) te Alkmaar.
- Schimmelpennink Wz. (Gerrit) te Almelo.
- Swanenburgh Pietersz. (Feyte) te Sneek.
- Schouten (Egbertus)
- Stigman (J.) Boekverkoper te Weesp. 2 Exemp.
- Swart (Johannes) V. D. M. Eccl. Luth. Vesp.
- Schimmel (Hendrik)
- Swaving (Christianus) Burgemeester te Weesp.
- Swanenburgh (Mr. R.) Raad in de Vroedschap en Regeerend Burgemeester der Stad Gouda.
- Smits (J.) te Gouda.
- Steel (J. van) Stads Heelmeester te Gouda.
- Swellengrebel (Mr. W. M.) Raad in de Vroedschap en Regeerend Scheepen der Stad Gouda.
- Schulst Pesfer (Casper Fredrik) te Breda.
- Stapele (Jacob Johan van) Raad en Regeerend Burgemeester der Stad Tholen.
- Stapele (Johan Cornelis van) Secretaris en Pensionaris Honorair der Stad Tholen.
- Schoutens (Johan) Kastelein in Tholen.
- Slogteren (J. van) Predikant te Keppel.
- Schagen (Mr. Sybrand) Oud President Scheepen der Stad Hoorn.
- Schagen (Anthony)
- Schuurman (Willem) Oud Scheepen der Stad Hoorn.
- Schaap (Cornelis)
- Schuil (David Hendricus) Secretaris der Stad Thiel.
- Stronck (Carel Wilhelm) Litt. Hum. Stud. te Thiel.
- Smit (J. W.) Boekverkoper te Amst. 2 Exemp.
- Stigt (J. F.) Stangemaker te Arnhem.
- Spiering (W.) Lieutenant Colonel in 't Regiment van den Lieutenant Generaal Onderwater.
- Schiphorst (J.) Capitein van het tweede Battailjon van den Lieutenant Generaal Onderwater.
- Stahl van Holstein (G. W. Baron) Lieutenant in het tweede Battailjon van Onderwater.
- Sluis (J. van der) Burgemeester der Stad Hattem.
- Schomaker (Mr. Henrik Jan) Advocaat.
- Speelman (Melchior)
- Spaen (P. P. C. Baron van) tot Hulshorst.
- Spaen (G. C. Baron van) Heer van Voorstonde.
- Schelkes (Michiel) te Lenth.
- Smak (Pieter) Rykdom en Oudvredemaker te Oudendyk. Stralen

- Stralen (Mr. H. van) Secretaris van Hun Edel Mog. de Heeren Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Holland en Westvriesland, in Westvriesland en het Noorderkwartier te Hoorn.
- Stavre (Hendrik) Horlogiemaker te Hoorn.
- Swaers (Abraham) Predikant in de Remonstrantische Gemeente te Hoorn.
- Swaving (A. E.) Predikant te Medemblik.
- Sinclair (A. J.)
- Schansman (Cornelis Dirk)
- Sola (De) Medicin.
- Schoubach (W. D.) Secretaris te Groesbeek en Procureur te Nymegen.
- Schwarem (G. U. van)
- Sireleyn (G.)
- Strubberg (Mr. L. C. H.) Advocaat te Campen.
- Saenen (Matthys van) Koopman te Campen.
- Son (T. S. van)
- Sintanneland (C. van) Mr. Metzelaar in de Fynaart.
- Stadt (Engel van de) te Oostzaandam.
- Sonius (B.) Predikant te Aduwert.
- Sande Iz. (Hendrik van de) Koopman te Dordrecht.
- Schadden (J. J.) Scheepen en Raad der Stad Veere.
- Spyk (P. van der) Commies ter Recherche te Dordrecht.
- Schalk Iz. (Jacob van der)
- Schoor (Frank van der) Scheepen en in den Oudraad te Dordrecht.
- Schalk (Cornelis van der)
- Schalk Jansz. (Hendrik van der)
- Slyper (Andries Jan) Oud Burgemeester en Raad der Stad Enkhuizen.
- Schelle van Zegwaard (Johannes van)
- Stuart (M.) Leeraar by de Remonstranten te Dokkum in Vriesland.
- Spieringshoek (J.) te Rotterdam.
- Swart (J. de) Gecommitteerde Saaten Landsdage van Vriesland.
- Spruit (Jan) Solliciteur te Rotterdam.
- Schinnen (J. van)
- Sutter (Frans de) te Rotterdam. Best pap.
- Staal (Mr. C. van der) Burgemeester der Stad Rotterdam.
- Sude (Johan Christoph.) Koopman te Amst.
- Schmerling (J.) voor een Gezelschap te Delft.
- Spruyt Junior (Anthony)
- Sundifort (Eduard) Med. Anat. Chir. Prof. te Leiden.
- Stennekes (Pilgrom) J. U. S.
- Spoors (J.) Bailjuw van Koudekerk. Best pap.
- Schouten (Pieter) Kostschoolhouder te Leiden.
- Schneithner (J. J.) Fransch Kostschoolhouder te Leiden.
- Struyk (Hendrik van) te Leiden.
- Sluyterman (B.) Procureur voor den Edelen Hove van Utrecht.
- Schregardus (H. J.) Litt. Hum. Stud.
- Snethlage (R. F.) Predikant te Breedevoort.
- Streisfle (Johannes) Negotiant te Amst.
- Stubbe (A.) Boekverkoper te Utrecht. 2 Exemp.
- Siccama (Abel Willem) Litt. Hum. Studiosus te Franeker. Schul.

- Schultingh (Willem) te Terwolde.
 Schaeck (Henrik van) Præsident
 Burgemeester en Raad der Stad
 Enkhuizen.
 Schut (W.) te Alkmaar.
 Stolkert (J. te Zwolle.
 Seydel (Joh.) Boekverkoper te
 Leeuwaarden.
 Slingeland (D.)
 S.
 Schenk (Cornelis) te Wormer-
 veer.
 Schimmelpenninck van der Oye
 tot Watergoor (Baron) te Wa-
 tergoor, by Nykerk op de
 Veluwe.
 Steenbakker (Johannes) V. D. M.
 te Axel.
 Sille van Zeeuwerp (L. de)
 Storm (B.) Advocaat te 's Bosch
 Sneathlage (Mr. P. J.) Advocaat
 te 's Bosch.
 Sluys (. . . van der) Wynkoper
 te Amst.
 Schaik (L. van) Raad en Secre-
 taris der Stad Wyk by Duur-
 stede.
 Sluys (Jan van der) Koopman te
 Campen.
 Schertzer en Zoonen (. . .)
 Bloemisten en Zaadkopers te
 Haarlem.
 Schwegman (Hendrik) Konstschil-
 der te Haarlem.
 Slykhuyzen (Cornelis) te Haar-
 lem.
 Servat (Adrianus)
 Storm (C.)
 Sluis (Jan) in de Beverwyk.
 Sluis (Simon) te Westzaane.
 Schroeff Gerritsz. (Johannes van
 der)
 Sterk (J. C.) Oud Kapitein van
 de Schuttery te Haarlem.
 Stelt (Wed. Louwrens) in de
 Beverwyk.
 Swem (Jacobus van der) Mr.
 Timmerman te Rotterdam.
 Smits (Huyg) Inspecteur van
 Stads Fabricatiën te Delft.
 Sanders (Aarnout) te Vlissingen.
 Swalme (Simon van der) Schout
 van 's Landsch Vierfchaar en
 Griffier te Vlissingen.
 Schedet (J. H.) M. en Ch. D.
 enz te Vlissingen.
 Staatman (W.) Boekverkoper in
 's Hage. 3 Exemp.
 Spyk Vermeulen (J. van) Lieu-
 tenant van de Infanterie.
 Schmid (J. C. G.) Colloel en
 Major onder het Regiment
 Hollandfche Gardes te Voet.
 Schimmelpenninck (S. J.) Koop-
 man in 's Hage.
 Speck (H. van der) Koopman in
 's Hage.
 Schimmelpenning Gz. (Gerrit) te
 Deventer.
 Schepper (J. de) Generaal Ma-
 joor en Chef van een Regi-
 ment Infanterie.
 Schutte (Jan Wesfel) Koopman
 te Deventer.
 Sluis (Mr. Gerhard van der) tot
 Westervliet.
 Sterke (J.) J. U. Dr. en Rector
 te Deventer.
 Sypkens (W.) S. S. Theol. Stud.
 te Groningen.
 Siegenbeek (M.) Student te Amst.
 Stroek (Jan) te Amst.
 Steensfra (H.) Chirurgyn en
 Vroedmeester te Sneek.
 School (Jan Dirks) op Zaan-
 dyk.
 School (Frans Dirks) op Zaan-
 dyk.
 Scheltema (P.) Koopman te Fra-
 neker.
 Schaap (Petrus) te Rotterdam.
 Snyders (W. H.) Med. Doctor
 te Rotterdam.

- Scholte (Lodewyk)
 Simons (T. M.)
 Schweifer (J. M.) te Wasfenaar.
 Stiffry (W.)
 Siepkamp (J. V. D.) Boekver-
 koper te Utrecht.
 Sigvriedt (Pieter)
 Swart (Louwrens)
 Slightenhorst van Rees (Bartholo-
 meus)
 Schneck (Herman)
 Slightenhorst en P. van Rees (Er-
 ve H.) Boekverkopers te Amft.
 Soblet (W. H.)
 Schoewert (Wm.)
 Sibmacher (Jacobus Cornelis)
 Smit Jansz. (Hendrik) Koopman
 te Asfendelft.
 Schuur (Jacob) te Amft.
 Stoffenberg Junior (J. H.) Pro-
 cureur te Zaltbommel.
 Sloop (Mr. A. J.)
 Snoek (A.)
 Swart (Jacob)
 Stam (Floris van der)
 Straten (Thom. Corn. de Jong van)
 Salm (Ary van der)
 Spall (A. van)
 Santen (Hs. van) Boekverkoper
 te Amft.
 Sitter (G. Reincke de)
 Stierling (Jean George) Secreta-
 ris van den Lande en de groo-
 te Waterschappen van Woer-
 den, en Auditeur Militair van
 de Steeden Woerden en Ou-
 dewater. Best pap.
 Schalekamp (M.) Boekverkoper
 te Amft.
 Smit (Hendrik)
 Sievers (Hendrik)
 Schoon (Cornelis) te Amft.
 Smit (Gerrit)
 Seldam (Jan van)
- Stoop (A. B.) Oud Raad en Oud
 Scheepen der Stad Dordrecht.
 Stouters (S. H.) Scheepen en
 Raad te Bergen op den Zoom.
 Sterk (Jan) V. D. M. te Swyn-
 drecht.
 Smits (Mattheus Theodorus) te
 Dordrecht.
 Smit Ottosz. (Jan) te Amft.
 Spyk (J. van der) voor 't Lees-
 gezelschap nuttig en aange-
 naam te Leiden.
 Sabloniere (Mr. J. J. C. de la)
 te Campen.
 Staveren (C. P. van) te Leiden.
 Stoltz (P. R.) te Utrecht.
 Smoorenburg (C.) Roomsch
 Priester te Utrecht.
 Stevens (J) Roomsch Pastoor te
 Utrecht.
 Somhoff (J.) Rentmeester te
 Schiedam.
 Soonde (Melchior) Koster en
 Voorzanger by de Evangelische
 Luterfche Gemeente te Schied.
 Smits (Jacobus)
 Steenveld (H.)
 Stolte (H.)
 Schukking (L.) Juris Utriusque
 Candidaat te Groningen.
 Snelhage (F.) Predikant te Leens
 in de Ommelanden.
 Sythoff (Jacob) Suppoost in de
 Bank van Leening.
 Schouten (Wm.)
 Schutter (G. H.) Predikant in 's
 Waal en Hondswyk.
 Stoll (Casper)
 Sontag (. . .)
 Stolte (Anthonie Christiaan) A.
 A. L. L. Stud.
 Snyderhoff (Pieter Amos)
 Stalman (Hendk.)

T.

- Tendall (Didericus) Predikant te Amst.
 Tongeren (B. H. van) te Amst.
 Toelaer (R. S.) Advocaat te Amst.
 Tigman (Hendrik) te Amst.
 Tyl (M.) Boekverkoper te Zwol. 4 Exemp.
 Tetroode (F. J. van) Boekverkoper te Amst. 3 Exemp.
 Temme (Jan) Makelaar te Hoorn.
 Twisk (Jan van) te Hoogcarspel.
 Trip (H. R.) Ontvanger te Groningen.
 Tholen (O. N.) J. U. Cand. te Leiden.
 Tiffelen (Johan van) 's Lands Chirurgy en Vroedmeester te Veere.
 Timmerman (Jan) te Amst.
 Thiel (Theodorus van) te Amst.
 Taapkens (Theodorus) Apothecar te Amst.
 Thoof (Jacobus) Predikant te Vollenhoven.
 Tonneboeyer (Jacob) Wynkoper te Enkhuizen.
 Tonderen (Janus Petri)
 Themmen (Willem)
 Tilburgh Mz. (Arnoldus van) Scheepen en Raad der Stad Goes.
 Tilanus (J. N.) Predikant te Harderwyk.
 Tricht (Adrianus van) Mr. Chirurgy te Dordrecht.
 Tromp (Job) Oud Scheepen en Raad te Zierikzee.
 Twisk Junior (Cornelis)
 Trapp (Jan Hendrik) te Amst.
 Thomas (Carel Christiaan) te Amst.
 Tak (Jan Hemeryk)
- Trier J. D. Z. (Rynhart) Ontvanger van de Convoyen en Licenten te Delfshaven.
 Thiery en C. Menzing (J.) Boekverkopers in 's Hage. 3 Exemp.
 Thomeeze (Mejuffr. Am. H.) in 's Hage.
 Thehoff (Jacobus)
 Tonckens de Westervelde (Mr. J. L.) in 't Landſchap Drenthe.
 Teitsma (J. K.) Koopman te Dokkum.
 Ten Cate en Compagnie (Jacob) in Groningen.
 Timmerman (Johs. Anths.)
 Tauscher (Fredrik)
 Trop (J. H.) Boekverkoper te Amst.
 Tammes (Egge) te Huiſinge in Groningerland.
 Ten Kate (Jan) Leeraar der Doopsgezinden te Alkmaar.
 Troost (G. J.) Procureur te Almelo.
 Thuret (Iſaac)
 Tasman (Jacobus) Predikant te Knollendam en Marken Binnen.
 Tabingh (L.) Gezworen der Stad Groningen.
 Taay (W. H. L.) Landſchryver des Ambs Nederbetuwe te Thiel. Best pap.
 Taay (Corns.) Schout en Secretaris van Geldermalsen en Meteren, en Procureur te Thiel.
 Tichler (Jacobus) Predikant te Campen.
 Troost (J. A.) te Arnheim.
 Troost en Zoon (W.) Boekverkopers te Arnheim. 2 Exemp.
 Tiddens (H.) Lieutenant Ingenieur ten dienſte van deezen Staat.
 Ter Hoeven (T. R.) Negociant te Rotterdam.

- Turr (F. E.) te Arnheim.
 Tak (Abraham) te Middelburg.
 Toorn (Derk van den) Custos van de Broederen en Reguliere kerken te Nymegen.
 Tooren (P. J. van) Negociant in de Fynäart.
 Tulleken (Mr. R.) Schout van Ysfelmuiden.
 Tonkens (H.) Predikant te Leegen Hoogkerk.
 Tollé (H. A.) Predikant te Veere.
 Tricht (A. van) voor 't Leesgezelschap te Dordrecht.
 Timmerman (J.) Stads Fransch Kost-Schoolhouder te Bergen op Zoom.
 Tresling (G.) V. D. M. te Leeuwaarden.
 Tiele (J.) Boekverkoper te Rotterdam.
 Test (A. W. N. van)
 Thysfens (J. J.) Boekverkoper te Leiden. 5 Exemp.
 Thiebout (J.) Lit. Hum. Stud.
 Tuyl van Serooskerken (J. D. van) Heer van Heeze en Leend.
 Toewater (Mr. H. W.) Secretaris der Stad, en Landfchryver van 't Land Drosampt des Graaffchaps Zutphen.
 T. J. V. L.
 Thieleman Grothe (Mr. Jacob Engelbarth)
 Thierens (P.) Chirurgyen en Vroedmeester te St. Anneland.
 Tolk (Aris) Boekverkoper te Westzaandam. 2 Exemp.
 Toeheegh (. . .) Heer van Onsteyn.
 Tex (C. den) te Tilborg.
 Toll (A. van)
 Themans (Mr. P.)
- Thiel (Simon van) Predikant te Heemstede.
 Triest (Arend van) Horologiemaker te Haarlem.
 Tetmans (J.) Boekverkoper te Haarlem.
 Tronkhoff (J. W.) Roomsche Pastoor in de Beverwyk.
 Tyl (M.) Boekverkoper te Zwol.
 Tyl (H.) Boekverkoper te Zwol.
 Tyl (Z.) Theol. Stud. te Groningen.
 Teelinck le Grand (J.) Scheepen en Pensionaris Honorair te Vlisfingen.
 Tamé (Tieleman) Med. Doctor in 's Hage.
 Tenhaaff (G. C.) in 's Hage.
 Tinne (J. A.) Commies ter Griffie van Hun Hoog Mog. in 's Hage.
 Thomasfon (H. J.) Ontvanger en Koopman te Lochem.
 Teeuwfen (Hendrik) te Amst.
 Tholen (J. P.) Reëtor te Franek.
 Taan (Cornelis)
 Thooft (J. P.) Ontvanger te Zaltbommel.
 Themmen (Willem) Koopman te Amst.
 Tromp (Pieter)
 Tol (D. en J.) Boekverkopers te Amst. 2 Exemp.
 Tieleman (Hendrik)
 Teengs (Jacob) Oud Raad der Stad Monnikendam.
 Tangen (. . . van)
 Telling (Casper Hendrik)
 Testas (Pieter Hendrik)
 Tets (A. J. van) Bailjuw van de Merwede, enz. te Dordrecht.
 Tersteeg (Dirk) Makelaar te Amst.
 Troon (Johan Jacobus) Koopman te Schiedam.

V.

- Verwey (W.) te Amst.
 Voorst Moeriaans (Hendrik van) te Amst.
 V (R.) te Amst.
 Vrydag (D.)
 Verburgh (Abfalom) Predikant te Amst.
 Vollenhoven (Hk. van)
 Vos (Jan Hendrik) te Amst.
 Vinkel (Arent) te Amst.
 Veye (F. J. de) Colonel, Directeur der Fortificatien te Maastricht.
 V. R. C.
 Veen (Hendrik) Schoolmeester te Wieringen.
 Vos Cz. (Dirk) Koopman te Dordrecht.
 Velden (J. L. van der) te Amst.
 Vinkeles (Hermanus) te Amst.
 Valck (Harmen)
 Vogel (G.)
 Vereul (Nicolaas Johannes) Best pap.
 Vietor (Cornelius) Oud Gezworen te Groningen.
 Verboom (M. O.) Raad in de Vroedschap en Oud Scheepen der Stad Hoorn.
 Vermande (Lodewyk) Boekverkoper te Hoorn. 2 Exemplaren.
 Verfluis (Isaac) Koopman te Vlisfingen.
 Valkenburg (Gerrit)
 Vliet (W. van) Boekverkoper te Amst.
 Vaillant (Mr. F. A.) Oud Scheepen te Enkhuizen.
 Velden (Simon van der) Oud Commisfaris te Enkhuizen.
 Vergoes (Jan) te Rotterdam.
 Vonck (A.)
- Vader (Abraham) Secretaris te Cortgeen.
 Udemans (Gofardus) Secretaris te Capelle.
 Veelwaard (Daniel) Konstgraveur te Amst.
 Vleuten (Adr. van) te Zaandyk.
 Valk (Cornelis van der)
 Vedderink (J. A.)
 Vos van Steenwyk (J. A. de) Heere van Nyerwal, Welland en Serooskerke, Lid van de Ridderfchap van Overysfel.
 Vis (Cornelis) Schout der Baanderheerlykheid van Haamstede in den Eilande van Schouwen.
 Vygh (Hester)
 Verveer (Jacob)
 Vogt (Fredrik Willem)
 Voorst (W. A. van)
 Vroom (Dirk) Med. Doctör te Amersfoort.
 Voet (C.) Med. Doctör te Amst.
 Veem (Pieter van) te Amst.
 Verfchuur (Wouterus) te Amst.
 Verhamme (Govert) te Amst.
 Visfer (Dirk) te Amst.
 Vos (Gerrit)
 Vos (G. J.)
 Vliet Hendriksz. (J. van der)
 Verploeg van Hellow (H)
 Verpoorten (C.) Clerck ter Secretary der Stad Haarlem.
 Vos (J. W.) Koopman en Frabrikteur te Haarlem.
 Visfer Iz. (Coenraad) te Zierikzee.
 Vliet (A. van) V. D. M. te Waaxens en Brantgum.
 Voormeulen (R.) Deurwaarder der Ed. Mog. Heeren Staaten van Vriesland.
 Vries (E. de) Ontvanger enz. in den Dorpe Ackrum.

Veen

- Veen (Arent Albertus van der) te Hogeveen.
- Verbeul (Pieter) Azynmaker in de Beverwyk.
- Verhoef (A. J.) te Lekkerkerk.
- Vink (Petrus) te Rotterdam.
- Vogelefang (Gerrit) te Amersfoort.
- Verlem (Jan) Boekverkoper te Amft.
- Viveen (Johannes) Zilverfmit in 's Hage.
- Verdooren (Gerrit) Ordinar Lientenant ter Zee, by de Admiraliteit van Zeeland.
- Valkenburg Iz. (J. van) Makelaar in Wynen, te Middelburg.
- Ulrich (Bernardus Johannes)
- Veere (Cornelis Pieter van der)
- Volkryk Liebert (M.) te Middelburg. Best pap.
- Vinju Az. (Cornelis) Landmeester.
- Voltman (Jan Hendrik)
- Vester (Hendrik)
- Viervant (L.)
- Veerkryk (Philippus)
- Versleer (Gysbert) te Alkmaar.
- Visser (Nicolaas) eerste Commies ten Gemeenen Lands comptoir te Alkmaar.
- V. B. te Almelo.
- Vatebender (G. C. C.) Reetor der Latynsche schoolen te Gouda.
- Vroombrouck (J.) te Moordrecht.
- Verfchoor (J.) Schout te Krimpen aan den Yssel.
- Vischer (J. de) Predikant te Gouda.
- Verblaauw (W.) Boekverkoper te Gouda. Best pap.
- Volkamp (Simon)
- Vlammersveldt (J.) Clerck te Griffie van Hun Hoog. Mog.
- Vleugels (Diderik) Raad en Regeerend Burgemeester der Stad Tholen.
- Visser (Mr. A.) Burgemeester der Stad Doesburg.
- Vischer (M.) Ontvanger van de Verponding over de Stad Thiel.
- Ven (Christiaan de) te Thiel.
- Vicq (Mr. Jacob Jofias) Oud Scheepen der Stad Hoorn.
- Vel (Cornelis de) te Hoorn.
- Vinkenburg (J.) Roomsche Pastoor in den Briel.
- Veelouw (Wemmer van de)
- Vermeulen (P. L.)
- Verwey (Bernardus) Lit. Hum. Stud. te Franeker.
- Vishoek (Adr.) Secretaris, Stokhouder en Penningmeester van Fyn en Reyninge.
- Vis Heimesz. (Jan) te Oostzaandam.
- Voorst (Dirk van) Chirurgyn te Oostzaandam.
- Vis Hz. (Claas) te Oostzaandam.
- Verhoeven (Willem) te Dordrecht.
- Verbeek (A. J.) te Dordrecht.
- Vriefendorp (Jacob) te Dordrecht.
- Vonck (Cornelis) Schout en Secretaris te Streefkerk.
- Veth (Jan) te Dordrecht.
- Verlouw (Jan) te Schiedam.
- Velden Abrahamsz. (Johannes) te Schiedam.
- Visser (Cornelis) te Schiedam.
- Vermande (Cornelis)
- Voute (. . .) Predikant der Walsche Gemeente te Rotterdam.
- Vermande (J.) te Dordrecht.
- Vollenhoven (C.) Koopman te Rotterdam.

- Vis** (Dirk) Boekverkoper te Rotterdam. 2 Exemp.
Vis (A.) Boekverkoper te Rotterdam. 6 Exemp.
Voombergh (J.) te Wyhe.
Vlaardingerwoud (Willem) Koopman te Rotterdam.
Vroefon (Jacob) Goudsmit te Rotterdam.
Vermeer (D. A. Engelbert) Commies tot het opneemen der Complatable Rekening by de Admiraliteit op de Maaze te Rotterdam.
Veur (P. F. van der)
Vlierboom (Dirk)
Vos (Michiel Christiaan) Predikant te Pynaker.
Viruly (Isaac)
Vetter (. .) Predikant te Zoeterwoude.
Visch (Theodorus Adriani) Predikant te Hoornaar.
Voorthuizen (Jan) Koopman te Huizen in 't Gooiland.
Verfok (A.) Advocaat voor den Edelen Hove van Utrecht.
Vaal (Jacobus de) Koopman te Utrecht.
Vlisfingen (Cornelis van) Koopman te Utrecht.
Vos (J. L.) Med. Doctor te Utrecht.
Vries (. . de) te Maarzen. 2 Exemp.
Veye (J. P. de) te Zutphen.
Vlooten (Huybert van) Secretaris des Kapittels van St. Maria te Utrecht.
Vogelenzank (L.) te Utrecht.
Velfen (P.) Advocaat te Haaxbergen.
Virieu (Mr. O. de) Burgemeester der Stad Bommel, Richter van den Boemelreweerd.
Virieu (W. C. de) Kapitein in 't Regiment van den Generaal Majoor Baron van Nyvenheim.
Vladderach (Jonkheer G. C. van) te Alkmaar.
Verheyen (J. B.) Drosfaard van het vrye Graaffchap Bokhoven.
Versteege (Mevrouw E. M. J. Taree Wed) te Zutphen.
Velthoven (Jacobus van) te Utrecht.
Vos (J. L.) Regeerend Scheepen te Kuilenburg.
Vollenhoven (Willem Jan van) te Haarlem. Best pap.
Veen (Simon) Bloemist te Haarlem.
Vries (Cornelis de) Rustend Leeraar der Doopsgezinden te Haarlem.
Vos (Abraham)
Valter (Jan)
Vaarde (Margaratha ten) te Haarlem.
Veltrup (Johs. te)
Vervooren (Jan)
Vink (Jacobus) te Vlisfingen.
Vey (Johan de) Banketbakker en Confiturier te Vlisfingen.
Verplanke Leendertsz. (Jan) in de Groede.
Vin (Hendrik de) te Vlisfingen.
Vink (B.) Kleermaker in 's Hage.
Vlek (Dirk) te Amst.
Ungerland (Jacob Christiaan)
Vleuten (Jan van) op Zaandyk.
Velde (J. van de) Clerck ter Secretary der Stad Middelburg.
Vlietus (. .)
Vermeere (Adrianus) Regent van het Dis- en St. Janshuis te Aardenburg.
Vleuten (J. van)
Verzyl (Abraham)

Vrydag (H.) te Rotterdam.
 Verduin (Ary) tot Pennis.
 Vroom (A. de) Geadmitteerd
 Landmeeter.
 Veening Willemsz. (J.)
 Veeckens (Johan Andreas)
 Velsen (A. van) J. Utr. Stud. te
 Bolswaard.
 Vermeulen (H.) Richter en
 Schout der Stad Zaltbommel.
 Verploegh (Mr. H.)
 Vyvyan (J.) Secretaris der Stad
 Zaltbommel.
 Vroome (Hendrik)
 Vroome (W. H.)
 Vos (Jan)
 Voornberg (D. J.)
 Viervant (Henricus Husly) Pre-
 dikant te Rotterdam.
 Veldhuis (Claas)
 Vries (Cornelis de) Boekverkoper
 te Amst. 2 Exemp.
 Verker (Hendrik)
 Upwich (J. C. van der) Best pap.
 Visser (Wiebe J.)
 Vlie (W. D. van 't)
 Voort (Albertus van der) Toe-
 ziender van de gemeene Lands-
 middelen.
 Vogel (Marten de) te Amst.
 Verstraaten (P.) te Amst.
 Verwit (Hermanus)
 Voltman (Jan Hendrik)
 Vogel (A. de) te Dordrecht.
 Verhoeff (H.) Schout te Ridder-
 kerk.
 Vos (Johannis) te Rotterdam.
 Visser (Nathanaël)
 Vermeer (H. W. A.) te Zeve-
 naar.
 Vorm (Hendrik van der)
 Voorman (Jan) Konstfchilder te
 Amst.
 Verkerk (Hendrik) te Utrecht.
 Best pap.

Vlasman (Gysbert) Koopman te
 Hoorn.
 Valk (Jan van der) Raad in de
 Vroedschap der Stad Schie-
 dam.
 Vermandel (W.) Boekverkoper
 te Amst.
 Vecht (L. van der) Juris Utrius-
 que Stud. te Groningen.
 Verbeek (Johanna Alberta) te
 Alkmaar.
 Ulenberg (P. J.) Notaris en Pro-
 cureur te Schiedam.
 Visser (H. W. C. A.) Lit. Hist.
 Stud.
 Vischer (Mr. W. P.) Raad in
 den Hove van Policie en Crimi-
 neele Justitie der Colonie Suri-
 name, wonende te Paramaribo.
 Vassij (Jacob Johan de)
 Vries (T. N. de) Med. Doct. te
 Dordrecht.

W.

Wasfenbergh (A. L.) te Amst.
 Wasfenbergh (Ev.) Hoogleeaar
 te Francker.
 Wepelman (Johannes) Boekver-
 koper te Amst. 5 Exemp.
 Warmelo (R. A. van) te Amst.
 Wyk (A. J. Dk. van) Makelaar
 te Amst.
 Wagner (J. C.) Notaris te Amst.
 Best pap.
 Westerlaken (G. G.) Intrestreke-
 naar van de Bank van Leening
 te Amst.
 Wevering (G. van) te Amst.
 Wit (W. C. de) Notaris en Pro-
 cureur te Tholen.
 Wynkes (Hendrik) Fabriekur te
 Zwolle.
 Wolters (Jan Jacob) Boekver-
 koper te Amst. 2 Exemp.

- Warnfinck (Bernardus) te Amst.
 Wilkens (J. F.) Koopman te Dordrecht.
 Wagemaker (Petrus Johannes) te Hoorn.
 Wit (Pieter Witsmeer de) te Alkmaar.
 Wezel (Hendrik van) te Amst. 2 Exemp.
 Water (Jacob) in de Ryp. Best pap.
 Weege (J.) Boekverkoper te Amst. Best pap.
 Wit (Pieter de) Koopman te Enkhuizen.
 Willige (Olphort) van der
 Waarem Iz. (Arnout de) te Rotterdam.
 Wyt (Cornelis) Boekverkoper te Rotterdam. 4 Exemp.
 Waller (Nicolaas) Boekverkoper te Amst. 3 Exemp.
 Winter (Rr. D.) te Edam.
 Wegland (H.) te Amst.
 Wipperman (G. F.)
 Water (Willem de)
 Westervelt van Salenteyn (Mr. H. V.)
 Woldringh (H. J.) Lit. Hum. Stud. te Harderwyk.
 Wey (Gerard de)
 Witteveen (Fredrik) in de Lemmer.
 Willink (Wilhem)
 Wins (Cornelis) te Amst.
 Wilde (V. de) Predikant te Blaricum.
 W. S. te Oostzaandam,
 Waert (J. van) Burgemeester en Raad te Edam. 2 Exemp.
 Willink Jurriaansz. (Hendrik) te Winterswyk.
 Winklaar (Carel)
 Wienius (Hendrik) te Amst.
 Walland (Pieter) te Amst.
- Weerden (F. van) Schipper op den Haag.
 Wit (Aldert de) in de Ryp.
 Wild en J. Altheer (B.) Boekverkopers te Utrecht. 3 Exemp.
 Wuytiers (S. J. B. Barchman) Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen 's Lands van Utrecht.
 Wall (J. F. van de)
 Wynen (Pieter) Koopman te Vlaardingen.
 Wesfelijs (Pieter) Mr. Timmerman te Leeuwaarden.
 Walop de Jonge (Jacob) te Rotterdam.
 Wiltfchut (Jesaias) Predikant te Amersfoort.
 Wins (Hendrik) Commies ten Comptoire Generaal van Holland.
 Westkeyn (Fredrik Hendrik) Koopman te Amst.
 Westplate (Johannis) Clerck ter Griffie van de Rekenkamer van Zeeland.
 Wiltfchut (Willem)
 Willeboords (Cornelis) te Kleverkerke in Walchren.
 Wesfels (Anthony)
 Westeronen van Meeteren (M.) te Dordrecht. Best pap.
 Wys (Govert de) te Dordrecht.
 Wickers (Hendrik) Med. Pract. en Chirurgyn te Onderdendam in Groningerland.
 Wesfelsz (Dik) te Amst.
 Wageman (Pieter)
 Woert (W. V. D.)
 Westingh Junior (Pieter) Secretaris van Barzingerhorn en Colhorn.
 Wilde (Petrus de) Predikant te Alkmaar.
 Wilde (Johannes de)

Wet.

- Weiter (F. L.) Boekverkoper te Middelburg. 2 Exemp.
 Weyher (Johannes Justus)
 Weetering (C. van) Binnevader in 't Aalmoesfeniershuis te Gouda.
 Willet (A.) Predikant in de Walsche Gemeente te Gouda.
 Wagtho (Cornelis) Scheepen der Stad Tholen.
 Wit (W. C. de) Schout, Secretaris en Rentmeester van Nieuw Stryen, midsgaders Notaris en Procureur te Tholen.
 Wasfington (J.)
 Wolff (Jan van der) Oud Scheepen der Stad Hoorn.
 Waten (Jacobus)
 Wyck (G. van) Secretaris der Hoge en Vrye Heerlykheid Loenen.
 Wyck (J. van) Stads Rentmeester te Wageningen.
 Weenick (H. J.) te Nymegen.
 Well (J. E. Sanders van) Rentmeester van verscheiden Illustre Kapittels te Nymegen.
 Walen (Mr. Jan) Advocaat te Campen.
 Wall (E. van de) te Dordrecht.
 Witt (R. de) te Dordrecht.
 Weening (Hendrik) te Dordrecht.
 Walpot Thomasz. (Hendrik) in den Achten te Dordrecht.
 Waasdyk (D.) te Rotterdam.
 Wylacker (Theodorus) te Rotterdam.
 Wynants (Abraham) 's Lands eerste Boekhouder van de Waag, en Bestuurder van het Dicht- en Letterlievend Genootschap, onder de Spreuk: *Studium Scientiarum Genetrix* te Rotterdam.
 Water (Johannis van de) Secretaris te Charlois.
 Weggeman Jz. (C.) te Ouderkerk aan den Yssel.
 Wyt (H.) Boekverkoper te Rotterdam.
 Wagenaar (J. H.) Schryf- en Cyffermeester te Rotterdam.
 Westakker (C.) Notaris te Delft.
 Weenick (Gerard) Drosfaard der Hoge en Vrye Heerlykheid Leerfum.
 Wicherlink (B. R.) J. U. D. en Clerck van de Provincie van Overysfel.
 Wegbel (Jan Righ. te) te Deventer.
 Weddelink (H.) Beroepen Predikant te Nieuwzand onder de Clasis van Gorinchem.
 Wildrik (B.) Advocaat te Nyenhuis.
 Wiezingen (Maarten van)
 Waltman (Maarten)
 Walckren (van) Predikant te Ter Heide.
 Wielandt (Mr. Thomas) Mede oudste Advocaat voor den Hove van Vriesland en Pensionaris der Stad Leeuwaarden.
 Wyck (H. J. Baron van der) Extraordinair Ingenieur.
 Wentholt (Mr. J. S.) Secretaris der Stad Zutphen.
 Wall (R. W. van de) Capitein en Ondermajoor te Zutphen.
 Weytingh (Henricus) Præceptor der Latynsche Schoolen te Deventer.
 Weerts (Mr. A. J.)
 Westwoude (Lucas) Oud Raad en Oud Burgemeester der Stad Enkhuizen.
 Warmelo (W. van) Procureur te Zwol.

War-

- Warmelo (W. L. van) Predikant te Wyhe.
- Willemfen (Huybertus) te Meurs.
- Westerhout (L.)
- Westerenen (Nicolaas van) tot Lauwenrecht, Raad in de Vroedschap en Scheepen der Stad Utrecht.
- Waal en Zoon (Wed. de) Boekverkopers te Utrecht. 3 Exemp.
- Werkhoven (P. van) te Utrecht.
- Werckhoven (J. A. van) Roomsche Pastoor te Utrecht.
- Wittert (Mr. Adriaan) Heer van Bloemendaal, Art. Lib. Mag. Phil. & Jur. Utr. Doctor, Lid van de Holl. Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, R. P. en Past. in de Beverwyk.
- Wall (Jan Gerard van der)
- Walré en Comp. (J. van) Boekverkopers te Haarlem.
- Willemsz Gz. (Johannes) Stads Med. Doctor te Haarlem.
- Witt (Johannes de)
- Westerkappel Jr. (J.) te Haarlem.
- Wit (Claas de) te Westzaanen.
- Weeken (G.)
- Wanrooy (Adriaan) Apothecar te Haarlem.
- Wegman (Fredrik Willem)
- Wolfsbergen (E. van) Boekverkoper te Rotterdam. 7 Exemp.
- Waas (Pieter) Mr. Zilverfmit te Rotterdam.
- Wedts (Ary) te Middelburg.
- Weyde (C. L. van der)
- Welie (F. van)
- Wynands (J. P.) Boekverkoper in 's Hage.
- Weymar (F. W.) Mr. Chirurgyn in 's Hage.
- Watering (J. van de) Notaris in 's Hage.
- Waal (J. de) Mr. Timmerman in 's Hage.
- Wegman (H. J.) in 's Hage.
- Wolterbeek (Jacob Derk) Predikant in 's Hage.
- Weber (Hendrik) te Amst.
- Weel (Anthony van) Geadmitteerd Landmeeter op den Bommel in Overflacqué. Best pap.
- Wolters (G.) Koopman in Wyenen te Delft.
- Wapperom (Jacobus Johannes) Notaris en Clerck ten Comptoire Generaal van Holland.
- Willinge (L. J.) te Oudeberkoop.
- Wyland (Adrianus) Tinnozieter in Gouda.
- Weede (Herman Matthias)
- Wolff (Cornelis van der)
- Werkhoven (F. van) Koopman te Zaltbommel.
- Wynands (Casparus)
- Wage en Hendrik Amse en Comp. (Jan)
- Wildeboer (Simon) te Bergen.
- Wallendal (Albertus van) Oud Burgemeester der Stad Munnikendam, Collonel Kapitein ter Zee, ten dienste der Vereenigde Nederlanden.
- Waterhond Eleveldt (Corns.)
- Weselsz (Dirk)
- Wilt (J. F. Faure van der) Proponent te Amst.
- Weseling (Johannes)
- Wetje (Hendrik) te Amst.
- Weddelink (Gerrit)
- Wacma (P.)
- Weldaa (Hs.)
- Wallrab (Jan) Toeziender der Gemeene Landsmiddelen te Amst.
- Werven (Jacob van) Boekverkoper te Amst. 3 Exemp.
- Weseling (L. W.) te Bentheim.
- Wyk-

Wykman (Ferdinand).	Zandyk (Jacob van)
Wynands (W.) Boekverkoper te Amft.	Zande (Johannes Wiekers van der) te Middelburg.
Wanders (A.) V. D. M. te Veere.	Zeemel (Pieter) te Oostzaan- dam.
Wapperom (Jan) Dykopzichter van de Alblasferwaard en geadmitteerd Landmeeter van Pappendrecht.	Zwart (Hendrik Zecourt)
Weeningen (J. P. van), Ferle- man te Sluis in Vlaanderen.	Zeewolt (A.) te Gouda.
Woutman (Fredrik)	Zuydhock (P.)
Wulp (Jan Thyse) Secretaris op Westerschelling.	Zande (G. van den) Scholtus van het Bovenkwartier des Rhyns in Nederbetuwe te Thiel.
Wal (Johannes de) Mede-Raad in de Vroedschap en Oud Burgemeester te Leeuwaarden.	Zande (J. van der)
Waard (M. van) Chirurgyn te Wormerveer.	Zuidema Lz. (W.) te Groningen.
Waalwyk (W. van) Regeerend Burgemeester der Stad Schied.	Zyp (Jan van) Mr. Timmerman te Amft.
Wolbrink (Lucas) te Amft.	Zwicht (J. van) Heel- en Vroed- meester te Berkel.
Y.	
Yzendyk (E. van) te Amft.	Zadelhoff (H. van) Predikant te Houten.
Yzerman (Hendrik Muloch)	Zaenen (Cornelis van) te West- zaenen.
Ysfelstein (W. R. van) S. S. Theol. Stud. te Leiden.	Zaenen (Jacob van) Leeraar der Doopsgezinden te Oost- en Westgraftdyk.
Ysfelstein (Gillis van) Bailjuw der Stad Zierikzee.	Zandleven (G.) Banketbakker en Confiturier te Vlisfingen.
Z.	
Zeeman (Hendrik) te Amft.	Zweerisz (J.)
Ziele (Christiaan) Pakhuismeester te Amft.	Zael (Frans)
	Zythoff (. . van ten)
	Zeege Lagerwerff (M. van der) Schout te Krimpen.
	Zyll de Jonge (Hendrik Willem van) Adjunct Schout en Secre- taris van Poortugaal, Pennis en Hoogvliet.

OVERGESLAGEN NAMEN.

Andrae (G.) Med. Doctor te Harlingen	Baarfel (C. van) Lettergraveer- der te Amft.
Arnoe (Paulus) te Amft.	Buurma en Comp. (R. Y.) te Groningen.
Baart (A.)	

Coster (J. de) Boekverkoper te Amft.	Hoogop (H.) Boekverkoper te Zwolle.
Dyck (H.) Gezworen der Stad Groningen.	Jaha (Thomas) V. D. M. te Reitzum.
Gaarlandt (Louwrens) te Amft.	Isbrands (Dirk) Dorprichter en Collecteur te St. Jacob.
Groll (G. van) Heere van Krantenburg.	Karfeboom (J. W.)
Haak (Petrus) Predikant te Amft.	Perizonius (A. J.) Predikant te Amstelveen.
Harderwyk (R. van) in de Schrans by Leeuwarden.	Petræus (J. B.)
Hoogenstraaten (Dirk)	Rep (A. A.) te Westzaandam.

VADERLANDSCHE
HISTORIE.
EERSTE BOEK.

I N H O U D.

I. Onzekere Oorsprong der Germaanen. II. Gelegenheid van het Eiland der Batavieren. III. Kimberfche Oorlog. IV. Tweespalt tusfchen de Katten en Batavieren. Deezen ncemen het Eiland des Ryns in bezit. V. Aart en zeden der Batavieren. VI. Hun Godsdienst en Regeeringsvorm. VII. Julius Cezar komt over den Ryn. Verbond der Batavieren met de Romeinen. VIII. Krygsbedryven der Batavieren in Cezars Leger. IX. Zy worden tot Lyfwagten van Keizer Augustus aangenomen. X. Druzus Graft en Dyk. XI. De Sikambren, Friezen en Kautchen van de Romeinen beoorloogd. XII. Tiberius tent de Kaninesaaten. XIII. Augustus dankt zyne Batavifche Lyfwagt af; doch herstelt dezelye kort daar aan. XIV. Germanikus togten tegen de Germaanen. XV. Agrippina's Hof. XVI. Gevaarlyke togt der Romeinen langs de Zuiderzee. Vloot in het Eiland der Batavieren verzameld. XVII. Batavifche Zwemmers verdrinken in de Eems. Kariovalda, Legerhoofd der Batavieren, geslaagen. XVIII. De Romeinfche Vloot lydt veel door een storm. 't Britannifch Kruid den Romeinen ver-
I. DEEL. A toond.

zoond. XIX. Opstand der Friezen. XX. *Ka- ligula's* bedryf op en omrent het Eiland der *Ba- tavieren*. XXI. De Romeinen , tegen de Britten , door de *Batavieren* bygestaan. XXII. De *Ka- rinesaater Zeeschuimer Gannaskus* verdreeven en gedood. XXIII. De Friezen door *Korbulo* overheerd. XXIV. *Korbulo's* Graft. *Paulinus Pompejus* voltooit den Dyk van *Druzus*. XXV. Eenige akkers door de Friezen ingenomen. Be- dryf van hunne Opperhoofden , *Verritus* en *Ma- lorix* , in den Schouwburg te Rome. XXVI. De *Batavieren* helpen het Eiland *Mona* winnen. XXVII. De *Batavier Klaudius Civilis* gevan- gen en zyn Broeder omgebracht. XXVIII. Op- stand in *Callie* , met hulp der *Batavieren* , ge- dempt. XXIX. *Civilis* geslaakt. De *Batavi- sche Lyfswagt* afgedankt. XXX. De *Batavie- ren* helpen *Vitellius* aan 't Roomfche Ryk. *Ju- lius Brigantikus* , *Zusters* zoon van *Civilis* , valt *Vitellius* toe. XXXI. Munitery van agt *Bata- wifche benden* gestild. XXXII. *Waterftryd* der *Batavieren* en *Romeinfche Schermers*. De *Ba- tavieren* keeren naar hun land.

I.
Onzeke-
re Oor-
fprong
der Ger-
maanen.

Gelyk de Oorfprong der meeste aloude Volken onzeker is; zo is 't ook even- eens gelegen met dien der oude *Germaanen* of *Duitschers*; een volk , welk , door veele naamen onderscheiden (a) , een groot deel van Europa bewoond heeft. Zy zelven heb- ben oudtyds geloofd, dat zy de afkomelin- gen waren van zekeren God *Tuisto*, die uit de

aar-

(a) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXIX. & fequentis

aarde voortgekomen was, en wiens Zoon en Zoons Zoonen Stamvaders des Volks geweest zouden zyn (*b*). Doch de ydelheid deezes Verdigtfels toont hoe weinig dit Volk van zyne eigene herkomst gewooten hebbe. De Europeifche Volken en dus ook de Germaanen, met veele, van eenen van Noachs Zoonen of Zoons Zoonen af te leiden, fchynt ons de herkomst van een Volk van nieuwer naam dan veele anderen (*c*) wat te hoog gezogt te weezen. Nader komt men aan de tyden der Germaanen, wanneer men dezelve, met sommigen, van de *Kelten* of *Keltifche Skythen* doet afdaalen (*d*), naardien zy, by oude Schryvers (*e*), ook den naam van Skythen draagen.

Het Gewest, van de Germaanen bewoond, werdt, door de froomen den Ryn en den Donau, van de Galliën, Rhetiën en Pannoniën, door het gebergte, van de Sarmaaten en Daciërs afgefcheiden; en voorts omvangen door den Oceaan of Noordzee (*f*). In dit ruim gewest, is het thans ondoenlyk de nette grenzen van de Landen der Kauchen, Tenkteren, Uzipeeten, Brukteren, Cheruseen, Katten, Hermonduuren en veele andere Germanifche Volken aan te wyzen. Alleenlyk weet men, met genoegzaame zekerheid, en dit komt tot ons tegenwoordig oogmerk voornaamlyk te pas, dat de Ryn uit de

II.
Gele-
genheid
van het
Eiland
der Bata-
vieren.

Rhe-

(*b*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. II.

(*c*) Idem, ibid. Conf. STRABON. Libr. VII. p. 44A. Edit. Amst. 1707.

(*d*) CLUVERI Germ. Antiq. Libr. I. Cap. II. p. 17.

(*e*) PLINIUS Libr. IV. Cap. 12.

(*f*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. I.

Rhetifche of *Zwitferfche* Alpen ontfpringende, na 't doorloopen van verſcheiden' gewesten, allengskens Westwaards zwaait, en zig eertyds niet verre van zynen uitloop in den Noorder Oceaan, in twee armen deelde, met welken hy een maatelyk Eiland omving, van fommigen (*g*) gehouden voor 't grootſte, dat door Rivieren gemaakt wordt, en welks lengte van ouds op tagtigduizend ſchreeden, dat is omtrent zeven en twintig uren gaans, begroot wordt (*h*). De regter arm des Ryns, die den naam van *Ryn* behieldt, plagt oudtyds, naar 't gemeen gevoelen, ter plaatſe daar nu Katwyk is, in Zee te loopen: de linker arm, die den naam van *Waale* hadt, en tot heden toe behouden heeft, ſtroomde voort langs den Gallifchen oever, en ſtortte, de Maas ontfangen en derzelve naam aangenomen hebbende, met dezelve, door eenen geweldig breeden mond, in de zelfde Noordzee (*i*). De grootſte breedte des Eilands, van den mond der Waale en Maaze af, tot aan de plaats toe, alwaar de Ryn eertyds in zee viel, wordt van laater Schryvers op twee en twintig duizend ſchreeden, of ruim zeven uren gaans gerekend (*k*). Twyffelagtig is het, of men dit Eiland, op de grenzen van Germanie en Gallie gelegen, van ouds tot Germanie of tot Gallie betrokken hebbe. 't Is zeker genoeg, dat de Ryn oudtyds aangemerkt wordt, als Germanie van Gallie ſcheidende (*l*); doch niet

(*g*) ZOSIMUS *Libr.* III. *Cap.* 6.

(*h*) CÆSAR de Bello Gall. *Libr.* IV. *Cap.* 10. TACIT. de Mor. Germ. *Cap.* I.

(*i*) TACIT. Ann. II. *Cap.* 6.

(*k*) M. ALTING. Notit. Germ. Inferior. P. I. p. 17.

(*l*) TACIT. de Morib. Germ. *Cap.* I. DIO CASSIUS, *Libr.* XXXIX. p. 113. E. *Édit.* Leuvelay.

niet zo klaar by allen, of men door den Ryn, daar hy deeze ſcheiding langs het Eiland maakt, den regter of den linker arm des Ryns, doorgaans de Waal genoemd, te verſtaan hebbe. Ons komt het egter voor, dat de regter arm des Ryns Germanie van Gallie geſcheiden heeft, en derhalven, dat men oudtyds het Eiland tot Gallie heeft betrokken (1); ſchoon het, des onaan gezien, zeer wel zyn kan, dat de oudſte Bewooners des Eilands Germaanen van herkomst geweest zyn; want ook, in verſcheiden' andere deelen van Gallie, hebben zig al vroeg Germaniſche volken nedergezet (m). Het Eiland, van welk wy ſpreken, lag tuſſchen de Moeraſen in, of beſtondt grootendeels uit laag en moerig Land (*). Dikwils werdt het door de Rivieren overſtroemd, en voor eenen tyd onbewoonbaar gemaakt (o). Zo dras lag het veeltyds, dat het naauwlyks betreden werdt, zonder dat 'er de voetſtappen in ſtaan bleeven, en daar de grond een weinig vaster ſcheen,

(m) CÆSAR de Bello Gallico, *Libr. II. Cap. IV. num. 1, 2.*

(n) TACIT. *Hiſt. Libr. IV. Cap. 12.*

(o) Idem, *Libr. V. Cap. 23.*

(1) Hierom worden de Bewooners deezes Eilands, de Batavieren, als, ten opzichte der Romeinen, aan deeze, dat is aan de linker zyde des Ryns woonende, by Tacitus dikwils van de Overryniſche Volkeren onderſcheiden. *Hiſt. Libr. II. Cap. 17. Libr. IV. Cap. 73. Libr. V. Cap. 16.* Somtyds niet duifterlyk tot de Galliën betrokken. *Hiſt. Libr. IV. Cap. 17 en 32. PLINUS (Lib. IV. Cap. 17.) en PTOLOMEUS (Libr. II. Cap. 9.)* plaatſen de Batavieren ook in het Belgifch Gallie, en de eerſte ſtelt (*Libr. IV. Cap. 15.*) zelfs het Eiland in den Gallifchen Oceaan.

ſcheen, gaf hy egter een hol gedreun, als 'er op geftampt werdt; zo dat sommigen (*p*) getwyffeld hebben, of zy deeze ſtreek Land of geen Land noemen moesten. De oudſte Bewooners deezes Eilands, 't zy men ze tot de Galliërs of Germaanen betrekken wil, zyn ons, by hunnen byzonderen naam, in de oude Gedenkschriften, niet duidelyk bekend gemaakt (*2*). Alleenlyk vindt men, dat het Eiland, door hen verlaaten zynde, van de BATAVIËREN, een zeker Germanisch Volk, ingenomen is, naar welken het den naam van het *zeer edel of zeer vermaard Eiland der Batavieren* gekreegen heeft (*q*). By welke gelegenheid zulks geſchied zy, ſtaat ons hier wat omſtandiger te ontvouwen.

III.
Kimber-
ſche
Oorlog.

Beneden den mond der Elve, in de Noordzee, legt een groot half Eiland, thans *Jutland* en van ouds het *Kimbrisch Half-eiland*, naar dezelfs Bewooners de *Kimbrer* genaamd (*r*). Nog noordelyker, in Zweeden, Noorwegen, de Deenſche Eilanden, of 't gene men, al van ouds, *Scandinavia* genoemd heeft, wonden de *Teutonen* (*s*). Deeze twee Volken,
de

(*p*) EDMUND. Panegy. Constant. Cæſari Cap. VIII.

(*q*) PLINIUS Libr. IV. Cap. 15.

(*r*) CLOVER. Germ. Antiq. Libr. III. Cap. XXII. p. 595.

(*s*) POMP. MELA Libr. III. Cap. 3. & 6. CLOVER. Germ. Ant. Libr. III. Cap. XL. p. 662.

(*2*) DIO CASSIUS getuigt (Libr. XXXIX. p. 114. A.)
 „ dat de Kelten oudtyds de beide Oevers des Ryns be-
 „ woond hebben: ook zelfs daar die ſroom, Gallie
 „ ter linker zyde laatende, in den Oceaan valt”. Hier
 uit hebben sommigen opgemaakt, dat de oudſte Bewoon-
 ers deezes Eilands *Kelten* genaamd geweest zyn. Zie
 M. VAN DER HOUVE *Handveſt-Chronyk* II. Deel, III.
 Boek, IV. Cap. bl. 10.

de Kimbren en Teutonen, 't zy datze hun eigen Land moede of naar de Landen en bezittingen van anderen begeerig waren, spannen, omtrent honderd en tien jaaren voor de gemeene tydrekening der Christenen (*t*), samen, om hunne eigen' gewesten te verlaaten, en vreemden op te zoeken. Zy slaan op weg, en beweegen' verscheiden' volken, welken zy aantreffen, om deel te neemen in hunnen woesten toeleg (*v*). Over den Ryn (*w*), aan de uiterste grenzen van Gallie (*x*) gekomen, vinden zy, volgens 't gemeen gevoelen (*y*), de Bewooners van het Eiland, sedert naar de Batavieren genoemd, overboodig, om hun op den togt te verzellen. Men wil, dat ze 'er zig te ligter toe beweegen lieten, om dat hunne Landstreek, in 't najaar, terwyl de vrugten nog op de boomen waren, van zulk eenen zwaaren watervloed overstroomd was (*z*), dat de woningen alomme om verre gespoeld, en de dikste boomen uit den grond geslaagen waren; zo datze zig van huis en have en van de verwagte wintertecring ongelukkiglyk beroofd zagen (*a*). In grooten getale, verlaaten zy dan 't verdronken land, en begeeven zig, met de Kimbren, Teutonen en andere Volken op weg, om veiliger woningen op te zoeken. Gallie en Spanje af-

(*t*) TACIT. de Mor. Germ. Cap. XXXVII. coll. cum Excerptis Chronolog. ad Florum, p. 578.

(*v*) P. OROSI Libr. V. Cap. 16.

(*w*) VELL. PATERCUL. Libr. II. Cap. 8.

(*x*) FLORUS Libr. III. Cap. III. num. 1.

(*y*) G. v. LOON, Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 5.

(*z*) FLORUS Libr. III. Cap. III. num. 1.

(*a*) G. VAN LOON Aloude Holl. Historia, I. Deel, bl. 5.

afgeloopen hebbende, schoon overal niet met even gelukkigen uitflag (*b*), komt deeze woeste hoop aan de grenzen van Italic. De Romeinen hadden hier den zetel hunner heerschappye gevestigd, en men rekende nu zeshonderdenveertig jaaren na de bouwinge van Rome. De Burgemeesterlyke waardigheid werdt door Cecilius Metellus en Papirius Carbo bekleed. (*c*). De Kimbren en hunne medgezellen, hier stal houdende, vaardigden eenigen uit den hoop af naar de Legerplaats van Markus Junius Silanus, op de grenzen, zo 't schynt, te velde leggende, en daar na aan den Roomschen Raad met verzoek, *dat hun eenige Landen in deezen oord mogten afgestaan worden; zy wilden, in vergelding, den Romeinen met de wapenen ten dienste staan.* Doch toen hun dit geweigerd werdt, poogdenze met geweld te bekomen, 't gene hun door gebeden ondoenlyk geweest was (*d*). Fel was de eerste aanval der woeste Volken. Vyf of zes Romeinsche Legerhoofden werden, de een na den ander, geslaagen of op de vlugt gedreeven (*e*). En sommigen verhaalen, dat 'er wel tagtigduizend Romeinen en Bondgenooten der Romeinen sneuvelden (*f*). Zelfs liet 'er de Burgemeester Markus Manlius nevens zyne twee zoonen het leeven (*g*). En Markus Aurelius Skaurus,

(*b*) CESAR de Bello Gall. Libr. I. Cap. 33. & Libr. II. Cap. 4.

(*c*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXXVII.

(*d*) FLORUS Libr. III. Cap. 3.

(*e*) LIVI Epitom. Cap. LXV. LXVII. TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXXVII.

(*f*) OROSIUS Libr. V. Cap. 16.

(*g*) PAULI DIACONI Historia Misc. Libr. V. Cap. I. [p. 32. Edit. Murator. Tom I. Ital. Script.]

rus, van de Kimbren gevangen genomen en voor hunnen Raad gebragt zynde, werdt, terwyl hy, om den Vyand te verschrikken, zig ontydig beroemde, dat de Romeinen onverwinlyk waren, van BOJORIX, Koning of Veldheer der Kimbren, eenen forschen Jongeling, met eigen' handen omgebragt (*h*). Hoogrees hun de moed, door zo luisterryke overwinningen. En 't Roomsche Gemeenebest zou eenen onherstelbaaren krak gekreegen hebben, was men niet te raade geworden, 't gebied over Gallie aan Kajus Marius op te draagen (*i*). Deeze egter agt het ongeraaden, den vyand terstond slag te leveren; maar zyne woede ontziende, liet hy 't Krygsvolk in de Legersteden, tot dat dezelve wat bedaard en gesleeten zou zyn. Twee of drie jaaren, houdt hy dus den oorlog sleepende, terwyl hem, jaar op jaar, de Burgemeesterlyke waardigheid werdt opgedraagen (*k*). De Barbaaren eindelyk, zig vleierende met de zegepraal over Rome zelve, rukken aan drie hoopen naar de Alpen, die Gallie van Italie scheiden. Doch Marius, hier van verstandigd, bezet in aller yl de toegangen, en trefte de Teutonen, die vooruit gespat waren, tegen den voet van 't gebergte aan. Zy stonden in eene vlakte, van eenen stroom doorfneeden. Hy, wat hooger, daar gebrek aan water was. En, 't zy dat hy voorbedagtelyk of uit onkunde deeze plaats verkooren hadt; zeker is 't, dat de nood, de dapperheid

wet-

(*h*) LIVII Epitom. Cap. LXVII. FLORUS Libr. III. Cap. 2

(*i*) SALLUST. de Bello Jugurth. Cap. CMIV.

(*k*) EUTROPIUS, Libr. V. Cap. I.

wettende, oorzaak van zyne overwinning was. Want den Soldaat, om drank verleegen, dreef hy toe: *Zo gy mannen zyt, daar is water*; wyzende met eenen naar de Legerplaats der Teutonen. Hevig was de aanval der Romeinen. De Teutonen werden wel haast ontschaard en geslaagen. TEUTOBOCH, hun Koning, in de vlugt gegreepen zynde, werdt naderhand te Rome in triomf omgevoerd, daar hy, ter oorzaake zynner ongemeene grootte, boven de zegetekens uitfak. Marius, de Teutonen overwonnen hebbende, hieldt het oog op de Kimbren, die reeds over 't gebergte getrokken, op den Italiaanschen bodem gekomen, en zekeren stroom, die hun sluitte, by digte drommen, overgezwommen waren. Hadden ze 't toen terstond op Rome aangezet, de stad hadt, zo men wil (1), gevaar geloopt; doch door de aangename Landsdouwe van Venetie bekoord, en door 't gebruik van gekookt Vleesch, Brood en Wijn wecker geworden, bleeven ze hier, zonder verder te trekken, den geheelen winter over, leggen. In 't voorjaar, zo 't schynt, werden ze van Marius overvallen en zo fel geslaagen, dat 'er wel honderdenveertig of honderdenzestig duizend zouden gesneuveld en zestigduizend gevangen genomen zyn. Bojorix, die zig in 't spits van 't gevegt gesteld hadt, liet 'er, hoewel niet ongewrooken, het leeven. Van de Romeinen wil men dat niet meer dan driehonderd omkwamen (m). Na zulk eene deerlyke

slag-

(1) FLORUS *Libr. III. Cap. III. num. 13.*

(m) EUTROPIUS *Libr. V. Cap. 2.* FLORUS *Libr. III. Cap. 3.*
Vide & PLUTARCHUM in *Mario*, p. 416-421. *Edit. Francoj.* 1623.

flagting, was deeze geweldige hoop volks dermaate gesmolten, dat 'er maar weinige Kimbren naar de voorheen verlaaten Landen te rug zyn gekeerd; alwaar zy, om hunnen stouten togt tegen de Romeinen, lang vermaard gebleeven zyn (*n*). Een gedeelte deezer zwerveren is vermoedelyk hier en daar versirooid en dus onkenbaar geworden, terwyl hunne Landen, voor eenen tyd, sommigen ten deele, anderen geheel onbewoond bleeven.

Onder deeze laatsten, was ook het reeds beschreeven Eiland tusfchen de uitwateringen des Rynstrooms. Nogtans schynen 'er niet veele jaaren verloopen te zyn, of het zag zig wederom van nieuwe Bewoonders ingenomen. De Landstreek, die van 't *Herfijnisch Woud* (3) aanvangt, en drooger en bergagtiger is dan de overige deelen van Germanie, werdt oudtyds bewoond van de KATTEN, een volk, dat, in oordeel en schranderdheid, boven de andere Germaanen uitteekende, zig, onder gekooren' Opperhoofden, doorgaans bekwaamlyk bestieren liet. Waartoe, buiten twyfel, veel geholpen heeft, dat zy ons voorkomen, als bekwaam om zig naar den tyd te schikken, daar 't pas gaf te buigen, en de opwellende hevigheden in te toomen (*o*). Doch zo diep geworteld was egter deeze prysfelyke aart in de Katten niet, of zy

(*n*) Tacit. de Mor. Germ. Cap. XXXVII.

(*o*) Idem, Cap. XXX.

(3) Men meent dat de Boschen in Frankeland en de Paltz nog overblyffels van dit Woud zyn. Vide M. ALTING, *Not. Germ. Inf.* P. I. p. 21, 69.

zy hebben zig, t'eenigen tyde, in eene zwaare onderlinge verdeeldheid, ingewikkeld gevonden; want schoon men den netten tyd noch de gelegenheid van hunnen tweespalt niet weet (4); zeker genoeg schynt het egter, dat de meeste Katten, zig met hunne nabuuren de *Cheruscen* en *Hermonduuren* verbonden hebbende, ondernamen, een deel hunner Landsluiden, die omtrent de Rivier de *Adrana* (5) woonden, en toen met den byzonderen naam van *Batten* of *Batavieren* (6) onderscheiden waren, geweldiger hand ten

(4) TACITUS maakt elders (*Ann. XIII. Cap. 57.*) gewag van eenen tweespalt en Kryg, tuschen de Katten en Hermonduuren, wegens eene Rivier, die zeer veel zouts uitleverde, en van welke beide deeze Volken zig't gebruik wilden toe-eigenen. De geleerde HADRIAAN JUNIUS heeft de komst der Batavieren in deeze Landen op den tyd, waar in deeze Oorlog voorviel, bepaald (*Batav. Cap. I. p. 25.*) Doch hier heeft hem zyn geheugen bedroogen. De twist om de Zout-rivier is onder Nero's Regeering voorgevallen; en de Batavieren hebben, al ten tyde van Julius Cezar, in het Eiland, dat na hen genoemd is, gewoond. Anderen hebben dit reeds lang voor ons aangewezen. Zie J. DOUZAS *Fil. Batavia* p. 6.

(5) De Adrana, nu de Eder, loopt door het Graafschap Waldek en Hesfenland, vereenigt zig boven Kassel met de Fulda, en beneden Minden met de Werre, die daar den naam van Wezer aanneemt. Men besluit dat de Batavieren omtrent deeze Rivier gewoond hebben, om dat men daar nog overblyffels van hunnen alouden naam vindt in *Battenberg* en *Battenbauzen*. Zie M. ALTING. *Not. Germ. Inf. P. I. p. 15.*

(6) *Batten* schynt de oude naam van dit Volk te zyn geweest. Naderhand zyn ze van de Landeryen of *Awen*, die ze in bezit namen, *Battawen* en Batavieren genoemd geworden. Zie ALTING. *Not. Germ. Inf. P. I. p. 15, 16.*

ten lande uit te dryven. De Batavieren nogtans, hoe gering van getal en magt, zouden waarfchylyk, als dapper uit den aart, de wapenen tegen hunne verbitterde Landsge-
nooten opgevat hebben, wazene, gelyk fommigen willen, niet wederhouden geworden, door hunne Priesters, met welken zy, volgens gewoonte, geraadpleegd hadden. Deezen vertoonden hun, „ hoe ongeraa-
„ den het ware, zig, in kleinen getale,
„ tegen zo magtige vyanden te velde te be-
„ geven. Was het hun om Land te doen;
„ daar lag 'er een onbewoond, tusfchen de
„ uitwateringen des Ryns tot aan den oever
„ der Noordzee, dat, bosch- en vischryk,
„ hun en hunnen Kinderen overvloedig on-
„ derhoud verschaffen zou (p).”

De Batavieren, fmaak in dien voorflag kry- De Batav
gende, zonden terftond eenigen af, om de vieren
gelegenheid van 't onbekend gewest nader neemen
op te fpeuren, die 'er, te rug gekeerd, zulk land des
een verflag van deeden, dat elk zig gereed Ryns ing
toonde, om zyn Vaderland, voor deeze on- bezit.
bewoonde ftreek, te verwisfelen (q). Straks
was men in de weer, om fchepen of fchui-
ten, die men toen, onder anderen, van uit-
geholde boomen plag te maaken, en wel-
ker fommigen wel dertig menfchen voeren
konden (r), te water te brengen, met vee
en andere tilbaare have te belaaen, en dus,
met Vrouwen en Kinderen, den Ryn af te
zak-

(p) G. VAN LOON, Aloude Holl. Hift. I. Deel. bl. 4.

(q) TACIT. Hift. Libr. IV. Cap. 12. & de Morib. Germ.
Cap. XXIX.

(r) PLENIUS Libr. XVI. Cap. 40.

zakken. Voet aan Land gezet hebbende, maakte men zig, zonder slag of stoot, meester van het Eiland (s); welk sedert, naar deeze Batavische Katten (7), het EILAND der Batavieren, en naderhand BATAVIA genoemd is. Het besloeg een groot deel van het tegenwoordig Gelderland, van Holland en van de Provincie van Utrecht; gelyk uit eene vergelyking der oude en nieuwe Landkaarten, ligtelyk te bespeuren is. Men vindt daarenboven aangetekend (t), dat de Batavieren een klein gedeelte der vaste Kust van het Belgisch Gallie in bezit gehad hebben; 't welk, naar waarschyntlykheid, in de lengte, langs het Eiland uitgestrekt, en in de breedte, die ten meesten geene zesduizend schreeden of twee uren gaans haalen mogt (v), tussehen de Waale en Maaze bepaald was: beslaande dus een klein gedeelte van het tegenwoordig Kleefland, Gelderland en Holland. Doch 't is twyfelagtig, of zy dit vaste land, terstond op hunne aankomst, of naderhand, by zekere byzondere gelegenheid, eerst hebben ingenomen. Het Land der Batavieren legt op de hoogte van omtrent twee-envyftig graaden Noorder breedte. De tyd, op welken zy 't Eiland in bezit namen, mag, niet zonder grond, tussehen de

(s) TACIT. HIST. LIBR. IV. CAP. 12.

(t) TACIT. HIST. LIBR. IV. CAP. 12. & de MORIB. GERM. CAP. XXIX.

(v) ALFING. GERM. INF. P. I. p. 16, 17.

(7) Men geloofst in 't algemeen, dat, van deeze Batavische Katten, de volgende plaatsen haaren naam bekomen hebben; als *Katwyk aan den Ryn*, *Katwyk aan Zee*, *Kattendrecht* by Rotterdam, de *Kattenpolder* te Zevenhuizen, *Kattenbroek* by Woerden en verscheiden anderen.

J. F. du Bourg del.

Aankomst der Batavieren, hier te Lande.

J. Folkema Sculp.

de zestig en honderd jaaren voor de gemeene tydrekening der Christenen bepaald worden (8). Van hun neemt onze VADERLANDSCHE HISTORIE haaren eigenlyken aanvang; waarom het niet ondienstlig zal zyn, onzen Leezeren van hunnen aart en leevenswyze, Godsdienst en Regeeringsvorm eenig omstandig verslag te geeven.

De Batavieren, gelyk zy Germaanen van herkomst waren, en daarom dikwils Germaanen genoemd worden, hebben, in aart en gewoonten, veel met de overige Bewooners van Germanie gemeen gehad; waarom hunne zeden, by de Schryvers, die gewag van hun maaken, gemeenlyk onder die der Germaanen in 't algemeen beschreeven worden. Zy waren dan, gelyk het gros der Germaanen, harde en rouwe menschen, groot, grof, en sterk van lighaam (x), opgewassen tegen de ongemakken van lugt en weder (y), bekwaam tot de jagt van wilde dieren, waar mede zy zig veel ophielden (z), en gehardten oorloge, dien zy zelden ongetergd aangingen; maar waarin zy, eerst aangevallen,

V.
Aart en
Zeden
der Batavieren.

(x) TACIT. de Morib. Germ. Cap. IV. & XXX. Hist. Libr. IV. Cap. 14. POMP. MELA, Libr. III. Cap. 30.

(y) TACIT. de Morib. Germ. Cap. IV.

(z) CAESAR de Bello Gall. Libr. VI. Cap. 21. TACIT. de Morib. Germ. Cap. XV.

(8) JULIUS CAESAR heeft zig, omtrent vierenvyftig jaaren voor de gemeene tydrekening der Christenen, op of omtrent het Eiland der Batavieren bevonden (CAESAR de Bello Gallico, Libr. IV. Cap. 1 & 10. verg. met PETAVIUS Rationar. Temporum, P. II. p. 79.) Het was hem toen reeds met dien naam bekend, Lib. IV. Cap. 10. Doch hy spreekt 'er niet van, als onlangs bevolkt. Mooglyk is het, al eenige jaaren voor zyne aankomst, door de Batavieren, ingenomen geweest.

zig altoos moedig kweeten (*a*). Voor 't overige, onder de Germaanen, uitsteekend in oordeel en schranderheid (*b*), en in 't algemeen openhartig (*c*), trouw (*d*), herbergzaam (*e*), en zo kuisch, dat men byna van geene Hoerery onder hen hoorde. De Gehuwden bewaarden de Huwlykstrouw ook doorgaans ongeschonden (*f*), en de Veelwyvery was, onder dit Volk, zeer ongemeen: alleenlyk hadden eenigen van de aanzienlykten somtyds twee Vrouwen (*g*). Van Drinklust durven wy de Batavieren, zo min als de overige Germaanen, vry pleiten: ten ware zy zekere soort van Sueven gelyk waren geweest; van welken men gemeld vindt, dat zy den invoer van Wyn verboden, als welke de menschen te week en onbekwaam tot den arbeid maakte (*h*). En zy, die, met sommigen (*i*), deeze Sueven voor het zelfde Volk met de Katten houden, zullen zelfs de Batavieren, als eene soort van Sueven, moeten aanmerken. Voorts waren de Germaanen in 't algemeen ook zo geweldig op het dobbelen verflingerd, dat zy zig niet ontzagen, somtyds alles wat zy hadden, zelfs tot hunne eigene vryheid toe, te verspeelen (*j*).

De

(*a*) CÆSAR de Bello Gall. Libr. IV. Cap. 7.

(*b*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXX.

(*c*) Idem, Cap. XXII.

(*d*) TACIT. Ann. Libr. XIII. Cap. 59.

(*e*) CÆSAR de Bell. Gall. Libr. VI. Cap. 25. TACIT. de Mor. Germ. Cap. XXI.

(*f*) CÆSAR de Bell. Gall. Libr. VI. Cap. 22. TACIT. de Mor. Germ. Cap. XVIII. XIX.

(*g*) CÆSAR de Bell. Gall. Libr. I. Cap. 53. TACIT. de Mor. Germ. Cap. XVIII.

(*h*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXII. verg. Hist. Lib. IV. Cap. 14. CÆSAR de Bell. Gall. Libr. IV. Cap. 2.

(*i*) CLOVER. Germ. ant. Libr. III. Cap. V. p. 523.

(*j*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXIV.

De Batavieren gingen, zo lang ze nog in hunne kindfche Jaaren waren, en de kindsheid duurde vry lang by dit volk, zelfs in de felste koude, moedernaakt (*k*). Ouder geworden, kleedden ze zig met eenen rok van beestenvellen (*l*), dien zy met een gekleurd vogt, welk de uitheemsche zeegedrogten uitleverden, op hunne wyze, besprenkelden. De rok werdt met eenen gesp, of by gebrek daarvan, met eenen doorn, om den hals vastgemaakt. Voor 't overige ongedekt, lagen ze geheele dagen om den haard. De rykten werden onderscheiden, door eene kleeding, die hun niet, op de wyze der Sarmaaten en Parthen, om 't lyf flodderde (*g*); maar zo naauw floot, dat men 'er alle de ledemaaten door zien kon. De dragt der vrouwen was geenszins van die der mannen onderscheiden. Alleenlyk gebruiktenze doorgaans een linnen hoofddeksel, 't welk zy met purperverwe beschilderden. Ook gingenze met blooten hals en armen (*m*).

De Batavieren hadden doorgaans rosagtig
of

(*k*) POMP. MELA Libr. III. Cap. 3.

(*l*) CÆSAR de Bell. Gallic. Libr. VI. Cap. 21.

(*m*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XVI.

(*g*) Sommigen meenen, dat de Batavieren ook wyde broeken, op de wyze der Sarmaaten, gedraagen hebben. Zy besluiten het uit eene plaats van LURANUS (*De Belle Civili* Lib. I. §. 430). Doch 't gene daar van de wyde broeken gezeid wordt, schynt alleen op de Vangionen, en niet op de Batavieren te moeten gepast worden. Zie hier de woorden:

*Et qui te laxis imitantur, Sarmata, braccis
Vangiones, Batavique truces, quos are recurvo
Stridentes acuere tubæ.*

of goudgeel hair (*n*), welk zy met eenen knoop in den nek, of boven op 't hoofd (*o*), op welk de mans een kapje of hoedje (*p*) droegen, vastbonden. Veel roems steldenze in deeze rosse hairlokken, van welken de mannen nog meer werks maakten, dan de vrouwen (*q*); komende de natuur zelfs, door eene van kalk gemaakte loog, te hulp, om hun hair die geliefde verw te geeven (*r*). 't Sieraad bekoorde zelfs den dartelen Romeinen, by welken het goudgeel hair der Batavieren, door den tyd, zeer vermaard werdt (*s*). Den Baard en Knevels. Baard lieten sommigen onder de Germaanen glad affchrappen; anderen lang groeijen: en dit schynt de gewoonte der Batavieren geweest te zyn (*t*). Eenigen droegen groote Knevels, die in de breedte opgezet werden, of over den bovensten lip naar beneden afhingen (*v*). Somtyds lietenze hair en baard zo lang wasfen, tot datze eenen vyand verflaagen hadden (*w*). Van bemuurde Steden schynen de Batavieren, voor de aankomst der Romeinen hier te Lande, niet geweeten te

(*n*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. IV. SUTTON. in Calig. Cap. XLVII. MART. Epigr. Libr. XIV. Epigr. 176.

(*o*) SENECA de Ira Libr. III. Cap. 26. Idem Epist. 124. MART. Spectac. Epigr. 3.

(*p*) J. SMETH Antiq. Neomag. p. 70.

(*q*) PLINIUS Libr. XXVIII. Cap. 12.

(*r*) DIOD. SICUL. Libr. V. Cap. 20. MART. Epigr. Libr. XIV. Epigr. 26.

(*s*) MART. Epigr. Libr. VIII. Epigr. 33. HERODIAN. Libr. IV. Cap. 7.

(*t*) J. SMETH Antiq. Neomag. p. 70.

(*v*) DIOD. SICUL. Libr. V. Cap. 21.

(*w*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXXI. Verg. Hist. Libr. IV. Cap. 61.

te hebben (1). Zy bouwden houten hutten, welken niet dicht nevens elkanderen geplaatst; maar van elk opgeslaagen werden, daar hem de gelegenheid des oords allerbest behaagde. Ook was ieder Huis van eene ruime werf omringd; 't zy dat de bouwers voor ongeval van brand vreesden, of van alle geregelde bouwwordening t'eenemaal onkundig waren (x). Voorts waren deeze Huizen doorgaans slegts van stroo-daken voorzien (y). Ook stondenze veeltids op opgeworpen hoogten (z), *Terpen* of *Torpen* geheeten (z), waardoor de bewooners zig voor de overstromingen des waters beveiligden (a). Weinig fraais was 'er aan deeze Huizen: evenwel bestreeken zy sommige plaatsen van dezelve, tot sieraad, met zekere zuivereen blinkende aarde: hierin, het schilderwerk nabootsende (b).

Van

(x) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XVI.

(y) CAESAR. de Bello Gall. Libr. V. Cap. 43.

(z) UBB. EMMIUS Ref. Hist. Lib. I. p. 6.

(a) PLINIUS Libr. XVI. Cap. 1.

(b) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XVI.

(1) Na de aankomst der Romeinen, hebben de Batavieren Steden gebouwd. By TACITUS (*Hist. Lib. V. Cap. 19.*) wordt van eene Stad der Batavieren gesproken, en PTOLEMEUS plaatst (*Libr. II. Cap. 9. p. 48, 49. Edit. Mercat.*) ook Steden in het Land der Batavieren.

(2) Deeze hoogten gaf men, in latere tyden, ook den naam van *Vliebergen*. En deeze is de oudste wyze van zeeveering geweest, welke, hier te Lande, voor dat men 't bedyken uitgevonden hadt, in gebruik was. Sommigen van deeze Vliebergen zyn nog heden ten dage te vinden. Zie ZACHAR. L'EPIC *Onderzoek over de oude en tegenwoordige gesteldheid van Holland en Westvriesland. Bladz. 50.*

Onkunde in 't leezen en schryven. Van leezen en schryven waren, naar 't gemeen gevoelen, de mannen zo wel als de vrouwen t'eenemaal onkundig (*c*). De Romeinen hebben hun naderhand in 't een en 't ander onderweezen.

Ervaarenheid in 't zwemmen en te paard ryden. Veel ervaarener waren de mannen in 't zwemmen (*d*) en te paardryden (*e*). Als 't op een vegten ging, ontzagenze zig niet, in volle rusting, en te paarde, wyde stroomen, die hun den pas naar den vyand affnecden, over te zwemmen, en, na zulk eenen hagchelyken togt, den fryd, met gelyke onverstaagdheid, te vervolgen (*f*).

Wapenen en wyze van fryden. Zelden gebruiktenze zwaarden of groote spietfen in 't gevegt. Zy bedienden zig van eene soort van speeren, *Frameën* genoemd, met welken zy, van naby en van verre, wisten te vegten. De Ruiters vergenoegden zig met zulk een *Frameë* en een schild (*g*); 't welk van teenen gevlogten (*h*) en langwerpig vierkant van gedaante was; doorgaans met verschillende verwen beschilderd, en, volgens de afbeeldingen, die men op de penningen vindt, met beestenkoppen, pylen, blikfems, krygsklaroenen en andere beeldtenissen versierd (*i*). 't Voetvolk bediende zig, behalve van deeze wapenen, van werpschigten, welken zy een geweldig eind heenen wisten te zwaaijen. Weinigen waren 'er, die harnasfen hadden. Hier en daar zag men 'er

(*c*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XIX.

(*d*) POMP. MELA *Libr.* III. Cap. 3.

(*e*) PLUTARCH. in Oth. p. 1072. B.

(*f*) TACIT. Hist. *Libr.* IV. Cap. 12. Zie ook hier voor, bl. 10.

(*g*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VI.

(*h*) TACIT. Ann. II. Cap. 14.

(*i*) OUDAAN Roomsche Mogensheid *Wadz.* 133. verg. DROU SIGUL. *Libr.* V. Cap. 30.

'er een', met eenen stormhoed of helm. De grootfte kragt dezès Landaarts bestondt in het voetvolk; waarom zy gewoon waren vermengd te sryden. Hunne paarden waren noch schoon noch snel, en daar by ongeleerd te wenden en te keeren. Zy dreevenze voorwaards of met eenen zwaai regtsom; wanneerze de gelederen dicht wisten geslooten te houden (*k*). Tot den sryd werdenze aangemoedigd, door hunne liefste panden de vrouwen en kinderen, die 't gevegt van verre aanschouwden, en welker gehuil, als de nood aan den man kwam, den srydenden in de ooren klonk, en met eene woeste drift naar de overwinning vervulde. Die gekwetst waren, werden by hunne moeders en vrouwen gebragt; welken zig niet ontzagen, de wonden te tellen, en met haare eigen lippen uittezuigen: ook waren zy gewoon de aarzelen den aan te zetten, om met alle kragt voor huisgezin en vryheid te sryden (*l*).

Tegenwoordigheid der vrouwen en kinderen by 't Gevegt.

Weinig lieten zig de Batavische mannen aan het huisbestier en den landbouw, waar in zy zeer onbedreeven waren, gelegen leggen. Al de zorg daarover werd den vrouwen en ouden mannen aanbevolen (*m*). De spys der Batavieren was ten hoogsten eenvoudig. Zy aten wilde appelen, melk, botter en kaas (*n*). Uit wilden haver en garst kooktenze pappen (*o*). Ook gebruiktenze hun

Spys der Batavieren.

(*k*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VI. XXX.

(*l*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VII.

(*m*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XV.

(*n*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXIII. CAESAR de Bell. Gall. Lib. VI. Cap. 22.

(*o*) PLINIUS Lib. XVIII. Cap. 17.

Hunne
Drank.

hun eigen tam vee. en het wild, welk zy in de bosfchen opvingen, tot voedsel (*p*). Hunne drank bestondt uit een kookfel van garst of ander graan en water, welk in fmaak eenigszins naar wyn zweemde (*q*). De meesten zyn van gedagten, dat deeze drank ons hendaags bier gelyk geweest zy. Anderen oordeelen, dat hy meer overeenkomst met onzen moutwijn gehad hebbe (*r*).

Huwely-
ken.

Jong te huwen werdt onder de Germaanen in 't algemeen veroordeeld. 't Was schandelyk voor eenen jongeling, beneden de twintig jaaren, trouwverbindtenis aan te gaan (*s*). Met de maagden werd ook lang gewagt. Men paarde jongelingen en maagden van gelyke jaaren en grootte. Het Huwelyk werdt, in de tegenwoordigheid der wederzydsche bloedvrienden, geflooten: het huwelyksgoed niet van de huisvrouw aan den man; maar van den man aan de huisvrouw gebragt. De giften waren geene uitgekipte pronksieraadjen; maar de bruid ontving een koppel osfen, een getoomd paard, een zwaard, werpspeer en schild; en gaf daarentegen aan den bruidegom ook eenig wapentuig; waar mede het Huwelyk voltrokken was. Deeze zonderlinge bruidsgiften beduiden, gelyk men der bruid, by 't aangaan der trouwverbindtenis, wel uitdrukke-lyk, vermaande, dat zy met haaren man, in vrede en oorlog, het zelfde lyden en onder-

Bruids-
giften.

(*p*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXXIII. CÆSAR de Bello Gallico Libr. VI. Cap. 23. POMP. MELA Libr. III. Cap. 3.

(*q*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXIII.

(*r*) DE LANGE Verhand. van de oude Batav. bl. 25. enz.

(*s*) CÆSAR de Bello Gall. Libr. VI. Cap. 21.

derneemen moest, en hem in lief en leed getrouw blyven. 't Werdt voor eene grootte schendaad gehouden, dat men 't getal der kinderen bepaalen, of de jonggeboorenen ombrengen durfde. Ook werden de zuigelingen aan geene voedsters betrouwd. Elke moeder zoogde haar eigen kroost (*t*). Onder de gehuwden schynen de goederen gemeen gebleeven te zyn: een regt, welk, nog in onzen tyd, in verscheiden' oorden onzes Lands, stand houdt (*v*).

Weinig werks maakten de Germaanen in 't algemeen, en dus ook de Batavieren, van het begraaven der doode lyken. De lighaamen van vermaarde mannen alleenlyk plagten zy op eenen hoogen houtstapel te verbranden. De wapenen, en somtyds het paard van den overleeden' werden, te gelyk met hem, in 't vuur geworpen. Voor de vrouwen werdt het betreuren, en voor de mannen het gedenken van eenen dooden loffelyk gehouden. 't Gekerm hielt spoedig op; doch het hertenleed sleet langzaam (*w*).

Diep lagen de Batavieren, zo wel als de andere Noordfche Volken, in de Afgodery des Heidendoms gedompeld. De Zon en de Maan waren twee voornaame Godheden der Germaanen (*x*). Het vuur werdt insgelyks by de Germaanen, en waarschynlyk ook by de Batavieren, met Goddelyken eerbied gediend.

(*t*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XVIII. XIX. XX.

(*v*) DE GROOT Inl. tot de Holl. Regtsgel. II. Boek, II. Deel n. 8. bl. 102.

(*w*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXVII.

(*x*) CÆSAR de Bello Gallico. Libr. VI. Cap. 21

diend (y). Zy hadden, behalve deezē, nog verscheiden' mindere Godheden, welker getal, door hunne gemeenschap met de Romeinen, niet afgenomen zal zyn. Men vindt dat Mercurius, hier te Lande, onder den naam van *Woden* of *Wodan*, gediend geweest is (z), naar wien, de *Woensdag*, vermoedelyk, zynen naam gekreegen heeft. Ook heeft men hier, of wat vroeger of wat laater, aan Herkules, dien men hielt dat onder de Germaanen verkeerd hadt (a), Goddelyke eer bewezen: waarvan de oude opschriften, in den aanvang der zestiende eeuwe, by Westkapelle, in 't Eiland Walcheren, gevonden, getuigenis draagen; behalve dat oude Schryvers ons verzekeren, dat beide Herkules en Mars, onder de Germaanen, met beesten- Mercurius ook met menschen-offer geëerd zyn geweest (b). De bynaam *Magufanus* en *Macufanus*, dien Herkules, in de gemelde opschriften, en op eenige penningen van Posthumus, draagt, wordt, op veelerlei wyze, verklaard. Sommigen willen, dat *Magazohuis*, in 't oud Duitsch, zo veel als *Voedsterheer* betekende. Hiervan zou men dan, naar de Latynsche taalbuiging, *Magufanus* gemaakt hebben (c). Anderen, vindende dat *Maccuvi*, in 't oud Keltisch, een' gewapend man betekent, leiden hiervan den naam *Macufanus*

(y) CÆSAR de Bello Gall. Libr. VI. Cap. 21.

(z) TACIT. de Morib. Germ. Cap. IX. KL. KOLYN bl. 256.

(a) TACIT. de Morib. Germ. Cap. II.

(b) TACIT. de Morib. Germ. Cap. IX.

(c) H. CANNegiETER de Brittenburgo p. 147.

cufanus af (*d*). Ook past deeze naam, in dien zin, zeer wel op de penningen van Posthumus, die, gelyk ons 't vervolg deezer Historie leeren zal, hier te Lande, lang verkeerdt en geoorloogd heeft. In 't zelve Eiland Walcheren, werdt, omtrent het midden der zeventiende eeuw (*e*), een groot getal van steenen met beeldtenissen en opschriften gevonden, uit welken men ontdekt heeft, dat men, oudtyds, hier te Lande, ook aan zekere Godinne *Nehalennia* Godsdienstige eere beweezen heeft. Aanmerkelyk is, dat men, onzes weetens, tot nog toe, op geene andere plaats, eenig gedenkteken deezer Godinne heeft gevonden; ten ware veelligt zekere beeldtenis, te Nimes in Neder-Languedoc ontdekt, en een oud opschrift met den naam der Godinne *Neha*, gelyk sommigen beweeran (*f*), op *Nehalennia* moesten t'huis gebragt worden. De betekenis van den naam *Nehalennia* is geheel onzeker. Eenigen willen, dat zekere nieuwe haven, of afvaart, by 't Eiland Walcheren, alwaar de vereenigde Maas en Waal, door eenen breeden mond, by oude Schryvers (*g*), *Helium* genoemd, in zee vielen, *nieuw Helium* of *nieuwe Hel* en by verkorting *Ni-hel* genoemd geworden is. De Stroom-Godin deezer nieuwe haven of afvaart heeft, huns oordeels, den naam van *Ni-*

(*d*) *Voyez la Religion des Gaulois Tom. II. Livr. III. p.*

* 29.

(*e*) J. G. KEYSERUS de Dea *Nehalennia* § II. p. 276.

(*f*) *Voyez la Religion des Gaulois Tom. II. Livr. IV. p.*

82, 83.

(*g*) PLINIUS *Libr. IV. Cap. 15.*

Nihellinnia of *Nehalennia* gedraagen (*h*). Anderen agten, met geenen minderen grond, dat men de Maan, en byzonderlyk de nieuwe Maan, onder den naam van *Nehalennia*, geëerd heeft (*i*). Wy hebben reeds aangemerkt, dat de Germaanen Godsdiensfige eer aan de Maan beweezen, en elk weet, dat de Grieken de Maan *Helene* genoemd hebben. Ook droeg zeker Meer in Gallie, alwaar, zo men wil, de Maan geëerd werdt, den naam van *Helanisch Meer* (*k*). By den naam *Helene*, kan men dan het woord *ni* of *ne*, dat is *nieuw*, gevoegd, en uit deeze twee woorden, *Nehalennia* gemaakt hebben. De nieuwe Maan werdt van de ouden juist zo verbeeld als *Nehalennia*. Men vertoonde haar, in witte kleederen, met gouden schoenen, brandende toortsen, en eene korf met vrugten (*l*). *Nehalennia* vertoont zig insgelyks gekleed en geschoeid, met eene korf met vrugten by zig: ook, zo 't schynt, met brandende toortsen, die sommigen voor hoornen van overvloed hebben aangezien. Gemeenlyk heeft zy een' hond by zig, een gewoon kenteken van de Maan of Diane onder de ouden (*m*). 't Is niet onwaarfchynlyk, dat men de Maan, in één der Zeeuwfche Eilanden gediend hebbe, alzo sommigen onder de ouden getuigen, dat

(*h*) G. VAN LOON *Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 294, 295.*

(*i*) *Voyez la Religion des Gaulois Tom. II. Livre IV. p. 88.*

(*k*) *La Religion des Gaulois Tom. II. Livre IV. p. 57.*

(*l*) PORPHYRIUS *apud* EUSEB. *Præp. Evang. Libr. III. Cap. XI. p. 113. C. D.*

(*m*) PORPHYR. *apud* EUSEB. *Præp. Evan. Libr. IV. Cap. XXIII. p. 175. D.*

dat 'er, niet verre van Britannie, verscheiden' Eilanden waren, aan zekere byzondere Godheden toegewyd (*n*). Doch na dit alles, be-
kennen wy, dat ons, omtrent de naamsbete-
kenis en dienst van Nehalennia, niets zekers
voorgekomen is. Te gelyk met de beeldtenis-
sen van Nehalennia, zyn 'er ook eenige beel-
den van Jupiter en Neptunus, in 't Eiland
Walcheren, gevonden: waaruit men ver-
moeden mag, dat deeze Goden, insgelyks,
hier te Lande, geëerd geweest zyn. De Ro-
meinen, die de Ingezetenen deezer Landen,
buiten twyfel, verscheiden' nieuwe Godhe-
den hebben leeren kennen, hebben hun, zo
't schynt, ook tempels, altaaren en beel-
den, ter eere van de Goden, leeren opregten.
Want van ouds hieldt men 't hier voor onbe-
taamlyk, de Godheid in menschelyke gedaan-
te te verbeelden, of binnen de wanden van
Tempelen te besluiten. Hierom heiligde men
haar boschen en weiden toe: waarin de
dienst, die, gelyk wy reeds hebben aangec-
merkt, in 't opofferen van dieren, en som-
tyds zelfs van menschen bestondt, verrigt
werdt (*o*). De Priesters, die den offerdienst
waarnamen, hadden daarenboven veel gezags
in de bestiering van 't Volk (*p*). Veel eerbieds
bewees men ook, onder de Batavieren (*q*), Waarzeg-
aan zeker slag van Waarzegsters, welken men fters.
in de gewigtigste gevallen raadpleegde, en
wel-

(*n*) PLUTARCHUS de Defect. Oracul. apud EUSEB. Prap.
Evang. Lib. IV. Cap. XVII. p. 207. B. C.

(*o*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. IX. & XL.

(*p*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VIII. & XI.

(*q*) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 2.

welker antwoorden men als Godspraakken aanmerkte (r).

Barden
en hunne
gezan-
gen.

Ook hadt men hier eene soort van Zangers of Digtters, *Barden* geheeten (s), die de dappere daaden der Oorlogshelden, op hunne wyze, den nakomeling in gezangen overleverden (i), welken, in 't geheugen bewaard zynde (3), het eenigst slag van Jaarboeken onder dit Volk waren (v). Uit deeze gezangen, wistenze, voor het aangaan van den sryd, ook goede en kwaade voorbeduidfels te haalen (w).

Lotraa-
mingen
der Bata-
vieren.

Andere voortekenen speurde men op uit het geluid en de vlugt der vogelen, en uit het gebriesch van paarden, die, op gemeene kosten, in de Heilige Bosfchen onderhouden, en

(r) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VIII.

(s) AMMIAN. MARCELL. Libr. XV. Cap. IX. p. 106.

(i) LUCAN. de Bello Civil. Libr. I. vers. 449. TACIT. Anna II. Cap. 88.

(v) TACIT. de Morib. Germ. Cap. II.

(w) TACIT. de Morib. Germ. Cap. III.

(3) 't Schynt dat deeze Bardzangen, naderhand, toen de schryfkunst onder de Batavieren in gebruik geraakt was, in schrift gesteld zyn geworden. En vermoedelyk is hieraan toe te schryven dat onze oude Lands Kronyken, dikwils, in rym, zyn opgesteld. Ook waren de Noordsche Volken, die deeze Landen oversloemd hebben, zonderling gesteld op het bewaaren van de geheugenis der dappere daaden hunner helden in berymde gezangen, van welken SAXO Grammaticus zig in zyne Deensche Historie bediend heeft. Vide S. J. STEPHAN, ad *Præfat.* SAXON. GRAMMAT. p. 11. OLAUS WORMIUS heeft zulk een Noordsch gedigt uitgegeven: 't welk men ook by TEN KATE (*Aanl. tot de Nederd. taal* I. Deel, bl. 79.) leezen kan.

en als men over zaaken van Staat raadpleegde, voor eenen gewyden wagen gespannen werden; terwyl de Priester, de Koning, of de voornaamste der Burgerye op hun brieschen en hinniken agt gaf. Dikwils werdt ook het Lot geworpen; welk, door de Priesters, op eene zeer plechtige wyze, en onder 't uitstorten van gebeden, geschiedde. Eene zonderlinge Wichelaary was 'er onder hen in gebruik, uit welke zy, over den uitflag van zwaare oorlogen, oordeelden. Zy lieten eenen gevangen van den vyand tegen eenen van de hunnen veyten, en namen de overwinning van den eenen of den anderen voor een voorteken (x).

Van Schouwspelen, naar de wyze der Romeinen, aanteregten, waren de Germaanen zeer onkundig. Een is 'er nochtans by allen, en dus ook onder de Batavieren, in gebruik geweest. Eenige jongelingen sprongen naakt tusschen zwaarden en speeren in; met zulk eene behendigheid, dat zy doorgaans onbeschadigd bleeven. 't Vermaak der aanschouweren was het eenig loon van deeze gevaarlyke dardelheid (y).

De schets van de Regeeringsvorm der oude Batavieren hebben wy tot op 't laaft gespaard. Lang heeft men, immers hier te Lande, geoordeeld, dat dit Volk, op de wyze van een Gemeenebest, door de voornaamsten met toestemminge van 't gemeen, geregeerd geweest is; doch sommigen hebben onlangs beweerd,

(x) TACIT. de Morib. Germ. Cap. X.

(y) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXIV.

Legers bestierden (*n*); en zo ze in Vredestyden hunne waardigheid behielden (*4*), regeerdenze het Volk, zo ver als de Germaanen zig lieten regceeren (*o*). Want 't was 'er zo verre van af, dat de Koningen eene onbepaalde en vrye magt gehad zouden hebben (*p*); dat, zo dra zy zig maar een weinig te veel gezags aanmatigden, zelfs den naam van Koning by 't Volk gehaat was (*q*). Ja die Volken onder de Germaanen, welken strenger dan de anderen van hunne Koningen beheerscht werden, verlooren 'er nogtans hunne Vryheid niet by (*r*). Met één woord, 't was met deeze Koningen zo gelegen, dat het Volk zo veel regt over hen hadt, als zy over het Volk (*s*). In hunne verkiezing, zag men meest

(*n*) AMM. MARCELL. *Libr.* XVI. *Cap.* 30.

(*o*) TACIT. Ann. XIII. *Cap.* 54.

(*p*) TACIT. de Morib. Germ. *Cap.* VII.

(*q*) TACIT. Ann. II. *Cap.* 44. CÆSAR de Bello Gallico, *Libr.* VII. *Cap.* 4.

(*r*) TACIT. de Morib. Germ. *Cap.* XLIII.

(*s*) CÆSAR de Bello Gallico. *Libr.* V. *Cap.* 27.

(4) Dit gebeurde niet altyd. CEZAR, spreekende, zo 't ichynt, van 't gene doorgaans plaats hadt, zegt (*de Bello Gallico* *Libr.* VI. *Cap.* 23) „dat de Germaanen, in Vredestyden, geene gemeene Overheid, [Magistratus] hadden”. En uit eene andere plaats (*de Bello Gallico* *Libr.* VII. *Cap.* 32) blykt, dat hy, door Overheid, icmant verstaat, die Koninglyke magt [*regiam potestatem*] heeft. 't Is waar, dat sommigen hier door Overheid Krygsgczaghebber verstaan willen. Zie G. VAN LOON *Aoude Holl. Hist.* I. Deel, bl. 13. Aant. (8). Doch 't was niets byzonders, dat men, in Vredestyden, geenen gemeenen Krygsgczaghebber hadt: behalve dat het gevolg toont, dat Cezar op eene Overheid ziet, die 't Regt handhaaft en de geschillen beslegt.

meest op hunnen Adeldom (t). Dikwils be-
 heilden zy hunne waardigheid maar een jaar
 (v), of zo lang als de Krygstogt duurde. Som-
 migen willen (w), datze ook somtyds voor
 eenen langer' tyd, of ook wel voor hun gant-
 sche leeven verkooren werden:

Of nu de KRYGSOVERSTEN, die ook in de <sup>Krygs-
 versten</sup> algemeene Vergaderingen gekooren werden,
 en van sommigen *Hertogen* genoemd wordert
 (x), altyd van de gemelde Koningen onder-
 scheiden geweest zyn, mag men met reden
 in twyfel trekken. Zeker is 't, dat de Ko-
 ningen aan 't hoofd van 't Volk plagten ten
 sryde te trekken (y), en dat de naam van
Koning en *Krygsverste* dikwils door el-
 kanderen gebruikt, en op een' en denzelfden
 Persoon gepast werdt (z). Aan den anderen
 kant, schynen 'er, behalve de Koningen,
 ook somtyds Krygsversten te zyn geweest;
 die om hunne dapperheid verkooren (a) wer-
 den (4): en wanneerze dezelve, in 't hevigst van
 't ge-

(t) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VII. Hist. Libr. IV. Cap.

12.

(v) CAESAR de Bello Gall. Libr. VII. Cap. 32.

(w) DE LANGE Verh. van de oude Batav. bl. 104, 105.

(x) G. V. LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 13.

(y) CAESAR de Bello Gall. Libr. I. Cap. 43, 44. AMMII
 MARCELLI. Libr. XVI. Cap. 30.

(z) Verg. TACIT. Ann. II. Cap. 26. & 44. en zie MATTH.
 de Nobilitate Libr. I. Cap. V. p. 27.

(a) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VII.

(4) De woorden van TACITUS, uit welken wy dit
 afneemen, zyn dubbelzinnig. *Reges*, zegt hy, *ex
 nobilitate; Duces ex virtute sumunt.* „ In 't kiezen der
 „ Koningen, zien zy op den Adeldom; in 't kiezeren
 „ der Krygsversten, op de dapperheid.” *De Morib. Ger-
 man.* Cap. VII. Met die woorden, schynt wel te ken-

't gevegt, betoonden, niet zo zeer om hunne waardigheid, als uit verwondering over hunnen heldenmoed, werden gehoorzaamd (*b*). De Krygsoverfte, verkooren zynde, werdt op een schild gezet, en daar mede, op de fchouders der verkiezeren, om hoog geheeven (*c*).

Opper-
hoofden
en Reg-
bers.

De algemeene Volksvergadering ftelde nog eene minder foort van Krygsbevelhebbers aan, die te gelyk OPPERHOOFDEN over de byzondere Landftreken waren, en by de Romeinfche Hiftorieschryvers den naam van [*Principes*], *Eerften of Voortreffelykften*, draagen. Deezen fpraken regt uit in de byzondere Samenwoonngen en Gehugten (*d*). Zy weezen het volk jaarlyks Landeryen aan, om te bezaaijen; die elk, ten einde van het jaar, wederom afftaan moest, en zig met de Akkers vergenoegen, die hem, door de opnieuws verkooren' Regters, werden toegedeeld (*e*).

Honderd-
mannen.

Ieder' van deeze Hoofdregters werden HONDERD MANNEN, uit het gemeen verkooren, toegevoegd, die hem tot Raaden verftrekten, en zynen verrigtingen gezag byzetterden (*f*). Deezen fchynten den naam van

Hon-

(*b*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VII.

(*c*) TACIT. Hift. Libr. IV. Cap. 15.

(*d*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XII.

(*e*) CÆSAR de Bello Gallico Libr. VI. Cap. 21, 23. TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXVI.

(*f*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XII.

nen gegeven te worden, dat de Krygsoverften van de Koningen onderscheiden waren; doch zy zouden ook onderftellen konnen, dat de Krygsoverften uit de Koningen gekooren werden,

Honderdman, onder de hunnen, gedraagen te hebben, die, in 't eerst een getal berekenende, naderhand een eernaam werdt (*g*). Zy dienden den Opperhoofden in Vredestyden tot luister, en in tyden van Oorlog, tot bescherming. Elk van deeze Honderdmannen yverde om 't naast by zynen Overste te zyn, als 't op een sryden ging, en hem in manhaftigheid te evenaaren, of te overtreffen (*h*).

Uit deeze Schets ziet men, dat de Regeering der Batavieren met den naam alleen Koninglyk, en in der daad vry geweest zy. Het Oppergezag was by de groote Vergadering, die uit den Adel, en uit de waardigsten der Gemeente bestondt. De Koningen en Krygs-oversten, 't zyze voor eenen tyd of voor altoos hunne waardigheid behielden, waren bepaald en gebonden. De opperhoofden deeden, nevens de Koningen, de gemeene zaaken af, wanneer de groote Vergadering daarin niet voorzien kon. Mindere dingen bleeven deezen zelfden opperhoofden en der honderdmannen, uit het Gemeen hun toegevoegd, aanbevolen. Dus werdt de Staat door de Voortreffelyksten, met toestemming van het Gemeen, geregeerd, niet naar beschreeven wetten; maar alleenlyk naar die der natuure en der gewoonte, die by deeze volken van meer kracht waren, dan de beschreeven' regten, in andere Landen (*i*). Doch de Romeinen, een deel deezer volken

over-

(*g*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VI.

(*h*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XIII.

(*i*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XIX.

't gevegt, betoonden, niet zo zeer om hunne waardigheid, als uit verwondering over hunnen heldenmoed, werden gehoorzaamd (*b*). De Krygsoverfte, verkooren zynde, werdt op een schild gezet, en daar mede, op de schouders der verkiezeren, om hoog geheeven (*c*).

Opper-
hoofden
en Reg-
gers.

De algemeene Volksvergadering stelde nog eene minder soort van Krygsbevelhebbers aan, die te gelyk OPPERHOOFDEN over de byzondere Landfreenken waren, en by de Romeinsche Historieschryvers den naam van [*Principes*], *Eersten* of *Voortreffelyksten*, draagen. Deezen spraken regt uit in de byzondere Samenwooningen en Gehugten (*d*). Zy weezen het volk jaarlyks Landeryen aan, om te bezaaijen; die elk, ten einde van het jaar, wederom afstaan moest, en zig met de Akkers vergenoegen, die hem, door de opnieuws verkooren' Regters, werden toegedeeld (*e*).

Honderd-
mannen.

Ieder' van deeze Hoofdregters werden HONDERD MANNEN, uit het gemeen verkooren, toegevoegd, die hem tot Raaden verstrekten, en zynen verrigtingen gezag byzetterden (*f*). Deezen schynen den naam van

Hon-

(*b*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VII.

(*c*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 15.

(*d*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XII.

(*e*) CÆSAR de Bello Gallido Libr. VI. Cap. 22, 23. TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXVI.

(*f*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XII.

nen gegeven te worden, dat de Krygsoversten van de Koningen onderscheiden waren; doch zy zouden ook onderstellen kunnen, dat de Krygsoversten uit de Koningen gekooren werden.

Honderdman, onder de hunnen, gedraagen te hebben, die, in 't eerst een getal betekene-
de, naderhand een eernaam werdt (*g*). Zy
dienden den Opperhoofden in Vredestyden
tot luister, en in tyden van Oorlog, tot be-
scherming. Elk van deeze Honderdmannen
yverde om 't naast by zynen Overste te zyn,
als 't op een sryden ging, en hem in man-
haftigheid te evenaaren, of te overtreffen (*h*).

Uit deeze Schets ziet men, dat de Regeer-
ring der Batavieren met den naam alleen Ko-
ningklyk, en in der daad vry geweest zy. Het
Oppergezag was by de groote Vergadering,
die uit den Adel, en uit de waardigsten der
Gemeente bestondt. De Koningen en Krygs-
oversten, 't zyze voor eenen tyd of voor al-
toos hunne waardigheid behielden, waren
bepaald en gebonden. De opperhoofden
deeden, nevens de Koningen, de gemeene
zaaken af, wanneer de groote Vergadering
daarin niet voorzien kon. Mindere dingen
bleeven deezen zelfden opperhoofden en den
honderdmannen, uit het Gemeen hun toe-
gevoegd, aanbevolen. Dus werdt de Staat
door de Voortreffelyksten, met toestemming
van het Gemeen, geregeerd, niet naar be-
schreeven wetten; maar alleenlyk naar die
der natuure en der gewoonte, die by deeze
volken van meer kragt waren, dan de be-
schreeven' regten, in andere Landen (*i*).
Doch de Romeinen, een deel deezer volken
over-

(*g*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VI.

(*h*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XIII.

(*i*) TACIT. de Morib. Germ. C. p. XIX.

overheerd hebbende, hebben hun sedert beschreeven' Wetten gegeven (*k*). Wy stappen van het beschryven der zeden van de Batavieren af, met alleenlyk aan te merken, dat het gene wy van hun in 't byzonder gezeld hebben, ook, naar reden, dient gepast te worden op de Friezen, Kaninefaaten, Marezaaten, en andere bewooners der Landen, welken thans, onder den naam van VEREENIGDE NEDERLANDEN, bekend zyn.

Onder deeze drie laatstgenoemde Volken, zullen ons de FRIEZEN, in 't gevolg, meest voorkomen. Zy bewoonden een groot deel deezer Landen. Oude Schryvers, die nauwkeurigt van hen geschreeven hebben, plaatsen over den Ryn (*l*), langs de Zee, in een gewest, doorbroken van groote Meeren (*m*). Zy onderscheidenze, in *Groote en kleine Friezen* (*n*). De eersten, in 't gemeen blootelyk *Friezen* genoemd, woonden beoosten de Zuiderzee, in het tegenwoordig Friesland en Groningerland. De anderen, die sommigen, zo 't schynt, *Frisiabonen* genoemd hebben, woonden tusschen den regter, by veelen den middelsten Rynmond, en het Vlic (*o*), in het tegenwoordig Holland en Westfriesland. Naderhand hebben zy zig, ten Zuidwesten en ten Oosten, nog meer uitgebreid; gelyk ons 't ver-
volg

(*k*) TACIT. Ann. XI. Cap. 18.

(*l*) TACIT. Annal. IV. Cap. 72. Hist. Libr. IV. Cap. 15.

(*m*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXXIV. Agric. Cap. XXVIII.

(*n*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXXIV.

(*o*) PLINIUS Libr. IV. Cap. 15.

volg deezer Historie leeren zal. Wy hervatten den daad van ons Verhaal.

De Batavieren hadden, gelyk wy reeds hebben aangemerkt, het Eiland des Ryns waarfchynlyk al eenige jaaren in bezit gehad, toen zy, gelyk men, uit het gevolg der gefchiedenisse, kan afneemen (p), met de Romeinen in verbond traden. Gelegenheid hiertoe gaf de aankomst van het Leger der Romeinen, onder 't bevel van KAJUS JULIUS CEZAR, omtrent en over den Rynstroom, zig bezig houdende om Gallie te overmeesteren en tegen de Germaanen te beveiligen. De Romeinen hadden van Gallie, welk, oudtyds, in *Gallie aan deeze en Gallie aan gene zyde der Alpen*, verdeeld werdt, het eerste deel, al voor veele eeuwen, bemagtigd (q). Van een goed gedeelte van het Over-Alpisch Gallie hadden zy zig, naderhand, ook meester gemaakt (r), en het federt in de gedaante van een Romeinsch Wingewest veranderd; waarom het, al vroeg, den naam van *Provincia* kreeg, gelyk het nog *Provence* genoemd wordt. Voorts stonden zy in verbond met de *Eduen* (5) en eenige andere Volkeren van het *eigenlyk Gallie*: in welks overig gedeelte, zy tot
nog

VII.
Gelegenheid tot het Verbond der Batavieren met de Romeinen.

(p) Zie hier na, bl. 27.

(q) FLORUS *Libr.* I. *Cap.* 13. *Libr.* II. *Cap.* 4.

(r) LIVII *Epitom.* *Cap.* LX. FLORUS *Libr.* III. *Cap.* 2.

(5) De *Eduen* woonden tusfchen de Loire en de Sagne, alwaar thans het Bisdom Autun is. Vide *Nomencl. Geograph.* ad J. CÆSAR. *Comment.* & CELLARII *Geogr.* *Libr.* II. *Cap.* II. p. 136.

nog toe geen gezag altoos gehad hadden (s); zo min als in de twee andere deelen van het Over-Alpisch Gallie, *Aquitanie* en *Belgie*. De *Helvetiers*, die een gedeelte van het eigenlyk Gallie of het tegenwoordig Zwitserland bewoonden, in den zin gekreegen hebbende, gantsch Gallie, zo ver het nog niet onder de Romeinen stondt, te bemagtigen, waren van voornemen geweest, door Provence, derwaards te trekken (t). Doch de Romeinen, hiervan de lugt krygende, hadden hun den doortogt geweigerd, en te gelyk een magtig Leger te velde gebragt, over 't welk aan Kajus Julius Cezar het Opperbevel, door raadsbesluit, opgedraagen was (v). De Helvetiers, van voornemen veranderd, sloegen op weg naar de Landstreek der Eduen; doch hier werden zy van Cezar gestuit, en tweemaal geslaagen (w); waar mede hun de lust om Gallie te overmeesteren benomen was.

Cezar
slaat de
Helvetiers.

Hy over-
wint de
Germaan-
nen onder
Ariovis-
tus.

't Gezag der Romeinen dus, hand over hand, toeneemende, werdt Cezar van de Eduen gebeden, om Gallie te beschermen tegen de Germaanen, die, aangezocht van de *Arvernien* (6) en *Sequaanen* (7), welken nydig wa-

(s) CÆSAR de Bello Gallico Libr. I. Cap. XLIV. num. 14.

(t) CÆSAR de Bello Gallico Libr. I. Cap. 7.

(v) EUTROP. Libr. VI. Cap. 17.

(w) CÆSAR de Bello Gallico Libr. I. Cap. 12.

(6) Uit den naam der *Arvernien* alleen, is af te leiden, dat zy het Landschap Auvergne bewoond hebben. *Nomencl. Geogr. ad CÆSAREM & CELLARIUM Geogr. Lib. II. Cap. II. p. 122.*

(7) De *Sequaanen* woonden aan de grenzen der Helvetiers ten westen, alwaar nu het *Franche Comté* is. JOSEPHI SCALIGERI *Notitia Gall.* ad calcem CÆSAR. *Comment.*

waren over 't aanzien der Eduen, onder 't beleid van ARIOVISTUS, ten getale van honderdentwintigduizend, over den Ryn en in Gallie gekomen waren (x). Te schoon was deeze kans, tot uitbreiding van 't gezag der Romeinen, om verkeeken te worden. Cezar dan, eerst te vergeefs bezogt hebbende, Ariovistus, in een mondgesprek, te bewegen, om den Eduen genoeg te geeven, trekt tegen de Germaanen te velde, slaat hen op de vlugt, en noodzaakt Ariovistus, met een gedeelte der zynen, over den Ryn, te rug te keeren (y). De Sueven (8), die reeds aan den regter oever des Ryns gekomen waren, gereed om over te trekken, keerden, op 't verneemen der nederlaage van Ariovistus, schielyk naar hunne verlaaten' woonsteden te rug (z).

Ondertusfen waren de *Belgen*, die, in De Belgen door verfscheiden' * Burgerfchappen onderscheiden, Cezar over-
de heerd.

(x) CAESAR de Bello Gallico Libr. I. Cap. 31.

(y) CAESAR de Bello Gallico Libr. I. Cap. 53.

(z) CAESAR de Bello Gallico Libr. I. Cap. 37. & 51.

* *Civitates.*

(8) De Sueven, van welken CEZAR gewaagt, zyn, naar alle waarfchynlykheid, een ander volk geweest dan de Sueven, van welken TACITUS (*Ann.* II. Cap. 62, 63. XII. Cap. 29. *de Morib. Germ.* Cap. XXXVIII. & XLIII. *Agricola* Cap. XXVIII.) fpreekt. CLUVERIUS heeft (*Germ. Ant.* Libr III. Cap. V. p. 523.) met vry aanneemlyke redenen getoond, dat de Sueven, by Cezar bekend, het zelfde volk met de Katten geweest zyn, en dus in en omtrent Hefenland gewoond hebben. Men moet het niet vreemd vinden, dat de Katten Sueven genoemd worden; alzo de naam van Sueven ook anderen Germanifchen volken gemeen geweest is. Zie TACITUS *de Morib. Germ.* Cap. II.

de noordelykste deelen van Gallie bewoon-
den, over den voortgang der Romeinsche
wapenen ongerust geworden, en hadden zig
allen, de *Remen* (9) alleenlyk uitgenomen,
tegen de Romeinen verbonden. Zy waren,
door de eigenlyke Galliers zelven, opgemaakt.
Sommigen van deezen zagen de Romeinen
zo noode in Gallie vertoeven, als de Ger-
maanen. Anderen waren uit den aart veran-
derlyk, en jookerig naar nieuw gebied. De
Belgen zelven vreesden, dat de magt der Ro-
meinen, na 't bevredigen of overheeren van
het eigenlyk Gallie, tegen hen mogt gewend
worden (a). Te velde getrokken, vallen zy
eerst op hunne landsluiden de Remen aan.
Doch Cezar, deezen te hulp komende, nood-
zaakte de Belgen af te trekken, en op het be-
schermen hunner eigene grenzen te denken
(b). De *Suesfones* (1), *Bellovaken* (2) en
Ambianen (3), werden gedwongen zig te on-
derwerpen (c). De *Nervien* (4) en *Aduati-*
ken

(a) CAESAR de Bello Gallico Libr. II. Cap. 1.

(b) CAESAR de Bello Gallico Libr. II. Cap. 10.

(c) CAESAR de Bello Gallico Libr. II. Cap. 12, 13, 14, 15.

(9) De *Remen*, gelyk uit hunnen naam, onder an-
deren, af te leiden is, bewoonden de Landstreek, omtrent
de Stad *Reims*, in Champagne. CELLARIUS *Geogr.*
Anr. Libr. II. Cap. III. p. 247.

(2) De *Suesfones* woonden in de Landstreek omtrent
Soissons, in *L'Isle de France*. CELLARIUS Libr. II. Cap.
III. p. 249.

(2) De *Bellovaken* plaatst men in de Landstreek,
whans *Le Beauvaisis* genoemd. Doch zie onder *Aant.* (4).

(3) De *Ambianen* woonden omtrent de Bischoppe-
lyke Stad *Amiens*, in Pikardye. CELLARIUS Libr. II.
Cap. III. p. 244.

(4) De *Nervien* worden van veelen in het Doornik-
sche

ken (5), die zig, tot het uiterfte toe verweerd hadden, werden byna uitgerooid. Deeze laaften waren afkomstig uit de Kimbren en Teutonen, die zesduizend man van de hinnen aan den Ryn, in Gallie, gelaaten hadden (d). De *Menapiërs* (6) en *Morinen* (7), die

(d) CÆSAR de Bello Gallico Libr. II. Cap. 16. & seqq. Cap. 20.

sche geplaatst. Doch CEZAR zegt (*de Bello Gallico* Libr. II. Cap. 15.) dat zy aan de Bellovaken grensden; zo dat zy zuidelyker schynen gewoond te hebben. Ondertuschen getuigt hy elders (*De Bello Gallico* Libr. II. Cap. 4.), dat de Bellovaken van de magtigsten onder de Belgen waren; dat de Nervien hun gelyk waren inragt, en zeer verre van de Remen of van Champagne af woonden. Veelligt hebben de Bellovaken zig veel noordelyker dan de Landstreck *Beauvaisis* uitgetrekt; en dan zouden de Nervien ook wel in Artois of in het Doorniksche komen gewoond hebben.

(5) De *Aduatiken* worden gemeenlyk in Luikerland geplaatst. Doch uit het gene CEZAR (*de Bello Gallico* Libr. II. Cap. 29.) van hen schryft, mag men, met grond, besluiten, dat zy tuschen den Ryn en de Maaze, vermoedelyk in Kleefsland of Gulikerland, gewoond hebben.

(6) De *Menapiërs* worden in het noordelykste van Brabant of Vlaanderen geplaatst. CLUVERII *Germ. Ant.* Libr. II. Cap. XVI. p. 393. 't Blykt uit CESAR (*de Bello Gallico* Libr. IV. Cap. 4.), dat zy ook benoorden de Maaze, en zelfs gedeeltelyk benoorden den Ryn of Waale, en dus op of omtrent het Eiland der Batavieren, gewoond hebben.

(7) De *Morinen*, die by VIRGILIUS (*Æneid.* Libr. VIII. vers. 727.) de laaften of uitersten der menschen [*extremi hominum*] genoemd worden, schynen langs de Zeekust van Vlaanderen gewoond te hebben. In laater tyden, werdt de Bischof van Terouanne in Artois Bischof der Morinen genoemd. *Supplementum Miscel.* P. II. Cap. CXLII. p. 1102. & J. F. FOPPENS *Nov. Diplom. Collect.* Cap. CCXXXIV. & CCXXXV, p. 332, 233.

die de grenzen van Gallie, omtrent den uitloop des Ryns, bewoonden, waren de eenigten onder de Belgen, die nog in de wapenen gebleeven waren. Wel haast egter werden zy van Cezar, tot diep in de bosfchen en moerasfen hunner Landftreeke, verjaagd, terwyl hy den brand in hunne gehugten ftak, en hen eerlang geheel voor de overmagt der Romeinen bukken deedt (e).

De Uzipeeten en Tenkteren maakten zig van de wooningen der Menapiërs meester. Dus hadt men de Romeinen tot dicht aan het Eiland der Batavieren gezien. Eerlang kwamen zy over den Ryn of Waale, en misfchien op het Eiland zelf. De *Uzipeeten* (8) en *Tenkteren* (9), Germanifche Volken, van hunne magtige nabuuren, de Sueven, uit hun Vaderland verdreeven zynde, waren, in het vierenvyftigfte jaar voor de gemeene tydrekening der Christenen, in aanzienlyken getale, omtrent den Rynftroom, niet verre van de Zee, en dus op of naby het Eiland der Batavieren, gekomen (f). De Menapiërs hadden hier, ter wederzyde van den Ryn of Waale, hunne Gehugten en Landeryen; doch door de aankomst der twee Volken verfchrikt, had-

(e) CAESAR de Bello Gallico Libr. III. Cap. 28, 29.

(f) CAESAR de Bello Gallico Libr. IV. Cap. 1. & 4.

(8) De *Uzipeeten* hebben, zo men wil, een gedeelte van Kleefland en Munfterland bewoond gehad. Zie P. CLUVERII *Germ. Ant.* Libr. III. Cap. X. p. 543. Zy worden van Dio CASSIUS (Libr. LIV. p. 544. A.) nevens het Eiland der Batavieren geplaatst.

(9) De *Tenkteren* worden dikwils nevens de Uzipeeten genoemd, en waren hunne nabuuren. CLUVERIUS plaatst hen (*Germ. Ant.* Libr. III. Cap. X. p. 545.) te regt in Westfaale, aan de Rivier de Lippe.

hadden zy hunne wooningen, aan de rechter zyde des Ryns, verlaaten, en waren over den stroom geweeken, van waar zy den Vyand den overtocht beletteden. De Uzipeeten en Tenkteren, veinzende te willen af-trekken, lokten de Menapiërs wederom te rug over den stroom, waarna zy hun onverhoeds op 't lyf vielen, versloegen, en eer de Menapiërs, die aan de linker zyde der riviere gebleeven waren, tyding van deezen ramp krygen' konden, met de bemagtigde Vaartuigen, over den stroom toogen, en zig van alle de Gehugten der Menapiërs, ter linkerzyde des Ryns, meester maakten (g). Zelfs breiddenze zig nog dieper in Gallie uit, stroompende, wyd en zyd, tot aan de grenzen der (1) *Eburonen* en (2) *Kondrusen*, † Bond- † *Clientes*. genooten der (3) *Treviren* (h).

Ce-

(g) CAESAR de Bello Gallico Libr. IV. Cap. 4.

(h) CAESAR de Bello Gallico Libr. IV. Cap. 6.

(1) CEZAR plaatst het grootste gedeelte der *Eburonen* tuschen den Ryn en de Maaze. De *Bello Gall.* Libr. V. Cap. 24. & Libr. VI. Cap. 35. Zy besloegen derhalven een gedeelte van het tegenwoordig Kleefs-Gelder-of Gulikerland. Elders (Libr. V. Cap. 38.) geeft hy te kennen, dat de *Eburonen* aan de *Aduatiken* grensden; waaruit bevestigd wordt 't gene wy boven (Bl. 41. Aant. (5)) wegens de Landstreek deezer laatste, aanmerkten.

(2) De *Kondrusen*, die, zo wel als de *Eburonen*, Germaanen van herkomst waren, worden by CEZAR tuschen de *Eburonen* en *Treviren* geplaatst. De *Bello Gallico* Libr. II. Cap. 4. & Libr. VI. Cap. 32. Weshalve zy een gedeelte van Luikerland schynen bewoond te hebben. Ook vindt men hier nog eene Landstreek, *Kondrotz* genoemd.

(3) De *Treviren*, die aan de *Kondrusen* grensden, heb-

Zy worden, door Cezar, omtrent de grenzen der Batavieren, geslaagen, en nevens de Sikambren verjaagd.

Cezar kreeg hier zo dra geene kennis van, of hy brak op met zyn Leger, om de Uzipeeten en Tenkteren slag te leveren. En schoon hunne ruitery, in 't eerst, merkelyke voordeelen op de Romeinen behaalde, werden zy egter eerlang t'eenemaal geslaagen en over den Ryn gejaagd: 't welk niet toeging, zonder dat 'er veelen, door de handen der Romeinen, en een goed getal, door het geweld der samenvloeiende stroomen, omkwamen. Want deeze slag viel voor, ter plaatse daar de Waal en Maas zig met elkanderen vermengen (i), en dus, vermoedelyk, of omtrent de plaats, alwaar nu Woudrichem is, of in dat gedeelte der Meijerye van 's Hertogenbosch, welk thans Maasland genoemd wordt; zo dat 'er de Batavieren van naby kennis van konden krygen. Een deel der Uzipeeten en Tenkteren, voor 'taangaan van den slag, om Paardenvoeder, naar de *Ambivariten* (4), over de Maas getoogen zynde (k), was, de neêrslag der overigen verneemende, naar de grenzen der *Sikambren* (5) geweeken, met wel-

(i) CAESAR de Bello Gallico Libr. IV. Cap. 15.

(k) CAESAR de Bello Gallico Libr. VI. Cap. 9.

hebben ongetwyfeld gewoond in 't Aartsbisdom Trier; welks hoofdstad in 't Latyn nog *Treviris* heet. Ook wordenze in de Reistafel van Antonyn (p. 371. Edit. WESSELING.) geplaatst tusfchen *Noviomagum* of Neumagen aan de Moezel en *Divodorum* of Mets.

(4) De *Ambivariten*, die CAESAR (*De Bello Gallico* Libr. IV. Cap. 9.) over de Maas plaatst, hebben vermoedelyk gewoond, in het gedeelte van Gelderland, welk men nu het *Land van tusfchen Waal en Maase* noemt.

(5) De *Sikambren* waren nabuuren van de Uzipeeten

welken zy zig verbonden hadden. Cezar, hiervan verwittigd, liet de gevlugte Uzipecten en Tenkteren van de Sikambren opeischen. Doch deezen gaven zynen afgezonden ten antwoord, dat de Ryn de scheidpaal des Roomschen gebieds was. Vondt het Cezar onredelyk, dat de Germanen, zyns ondanks, in Gallie kwamen; op wat grond dan, kon hy zig eenig gezag aan de overzyde des Ryns aanmatigigen? Dit antwoord deedt Cezar besluiten, zelf met zyn Leger over den Ryn te trekken. Hier kwam nog by, dat de Ubiën (6), die, onlangs, nevens andere Overrynsche Volken, een verbond van vriendschap met Cezar gemaakt hadden, hem nu verzogten, dat hy hen tegen de Sueven, groote verdrukkers hunner nabuuren, wilde beschermen. Doch voornaamlyk werdt hy tot den togt over den Ryn bewoogen, om de Germaanen, die zo ligt in Gal-

ten en Tenkteren, en bewoonden een groot deel van Westfaale, eer zy van Tiberius aan deeze zyde des Ryns in Gallie gevoerd wierden. Zie SUTTON. in Aug. Cap. XXI. en CLUVERII *German. Antiq.* Lib. III. Cap. IX. p. 536.

(6) De Ubiën worden by CEZAR (*de Bello Gallico* Libr. IV. Cap. 3 & 19.) langs den Ryn, op de grenzen der Sikambren geplaatst. Naderhand zynze door Markus Agrippa aan deeze zyde des Ryns in Gallie overgevoerd (STRABO Libr. IV. p. 295.): en, na dat 'er Julia Agrippina, Dogter van Germanikus, onder de Ubiën gebooren, eene Volkplanting heenen gezonden hadt, onder den naam van de Volkplanting van Agrippina [*Colonia Agrippina*], nu Keulen, vermaard geworden. Zie TACITUS *Annal.* XII. Cap. 27. & *de Morib. German.* Cap. XXVIII. *Ubicb*, in 't Land van Gulik, heeraart veeligt den naam nog van de oude wooningen der Ubiën.

Gallie vielen, voor de behoudenis van hun eigen land en have te doen zorgen, als zy zien zouden, dat de Romeinen ook moeds genoeg hadden, om hun, met een Leger, over den Ryn, te komen bezoeken. Hy staat dan eene brug over den stroom, en trekt, dezelve ter wederzyde wel bezet latende, naar de grenzen der Sikambren. Binnen agtien dagen hadt hy zyn oogmerk volvoerd, de Sikambren, Uzipeeten en Tenkteren verjaagd, de Ubiën verlost en de overige Germanen bevreesd gemaakt; waarna hy in Gallie te rug keerde, doende de gemaakte brug terstond daarop af breeken (1). Naderhand is hy den stroom nog eens overgetrokken (m), en deeze twee togten worden onder zyne voornaamste heldendaaden gerekend.

Doch terwyl hy nog op den eersten togt tegen de Sikambren was, werden hem van verscheiden' Burgereschappen gezanten toegzonden, die, vrede en vriendschap begeerende, beleefdelyk van hem ontvangen werden, en last kreegen, om hem Pandsluiden toe te schikken (n); gelyk men, ten dien tyde, ter verzekeringe van de trouwe der Bondgenooten, ook onder der Germanische en Gallische Volken, te doen gewoon was (o). Onder deeze Burgereschappen, wil men (p), dat ook de Batavieren geweest zyn; die, zo wel als anderen,

zig

(1) CÆSAR de Bello Gallico Libr. IV. Cap. 16, 17, 18 & 19.

(m) CÆSAR de Bello Gallico Libr. VI. Cap. 9.

(n) CÆSAR de Bello Gallico Libr. IV. Cap. 18.

(o) TACIT. de Morib. Germ. Cap. VIII. Hist. Libr. IV. Cap. 28. CÆSAR de Bell. Gallico Libr. II. Cap. 1.

(p) Zie CLUVERIUS de tribus Rheni Alveis, Cap. XVII.

zig onmagtig vindende, om den Romeinen 't hoofd te bieden, een verbond met hen zогten aan te gaan. Zeker is 't, dat zy, 't eenigen tyde, zulk een verbond gemaakt hebben (q). Sommigen willen (r), schoon, onzes oordeels, op geenen genoegzaamen grond, dat dit verbond, door zekeren KATTENWALD, veelligt, eenen der Batavieren (7), bewerkt werdt. De voorwaarden van het zelve schynen hier op uitgekomen te zyn.

De Batavieren beloofden, van hunnen kant, den Romeinen, met gewapende manschap, ten dienst te zullen staan (s). De Romeinen verbonden zig, de Batavieren als Vrienden en Broeders des Roomschen Volks te zullen aanmerken en behandelen, zonder hun eenige schatting af te vorderen (t); gelyk van de andere deelen van Gallie geschiedde (v). En schoon men, in Schryvers, die in, of omtrent deezen tyd geleefd hebben, van geen byzonder Verbond met de Batavieren gewaagd vindt; is 't egter ten hoogste waarschyntlyk, dat zy

zig,

(q) TACIT. Hist. *Libr. IV. Cap. 14. & 31.* de Morib. Germ. *Cap. XXIX.*

(r) G. VAN LOON *Al. Holl. Hist. I. Deel, bl. 24.*

(s) TACIT. Hist. *Libr. IV. Cap. 12.*

(t) TACIT. de Morib. Germ. *Cap. XXIX.*

(v) EUTROP. *Libr. VI. Cap. 17.*

(7) In deezen tyd, leefde zekere Cativulcus, Koning over de helft van de Landstreek der Eburonen. En sommigen hebben gemeend, dat deeze dezelfde als Kattenwald zou geweest zyn. Wat hier van zyn moge; Cativulcus is naderhand van de Romeinen afgevallen, en schynt, tot zynen dood toe, in de vyandschap tegen hen, volhard te hebben. Zie CÆSAR *de Bello Gallico* *Libr. V. Cap. 24 & 26. & Libr. VI. Cap. 31.*

zig, omtrent deezen tyd, met de Romeinen verbonden hebben. Weinige jaaren hier na, zal men de Batavieren in Cezars Legers ontmoeten (*w*); waartoe zy zig, meent men, by 't Verbond, verplicht hadden. Voor dien tyd, moet derhalve 't Verbond gemaakt zyn. En zo men 't, in deezen tyd, plaatst, kan men te ligter begrypen, waarom het, omtrent honderdenvyftig jaaren hierna, een zeer oud Verbond genoemd kon worden (*x*): Welke de andere Burgerschappen geweest zyn, die, ten zelfden tyde met de Batavieren, in 't Verbond der Romeinen zyn overgegaan, is met geene zekerheid te zeggen. Vermoedelyk zyn 'er de *Kaninefaaten* (8) en *Marezaaten* (9), die in en naby het Eiland der Batavieren woonden, onder begreepen geweest. Misschien ook de *Mattiaken* (1), van welken men gemeld vindt, dat

(*w*) LUCAN. de Bello Civili Libr. I. Vers. 430.
 (*x*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXIX.

(8) De *Kaninefaaten* bewoonden een klein gedeelte van het Eiland der Batavieren (TACITUS *Hist.* Libr. IV. Cap. 15.) zo 't schynt naar den Zeekant toe. Zie TACITUS *Hist.* Libr. IV. Cap. 79. en ALTING. *Germ. Inf.* P. I. p. 25.

(9) De *Marezaaten* schynen ook omtrent het Eiland der Batavieren, dicht by de *Kaninefaaten*, gewoond te hebben. Zie TACITUS *Hist.* Libr. IV. Cap. 56. Ook heeft men hier nog een water, de *Mare* genaamd; 't welk door Leiden loopt.

(1) De *Mattiaken*, die den Batavieren in alles gelyk waren, behalven dat zy strenger Lugtstreek bewoonden (TACIT. de *Morib. Germ.* Cap. XXIX.), worden van sommigen voor Inwooners van het tegenwoordig Zeeland gehouden. Doch elders leeft men dat

dat zy, op gelyk wyze als de Batavieren, met de Romeinen verbonden waren (y). Doch deeze dingen zyn onzeker. En even zo min blykt het, of de Batavieren, door dit Verbond, gelyk het overige deel van Gallie, onder 't gebied der Romeinen geraakt zyn. Hunne kleine magt maakt het vermoedelyk, dat zy zig, zo wel als veel grooter Burgerfchappen, aan de Romeinen hebben moeten onderwerpen. Ook worden zy, by oude Schryvers, als een deel des Roomfchen gebieds, aangemerkt (2). Ondertusfen waren zy zekerlyk niet zo volkomen aan de Romeinen onderworpen, als andere Inwooners van Gallie.

(y) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXIX.

dat iemant Zilver-aderen in 't Land der Mattiaken gezogt heeft. TACIT. *Annal.* XI. Cap. 20. Nog, dat men 'er warme bronnen heeft. PLINIUS *Libr.* XXXI. Cap. 2. 't Welk niet op Zeeland pafsen kan. Sommigen plaatfen hierom de Mattiaken op de grenzen der Katten, over den Ryn, omtrent de Stad Marburg. Zie CLUVERIUS *Germ. Ant.* *Libr.* III. Cap. VII. p. 533.

(2) TACITUS getuigt, dat de Batavieren, uit het Land der Katten zynde verdreeven, een deel des Roomfchen gebieds zyn geworden. *De Morib. Germanorum* Cap. XXIX. En ZOSIMUS, die in den navang der vyfde eeuw gefchreeven heeft, zegt, dat het Eiland der Batavieren den Romeinen eertyds volkomen onderdaanig was. *Libr.* III. Cap. 6. CEZAR zelf heeft het oog waarfchynlyk onder anderen op de Batavieren, als hy (*Libr.* VII. Cap. 65.) van Burgerfchappen gewaagt, die hy te vooren bevredeigt hadt [*pacaverat*], en welken hy nu Krygsvolk afvorderde. Men weet dat bevreedigen, by de Romeinfche Schryvers, zo veel als overmeesteren betekent. Zie CEZAR zelf *de Bello Gallico* *Libr.* I. Cap. VI. num. 2. *Libr.* II. Cap. XXXV. num. 1. *Libr.* III. Cap. XXVIII. num. 1. *Libr.* VI. Cap. V. num. 1. *Conf. Libr.* VIII. Cap. I. num. 1.

I. DEEL.

D

lie. Hun toestand kwam het naast aan eene volkomene Vryheid (*z*), en daar de Galliers naderhand om de Vryheid streeden, deeden zy 't voornaamlyk om de eer (*a*).

Wyders is 't bedenkelyk, of niet wel de Batavieren, by gelegenheid van hun verbond met Cezar, het gedeelte der vaste Kust van het Belgisch Gallie bekomen hebben, welk wy, te vooren (*b*), hebben aangemerkt, dat zy in bezit hadden. 't Is bekend, dat de Germaanen, met de Romeinen in onderhandeling tredende, gewoon waren hun eenige landen, om te bebouwen af te vorderen. Zo hadden de Kimbren en Teutonen gedaan, toenze op de grenzen van Italie kwamen (*c*). Zo deeden sedert de Uzipeeten en Tenkteren (*d*): en in laater' tyd, ook andere Volken; gelyk ons 't gevolg deezer Historie leeren zal (*e*). 't Is, derhalve, niet ongelooflyk, dat hun by deeze gelegenheid, een onbewoond gedeelte der vaste kust van Gallie zy afgeftaan. Waarschynlyker wordt dit, als men zig herinnert, dat de Menapiërs, voor deezen tyd, ter wederzyde van den Ryn of Waale (*f*), niet verre van de Zee (*g*), en dus juist in dat gedeelte van het Belgisch Gallie, alwaar
men

(*z*) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 25.

(*a*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 78.

(*b*) Bl. 14.

(*c*) Zie hier voor, bl. 8.

(*d*) CÆSAR de Bello Gallico. Libr. IV. Cap. 7.

(*e*) Zie hiervan in 't III. Boek..

(*f*) CÆSAR de Bello Gallico Libr. IV. Cap. 4.

(*g*) CÆSAR de Bello Gallico Libr. VI. Cap. 33. coll. cum Libr. IV. Cap. 1 & 4.

men naderhand de Batavieren ontmoet, gewoond hebben. Doch van daar onlangs, door de Uzipecten en Tenkteren, en deezen wederom, door Cezar, verdreeven zynde, is 't gelooflyk, dat hy dit ledig land aan de Batavieren, by verdrag, heeft overgelaaten. Men vindt, 't is waar, by oude Schryvers (*h*), aangetekend, dat de Batavieren de vaste kust van Gallie, tevens met het Eiland, in bezit genomen hebben. Doch hunne woorden geeven niet noodzaakelyk te kennen, dat zulks op een' en den zelfden tyd gebeurd zy.

De Batavieren, om, zo 't schynt, van hunnen kant, aan de voorwaarden des opgeregtten Verbonds te voldoen, lieten terstond eenigen van hunne bekwaamste Krygsbenden in Cezars Leger overgaan. Men kon hen hier toe ligtelyk beweegen, alzo de Germaanen, in Vredestyden, de gewoonte hadden, van zig in dienst van oorloogende volken te begeeven (*i*). Met hulp van deeze Batavische benden, behaalde Cezar eerlang meer dan ééne overwinning over de Britten, welken hy eene jaarlyksche schatting opleide (*k*). De Eburonen, Eduen en Arvernen, naderhand, onder 't bevel van *Ambiorix*, *Vercingetorix* en anderen, de wapenen tegen de Romeinen opgevat hebbende, werdt deeze opstand, voornaamlyk door

VIII.
Krygsbedryven
der Batavieren in
het Leger
van Julius
Cezar.

1066

(*h*) TACITUS Hist. Libr. IV. Cap. 12.

(*i*) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XIV.

(*k*) CAESAR de Bello Gallico Libr. IV. Cap. 23, 26, & 137;
V. Cap. 17, 22.

toedoen der Batavifche Ruiteren gedempt, en dus de Gallifche oorlog ten einde gebragt (1). Ja toen Cezar, daarna, met den Burgerkryg tegen *Pompejus*, wederom nieuw werk kreeg, liet hy niet na, de Batavifche Hulpbenden (m), die hem nu reeds zo veel dienst gedaan hadden, met zig te voeren naar Spanje, alwaar het tooneel des oorlogs was. 't Leger van *Pompejus*, Cezars mededinger naar 't opperst gezag, was aan de Rivier de *Segro* in *Valentia* zeer naauw bezet, en begon te bezoeken of de Stroom waadbaar ware; wanner Cezar de lichtgewapende Batavieren, en een gedeelte der Ruiteren over de Rivier zwemmen, en den overzydfchen oever bezetten liet. De vyand, dus aan alle kanten bekneld, werdt genoodzaakt tot een verdrag te komen, waarby gantsch Spanje aan Cezar werdt afgeftaan (n). Doch *Pompejus*, eerlang met zyn leger naar Griekenland geveeken zynde, noodzaakte Cezar, hem derwaards te volgen: die, op deezen togt, wederom van de Germanifche of Batavifche hulpbenden verzeld werdt; welken hem, in eenige ontmoetingen met den vyand, niet verre van de Stad *Durazzo* in *Albanie*, merkelyken dienst dedden (o). Terwyl de wederzydfche legers hier lagen, ontftondt 'er, by gebrek van Kooren, eene gevaarlyke ziekte onder

(1) CÆSAR de Bell. Gallico Libr. VII. Cap. 67, 68, 80. DION. CASS. Lib. XL. p. 122, 134, 135. TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 17.

(m) LUCAN. de Bello Civili Libr. I. vers. 430.

(n) CÆSAR de Bello Civili Libr. I. Cap. 83, 86. FLORUS Libr. IV. Cap. 2.

(o) CÆSAR de Bello Civ. Libr. III. Cap. 52.

onder Cezars benden, zo dat hy de eerste was, die besloot, af te trekken. In zynen aftogt, veroverde hy de Thesfalische Stad *Gomfi*, die hy van zyne Krygsknegten plonderen liet. Deezen, verheugd met den verkreegen buit, vulden hunne verhongerden maagen zoo gulzig met spyze en griekfchen wyn, dat zy, en de Germaanen en Batavieren in 't byzonder, als uitzinnigen, langs de straaten holden, en zig, met dansen en springen, ten hoogste belagchelyk aanstelden. Wonder was 't ondertusfchen, dat zy na die uitgelaatenheid, zig van hunne ziekten hersteld gevoelden, en de voorige krachten wedergekreegen hadden (*p*). Die hun wel haast te pas kwamen, toen zy, op nieuws, bevel kreegen, om op het magtig Leger van Pompejus, in de Farzalische vlakke, aan te vallen: 't welk zy, schoon te voet, met zoo veel vaardigheid deden, dat Pompejus Ruiters Voetelingen, en zy Ruiters geleecken (*q*). 't Gevolg hier van was, dat eerst 's vyands Paardenvolk, en naderhand zyn gantsche Leger t'eenemaal geslaagen werdt (*r*). Pompejus vlugtte naar *Larisfa*, en vandaar naar Egipte, alwaar hy, op bevel van den Koning Ptolemus, door het zwaard van den overlooper Septimius, omgebracht werdt (*s*). Cezar was ondertusfchen, met zyn byhebbend Leger, den vyand

op

(*p*) *ADRIAN. de Bello Civil. Libr. II. p. 767. Ed. Steph. 1670.*
PLUTARCH. in Caesar. p. 721. A. B.

(*q*) *FLORUS Libr. IV. Cap. 2.*

(*r*) *CÆSAR de Bello Civili. Libr. III. Cap. 95.*

(*s*) *CÆSAR de Bello Civili Libr. III. Cap. 96, 103, 104. FLORUS Libr. IV. Cap. 2r*

op de hielen gevolgd; doch leedt, in Egipte gekomen, geenen kleinen tegenstand van hun, die Pompejus vermoord hadden (*t*). Zig door eenen vloed gestuit ziende, gingen de Batavische of andere Germanische benden, volgens hunne gewoonte, het overig Leger voor, in het overzwemmen van den Stroom (*v*), en baanden dus den weg tot eene overwinning, door welke, met Alexandrie, gantsch Egipte aan Cezars heerschappy gehegt werd: welke Vorst, twee jaaren hierna, en vier-enveertig voor de gemeene tydrekening der Christenen, eenige merkwaardige overwinningen in Azie, Afrika en Spanje behaald hebbende, een einde van den bloedigen Burgerkryg maakte (*w*).

IX. De Batavieren tot Lyfwagten van Keizer Augustus aangenaemen. De Batavieren, in zo veele oorlogen beproefd, werden, toen naderhand Augustus het hoog beflie over 't Roomfche Ryk in handen gekreegen hadt, van hem, tot zyne Lyfwagten, gebruikt. Hy begon zig allereerst van hun te bedienen, toen hy de oude Krygsbenden van Cezar, onder welken, buiten twyfel, de Batavieren waren, tegen *Antonius*, zynen mededinger naar 't Ryk, te velde bragt (*x*), 't welk omtrent dertig jaaren voor de gemeene tydrekening der Christenen geweest is. Naderhand heeft hy dezelve by zig behouden.

Voornemens van

Deeze Vorst, gezind de paalen zyns gebieds

(*t*) FLORUS *Libr. IV. Cap. 2.*

(*v*) HERTIUS de Bello Alexandr. *Cap. XXIX.*

(*w*) FLORUS *Libr. IV. Cap. 2.*

(*x*) DION. CASS. *Libr. LV. p. 565. A. E.*

bieds meer en meer uittebreiden, was te raade geworden Germanie, alwaar de Vryheid nog bewaard en boven 't leeven gewaardeerd werdt (y), van zig afhankelijk en tot een Wingewest te maaken. Zo veel eer moest, dagt hy, den vergooden Cezar, die hem tot zynen Zoon aangenomen hadt (z), aangedaan worden. Deeze was te vooren tweemaal den Ryn overgetrokken. Men kon zyne voetschappen navolgen. Zo grootsch een voorneemen werdt egter niet naar genoeg en uitgevoerd. Dat deel van Germanie, welk voor de Romeinsche wapenen bukken moest, is met meer schande verlooren, dan 'er roem in de overwinning verkreegen was. De Germanen, hoe zeer met hunne Vryheid ingenomen, konden de gebreken der Romeinen minder dan hun gebied verdraagen (3). Doch laat ons zien, hoedanig de uitflag van Augustus onderneemingen geweest zy.

Aan KLAUDIUS DRUZUS, Zoon van 's Keizers Huisvrouw, *Livia Druzilla*, en van *Tiberius Klaudius Nero*, eenen Jongeling uit-

X.
Druzus
wordt
met een
Leger
tegen de
Overyn-
sche Vol-
ken ge-
zonden.

(y) TACIT. Ann. II. Cap. 15.

(z) SUTTON. in Julio Cezar. Cap. LXXXIII.

(3) Ik gebruik hier byna de eigen' woorden van den Romeinschen Historieschryver FLORUS, die aldus luiden: *Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset [Augustus]! magis turpiter amissa est, quam gloriose acquisita: sed quatenus sciebat Patrem suum Cezarem, his trajecto ponte Rheno, quaesise bellum, in illius honorem cupiit facere Provinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quam imperia ferre potuissent.* Libr. IV. Cap. 12.

steekend in beleid en dapperheid (*a*), werkt het beflit over het leger, welk tot den togt tegen de Germaanen geschikt was, opgedraagen; en eerlang zag men hem, met zyne onderhoorige benden, of te lande, of mischien wel ter zee, langs de Gallische Kusten (*b*), naar alle waarfchynlykheid, in het Eiland der Batavieren, aankomen. Zyne overkomst wordt in het tiende jaar voor de gemeene tydrekening der Christenen geplaatst. Hy was van zins de Overrynsche Germaanen te beoorloogen, en kon derhalve nergens beter over den Ryn trekken, of, zo hy ter zee gekomen is, voet aan land zetten, dan by een Volk, welk met de Romeinen in verbond stondt. Ook heeft het Batavisch Eiland doorlugtige gedenktekenen van Druzus overkomst behouden. Niet verre boven het tegenwoordig Zutfen, liep, van ouds een maagtig Riviertje, nu onder den naam van den *nieuwen Yffel* bekend; welk, noordwaards stroomende, en door het ontvangen van verscheiden' mindere Riviertjes allengskens wyder wordende, zig, beneden de plaats, alwaar sedert de Stad Kampen gebouwd is, in eenen grooten binnenboezem, toen het *Meer Flevo* (*c*), en nu de *Zuiderzee* geheeten, ontlastte. Dit Riviertje besloot Druzus, meent men, te verwyden, en, door een' gegraaven' graft, te vereenigen met de Rivier den Yffel; die,

te-

Doet een
ne Graft
van den
Yffel in
den Ryn
graaven.

(*a*) SUTTON. in Aug. Cap. LXII. in Claudio Cap. I. VEL.
LII. PATERC. Libr. II. Cap. 97.

(*b*) SUTTON. in Claud. Cap. I.

(*c*) POMP. MELA Libr. III. Cap. 2.

tegenwoordig met den naam van *ouden Yssel* onderscheiden, zig, ter plaatse van de vervallen' Schans Ysfeoord, al van ouds, met den Ryn vereenigde. Dit werk, voltooid zynde, zou hem den oorlog tegen de Overrynsche Germaanen, en de Friezen, die langs de Zuiderzee woonden, gemakkelijker maaken; also hy dan de Noordzee, die toen daar nog door niemand der Romeinen bevaaren was (*d*), niet behoefde om te stevenen; maar uit het Eiland der Batavieren den Ryn opvaaren, en door de nieuwe Graft en het verwyderd Riviertje tot in de Zuiderzee toe komen kon. Gelegenheid om zyn ontwerp te voltrekken gaf hem, zo 't schynt, de ledigheid zynere krygsknegten, die, terwyl hy op de Uzipeeten en Sikambren te loeren lag (*e*), geen weêrwerk hadden. Hy stelde dan te werk, en werd de gemaakte Graft, naar hem, sedert, de *Graft van Druzus* geheeten (*f*). Zy was, meent men, agtduizend schreeden lang, begon een weinig boven Zutphen, en liep Zuidwaards in de bogt van den Yssel, niet verre van de Stad *Doesburg*; welker naam eene verbastering schynt van *Druzusburg*: 't zy dat hy zelf (4) hier een' Burgt of Kasteel gebouwd, of dat men de Stad slegts naar de nabygelegen' Dru-
ziaan-

(*d*) SUTTON in Claudio Cap. I.

(*e*) DION. CASS. Libr. LIV. p. 543. E.

(*f*) TACIT. Ann. II. Cap. 8. SUTTON. in Claudio Cap. I. num. 3.

(4) Dit kan niet vreemd schynen, als men aanmerkt, dat Druzus, om de Romeinsche Wingewesten tegen de invallen der Germaanen te beschermen, een merkelyk getal van Sterkten, FLORUS zegt (Libr. IV. Cap. 12.) meer dan vyftig, langs den Ryn gebouwd heeft.

Keert het Rynwater door het leggen van eenen Dyk.

XI. Druzus beoorloogt de Sueven, Uzipeeten, Sikambren, Friezen en Kauchen.

ziaanſche Graſt dus genoemd hebbe. Ook heeft Druzus, om het Eiland der Batavieren van het overſtroomend winterwater te bevryden, en den Ryn, die naar Gallie helde, binnen zynen ouden kil te houden, eenen Dyk (*g*), tegen den linker oever van den regter of middelſten Rynarm gelegd (*5*). Zeifs zyn ſommigen van gedagten, dat Druzus nog twee andere Graſten over den Ryn gemaakt hebbe, naamlyk de *Does* boven, en de *Vliet* beneden Leiden, tot aan Vlaardingſen toe (*h*).

Wat hier van zyn moge; Druzus, zyn werk ten deele of geheel voltrokken hebbende, toog tegen de Sueven, Uzipeeten en Sikambren te velde (*i*), welker landen hy t'eenaemaal verwoeſte. Naderhand, waarſchynlyk door zyne nieuwe vaart en het Meer Flevo, in de Noordzee gekomen zynde, overwon hy de Friezen, die beoosten de Zuiderzee woonden, en maakteze aan het Roomſche

(*g*) TACIT. Hiſt. Libr. V. Cap. 19.

(*h*) G. VAN LOON Aloude Holl. Hiſt. I. Deel. II. 46. 47.

(*i*) PEDON. ALBINOVANI Eleg. I. de Morte Druſi vers 17.

(*5*) De waare plaats en lengte van deezen Dyk is niet wel te zeggen. De Heer ALTING, zeer ervaaren in de oude en hedendaagſche geſchiedheid van ons Vaderland, ſtelt de plaats omtrent een uur gaans beneden Reenen, alwaar tegenwoordig Remmertſen legt. De regter Rynsoever is, van Arnheim af tot aan Amerongen toe, byna overal met heuveltjes beſtooten, die zig, by Remmertſen, noordwaards en kort daar aan noordwestwaards wenden. De Stroom neemt daar zynen loop meer naar den Gallifchen bodem: waartoe het laag Eiland der Batavieren en de ongemakkelyke keer naar 't noorden gelegenheid gaf; zo dat het vry waarſchynlyk is, dat Druzus Dyk daaromtrent zy opgeworpen geweest. *Natit. Germ. infer.* P. I. p. 54.

fche Ryk fynsbaar (*k*). Van daar trok hy over de moerasfen, naar de landen der *Kauchen*, die Oostfriesland en verscheiden' aangelegen' gewesten in bezit hadden (6). On-

(*k*) TACIT. ANN. IV. Cap. 72.

(6) TACITUS zegt, dat de Kauchen naast aan de Friezen lagen, een gedeelte van het Strand befoegen, en aan de Angrivariën, Chamaven, Dulgibinen en andere volken, die minder vermaard waren, grensden; zig verder Zuidwaards uitstreckende tot aan het Land der Katten toe. *de Morib. Germ. Cap. XXXVII.* PROLEMEUS verdeelt (*Libr. II. Cap. 4.*) de Kauchen in grooten en kleinen, en plaatste tusfchen de Eems en de Elve. Men moet zig dan eenigszins verwonderen hoe vermaarde Landbefchryvers, de Kauchen bezuiden de Zuiderzee in het tegenwoordig Gooiland geplaatst hebben; doch hiertoe heeft hen buiten twyfel bewoogen eene kwalyk begreepen' plaats van PLINIUS, die den Uitleggeren veel werks verschafft heeft. Dus luidze: *In Rheno ipso, prope centum M. P. in Longitudinem, nobilissima Batavorum insula & Cannemifutum, & aliae Frisiorum, CAUCHORUM, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatorum, quae sternuntur inter Helium ac Flevum. Ita appellantur ostia, in quae effusus Rhenus, ab Septentrione in Lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter haec ore, modicum custodiens nomini suo alveum.* d. i. „ In den Ryn zelven, legt het zeer vermaarde Eiland der Batavieren en Kaninefaaten, 't welke omtrent honderd duizend schreeden lang is. Tusfchen Helium en Flevum (zo worden de monden genoemd, door welken de Ryn zig ten Noorden in een Meer en ten Westen in de Maas ontlást, behoudende den middelsten mond eenen raamelyken kil en den naam van Ryn) leggen [de Eilanden] der Friezen, KAUCHEN, Friziabonen, Sturien en Marezaaten." *Libr. IV. Cap. 15.* Alle de volken, die Plinius hier tusfchen de twee uiterfte Rynmonden stelt, vinden we daar, uitgenomen de *Kauchen*, die verre van den Ryn gewoond hebben. CLUVERIUS heeft daarom gesteld, dat 'er een misflag der uitschryveren van Plinius in deeze plaats zy

Ondertusfchen naderde de winter, wanneer Druzus naar Rome te rug keerde (1), van zins, het volgende jaar, den togt tegen de Germaanen te hervatten. Dit geschiedde, en toen bragt hy de Uzipeeten t'eenemaal onder 't juk. Vervolgens trok hy andermaal tegen de Sikambren, en door hun land tegen de *Cheruscen*, een volk dat tusfchen de Wezer en Elve woonde. In eenen derden togt, de Wezer overgetrokken zynde, poogde hy ook over de Elve te trekken; doch hy veranderde van gedagten. Sommigen verhalen (m), dat hem eene uitheemsche vrouw van meer dan menschelyke grootte verscheen, die hem beval zyne heerschzugt te bepaalen, te gelyk verklaarende, dat zyn leeven ten einde liep. Doch men vindt hier van by Schryvers, die kort na Druzus dood geschreeven hebben, geen gewag altoos gemaakt (n). Druzus dan, aan den kant der Elve, een zegeteken opgeregt hebbende, keerde weder naar den Ryn te rug. Op weg werd

(1) DION. CASS. *Libr.* LIV. p. 544. A. B.

(m) DION. CASS. *Libr.* LV. p. 548 D. C.

(n) Vide not. TH. GORALLI i. e. J. CLERICI ad PEDON. ALBINOV. *Eleg.* I. de Morte Drusi vers. 409.

ingesloopen. *De Rheni Alveis* Cap. XXI. ALTING maakt van *Cauchorum*, *Auchorum*, welk Volk hy in Gooiland plaatst. *Germ. inf.* P. I. p. 12. Doch van deeze *Auchi* vindt men nergens gewag gemaakt. Indien men dan niet stellen wil, dat Plinius, in het beschryven van de wooning der Kauchen, gedoold hebbe, moet men agten dat dit groot volk ook een of meer Eilanden omtrent het Vlie hebbe in bezit gehad. Dit laatste, welk my 't waarfchylykst voorkomt, wordt bevestigd door de *Tabula Peutingeriane*, in welken, de *Chaci* of *Cauchi* benoorden den eigenlyken Ryn geplaatst worden.

werdt hy van eene ziekte aangetast, die hem, Zyn in het dertigste jaar zyns ouderdoms, zeven dood. jaaren voor de gemeene tydrekning, wegnam (o). Andere (p) schryven, dat hy, door eenen val van zyn Paard, zyn been gebroken hebbende, op den dertigsten dag daarna, aan de ontvangen' wonde overleedt. De Krygsknegten regtten, niet verre van den Ryn, by Ments, een Praalgraf ter zyner gedagtenisfe op; welk, in een opschrift, zyne Heldendaaden den aanschouweren vertoonde (q). Ook werdt 'er een Altaar (7) voor hem by *Elzen* gestigt (r), alwaar hy te voeren eene sterkte gebouwd hadt (s). Zyn lighaam werdt gebalsemd naar Rome gebragt, en deszelfs asfche, na 't verbranden, aldaar, met veel staatsie, in 't veld van Mars, begraven (t). Dit was het einde van hem, die, om zyne overwinningen op de Germaanen behaald, *Germanicus* bygenoemd is (v). Wy hebben alle de Volken, door hem in Ger-

(o) DION. CASSI *Libr.* LV. p. 548. VELLEJ. PATRUC. *Libr.* II. Cap. 97.

(p) LIVII *Epitome Cap.* CXL.

(q) EUTROP. *Libr.* VII. Cap. 10. SÜETON. in *Claudio Cap.* I. *ibid.* Not. Interpr.

(r) TACTI. *Ann.* II. Cap. 7.

(s) DION. CASS. *Libr.* LIV. p. 544. D.

(t) SÜETON. in *Claudio Cap.* I. DION. CASS. *Libr.* LV. p. 549. B.

(v) SÜETON. in *Claudio Cap.* I.

(7) Sommigen willen, dat Druzus zelf deezen Altaar gestigt zou hebben. G. VAN LOON *Aloude Holl. Hist.* I. Deel, bladz. 45. De woorden van TACTUS *Aram Druzo sitam* (*Ann.* II. Cap. 7.) zyn dubbelzinnig. Zie FREINSII. *Not. in hunc Locum & in Indice Floriano voce ponere.* Evenwel is de natuurlykste betekenis derzelve, dat de Altaar, door anderen, voor Druzus zyn opgeregt.

Germanie beteugeld of t'ondergebragt, niet opgeteld: doch dat, onder deezen, ook de Kaninefaaten geweest zouden zyn, gelyk eenigen geoordeeld hebben (w), is ons uit oude Schryvers niet geblecken.

XII. Sedert werdt, door Augustus, het hoogbe-
 Tiberius wind des Germanischen Krygs aan Druzus Broe-
 Krygstog- der *Tiberius*, omtrent ten tyde van Christus
 zen tegen geboorte, opgedraagen. Deeze bestierde zyne
 de Ger- ne zaaken zo gelukkiglyk, dat, indien men
 maanen. sommige Historiefchryvers (x) gelooven mag,
 hy eerlang alle de deelen van Germanie zo zeer
 onder bedwang bragt, dat hy 'er byna een
 fchatting geevend Wingewest des Roomfchen
 Ryks van maakte. Tiberius zelf fprak nader-
 hand egter met meer zedigheit van zyne Ger-
 manifche Krygstogten, en verklaarde (y), dat
 hy 'er, meer door beleid dan door geweld, in
 verrigt hadt.

De Kani- Ondertusfchen kreeg Tiberius gelegenheid,
 nefaaten om ook het Eiland der Batavieren met eene
 door Ti- Romeinfche Vloot te bezoeken. De Kani-
 berius nefaaten, een volk van gelyken oorsprong,
 overwon- taal en dapperheit als de Batavieren; doch
 nen. merkelyk kleiner in getal (z), hadden zig,
 waardoor, weet men niet (8), de ongenade
 der

(w) G VAN LOON *Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 44.*

(x) VELLEJ. PATERC. *Libr. II. Cap. 97.*

(y) TACIT. *Ann. II. Cap. 26.*

(z) TACIT. *Hist. Libr. IV. Cap. 15.*

(8) Men heeft, in de grondslagen van het Huis te Britten, eenen steen gevonden, in welks opschrift van een' Altaar fchynt gewaagd te worden. Zie JUNIJ *Batavia* Cap. X. p. 207. SCRIVERII *Antiquit. Batav.* p. 181. en anderen. Sommigen gifsen, dat deeze Altaar, door Druzus opgeregt, en sedert, door de Kaninefaa-

der Romeinen op den hals gehaald. Tiberius besloot zyne benden tegen hen aan te voeren: 't welk van dien uitflag was, dat hy dit dapper volk t'eenemaal overwon (a). De kryg en de overwinning zyn zeker genoeg, schoon de oorzaak des krygs onzeker is.

Een oud gedenkftuk, voor eenige jaaren, merkelyk verbeterd, in 't licht gegeven, maakt gewag van eenen Scheepstogt der Romeinen, ten tyde van Keizer Augustus, van den mond des Ryns af, oostwaards aan, tot aan de grenzen der Kimbren en andere Germanische Volken; die, door hunne Gezanten, de vriendschap des Keizers en des Roomschen Volks zогten (b), en ook schynen verkreegen te hebben (c). 't Is ten hoogste waarfchynlyk, dat men deezen Scheepstogt, tot den tyd, van welken wy fpreeken, brengen moet (d).

Niet zo wel slaagde de Krygstogt van Tiberius opvolger, *Quintilius Varus*. Deeze hadt zig, door zyne geilheid en trotsheid, by

Nederlaag van
Quintili-
us Varus.
de

(a) VELLEJ. PATERC. *Libr. II. Cap. 105.*

(b) MONUM. Ancyran. *apud CHISHOLL Antiquitat. Asiatic. p. 175. Ta. II. a dextra. Lin. 14.*

(c) STRABO *Libr. VII. p. 449.*

(d) Voyez MR. BARBEYRAC *Hist. des Anciens Traitez, Part. II. Art. II. p. 2.*

faaten om verre geworpen was; 't welk de toorn van Tiberius tegen hen ontffeken zou hebben. Vide CANNIETTER. *Disfert. de Brittenburgo* Cap. IX. p. 98. Dit weet men, dat een andere Altaar, by Elzen voor Druzus opgerecht, naderhand door de Katten vernield geworden is. TACIT. *Ann. II. Cap. 7.* Doch 't blykt niet, dat 'er iets diergelyks, onder de Kaninefaaten, gebeurd zy.

de Germaanen gehaat gemaakt, en zy, die, volgens 't getuigenis van geloofwaardige Historiefchryvers, wel bevogten; maar geenszins onder 't juk gebragt waren, hadden, onder 't bevel van ARMINIUS, Legerhoofd der Cheruscen, de wapenen tegen hem opgevat. 't Kwam tot eenen veldslag, waar in Varus de nederlaag kreeg. Drie Romeinsche Keurbenden sneuvelden 'er, nevens alle de hulpbenden en derzelve Bevelhebbers. Varus zelf benam zig uit wanhoop het leeven (e). Dit gebeurde, in 't agtste jaar van de gemeene Tydrekening der Christenen, welke wy voortaan volgen zullen.

8.

XIII. Toen de ryding van dit verlies te Rome Augustus dankt de Baravieren af. kwam, liep Augustus, maanden agtereen, als zinneloos door zyne Paleizen, geduuriglyk roepende: *Varus, Varus, geef my myne Keurbenden weder* (f) Zo diep trof hem dit ongeluk, dat hy, zo 't schynt, bedugt, dat de Germaanen, die zig binnen Rome bevonden, door het voordeel, welk hunne Landsluiden op de Romeinen behaald hadden aangemoedigd, iet euvels tegen den Staat onderneemen mogten, bevel gaf, dat de ongewapenden uit de Stad gaan, en de gewapenden naar hunne Eilanden te rug keeren zouden (g). Onder deeze laatsten zyn, buiten twyfel, ook 's Keizers eigen' lyswagten (h), de Batavieren, geweest, die egter of niet

(e) FLORUS *Libr. IV. Cap. 12.*(f) SUTTON. *in Aug. Cap. XXIII.*(g) DION. CASS. *Libr. LVI. p. 535. D.*(h) SUTTON. *in Aug. Cap. XLIX.*

niet vertrokken, of nog voor Augustus dood wederom te rug ontboden, en in hunne waardigheid hersteld zyn. Want naauwlyks was deeze Vorst overleeden, en den reeds-

Zy worden weder hersteld,

15.

gemelden TIBERIUS 't hooggezag in handen gekomen; of hy zondt, onder anderen, 't puik der Germanische, waarschynlyk Batavische Lyfwagten naar Pannonie of Hongarye, alwaar zyn zoon, *Druzus*, eenen gevaarlyken opstand ging stillen: 't welk eerlang gelukte (i).

en helpen den opstand in Pannonie dempen.

XIV.

Germanicus bevredigt het Romeensch leger aan den Ryn.

Omtrent dien zelfden tyd, was 'er eene even gevaarlyke muitery gereezen, onder de krygsbenden, die, onder 't bevel van *Silius*, aan den boven-, en van *Cécina* aan den beneden-Ryn (k), gelaaten waren. GERMANIKUS, Zoon van Klaudius Druzus (l), wiens bedryven en dood wy boven verhaald hebben, bevondt zig toen in Gallie, en trok terstond naar den Rynkant, om de rust in 't Leger te herstellen; 't welk hy ook spoedig genoeg uitvoerde (m). Naderhand heeft hy verscheiden togten tegen de Germaanen, met merkelyken voortspoed, ondernomen. Eenig volk, aan deeze zyde des Ryns, vermoedelyk ook onder de Batavieren, geligt hebbende, heeft hy de Katten geslaagen, en hunne Hoofdstad *Mat-*

Slaat de Katten.

tium verbrand (n). Ook behaalde hy eenig voordeel op Arminius (o). Doch deeze, de Cheruscan op nieuws opgestook, en zynen Vaderlyken Oom INGUIOMER, die van

ouds

(i) TACIT. ANN. I. Cap. 24-29.

(k) TACIT. ANN. I. Cap. 31.

(l) TACIT. ANN. I. Cap. 33.

(m) TACIT. ANN. I. Cap. 34-45.

(n) TACIT. ANN. I. Cap. 56.

(o) TACIT. ANN. I. Cap. 56. 57.

ouds onder de Romeinen in aanzien geweest was, in zyne belangen gebragt hebbende; dreigde Germanikus met eenen fellen oorlog: die, om den last des krygs niet op ééne plaats tevens te hebben, Cécina, met veertig regimenten, naar de Eems, over den bodem der *Brukteren* (9), zondt. De Ruitery werdt, door den Overste *Pedo*, langs de grenzen der Friezen, ook derwaards geleid. Germanikus zelf volgde te schepe, met vier Keurbenden, welken hy, over de Meeren, naar de algemeene zamelplaats, aan de Eems bragt. Van hier, trok het Leger wederom naar de Lippe, in zynen weg alles verwoestende, wat tuschen die Rivieren de Eems lag. Doch de Kauchen, die bystand beloofden, werden in krygsgemeenschap aangenomen. Germanikus, eindelyk, aan 't Bosch *Teutoburg* (1), alwaar, zes jaaren geleeden, de slag tuschen Varus en Arminius voorgevallen was, gekomen zynde, werdt van de begeerte bekroopen, om den laatsten lykpligt aan de gesneuvelden, die daar nog onbegraaven lagen, te bewyzen. Cécina dan, vooruit gezonden

Bezoekt
de Leger-
plaats van
Varus.

(9) De Landen der *Brukteren* lagen langs den Ryn of Druziaansche Graff en Yssel. Zy waren in *grooten* en *kleinen* verdeeld. Zie TACIT. *Annal.* I. Cap. 60. PROLEM. Lib. II. Cap. 2. 't Is waarschynlyk, dat zy *Brukteren*, *Broekteren* of *Broekers* genoemd zyn geworden van de *broekagtigi* Landen, welken zy bewoonden. Zie EUMENII *Panegy. Constantini.* Cap. XII.

(1) 't Bosch *Teutoburg* wordt van TACITUS niet verre van de Lippe geplaatst. *Annal.* I. Cap. 60. CLAUDIUS VERIUS besluit, dat het aan de grenzen van het Bisdom Paderborn gelegen heeft, alwaar hy een overblyffel van den naam, in het Steedje *Dietmelle*, vindt. *Germ. Ant.* Lib. III. Cap. XIX. p. 580.

zonden zynde, werdt van 't gantsche Leger gevolgd. Men kwam aan Varus Legerplaats, alwaar zig een deerlyk schouwspel vertoonde. Hier lagen de witte doodsbeenderen op een gehoopt of verspreid, naar dat de krygsknegten, elk afzonderlyk, of by gantsche hoo- pen, afgemaakt waren: daar zag men 't ge- broken geweer en de paardsleden onder een gemengd, en 't gene het gruwelykst was, voor de Romeinen, in de naaste boschen, waren Altaaren opgeregt, voor welken de Germaanen de voornaamste Legerhoofden en Honderdman- nen geslagt hadden. Germanikus deedt alle deze doodsbeenderen verzamelen, en zon- der onderscheid begraven. Hy zelf sneedt de eerste zoode, om 'er eene graftombe van opteregten, waarin hy van het gantsche Leger, vol droefenis en verbittering tegen den Vyand, gevolgd werdt (*p*). Germani- kus kwam, kort daaraan, met het Leger van Arminius, in een hevige gevegt; welk met even groot voordeel van weerskanten ten einde gebragt werdt (*q*). Grooter ge- vaar liep Cécina, die, langs de lange Dyken, eertyds door *L. Domitius*, in de moerassen der Landstrecken, die men thans Twente en Dren- te noemt, en nog meer oostwaards gelegd, van den Rynkant naar de Eems en Wezer terug trok. Hier gekomen, stondt het geschaapen, dat de benden onder zyn bevel geslaagen zou- den geworden zyn, hadden de Germaanen zig van het voordeel, welk zy in 't eerst behaalden, wel wecten te bedienen. Maar

En be-
graaft de
aldaar
verstrooi-
de doods-
beende-
ren.

Arminius
Leger
wordt ge-
slaagen.

was

(*p*) TACIT. ANN. I. CAP. 60, 61, 62.

(*q*) TACIT. ANN. I. CAP. 63.

waanende, dat zy de overwinning reeds in hunne hand hadden, warenze, tegen Arminius raad, op de verschanfing der Romeinen aangevallen; doch van deezen zo dapper afgekeerd, dat Arminius onbeschadigd, en Inguiomer zwaarlyk gewond ter naauwer nood ontkwamen. De slagting onder de Germaanen duurde zo lang als de dag en 's vyands woede (*r*).

XV. Terwyl de uitflag des gevegts nog onzeker was, ging de roep aan deeze zyde des Ryns, omtrent het Eiland der Batavieren, dat het Leger bezet, en de Germaanen in aantogt waren, om gewapenderhand in Gallie te vallen. Dit trof sommigen zo diep, datze van zins werden, de brug, die, zo men wil (*s*), door Druzus, by (*2*) *Gelduba*, over den Ryn geslaagen was, aftebreeken. Maar AGRIPPINA, Gemaalin van Germanikus, Vrouw van weergaloozen moed en kuischheid (*t*), en zyne trouwe medgezellin in zyne uitheemsche krygstogten, streemde dit schandelyk voorneemen. Het ampt van Veldheer waarneemende, deelde

(*r*) TACIT. Ann. I. Cap. 68.

(*s*) G. VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 54.

(*t*) TACIT. Ann. I. Cap. 33. 41.

(*2*) Van *Gelduba* zal in 't vervolg deezer Historie meermaalen moeten gesproken worden. 't Was eene Legerplaats der Romeinen (TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 26, 35) PLINIUS noemt het (Libr. XIX. Cap. 15.) een *Kästeel op den Ryn*. De Reistafelen van Antonyn plaatsen het tusschen *Novesium* [Nuis] en *Calone* [Kalenhusen]. Zie p. 255. *Edit. Wesel*. Sommigen hebben gemeend, dat de Stad *Gelder* het oud *Gelduba* is: doch dit komt met de Standplaats niet overeen. Veel waarschynlyker is het, dat men in *Celb* of *Geldub*, aan den Ryn, een weinig boven Urdingen gelegen, de oude Standplaats van *Gelduba* zoeken moet.

deelde zy den berooiden en gekwetsten krygsknegten kleederen en ververschingen uit. Die overwinnaars uit den slyd keerden, ontving zy zelve, aan de brug staande, en hoopteze op met loftuitingen. Dit haar gedrag werdt ondertusfchen by Tiberius misduid. Zy behoesde, zeide hy, de Krygsknegten niet naar haare hand te gewennen. 't Gezag des Veldheers hadt uit, als eene Vrouw de rotten ging bezoeken, en die door geschenken poogde te winnen. Even als of zy 't Krygsvolk nog niet genoeg aanhaalde, door haaren jongen zoon Kajus, in slegte Soldaats-kleederen, door 't Leger te laten loopen, hem, om het draagen van (3) Soldaaten schoenen (v), Cezar Kaligula willende genoemd hebben (w).

Wy maaken hier te liever van deeze Vrouw we en haar bedryf gewag, om dat men, in oude Gedenkstukken (x), melding vindt van een Vorstelyk Hof hier te lande, welk, volgens sommiger gedagten, naar haar, *Prætorium Agrippinæ* of het Hof van *Agrippina* genoemd is (y). Anderen zyn 'er egter, die dit gebouw aan Agrippina, de Gemaalin van Klaudius, toeschryven. En 't ontbreekt ook aan zulken niet, die stellen, dat 'er Nero s Gemaalin, welke dien zelfden naam

(v) TACIT. ANN. I. Cap. 41. SUTTON. in Calig. Cap. IX.

(w) TACIT. ANN. I. Cap. 69.

(x) Tabulæ Peutingeriana.

(y) G. VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bladz. 55.

(3) De Romeinen noemden de Soldaaten Schoenen of Laarzen *Caliga*. *Caligula* is hier eene verkleining van, en beteekent zoo veel als *Laarsje* of *Laarsman- netje*.

naam droeg, de Stigteres van geweest zy (2). De plaats, alwaar dit gebouw gestaan heeft, aan te wyzen, is ruim zo moeilyk. 't Gemeen gevoelen stelt het te Roomburg by Leiden (a); alwaar men, in 't omspitten der aarde, Gedenktekenen der Romeinen gevonden heeft: doch sommigen (b) hebben, onlangs, met vry schynbaare redenen, beweerd, dat het *Huis te Britten*, van welk men de overblyffels, nu en dan, by laag water, ten noordwesten van Katwyk, diep in zee, beschouwd heeft, voor het Hof van Agrippina moet gehouden worden. Hoewel anderen vermoed hebben (c), dat dit Huis eene van de sterkten geweest zy, die Druzus langs den Ryn gebouwd heeft (4).

Gelegenheid van 't Huis te Britten.

't Huis te Britten, 't zy dan het Hof van Agrippina of niet, was vierkant van gestalte, en ieder zyde tweehonderdenveertig voeten lang, hebbende ter wederzyde van den ingang eenen dubbelen hoektooren (d). De steenen van den grondslag waren vier voeten breed

(2) CLUVERIUS de tribus Rheni Alveis, Cap. XVI.

(a) CLUVERIUS *ubi supra*. ALTING. Getin. infer P. I. p. 111.

(b) G. VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bladz. 55.

(c) CLUVERIUS de tribus Rheni Alveis. Cap. XIV.

(d) SCRIVERIUS Tab. Ant. Batav. p. 176.

(4) In het omgraaven der Grondslagen van dit overoud Kasteel, heeft men veelerlei Romeinsche oudheden gevonden, onder andere Kareelsteenen van gebakken aarde, die ieder eenen vierkantigen voet groot waren, en op welken deeze Letters stonden EX. G. I. dat is, *uit Neder-Germanie*, Vaatwerk met deeze Letters EX. GERM. INF, Afgodsbeelden, Lampen, Sleutels en eenige Keizerlyke Penningen van Septimius Severus, Antoninus Pius enz. Zie SCRIVER. *Antiquit. Batav.* p. 180. en PARS *Katwyksche Oudheden*, bl. 95. enz.

breed en drie voeten hoog. Meer weet men van dit grootsch gebouw, welk de Zee, al voor veele eeuwen, heeft ingezwolgen, niet te zeggen. Alleenlyk verdient het onze opmerking, dat 'er, agter de overblyffels van 't Huis te Britten, fomtyds oude struiken en stronken van boomen bespeurd worden; aan welken de Vischers hunne netten scheuren (e). Hieruit mag men besluiten, dat het Huis in geenen onvruchtbaaren oord gestaan heeft, en mogelyk wel, dat 'er een Boomgaard agter geweest is.

Doch deeze buitentred moet ons Germani-
kus en zyn Leger niet doen vergeeten. Na
de overwinning, op Arminius behaald, be-
floot hy, naar den Eemsstroom terug te keeren.
Doch, op dat zyne Scheepsvloot te lichter op
de waddige Zuider-Zee vloten mogt, zondt
hy twee Keurbenden, onder 't beleid van Vi-
tellijs, te lande derwaards. Deeze hadt een
gedeelte van den weg veilig afgelegd; wan-
neer de noordenwind, geweldiglyk opstee-
kende, de ongestuime zeegolven onvoor-
ziens op 't land joeg. Hier kwam het jaar-
getyde by, welk den Oceaen op 't hoogst
zwellen deedt, zynde het omtrent de Herfst-
dag-en nagts-evening (5). Wel haast stondt
alles

XVI.
Gevaar-
lyke togt
van twee
Keurben-
den uit
Germani-
kus Le-
ger langs
de Zui-
derzee.

(e) OUDAAN Roomsche Mogenth, bladz. 19.

(5) Meer zegt TACITUS niet van de gelegenheid des tyds. Doch men moet aanmerken, dat deeze togt zal voorgevallen zyn, omtrent de eerste nieuwe Maan na de Herfst-dag-en nagts-evening; wanneer men het hoogste water van het gansche jaar in de Noordzee heeft, welk daarom van onze Schippers de *Herfst- of groote Spring* genoemd wordt.

alles blank, gelyk eene baare Zee. De Voetknechten, die nu de harde van de weeke, en de ondiepe van de diepe plaatsen niet onderscheiden konden, werden van het water omver geslaagen, of in maalfroomen weggerukt. Somtyds stondenze tot aan de borst, somtyds tot aan de keel onder, en somtyds verloorenze grond, en werden onder de golven begraven. Vitellius, eindelyk eene hoogte (6) gevonden hebbende, deedt den gantschen troep daarop klauteren, die daar eenen droevigen nagt, in de koude, zonder vuur, en met naakten en bezerden lighaame doorbragt. Met den dag, streefden zy naar den stroom, alwaar zy Germanikus met de Vloot vonden, die ook niet weinig door den storm zal geleden gehad hebben. Hy scheepte hier de afgematte benden, en bragtze, waarfchynlyk, naar de eene of de andere Legerplaats in het Eiland der Batavieren, alwaar het gerugt van hunnen dood reeds gelooopen hadt, behouden terug (f).

Germanikus verzamelt eene

Den Winter voorby zynde, maakte hy zig tegen 't voorjaar gereed, om den Germanischen

(f) TACIT. ANN. I. Cap. 70.

(6) De Heer ALTING is van gedagten, dat deeze hoogte in Groningerland, in het kwartier Hunfingo, gezocht moet worden, en wel ter plaatse, alwaar nu het Dorp *Leens* ligt. Hy merkt aan, dat het woord *Lee* of *Lee*, eene hoogte beteekent, waarvan men nog zegt, *op 't Loo*, en *op de Loen*, voor *op de hoogte*, en *op de hoogten*. Het Dorp *Leens*, nu, legt op eenen grond, die rondsom hoog verheeven is, en fchyn't van die hoogte zynen naam ontleend te hebben. *Germ. infer.* P. I. p. 56.

fchen Oorlog ten einde te brengen. Hy liet Vloot in
 ten dien einde, onder 't opzigt van *Antejus*, het Eiland
 Silius en Cécina, eene Vloot van omtrent der Bata-
 duizend Schepen bouwen, behalven verschei- vieren.
 den' andere korte Vaartuigen, die, om de 16.
 Zee te beter te kunnen klieven, smal van
 voor- en agterfteven en breed van buik ge-
 maakt werden. Sommige hadden platte bo-
 dems, op datze, aan den grond raakende,
 te minder schade mogten lyden. Daar wa-
 ren 'er ook met roers ten wedereinde, om, by
 't schielyk wenden van 't geroei aan deezen
 of aan geenen kant te kunnen aanleggen. Vee-
 len waren met bruggen gevloerd, om Schiet-
 gevaarten, Paarden en Lyftogt te kunnen
 draagen. Tot de algemeene Zamelplaats dee-
 zer Vloote, werdt, volgens gewoonte, het
 Eiland der Batavieren bestemd, daar men ge-
 makkelyk aankomen kon, en dat welgelegen
 was, om het Leger te ontvangen (g). Ter-
 wyl de Vloot verzameld werdt, zondt Ger-
 manikus Silius met eenen hoop Volks tegen
 de Katten. Hy zelf, verneemende, dat de
 fterkte, door zynen Vader Druzus op de Lip-
 pe gebouwd, belegerd was, voerde zes
 Keurbenden derwaards; doch de Belegeraars,
 zynen aantogt verneemende, braken de be-
 legering op, en trokken af; na dat zy den Al-
 taar, die, daar omtrent, voor Druzus opgeregt
 was, en de Graftombe, voor Varus Keur-
 benden gefligt, omver geworpen hadden.
 Germanikus herbouwde den Altaar; doch de
 Tombe te vernieuwen vondt hy ongeraaden.
 Silius

(g) TACIT. ANN. II. CAP. 6.

Silius voerde, vermids de aanhoudende slagregens, niet anders uit, dan dat hy, benevens de Gemaalin en Dogter van ARPUS, Koning der Katten, een' maatlyken buit bekwam (*h*).

XVII. Ondertusfchen was de Vloot vervaardigd, Hy vaart door de Graft van Druzus naar de Noordzee.

Komt aan den Eemsstroom,

In welken verſcheiden Batavieren, hunne zwemkonst toonen willende, verdrinken.

cn aan het Eiland der Batavieren, nevens den vooruitgezonden lyftogt, aangekomen. De Schepen werden daar onder de Keurbenden en Bondgenooten verdeeld; waarna de Vloot den Ryn opvoer. De Graft van Druzus bereikt hebbende, badt Germanikus zynen afgestorven' Vader, dat hy hem, die nu zyn spoor volgde, met de herdenkenis van zynen raad en heldendaaden, ondersteunen wilde. Hierop zeilt hy voort, door de Zuiderzee en Oceaan, tot aan den Eemsstroom toe. Hy ontscheepte 't Krygsvolk, aan deeze zyde van die Rivier, 't welk geen kleine misflag was; naardien hem dit naderhand noodzaakte, verſcheiden' dagen met het maaken van Bruggen te spillen. De ruitery egter en de Keurbenden geraakten, eer de Vloed nog aanwies, gelukkiglyk, over de eerste ondiepten. De agterhoede, onder welke de hulpbenden waren, werdt, vermids de Batavieren hunne zwemkonst toonen, en den baas in 't water speelen wilden, t'eenemaal ontschaard; 't welk sommigen van deeze meesterlyke zwemmers duur te staan kwam, alzo zy in den Eemsstroom ongelukkiglyk omkwamen (*i*).

Terwyl Germanikus zyn Leger hier ter neder-

(*h*) TACIT. ANN. II. Cap. 7.

(*i*) TACIT. ANN. II. Cap. 8.

nederfloeg, vernam hy, hoe de *Angrivariën* (7), een Volk, welk te vooren door de Romeinen onder 't juk gebragt was, weder afgevallen waren. *Sertinius* werdt 'er in der yl met eenige ruiters en ligtgewapenden op afgezonden, die van de begaane trouwloosheid met moorden en blaaken wraak namen.

Nu was Germanikus met zyn Leger aan den Wezerstroom gekomen. Aan de overzyde dier riviere, stonden de Cheruscen, onder 't bevel van Arminius, in slagorde (*k*). Germanikus vondt ongeraaden, de Keurben- den te waagen, zonder bruggen te slaan en wagtten te stellen. Hy liet dan de ruitery, onder 't bevel van Sertinius en *Emilius*, den stroom doorwaaden, en, om de magt des Vyands te verdeelen, op verscheiden plaatsen van deszelfs Leger, aanvallen. Daar de rivier op 't snelst affiep, brak KARIO- VALDA, Opperhoofd der Batavieren, door; en viel met de zynen terstond op de Cheruscen aan. Deezen, veinzende te vlugten, lokten hem in eene vlakke, met boschen omheind, waarin zy zig verborgen hadden. Toen te gelyk opryzende en van alle kanten uitspattende, vallenze met veel hevigheid op

Germani- kus trekt ophet Le- ger der Cherus- cen aan,
Karioval- da, Opperhoofd der Bata- vieren, wordt van de Cherus- cen in ee- ne hinderlaag gelokt.

(*k*) TACIT. Ann. II. Cap. 9.

(7) Uit TACITUS verhaal blykt, dat de *Angrivariën*, tuschen de Eems en Wezer, gewoond hebben. Hy zegt dat Germanikus, die nu tot aan de laatstgemelde Rivier genaderd was, vernam dat de *Angrivariën*, agter hem, afgevallen waren. Ann. II. Cap. 8. CLUVERIUS vindt overblyffels van hunnen naam, in de Stad en het Dorp *Engeren*. Germ. Antiq. Lib. III. Cap. XIV. p. 553.

Alwaar hy, nevens een gedeelte van den Batavifchen Adels, omkomt.

Arminius Leger wordt geflaagen. Sezithag, Schoonzoon van Ukromir, Legerhoofd der Batavieren, wordt gevangen.

op Kariovalda en de Batavieren aan. Sommigen booden wederftand, eenigen vlooden, veelen hadden zig in 't ronde digt op een vervoegd; die van de Cheruscen, van verre en van naby, getroffen werden, en eindelyk verftuiven moesten. Lang ftuitte Kariovalda de woede der Vyanden, den zynen alomme moed infpreekende en vermaanende om de kragt der aanftreevende benden te breeken, door zig in 't rond digt in een te fluiten. Zelfs eindelyk inbarstende, daar de fryd hevigst was, fnorren 'er zulk eene geweldige menigte van fchigten op hem af, dat hem eerst het Paard onder 't lyf geveld, en toen zyn eigen Jeeven benomen werdt. Een goed deel des Batavifchen Adels, trof dit zelfde lot. De overigen werden, door hunne eigene dapperheid, of door de ruiters, die hun, met Stertinus en Emilius, te hulp kwamen, uit het gevaar gered (1). Doch als 'er, weinige dagen daarna, een hevig gevegt tufchen beide de Legers voorviel, begunftigde het Krygs-lot de Romeinen Arminius Leger werdt geflaagen, en de nederlaag van Varus op 't felst gewrooken. Onder de gevangenen, bevondt zig ook SEZITHAG, Zoon van EGIMIR, Legerhoofd der Cheruscen, en zyne Vrouw RHAME, Dogter van UKROMIR, Legerhoofd der Batten of Batavieren (m) Na den flag, deedt Germanikus, aan den Oever der Elve, een zegeteken van wapenen opregten, met dit trots byfchrift;

HET

(1) TACIT. Ann. II. Cap. 17.
(m) STRABO Libr. VII. p. 447.

HET HEIR VAN TIBERIUS CEZAR, DE VOLKEN TUSSCHENDEN RYNEN ELVE AFGEORLOOGD HEBBENDE, HEEFT DEEZE GEDENKTEKENEN AAN MARS, JUPITER EN AUGUSTUS TOEGEHIELIGD (n).

't Was nu midden in den Zomer: evenwel zondt Germanikus eenige Keurbenden te lande naar de Winterlegeringen; het overig Le-ger fchepte hy op de Vloot, en voerde het door de Eems in de Noordzee; alwaar zy eerlang door eene geweldige Hagelvlaag overvallen werden. Ook beliep hun een zwaare stormbui, die, van alle kanten opsteckende, de Schepen wel haast in verwarring bragt; terwyl de Soldaat het bootsvolk in den weg liep, of verkeerden dienst deedt. Hierop, den wind naar 't noorden zwaaijende, werden de Schepen, of in volle Zee weggerukt, of gefmeeten tegen de naaste Friefche of Oostfriefche Eilanden, die, vermids de blinde banken, gevaarlyk waren. Die nog zee hielden, wierpen paarden, vee, pakken, wapenen zelve overboord, om 't hol der Schepen te verligten, welken vast ter zyde water fchepten. Verfcheiden Schepen zyn in Zee gezonken; anderen aan verder gelegen onbewoonde Eilanden geftrand, alwaar de Krygsknegten van honger en kommer vergingen, uitgenomen die genen, welken by de aan land gedreeven Paarden het lyf gehouden hadden. De drieriemige Galei van Germanikus kwam in het Land der Kauchen aan. Hy, voet aan land

XVIII.
Germani-
kus vloot
wordt, op
de Noord-
zee, van
eene ge-
weldig
storm be-
loopen.

gezet

(n) TACIT. ANN. II. Cap. 22.

gezet hebbende, was zoo mistroostig over de geleden' schade, dat hy, dag en nacht, langs de stranden en uithoeken liep, zig zelv' de schuld van deezen ramp geevende. Zyne vrienden konden hem ter naauwer nood wederhouden, dat hy zig niet in die zelfde Zee wierp, in welke zoo veelen van de zynen gesneuveld waren. Eindelyk ging de wind leggen. Ettelyk Schepen kwamen, met het veranderen van wind en stroom, reddeloos terug; die Germanikus, in aller yl, herstellen deedt, en heenen zondt, om de Eilanden te doorzoeken; vanwaar zy eenige Schepen en Volk terug bragten. De Angrivarier, die onlangs wederom met de Romeinen bevredigd waren, hebben 'er ook eenigen van dieper gelegen' Volken gelost, en aan Germanikus overgeleverd. Sommigen, die in Britannie aangedreeven waren, werden van de Koningkjes van dit Eiland terug gezonden. Elk, naar dat hy van verre kwam, vertelde wonderen van de kragt der dwarrelwinden; van vogels, daar men nooit van gehoord hadt, en van zeegedrochten, die eene gemengde gedaante van beesten en menschen hadden (8): 't zyze die waarlyk gezien hadden, of liever uit vreeze gewaand hadden te zien (o).

't Gerugt van de zeeschade der Romeinen hadt

(o) TACIT. Ann. II. Cap. 23, 24. Verg. de Morib. Germ. Cap. XLVI.

(8) PEDO ALBINOVANUS heeft deezen togt in digtmaat beschreeven, en zwygt niet van de vreemde Zee-gedrochten en andere zeldzaamheden, die op den zelve zonden zyn gezien geweest. Doch men schynt al te deeze vertellingen voor digtkundige verzierfels te moeten houden. Vide CLERIC. ad *Fragm. P. Albino-*
vani vers. 6.

hadt, ondertusfchen, de Germaanen de wapenen wederom doen opvatten. Germanikus zondt Silius met de dertigduizend knegten en drieduizend Ruiters tegen de Katten; terwyl hy zelf, met grooter magt, de *Marsen* overviel. In deezen togt, werden de Landen deezer Volken, wyd en zyd, verwoest, en een Leger-arend der Keurbende van Varus, die in dien oord, van zyne nederlaag af, begraven geweest was, wedergekreegen. Het Krygsvolk, federt, wel gemoed in de Winterlegeringen geleid zynde, ontving van Germanikus rykelyke vergoeding voor het geleden ongemak op zee (p).

Op eenen van Germanikus togten over den Friefchen bodem, moet hem gebeurd zyn, 't gene men by sommige Schryvers vindt aangetekend. Men verhaalt (q), naamlyk, dat hy, het Leger over den Ryn gebragt hebbende, aan den Zeekant ecne bron vondt van zoet water, welk, gedronken zynde, de kragt hadt, van, binnen twee jaaren, de tanden te doen uitvallen, en de gewrigten der knieën los te maaken. De Geneeskundigen, zo 't fchynt de Griekfche, die onder de Romeinen woonden, noemden deeze kwaal * Mondeuvel en † Schinckefmert. De Friezen weezen Germanikus een kruid aan, het *Britannisch Kruid* geheeten, welk tegen deeze kwaale gebruikt werdt; en niet alleen tegen de ongemakken des monds en der zenuwen; maar zelfs tegen de steeken

De Friezen wyzen Germanikus het Britannisch kruid aan.

* *Stomacace.*
† *Sceletyrbe.*

van

(p) TACIT. ANN. II. Cap. 25, 26.

(q) PLINIUS LIVR. XXV. Cap. 2.

van adders en slangen zeer heilzaam was. Men is 't, onder de Kruidkenners, gantsch niet eens, welk dit Britannisch Kruid geweest zy. 't Gemeen wil 'er Lepelbladen van maaken. Anderen hebben 'er de Betonie; anderen wederom een ander gewas door verstaan (*r*).

Germani-
kus keert
naar Ro-
me en
sterft.

17.

Tiberius ondertusfchen, Germanikus Krygs-
room benydende, ontboodt hem te Rome, om,
zo 't heette, de eer der Zegepraal te genieten
(*s*). Hy verliet dan deeze Gewesten, na dat
hy, zo men wil (*t*), hier te Lande, en wel
niet verre van Leiden, te Roomburg of in het
Huis te Britten, eene School opgeregt had, in
welke de Batavifche jeugd in de Romeinfche
Taal en Zeden onderweezen werdt. Eerlang
werdt hy naar 't Oosten gezonden (*v*); alwaat
hy, door beffel van Tiberius, met vergif werdt
omgebragt (*w*).

XIX.
Opftand
der Frie-
zen tegen
de Ro-
meinen.
28.

Eenige jaaren hierna, ftonden de Friezen
tegen de Romeinen op; meer door derzelve
gierigheid getergd, dan uit ongeduld in de ge-
hoorzaamheid. Druzus, die dit Volk aan 't
Roomfche Ryk fynsbaar hadt gemaakt, hadt
het, de geringheid van hun vermogen in
aanmerking neemende, eene gemaatigde
fchatting van Osfenhuiden, ten behoeve van
't Krygsvolk, opgelegd; zonder dat iemand
naauw agt gaf, wat vastigheid of grootte
dezelve hadden. Naderhand kreeg *Ulemius*
de

(*r*) Zie H. CANNegiET. Differt. de Herba Britannica &c.
p. 40.

(*s*) TACIT. Ann. II. Cap. 26.

(*t*) CORN. AURELIJ Batavia. p. 106. G. VAN LOON Aloude
Holl. III. I. Deel, bl. 61.

(*v*) TACIT. Ann. II. Cap. 43.

(*w*) TACIT. Annal. II. Cap. 69, 72.

de regeering over de Friezen in handen, die scherper toezag, en ruggen van wilde Ossen uitlas, naar welke hy wilde, dat de Friezen de huiden leveren zouden. Deezen viel dit geweldig hard, alzo hun Land wel van Boschen, vol van zeer groote Dieren; maar hunne Weiden slegts van maatelyk Vee voorzien waren. Eerst leverden zy dan de Ossen zelve, toen de Akkers, en eindelyk Vrouwen en Kinderen ter slavernye over. Hieruit ontstondt verbittering en klagten. Doch deezen onverhoord blyvende, liep men te wapen. De Soldaaten, die met het innen der Schatting bezig waren, werden allereerst aangepakt, en zonder genade opgeknoopt. Olennius ontweek 's Volks woede, in eene sterkte, *Flevum* geheeten, die, volgens sommiger gedachten (x), op het thans verlaaten Eiland Grind, tusfchen Flieland en ter Schelling, gebouwd was, en in welke een goed getal van Romeinen en Bondgenooten, ter beveiliging van de Noord-Zee, in bezetting lag (y). De Friezen belegerden dit slot; doch den aantogt van *Apronius* verneemende, braken zy 't beleg weder op, en trokken af, om hun eigen land te beschermen. Want deeze, wien nu het gebied in Neder-Germanie (9) aanvertrouwd was, Apronius voert'er zyne benden tegen aan, en onder dezelve, de Kani-nefaaten en Bata-vieren,

(x) Z. L'EPRE Onderz. over de Gesteldh. van Holland bl. 12, 13.

(y) TACIT. Ann. IV. Cap. 72.

(9) Door *Neder-Germanie* verftondt men, ten deezen tyde, dat deel van het Belgisch Gallie, 't welk men naderhand het *tweede Germanie* genoemd heeft, zig strekkende, langs den Ryn, van de Rivieren de Moezel of Aar af, tot ver beneden Keulen toe. 't Zal hier na te pas komen, hier over nog iets aan te tekenen.

was, hadt de Standaards der Keurbenden, uit het bovenste Wingewest, en de Keurlingen der Hulptroepen, zo Voetvolk als Ruitery, by zig ontbooden, en beide de Heiren den Ryn afgevoerd, en in Friesland geworpen. De naaste ondiepten stevigde hy toen met dammen en bruggen, om den zwaarsten hoop daarover te zetten. Ondertuschen, den grond ergens waadbaar gevonden hebbende, beval hy aan ééne van de twee (z) thans in dienst zynde Vleugels der Kanineslaaten, aan al het Germanisch Voetvolk, 't welk zig toen in het Romeinsch Leger bevondt, en gevolglyk ook aan de Batavieren (a), den Vyand van agteren te omringen. De Friezen, zig in slagorde gesteld hebbende, dreeven de Ruitery der Bondgenooten, en die der Keurbenden, welke hun te hulp gekomen was, op de vlugt. Naderhand kwamen 'er drie, en toen nog twee ligte Regementen op de Friezen af, die veel verrigt zouden hebben, haddenze eenpaarig aangevallen. Nu, het een na het ander aantrekkende, gavenze den ontordenden niet alleen geen en moed; maar verloorren dien zelve, door de verbaasdheid der vlugtenden. Apronius schikte de overige hulpbenden, onder *Cethegus Labeo*, naar den stryd; die, 't gevaar der zynen bemerkende, om de hulp der Keurbenden zondt. De Krygsknegten der vyfde Keurbende spatten voor uit, verjaagen de Friezen, na een hevig gewegt, en reddden de regementen en vleugels, die reeds mat van wonden waren. Veele Oversten

De Romeinen en hunne Bondgenooten worden gellaa-gen.

(z) LIPSIJ not. in TACIT. ANN. II. Cap. 73.

(a) TACIT. HIST. LIBR. IV. Cap. 12.

versten en Honderdmannen der Romeinen waren in deezen fryd gefneuveld. Men vernam, uit de Overloopers, dat 'er, by het Woud van *Baduhenna* (1), door het rekken van den fryd tot 's anderen daags, negen honderd Romeinen waren afgemaakt. Vier honderd anderen, die de hoeve van *Kruptorix* (2), welke eertyds fynsbaar geweest was, ingenomen hadden, voor verraad vreezende, waren op elkanderen aangevallen, en hadden de een den ander' omgebragt. *Apronius* vondt niet geraaden, wraak over dit bedryf der Friezen te gaan vorderen, noch de gefneuvelde Lyken te begraven (b). *Onderstusfchen* werdt, door dit voorval, de Friefche naam, onder alle de Germaanen, vermaard. *Tiberius* ontveinsde te Rome de geleeden' schade, om dat hy niemant den Oorlog tegen de Friezen aanbeveelen wilde; en de Raad bekreunde 't zig ook weinig, of de uiterfte grenzen des Ryks te schande gemaakt werden (c).

Tiberius overleeden zynde, kreeg *Kajus*, Zoon van *Germanikus*, het hoog gezag

37.

(b) TACIT. ANN. IV. Cap. 73.

(c) TACIT. ANN. IV. Cap. 74.

(1) *Badubenna* is, naar allen fchyn, de naam eener Godinne geweest, aan welke dit Woud toegeheiligt was. Men wil, dat het, in de Zevenwolden, niet meer dan drie uren van de Zuiderzee, gelegen hebbe, en wel in een Dorp, 't welk nog den naam van *Holtpade*, dat is *Pader-*, of *Baderhout* of *Bosch*, draagt. *ALTING Notit. Germ. inf. P. I. p. 14.*

(2) *Cruptoricis Villa* of de Hoeve van *Kruptorix* fchynt niet verre van het *Baduhenner* Woud gelegen te hebben; doch de eigenlyke plaats is onbekend.

zag in handen (*d*). Deeze, hier te Lande, onder de Soldaaten verkeerende, hadt, gelyk wy te vooren reeds aantekenden, den naam van KALIGULA aangenomen, dien hy sedert behieldt. Hy was, in zyne jeugd (*e*), met de vallende ziekte gekweld geweest, en hadt daar uit, of, zo anderen willen, uit eenen Minnedrank (*f*), hem, sedert, door zyne Gemaalin Cezonia gegeven, eene foort van geraaktheid in de hersenen behouden, die hem, by vlaagen, overviel, en somtyds tot de belagchelykste buitenspoorigheden aandreef; waarvan ook het Eiland der Batavieren getuigenis heeft gedraagen.

XX.
Belagchelyke
togt van
Kaligula
naar het
Eiland
der Batavieren.

40.

't Liep nu in het derde jaar van zyne Regceering, en hy was uit Rome getrokken, om het bosch en den stroom Levene, gelegen omtrent het tegenwoordig Hertogdom Ferrare, te bezigtigen. Doch op reis vermaand zynde, om zyne Batavische Lyfwagt voltallig te maaken, besloot hy ylings eenen togt herwaards te doen. De Keur- en hulpbenden werden, zonder uitsfel, van alle kanten, by een getrokken, de nieuwelingen met veel strengheid te hoop gerukt, en overvloed van allerlei Lyftogt verzameld. Kaligula maakte dikwils zo sterken spoed, dat de Lyfschutbenden, wildenze hem byhouden, genoodzaakt waren, de Legertekens, tegen alle gewoonte aan, op Lastbeesten te leggen, en zo den trein te volgen. Somtyds trok hy wederom zo langzaam

(*d*) TACIT. ANN. VI. Cap. 50. EUTROP. LIB. VII. Cap. 12.
(*e*) SUETON. in Caligul. Cap. L.
(*f*) JUVEN. Sat. VI. vers. 615.

zaam voort, dat hy zig, in eenen draagzetel, van agt mannen op de schouderen torsfen liet; en beval, dat het gemeene Volk, uit de Steden, welken hy voorby of doortrok, de wegen gelyk veegen en voor 't fluiven met water besproeijen zou (*g*). Dus kwam hy, ver- zeld van eenen dartelen hoop Schermers, Dansers en Vrouwvolk, omtrent den Ryn aan den Zeekant; en dus waarschynlyk in het Eiland der Batavieren aan (*h*), voorgeevende de Germaanen te willen beoorlogen. Niet lang hadt hy hier geweest, of ADMINIUS, Zoon van CINOBELLINUS, eene der Koningen van Britanje, van zynen Vader uit het Ryk gejaagd zynde, kwam, met eenen kleinen aanhang, tot hem over. Kaligula nam deezen Jongeling terstond in zyne bescherming, en schreef weidsche brieven naar Rome, als of men hem het gantsche Eiland was komen opdraagen (*i*). Men wil, dat Kaligula, deezen Adminius, en zynen byhebbenden Britten, het Hof van Agrippina, 't welk aan de uitwatering des Ryns by Katwyk gebouwd was, tot hun verblyf zou afgegaan hebben, en dat het, naar hen, sedert, het *Huis te Brit-* Oor-
ten zou zyn genoemd geweest (*k*). En waar- sprong
lyk, men heeft, onder de overblyffels van der be-
het Huis te Britten, een geldstuk gevonden, naaming
van het
op het welk men de vier eerste Letteren van Huis te
den naam CUNOBELLINUS, en van de Stad Britten.

CAMU-

- (*g*) SUTTON in Caligul. Cap. XLIII.
 (*h*) DION. CASS. Libr. LIX. pag. 626. B. C.
 (*i*) SUTTON. in Calig. Cap. XLIV.
 (*k*) G. VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bladz. 6.

CAMULODUNUM, nu *Walden* geheeten, spelt (l).

Kaligula's gewaande overwinning der Germaanen. Kaligula ondertusfchen geen moeds genoeg hebbende, om den togt tegen de Germaanen te onderneemen, hadt dwaasheids t' over, om 'er zig, door eene gewaande overwinning, de eer van toe te fchryven. Op zekeren dag, beveelt hy eenigen zyner Germanifche of Batavifche Lyftrauwanten, over den Ryn te trekken, en zig aldaar in de Bosfchen te verbergen. Na het middagmaal, komen zy hem, volgens ontvangen last, met groote verbaasdheid boodfchappen, dat de Vyand in aantogt was. Hy loopt te wapen, en rent, van zyne boezemvrienden en eenige Ruiters verzeld, naar het naaste Bosch; alwaar zig de voorgemelde Germanifche Lyftrauwanten, die de rol van Verfpieters fpeelden, verfteeken hadden. Kaligula beval hier den zynen, eenige boomen om te houwen, en van dezelve Zeegetekens op te regten. By toortflicht wederom gekeerd, bestrafte hy die geenen, welken hem, op zynen roemryken togt, niet verzeld hadden, over hunne blooheid en vuidigheid. De anderen befchonk hy met Kroonen van een zonderling maakfel, welken, door de afbeeldingen der Zonne, Maane en Sterren, onderfcheiden waren. Hy noemdeze *Verfpietkransfen*, om dat zy, tot eene belooning voor het verfpieten des vyands, uitgedeeld werden (m).

Kaligula doet eenige Jongelingen,

Terwyl Kaligula zig hier te Lande ophieldt, hier,

(l) OUDAAN Roomfche Mogenth. blaadz. 114.
(m) SÆTON. in Calig. Cap. XLV.

liet hy eenige Jongelingen, die aan de Ro- uit ver-
meinen voor Gyzelaars overgeleverd waren, maak, ge-
en, zo men wil (*n*), in een door Germani- vangen
kus opgerecht School, in de Romeinsche ze- zetten.
den onderweezen werden, van daar ligten
en heimelyk verzenden. Doch kort daar-
aan, over maalyd zittende, stondt hy schie-
lyk op, en gaf eenigen Ruiteren bevel, om de
Jongelingen, die hy voorgaf uit hunne Gy-
zeling ontvlooden te zyn, na te jaagen. Dit
geschiedde, en de arme knaapen werden in
boeijen gesmeeten. Kaligula liet de Hop-
huiden, als of 'er eene gevaarlyke ondernee-
ming in til geweest was, gewapend by zig
ter tafel komen, en vermaande hen, met een
bekend vers uit Virgilius (*3*): *Zy zouden maar
moed houden, en op gemakkeliker tyden wag-
ten.* Ook liet hy niet na, op den Raad en 't
Volk, in eenen brief, te schempen, *dat zy, ter-
wyl de Vorst in 't oorloogen was, en voor vee-
le gevaaren bloot stondt, zig in Gastmaalen,
Ren- en Schouwspelen, en andere vermaake-
lykheden verlustigden* (*o*).

Hier na liet hy, voorgeevende eenen togt Zyn bñ-
naar Britanje te willen doen (*p*), het leger ten'poo-
op strand in slagorde stellen, en begaf zig, rig gevegt
op eene drieriemige Galei, in Zee. Doch, tegen de
kort daar na, te rug keerende, klom hy op Zee, en
den Veldheers Zetel, deedt het stormtuig buit van
hoorens
aan scheps-
aan pen.

(*n*) G. VAN LOON Aloud. Holl. Hist. I. Deel, bladz. 69.

(*o*) SUTTON. in Collig. Cap. XLV.

(*p*) DION. CASS. Libr. LIX. p. 659.

(*3*) Men vindt het in *Aeneid*. Libr. I. vers. 211. Dus
lijdt het:

Durata & vosmet rebus servate secundis.

Hy
wordt,
om zyne
grillen,
van zekere
Kaninefaat
bespot.
Stigt eene
vuurbaak
op strand.

aanvoeren en de krygsklaroenen steeken, even als of men eene Stad belegeren ging. Eindelyk beval hy, den geschaarden Krygsknegten, die geen van allen wisten wat de Veldheer in 't zyn hadt, hunne schooten en stormhoeden met hoorens en schelpen te vullen: *Dir was*, zeide hy, *de buit, dien zy op den Oceaan bevogten hadden, en die waardig was naar Rome gevoerd te worden* (q). Zo belagchelyk kwam elk dit bedryf voor, dat 'er van zekeren Kaninefaat, Vader van eenen BRINIO, waarschyntlyk daar omtrent woonagtig, openlyk en ongestraft, de spot mede gedreven werdt (r). Kaligula sligtte, ondertuschen, zo 't schynt, ter gedagtenis van het overwinnen der Zee, eenen hoogen Tooren, dien sommigen aan de Vlaamsche kust, by de eerste uitwatering des Ryns, geplaatst hebben (s): maar die, naar alle waarschyntlykheid, nergens anders gestaan heeft, dan omtrent het Huis te Britten. De plaats wordt nog van de Vischers de Tooren van *Kala*, of enkelyk *Kalla* of *Kaillart* genoemd (t), 't welk eene baarblykelyke verkorting van *Kaligula* is. Deeze Tooren diende ook tot eene Vuurbaak, naar welke de Schepen, by nagt, hunnen koers rigtten. Kaligula deelde, na dit alles, aan ieder' Soldaat, honderd *Denariën* (4) uit, en even als of deeze milddaadig-

(q) SUTTON. in *Calig. Cap. XLVI.*

(r) TACIT. *Hist. Libr. IV. Cap. 15.*

(s) CLUVER. *German. Ant. Libr. II. Cap. XXXVI. p. 490.*

(t) OUDAAN *Roomsche Mogenth. bladz. 19. A. MIREN Ann. Belg. & Burg. p. 12.*

(4) Men reket eenen *Denarius*, in 't gemeen, op ruim zes Holiandsche stuivers; zo dat dit geschenk weinig meer dan dertig guldens beloopt heeft.

daadigheid alle paalen te boven ging, gaat heenen, zeide hy, en weest blyde met deezen overvloed (v).

Omtrent deezen tyd, deedt hy de prachtige Verkoopt de Huisfieraaden van zyne ter bal- fieraaden lingfchap veroordeelde zusters, benevens der- enz. van zelfver flaaven en vrye bedienden, aan den Ryn zyne zus- omtrent den Oceaan (w), en dus waarfchyn- ters, om- trent den Ryn. lyk in het Eiland der Batavieren, opveilen en verkoopen. Daar was, hier te Lande, immers in Gallie, toen reeds zo veel overvloed, dat 'er, voor dit alles, geweldige fommen gelds befteed werden. Kaligula, die winziek en verkwistend van aart was, werdt hier door aange- moedigd, om alle de huisfieraaden van het oude Hof zynen Voorzaaten uit Rome her- waards te ontbieden, op dat hy dezelve hier ook te gelde zou kunnen maaken. Tot het vervoeren van dit alles, werden de huurwagens en Bakkers-Molenpaarden in be- flag genomen: 't welk, zegt men, van zo veel gevolg was, dat men te Rome dikwils gebrek aan brood hadt, en dat veelen hun pleitgeding verlooren, om dat ze, by mangel van Ry- tuigen, ten beftemden dage, niet voor de Regters verfchynen konden (x).

Kaligula maakte, voor zyn vertrek naar Doet zig Rome, alles tot eene grootsche Zeegepraal te Rome gereed. Sommige gevangenen, misfchien eene zee- gepraal wel de voorgemelde Jongelingen, en eenige bereiden. overgelopen Germaanen zouden de staatfie helpen vermeerderen. Ook moesten eeni- gen

(v) SUTTON. in Calig. Cap. XLVI.

(w) DION. CASSII Libr. LIX p. 656. C. D. E.

(x) SUTTON. in Caligula. Cap. XXXIX.

gen van de kloekste en aanzienlykste Galliërs de Personaadje van Germananen speelen. Ten dien einde, beval hy hun, Germanische naamen aan te neemen, de Germanische taal te leeren, en hun hair, op de wyze der Germananen, lang te laten groeijen en geel te verwen. De drieriemige Galei, met welke hy in Zee gesteken was, werdt, een goed stuk wegs te lande, naar Rome gevoerd. Hy schreef aan de Verzorgers, dat men hem, met de minste kosten, eene Zeegepraal bereiden moest, die egter zoo luisterryk moest zyn, als of zy regt gehad hadden, om 'er de goederen van alle menschen toe te besteeden (y). Dus verliet Kaligula deeze Landen. Te Rome gekomen, vondt hy 't Volk, om zyne euveldaaden tegen hem dermaate verbitterd, dat hy, niet lang na zyne aankomst, door het Vloekverwantschap, van welk *Kasfius Chérea* het hoofd was, omgebracht werdt (z). De Germanische of Baravische Lyfwagten, den moord van hunnen Heer vernomen hebbende, vatteden de wapenen tegen zyne moorders op, en bragten niet alleen verscheiden van dezelve; maar ook eenige onschuldige Raadsheeren, die hun in 't oog liepen, om 't leeven (a).

XXI. **KLAUDIUS**, Zoon van den berugten Klaudius herstelt Druzus Aftaar. Druzus en Broeder van Germanikus, kreeg, na Kaligula, 't Ryks bestier in handen (b). Hy

(y) SUTTON. in Calig. Cap. XLVH.

(z) SUTTON. in Calig. Cap. LVIII.

(a) Id. ibid. JOSEPH. Antiq. Jud. Libr. XIX, Cap. I. §. 27. Tom. I. Edit. Haverkamp.

(b) SUTTON. in Claudio Cap. X.

Hy was nog onlangs hier te Lande by zynen Neeve Kaligula geweest, niet zonder gevaar zyns leevens, alzo Kaligula 't zeer euvel opnam, dat men hem zynen bedaagden Oom toezondt, als of 't ware om hem, eenen Jongeling, te regeeren (c). En sommigen zyn van gedagten, dat hy, kort na zyne verheffing tot de Keizerlyke Waardigheid, zekeren Altaar, van welken men een overblyffel, met een gebrekkelyk opschrift, in de grondslagen van het Huis te Britten, gevonden heeft, herbouwd zou hebben (d). Sedert ondernam hy eenen togt tegen de Britten; in welken hem de Bataviëren, en onder deezen ook (5) KLAUDIUS CIVILIS, Overste eener Bende Batavische hulpelingen (e), bystonden; en door het vaardig overzwemmen der stroomen, de overwinning hielpen behaalen, over welke hy naderhand te Rome zeegepraalde (f).

De Bataviëren hielpen hem tegen de Britten.

44.

Weinige jaaren hier na, ondernamen de Kauchen, met hunne Rooffchepen, de Kusten

van

XXII. De Kani-nefaat Gannas-kus schuimt.

(c) SÆTON. in Claudio Cap. IX.

(d) SCRIV. Tab. Antiq. Bat. p. 180.

(e) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 12. 32.

(f) DION. CASS. Libr. LX. p. 673, 679.

(5) Dat Civilis onder deeze hulpelingen geweest zy, blykt hier uit, dat hy zelf verklaart (TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 32.) vyf en twintig jaaren in de Romeinsche Legers gediend te hebben. En deeze verklaring deedt hy onder 't Burgemeesterschap van Galba en Vinius, 't welk op 't jaar 69 van de gemeene Tydrekening valt. Van hier 25 jaaren te rug rekenende, komen wy op het tegenwoordig jaar 44. Civilis schynt, in deezen Oorlog, ook vriendschap met Vespaziaan gemaakt te hebben; alzo hy, zes en twintig jaaren na deezen tyd, betuigde dat hy Vespaziaan als Onderdaan gekend hadt, en dat zyne eerbiedenis voor dien Vorst zeer oud was. Zie TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 26.

met sche- van Gallie onveilig te maaken. Zy werden
pen der bestierd door den Oversten GANNASKUS,
Kauchen, die, een Kaninefaat van geboorte, en lang
langs de die, een Kaninefaat van geboorte, en lang
Gallische voor hulpfoldaat onder de Romeinen gediend
kusten. hebbende, sedert tot de Kauchen overgeloop-
pen was, en zig nu, door zyne Zeefchuime-
ryen, begon berugt te maaken. Hy wist dat
de Galliërs ryk, doch magteloos ter Zee wa-
ren, en stroopte daarom, met ligte Vaartui-
gen, langs hunne Kusten. Aan DOMITIUS
KORBULO was midlerwyl 't bestier over Ne-
der-Germanie opgedraagen, en hy reeds her-
waards op weg, toen de vyandelykheden der
Kauchen (6) bekend werden. Zo dra was
hy niet, op of omtrent het Eiland der Bata-
vieren, aangekomen, of hy voerde de drie-
riemige Galeijen, door den Kil des Ryns, en
de overige Schepen, door de Wadden en
Stroomgaten, in Zee. Wel haast werden de
Rooffchepen van Gannaskus in den grond ge-
boord, hy zelf met schande naar huis gejaagd
en alles wederom bevredigd.

Wordt
van Kor-
bulo ver-
jaagd.

XXIII. De Friezen zelve, hoe moedig zy ook, sedert
Korbulo de nederlaag van Apronius, geweest waren,
overheert zo 't schynt, verzet over het verlies, 't welk hun-
de Frie- zen

(6) Tacrus noemt de Kauchen (*de Morib. Germ.*
Cap. XXXV.) de edelsten der Germaanen, en hy zegt,
dat zy, vry van rovery en van verongelyking hunner
nabuuren, hunne grootheid door regtvaardigheid hand-
haafden. Hier ontmoetnze ons als Zeefchuimers.
Zouden ze dan van Gannaskus bedorven zyn? of heb-
ben ze eerst naderhand den roem van regtvaardigheid
verkreegen? of moet men agten, dat de grootste hoop
goed, en een klein gedeelte van 't Volk kwaad geweest
zy?

ne Nabuuren, de Kauchen, gelceden hadden, kwamen nu by, en handelden met Korbulo, aan wien zy Gyzelaars overleverden. Hy wees hun Akkers aan, om te bebouwen, gaf hun Wetten en voorzag hun van Vroedschap en Majestraaten; en om hen te beter te be-teugelen, bouwde hy eene sterkte in hun Land (7). Ook zondt hy eenige Luiden af, om de Kauchen tot onderwerping te lokken, en Gannaskus, door list, van kant te helpen. Dit laatste gelukte hem; doch hierdoor werden de gemoeden der Kauchen te meer ontroerd, en 't zaad van wederspannigheid op nieuws onder hen gezaaid. Te Rome, werdt Korbulo's bedryf van sommigen gepreezen, van anderen misduid. *Waarom, morde men, haalde hy zig eenen Vyand op den hals? Verloor hy'er by; de Staat zou de schade draagen moeten; en zo hem de overwinning te beurt viel, zou hy, in Vredestyden, al te gedug; en den vuidigen Vorst zelfs over de hand zyn.* Klau-dius vaardigde daarom brieven aan Korbulo af, by welken hem 't geweld tegen de Germaanen verbooden, en bevolen werdt de bezettingen wederom aan deeze zyde des Ryns te

(7) Men wil, dat deeze Sterkte gestigt werdt ter plaatse, alwaar sedert de Stad Groningen gebouwd is geworden. De goede gelegenheid, die hier tot het bouwen eener Sterkte gevonden wordt, maakt dit waar-schynlyker. 't Is zelfs ten hoogsten opmerkelyk, dat'er, in de Regeering van Groningen en in de Groninger landswetten, veel overeenkomst met de Romeinsche Regeeringsvorm en Wetten bespeurd wordt, 't welk men voor een gevolg houdt van de wetten, die Korbulo, hier omtrent, gemaakt heeft. Zie M. ALTING *Natit. Germ. ipser.* P. I. p. 48.

te brengen. Hy deedt dit niet zonder ongenoegen, en werden dus de Friezen wederom van het Romeinsch Krygsvolk ontslaagen (*g*).

XXIV. Korbulo, die eenen strengen Krygstugt gewoone was te onderhouden (*h*), beval, op Hy graaft eene Graft, waar door Ryn en Maas vereenigd worden. dat de Soldaat door ledigheid niet ontaarden zou, naar 't voorbeeld van Druzus, eene graft uit den Ryn in de Maas te maaken, die een- of drie en twintig duizend schreeden lang zyn, en dienen zou, zo om de gevaarlyker omreis, door de Noordzee te ontwyken, als om te maaken, dat de twee gemelde Rivieren, by 't wasfen van 't water, zo ligt niet over hunne oevers zouden vloeijen; maar zig in de nieuwe Graft ontlasten konnen (*i*). Sommigen willen ook, dat Korbulo van de aarde der gegraaven' Graft eenen Dyk tegen de Noordzee opgeworpen hebbe (*k*). Doch dit is onzeker; als mede, in wat gedeelte van dit Land, de Graft van Korbulo gemaakt zy geweest. Daar zyn 'er, die gewild hebben, dat men 'er de Vliet, die van Leiden, door Delft, naar Maasland loopt, voor houden moest (*l*). Anderen egter hebben, met meer grond, beweerd, dat de Lek van Wyk te Duurstede af, tot aan het Dorp Leksmonde toe, de Graft van Korbulo zy (*m*). Wederom anderen

(*g*) TACIT. ANN. XI. Cap. 18 & 19. DION. CASS. Libr. LX. p. 685. D.

(*h*) TACIT. ANN. XI. Cap. 18.

(*i*) TACIT. ANN. XI. Cap. 20. DION. CASS. Libr. LX. p. 685. E.

(*k*) ALTING Germ. inf. P. I. p. 47.

(*l*) P. CLUVERIUS de tribus Rhemi Alv. Cap. VI.

(*m*) J. FLEISCH. A. GHILDE AANN. op den vertaalden Cluverius Hoofdst. VI. bl. 116.

deren strekken die Graft van Krimpen tot aan Leksmoede uit (*n*). In deeze onzekerheid, kieze elk 't gene hem best aanftaat, of ftelle anders, met fommigen, dat de Graft van Korbulo, al voor veele eeuwen, wederom met aarde gevuld, en dus tegenwoordig nergens meer te vinden is (*o*).

Korbulo, dit gewigtig werk voltrokken hebbende, keerde naar Rome te rug, alwaar hem de eer der zeegepraal, over het betugelen der Kauchen, werdt toegeftaan (*p*). Na zyn vertrek, ontftonden 'er, in Britanje, alwaar *Ostorius* toen het bevel hadt, nieuwe beroerten, die, by gebrek van Romeinfche Keurbenden, alleenlyk door behulp der Bondgenooten, onder welken buiten twyfel de Batavieren zullen geweest zyn, tydig gefild werden (*q*).

Klaudius federt, door zyne eigene Gemalin, vergeeven zynde, werdt van *NERO*, haaren voorzoon, in 't Ryksbestier, opgevolgd. By deezen Vorst, bleeven de Germanifche of Batavifche Lyfwagten hunne waardigheid behouden (*r*), gelykze ook die zelfde gediensfigheid aan zyne Moeder *Agrippina* beweezen (*s*).

Nero hadt eenige maanden geregeerd, toen *PAULINUS POMPEJUS*, die van zynent wege 't bevel hadt over 't Leger aan den dyk van Druzus langs den Ryn.

(*n*) G. VAN LOON *Aloude Holl. Hift. I. Deel, klasse. 78.*

(*o*) *ALTING Germ. inf. P. I. p. 48.*

(*p*) *TACIT. Ann. XI. Cap. 20.*

(*q*) *TACIT. Ann. XII. Cap. 32.*

(*r*) *TACIT. Ann. XV. Cap. 58.*

(*s*) *TACIT. Ann. XIII. Cap. 13.*

55. den beneden-Ryn, een zwaarwichtig werk, in het Eiland der Batavieren, ondernam. De Dyk, dien Druzus, drie en zestig jaaren geleeden, langs den linker' oever van den middelkil des Ryns, gelegd hadt, was niet lang genoeg, om het Batavisch Eiland overal van de overstromingen des Rynwaters te bevryden. Paulinus stelt dan zyne Soldaaten te werk, en doet den begonnen Dyk, zo 't schynt, tot aan de uitwatering des Ryns by Katwyk toe, voltrekken (t).

XXV. De Friezen nemen eenige akkers in. Ondertuschen morde men in 't Leger, dat den Stedehouderen 't regt benomen was, om tegen den vyand te velde te trekken. Dies hebben de Friezen, hiervan niet onbewust, de jeugd, door de Boschen en Poelen, en den onstrydbaaren ouderdom, door de Meeren, tot aan den oever des Ryns gevoerd, en de Akkers, die men, ten behoeve der Soldaaten, hadt laten ledig leggen, in bezit genomen. Hier toe werdenze aangezet, door VERRITUS en MALORIX, die toen over dit Volk het gebied voerden, voor zo ver de Germaanen zig lieten regeeren. Pas hadden ze de Landen ingenomen, of ze bouwden 'er Huizen, wierpen 't zaad in de aarde en bearbeidden die, als hunnen Vaderlyken grond. Maar *Dubius Avitus*, die, na Paulinus, met de regeering over Neder-Germanie belast was, dreigde de Friezen met de Romeinsche wapenen, zo zy niet naar hunne oude wooningen te rug keerden, of nieuwe akkers van den Keizer verwierven. Verri-

tus

(t) TACIT. ANN. XIII. Cap. 53.

tus en Malorix, hierdoor in verlegenheid gebragt, trokken naar Rome, om hun beklag by den Keizer te doen. Daar gekomen, werden zy, terwyl Nero ander werk hadt, in den Schouwborg van Pompejus geleid, om daar eene vertooning van de Roomfche grootheid te aanschouwen. Hier zaten de Friezen ledig rondsomme te zien; want in 't fpeelen, waarvan zy geen verftand hadden, vondenze ook geen vermaak. Zy vraagden ondertusfchen die genen, welken hen geleiden, naar de perfoonen, die in 't ruim zaten, naar het onderscheid des rangs, wie de Ridderfchap, en waar de Raad ware? eindelijk, zagenze eenige, in uitheemsch gewaad, in de zetels der Raadsperfoonen zitten, en gevraagd hebbende, wie dezelve waren, kreegenze tot antwoord, dat men deeze cerbewees aan Gezanten van Volken, die, in dapperheid en vriendschap jegens de Romeinen, uitftaken. *Geenerlei menschen*, riepzinze daar op uit, *gaan de Germaanen in wapenen of trouwe te boven*. Met tredenze van hunne plaatfen af, en gaan onder de Raadsheeren zitten. 't Welk, fmaakende naar eene aloude bruskheid en prysfelyken naaryver, van niemant euvel werdt opgenomen. Nero zelf befchonk hen beide federt met het Roomsche Burgerregt; doch beval, dat hunne Landsgenooten de ingenomen' akkers wederom ruimen moesten. De Friezen, op dit bevel weinig paffende, werden door de hulpruiters, misfchien de Batavifche, die de hardnekkigften versloegen, of gevangen namen, genoodzaakt zig naar 's Keizers

Verritts en Malorix, Opperhoofden der Friezen, trekken naar Rome.

Hun zotterling gedrag in den Schouwborg.

De Friezen moesten de in bezit genomen akkers weder afstaan.

wil te voegen (*v*). De ontruimde akkers werden federt door de *Anzibariën* (8), die door de Kauchen uit hun Land gedreeven waren, ingenomen; doch Avitus, dit niet gedoogen willende, jaagde 'er hen met geweld weder uit (*w*).

XXVI. Niet lang hierna, werdt 'er wederom eene overwinning op de Britten behaald. *Paulinus Suetonius*, beslooten hebbende het Eiland *Mona* (9), welk de gewoone schuilplaats der overlooperen was; te overmeesteren, werdt daarin van de hulpruiters, onder welken waarschynlyk Batavieren waren (*x*), zo trouwelyk bygestaan, dat de vyand geslaagen, en het gantsche Eiland onder zyne magt gebragt werdt (*y*).

Nero, die zig, door allerlei gruweldaaden, onder de Romeinen gehaat maakte, was nu tot

(*v*) TACIT. ANN. XIII. CAP. 54.

(*w*) TACIT. ANN. XIII. CAP. 55, 56.

(*x*) TACIT. HIST. LIBR. IV. CAP. 12.

(*y*) TACIT. ANN. XIV. CAP. 29, 30.

(8) De *Anzibariën* of *Anzibariën*, dat is, zo men wil, *Eemsbauren*, schynen over de Boertange in de Friesche Moerasfen aan den oever van de Eems gewoond te hebben, alwaar nog eene lange en smalle streek Lands legt, welker Bewooners *Femslanders* en *Eemsboeren* genoemd worden: doch, door de Kauchen verdreeven, hebben zy de Landen, langs den regter oever der Druziaansche Graff, gelegen, in bezit genomen. ALTING *Germ. infer.* P. I. p. 6.

(9) CEZAR plaatst het Eiland *Mona* tussehen Engeland en Ierland. *De Bello Gallico* Libr. V. Cap. 12. 't Is twyfelagtig, of men 'er het Eiland *Anglesey*, dat by de Inwooners *Mou* heet, dan of men 'er het Eiland *Man*, dat de Inwooners *Menau* noemen, voor hebbe te houden. 't Eerste is my waarschynlykst. Sommigen zyn van gedagten, dat TACITUS van een ander *Mona* spreekt dan CEZAR. Zie CELLARIUS Libr. II. Cap. IV. p. 282.

tot die uitspoorigheid gefteegen, dat hy zyne Moeder eerst haare Germanifche of Batavifche Lyfwagt benam (z), en naderhand, door zekeren *Anicetus*, moorddaadig ombrengen liet (a). Dit verbitterde veelen dermate tegen den Keizer, dat 'er eene famenzweering tegen zyn leeven gefineed werdt. Doch dien aanflag ontdekt zynde, werden 'er verſcheiden' medeplichtigen gevar.

Nero hadt ondertuſſchen de Stad met zyne Batavifche en andere Lyffſchutbenden bezet, als op welke vreemden hy zig nu meer dan op de Romeinen verliet: en deezen betoonden ook hunnen yver in zynen dienst, met door de ſtraaten en wyken der Stad, en vervolgens langs 't platte land, en door de naaſte Steden te rennen, om elk, die men verdagt hielt, ter ſtraffe te ſleepen (b).

Fontejus Kapito hadt federt het Stedehouderſchap van Neder-Germanie bekomen, en 't zy om Nero in zyne wreedheid te believen, of om eenige andere reden, den Batavier JULIUS PAULUS, Broeder van Klaudius Civilis, eerst valſchelyk van muitery beſchuldigd, en toen laaten ombrengen. Civilis zelf, die, voor eenige jaaren, in Britannie, blyken van zyne trouwe, in dienst der Romeinen, gegeven hadt, werdt nu in boeijen geſlaagen, en naar Rome aan Nero gezonden, alwaar hy, geduurende de regeering van dien wreedten Vorst, gevangen bleef (c).

Daar

(z) TACIT. Ann. XIII. Cap. 13.

(a) TACIT. Ann. XIV. Cap. 9.

(b) TACIT. Ann. XV. Cap. 58.

(c) TACIT. Hiſt. Libr. IV. Cap. 13.

XXVIII. Daar zulke euveldaaden aan Bondgenooten des Ryks gepleegd werden, kan men ligtelyk vermoeden, dat het, in de Wingewesten, niet beter hebbe toegegaan. De Galliërs in 't byzonder hadden al overlang veel geleeden van Nero's strenge knevelerycn, die nog, zonder eenige hoop van verbetering, bleeven duuren. Aan KAJUS JULIUS VINDEK, eenen Galliër van Koninglyke afkomst, wiens Vader van Raadsheerlyken rang was geweest, was, uit hoofde van zyne aanzienlyke geboorte, de regeering in Gallie toevertrouwd. Sterk was hy van lighaam, schrande, voorzigtig, ervaaren in krygszaken, en stout van onderneemingen. Deezen verdrooten de verdrukkingen, die zyne Landsluiden van de Romeinen leeden, zo zeer, dat hy besloot, hun 't Roomsche juk van den hals te schuiven, en Nero zelv' van kant te helpen. Hy roept dan de menigte byeen, en stelt, op den Regterstoel gezeten, hun den aanslag voor, met breede uitmeering van Nero's wreedheden en aspersingen. Kortom, hy beweegtze allen tot toetseming, en de afval wordt beslooten (*d*). Nero hadt hiervan zo dra geene kennis gekreegen, of hy ontbiedt de veertiende Keurbende en de Batavische hulptroepen uit Britannie (*e*), alwaar zy tot nog toe geweest waren; om den afval van Vindex te wreeken. *Ver-ginius Rufus* ook, die van Nero's wege over het Leger in Germanie geboodt, rukt

(*d*) DION. Excerpt. Libr. LXIII. p. 724, 725.

(*e*) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 66.

rukt zyne Romemen, de Batavische Ruiters en andere Germanische hulpbenden (*f*) te hoop, om Vindex en den Galliërs den oorlog aan te doen. Hy staat zyn Leger voor *Vezontio* of *Bezanzon*; welke Stad Vindex party gekoozen en de poorten voor Rufus geflooten hadt. Vindex begaf zig wel haast op weg, om Vezontio te ontzetten, en floeg zyn Leger neder in het gezigt van die Stad. Ondertusfchen nodigde hy Rufus, door brieven, tot een heimelyk mondfprek, en men meent dat beide de Legerhoofden, federt byeen gekomen zynde, Nero's ondergang gezworen hebben. Vindex doet daarop zyn Leger voorttrekken, even als of hy voorhadt, de belegeraars van voor Vezontio te verdryven. En deezen, waanende dat Vindex hen waarlyk bevegten kwam, vatten, buiten bevel van Rufus, de wapenen tegen hem op, en storten met zoo veel geweld op de Galliërs in, dat zy, die deezen tegenstand geenszins verwagt hadden, wyken moesten, en in grooten getale afgemaakt werden. De Batavische Ruiters betoonden, by deeze gelegenheid, wederom hunne gewoonlyke dapperheid. Vindex, raadeloos en wanhoopig, over dit onvoorzien toeval, benam zig met eigen' handen het leven (*g*).

Met hulp
der Bata-
vieren
gedempt.

Nero's zaak werdt hier door egter niet veel bevoordeeld. Galba was reeds, door de Krygsknegten in Spanje, voor Keizer uitgeroepen, Verginius Rufus afgevallen (*h*), en agt

(*f*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 17.

(*g*) DION. Excerpt. Libr. LXIII. p. 725. D. E.

(*h*) DION. Excerpt. Libr. LXIII. p. 726.

Die de veertien-
de Keur-
bende
helpen
tegen-
staan, en
Italie van
Nero ver-
vreem-
den.

agt Batavische Ruiterbenden, die uit Britannie ontbouden, en nu in Italie aangekomen waren, hadden zig ook, in zo verre, tegen Nero verklaard, dat zy de veertiende keurbende, die iets ten zynen behoeve onderneemen wilde, daarin gedwarsboomd, en veel toegebracht hadden, om gantsch Italie van Nero te vervreemden (i). Dit alles trof den rampzaligen wreedaard zo diep, dat hy, vol vreeze en mistroostigheid, ter Stad uit vloodt, en zig naar de Landhoeve van zekeren *Faon* begaf. Daar vernemende, hoe de Raad hem voor Vyand des Vaderlands verklaard, en Ruiters uitgezonden hadt, om hem te vatten, stak hy zig zelv', alzo zyne gunstelingen hem dien wreeden dienst weigerden, uit wanhoop den strot af, wordende zyne beevende hand door den schandjongen *Sporo* beftierd (k).

XXIX. GALBA, Nero's opvolger, was zo dra niet te Rome gekomen, of de gevangen Batavier Civilis (l), werdt door hem in vryheid gesteld.

(i) TACIT. Hist. Libr. II, Cap. 27.

(k) DION. Excerpt. Libr. LXIII. p. 726, 727. AUREL. VICT. Epit. Cap. V.

(l) Dien TACITUS altoos *Klaudius Civilis* noemt, geeft hy hier (Hist. Libr. I. Cap. 59.) den naam van *Julius Civilis*. 't Zy dat hem zyn geheugen bedroogen, en hy den voornaam van Klaudius Broeder, dien hy elders (Hist. Libr. IV. Cap. 13. coll. cum Cap. 32.) *Julius Paulus* noemt, aan Klaudius gegeven hebbe; 't zy dat Civilis naam waarlyk Julius geweest zy. Ten minsten heeft men een oud opschrift ontdekt, in welk de naam van JULIUS CIVILIS gespeld wordt. Zie VOSSIUS de *Idolatria* Libr. II. in *Notis* GRONOVII ad TACIT. Hist. Lib. I. Cap. 59.

heid gefield (1). De Keizer vreesde dat de Batavieren, een forsfe Landaart, door het straffen van eenen hunner Edelen, van 't Roomsche volk vervreemden mogten. Ook zondt hy de voorgemelde Batavische hulptroepen, die met de veertiende Keurbende nu oncenig geworden waren, door hun Land, naar Britannie te rug (m). Deezen, in Germanie aangekomen, vernamen daar, hoe misnoegd de Germaanen in 't algemeen, en ook hunne Landsgenooten waren, om dat dezelve zig, door Galba's gierigheid, van de vrugt der overwinninge, op Vindex en de Galliërs behaald, verlieten zagen. Dit trof hun zo diep, dat zy de eersten waren, die, met den aanvang des volgenden jaars, den eed, anders dan in den naam des Romeinschen Raads, weigerden te doen. Zelfs vaardigdenze, aan de Batavische en andere Lyfschutbenden te Rome, boden af, die uit hunnen naam verklaarden, dat hun een Keizer, in Spanje gemaakt, mishagde, en dat zy zelve eenen anderen stonden te kiezen, dien alle de heiren zouden goedkeuren (n). Welk De Batavische Lyfwagt wordt afgedankt.

zondt

(1) TACIT. Hist. Libr. I. Cap. 59. & Libr. IV. Cap. 13.

(m) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 27.

(n) SUTTON. in Galba Cap. XVI.

zondt (o). Kort hierna werdt Galba, om zynen ouderdom en gierigheid, by 't volk in veragting geraakt zynde, van de Krygsknegten omgebragt (p).

Otho en Vitellius byna op eenen tyd voor Keizer uitgeroepen.

De Bata- vieren verklaaren zig voor Vitellius.

OTHO, die den aanslag tegen Galba's leeven bestierd hadt (q), werdt tot zynen opvolger verklaard. Doch aan den Nederryu was AULUS VITELLIUS, die daar van Galba's wege 't gebied voerde, al by deszelfs leeven, voor Keizer uitgeroepen (r). Ondertusfchen waren de voorgemelde agt Batavifche Ruiterbenden, in de Landen der *Lingoonen* (2), aangekomen. Elk hadt het oog op hen gelaagen, om te zien, wat zyde dit ervaren Krygsvolk, in deezen omme- zwaai der dingen, kiezen zou. Zy vallen, gelyk hunne Landsgenooten gedaan hadden, Vitellius toe, die, zig door zulk een magtig Bondgenootfchap gesterkt vindende, alles gereed maakte, om Otho in Italie te beoorloogen (s).

Hy bragt twee Legers op de been. Het één, welk omtrent dertigduizend man fterk was, werdt onder 't beleid van Cécina gesteld. Over het ander, welk uit veertigduizend man bestondt, kreeg *Fabius Valens* het bevel. Beide deeze Legers waren

van

(o) SUTTON, in Galba Cap. XII.

(p) TACIT. Hist. Libr. I. Cap. 57. SUTTON, in Galba Cap. XXIII.

(q) AUREL. VICT. Cap. VI.

(r) SUTTON, in Vitellio Cap. VII. TACIT. Hist. Libr. I. Cap. 57.

(s) TACIT. Hist. Libr. I. Cap. 57 & 59.

(2) Men is 't eens, dat de *Lingoonen* in 't Bisdom Langres in Champagne gewoond hebben. Zie CELLARIUS Lib. II, Cap. III, p. 184.

van Germanifche hulpbenden voorzien. En onder dat van Valens, bevonden zig de gedagte Batavifche Ruiterbenden. Valens moest den weg langs (3) *Lugdunum* neemen, de Galliërs, in 't doortekken, met verdrag of geweld, in Vitellius belang brengen, en door Savoye en Piemont, in Italie dringen. Cécina zou nader' weg opflaan, en door Germanie en het Peniner gebergte in Italie komen (t). Op den togt van Valens, rees on-eenigheid tuschen de Batavieren en de vyfde Keurbende. Wat 'er de oorzaak van geweest zy, wordt niet gemeld; maar wel, dat men van kyven haast tot vegten kwam, 't gene, vermids 'er de Soldaaten onder roeiden, op een' volflaagen ftryd zou uitgeloopen zyn, ten ware Valens, door het straffen van eenige weinigen, de Batavieren hadt doen denken aan zyn oppergezag, welk zy fcheenen vergeeten te hebben (v). Cécina, met zyn Leger in Zwitferland aangekomen, ontving daar de blyde tyding uit Italie, dat zig eenige benden, die omtrent de *Padus* of *Po* gelegerd waren, onder den eed van Vitellius begeven hadden. Hunne eigen' Honderd-mannen, die Otho niet kenden en aan Vitellius verpligt waren, hadden, van de kragt der aankomende Keurbenden en den roem des Germanifchen heirs zo breed by hen opgegeven,

(t) TACIT. Hist. Libr. I. Cap. 61 & 64.

(v) TACIT. Hist. Libr. I. Cap. 64.

(3) *Lugdunum* of Lions in Frankryk is eene overoude Stad, en, zo men wil, tweeënveertig jaaren voor de gemeene Tydrekening, door de Romeinen, gebouwd. Zie CELLARIUS Lib. II. Cap. II. p. 138, 139.

geven, dat zy tot de party van Vitellius overgingen, en verscheiden' aanzienlyke Steden, over de Po gelegen, aan Cécina afstonden (w). Dus viel alles wat tusfchen de Po en het Alpifch gebergte gelegen was, het bloeiendfte deel van Italie, Vitellius in handen. Zyne benden onderschepten, tusfchen Placentie en Pavie, honderd Ruiters en duizend Vlootelingen, en behaalden nog eenige andere voordeelen op Otho's aanhangers; 't welk hen zo zeer aanmoedigde, datze zig langer door ftoomen noch oevers keeren lieten

XXX. De Batavieren en de andere Overrynfche Germaanén, die onder Cécinas benden waren, want Valens bevondt zig toen in 't Narbonenzer Gallie, werden zoo heet op 't yegten, dat zy ondernamen de Po, tegen over Placentie, over te zwemmen. Omtrent welke Stad, zy eenige verfpieders van Otho's party opvingen, en den anderen zulk eenen fchrik aanjoe-gen, dat dezelve den hunnen al bevende boodfchapten, hoe Cécina met het gantsche heir in aantogt was (x).

't Leedt ook niet lang, of hy toog met zyne benden over de Po, en floeg het beleg voor Placentie (y). De ronde Schouwburg, die buiten de Stad ftondt, en het grootfte gebouw van gantsch Italie was, werdt terftond in brand gefteken (z). 's Daags daaraan, zag men, met den morgenftond, de veften vol van voorvegters, terwyl de velden van

(w) TACIT. *Hift. Libr. I. Cap. 70.*

(x) TACIT. *Hift. Libr. II. Cap. 17.*

(y) TACIT. *Hift. Libr. II. Cap. 20.*

(z) TACIT. *Hift. Libr. II. Cap. 21.*

van gewapende mannen blonken. De Keurbenden stonden in eenen digten drom; de hulptroepen waren verspreid. Men schoot en wierp 'er, met pylen en steenen, naar 't hoogste der muuren. De belegerden troffen, van om hooge, de Germanische en Batavische Regimenten; die, naar de wyze hunnes Lands met naakte lighaamen en de schilden boven de schouders, onder 't aanheffen van een nors Krygsgezang, en 't rammelen der schilden, rockelooslyk toeliepen. De Keurbendelingen, met berden en horden gedekt, poogden de muuren te ondermynen, en de poorten te overweldigen. Doch van binnen hieldt men zwaare molensteenen gereed, die men op de aanvallers van boven neder ploffen liet, waardoor veelen verpletterd werden. Men boodt zo dappere tegenweer van de vesten, dat Cécina zig genoodzaakt vondt, het beleg op te breeken, en over de Po naar Kremone te rug te keeren. In 't afstrekken, ga-

De Germanen en Batavieren lyden veel in 't beformen van Placentie.

Julius Brigantikus, Zusters Zoon van Civilis, gaat tot de party van Vitellius over.

Valens, sedert met zyn Leger te Pavia gekomen, kreeg daar de handen vol werks aan het stillen eener muiterye, die lang onder zyne benden gesmeuld hadt, en nu op 't hevigst was uitgeborften. De agt Batavische Regimenten.

XXXI. Trotse taal van agt Batavische Regimenten.

(a) TACIT. *HER. Libr. II. Cap. 22. & Libr. IV. Cap. 70.*

menten, die zig, van 't Land der Lingoonen af, by Valens Leger gevoegd hadden, begon- den zig hoe langer hoe trotser aan te stel- len. Langs de Tenten der Keurbenden lie- penze stoffen, *hoe zy't waren, die de Veertien- delingen ingetoomd, Nero van Italie beroofd en 't gantsch geluk des Oorlogs in hunne hand had- den.* Hard viel dit smaal den Soldaat en den Veldheer, terwijl de rugt, door kyven en twis- ten, bedorven werdt. Valens begon zelfs te vermoeden, dat 'er, onder deeze ongebon- denheid, heimelyke ontrouw school (*b*). Wel te pas werdt hem geboodschapt, hoe Otho's Vloot eene Vleugel der Treviren en (*4*) *Ton- geren* verjaagd hadt, en hoe 't Narbonenzer Gallie vast omringd werdt. Hier heenen be- veelt hy een gedeelte der onrustige Batavieren te trekken, zo 't heette, om deeze Volken, die met Vitellius verbonden waren, by te springen; doch inderdaad, om de oproerige Regementen te verspreiden en hunne magt dus te verdeelen. Doch nauwlyks was dit bevel rugtbaar geworden, of hunne Medge- zellen begonden te klaagen; en de Keurben- den zelve sloegen aan 't morren, *dat men hen van den bystand dier allerdapperste Man- nen beroofde; dat die oude Krygsluiden, over- winnaars in zo veele Oorlogen, nu men den Vyand voor zig zag, gelyk als uit de spits weg- geleid werden. Zo het Gallisch Wingewest van*

Valens
hun Veld-
heer wil
hen uit
het Leger
verzen-
den.

Daar zig
de Keur-
benden
tegen
kanten.

(*b*) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 27.

(*4*) De naam der *Tongeren* geeft genoeg te kennen, dat zy omtrent de Stad Tongeren, in Luikerland, ge- woond hebben. Zie CELLARIUS Libr. II. Cap. III. p. 216, 217, 233.

meer belang was, dan Rome en de behoudenis des Ryks; men mogt hen allen derwaards zenden: doch zo de ziel der zeege aan 't overmeesteren van Italie hing, dan moest men de sterkste leden niet van het lighaam des Legers afscheuren (c). Valens, die hen dit forselyk hoorde uitflaan, beval zynen trouwanten, op hen loste gaan, en het gemor te stillen. Doch hierdoor nog meer ontsteken, randenze hem aan, en smyten met steenen. Hy neemt de vlugt; doch zy zetten hem agter na; roepende, *dat hy den roof der Galliën, en 't loon van al hunnen arbeid agter de hand hielt*. In zyne Legerent gekomen, rukkenze de pakken los, en doorwroeten de aarde met schigten en spietfen. Valens hadt zig ondertusfchen, in 't gewaad van eenen Slaave, by eenen Tien-deman der ruiteren verborgen. De Legermeester *Alfenus Varus*, ziende dat de muitery een weinig begon te bedaaren, bediende zig van deeze list, om dezelve nog verder te stillen. Hy verboodt den Honderdmannen ronde te doen, en deedt de trompetten zwygen. De muiters, die dit niet gewoon waren, stonden als versuft, en zagen elkanderen met verbaasdheid aan, merkende dat hen nu niemant regeerde. 't Leedt niet lang, of zy verzogten, eerst met zwygen en berouw, en eindelyk met bidden en traanen om vergiffenis van den gepleegden moedwil. Toen kwam Valens, dien zy verloren waanden, wanhavenig en schrijvende te voorschyn, en verwekte zo veel erbarming.

Zy rat-
den hun-
nen Veld-
heer aan
en door-
wroeten
zyne Le-
gerent.

Zy wor-
den doos-
list tot
stilland
gebragt.

(c) Tacit. Hist. Libr. II. Cap. 28.

ming, gunst en vreugde in de gemoeden der Krygsknegten, dat zy hem, omringd van Arenden en Legertekenen, al juichende naar den Spreekzetel voerden. Hy gedroeg zig zeer gemaatigd, en heeft 'er slegts weinige beschuldigd en niemant ter straffe gevorderd: waarmede deeze gevaarlyke oproer gelukkig gestild werdt (*d*).

XXXII. Terwyl Valens zyn Leger by Pavia nederfloeg, ontfing hy de tyding van Cécina's ongelukkig gevegt. 't Scheelde weinig, of de pas gedempte muitery was by deeze gelegenheid wederom ontsteken, want de Soldaaten begonden te morren, dat zy, door 't bedrog en fukkelen van Valens, uit den fryd gebleeven waren. Nu haddenze rust noch duur, maar rukken, zonder den Veldheer af te wagen, voor de Legertekens heenen, en vervoegen zig by Cécina's heir (*e*). De vereenigde Legers beslooten den kryg tegen Otho's aanhang met alle kragt voort te zetten (*f*). Men slaat eene brug over de Po, ter plaats daar, in 't midden van dien stroom, een Eiland was. De Schermers van Otho's Leger wenden al hunnen vlyt aan, om zig, met schuiten, van dit Eiland meester te maaken, en van daar het bouwen der brugge te verydelen. Maar de Batavische en andere Germanische Hulpbenden waren hun te gaauw, en kwamen zweemmende op het Eiland. De Schermers, met hunne schuiten naderende, poog-

(*d*) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 29.

(*e*) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 30.

(*f*) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 31.

poogden de Germaanen wel wederom te verdryven; doch deezen, die 't Land onder de voeten hadden, streeften met meer voordeel dan de aanvallers uit hunne schuitjes, en troffen hen met hunne pylen veel wifer van den oever. De betouterde Schermers dedden vast hunne schuiten hellen, doordien zy elkanderen, om de pylen te ontwyken, naar ééne kant drongen. 't Welk geene kleine verwarring onder de roeijers veroorzaakte. De Germaanen en Batavieren, hierdoor aangemoedigd, hadden de stoutheid van tot den middel toe in 't water te springen, de schuiten by de agterstevens te grypen, te beklimmen, en sommigen geheel onder water te haalen. Dit zeldzaam gevegt geschiedde in 't gezigt van de wederzydsche Legers, en naar maate dat de Vitelliaanen zig meer over den gelukkigen uitflag daarvan verblydden; scholden die van Otho's aanhang te vinniger op den uitvinder van deeze mislukte onderneeming. De schuiten werden eindelyk r'eenemaal ontfnoerd, en de vlugt der aanvalleren maakte een einde van deezen waterstryd (g).

Niet lang hier na werden de Legers, om-
 trent *Bedriakum* (5), handgemeen (h). Ot-
 ho's benden behaalden in 't eerst eenig voor-
 deel, doch Alfenus Varus, sedert, de Batavi-
 sche

(g) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 35.

(h) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 39 & 41.

(5) Anderen schryven *Bebriacum* of *Betriacum*. Men wil, dat de plaats tusfchen Kremona en Verona gelegen hebbe. Vide EUTROPII Libr. VII. Cap. 17. *ibidemque Not.* ANNÆI TANAQUILLI FABRI F.

sche Ruiters op de Schermers van Otho, die over den stroom geraakt waren, afgezonden hebbende (*i*), werden deezen niet alleen in den stroom te rug gejaagd en daar afgemaakt; maar de gantsche magt van Vitellius's vyands Leger van ter zyde aangevallen zynde, vlooden de Othoniaanen, van alle kanten, naar Bedriakum. Zy werden van de overwinnaars vervolgd, die eene geweldige slagting onder hen maakten, en den weg stopten met doode lighaamen (*k*). Otho, de nederlaag der zynen vernemende, benam zig met eigen handen het leeven; waardoor Vitellius het Ryksgebied alleen in zyne magt kreeg, en van den Raad en 't Volk voor Keizer erkend werd (*l*).

De Germaanen worden van wegen den Raad bedankt voor de beweezen' oorlogsdiensten. De Germanische heiren, die zo veel deel in deeze overwinning gehad hadden, werden, van wege den Raad, door eene staatelyke bezending, met lof en dankzegging begroet (*m*). Vitellius was ondertuschen niet zonder vreeze voor den moed der Keurbenden, die wel gekneusd, maar geenszins verbroken was. Verspreid door Italic, en onder de verwinnaars gemengd, sloegen zy vyandelyke taal uit. De Veertiendelingen in 't byzonder loochenden openlyk overwonnen te zyn; beweurende, dat de Keurbenden, in den stryd by Bedriakum, niet tegenwoordig geweest, en de togtpligtige Soldaaten alleen uit

(*i*) PLUTARCH. *in Othone* p. 1072. B.

(*k*) TACIT. *Hist. Libr. II. Cap. 43.*

(*l*) SERTON. *in Othone* Cap. XI.

(*m*) TACIT. *Hist. Libr. II. Cap. 55.*

mit het veld gedreeven waren. Hierom vondt Vitellius goed, hen wederom naar Britannie te zenden, vanwaar hen Nero opontbooden hadt. De Batavische Regementen, die, onder Nero, reeds tweedragtig tegen hen geweest waren, moesten zig, om derzelve vermoed in te toomen, op Vitellius last, nevens hen legeren (n). En de vrede duurde niet lang, onder zulke afkeerige benden. 't Gebeurde, te *Augusta Taurinorum* (6), dat zeker Batavier eenen Ambagtsman, dien hy voor eenen bedrieger hieldt, najaagde, terwyl dezelve van eenen Keurbendeling, die by hem t'huis lag, beschermd wierdt. De spitsbroeders van weerskanten liepen daarop toe. Men kwam van schelden tot doodslaan, en daar zou een felle sryd ontstaan zyn, ten ware twee Hofregementen, zig de zaak der Veertiendelingen aantrekkende, deezen een hert onder den riem gesteken, en den Batavieren schrik aangejaagd hadden. Vitellius, dien tweespalt verneemende, beval den Veertiendelingen alleen naar Britannie te trekken, en voegde de Batavieren, om hunne beproefde trouwe, eerst by zyn eigen Leger (o); doch vrezende, dat zy iet geweldigs tegen de Keurbenden onderneemen mogten, zondt hyze, niet lang daarna, naar Germanie (p),

Vitellius zendt de Batavieren, nevens de veertien- de Keurbende, naar Britannie.

Doch deezen op weg oneenig wordende, scheidt hy de Batavieren van hun af, en zendtze naar Germanie.

al-

(n) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 66.

(o) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 66.

(p) TACIT. Hist. Libr. II. Cap. 69.

(6) Niemand twyfelt, of *Augusta Taurinorum* heet thans *Turin*, zynde de Hoofdstad van Piemont. CÆSAR. Libr. II. Cap. IX. p. 410.

alwaar zy den Romeinen, die nog met den burgerkryg belemmerd waren, ecrang, ook eenen uitheemfchen Oorlog hielpen berokenen.

VADERLANDSCHE
 HISTORIE.
 TWEEDE BOEK.

I N H O U D.

- I. Oorlog tusſchen de Batavieren, onder Klau-
 dius Civilis, en de Romeinen. II. Verbond
 der Batavieren en Kanineſaaten. Brinio,
 door de laaſten, tot Legerhoofd verheeven,
 Twee Romeinſche Legerplaatsen verbrand.
 III. De Romeinen, door de Batavieren, Ka-
 nineſaaten en Friezen, geſlaagen. IV. An-
 dermaal verjaagd. V. Batavieſche benden
 verlaaten den dienst der Romeinen. Slag by
 Bonna. VI. Civilis beſtormt Vetera, en be-
 legert het naderhand. VII. Zonderling ſtorm-
 tuig der Batavieren. Civilis dringt de Tre-
 vieren tot den afval. VIII. Hy overmeestert
 Aſciburgium; en wordt van Vokula's heir
 overvallen. IX. Gevegt met de Romeinſche
 Koorenhalers. Civilis neemt Gelduba in. X.
 Verklaart zig vyand der Romeinen, en be-
 weegt de Galliërs tot den afval. XI. De Ka-
 nineſaaten en Marezaaten, door Klaudius
 Labeo, overvallen. XII. Hongersnood te Ve-
 tera; welk ingenomen wordt. Ontrouw der
 Germaanen. Velleda, Germaniſche Waar-

zegster. XIII. Onderhandeling met de Agrippiners. Civilis, door Labeo, gestuit. XIV. De Tongeren gaan tot Civilis over. Sabinus ongelukkige togt. XV. Krygstoerusting en der Romeinen. De Treviren geslaagen. XVI. Cerialis komt in Germanie. Valentinus gevangen en gedood. XVII. Cerialis versmaadt het gebied over de Galliën. De Romeinen overvallen. XVIII. Slag tusfchen de Romeinen en de verbonden' Volken. De Ubiën vallen Civilis af. XIX. Britanifche Vloot, door de Kaninefaaten, bevogten. XX. Gevegt op 't verdronken Land. Nederlaag van Civilis. XXI. Stad der Batavieren verbrand. Druzus Dyk geflegt. XXII. De Legerplaaisfen te Arenakum, Batavodurum, Grinnes en Vada overvallen. XXIII. Aanslag op de Romeinifche Vloot. XXIV. Het Eiland der Batavieren geplonderd. XXV. Vrede tusfchen de Romeinen en Batavieren. XXVI. De Romeinen overmeesteren eerst Mona, daar na Britannie, met hulp der Batavieren. Stout bestaan van eene bende Uzipeeten. XXVII. Domitiaans belagchelyke zegepraal over de Germaanen en Batavieren.

I. **D**e Batavieren, die nu, langer dan eene Beginfels des Oorlogs, tusfchen de Batavieren, onder't beleid van Klaudius Civilis, eeuw, met het Roomfche Volk verbonden geweest waren, en deszelfs magt dikwils in hun Land gezien hadden, waren, door het Bondgenootfchap met hun magtiger geenszins gefleeten; maar hadden den Romeinen, tot nog toe, volgens de voorwaarden des Verbonds, mannen en wapenen gele-

geleverd, die lang in de Germanische oor- en de Ro-
 logen geoefend waren, en volgens de oude meinen.
 instelling, ten minsten doorgaans, door de 69.
 edelsten hunner Landsluiden, bestierd werden
 (a). KLAUDIUS CIVILIS, één dier Ba-
 ravische Krygsoversten, en van Koningklyke
 afkomst, stak boven zynen Landaart en bo-
 ven veele uitheemschen in schranderheid en
 krygskunde uit, en was gewoon, zig by
 Sertorius en Hannibal te vergelyken, om
 dat hy, even als deeze Krygshelden, maar
 één oog hadt (b). Hy was wel door Gal-
 ba uit zyne gevangenis ontslaagen, en naar
 zyn Vaderland te rug gekeerd; maar onder
 Vitellius wederom in gevaar geraakt; alzo
 hem 't verbitterd Leger ter lyffstraffe vor-
 derde. Euvel werdt dit by zyne Landslui-
 den opgenomen. Hy zelf schiep hoop, om
 zig te wreken, uit de rampen, die de Ro-
 meinen door den Burgerkryg leeden (c). Dug-
 tende nogtans, dat men hem als eenen vy-
 and tegengaan zou, indien hy het Bondge-
 nootschap met de Romeinen openlyk ver-
 brak, veinsde hy de party van VESPASIAAN,
 die nu, in Palestina, alwaar hy den oorlog
 voerde, voor Keizer uitgeroepen was (d),
 toegedaan te zyn. Hiertoe werdt hy aan-
 gezet, door brieven van *Antonius Primus*,
 man van Burgemeesterlyke waardigheid en
 te

Civilis
 veinst
 Vespa-
 ziaans
 party te-
 gen Vi-
 tellius te
 kiezen.

(a) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 12.
 (b) PLUTARCH. in Sertorio. p. 569. E.
 (c) JOSEPH. de Bello Jud. Libr. VII. Cap. IV. p. 405. Edit.
 Haverkamp. Tom. II.
 (d) EUTROP. Libr. VII. Cap. 19.

te Rome in veel aanzien (*e*); die hem vermaande, *hy zou de hulptroepen, die Vitellius uit Germanie ontboden hadt, en, onder schyn van eenen gevreesden oproer onder de Germaanen de Keurbenden zelve te rug houden. Hordeonius Flakkus, Bevelhebber over 't Leger aan den Nederryn (f), die naar Vespaziaan helde, hadt Civilis ook, in persoon, hiertoe opgehitst (g). Midlerwyl hieldt Civilis het geheim van zynen aanslag verborgen; doch kreeg eerlang gelegenheid, om dien in 't werk te stellen.*

Vitellius beveelt eene werving te doen in het Eiland der Batavieren.

Vitellius hadt bevolen eene werving, tot het voltallig maaken zynen Troepen, onder de Batavieren, te doen. Gaarne zou dit oorlogszugtig Volk dien last gedraagen hebben, was dezelve niet merkelyk verzwaaard geworden, door de gierigheid en overdaad der werveren. Deezen genoegden zig niet, met kloeke jongelingen tot den Krygsdienst te vorderen; maar zy persten 'er ook oude en magtelooze luiden toe, op dat zyze naderhand, om geld, wedrom ontslaan mogten. De onbejaarden zelve, als zy maar van eene schoone en ryzige gestalte waren, gelyk de Batavische jeugd doorgaans was, werden tot onkuischheid weggesleept. Dit wangedrag verwekte wrevel en afkeer onder de Landzaaten. En de aansligters van den opstand tegen de Romeinen bragten 't daar toe, dat de begonnen² werving alomme verboden werdt.

Staat van de krygsmagt der

Civilis bediende zig van deeze gunstige gelegenen

(*e*) TACIT. Hist. *Libr. IV. Cap. 2. 4.*

(*f*) TACIT. Hist. *Libr. II. Cap. 57.*

(*g*) TACIT. Hist. *Libr. IV. Cap. 13.*

legenheid. Hy kende den zwakken staat der Romeinsche krygsmagt, hier te Lande. Hy wist, dat de Keurbenden, thans langs den linker' oever des Ryns gelegerd, niet voltal-<sup>Romei-
nen, langs
den Ryn.</sup> lig waren (*h*). Daar lagen 'er, naamlyk, zes in 't geheel; twee te Maguntiakum (*i*), eene te Bonna (*k*), en eene te Novesium (*l*). De twee overigen sloegen zig cerlang te (*m*) Vetera neder (*l*). Ieder Keurbende bestondt, voltal-<sup>* Colbar-
tes.</sup> lig zynde, uit zesduizend man (*n*). Doch de Keurbende, te Bonna gelegerd, schynt maar uit weinig meer dan dricduizend man bestaan te hebben (*o*); en die te Vetera kwamen, waren ieder niet boven de tweeduizend vyfhonderd man sterk (*p*). De Romeinen hadden, daarenboven, nog agt Batavische * Ruiterbenden in dienst (*q*); die, met elkanderen, op verre na, geene drie-^{tes.} duizend man konden uitmaaken (*r*). Ook hadt Civilis hoop, om hen van de zyde der Romeinen af te trekken. De gantsche Krygsmagt der Romeinen, langs den Rynkant, zal dus, vermoedelyk, ten deezen tyde, want

(*h*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 56.

(*i*) TACIT. Hist. Libr. I. Cap. 9. Libr. IV. Cap. 13, 24, 33, 59, 71.

(*k*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 19, 25

(*l*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 26, 33.

(*m*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 18, 35.

(*n*) VEGETIUS de Re militari Libr. II. Cap. 2 & 6.

(*o*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 20

(*p*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 22.

(*q*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 15. verg. Libr. I. Cap. 52. en Libr. IV. Cap. 17 & 19.

(*r*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 20.

(*l*) Wy zullen in 't vervolg aanwyzen, waar deeze vier Legerplaatsen der Romeinen gelegen hebben.

want tegen het einde des Krygs, is zy nog met vier Keurbenden en eenig Paardenvolk versterkt geworden (s), geene twintigduizend man hebben kunnen uitmaaken. Dit Krygsvolk lag, in verscheiden' Legerplaatfen, van tegen over den Meinstroom af, tot in het Eiland der Batavieren, aan den Zee-kant, toe, verspreid; en was, dus verdeeld, te onbekwaamer, om behoorlyken tegenstand te bieden.

Civilis
hitst de
Batavie-
ren op
ten oor-
log.

Civilis, van dit alles niet onbewust, roept, onder schyn van een Gastmaal, de aanzienlyksten des Landaarts en de wakkersten der Gemeente, in een Heilig Woud (2), by een. En hen, door den nagt en vrolykheid, verhit ziende, heft hy aan van den krygsroem des volks, en telt op, tot den einde toe, het onregt, de rooveryen en de andere ongemakken der dienstbaarheid, die hun nu van de Romeinen schein gedreigd.

(s) TACIT. *Hist. Libr. V. Cap. 14 & 19.*

(2) Welk dit *Heilig Woud* geweest zy, is geheel onzeker. Sommigen verstaan 'er het *Haagsche Bosch* door, Anderen het *Schaakenbosch*, tusschen den Haag en Leiden, welk, na het midden der zestiende eeuw, uitgerooïd zynde, thans niets meer van zyne oude gedaante heeft overbehouden. Zie G. VAN LOON *At-oude Holl. Hist. I. Deel, bl. 99.* Anderen wederom oordeelen, dat men dit Woud niet in het Eiland der Batavieren; maar tusschen de Waal en de Maaze zoeken moet. Zie PH. CLUVERIUS *Germ. Ant. Libr. II. Cap. XXXVI. p. 496.* en M. ALTING *Notit. Germ. infer. P. I. p. 103.* TACITUS beschryft het niet nader, dan met den naam van *Heilig Woud*, en Heilige Wouden, alwaar Offerdiensten geschieden, waren 'er, ten deezen tyde, in overvloed, hier te Lande. Zie TACIT. *Hist. Libr. IV. Cap. 22.*

dreigd te worden. Zy werden, sprak hy, *ni langer als Bondgenooten, gelyk eertyds; maar als Slaaven gehandeld. Zelden kwamen de Stedehouders om kennis te neemen van de roof- en bloedgierigheid der Oversten en Honderdmannen, aan welken men hen overleverde. Nu was 'er wederom eene werving bestemd, door welke de ouders van de kinderen, en de broeders van de broeders, als voor 't laatst, werden afgescheiden. Nimmer was de Romeinsche Staat kranker geweest; en in de winterlegeringen niets dan buit en oude luiden. Zy moesten slegts de oogen opslaan, en zig, door de ydele naamen der Keurbenden, niet verschrikken laten. Hun schoot puik van Voetvolk en Ruiters over; de Germanen waren hunne Bloedverwanten, de Galliërs hadden éenen zin met hen. Zelfs was de Oorlog den Romeinen niet onaangenaam, van welken de ongelukkige uitslag aan Vespaziaan geweest zou worden; terwyl men van de overwinning niemant rekenschap verschuldigd was (t).*

Civilis rede met volkomen toestemming van de vergaderde Batavieren aangehoord zynde, beëdigde hy hen al te samen, naar 't Lands gewoonte, met den voorouderlyken vloek. Men zondt vervolgens naar de Kaninefaaten, om dezelve ook in 't verbond te brengen. Civilis nodigde daarenboven, door heimelyke boden, de agt Batavische Ruiterbenden, die door Vitellius naar Germanie gezonden en nu te *Maguntiakum* (3)

II.
De Kaninefaaten verbinden zig met Civilis, en stellen Brinio tot hun Legerhoofd aan.

aan

(t) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 14.

(3) *Maguntiakum* is zekerlyk *Ments*, eene overoude Stad, aan den linker oever des Ryns, tegen o-

aangekomen waren, om ééne lyn met hem te trekken. Onder de Kaninefaaten, bevondt zig zekere BRINIO, die stout van inborst, en daar by van eene aanzienlyke afkomst was. Zyn Vader hadt veel vyandelykheids durven onderneemen, en, gelyk wy boven (v) verhaalden, Kaligula's belagchelyke togten ongestraft bespot. Deeze Brinio geviel zynen Landsluiden te meer, om de weerspanningheid zyns Vaders tegen de Romeinen. Ook werdt hy, volgens 't gebruik dier tyden, in een schild gezet, op de schouders der draageren gezwenkt, en tot Hoofdman over 't Kaninefaats Krygsvolk verkooren. Brinio ontboodt terstondt de Friezen, die over den Ryn, welke door het tegenwoordig Leiden loopt, woonden, en valt, niet verre van de Noordzee, op de naastgelegen' twee Romeinsche Winterlegeringen aan, welken men meent in 't Huis te Britten en te Roomburg geweest te zyn (w). De Soldaaten, die deezèn overval niet verwacht hadden, verlieten de Legers, die van de Kaninefaaten en Friezen geplonderd werden. De * Burgten der Romeinen werden met gelyke verdelging gedreigd; doch, als niet te verdedigen, door de Romeinsche Oversteep zelve, in brand gesteken.

Die, nevens de Friezen, twee Winterlegeringen der Romeinen verbrandt.

* *Castella.*

Deeze Burgten dienden, gelyk men, uit de

(v) I. Boek, Bladz. 33.

(w) G. VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 107.

ver de plaats, daar de Mein in den zelve valt, gelegen. De Stad is vermaard by de oude Landbeschryvers. Zie CELLARIUS *Geogr. Ant. Libr. II. Cap. III. p. 199.*

de woorden eens Digtters der vierde eeuwe (x). afneemt, den Romeinen, in tyden van oorlog, voor Wapenhuizen, in tyden van Vrede, voor Koorenschuuren of Pakhuizen. Men hadt 'er verscheiden' hier te Lande (y). En 't is niet onwaarschynlyk, dat zy ook tot Bewaarplaatfen van de goederen der Romeinsche Koopluiden gestrekt hebben. Ten deezen tyde, bevonden zig, behalve de Zoetelaars, een goed getal van Romeinsche Koopluiden, in het Eiland der Batavieren. De gelegenheid des Lands heeft 'er hen, buiten twyfel, heenen gelokt, en den grond gelegd van den alouden Koophandel hier te Lande. Het Batavisch Eiland lag tusfchen Gallie, een ryk Roomsche Wingewest, en Germanie, welk ten deele verwonnen was, ten deele geduuriglyk beoorloogd werdt. Het werdt, van tyd tot tyd, bezogt van Romeinsche Legers en Vlooten, die, by 't afgaan en aankomen, merkelyke vertiering in het Eiland bragten. Een goed deel Romeinsche Krygsknegten lag 'er altoos in bezetting. De Veldoversten hielden 'er zig dikwils op. Deeze en andere redenen hebben, waarschynlyk, de Romeinsche Koopluiden bewoogen, om zig hier neder te slaan. Zy waren, in deezen vredeftyd, door het gantsche Eiland, verspreid; en 't zy men wist, dat 'er goede buit by hen te behaalen was, 't zy men zulks waande; de Kaninefaaten en Friezen vallen op de onweerbaare Zoetelaars en Koopluiden.

(x) AUSONIUS in Mosell. vers. 457. p. 433. Edit. Tollii.
 (y) OUBAAN Roomsche Mogenth. bl. 17, 18.

luiden aan, die of omgebracht of geplonderd werden. Ondertusfchen hadt *Aquilius* de krygstêkens en vendels, en 't gene 'er van Soldaaten was, aan het bovenfte gedeelte des Eilands, byeen verzameld. Meer hadt dit volk egter den naam van een heir, dan de kragt; alzo *Vitellius* de beste benden weggevoerd, en eenen luien hoop uit de naaste gehugten der Germaanen en Nervien van wapenen voorzien hadt (2).

Civilis, oordeelende, dat hem nog geraaden was te veinzen, hieldt zig als of hy geene kennis van *Brinio's* aanflag gehad hadt, en berispte zelfs de Overften, dat zy de Burgten verlaaten hadden. *Elk moest*, zeide hy, *maar wederom naar zyn winterleger keeren, terwyl hy, met de bende, die onder hem stondt, den oproer der Kaninefaaten dempen zou.* Hy hadt, naamlyk, voor, de Romeinsche benden, dus vaneen verspreid en in hunne winterlegeringen, af te maaken. Doch alzo *Civilis* aanhang, blyde met den begonnen kryg, geen groot geheim van zynen toelag maakte, bleek wel haast, dat niet *Brinio*, maar *Civilis* de Hoofdaanleider van deezen opstand was.

Civilis
veinzery
wordt
ontdekt.

III.
De Bara-
vieren,
Kanine-
faaten en
Friezen
flaan de
Romci-
ren.

Civilis dan, ziende dat zyne list niet gelukken wilde, nam zyne toevlugt tot het geweld. Hy rukt de benden der Kaninefaaten, Friezen en Batavieren by een, en voertze, behoorlyk verdeeld, tegen de Romeinen aan. Deezen waren niet verre van den Rynfroom gelegerd, op welken zy zig, tegen den vyand, bedienen wil-
den.

(2) Tacit. Hist. Libr. IV. Cap. 15.

den van eenige Schepen, aldaar, na 't verbranden der Burgten, aangekomen. Niet lang hadt men gevogten, of het Regiment der Tongren droeg de krygstekens tot Civilis over, en de bedremmelde Romeinen werden beide van vyanden en bondgenooten geslaagen. Die zelfde trouwloosheid, naar 't oordeel der Romeinen, beweezen ook de Romeinsche schepen, die op Civilis benden afgezonden waren. Een deel van de roeijers bestondt uit Batavieren, die, als ware 't uit onervaarenheid, in 't eerst, de diensten van 't Bootsvolk en de voorvegters verhinderden, en toen, zig tegen dezelve aankantende, de agterstevens tegen den Germanischen oever aanwierpen. Ten laasten, vermoorden zy de Stuurlieden en Honderdmans, uitgezeid de genen, die éénen wil met hen hadden, tot dat de gantsche vloot van vierentwintig schepen of van zelve tot Civilis overkwam, of genomen werdt (a). Doorlugtig was deeze overwinning voor Civilis en de zynen, die daar door wapenen en schepen bekwamen, en, onder de Germaanen en Galliërs, voor *oorzaken der Vryheid*, met lof gemeld werden.

De Germaanen schikten, daarop, Civilis Gezanten toe, met aanbod van hulpe. Hy zelf stondt naar het bondgenootschap der Galliërs, door treeken en gaaven. De Hoofdluiden van dien Landaart, die in dienst der Romeinen geweest en zyne krygsgevangenen geworden waren, zondt hy, zonder losgeld te eischen, naar hun Vaderland te rug.

Hun.

Civilis
poogt de
Galliërs
in zyn
verbond
over te
haalen.

(a) TACIT. HIST. LIBR. IV. CAP. 16.

Hunne benden gaf hy keur van blyven of ver- trekken. Den blyvenden boodt hy eenen eer- lyken krygsdienst onder de zynen aan: en die vertrokken beloofde hy zelfs zeker aandeel in den buit van de Romeinen. Deezen nog- tans, stelde hy, in een geheim gesprek, de elenden voor oogen, die zy zo veele jaaren geleeden hadden, en poogdeze over te ha- len, om 't juk der Romeinen van hunnen hals te schuiven, en nevens zyne benden, welker dapperheid hy hemelhoog verhief, de wapenen tegen hunne gemeene beheerschers op te vatten (b). Doch, terwyl hy dus de gemeene vryheid schein te zoeken, vlamde hy, zo men wil, zelf op 't gebied over de Galliën en Germaniën, ryke en magtige ge- westen.

IV. De Ro- meinen zenden een Leger op de Ba- tavieren af. Hordeonius Flakkus hadt het eerste bestaan van Civilis met oogluikinge aangezien; doch nu, verneemende, hoe 't Leger veroverd, de benden verslaagen, en de naam der Ro- meinen uit het Eiland der Batavieren ver- dreeven ware, beval hy den Stedehouder *Mumius Luperkus*, Overste van twee Keur- benden, die reeds in de winterlegeringen la- gen, op den vyand aan te trekken. Deeze zondt de Keurbendingen, die tegenwoor- dig waren, terstond af, nevens de Ubiën, de Trevirsche Ruiters, en eene (4) Vleugel van

(b) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 17.

(4) *Vleugels* waren *Kompagnien* Paardenvolk, zo- genoemd, om dat zy ter rechter- en ter linker zyde des Legers geplaatst, de Keurbenden, gelyk vleugels 't ge- vogelte doen, dekten en beschermden. AUL. GELL. Noët. Attic. Libr. XVI. Cap. 4. VEGETIUS de Re mili- tari Libr. II. Cap. 1.

van Batavieren, die, reeds door Civilis van de zyde der Romeinen afgetroond, zig nog getrouw veinsden, op dat zy, hen in 't begin van den sryd verlaatende, met meerder voordeel, tot hunnen Landsman zouden konnen overgaan. Met deeze benden, trekt Luperkus tegen Civilis op, die, tot aanmoediging van zyne en tot verbaazing der vyandelyke Soldaaten, van de veroverde Legertekens omringd, zyne Moeder en Zusters, en aller Huisvrouwen en kleine Kinderen beval agter 't Leger te staan, op dat zy de srydende tot de zege aanspooren, en de vliedenden besch Hammond maaken zouden. Straks heffen de mannen het gewoone krygsgezag aan, daar 't gehuil der vrouwen onder giert: 't welk van de Romeinen en hunne hulptroepen geenszins met gelyk gekrys beantwoord werdt. De Batavische vleugel, daarop overlopende, wendt het geweer tegen de Romeinen. De Keurbenden hielden stal. Doch de Ubiën en Treviren werden, wyd en zyd, over 't veld gedreeven. Eindelyk, deinsden ook de Keurbendingen af, en weeken naar de Legerplaats (5) *Vetera*.

KLAUDIUS LABEO, Overste der overgeloopen' Batavische vleugel, in een burgerlyk geschil met Civilis geraakt zynde, werd

Een Batavische vleugel loopt uit het Romeinse Leger tot Civilis over.

De Romeinen worden verjaagd.

(5) De gelegenheid deezer Plaats, zo als dezelve door Tacitus (*Hist. Libr. IV. Cap. 22.*) beschreeven wordt, maakt het waarschynlyk, dat men haar, in of omtrent de Stad *Zante*, aan de linkerzyde des Ryns, in Kleefsland, gelegen, zoeken moet. Zie *CLUVERII Germ. Ant. Libr. II. Cap. XVIII. p. 412.* *CELLARIJ Geogr. Libr. II. Cap. III. p. 214.*

werdt, op dat hy, omgebragt, geenen haat by zyne Landsluiden, of in 't Leger behouden, geene tweedragt verwekken zou, naar de Friezen weggevoerd (c).

V.
Agt Batavifche benden, in Romeinfchen dienst, verlaaten dien en flaan op weg naar Neder-Germanie.

Ten dien zelfden tyde, agterhaalde de bode, door Civilis afgevaardigd, de agt benden der Batavieren, by welken TACITUS, die dit verhaalt, nu ook van Kaninefaaten gewaagt, die te vooren niet genoemd waren. Deeze benden, eerst van Vitellius naar Germanie gezonden, hadden nu, op zyn bevel, hunnen weg wederom naar Rome genomen. Naauwlyks haddenze Civilis oodfchap gehoord, of de moed zwol hundermaate, dat zy, oorzaak tot gefchil zoevende, den loon voor hunnen togt, gefchenken, dubbele foldye en vermeerdering van 't getal der paarden, al het welk hun door Vitellius beloofd was, vrymoediglyk eifchen durfden. Hordeonius Flakkus, die over hen gebodt, maakte, met hun veel toetefaan, dat zy eindelyk begeerden 't gene zy wisten, dat hy weigeren zou. Eerlang verlietenze hem, en floegen naar Neder-Germanie (6)

cp

(c) TACIT. *Hift. Libr. IV. Cap. 18.*

(6) Sedert dat zig verfcheiden' Germanifche Volken, over den Ryn, in Gallie begeven hadden, heeft een gedeelte van Gallie, langs den linker' Ryns-oever, den naam van *Germanie aan deeze zyde des Ryns*, of *Germania Cisbenana*, gelyk de Romeinen fpraken (CÆSAR *de Bell. Gall. Libr. II. Cap. 3. & Libr. VI. Cap. 2.*) aangedomen. DIO CASSIUS *Lib. LIII. p. 503. E.* Dit Gallifch Germanie werdt in *Opper- en Neder Germanie* onderscheiden. AMMIAN. MARCELL. *Libr. XV. Cap. 9.* Volgens PROLEMEUS (*Libr. II. Cap. 9.*) fterkte *Neder-Germanie* zig langs den Rynkant uit, van de

op weg. Flakkus besloot eerst hun den af-
tocht niet te beletten; doch hiervan haast be-
rouw krygende, schreef hy aan *Herennius Gal-*
lus, Bevelhebber over de eerste Keurbende,
die te *Bonna* (7) in bezetting lag; dat men de
Batavieren daar tegen houden moest, terwyl hy
zelf hen van agteren op de hielen zou zitten.
En zy waren, meent men, verdelgd geweest,
zo Flakkus en Gallus, elk van zynen kant, hen
ingeslooten hadden; maar de eerste liet zyn
voorneemen vaaren, en vermaande Gallus,
by nadere brieven, dat hy de weggaanden
niet houden zou. Hieruit rees vermoeden,
dat de Hoofdlieden zelven deel aan den op-
stand hadden, en dat hunne ontrouw oorzaak
ware van alles wat 'er gebeurd was of gevreesd
werdt (d).

On-

(d) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 19.

de Zee, tot aan de Rivier *Obringa*, waar door men de
Aar schynt te moeten verstaan, die, by Rynnagen,
tuschen Bon en Andernach, in den Ryn valt. Van de
gemelde Rivier af, zuidwaards, strekte zig *Opper-Ger-*
manie, en wel, volgens Dio, op de aangehaalde plaat-
se, tot dicht aan den oorsprong des Rynstrooms. Wy
zeggen liever *Opper-* en *Neder-Germanie*, dan, met
sommigen, *Hoog-* en *Neder-Duitschland*, om dat men,
door *Hoog-* en *Neder-Duitschland*, thans ook Landen
verstaat, die ter regter zyde des Ryns gelegen zyn, en
van ouds in 't geheel niet tot *Opper-* of *Neder-Germanie*
behoorden. *Germanie ter regterzyde des Ryns* werdt
Overyrysch Germanie [*Germania Transrhenana*] en ook
wel *groot Germanie* genoemd. CÆSAR *de Belle Gallico*
Lib. I. Cap. 1. & Libr. V. Cap. 2. PROLEMÆUS Libr.
II. Cap. 11. in *Cod. Palat.*

(7) *Bonna* lag, buiten tegenspraak, ter plaatse, al-
waar nu de Stad *Bon* is; volgens de bovengemelde ver-
deeling, in *Neder-Germanie*, thans in het Aartsstigt Keu-
len.

I. DEEL,

I

Ondertusfchen waren deeze Batavifche benden tot dicht by Bonna gekomen, wanneer zy eenigen uit hen afvaardigden, om Herennius Gallus aan te zeggen, *dat zy geenen oorlog in den zin hadden tegen de Romeinen, voor welken zy zo dikwils hadden geoorloofd; maar, door langen en verlooren Krygsdienst afgemat, hadden zy begeerte naar Vaderland en rust. Wederftondt hun niemant; zy zouden vredig voorby trekken; doch indien hun de weg met geweld betwift wierdt; zouden zy zig dien, door 't ftaal, openen.* Gallus, bedugt wat hem te doen ftondt, werdt door zyne Soldaaten overgehaald, om 't geluk van den ftryd te verzoeken. Drieduizend Keurbendingen, eenige fchiclyk geworven' Regimenten van (8) *Belgen*, nevens eenen hoop boeren en zoetelaars barften tot alle poorten uit, en poogen de Batavieren, eenen veel kleiner' hoop, te omringen. Deezen fluiten zig beitelswyze in een, en breeken door de dunne fpits der vyanden. De Belgen wyken, de Keurbende volgt hen, en de bedremmelen worden naar den wal en poorten gejaagd. Groot was daar de nederlaag der Romeinen. De grafTEN werden opgehoopt met lyken. Veelcn fneuvelden 'er door vyandelyke wonden; veelcn door den val in de grafTEN en hun eigen geweer. De verwinnaars, de (9) *Agrip-*

Zy verflaan de Romeinen by Bonna.

(8) De *Belgen* of Inwooners van het Belgifch Gallie, die met de Romeinen in verbond ftonden, waren de Ubiën, Treviren, Nerviën en anderen.

(9) *Colonia Agrippinenfium* of de Agrippiner Bouwftad heet thans Keulen. Zie hier voor I. BOEK, bl. 45. Aant. (6).

grippiner *Bouwstad* voorby trekkende, ondernamen niets vyandelyks op hunnen verderen togt, en verschoonden den stryd by Bonna met te zeggen, dat, hun de Vrede, welke zy verzogten, geweigerd zynde, zy zig genoodzaakt hadden gevonden, hun eigen lyf te beschermen (e).

Civilis vindt zig nu, sedert de aankomst Civilis brengt zyne benden onder den eed van Vespaziaan. deezer ervaaren' Krygsbenden, aan 't hoofd van een aanzienlyk Leger. Bedugt nogtans voor de magt der Romeinen, bragt hy al zyn Volk onder den eed van Vespaziaan, en zondt Gezanten aan de twee Keurbenden, die, in 't voorig gevegt verdreeven zynde, zig in de Legerplaats te Vetera verwoegd hadden, op dat zy dien zelfden eed aannamen. Doch zy antwoordden, *dat zy geenen raad van eenen verrader, noch van vyanden behoeften. Vitellius was hun Vorst, wien zy, tot den uitersten adem toe, getrouw wilden blyven. Een Batavische overlooper had zig niet in de Romeinsche zaaken te steeken; maar de straf zyner schelmerye te wagten.*

Civilis, dit smaadelyk bescheid ontvangende, rukt, ziedende van gramschap, het gantsche Volk der Batavieren in de wapenen, en doet den Germaanen, door boden, begeerte naar buit en Krygsroem inboezemen, terwyl de Brukteren en Tenkteren zig by hem verwoegen (f). Midlerwyl deden de Bevelhebbers der Keurbenden, die nu te Vetera lagen, den wal en muuren der Legerplaatse ver-

(e) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 20.

(f) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 21.

verfterken. Niet verre van daar, hadt men, geduurende de vrede, eene foort van Bouwftad, ten dienste, zo 't fchynt, der koopliiden en zoetelaars, die 't leger volgden (g), begonnen te ftigten. Deeze werdt nu ten gronde toe geflegt, op dat 'er de Batavieren en derzelver Bondgenooten niet in zouden nestelen. Den Lyftogt, van welken de Romeinen hunne Legerplaats hadden behooren te voorzien, lieten zy van elk, die wilde, als ware 't roofgoed geweest, weghaalen, waardoor in weinige dagen verteerd werdt, 't gene voor eenen geruimen tyd hadt konnen ftrekken. Civilis, nu beflooten hebbende Vetera te beftormen, ftelde zig aan 't hoofd der Batavieren, in 't midden des Legers. De hulpbenden der Germaanen liet hy langs de beide oevers des Ryns trekken, draavende den Ruiters daarnevens door de velden. Te gelyk doet hy de Schepen tegen den ftroom opvoeren. Geen kleine fchrik werdt 'er in de Keurbenden verwekt, aan de eene zyde, door de Krygstekens der overgelopen' Batavieren, en aan de andere, door de beelden van wilde beesten, die elk Volk, volgens zyn byzonder gebruik, uit de heilige Bosfchen hervoort gehaald hadt: eene vertooning van burgerlyken en uitheemschen oorlog tevens. De Legerplaats rees, ten deele, zagtelyk langs eenen heuvel, en hadt, ten deele, eenen effen toegang. Zy was voor twee Keurbenden of twaalfduizend mannen gefchikt, en werdt nu flegts van vyfduizend befchermd. Doch de

Bestormt
de Ro-
meinsche
Leger-
plaats te
Vetera.

(g) LIPSIUS de Milit, Roman. Libr. V. Dial. 19

J. J. de Bouché del.

KLAUDIUS CIVILIS bestormt de Romeinsche Legerplaats, te Vetera.

J. Folkema Sculp.

de menigte der zoetelaaren hadt zig daar by een vervoegd, en stondt den kryg ten dienste (*h*). De vestingen waren ook niet behoortlyk voorzien, alzo Augustus, voorhebbende dit winterleger slegts tot eene beteugeling der Germaanen te doen dienen, nimmer gedagt hadt, dat de Germaanen zelve de Romeinsche Keurbenden daar zouden komen aanvallen. Dit alles deedt midlerwyl den moeder bestormeren niet weinig wakkeren. De Batavieren en Overrynsche Germaanen stelden zig, op dat elks dapperheid openlyker aanschouwd wierdt, ieder Volk afzonderlyk, voor de Legerplaats. Eerst spilden zy, vergeefs, een groot deel werpschigten, die in de torens en kanteelen der vesten hangen bleeven, terwyl zy, van boven, met steenen gewond werden. Toen vielen zy, met een geweldig gekryd, op den wal aan. De ladders werden opgeregt, langs welken, sommigen opklommen; anderen klauterden over de langwerpige schilden; met welke hunne Spitsbroeders, dicht byeen gebukt, zig den rug bedekt hadden. Doch men ging hun, van de vesten, zo fors met zwaarden en ander wapentuig te keer, dat zy, van boven neder tuimelende, van stokken en pylen overstelpt werden. Daarna bestonden zy een ongewoon werk, het maaken van een Stormgevaarte, op de wyze der Romeinen. De overloopers en gevangenen leerden hun eene brug toestellen, die op wielen voortgeschooven werdt, en van welke eenigen, als van eenen dyk, streeden, terwyl anderen, daar onder

ge-

(*h*) Tacit. Hist. Libr. IV. Cap. 22.

geplaatst, de muuren der Vestinge zouden afbreeken. Doch 't werk was zo gebrekkelyk gemaakt, dat het wel haast door de steenen, welken die van binnen uit hunne * *Blyden* wierpen, geveld werdt. De aanvallers voerden ook horden en rysbosfen aan, die hun voor borstweeringen dienden; doch deezen werden, door de brandende spietfen, die men hun uit de schietgevaarten toedreef, verteerd. Einde-lyk wanhoopende van de Vesting met geweld in te neemen, en wetende dat 'er weinig voorraad en veel onstrydbaar volk in was, keerden zy zig tot beleg (*i*).

Wordt afgeslaagen, en keert zig tot beleg.

Vokula wordt afgezonden, om Vetera te ontzetten.

Flakkus, hiervan tyding gekreegen hebbende, vaardigde eenige luiden af, die in Gallie hulp zoeken zouden, en leverde aan *Dilius Vokula*, Bevelhebber der agttiende Keurbende, de uitgelezenste Keurbendingen over, om aan 't hoofd derzelve, met groote dagreizen, langs den Ryns-oever, naar Vetera te spoeyen. Flakkus zelf was vreesagtig van aart, en deswegen, van overlang, in den haat der Soldaaten (*k*), die merkelyk toenam, wanneer verscheiden' Burgerschappen der Gallien, die eerst den Romeinen waren toegedaan geweest, zig nu, mids het aanwassen van de magt der Germaanen, tegen hen wpenden. Zy vorderen dan eenstemmelyk Vokula tot hunnen Hoofdman, dien Flakkus terstond het hoogbewind der zaaken overgaf (*l*).

Den Romeinen liep het lot midlerwyl al-
lenzins

(i) TACIT. HÏST. LIBR. IV. CAP. 23.

(k) TACIT. HÏST. LIBR. IV. CAP. 24.

(l) TACIT. HÏST. LIBR. IV. CAP. 25.

lenzins tegen. De Galliën hadden schatting en werving geweigerd. De Ryn was, vermids de droogte, op verscheiden' plaatsen, niet te bevaaren. Men moest wagten langs den gantschen oever stellen, om te beletten, dat de Germaanen niet over de ondiepten kwamen. Daar was gebrek aan geld en graanen, en overvloed van behoeftige eeters. Vokula slaat ondertusfchen op weg. Te (1) *Novesium* voegt zig de dertiende Keurbende by hem. Herennius Gallus was hem ook bygezet, om den last des krygs te helpen draagen. De Romeinen, den vyand niet durvende tegentrekken, sloegen zig by Gelduba ter neder, vanwaar Vokula een gedeelte des Legers, in de naaste gehugten der (2) *Gugernen*, die met Civilis verbonden waren, om buit zondt. Hy zelf trok mede (m), en liet het ander deel des Legers daar 't was, onder 't opzigt van Herennius Gallus. 't Gebeurde, ondertusfchen, dat een schip der Romeinen, zwaar met Kooren gelaaden, in den ondiepen Ryn steeken bleef, en van de Overynysche Germaanen, naar hunnen oever toe, gesleept werd. Gallus leedt dit niet, en zondt eene bende te hulpe. 't Getal der Germaanen wies

Legert
zig te
Gelduba.

De Ger-
maanen
sleepon
een vyand-
delyk
Kooren-
fchip
weg.

(m) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 26.

(1) *Novesium* is nog de Latynsche naam van het Steedje *Neus* of *Nays* in 't Aartsbisdom Keulen, tegen over *Dusfeldorp*, gelegen.

(2) De *Gugernen*, *Gugernen* of *Gubernen* worden, by PLINIUS (Libr. IV. Cap. 17.), tusfchen de Ubiën en Batavieren, langs den Ryn, geplaatst. En uit het gene wy hier van Vokula's togt, uit TACITUS, aanhaalen, wordt dit duidelyk genoeg bevestigd.

wies ook aan; de hulptroupen schooten toe, en daar werdt hevige, van weerskanten, gestreden. Doch de Romeinen de nederlaag krygende, werdt het Schip van de Germaanen weggerukt. Gallus kreeg van de zynen de schuld van 't verlies. Men trok hem uit zyne tent, sloeg hem en smoet hem in boeijen, terwyl men hem geboodt te zeggen, *voor welke loon, en met wiens medeweten hy 't heir verzaaden hadt.* Hordeonius werdt, by deeze gelegenheid, de aantigter, hy de uitvoerder van 't schelmstuk genoemd. Doch Vokula, federt te rug gekeerd, deedt Gallus los maaken, en de hoofden der muiterye met de dood straffen (n).

VII.
Civillis
zet het
beleg
voor Ve-
tera
voort.

Gantsch Germanie hadt zig nu met Civilis verbonden, en ter bevestiging des Bondgenootschaps, de edelsten des Lands tot gyzelaars overgeleverd. Des beval hy den Germaanen, de Ubiën en Treviren, naar dat het ieder naast was, te verwoesten, en met eenen anderen troep over de Maaze te zetten, om de uiterste grenzen der Galliën, de Menapiërs en Morinen, te doen daveren. De Ubiën leeden 't meest, door deeze invallen, en hun tegenspoed maakte Civilis moediger. Hy zette dan 't beleg voor Vetera dapper voort, en liet scherpe wagt houden, op dat de belegerden geene kondschap der komende hulpe kreegen. Den Batavieren beval hy het stormtuig te vervaardigen. De Overrynschen, heet op 't vegten, liet hy den wal beklommen, en, na dat zy afgeweezen waren,

(n) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 27.

waren, den ftryd vernieuwen, alzo hem volk overschoot, en de schade klein was. De nagt maakte geen einde van 't gevegt (o). De Germaanen droegen hoopen houten famen, staken 'er den brand in, en hielden 'er hunne slemptmaalen by; waarna zy, door den wyn verhit, den ftryd roekelooslyk hervat-
den. Doch hunne werpschigten misten 't doel, gemerkt de duisternis. De Romeinen daarentegen troffen hen, die van 't licht der brandende houthoopen bescheenen werden, te wisser, en mikten op zulken, die, door stoutheid of certekens, boven anderen uitstaken.

Civilis, dit vernemende, liet de vuuren blusfchen, en 't gevegt in 't donker zynen gang gaan. Toen goldt 'er geene dapperheid. De moedigften werden dikwils door 't geweer van bloodaarts geveld. Daar 't gekryd van daan kwam, keerde men zig heenen. De Germaanen vogten met onberaaden gramfchap. De Romeinen, zig beter op de gevaarlykheden verftaande, wierpen met yzerpuntige ftaven en zwaare fteenen: en daar zy den naderenden vyand, uit het gefchreeuw van de aanvoerders der stormgevaarten, of uit de aangezette ladders vernamen, ftieten zy hem met de fchildpen naar om laag, en wierpen hem eene fchigt agter na. Veelen, die reeds op de vesten geklommen waren, werden met daggen doorreegen. Met den dag, ontdekte zig een
nieuw

(o) TACIT. *Hist. Libr. IV. Cap. 28.*

Zonder-
ling
stormtuig
der Bata-
vieren. nieuw stormgevaarte (p). De Batavieren hadden eenen tooren van twee verdiepingen opgeregt, dien zy tegen de (3) Hofpoort, daar de grond vlakst was, aanvoerden. Doch hy werdt haast doorbroken, door sterke berden en balken, die men 'er tegen aantliet, tot bederf der genen, die 'er op stonden. Daarop deden de Romeinen eenen schielyken uitval, die veelen van de belegeraars het leven kostte. De belegerden daarentegen, die hun in kunst en nyverheid te boven gingen, stelden veele schadelyke krygsgevaarten toe: en onder deezen, een zeker hangend en wippend oorlogstuig, dat, schielyk nedergelaaten, één of meer vyanden om hoog rukte, en, door 't omslaan des gewigts, binnen de legerplaats nederfincet. Hierdoor werdt den belegeraaren de meeste schrik aangejaagd; des Civilis de hoop, om de vesting door bestormen te overweldigen, wederom zakken liet, tragtede ondertusfchen de trouw der Keurbendingen, door boden en beloften, te doen wankelen (q).

De slag by Kremona (4), eene Stad aan de

(p) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 29.

(q) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 30.

(3) De Hofpoort [*Porta praetoria*] was de Poort, door welke het krygsvolk ten sryde gevoerd werdt; of, zo anderen willen, de Poort van de Tent of verblyfplaats des Veldheers. *Vide Not. Interpret. ad TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 30. VEGET. de Re militari Libr. I. Cap. 23.*

(4) Deeze was op den laatsten van Wynmaand van dit zelfde jaar 69. voorgevallen. *Vide Not. Interpret. ad TACIT. Hist. Lib. IV. Cap. 31.*

de Po, in 't Milaneefche, tufchen de aanhangers van Vitellius en Vespaziaan, was voor den eerften ongelukkig uitgevallen (r). De tyding hiervan baarde verſcheiden' bewegingen, in de Romeinfche Legers, hier te Lande. De Galliſche hulproepen vielen, op aanmaaning der Overften, terftond van Vitellius af. De oude Romeinfche Soldaaten marden; doch als hun van Hordeonius Flakkus de eed voorgehouden werdt, deden zy dien met een wankelend gemoed, welk ten aangezichte uitblonk, en floegen, al ſtammelende, of met een zagt gemommel, en dikwils met zwygen, den naam van *Vespazianus* over (s). Antonius Primus, Bevelhebber in Vespaziaans Leger, hadt brieven aan Civilis gefchreeven; die Flakkus benden voorgelezen, doch van hun met verdriet gehoord werden; alzo Civilis in dezelfen als Bondgenoot, de Germaanen als vyanden werden aangemerkt. Thans kwam de tyding van Vitellius onspoed in 't leger te Gelduba, alwaar men Flakkus voorbeeld volgde, en de Soldaaten onder den eed van Vespaziaan bragt. *Alpinus Montanus*, die over eene ben- De Ro-
de van Vitellius 't bevel gevoerd, en de ry- meinen
ding van zyne nederlaag uit Italic herwaards tragten
overgebragt hadt, werdt nu aan Civilis gezon- Civilis de
den, om hem aan te zeggen, dat hy den oorlog wapenen
hadt te ſtaaken, en de uitheemsche wapenen te doen
niet langer met eenen valschen ſchyn te be- nederleg-
gen.
wimpelen. Zo hy beftaan hadt Vespaziaan te
kel-

(r) TACIT. Hiſt. Libr. III. Cap. 29, 30, 31.

(s) TACIT. Hiſt. Libr. IV. Cap. 31.

Civilis
zoekt de
Treviren
tot den
afval te
bewee-
gen.

helpen; nu was zyn oogmerk bereikt. Civilis antwoordde in 't eerst bedektelyk; doch, bespeurende, dat Montanus zeer fors van aart, en jookerig naar nieuwigheid was, hief hy aan met klaagen over zynen lastigen vyfentwintigjaarigen dienst, in de Legers der Romeinen. *En wat loon, vervolgde hy, heb ik voor mynen arbeid ontvangen? Den dood myns broeders, eigen gevangenis, en 't wreed roepen deezes Leegers, by 't welk ik ter lyfstraffe gevorderd ben; waarvan ik nu, volgens 't regt der Volken, wraak eisch. O gy Treviren, zeyde hy voorts, zig tot Montanus, een' Trevir (t), keerende, en andere slaavende zielen, wat loon verwacht gy voor uw zo dikwils vergooten bloed, anders dan ondank, geduurige schattingen, roeden, bylen en den lastigen aart uwer Beheerscheren? Ik, Oyerste léener bende, en de Kaninesaaten en Batavieren, een klein gedeelte der Galliën, hebben de Romeinsche Legers uitgerooid, of prangenze hier met honger en wapenen. Hebt gy dan nevens ons moed, vryheid zal ons geworden; en zo wy al verwonnen worden, we zullen nog dezelfde zyn. Montanus dus tot handhaving der vryheid aangezet hebbende, liet hy hem te rug gaan, met bevel nogtans van de zaaken ten zagtsten over te draagen. Deeze veinst, onverrigter boodschap te rug te keeren, en zwygt het overige; 't welk sedert genoeg uitlekte (v).*

VIII.
Civilis-
over-
meestert

Civilis, daarna, een deel zynor troepen by zig houdende, zondt de oude Batavische
ben

(t) TACIT. Hist. Libr. III. Cap. 35.

(v) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 32.

benden en 't gene hy van Germaanen by der hand hadt, onder de Hoofdlieden *Julius Maximus* en *KLAUDIUS VIKTOR*, den Zoon zyners Zuster, tegen *Vokula* en zyn heir, welk te *Gelduba* lag. In 't doortrekken, sleepten zy de winterlegering weg van eene *Vleugel*, die te (5) *Asciburgium* gelegerd was. Zo schielyk vloogenze toen ten Leger in, dat *Vokula* de zynen niet aanspreken, noch in slagorde stellen kon. Alleenlyk plaatste hy de Soldaaten, die onder de krygstekens behoorden, in 't midden; de hulproepen aan alle kanten rondsom. De Romeinsche Ruitery, allereerst uitgeborsten, werdt van de geregelde ordeningen der vyanden zo wel ontvangen, dat zy wel haast te rug keerde. Toen was 't doodslaan, geen vegten. De hulptroepen der *Nervien* verlieten, uit vreeze of ontrouw, de zyde der Romeinen en stelden 't op een vlugten. Eerlang verlooren ook de *Keurbenden* hunne krygstekens, en werden, by menigten, binnen den wal afgemaakt. Onvoorziens keerde toen de kans, door de aankomst der (6) *Vaskonsche* Hulpbenden,

de Legerplaats te *Asciburgium*.

Overvaste *Vokula's* heir te *Gelduba*.

Doch wordt, door het bykomen der *Vaskonsche* hulpbenden, verdreeven.

(5) *Civilis* volk trekt van *Petera* of *Zante* naar *Gelduba* of *Gelb*, alwaar *Vokula* gelegerd was. *Asciburgium* moet derhalve op den weg, tuschen *Zante* en *Gelb*, gelegen geweest zyn. Ook ontmoet men hier nog een overblyffel deezes naams, in het Dorpje *Asburg*.

(6) De *Vascones* bewoonden een gedeelte van het Koningryk *Navarre*, in Spanje. *PTOLEMÆUS* Libr. II Cap. VI. p. m. 39 & 44. *Galba* hadt, onder anderen, dit gedeelte van Spanje tot een *Wingewest* gemaakt, en, in zyn agtjaargig verblyf aldaar, eenig *Krygsvolk* uit 's Lands Ingezetenen geworven. *SUETONIUS in Galba* Cap. VIII.

die van Galba geworven en toen opontboonden waren. Deezen naderen 't Leger, hooren 't gekryst der ftrydenden, en vallen daarop den Batavieren en derzelve helperen van agteren aan. Gering van getal, verwekten zy groote vreeze. Men dagt, dat alle de benden van Novesium of Maguntiakum aangekomen waren. Deez' dooling gaf den Romeinen moed, en terwyl zy op de kragten van anderen vertrouwden, kreegen zy de hunnen weder. De dappersten der Batavieren, alle de Voetknechten, werden gevelt; doch hunne Ruiters ontkwamen 't met de Legertekens en gevangen, welken zy, in den certten aanval, bekomen hadden. Aan de zyde der Romeinen, was, ten dien dage, het grootst en onstrydbaarst getal; by de aanvallers 't puik der benden verflaagen (*w*). Beide de Hoofdluiden hadden zig vergreepen, en verdienden den tegenspoed. Vokula hadt verzuimd den vyand te bespieden, en zo Civilis den ftryd met meer volks aangevangen hadt, zou hy van weinige benden zo ligt niet hebben konnen omringd worden.

Civilis
pooft de
Keurben-
den te
Vetera
tot afval
te bren-
gen.

Daarentusfchen hadt Civilis getragt de keurbenden te Vetera om te zetten, door hun diets te maaken, dat het met de zaaken der Ro-

(*w*) TACIT. Hist. Lib. II. Cap. 33.

VIII. IX. & X. Buiten twyfel, zyn hier deeze Vaskonfelic hulpbenden een gedeelte van geweest. De Vaskones, of een gedeelte der zelve, zyn, in de vyfde eeuw, over het Pyreneeſch gebergte, metter woon, in Aquitanie, gekomen, welk Landſchap, sedert, naar hen, de naam van *Gascogne* by gebleeven is. CELLARI *Geogr. Ant. Libr. II. Cap. II. p. 124.*

Romeinen omgekomen, en hem de zege te beurt gevallen was. De veroverde krygstekens en vendels werden omher gevoerd, en de gevangenen ten toon gesteld. Een der welken de koenheid hadt van met luider stemme te openbaaren, hoe de sryd afgelopen ware. 't Welk de Germaanen dermaante verbitterde, dat zy hem, op staande voer, van 't leeven beroofden, waardoor zyn zegen nog te meer geloofd werdt. Te gelyk vernam men, uit de opgaande vlam der brandende hoeven, dat het leger van Vokula aankwam; want deeze, eenige dagen gemard hebbende, was eindelyk te raade geworden, tegen den vyand op te trekken, en hem by Vetera te overvallen. Hier aangekomen, beval hy de krygstekens in 't gezigt der belegerden te stellen, en graft en wal om dezelve te slaan. Toen ging de kreet onder zyne benden op, dat men den sryd hadt aan te vangen. En zonder te wagten, dat zy geschaard werden, vallen zy in 't wild en met vermoede leden op den vyand aan. Civilis was by der hand, en steunde niet min op de gebreken der vyanden, dan op de deugd der zynen. Daar werdt hevig gevogten. Onder de Romeinen, waren de grootste muiters de grootste bloodaarts. Sommigen, der versche overwinninge gedagtig, hielden post, troffen op den vyand, moedigden zig zelve en hunne spitsbroeders geduuriglyk aan, en staken, zig in slagorde gesteld hebbende, de handen op naar de belegerden, om hun het teken van uitvallen te geeven. Deezen, alles van de muuren zien konnende, bersten daar

Hyworde
van Vokula's
heir overvallen.

daarop ter poorten uit, en mengen zig in 't gevegt. Wel haast werden toen de Germaanen op de vlugt gedreeven.

Geraakt in groot gevaar door het fruikelen van zyn Paard. Vetera wordt ontzet.

Civilis was, by geval, door 't fruikelen zyns paards, ter aarde geworpen; de roep ging door beide de legers, dat hy gewond of dood was; en 't is niet te zeggen, welk een schrik onder de zynen, en welk een moed onder de vyanden hierdoor veroorzaakt werdt (*). Volkula bekreunde zig niet met het vervolgen der vlugtenden; maar versterkte den wal en toorens der Legerplaatse, even of 'er wederom beleg op handen geweest ware; zulks men, niet zonder grond, vermoedde, dat hy, die zo dikwils de zege verwaarloosde, liefst oorlog hadt.

IX. De Koorenhaalers der Romeinen worden van Civilis overvallen.

In de Romeinsche Legers, was nog gebrek aan lyftogt. Des werden de legerwagens der Keurbenden met den onstrydbaaren hoop naar Novesium gezonden, om van daar te lande kooren aan te voeren; alzo de Germaanen den stroom bezet hielden. Zy kwamen voor de eerstemaal veilig te rug, mids Civilis van zynen val nog niet volkomen hersteld was. Doch toen hy sedert vernam, dat de Koorenhaalers wederom naar Novesium gezonden waren; dat de benden, die hen geleidden, de wapenen op de wagens gesmeeten hadden, en lui en onagtzaam nevens dezelve voortslenterden, en dat 'er maar weinige Soldaaten by de krygstekens waren; besfontd hy hun, in goede orde, aan te randen, hebbende volk vooruit gezonden, om de

(*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 34.

de bruggen en engten te bezetten. Men voegt met den hoop in 't lange uitgestrekt, en met twyfelagtigen uitflag, tot dat de nagt den fryd fcheidde. De Romeinfche benden trokken naar Gelduba; welke Legerplaats, met de Soldaaten, die 'er gebleeven waren, nog bezet gehouden werdt.

Vokula, federt, duizend Keurbendelingen uit Vetera geligt en by zyn heir gevoegd hebbeude (y), gaf dit Civilis wederom gelegenheid, om deeze Legerplaats te omringelen. Daar na nam hy Gelduba in; alwaar Vokula geweest, doch federt van daan en naar Novesium getrokken was. Derwaards van Civilis gevolgd zynde, valt 'er, niet verre van de Stad, een gevegt tusfchen de Ruitery voor, welk ten nadeele der Romeinen affiep, die toen weder aan 't muiten floegen, geld eifchten, en als hun dat gegeven was, nog niet bedaard, by nagt in de Legertent van Hordeonius Flakkus vielen, hem ten bedde uitrukten, en wreedelyk vermoordden. Vokula zou dit zelfde lot getroffen hebben, ware hy niet, in een Slaafs kleed en door de duifternis, onbekend, ontkomen.

Civilis omringt Vetera en neemt Gelduba in.
Zyne Ruitery flaat de Romeinfche.

Met het bedaaren der hevigheid, keerde de vrees. Het hoofdeloos Leger zondt naar de Gallifche Burgerfchappen, om hulp en soldye (z). Civilis aankomst joeg de Romeinen in de wapenen, welken zy, ftraks daaraan, al vlugtende verlieten. Sedert hebben zig de Romeinen, die tot het Leger onder Vokula be-
hoor-

(y) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 35.

(z) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 36.

hoorden, van de anderen afgescheiden, en, zyn berouw toonende, hunnen te rug gekeerden Bevelhebber gevolgd, van wien zy, den eed aan Vespaziaan op nieuws afgelegd hebbende, heen geleid werden, om Maguntia-kum, dat van een heir van Katten, Uzipeeten en Mattiakken belegerd was, te onzetten. De Belegeraars waren, op hunne aankomst, reeds met buit vertrokken; doch niet zonder dat het hun bloed gekost hadt, alzo zy, door de Romeinen, in 't aftrekken, onvoorziens waren aangevallen geweest. De Treviren ook, den Romeinen tot nog toe getrouw blyvende, hadden, langs hunne grenzen, eenen legerwal opgeworpen, en verscheiden' reizen, met merkelyk verlies van weerskanten, tegen de Germaanen gestreeden (a). En hier mede liep het negenenzestigste jaar van de gemeene tydrekening ten einde.

X. In 't volgende jaar, hadt men zo dra de
 Civilis verklaart tyding van Vitellius dood hier te Lande niet
 zich vyand vernomen, zynde hy, door 't woedend graauw,
 der Romeinen. te Rome, op eene smaadelyke wyze, omge-
 bragt (b); of Civilis ligtte 't momtuig af, en
 70. verklaarde zich openlyk vyand der Romei-
 nen. De Vitelliaansche Keurbenden hadden
 de uitheemsche slaaverny liever, dan Vespaziaan tot hunnen Veldheer. De Galliërs lieten zig ook, door verscheiden' losse gerugten, diets maaken, dat het Roomsche Ryk alomme gevaarlyk stondt. De brand van 't Kapitool, onzeker of hy door Vespaziaans
 of

(a) TACIT. HIST. LIBR. IV. CAP. 37.

(b) TACIT. HIST. LIBR. III. CAP. 85.

of Vitellius aanhang verwekt ware (c), werdt hier te Lande voor een zichtbaar bewys der Hemelfche gramschap genomen, en men besloot 'er uit, dat het einde des Ryks voor handen was. De Gallifche Druiden, eene foort van Priesterlyke Digtters (d), zongen, *dat de heerschappy der menschelyke dingen den Volken aan deeze zyde der Alpen werdt toegeschikt*. Ook liepen 'er gerugten, dat de voornaamsten der Galliërs, die van Otho tegen Vitellius gezonden waren, voor hun vertrek, zig verbonden hadden, dat zy niet verzuimen zouden, hunne vryheid te herneemen, indien de kragten des Roomschen Ryks eens, door geduurige Burgeroorlogen en inwendige elenden, verbroken werden (e). Evenwel was, voor het ombrengen van Hordconius Flakkus, nog niets van eenig eedverwantschap uitgelekt. Doch terstond daarna, gingen de boden over en weder, tusfchen Civilis en *Klasfikus*, Overfte van eene vleugel Treviren. *Klasfikus* was van een Koningklyk geslagt, welk zig, in vrede en oorlog, altyd vermaard gemaakt hadt; en overtrof alle zyne landsluiden, in adel en rykdom. Hy beroemde zig, met opzigt op zyne voorouders, meer Vyand dan Bongdenoot des Roomschen Volks te zyn. In den geheimen handel tusfchen hem en Civilis, staken zig ook *Julius Tutor* en *Julius Sabinus*. De eerste, mede een Trevir, was van Vitellius over den oever des Ryns gesteld. De laatste,

Smeedt een eedverwantschap met *Klasfikus*, Tutor en *Sablaus*.

(c) TACIT. Hist. Libr. III. Cap. 71.
 (d) CÆSAR de Bello Gallico. Libr. VI. Cap. 13. 44.
 (e) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 54.

een Lingoön, was, trots uit den aart, nog opgeblaazener geworden, doordien hy zig beroemde, dat zyne Overgrootmoeder den Veldheer Julius Cezar, toen deeze in Gallie oorlogde, door overspel behaagd hadt. Deezen peilden in 't heimelyk de gemoeden der anderen. En eenigen van de bekwaamsten aan zig verbonden hebbende, kwamen zy in de Agrippiner Bouwstad, in eens Burgers huis, by een. Hier verscheenen eenige Ubiën en Tongren onder hen; doch de Treviren en Lingoonen waren de grootsten van getal en magt. Men hitste elkanderen op tot den afval (*f*), die kort daarna beslooten werdt. 't Overschot van 't Vitelliaansche heir, welk sommigen afmaaken wilden, besloot men, met meerderheid van stemmen, te spaaren; agtende genoeg verrigt te hebben, als de Hoofdluiden der Keurbenden van kant geholpen waren.

De Galliërs worden tot den afval aangezegt.

't Besluit deezer vergaderingen werdt geheim gehouden, en vaardigde men ondertusfchen boden af, om de Galliërs tot den afval te beweegen, terwyl men veinsde, Vokula gehoorzaam te willen blyven. Deeze kreeg wel kennis van 't opgestemd verraad; doch vondt zig onmagtig om het zelve met geweld te sluiten, alzo de Keurbenden niet voltallig en ongetrouw waren. Hy ontmoet dan de weifellende Soldaaten en verborgen' vyanden met gelyke ontveinzing, 't best dat hy doen kon, en begeeft zig, met zyne benden, naar de Agrippiner Bouwstad.

XI.
Klaudius

Derwaards was Klaudius Lebeo, geweest

(*f*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 55.

zen' Overfte eener overgelopen' Batavifche Vleugel, komen vlugten. Hy, gelykwe te vooren (g) verhaalden, by de Friezen gevangen gezet, hadt zyne wagers weeten om te kooplen; en was dus uit de gevangenis ontkomen. Nu floeg hy Vokula voor, dat, zo men hem byftand gave, hy naar de Batavieren gaan, en het grootfte deel derzelve wederom tot het Bondgenootfchap der Romeinen brengen zou. Men ftelde dan een maatlyk getal Voetknechten en Ruiters onder zyn bevel. Hy rukt daar benevens eenige Nerviën en (7) *Betafien* in de wapenen: doch niets tegens de Batavieren onderneemen durvende, doorliep hy, meer steelswyze dan met oorlog, de landen der Kavinifaaten en Marezaaten.

Labao, valt in de landen der Kavinifaaten en Marezaaten.

Vokula ondertufchen, door de ontrouwe Galliërs, die in zyn leger waren, aangelokt, toog naar den vyand toe (h). En hy was niet verre van Vetera, wanneer Klasfikus en Tutor, nevens hunne landsluiden, vooruit trokken, in fchyn, om den vyand te verfpieden; doch inderdaad, om 't Verbond tufchen hen en Civilis te bevestigen. Van toen aan, zonderden zy zig af van de Romeinen, en omringden

Klasfikus en Tutor gaan met de Treviren en Lingoonen tot Civilis over.

(g) *Bladz. 127.*

(h) *TACIT. Hift. Libr. IV. Cap. 56.*

(7) De *Betafien* fchynen, niet verre van de Nerviën, in het tegenwoordig Brabant of Vlaanderen, gewoond te hebben. *PLINIUS Libr. IV. Cap. 17. TACIT. Hift. Libr. IV. Cap. 66.* Sommigen vermoeden, dat zy van *CÆSAR Aduatiken* genoemd zyn. *CLUVERII Germ. ant. Libr. II. Cap. XXI. p. 429.* Wy hebben I. Boek. bl. 41. Aant. (5) de *Aduatiken* een weinig oostelyker geplaatst.

ringden hun Leger met een' wal op zig zelve. Vokula hadt wel gepoogd, door eene forse aanspraak, hunnen afval te voorkomen; doch te vergeefs. Des keerde hy met zyne benden naar Novesium te rug. De afgeweecken' Galliërs sloegen zig, tweeduizend schreedden van daar, in zekere velden ter neder. Daar werden de over- en wedergaande Hondertmannen en Soldaaten der Romeinen omgekogt; op dat het heir zig onder den eed van uitheemfchen begave, en ten onderpand hunner nieuwe verbindtenisfe de Bevelhebbers ombragte, of in boeijen fmeete. Vokula, 't gevaar, waarin hy was, verneemende, kon egter niet bevoogen worden tot vlugten (*i*); maar deedt, om den Soldaaten hunnen pligt voortehouden, eene deftige redevoering; waarin hy, beginnende van den alouden en verfchen roem, dien de Romeinen, onder Hoofdliiden van hunnen eigen landaart, bevogten hadden; de fchandelykheid van eenen Batavier of Trevirten dienst te ftaan, op 't leevendigst vertoonde, fluitende met eene bede, dat de Goden, den Romeinfchen Soldaat in zyne onnozelheid handhaaven, of een tydig berouw verleenen wilden (*k*). Zyne aanspraak werdt van elk niet eveneens opgenomen. De Soldaat doberde tusfchen hoop en vrees en fchaamte. Hy ondertusfchen, van daar gegaan, werdt, door zyne Vryelingen en Slaaven, belet de handen aan zig zelve te ftaan, en eerlang door *Emilius*

(*i*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 57.

(*k*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 58.

milius Longinus, verlaater der eerste Keurbende, die van Klasfikus ten dien einde afgezonden was, moorddaadig omgebragt. De Bevelhebbers Herennius en Numisus werden gebocid.

Klasfikus, de tekens der Roomfche Veld-De Keur- heerschappy aangenomen hebbende, kwam, benden in eigener perfoon, in 't Leger, en las den worden Romeinen den eed voor; waar by hy egrer, onder den hoe afgeregt ook, geene aanspraak voegen eed der kon. De Soldaaten, die tegenwoordig wa- Gallien gebragt, ren, zwoeren voor 't Ryk der Galliën. Elk werdt beloond, naar dat hy zig in 't bewerken van den afval gekweeten hadt, en de ombrenger van Vokula tot een aanzienlyk krygsampt verheeven. Daarna werdt de zorg des oorlogs tusfchen Tutor en Klasfikus verdeeld. De Agrippiners, eene Romeinsche volkplanting, en al wat 'er van Soldaaten aan den Bovenryn was, werdt door Tutor ook onder den zelfden eed gebragt. En Klasfikus, de Legerhoofden te Maguntiakum, die weigerden te zweeren, omgebragt hebbende, beval den wankelbaarften onder 't krygsvolk naar Vetera te trekken, en de Keurbenden, met beloften, bedreigingen en hun eigen voorbeeld, tot onderwerping te beweegen (1).

De belegerden werden, aan de eene zyde, door cerlykheid, aan de andere, door XII. Hongers- elende en armoede getrokken. De langduur- nood in de leger- righeid van 't beleg was oorzaak geweest, plaats- Vetera; die dat hun nu gewoon en ongewoon voedsel be- gon

(1) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 59.

eindelyk
overge-
geven
wordt.

gon te ontbreken. De lastbeesten verteerd zyn-
de, hadt men de paarden en andere onreine
dieren te lyf geslaagen, en eindelyk spruiten,
struiken en kruiden, die tusfchen de fteenen
groeiden, greechtiglyk uitgepluist. Zo lang gaven
de belegerde Keurbenden merkwaardige proe-
ven van geduld en standvastigheid, tot dat zy
den behaalden lof, door eene eindelyke over-
gaave, uitwifchten. Zy zonden gezanten aan Ci-
vilis, die, uit aller naam, om lyfsgena baden.
Hun verzoek werdt niet verhoord, voor dat zy
den eed der Galliën gezworen hadden. Toen
den buit der legerplaatfe voor de zynen be-
dongen hebbende, gaf hy hun wagers, die 't
geld, de zoetelaars en pakken aanhouden,
en hen, die ligt gelaaden wegtrokken, ge-
leiden zouden. Doch als zy omtrent (8) vyf
my-

(8) *Ad quintum fere Lapidem*, dat is, omtrent aan
den vyfden Steen, zegt Tacitus. De Romeinen wa-
ren gewoon, langs de Straatwegen, op den afstand van
ieder duizend fchreeden, zynde eene myl, eenen fte-
nen Mylpaal op te regten, op welken, men zien kon,
hoe verre zulk eene Stad van Rome af lag. Dit nuttig
werk was door Kajus Gracchus uitgevonden (PLU-
TARCHUS *in Gracchis* p. 837. E. 838. A.), en door Au-
gustus voltooid, die, op de Markt te Rome, een' gul-
den kolom deedt fteflen, op welken, alle de Italiaan-
fche wagen uitliepen. Plutarchus *in Galba*. p. 1064.
B. C. In de Provinciën, waren ook zulke wegen en
mylpaalen. Mifchien ook hier te Lande: hoewel 't an-
ders bekend is, dat de Romeinen gewoon waren te
zeggen, by voorbeeld, dat zy *aan den vyfden mylpaal*,
of blootelyk *aan den vyfden*, met uitlating van 't woord,
milpaal gekomen waren, om alleenlyk te kennen te
geeven, dat zy *vyf mylen wegs* hadden afgelegd. Ta-
citus *Hift. Libr. II. Cap. 24. Lib. III. Cap. 15.* Vide
8

mylen wegs afgelegd hadden, ryzen de Germaanen schielyk op, en vallen den onverhoedschen hoop aan. De srydbaarsten werden, daar zy stonden, veele anderen in de vlugt, geveld. De overigen snelden te rug naar de legerplaats, die uitgeplonderd en in brand gesteken werdt; waardoor de elendige Keurbendingen, die van den sryd overgeschooten waren, verteerd werden. Civilis beschuldigde, van zyne zyde, de Germaanen, als of zy, uit schelmery, 't gegeven woord gebroken hadden. Doch of dit geveinsd werk geweest zy, dan of hy de woedenden niet hebbe konnen wederhouden, blyft onzeker (m).

By 't opvatten der wapenen tegen de Romeinen, hadt Civilis, volgens eene gebruikelijke gelofte, zyn hair, uitgekemd en opgekruild, gedraagen: welk hy nu, na het uitrooijen der Keurbenden te Vetera eerst afleide. Men gaf hem na, dat hy zyn klein zoontje eenigen der gevangenen voorgesteld hadt, om dezelve met kinderpylen en schigten te doorgrieven. Wyders heeft hy, noch zig zelve, noch iemand der Batavieren onder den eed der Galliën gebragt, steunende op de magt der Germaanen en zyne eigen' vermaardheid, waarin hy en de zynen de Galliërs

Civilis legt zyn hair af, ten teken der behaalde overwinning.

(m) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 60.

& ALTING. *German. Inscrip.* P. I. p. 1. Voc. AD DUODECIMUM. En in geenen anderen zin, konnen de woorden hier genomen worden; om dat, uit eene andere plaats van TACITUS (*Annal.* I. Cap. 45.) blykt, dat Vetera aan den zestigsten mylpaal lag.

liërs, zo men met hen om 't oppergebid te slyden hadt, overtroffen.

Velleda, eene Maagd by de Batavieren en Germaanen in hooge agting. *Numius Luperkus*, Bevelhebber over (9) eene of twee Keurbenden, werdt, onder andere geschenken, gezonden aan *Velleda*, eene Maagd, van de Brukteren afkomstig, die veel gezags onder de Batavieren en Germaanen hadt, en by hen voor eene waarzogfter gehouden werdt: gelyk de Germaanen van ouds veele vrouwen voor verklaarfers van 't noodlot, en by 't aanwasfen des bygeloofs, voor Godinnen plagten aan te zien. *Velleda* hadt nu den Germaanen hunnen voorspoed, en 't uitrooijen der Keurbenden voorspeld, en hier door was de agting voor haar merkelyk toegenomen. Des schonk men haar *Luperkus*; die egter, eer hy by haar kwam, omgebragt werdt. Eenige weinige Honderdmannen en Hoofdluiden, in Gallie behooren, spaarde men, ten onderpand des Bondgenootschaps. Alle de winterlegers der Romeinen, uitgenomen *Maguntiakum* en (1) *Vindonisa*, werden uiterood en verbrand (n).

De

(n) TACIT. *Hift. Libr. IV. Cap. 61.*

(9) Hier (*Hift. Libr. IV. Cap. 61*) noemt TACITUS *Luperkus* Bevelhebber van ééne; elders (*Hift. Libr. IV. Cap. 18.*) van twee Keurbenden. Doch misfehien moet men, uit een derde plaats (*Hift. Libr. IV. Cap. 22.*) besluiten, dat het bevel over eene deezer twee Keurbenden, sedert, aan *Numisius Rufus* opgedraagen was.

(1) *Vindonisa* wordt in Zwitserland, in 't Kanton van Bern, gesteld. Hier vindt men nog een Plaatsje, *Windsch* genoemd. *CLUVERII Germ. Ant. Libr. II. Cap.*

De dertiende Keurbende, die te Novesium lag, zig, nevens de hulproepen, overgegeven hebbende, kreeg bevel, om van daar naar de (2) *Bouwfstad der Treviren* te vertrekken. Een fchandelyke togt voor de Romeinen, die, ontbloot van de beelden hunner voorige Veldheeren, en met ongefierde krygstekens, voort moesten, terwyl de vendels der Galliërs aan alle kanten gezwaaid wierden. Zy werden geleid door *Klaudius Sanctus*; wien een oog uitgesteken, en die daar door gruwzaam van aanschyn; doch nog zwakker van inborst was. De eerste Keurbende, haare legerplaats te Bonna (o) verlaaten hebbende, hadt zig by hen verveegd. In 't voorttrekken, werden zy van 't nieuwsgierig graauw, uit alle hoeken faamengevloed, met vermaak en terging, aanschouwd. Zekere* vleugel Ruiters, dit niet veelen konnende, ging door, en trok naar *Maguntiakum*. Op weg, ontmoette hun, by geval, *Longinus*, de ombrenger van *Vokula*, dien zy, als wildenze een begin maaken, van zig voortaan van hunnen pligt omtrent hunne voorige Bevelhebbers te kwyten, met hunne werpschigten, van 't leeuen beroofden. De Keurbenden ondertusfchen wegspoedende, floegen zig voor de *Trevirfche* vesten neder (p).
Ci

(o) TACIT. Hift. Libr. IV. Cap. 25.

(p) TACIT. Hift. Libr. IV. Cap. 62.

Cap. IV. p. 349. De afgelegenheid deezer Legerplaatse zal, onder anderen, oorzaak geweest zyn, dat zy van de Germaenen verfehond werdt.

(2) *Colonia Trevirorum*, of de *Bouwfstad der Treviren*, by POM. MELA (Libr. III. Cap. 2.) en by PROLEMER'S (Libr. II. Cap. 9.) *Augusta*, wordt, van allen, voor de Stad *Trier*, op de *Moezel*, gehouden.

XIII. Overleg tusſchen Civilis en Klasfikus om de Agrippiner bouwſtad te plonderen.

Handeling tusſchen de Tenkteren en Agrippiners.

Civilis en Klasfikus, trots op hunne voorſpoed, namen in beraad, of zy hunne benden zouden toelaaten de Agrippiner Bouwſtad te plonderen. Hunne ingeaarde ſtrengheid en de begeerte naar buit drongen hen tot het uitrooijen dier ſtad. Dan de overweeging, dat hieruit wederom oorlog zou ontſtaan, en dat de naam van zagtmoedigheid nuttig was voor de aanvangers eener nieuwe heerſchappye, neeg hen tot verſchooning. Civilis was ook der weldaad gedagtig, door de Agrippiners aan zynen Zoon beweezen, die in den aanvang der beroerten, in hunne ſtad agterhaald zynde, van hun eerlyk bewaard was. Doch de Bouwſtad werdt om haaren rykdom en aanwas benyd van de Overrynsche volken, die waanden, dat de oorlog niet eindigen kon, ten ware die ſtad, welke nu alleen van Ubiën en Romeinen bewoond werdt, allen Germaanen wierdt open gezet; of anders dat dezelve om verre geworpen, en de Ubiën verdreeven wierden (q). De Tenkteren zonden dan gezanten aan de Agrippiners, begeerende, *dat de muuren der bouwſtad afgeworpen; de Romeinen, die binnen hunne grenzen waren, om hals gebragt, en derzelyer goederen verbeurd verklaard zouden worden; als mede, dat men, wederzyds, gelyk van ouds, vryheid hadde, om elkanders oevers te bebouwen* (r). De Agrippiners, tyd tot beraad genomen hebbende, antwoordden voorzigtiglyk, *dat het voor hunne veiligheid noodiger was, hunne*

mu-

(q) TACIT. Hiſt. Libr. IV. Cap. 63.

(r) TACIT. Hiſt. Libr. IV. Cap. 64.

muuren te sterken, dan dezelyen aftebreeken, mids het verzamelen des Roomschen Legers; dat de Romeinen, die binnen hunne grenzen waren geweest, of door den oorlog verzeerd of door huwelyk met hen vermengd waren, en dat men hun niet zou willen vergen, hunne bloedverwanten ontebrenge: vryelyk mogt men over en weder trekken; doch by dag en zonder wapenen. Wyders, verkoorenze Civilis en Velleda tot midde-laars, door welken 't verdrag zou bevestigd worden. De Tenkteren dus zagter gemaakt zynde; zo hebben de Agrippiner gezanten, die met geschenken aan Civilis en Velleda gezonden werden, alles tot genoegen der Agrippiners verriegt. 't Hadt hun egter niet vry geslaan, by Velleda in persoon te komen, of haar aan te spreekken. Dit was zy gewoon te weigeren, om 't volk in te dieper eerbiedenis te houden. Zy onthieldt zig op eenen hoogen tooren, en iemant uit haare nabestaanden, droeg, als tusschenbode der Godinne, de raadvraagen en antwoorden over en weder (s).

Civilis, nu met het bondgenootschap der Agrippiners gesterkt, nam voor, de naaste Landtchappen, ook overtechaalen, of anders te beoorloogen. Hy overmeesterde de (3) *Sunicen*, en vlydde hunne jonge manschap aan benden. Verder had hy getrokken, was hy niet

Civilis wordt, in zynen voorspoedigen togt, van Klau-dius La-beo ge-stuit.

(s) TACIT. *Hist. Libr. IV. Cap. 65.*

(3) Uit het gene TACITUS hier (*Hist. Lib. IV. Cap. 65.*) wegens de *Sunicen*, en het gevegt, tusschen Civilis en Labeo, schryft, mag men afneemen, dat zy, boven Keulen, tusschen den Ryn en de Maaze, gewoond hebben.

niet wederstaan geweest van Klaudius Labeo, die over een' schielyk opgestommelden troep van Betafiën, Tongren en Nerviën geboodt. Deez' hadt eene (4) brug, die over de Maaze lag; ingenomen, en verliet zig op de voordeelige gelegenheid der plaatse. Ook werdt 'er, in de engten, eenen geruimen tyd, twyfelagtig gevogten; tot dat de Germaanen, over den stroom gezwommen, Labeo's leger van agteren aanvielen. Met werpt zig Civilis, 't zy dat het koenheid of besteken werk ware, tusfchen den troep der Tongren in, luidekeels roepende, *dat zy den oorlog niet begonnen hadden, op dat de Batavieren en Trevieren over de volken heerschen zouden. Verre, vervolgt hy, is van ons deeze verwaandheid. Neeemt het bondgenootschap aan. Ik kom tot u over, 't zy gy my tot Veldheer, of liever tot Soldaat begeere.*

XIV. Hierdoor werdt het graauw bewoogen. De Tongren gaan tot Civilis over. Zy staken de zwaarden in de schê, en *Kampanus* en *Juvenalis*, de edelsten des landaarts, gaven het gantsche volk der Tongren aan Civilis over. Labeo vloodt weg, vreezende omringd te worden. Vervolgens voegden zig de voorgemelde Nerviën en Betafiën ook by Civilis benden. De volken waren alomme ontzet door zyne dapperheid, of neigden van zelve tot het Bondgenootschap met hem (1).

Midlerwyl liet Julius Sabinus, veragtede
het

(1) TACIT. *Hist. Libr. IV. Cap. 66.*

(4) Sommigen vermoeden, dat deeze brug gelegen heeft ter plaatse, alwaar sedert de stad *Maastricht* gebouwd is. *ALTING Germ. infer, P. I. p. 106.*

het verbond, welk zyne landsluiden, de Lin- Sabinus
goonen, met de Romeinen gemaakt hadden, ongeluk-
zig uit verwaandheid *Cesar* noemen, en rukte kige togt
met een' grooten en wanschikkelyken hoop zy- tegen de
ner landsluiden tegen de Sequaanen, die de Sequaa-
belangen der Romeinen aankeefden. Zy booden nen.
den dapperen tegenstand, en dreeven Sabinus
en de zynen op de vlugt. Deez' verborg zig
eerst op zekere hoeve, die hy, eerlang, om 't
gerugt van zynen dood te verspreiden, in den
brand stak. Men geloofde, in 't gemeen, dat
hy zig zelve hadt omgebragt. Evenwel heeft
hy zyn leeven, door de standvastigheid zyn-
vrienden en de trouwe zyn-er Gemalinne
Epponine of *Peponile*, nog negen jaaren lang,
weeten te rekken. Waarna zy beide, gevang-
kelyk naar Rome gevoerd zynde, op bevel van
Vespaziaan, gedood zyn (v).

De voortpoedige uitflag van 't gevegt der
Sequaanen bragt de Galliërs niet weinig aan 't
bedaaren. Men gedagt der voorige verbonden
met de Romeinen. De Remen vermaanden
de Galliërs alomme, dat men afgevaardigden
moest laten byeenkomen, om te beraadsla-
gen, of men vryheid of vrede te kiezen had-
de (w).

Te Rome, alwaar de staat der zaaken ten XV.
ergsten overgebragt werdt, rustte men zig toe Krygstoes-
ten sryde. 't Opperbevel over 't Leger werdt rustingen
aan *Gallus Annius* en *Petillius Cerialis* toever- der Ro-
trouwd. Vier Keurbenden werden over 't meinen.
gebergte herwaards gevoerd. De veertiende

Keur-

(v) DION. Excerpt. Lib. LXVI. p. 745. D. E. 752. D. &
TACIT. Hist. Lib. IV. Cap. 67.

(w) TACIT. Hist. Lib. IV. Cap. 67.

Keurbende ontboodt men uit Britannie, de zesde en tiende uit Spanje. De Galliërs, de aankomst deezer legers verneemende, kwamen in 't gewest der Remen by een. Hier werden zy van de afgevaardigden der Treviren ingewagt, onder welken, *Tullius Valentinus* de Galliërs, met eene voorbedagte rede, tot den oorlog ophitte (x). Zy werden daarentegen van *Julius Auspex*, eenen der edelsten onder de Remen, in toom gehouden, en tot de vrede vermaand. De Galliërs preezen den moed van Valentinus; doch volgden den raad van Julius. Men schreef brieven aan de Treviren, om hen de wapenen te doen nederleggen; 't welk Valentinus met alle kragt belette (y). Ondertuschen, droegen zig de Treviren en Lingoonen geenszins zo voorzigtig, als het hun, in dien gevaarlyken toestand, betaamd hadt, houdende de Hoofdluiden zelve geene gemeenschap van raad.

De Keurbenden komen in Germanie.

Civilis yverde sterker, en trok langs de buitenwegen der Belgen, om Klaudius Labeo te vangen, of te verdryven. Klasfikus sleet zynen tyd in ledigheid, en nam zo goede dagen van de heerschappye, als wareze reeds gewonnen geweest. Ook Tutor haaste zig niet, om den Bovenryn en het Alpisch gebergte te bezetten. Ondertuschen was de eenentwintigste Keurbende, door Vindonisa, alwaar nog Romeinsche bezetting lag (z), en

Sex-

(x) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 68.

(y) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 69.

(z) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 61.

Sextilius Felix met de hulpbenden, door (5) *Rhetie*, tot in Germanie doorgebroken. By deezen hadt zig eene * vleugel Ruiteren gevoegd, die, eertyds door Vitellius opontbooden, sedert tot Vespazians party was overgegaan. De Overfte derzelve was de meergemelde Julius Brigantikus, Zufters Zoon van Civilis, en, gelyk gemeenlyk de haat tusfchen Bloedverwanten de heftigfte is, benyd van zynen Oom, en gebeeten op denzelve. De Trevirfche benden waren door de hulptroepen der (6) *Vangionen*, (7) *Karakaaten* en (8) *Triboken*, vermeerderd, en zelfs door eenige Keurbendingen, die van *Sextilius Felix* vooruitgezonden waren, gesterkt. Doch als de Romeinfche heiren nu genaakten, liepen deezen wederom tot de hunnen over; wordende van de gemelde hulpbenden der Treviren gevolgd. Tutor en zyne landfluiden weeken naar *Bingium* of *Bing*, over den froom Nave. Hier meende

* *Ala Singularium.*

Julius Brigantikus bevindt 'er zig onder. De Treviren worden geflaagen.

(5) Voor *Rbetie* wordt het tegenwoordig Graauwbunderland gehouden.

(6) De *Vangionen* hebben, buiten twyfel, langs den linker Rynsoever, omtrent den froom *Nave*, gewoond. De Stad *Worms*, hier gelegen, draagt, zelfs in fchriften der middeleeuwe, den naam nog van de *Stad der Vangionen*. Zie *Astronomi Vita Ludov. Pii* ad Annum 835. NITHARDI *Hift.* Libr. I. ad Ann. 840.

(7) De *Karakaaten* fchynen omtrent de *Triboken* gewoond te hebben. Doch alzo zy nergens, dan hier by TACITUS, gemeld worden, is hunne Landftreek niet net aan te wyzen.

(8) De *Triboken* zyn, naar het getuigenis van STRABO (Libr. IV. p. 295. *Ed. Amfl.* p. 193. 194. *Edit. Paris.*) van over den Ryn, in het land der *Mediomatriken*, komen woonen. Volgens PTOLEMEUS plaatfing (Libr. II. Cap. 9.), hebben zy in de *Elfas* gewoond,

de hy veilig te zyn, vermids hy de brug, die 'er over lag, afgebroken hadt. Doch Sextilius geraakte met eenige vendels over eene ondiepte, en dreef de Treviren op de vlugt. De Keurbenden, die uit Novesium en Bonna by hen gevoegd waren, bragten zig zelv' onder den eed van Vespaziaan, en trokken, niet lang daarna, naar de (9) *Mediomatriken*, die met de Romeinen in een verbond stonden (a). Ondertuschen was Valentinus by de zynen aangekomen, raazende van spyt over 't verlies, en van begeerte naar den sryd. Hy rukt, nevens Tutor, de Treviren wederom in de wapenen, en doet de Romeinsche Bevelhebbers, Herennius en Numisus, ombrengen; op dat, door minder hoop van vergiffenis, de benden te kragtiger, tot het volharden in den begonnen opstand, zouden aangezet worden (b).

XVI.
De Romeinsche
Bevelhebber
Cerialis
komt in
Germanie.

Zo stondt de Staat des oorlogs als Petilius Cerialis te Maguntiakum kwam. Graag naar den sryd, en bekwaamer om den vyand te versmaaden, dan om zig van hem te wagten, ontfak hy den Soldaat met forsheid van woorden. Het volk, welk in de Galliën geworven was, zondt hy naar hunne Landschappen te rug, zeggende: *dat het Ryk genoeg hadt aan de Keurbenden*. Maar Civilis en Klasikus, verneemende dat Tutor verjaagd en de Treviren

(a) TACIT. *Hist. Libr. I. Cap. 63.*

(b) TACIT. *Hist. Libr. IV. Cap. 70.*

(9) TACITUS gewaagt (*Hist. Libr. I. Cap. 63.*) van eene stad der Mediomatriken, *Diochurum* genaamd. En uit de *Kaart van Peutinger* en de *Reisestelen van Antonin* blykt, dat deeze Stad de zelfde is, die thans *Mets* heet; zo dat men de *Mediomatriken*, in het Bisdom Mets, moet plaatsen.

ren geflaagen waren, vonden zig niet weinig verlegen. Zy vermaanden Valentinus, dat hy 't uiterfte der zaaken niet in de waagfchaal zou ftellen, en rukten; in alleryl, hunne verfpreade benden te hoop. Terwyl Gallus Annius aan den Bovenryn bleef (c), was Cerialis, met zo veel te meer fpoed, te *Rigodulum* gekomen, alwaar Valentinus, met eenen grooten hoop Treviren, zig ter neder geflaagen hadt. De plaats, thans, zo men wil, *Rigol* genaamd, werdt ten deele door 't gebergte, ten deele door de Rivier de Moezel gedekt. Valentinus hadt 'er daarenboven graften omgegraaven, en de toegangen met fteenhoo- pen belemmerd. Cerialis hadt eenigen naar de Mediomatriken gezonden, om de Keurbenden, van daar, langs eenen korter' weg, naar den vyand te doen trekken. Voorts hadt hy alle de Soldaaten, die te Maguntiakum lagen, en allen, die hy met zig gevoerd hadt, byeen getrokken. Hy viel dan, met een aanzienlyk Leger, op de Treviren aan, die wel haaft uit hunne verfchanfing verdreeven werden. Eenigen van de edelften der Belgen werden gevangen (d). Ook Valentinus, die naar Italic gevoerd, en eerlang ter dood veroordeeld werdt (e). De Romeinfche Soldaaten, vlam- mende op het uitrooijen van de Bouwftad der Treviren, daar Cerialis 's anderendaags bin- nen kwam, werden door hem met redenen betuygeld. De eerfte en dertiende Keurbenden, uit het gewest der Mediomatriken op-

Verdryft
de Trevi-
ren.

(c) TACIT. HIST. LIBR. V. CAP. 19.

(d) TACIT. HIST. LIBR. IV. CAP. 71.

(e) TACIT. HIST. LIBR. IV. CAP. 83.

ontbouden, waren nog zoo beschaamd over hunnen afval, datze zig in hunne tenten verborgen hielden, of met neêrgeslaagen' oogten voor den dag kwamen. Evenwel werdenze in genade aangenomen van Cerialis; die door 't Leger liet uitroepen, *dat niemant, in twist of gekyf, zynen spitsbroeder de muitery of neêr-laag verwyten moest* (f). Daarna de Treviren en Lingoonen byeen geroepen hebbende, vermaande hyze zagtelyk tot vrede en gehoorzaamheid (g), 't welk hen, die zwaarder vreesden, verkwikte en tot bedaaren bragt (h).

XVII.
Civilis en
Klasfikus
willen
Cerialis
de heer-
schappy
der Gal-
liën op-
draagen;
die hun-
ne aan-
bieding
stilzwy-
gens ver-
snaadt.

Civilis en Klasfikus, nu vernomen hebbende, dat Cerialis het land der Treviren inhadt, zonden hem brieven toe van deezen inhoud: *dat Vespaziaan, of men schoon de tyding verborgen hieldt, uit het leeven gescheiden, en Rome en gantsch Italie, door inwendige oorlogen, verteed was; en dat, zo Cerialis de heerschappy over de Galliën aanneemen wilde, zy zig binnen de grenzen hunner landen te vrede houden zouden; doch verkoos hy liever te stryden; daar hadden zy ook niet tegen.* Cerialis antwoordde niets altoos op deeze brieven, en zond zelfs de bren- gers aan *Domitiaan*, Zoon van Vespaziaan, die te Rome zyn deel droeg van den last der regeeringe (i). Het Leger der Romeinen hadt zig, op eene onveilige plaats, nedergeslaagen; doch werdt nu met graft en wal omringd en versterkt. Civilis en zyne Bondgenooten,

(f) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 72.

(g) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 73.

(h) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 74.

(i) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 39, 63, 86.

nooten, hunne magt verdeeld hebbende, trok- Civilis
 ken, van alle kanten, op de Romeinen aan. trekt te-
 Veelen beschuldigde Cerialis, dat hy hun 't gen Ce-
 verzamelen hadt toegelaaten; daar hy hen rialis op.
 anders ligtelyk hadt konnen onderscheppen.
 Ondertusfchen was men in 't Germanifche Le-
 ger oneens (k). Civilis, oordeelende dat men Raadt tot
 op de Galliërs en Belgen, die in zyn Leger het uit-
 waren, geenen ftaat maaken kon; alzo zy, stellen
 of openlyk of heimelyk, betoonden tot de van 't ge-
 Romeinen genegen te zyn, beweerde, dat vegt.
 men den ftryd uitftellen moest, tot de aan-
 komst der Overynfsche Germaanen, die de
 gekneusde kragten des Roomfchen volks ver-
 treeden zouden. Tutor riedt tot haaften, voor Tutor wil
 reden geevende, dat het Romeinfche Leger, daaren-
 eerlang, door ervaarene Keurbenden, opont- tegen
 booden uit Spanje, Britannie en Italie, ftondt fpoed ge-
 verfterkt te worden, en dat de Overynfsche maakt
 Germaanen, op welken men fteunde, zig niet hebben;
 lieten regeeren; maar alles naar hun welge- wiens
 vallen dedden. Hy bevestigde zyn gevoelen raad ge-
 nog door andere redenen, en werdt van Klas- volgd
 fikus toegestemd; waarop men terftond ge- wordt.
 reedheid maakte, om de Romeinen te over-
 vallen (l).

De Ubiën en Lingoonen werden in 't mid- De Ro-
 den des legers geplaatst; de Ruiterbenden der meinen
 Batavieren voegden zig in de regter, en die worden
 der Tenkteren en Brukteren in de linker vleu- overval-
 gel. Een deel trok langs 't gebergte; een len.
 ander tusfchen den weg en den Moezelftroom;
 en

(k) TACIT. Hift. Libr. IV, Cap 75.

(l) TACIT. Hift. Libr. IV, Cap. 76.

en men viel zo onverhoeds in 't Romeinsche leger, dat Cerialis, die zig des nagts niet in 't leger onthieldt, maar zo 't schynt, in de Bouwstad der Treviren; in zyne slaapkamer en bed, te gelyk hoorde, dat men vogt, en dat de zynen overwonnen werden. Zo lang begraaude hy de versaagdheid der boodschappersen, tot hy de gantsche neêrslag voor zyne oogen zag. De Legerplaats der Keurbenden werdt doorbroken; de ruiters verstrooid, en de brug over de Moezel, die het eene gedeelte der Bouwstad aan het andere hegt, van den vyand bezet.

XVIII.
Voor-
spoedig
begin,
en onge-
lukkige
uitslag
van den
stryd
voor Ci-
vilis en
de zynen

Cerialis, onbeteuterd in die verwarring der dingen, rukt de vlugtenden met de hand te rug, vliegt, met ongedekten lyve, onder 't werpgeweer, en styft gelukkiglyk, met eenen uitgelezen hoop, de wedergewonnen' brug. Toen, in 't leger te rug gekeerd, bestraft hy de Soldaaten, die de arenden en krygstekens al begonden te verlaaten, met zo veel stoutmoedigheid (*m*), dat zy stal houden, en by regementen en rotten zamendrommen. Tutor, Civilis en Klassikus stookten ook, ieder op zyne plaats, 't gevegt aan. De Batavieren werden vermaand, om den krygsroem, de Galliërs om de vryheid, de Germaanen om den buit te sryden. Alles liep hun mede, tot dat de eenentwintigste Keurbende, in eene ruimte samengeschoold, de aanvallers eerst stuitte, en toen op de vlugt dreef. Cerialis, de zege vervolgende, heeft, ten zelfden dage, de Legerplaats der vyanden veroverd en uitge-rooid (*n*).

Na

(*m*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 77.

(*n*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 78.

Na deeze overwinning, werdt Cerialis van De Ubiën de Agrippiners om hulpe tegen Civilis, ^{verlaaten} ^{Civilis} ^{party.} ^{aan-} ^{gezo-} ^{gt.} Zy booden hem de Gemaal en Zuster van Civilis en de Dogter van Klaskikus, aan, die hun tot onderpanden des Bondgenootschaps, tuschen hen en Civilis, overgegeven waren. Ook hadden zy de Germaanen, die, hier en daar, in de huizen verspreid waren, om hals gebragt; over welk bedryf zy de wraak van Civilis vreesden. Deeze hadt zig reeds derwaards op weg gegeven, met eenen magtigen troep van Kaucchen en Friczen, en hielt zig te (1) *Tolbiakum*, op de grenzen der Agrippiners. Doch verneemende, hoe de bende Germaanen, binnen de Agrippiner-Bouwfad gelegerd, van die Itedelingen, terwyl zy, door gulzig brassen en zuipen, in slaap gevallen waren, met geslooten deuren, waren verbrand; werdt hy van verder te trekken afschrikt. Cerialis kwam de Agrippiners ook schieelyk met eenen hoop volks te hulpe.

Daarenboven prangde Civilis eene andere vrees. Hy was bedugt, dat de veertiende Keurbende, uit Britannie opontbooden, en de daarby gevoegde Britannische vloot, die dezelve overbragt, de Batavieren, langs den zeekant, beschadigen mogte. Doch deeze vrees verdween, alzo de Keurbende waarschylyk aan den mond der Maaze ontscheept, langs den landweg, geleid werdt naar 't gewest der Nervien en Tongren;

XIX.
De Britannische vloot komt ontrent het Eiland der Batavieren.

(1) Uit deeze Plaatsbeschryving van *Tolbiakum*, vergeleeken met de *Reisafelen van Antonyn*, is af te nemen, dat *Zulpich* het oud *Tolbiakum* is.

Wordt van de Kaninefaaten met voordeel aangevallen.

gren; welke volken van de Romeinen in genade werden aangenomen. De Kaninefaaten ransten, van zelve, de vloot aan, en 't grootste deel der schepen werdt gezonken of genomen. De Nerviën, die de wapenen voor de Romeinen opgevat hadden, werden, door dezelfde Kaninefaaten, op de vlugt gedreeven. Klasfikus heeft ook tegen te Ruiters, die van Cerialis voor uit naar Novesium gezonden waren, met voorspoed, gevogten. Door welke kleine nadeelen, den Romeinen toegebracht, om dat zy de eenen op de anderen kwamen, de luister der onlangs behaalde zege niet weinig bezwalkt werdt (o).

XX.
Gevegt in 't water tuschen de benden van Cerialis en Civilis.

Civilis, de Agrippiner-Bouwstad verlatende, trok, na dat hy zyn heir met Germanische benden vermeerderd hadt, naar Vetera te rug, en sloeg zig, zo men wil (p), ter plaatse, daar sedert het Klooster *Furstenbach* gebouwd is, ter neder; zo om de veiligheid dier stede, als om den zynen den moed te doen wasfen, door het herdenken der zege, hier te vooren behaald. Cerialis volgde hem op de hielen, hebbende zyn leger gesterkt met drie Keurbenden en verscheiden' opontbouden' regementen en vleugels. Beide de Hoofdluiden haakten naar 't gevegt. Doch werden, door wyde velden, die, vogtig uit den aart, van Civilis, door het leggen van eenen dwarsdam in den Ryn, onder water gezet waren, van elkanderen gescheiden. Zig over 't verdronken land te begeeven was

ge-

(o) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 79.

(p) G. VAN LOON Alcude Holl. Hist. I Deel, bl. 143.

gevaarlyk voor de Romeinfche Soldaaten, die zwaar gewapend, en befchroomd om te zwemmen waren, en nu de ondiepe van de diepe plaatsfen niet onderscheiden konden. De Germaanen daarentegen, afgeregt op 't doorwaaden der ftoomen, werden door de lightheid hunner wapenen en de ryzige gelftalte hunner lighaamen boven gehouden (q). Terwyl de legers dus, ter wederzyde van 't overftroomde land, gefchaard ftaan, tergen de Batavieren de Romeinen tot vegten; en vangen daar op de forften onder hen den ftryd aan. Die niet lang geduurd hadt, of de Romeinen raakten in verwarring, doordien paarden en wapenen van de diepe poelen ingeflorpt werden. De Germaanen fprongen over de bekende ondiepten, en overvielden den bedremmelden vyand van agteren en van ter zyde. Men vogt 'er niet als in slagorde te voet, maar gelyk als in eenen fcheepsfryd. Hier ftondt de foldaat tot den middel toe onder; daar met het gantfche lyf boven de golven, op eene droogte. Gekwetsten en ongekwetsten, zwemmers en onkundigen in die konft werden in een en het zelfde verderf weggefleept. De moord nograns was minder dan 't gewoel, om dat de Germaanen, niet durvende ten poele uit treden, naar hunne Legerplaats te rug keerden. Hier op volgde de nagt, die by de Germaanen met gezang of gekrys, en by de Romeinen met grimmen en dreigen werdt overgebragt.

De

(q) TACIT. HIST. LIBR. V. CAP. 14.

De wederzyd-
sche le-
gers wor-
den op
nieuws in
slagorde
gesteld.

Civilis
moedigt
zyn leger
aan ten
stryde.

De uitkomst van dit gevegt ontfak beide de Hoofdluiden met verscheiden' bewegingen van gemoed, tot het voortzetten van den kryg. Civilis wilde zyne fortuin vervolgen; Cerialis de behaalde schande afwischen. De Germaanen werden door den voorspoed; de Romeinen door de schaante aangemoedigd (r). Met den dag dan, stelt Cerialis zyn leger in slagorde. Vooraan plaatst hy de ruiters en hulptroupen; daar na de Keurbenden. Eenige uitgelezen' mannen hieldt hy onder zig, tegen een' onvoorziene toeval. In de aanspraak, die hy deedt, om zyn leger tot den stryd aan te zetten, prikkelde hy ieder Keurbende, door het optellen en roemen haarer krygsbedryven. Civilis, daarentegen, stelde zyne benden niet in eene uitgestrekte orde, maar by hoopen: de Batavieren en Gugernen aan de rechter, en de Overrynsche aan de linker zyde, en dus naast aan den Rynsoever (s). Ook schaarde hy zyn leger niet stilzwygends; maar roepende de plaats zelve tot getuige van de manhaftigheid der zynen, zeide hy: *Hier Germaanen en Batavieren, hier staat gy op den grond, alwaar gy onlangs glorie bevogten hebt; de asch en 't gebeente der Keurbenden treedt gy hier met voeten. Waar de Romeinen hunne oogenvenden, overal zienze de overblyffels der gevangenis, neerlaag en elende hunner spitsbroederen. Schrikt niet, om den ongelukkigen uitslag van den Trevirschen stryd. Uwe overwinning zelve is u daar in den weg geweest, naar dien gy, 't gevegt*

(r) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 15.

(s) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 16.

vegt nalatende, u met den roof ophieltd. Thans is u alles meê, en den vyand tegen geloopen. 't Gene door Hoofdman's list verzorgd moest worden, heb ik verzorgd, verdronken velden, u wel bekend, diepe poelen, schadelijk voor de vyanden. Gy hebt den Ryn en de Goden van Germanie in 't gezicht. Vangt den fryd, onder hunne bescherming, aan: en gedenkt aan uwe egtgenooten, ouders en vaderland; zo zal deeze dag loflyker dan al de voorigen, of versinaad by den nakomeling zyn.

Als men, door het rammelen der wapen en huppelen, getoond hadt, dat de vorderden behaagden, werdt de fryd met steevogts. nen, kogels, en ander werpgeweer aangevangen. De Romeinen, schoon van de Germaanen daar toe getergd, traden niet in 't water (t). Toen 't werpgeweer verbezigd was, werdt de fryd op zyn hevigst. De Germaanen met hunne groote lighaamen en lange spietfen stieten geweldiglyk op de Romeinen, en troffen den vlottenden en zwigteden Soldaat van verre. Met zwom de hoop Brukteren over van den dam, die in den Ryn gelegd was, en dreef de Romeinsche hulpbenden van haare plaats. Doch deezen werden van de Keurbenden ingevolgd, door welken de forsheid der Germaanen gestuit, en de kans wederzyds evenschoon gemaakt werdt. Onderrusschen kwam 'er een Batavische overlooper by Cerialis, voorgeevende dat men de vyanden van agteren overvallen kon, indien men de Ruiters door 't uiterste des poels zondt,

Een Batavische overlooper ver-raadt de zynen by Cerialis, en is

(t) Tacrr. Hist. Libr. V. Cap. 17.

oorzaak van hunne nederlaag. zondt, alwaar de grond hardst was. Hy voegde 'er by, dat de Guberni, die de wagt hielden, weinig op hun stuk pasten. Twee vleugels, met den overlooper afgezonden, omringen toen den onverhoedschen vyand; 't welk uit het geschreeuw vernomen zynde, zo vielen 'er de Keurbenden van vooren op in, en deden de verdreeven' Germaanen de vlugt naar den Ryn neemen. 't Was ten dien dage met den oorlog uit geweest, zo de Romeinsche vloot gespoeid hadt met volgen. Ook vervolgden de Ruiters den vyand niet, mids een schielyk opkomenden plasregen, en het vallen van den nagt (v). Des anderendaags werdt de veertiende Keurbende naar den Bovenryn aan Gallus Annius gezonden; also de tiende Keurbende uit Spanje, in het leger van Cerialis, aangekomen was.

XXI.
Civilis verbrand de Stad der Batavieren en wykt op het Eiland.

Civilis kreeg ook hulptroepen van de Kauchen. Durvende egter de (2) STAD DER BATAVIEREN niet met de wapenen verdedigen, rukte

(v) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 18.

(2) De *Stad der Batavieren*, zo men anders, met de meesten, by TACITUS (*Hist. Libr. V. Cap. 19.*) *Opidum*, *Stad*, en niet *Opida*, *Steden*, leezen wil, schynt de eenigste Stad geweest te zyn, die de Batavieren toen hadden, en daarom de *Stad der Batavieren*, by uitsteekendheid, genoemd te worden. Onzeker is 't, waar men dezelve plaatsen moet. Sommigen verstaan 'er *Wyk te Duursede* aan den Ryn door anderen *Nieuwmege* aan de Waal: anderen *Batenburg* aan de Maaze: allen drie, buiten twyfel, oude Plaatsen. Doch als men aanmerkt, dat Civilis, de Stad der Batavieren verbrand hebbende, op het Eiland week, zo volgt, dat zy niet ter plaats van *Wyk te Duursede* moet gezogt worden, welk in het Eiland

rakte hy meê al wat tilbaar was, stak den brand in het overige, en week op het Eiland: werwaarde hy wel wist, dat het Romeinsche leger hem zo spoedig niet volgen zou; also 'er schepen ontbraken, om eene brug te maaken, en 'er voor de Romeinen geen andere kans was, om over den Ryn te geraaken (3). Daar brak hy den Dyk af, die door Druzus, langs den linker' oever van den middelkil des Ryns, gelegd was, en heeft dus de Rivier, die reeds naar Gallie helde, door 't wegneemen van 't geene haar stuitte, nog meer daar heenen afgeleid. Waardoor gebeurd is, dat de mid-

Slegt den Dyk van Druzus, en veroorzaakt daar door het drooger worden van den middelsten Rynkil.

aan den linkeroever des Ryns legt. Ongetwyfeld lag zy, in het gedeelte der vaste kust van Gallie, welk de Batavieren bezaten, en dat tuschen de Maaze en Waale uitgestrekt was. TACIT. *de Morib. Germ.* Cap. XXIX. *Hist.* Libr. IV. Cap. 12. *Ann.* II. Cap. 6. *Nieuwmeegen*, aan den linker oever der Waale gelegen, komt derhalve nader in aanmerking. Nog waarschynlyker is het ons egter, dat *Batenburg* de Stad der Batavieren is. PTOLEMEUS stelt hier (Libr. II. Cap. 9. & *Europa Tabula* III.) eene Stad, welke hy *Batavodurum* noemt, en welke waarschynlyk de verbrande Stad der Batavieren van TACITUS is, die men dan, binnen weinige jaaren, wederom herbouwd moet gehad hebben. Zie CLOVERII *Germ. Ant.* Libr. II. Cap. XXXV. p. 481. en ALTING *Germ. infer.* P. I. p. 18.

(3) Men vindt deeze reden van Civilis wyken op het Eiland by TACITUS. Doch hier doet zig eene zwaarigheid op. Immers lagen 'er thans meer dan twee Keurbenden, in het Eiland, in bezetting. (TACIT. *Hist.* Libr. V. Cap. 20.) Liep, mag men vraagen, Civilis dit Krygsvolk niet in den mond? Doch als men ondertelt, dat hy, naar het benedendeel des Eilands, geweeken is, en dat de Romeinen zig in het bovenste gedeelte onthielden, heeft hy hen van zig afgesneeden, door het wegneemen van Druzus Dyk, waardoor het middelste gedeelte des Eilands zal ondergelopen zyn.

delste Rynkil, van Wyk te Duurstede af tot aan Katwyk toe, hoe langer hoe meer van water beroofd geworden zynde, de gemeenschap tusfchen de Batavieren en Overynfsche Volken veel nader gemaakt heeft. Tutor en Klaffikus weeken ook over den Ryn, nevens honderdendertien Raadsmannen der Treviren; onder welken zig de voorgemelde Alpinus Montanus ook bevondt (w).

XXII.
Civiliis en
de zynen
overval-
len de
Romein-
fche Le-
gerplaat-
fen te
Arenakum, Ba-
tavodurum,
Grinnes
en Vada.

Civiliis, wederom eenige benden by een gekrukt hebbende, deedt cenen aanval op de Romeinfche bezettingen, die in vier byzondere Legerplaatfen lagen. Te (4) *Arenakum* over-

(w) TACTI. *Hift. Libr. V. Cap. 19.*

(4) Van deeze vier plaatfen, *Arenakum*, *Batavodurum*, *Grinnes* en *Vada*, worden 'er, in de *Peutingerifche Reiskaart*, twee in het Land der Batavieren, daar *PATAVIA* genoemd, geplaatst; te weeten *Arenacum* of *Arenatio*, en *Grinnes* of *Grinnibus*. *Arenatio* is de eerfte plaats beneden *Burginatio*; alwaar men, in de *Reistafel van Antony*, ook een *Harenacium* gesteld vindt. Men kan, uit de *Peutingerifche Reiskaart*, niet opmaaken, of deeze plaatfen in het Eiland of in het vaste Land der Batavieren gesteld worden, alzo daar, langs den zuidkant van *BATAVIA*, maar eene Rivier geplaatst wordt, met den naam van *Patabus*, zonder dat blyke, of 'er de *Waal* of de *Maas* door verftaan worde. Doch als men agt geeft op het verhaal van *TACTUS*, die te vooren (*Hift. Libr. IV. Cap. 15.*) gezeid hadt, dat *Anquillius*, aan het bovenfte deel des Batavifchen Eilands, eenig Krygsvolk by een hadt verzameld, en die hier (*Libr. V. Cap. 20.*) zegt, dat *Civiliis* op deeze Legerplaatfen aanviel, na dat hy (*Cap. 19.*) in het Eiland gewecken was, wordt het waarfchynlyk, dat men deeze Legerplaatfen, in het bovenfte deel des Eilands, zoeken moest. De eigenlyke plaats is thans niet aan te wyzen: doch 't is zeker, dat *Arenacum Arnhem* niet zy, alzo deeze Stad, aan den regter oever des Ryns, buiten

overviel hy de tiende; te (5) *Batavodurum* de tweede Keutbende, en te (6) *Grinnes* en te (7) *Vada*, eenige regimenten en vleugels (8). Hy hadt zyne magt zo verdeeld, dat hy

buiten het Eiland, legt: en men vindt zo veel overeenkomst tusſchen *Arenacum* en *Aart*, een Dorp in de Overbetuwe, en dus in het Eiland, als tusſchen *Arenacum* en *Arnhem*. Zie ALTING *Germ. infer.* P. I. p. 8.

(5) *Batavodurum*, welk niemand dan TACITUS in het Eiland plaatst, wordt gemeenlyk voor *Wyk te Duursſtede*, zekerlyk eene overoude Stad, gehouden. Het *Batavodurum* van PROLEMEUS (zie boven Aart. (2) bl. 173.) heeft niet in het Eiland gelegen. Ook geeft TACITUS, aan ieder deezer vier Legerplaatſen, en dus ook aan *Batavodurum* den naam van *Wyk* [*Vicus*]; welke naam men inſgelyks op penningen vindt, die, in de negende eeuw, te Duursſtede gemunt zyn. *Voyez* BOUTEROUÉ *Recherch. des Monn. de France* p. 251. Zie ook *Epist.* II. ALBINI sive ALCEINI apud DU CHESNE Tom. II. p. 669.

(6) *Grinnes* wordt van sommigen voor *Rheenen* gehouden; van anderen voor *Gorinchem*. Anderen plaatſen het, tegen over de Buurt *Remmerten*, een weinig beneden Rheenen gelegen. Zie M. ALTING *Germ. infer.* P. I. p. 80. CLUVERII *Germ. Ant. Libr.* II. Cap. XXXVI. p. 484. G. VAN LOON *Aloude Holl. Hiſt.* I. Deel. bl. 147 en 181. Te *Rheenen*, als buiten het Eiland gelegen, kan de plaats van *Grinnes* niet zyn; waarom CLUVERIUS gist, dat *Grinnes*, uit het Eiland, derwaards verplaatst is. Het zelfde vermoedt hy ook, wegens *Arenacum* en *Vada*.

(7) Immers zo onzeker is de plaats van *Vada*, die sommigen te *Wagentgen*, ook al buiten het Eiland; anderen te *Wardenburg*, in de Tielerwaard; anderen een weinig beneden Arnhem, doch in het Eiland, omtrent *Meyerik* ſtellen. CLUVERII *Germ. Ant. Libr.* II. Cap. XXXVI. p. 482. 484. ALTING. *Germ. infer.* P. I. p. 127. VAN LOON *Aloude Holl. Hiſt.* I. Deel, bl. 149. 182.

(8) Dit Krygsvolk, immers het grootſte gedeelte deszelfs, is hier, in het begin des oorlogs, niet gelegerd geweest.

hy en VERAX, die uit zyne Zuster gebooren was, nevens Tutor en Klasfikus, elk eene bende geleidden; op hoop dat hun 't geluk ergens mede loopen, en Cerialis, die onvoorzigtig genoeg herwaards en derwaards liep, in hunne handen vallen mogt. Die op de Legerplaats der tiendelingen, te Arenakum, aanvielen, bragten den Soldaat, bezig met hout te houwen, in verwarring, vervoegen den Bevelhebber, vyf der voornaamste Honderdmannen en eenige weinige Soldaaten. De overigen beschermden zig binnen de vesten. Ondertusfchen poogde een hoop Germaanen, te Batavodurum, de brug, die de Romeinen daar hadden begonnen te maken, te overweldigen. Doch, terwyl 't gevegt nog in de waagschaal hing, werdt het door den nagt gefcheiden (x). Grooter was 't gevaar by Grinnes en Vada. Civilis tastte Vada, Klasfikus Grinnes aan. Zy waren niet te fluiten. De dapperften der Romeinen werden verflaagen, en onder deezen ook Julius Brigantikus, Overfte eener vleugel Ruiteren, die, gelyk wy te vooren verhaalden, den Romeinen getrouw gebleeven, en op

Julius
Briganti-
kus fleu-
velt.

(x) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 20.

weest. De tweede en tiende Keurbende waren, na Cerialis komst hier te Lande, eerst herwaards gekomen. Ook eenige Ruiterbenden en Vleugels. TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 14 & 19. Waarschynlyk is het, terftond na de nederlaag van Civilis by Vetera, hier gelegd geworden, ten zelfden tyde, als de veertiende Keurbende naar den Bovenryn gefchikt werdt. TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 19.

op Civilis, zynen moederlyken Oom, zeer verbitterd was. Doch toen Cerialis, met eene bende Ruiteren, aankwam, keerde de kans. De Germaanen werden, hals over hoofd, in den stroom gedreeven. Civilis, de vlagten-^{laag van} wederhoudende, werdt bekend by den ^{Civilis.} vyand, die, met werpgeweer, op hem mikte: des sprong hy van 't paard, en zwom over den Ryn. Tutor en Klasikus werden in gereed leggende schuiten overgevoerd. De Romeinsche vloot was toen niet by der hand, gelyk bevolen was, wordende, door vreeze, en om dat men den roeijeren ander werk gegeven hadt, wederhouden (y).

Cerialis, weinige dagen hierna, naar Novesium en Bonna gereisd zynde, om de Legersteden te bezigtigen, die aldaar, tot overwintering der Keurbenden, opgerigt werden, keerde te schepe wederom, begeleid van een' verspreiden hoop volks, die langs den oever trok, en zorgelooze wagt hieldt. De Germaanen, dit verneemende, koozen eenen pekdonkeren nagt uit, en kwamen den stroom af, zonder iemants belet, tot binnen den vyandelyken Legerwal. De touwen der tenten afgesneeden hebbende, lieten zy dezelve op de slaapende Soldaaten nedervallen; welken, in de uiterste bedremmeldheid wakker geworden, ligtelyk afgemaakt werden. Een andere hoop overviel de vloot, en wierp touwen uit, om de schepen op 't drooge te sleepen. In 't eerst hadden zy zig stil gehouden; doch toen de slagting begonnen was, stelden zy alles

XXIII.
Cerialis
en de Ro-
meinsche
vloot
worden,
van de
Germaan-
nen, by
nagt,
overval-
len.

(y) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 21.

alles met schreuw en rep en roer. De Romeinen, door de bekomen' wonden opgewekt, liepen te wapen, en streefden de wegen langs, de meesten ongeharnast, met het kleed om den arm geslingerd, en bloote zwaarden in de hand. Cerialis, half slaapende, en byna naakt, werdt door eene dooling der aanvalleren behouden. Want zy, waanende dat hy zig op zyne hoofdgalei bevondt, die door haare vlag uitfiak, sleepten die weg. Ondertuschen hadt hy den nagt elders, en, zo de meesten geloofden, by *Claudia Sacrata*, een Ubiër wyf, doorgebragt. De waakers verschoonden hunne onagtzaamheid met de schande des Bevelhebbers; want om zyne rust niet te stooren, was 't hun bevolen geweest te zwygen, en zy, mids nu 't geeven der leuze en 't roepen ophieldt, zelve in slaap gevallen. Hoe 't zy, toen 't hoog dag was, voeren de Germaanen met de genomen' schepen te rug. De galei van Cerialis sleepten zy, langs de Lippe, tot een geschenk aan Velleda (z).

De hoofdgalei van Cerialis wordt genomen.

En tot een geschenk naar Velleda gevoerd.

XXIV. Civilis werdt midlerwyl van de begeerte bekroopen, om eene Krygsvloot tegen de Romeinen uit te rusten. Al wat 'er van twee-en-enkelriemige Galeien voorhanden was, vult hy met manschap. Daar werdt eene groote menigte van roeischuiten bygevoegd. Dertig of veertig hadt hy 'er, op de (9) *Liburnische*

(z) Tacit. Hist. Libr. V. Cap. 22.

(9) De *Liburnen*, die een gedeelte van Dalmatie bewoonden, bedienden zig van een soort van ligte vaartuigen, die, onder de Romeinen, in gebruik raakten, na dat Augustus, in den slag by Aktium, met hulp der zelve,

Ant

fche wyze, toegerust. De genomen' schuiten behielpen zig met veelkleurige wapenrokjes, in plaats van zeilen, 't welk niet onaartig stondt. Civilis bragt deeze vloot ter plaatse, daar de Ryn den stroom der Maaze ontvangt, en in zee stort, alwaar ruimte genoeg tot eenen Scheepsstryd was. Ook hadt hy voor, den toevoer, dien de Romeinen uit Gallie kreegen, te onderscheppen. Cerialis zondt 'er eene vloot tegen, die kleiner van getal; doch van ervaarener roeijers en stuurluiden voorzien was, en ook uit grooter schepen bestondt. Civilis vloot hadt voor wind; die der Romeinen voor stroom. Men dreef elkanderen eenig werpgeweer toe; waarna de vlooten van een scheidten. Civilis week over den Ryn naar Germanie, zonder iet te durven ondernemen. Cerialis viel in het Eiland der Batavieren, welk hy vyandelyk plonderde, latende egter, volgens eene bekende list der Legerhoofden, de hoeven en akkers van Civilis ongeroerd. Doch, terwyl hy hier vertoefde, werdt het laag en moerasfig Eiland, met den keer van den Herfst, door het vallen van slagregens, en vooral door den overstroomenden Ryn met water bedekt, en gelyk als tot een' poel gemaakt. De Romeinen, die in de vlakke gelegerd waren, werden herwaards en derwaards verspreid, terwyl het hun ontbrak aan toevoer en schepen (a). Toen hadden de

Cerialis
plondert
het Eiland
der Batavieren.

(a) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 23.

Antonius overwonnen hadt. VEGETIUS beschryft dertzever gedaante omstandiglyk. *De Re militari* Libr. IV. Cap. 32. 33, 34. 35, 36, 37.

M 2

de Germaanen de Keurbenden konnen verdelgen. Ook waren zy 't van zins geweest; doch door Civilis omgezet. Ten minsten zocht hy zelf dit, federt, den Romeinen te doen gelooven.

XXV.
Hy laat den Batavieren vrede en Civilis vergiffenis aanbieden.

Gemor der Batavieren tegen den oorlog en tegen Civilis.

Ondertusfchen liet Cerialis, door heimelyke boden, den Batavieren vrede, en Civilis vergiffenis aanbieden. Ook vermaande hy Velleda en haare vrienden, *dat zy hunne neêrlaagen met de vriendschap des Roomschen volks behoorden te verwisfelen. De Treviren waren geslaagen, de Ubiën wedergekreegen; den Batavieren 't vaderland ontroofd. Van 't verbond met Civilis hadden zy geen ander genot gehad, dan wonden, vlugt en smert. Hy, die nu balling 's lands zworf, was een last voor hun, die hem ontvingen. Zy hadden genoeg misdaan, met zo menigmaal over den Ryn te komen. Zo zy zig verder iets onderwonden; by hen zou de schuld, by de Romeinen de wraak en de gunst der Goden wezen (b).* Met deeze bedreigingen wist Cerialis beloften te mengen, en als nu de Overrynschen begonden te wankelen, reezen 'er ook onder de Batavieren overleggingen: *Dat men den val niet verder moest laten komen. Een Landuurt kon de slaaverny niet van den gantschen aardbodem dryven. Wat was 'er uitgeregt, met het vermoorden en verbranden der Keurbenden; dan dat men 'er meer en magtiger ontbooden hadt. Hadden zy den oorlog, om Vespazians wille geyoerd; hy was nu meester van 't Ryk: maar zo zy 't Roomsche volk hadden willen overwel-*

(b) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 24.

weldigen; 't hoemenigste gedeelte van 't menschelyk geslagt waren toch de Batavieren? Men moest slegts het oog slaan op de lasten der Rheten, (1) Noricen, en andere Bondgenooten. Daarentegen werden van hun geen schattingen; maar alleen manschap en wapenen gevorderd. Dit kwam 't naast aan eene volslaagen' vryheid. En zo men keur tusfchen Heeren moest maaken; dan was 't nog eerlyker de Vorsten der Romeinen dan de Waarzegsters der Germaanen te verdraagen. Zo sprak het gemeene volk: doch de edelsten zeiden, dat zy door de raazerny van Civilis in de wapenen waren gerukt; dat hy de ongevallen van zyn huis, door het uitrooijen des Landaarts, hadt poogen te weeren. Toen de Keurbenden belegerd, de Bevelhebbers omgebracht werden, en toen een oorlog, voor hem alleen noodig, voor hun verderfelyk, aanvaard werdt, waren de Goden op de Batavieren gestoord geweest. 't Was nu tot het uiterste gekomen, ten ware zy zig bezinden, en door het straffen van Civilis hun berouw beleeden (c).

Zo dra kreeg Civilis geene tyding, dat de Batavieren zulke voornemens tegen hem smeedden, of hy verzogt, verdriet in de geleeden' elenden, en liefde tot zyn leeven hebbende, met Cerialis tot een mondgesprek te komen. De brug dan over de (2) Naauwaa-
le

De vrede tusfchen de Romeinen en Batavieren wordt getroffen.

(c) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 25.

(1) *Noricum* besloeg oudtyds een groot deel van Oostenryk, het Aartsbisdom Salzburg, Stiermark en Karinthie. *CLOVERII Vindcl. § Noricum. Cap. V.*

(2) Zo noemden, vermoedelyk, onze Landsluiden, den stroom, dien TACITUS *Nahalia* heet. PROLEMUS plaatst (Libr. II. Cap. X. & *Europæ Tab. III.*) nevens den Yssel, daar de zelve, noordwaards, naar de Zuiderzee stroomt, eene

le, in 't midden doorgesneeden zynde (*d*), traden Civilis en Cerialis, ter wederzyde, tot aan de afbreuken. Hier werdt over de voorwaarden des verdrags gehandelt. Civilis beweerde, dat hy tegen Vitellius, niet tegen 't Ryk geoorloogd hadt; dat hy, hier toe, schriftelyk en by monde, door Primus Antonius en Hordeonius Flakkus, was aangezegt, en dat hy meer niet in Germanie gedaan hadt, dan andere Legerhoofden, in Syrie, in Myzie en in Pannonie (*e*). Ook zal hy, by deeze gelegenheid, Cerialis hebben voorgehouden, dat men 't hem danken moest, dat de Germaanen de Keurbenden, onlangs, in 't oversloemd Eiland der Batavieren, niet overvallen en verdelgd hadden (*f*). Doch het overige van dit mondgesprek is ons, by gebrek van oude Gesdenkschriften, onbekend gebleeven. Dit weet men, dat het van een onderling verdrag gevolgd is (*g*), by welk Civilis zig verbondt, de wapenen neder te leggen (*h*). Buiten twyfel, heeft hem Cerialis de beloofde vergiffenis (*i*) toegestaan. De verdere inhoud des verdrags is niet tot onze kennis gekomen. Nogtans blykt het, dat de Batavieren, wien te vooren reeds vrede aangeboden was (*k*), by het zelve, niet van hunne oude waardigheid van Vrienden en Bondgenooten

(*d*) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 26.

(*e*) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 26.

(*f*) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 24.

(*g*) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 24.

(*h*) JOSEPH. de Bello Jud. Libr. VII. Cap. IV. p. 401. Edit. Haverkamp. Tom. II.

(*i*) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 24.

(*k*) TACIT. Hist. Libr. V. Cap. 24.

Stad *Naualia*. Veelligt heeft deeze Stroom ook *Nauvalia*, dat is, *Naauw-Waale*, geheeten.

ten des Roomfchen Ryks zyn beroofd geworden. De eer des alouden Bondgenootfchaps is hun federt bygebleeven, en zy werden al zo min als te vooren verpligt, eenige fchatting te betaalen aan de Romeinen, die zig genoeg lieten, met den dienst, dien zy van hunne ftrydbaar Manfchap in den oorlog hadden (l). In het verdrag, met de Batavieren getroffen, zyn hunne Germanifche Bondgenooten, naar alle waarfchynlykheid, ook begrepen geweest.

Het leedt, ondertusfchen, niet veele jaaren, of de Batavieren bevonden zig wederom onder de hulpbenden des Romeinfchen Legers. Zy waren, naar alle waarfchynlykheid, dat puik der hulpelingen, ervaren in 't zwemmen, en kundig van de ondiepten, welk, onder 't beleid van *Julius Agrikola*, het Eiland Mona in Britannie andermaal hielp overmeesteren (m). Doch daar waren ook andere Germanen in Britannie in Romeinfchen dienst. En onder deezen, bevondt zig eene bende Uziptiërs, of Uzipteten; van welken men iet gedenkwaardigs verhaald vindt. Den Honderdman en de Romeinfche Soldaaten, die, om hun de krygskunde te leeren, onder de rotten vermengd waren, omgebragt hebbende, maakten zy zig meester van drie Liburnifche vaartuigen, en dwongen de Stuurliiden, met hen van land te fteeken. Doch eenen van de drie zig t'zoek maakende, krygen zy agterdenken op de twee anderen, die terftond van kant geholpen werden. 't Was midden in den zomer, des waagen zy 't, zee te kiezen, eer 't fchelmftuk

XXVI.
De Batavieren helpen de Romeinen eerst Mona, en daar na Britannie overmeesteren.

79.

Stont beflaan van eene benden Uzipteten.

84.

ruigt-

(l) TACIT. de Morib. Germ. Cap. XXIX.
(m) TACIT. Agric. Cap. XVII. & XVIII.

ringbaar wierdt; en schuimende langs de kusten van Britannie, raakten zy dikwils in gevegt met de Britannen, nu met voor- dan met tegenspoed. Eerlang vervielen zy tot zulk eenen armoede, dat zy eerst de zwaksten onder hen, toen de genen, op welken 't lot viel, van 't leeven beroofden, en opaten. Britannie omgestevend zynde, 't welk, ten dien tyde, voor eenen gevaarlyken togt gehouden werdt, en de Schepen, door onkunde van 't sturen, verlooren hebbende, werden zy, eerst van de *Sueven* (3), toen van de Friezen onderschept en als zecroovers opgebracht. Eenigen voor slaaven verkogt, en by wisseling van koopers, aan den Rynkant gekomen zynde, hebben hun zonderling geval, onder de Romeinen, bekend gemaakt (n).

86. Niet lang hierna, onder de regeeringe van **DOMITIAAN**, wien, na de dood van **Vespaiaan** zynen Vader en **TITUS** zynen Broeder, het Ryk in handen vervallen was, hebben de Batavieren de volkomenen' nederlaag der Britannen helpen bevorderen. Deezen waren, met veel hevigheid, op het Leger van **Agrikola** aangevallen, en hy hadt, daarop, drie benden Batavieren en twee benden Tongren afgezonden, om hun 't hoofd te bieden, en 't werk tot handgemeenschap te brengen: waar in zy, door langen krygsdienst, zonderling geoefend waren. De vyanden daarentegen, die klei-

(n) **TACIT.** *Agricol. Cap. XXVIII. ibid. Not. B. Rhemani.*

(3) Deeze *Sueven*, onderscheiden van die, aan welken wy te vooren I. Bock, bl. 39. Aant. (3). hebben gedacht, hebben tuschen de Elve en den Weisfel gewoond. **CLOVERUS** *Germ. Ant. Libr. II. Cap. XXIV. p. 597.*

kleine schilden en groote zwaarden zonder punt voerden, waren onbekwaam, om, in een gedrongen gevegt, te slyden. De Batavieren vongen dan den slyd aan, stieten met de schildpennen en schonden de aangezigten der Britannen. Eerst verdreeven zy die genen, welken hun in de vlakte tegen gestaan hadden, daarna beurdense de spits tegen de heuvels op: wanneer de andere benden, hun byspringende, cerlang eene geweldige slagting onder de Britannen hielpen veroorzaaken (o). De nagt maakte een einde van 't gevegt, en men telde tienduizend verslaagenen van 's Vyands zyde, terwyl 'er van de Romeinen of derzelve Bondgenooten maar driehonderd en veertig bleeven (p). Agrikola, sedert door Domitiaan t'huis ontbouden, werden, om deeze overwinning, alle de eertekens der zegepraal toegekeurd.

Pragtiger wel, doch op verre na zo wezendlyk niet, was de zegepraal, die Domitiaan, korts te vooren, over de Germaanen en Batavieren, vertoond hadt. In 't zelfde jaar, in welk Cerialis de vrede met de Batavieren getroffen hadt, doch voor dat de tyding daarvan te Rome kwam, was Domitiaan met een leger na Germanie gereisd (q), voorgoevende dien Landaart, zo wel als de Galliërs, te willen t'onderbrengen. Doch niet verder, zo 't schynt, dan te Lugdunum of Lions gekomen zynde, was hy, vandaar, zonder den vyand

XXVII.
Domi-
tiaans be-
lagchely-
ke zege-
praal
over de
Germaa-
nen en
Batavie-
ren.

(o) TACIT. Agricol. Cap. XXXVI.

(p) TACIT. Agricol. Cap. XXXVII.

(q) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 86. SUETON. in Domit.
Cap. II.

vyand eens gezien te hebben, te rug gekeerd (*r*). Eenige jaaren hierna, wanneer men hem de Keizerlyke waardigheid reeds opgedraagen hadt, trok hy wederom op tegen eenige Germanische Volken, en onder anderen tegen de Katten en (4) *Daciërs* (*s*). Doch 't is geheel onzeker, of hy met de Katten gestreden hebbe: maar de *Daciërs* heeft hy, door de (5) *Markomannen* geslaagen zynde, zelf om de vrede aangezocht; en die ook van hunnen Koning *Decebalus*, door magt van geschenken, verkreegen (*t*). Na zulke schandelyke Krygstogten, was hy verwaand genoeg, om zig de eer der zegepraal toe te eigenen. Eenige gekogte luiden moesten hun gewaad en hair op de wyze van gevangenen schikken, en de staatsie bywoonen, die niet weinig belagt werdt (*u*). *Domitian* egter liet zig sedert den bynaam van *Daciër* en *Germanikus* geeven, en wilde de maanden *September* en *Oktober Germanikus* of *Duitscher* en *Domitianus* vernoemd hebben (*v*). Doch zyne uitspoorigheid, in welke hy *Kaligula* gelyk was, werdt van niemant gepreezen, dan van Schryvers, die van de waare geschaphenheid der

zaa-

(*r*) DIONIS EXCEPT. *Libr.* LXVII. *p.* 760. B.

(*s*) SUTTON. *in* *Domit.* *Cap.* VI. *BOETIUS. Libr.* VIII. *Cap.* 24.

(*t*) DIONIS EXCEPT. *Libr.* LXVII. *p.* 762.

(*u*) TACIT. *Agricol.* *Cap.* XXXIX.

(*v*) SUTTON. *in* *Domit.* *Cap.* VI & XIII.

(3) De *Daciërs* bewoonden de landstreeken, die thans *Moldavie* en *Wallachye* heeten. *CELLARIUS Libr.* II. *Cap.* VIII. *p.* 377.

(4) De *Markomannen* bewoonden een gedeelte van *Boheeme*. *CELLARIUS Libr.* II. *Cap.* V. *p.* 308.

zaaken onkundig waren of schynen wilden (w),
 en van eenige vleijende Digtters, die hem den
 schrik (x) en temmer der Batavieren (y) en
 andere Bewooneren van den Ryn (z) genoemd
 hebben.

- (w) JOSEPH. de Bello Judaico *Libr.* VII. *Cap.* IV. *p.* 410.
 (x) SILIUS ITALIC. *Libr.* III. vers. 607.
 (y) JUVENAL. *Satyr.* VIII. vers. 51.
 (z) MARTIAL. *Epigr.* *Libr.* VII. *Epigr.* 6.

VADERLANDSCHE
HISTORIE.
DERDE BOEK.

I N H O U D.

- I. Trajaans bedryf in Germanie. II. Batavieren zwemmen over den Donauw. Soranus. Markt van Adrianus. III. Friezen of Germaanen door Kommodus bestreeden. Albiniana. IV. Voorregten der Batavieren, onder Septimius Severus. Wapenhuis. Oude Op-schriften. V. Germanische Lyfwagt doot Alexander Severus. VI. Maximyns togten over den Ryn. VII. Franken in Batavia. VIII. Posthumus bedryf omtrent den Ryn. IX. Aureliaan overwint de Franken. X. Zy vestigen zig in Batavia. Probus Brief. XI. Verdrag tusfchen de Romeinen en Franken. XII. Romeinsche fchepen, door de Franken, in brand gesteken. XIII. Krygstogten van Maximiaan Herkulus. XIV. Karausius gedrag omtrent de Zeeschuimers. Konstantius Chlorus laat de Franken in Batavia en verjaagt dezelyen. XV. De Franken, door Konstantyn, gestaa-gen. XVI. De Rynstroom met fchepen en bezetting voorzien. XVII. Juliaans Krygstogten tegen de Germaanen. XVIII. De Saliërs,

in Batavia, door Juliaan, bedwongen. XIX. De Chamaven beteugeld. XX. Graanen uit Britannie herwaards gevoerd. XXI. De Quaden verdryven de Saliërs uit Batavia, en staan zig omtrent den Ryn neder. XXII. De Batavische benden weigeren over de Alpen te trekken. De Aituariën overwonnen. XXIII. Verbond der Germaanen tegen de Romeinen. Wederzydsche overwinningen. XXIV. Batavia tot een tooneel des oorlogs gemaakt. XXV. Franken en Saxers door Valentiniaan beteugeld. XXVI. Skythen in Gallië. Westgothen in Gallië. XXVII. Suezyn, Slaaven, Wilten enz. hier te Lande. XXVIII. De Armorichen regten eene Vrye-Staats-Regearing op. XXIX. Zy onderwerpen zig, voor een gedeelte, aan 't Roomsche Ryk. XXX. Bewegingen in Gallië, door Aëtius geschild. XXXI. De Armorichen bedreigd. Verdrag der Romeinen met hen en de Franken. XXXII. De Saxers en Friezen steeken over naar Britannie. Avitus bedwingt de zeeschuimende Saxers. XXXIII. Laatste Berigt van de Batavieren.

Na Domitiaan en NERVA, werdt het I. Ryksbewind aan ULPÍUS TRAJANUS opgedraagen, terwyl hy, aan den Ryn, bedryf in Germa-
 in Gallië, 't gebied voerde (a). In zynen nie. 97.
 tyd, zyn de Batavieren nog in de oude agtinge geweest, genietende alle de voordeelen van hun Verbond met de Romeinen,
 ter-

(a) EUTROP. *Livr.* VIII. *Cap.* 2.

terwyl zy alleenlyk verplicht bleeven, het Ryk met de wapenen ten dienst te slaan (b). Van Trajaan vindt men aangetekend, dat hy, staande zyne regeeringe, de steden in Germanie, over den Ryn, hersteld heeft (c); zonder dat ons met naame gemeld wordt, welken deeze steden geweest zyn. Alleenlyk vindt men van een *Kasteel van Trajanus*, volgens sommigen, tegen over Maguntiakum gelegen, gewag gemaakt (d). Ook van eene *Volkplanting van Trajanus* [*Colonia Trajana*] aan den Ryn (e); hoewel het twyfelagtig zy, of men dezelve in het land der Batavieren of in het Land der Gugernen plaatsen moet (f).

II. Onder Trajaans opvolger ADRIAAN, vindt men de Batavische Ruitery wederom in de Legers der Romeinen. Ook verzelde zy den Keizer, in zyne Reistogten, naar het Oosten. Men vindt, in 't byzonder, aangetekend, dat Adriaan; omtrent den Donauw, zynen byhebbenden Batavischen Ruiterbenden beval, die Rivier gewapend en te paarde over te zwemmen; 't welk zo vaardiglyk verrigt werdt, dat 'er de woeste Inwooners dier gewesten zelve over verbaasd stonden (g). Zekere Batavier, SORANUS genoemd (h); kon zo behendiglyk met den boog omgaan, dat hy eenen pyl, door hem eerst opgeschooten, in 't nederdaalen, met eenen anderen,

ZO

Behendigheid van den Batavier Soranus.

(b) TACIT. de Morib. German. Cap. XXIX.

(c) EUTROP. Libr. VIII. Cap. 2.

(d) AMM. MARCELLINUS Libr. XVII. Cap. 3.

(e) ANTONINI Itinerarium & Tabula Peutingeriana.

(f) ALTING. Germ. infer. P. I. p. 45.

(g) DION. Excerpt. Libr. LXIX. p. 792. B.

(h) SUIDAS apud JUNIUM Batav. Cap. VI. p. 91.

zo wis wist te treffen, dat hy hem aan tweën schoot. De Keizer zelf, die 'er aanschouwer van was, verwonderde zig over de behendigheid van Soranus. En men wil, dat hy de gedagtenis van Soranus bedryf, in een omstandig Graffschrift, welk nog voor handen is, bewaard heeft (*i*). Adriaan, sedert Germanie bezoekende (*k*), heeft zig, vermoedelyk, ook eenigen tyd, in het Eiland der Batavieren, opgehouden; en alzo hier de Koophandel reeds merkelyk aan 't bloeijen was (*l*), is 't niet onwaarschynlyk, dat hy, om den Handelaaren te begunstigen, ten deezen tyde, in dit Eiland, eene ruime Markt gestigt heeft. Immers men vindt, in oude Reiskaarten (*m*), eene *Markt van Adriaanus* [*Forum Adriani*] Markt van Adriaanus. gesteld niet verre van de plaats, alwaar thans het Dorp Voorburg is; welk den naam van *Forum* of *Markt* nog eenigzins schynt behouden te hebben. Onder hem, en zyne opvolgers, MARKUS AURELIUS en LUCIUS VERUS, schynen 'er ook openbaare wegen hier te Lande aangelegd te zyn geweest: of mischien zyn de ouden toen alleenlyk verbeterd geworden. Immers men heeft, omtrent den aanvang der zestiende eeuw, in een moeras, by het Dorp Naaldwyk, eenen Myl- of Grenspaal gevonden (*n*), in welks opschrift, van de Keizers Markus Aurelius en Lucius Verus gewaagd wordt, ten

(i) GER. NOVIOMAGI Batav. p. 12.

(k) HELII SPARTIANI Adrian. Caesar Cap. X.

(l) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 15. en hier voor B. 39.

(m) PEUTINGERI Tabula.

(n) W. HEDÆ Hist. Uhrzj. p. 13.

ten blyke, dat dezelve, voor de openbaare wegen, zorg gedragen hadden. Het opschrift zelf wordt verscheidenlyk verklaard. Ook wordt de loop der openbaare wegen door deeze landen zo verschillend beschreeven, dat wy niet onderneemen durven, onzen Leezere van 't een of van 't ander eenig geground berigt te geeven.

Ten tyde van Markus Aurelius, werden de Katten en Kauchen, die over den Ryn getrokken, en onder anderen, in Belgie gevallen waren, onder 't bevel van *Ausidius Victorinus* en van *DIDIUS JULIANUS*, geslaagen. De laatste voerde, sedert, het gebied, wegens de Romeinen, in Neder-Germanie (o), en werdt, eerlang, tot de Keizerlyke waardigheid verheeven.

III. Indien men op de gemeene leezing eens ouden Historieschryvers kon aangaan, zouden de Overrynsche Friezen, onder de regeeringe van *LUCIUS ANTONIUS KOMMODUS*, door *Klodius Albinus*, geslaagen en verjaagd zyn (p). Doch sommigen merken aan, dat de naam van Friezen, in de oude Handschriften, niet gespeld wordt (q). Dit is zeker, dat Kommodus, door afgezonden' Bevelhebbers, of wel door Albinus, gelukkiglyk tegen de Germaanen gestreeden (r), en het Roomsche gebied, in weêrwil van de Bewoonders der Wingewesten, met geweld bevestigd heeft

Friezen
of Ger-
maanen,
onder
Kommo-
dus be-
streden.
183.

(o) *JULIUS CAPITOLIN.* in Marco Anton. Philos. Cap VIII.
ÆLIUS SPARTIAN. in Didio Julian. Cap. I.

(p) *JUL. CAPITOLINI Cl. Albinus Cap VI.*

(q) *CL. SALMASIUS ad locum citat.*

(r) *EUTROP. Libr. VIII. Cap. 15.*

heeft (*s*). Doch welke Germaanen deezen geweest zyn, blykt niet klaar: veel min nog, waarom hun de oorlog werdt aangedaan; want dat zy de Batavieren zouden ontrust hebben, en daarom van derzelve Bondgenooten, de Romeinen, aangetast geworden zyn, gelyk sommigen verhaalen, is ons uit geene oude Schryvers gebleeken. De gemeene reden voor de Germaanen, om in Gallie te vallen, was de vrugtbaarheid dier Landstreek (*t*). 't Kan zyn, dat deeze hen nu ook bewogen heeft, om deezen inval te doen.

Zo *Albiniana*, welk men, in oude Reistafelen en Kaarten, schoon een weinig anders gespeld, aan den Ryn, in het Eiland der Batavieren, daar nu Alfen is, geplaatst vindt, zynen naam naar Klodius Albinus, van welken wy spreekken, gekreegen heeft (*v*), 't welk egter onzeker is; zou hy, onder de Batavieren, eene Legerplaats schynen gehad te hebben. Dit weet men, dat te Alfen veele Romeinsche penningen gevonden zyn: ook, in de voorgaande eeuwe, by 't opdelven van den grond des Burgts aldaar, half verbrande en hard gezengde tarw; waaruit sommigen hebben afgeleid, dat hier oudtyds eene Voorraadschuur voor de Romeinen of voor de landzaaten in 't algemeen geweest zy (*w*).

De Batavische Lyfwagt was, onder de IV.
Re-Voorteg-
ten der

(*s*) *ÆLI LAMPRIDI Commodus Cap. 13.*

(*t*) *TACT. Hist. Libr. IV. Cap. 73.*

(*v*) *ALTING Germ. inf. P. 1. p. 2.*

(*w*) *OUDAAN Roomfche Mogenth. Bl. 18.*

Batavieren onder Septimius Severus.

197.

Wapenhuis van Sept. Severus, in het Eiland der Batavieren.

Regeeringe van LUCIUS SEPTIMIUS SEVERUS, by den Keizer in merkelyke agting: 't zy om datze hem de moorders van zynen voorzaat PERTINAX hadden helpen ontwapenen (x); 't zy om eenige andere reden. Immers men vindt aangetekend, dat de Batavieren, ten deezen tyde eene byzondere Keurbende uitmakende, het voorregt hadden, om Wyngaardflokken, even als de Honderdmannen der Romeinen, in de hand te mogendraagen (y); of om 'er de traage Krygsknegten mede voort te dryven, of om dezelve, als de Krygsknegten gestraft werden, ten teken van Regterlyk gezag, vast te houden.

Severus, schoon spaarzaam uit den aart, heeft egter, in verscheiden' steden, een aanmerkelyk getal nieuwe gebouwen gestigt, of ouden hersteld (z). Waarom men het geenszins vreemd vinden moet, dat hy, zig by de volken, die langs den Ryn woonden, ophoudende (a), in het Eiland der Batavieren, een Wapenhuis voor de vyftiende Keurbende der Vrywilligen (1), welk door ouderdom

(x) HERODIAN. *Libr.* VIII. *Cap.* VIII. p. 379. *Edit.* Schöndö.

(y) DION. CASSII *Libr.* LV. p. 565. B.

(z) DION. EXCERPT. *Libr.* LXXVI. p. 869. B. ZOSIM. *Libr.* I. *Cap.* 9. ÆLI SPARTIAN. *Septim. Sever. Cap.* IV. p. 595.

(a) ZOSIM. *Libr.* I. *Cap.* 13.

(1) *Voluntarii* of *Vrywilligen* waren, onder de Romeinen, Krygsknegten, die, noch uit hoofde van hunnen ouderdom, noch uit kragte van bedongen' soldye, tot den Krygsdienst konnende gedwongen worden, egter vrywillig dienden. Zulken waren, onder anderen, eenige Germanische hulpbenden. Zie AMMIAN. MARCELL. *Libr.* XX. *Cap.* IV. p. 260. *Edit.* Vales. Gronov.

May

dom vervallen was, onder 't beleid van den Overfte CECILIUS BATO, heeft doen herstellen. Immers men heeft, in den jaare vyftienhonderd en twee, te Roomburg by Leiden, eenen steen gevonden, in de gronslagen van een ruim vierkant gebouw, welks Opfchrift al het gemelde aan Lucius Septimius Severus en deszelfs Zoon, MARKUS AURELIUS ANTONINUS, toefchryft (*b*). De steen, die vermoedelyk in den voorgevel van 't gebouw geftaan heeft, moet 'er, na het jaar honderd zescennegentig, geplaatst zyn; alzo de Raad, eerst in dat jaar, den bynaam van *Antoninus*, dien Severus Zoon, in het opfchrift, draagt, aan hem gegeven hadt (*c*). Meer andere fteenen, hier te Lande gevonden, bewyzen, dat Severus zig hier opgehouden heeft. In het opfchrift van eenen deezer fteenen, fchynt gewaagd te worden van eenen Altaar, door hem hersteld (*d*). Een ander opfchrift fpreekt van de geloften, door *de Batavifche Burgers, Broeders en Vrienden des Roomschen Volks*, gedaan, voor *de behouden' heen*

(*b*) CORN. AURELIJ Batav. *Libr.* I. p. 97. 98.

(*c*) EUTROP. *Libr.* VIII. *Cap.* 17.

(*d*) P. SCRIVERII *Antiq.* p. 180, 184.

Markus Aurelius hadt ook slaaven tot den Krygsdienst bekwaam gemaakt, welken hy insgelyks den naam van *Vrywilligen* gaf, en die onderscheiden waren van zekere ten krygsdienst aangenomen' zwaardfchermers, welken hy *Obsequentes* of *Geboorzaamenden*, noemde. Vide JULI CAPITOLINI *M. Antonin. Philosoph.* Cap. XXI. p. 396. *ibidemque* Not. CASAUBONI. Welke van deeze twee foorten van Vrywilligen, hier te Lande, in bezetting gelegen hebben, beken ik niet te wecten.

208. *heen- en weêr-reize van hunne Heeren, MAR-
KUS AURELIUS ANTONINUS PIUS Au-
gustus en PUBLIUS SEPTIMIUS GETA Cæ-
sar*, beide Zoonen van Severus. 't Is ten hoog-
ften waarfchynlyk, dat hier gezien worde op
den togt naar Britannie, door Severus, eeni-
ge jaaren laater, ondernomen: op welken hy,
door zyne Zoonen fchynt verzeld te zyn ge-
weest: 't zy dat zy van het Eiland der Bata-
vieren uit den Ryn, of uit den mond der Maa-
ze, van ouds *Helium* genoemd (e), of van el-
ders (2) overgefteken zyn.

V. ANTONINUS OF BASSIANUS EN GETA,
de twee reeds gemelde Zoonen van Severus,
hebben, na de dood huns Vaders, aan 't
Ryksbeftier geraakt zynde, ieder eene af-
zonderlyke Lyfwagt gehad. Antoninus was
in 't byzonder geteld op eene Lyfwagt van
Germaanen, mogelyk wel van Batavieren.
Zelfs kleeedde hy zig fomtyds in een Ger-
maanfch gewaad, zyn hoofd hullende met de
goudgeele hairlokken deezes Landaarts; door
welk gedrag, hy zig zonderling bemind by
hen wist te maaken (f). Ook heeft hy zig, in
zyne

(e) PLINIUS *Libr. IV. Cap. 15.*

(f) HERODIAN. *Libr. IV. Cap. 7.*

(2) STRABO zegt (*Libr. IV. p. 305. Edit. Amst.*) (p. 199. *Edit. Paris.*) „dat 'er vier gewoonlyke overvaar-
ten naar Britannie waren, te weeten uit den mond
der Rivieren den Ryn, de Seine, de Loire en de Ga-
ronne. Doch hy voegt 'er by, dat zy, die van de
kust, omtrent den Ryn gelegen, overftaken, niet
gewoon waren uit den Rynmond zelven, maar van
de kust der Morinen [zie hier voor I. Boek, bl. 41.]
aftevaaren.”

zync Krygstogten aan den Donauw, van Germaanen bediend (g). Sommigen besluiten, uit zeker oud opschrift (h), dat 'er, ten zynen tyde, een Regiment van Batavieren in 't Huis te Britten gelegen heeft. Ook zou hy, volgens een ander gebrekkelyk oud opschrift, den Altaar, door zynen Vader, in het Eiland der Batavieren, hersteld, plegtiglyk hebben ingewyd (i).

Omtrent deezen tyd, heeft hy met de (3) *Alemannen* en *Katten* geoorloogd, op welken hy, omtrent den Meinstroom, eenige voordeelen behaalde (k); doch die hem naderhand noodzaakten, de vrede met geld van hun te koopen. Eenige volken, die, langs de zee, omtrent den mond der Elve, woonden, zonden hem sedert gezanten toe, om op gelyken voer met hem te handelen. 't Gelukte. Hy gaf hun het geld, welk zy begeerden, in goede munt, daar hy gewoon was de Romeinen in verzilverd lood en verguld koper te betaalen (l).

On-

(g) HERODIAN. *Libr.* IV. *Cap.* 7.

(h) H. CANNegiETER de Brittenburgo. p. 15.

(i) VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. *Deel* bl. 193.(k) AUREL. VICT. de Caesariis. *Cap.* XXI. AELII SPARTIANI Caracalla *Cap.* X.(l) VALESII *Excerpta ex* DIONE p. 749, 750.

(3) De *Alemannen* woonden tusfchen den Mein, den Ryn, en den Donauw; doch hebben zig naderhand wyder uitgestrekt. CLUVERII *Germ. Ant.* *Libr.* III. *Cap.* IV. p. 515. Een oud Schryver zegt ons, dat zy uit *allerlei* volken zyn famengevloeid; 't welk ook hun naam te kennen zou geeven. ASINIUS QUADRATUS *apud* AGATHIAM *Libr.* I. p. 13. *Edit. Venet.* (p. 17. *Edit. Paris.*)

Alexander Severus van de Germanische Lyfwagt omgebragt. 235.

Onder de Regeeringe van ALEXANDER SEVERUS, was 'er nog eene Lyfwagt van Germaanen, waarschynlyk van Batavieren. Men leest, dat deeze Vorst, zig by 't Krygsvolk gehaat gemaakt hebbende, van de Germanische Lyfwagten, terwyl hy in Gallië, welk door de Germaanen afgeloopen werdt, oorloogde (*m*), is omgebragt geworden. Een hunner kwam, kort na de middag-maaltyd, in 's Keizers Legertent, meenende den Vorst in den slaap om te brengen. Doch hem wakker vindende, tradt hy, verbaasd, te rug. By zyne medgezellen gekomen, hiltte hy hen aan tot het vermoorden van den Keizer; waarop zy, gelykerhand toeschietende, eerst eenige ongewapenden, die hun tegenstonden, en naderhand den Vorst zelven, met verscheiden steeken, van 't leeven beroofden (*n*). MAXIMINUS werdt, daarop, door het Leger in Gallië, tot de Keizerlyke waardigheid verheeven (*o*). Hy heeft tegen de Overrynsche Germaanen gelukkiglyk geoorloogd (*p*), zig, in den kryg bedienende niet alleen van zulke Germaanen, met welken hy een verbond van vriendschap gemaakt hadt; maar ook van Maurer en Parthen en andere Oosterfche hulpbenden; also hy beweerde, dat men, tegen Germaanen, geen beter volk dan handige Boogschutters gebruiken kon (*q*); gelyk deeze Oosterlingen waren.

Met

(*m*) HERODIAN. *Libr.* VI. *Cap.* 7. *ELII LAMPRIIDI Alexand. Severus. Cap.* LIX. p. 1025.

(*n*) *ELII LAMPRIIDI Alexand. Severus Cap.* LXI. p. 1032. *ibidemque Not. SALMASII.*

(*o*) I. CAPITOLINI *Maximini duo Cap.* VII.

(*p*) EUTROP. *Libr.* IX. *Cap.* 1.

(*q*) HERODIAN. *Libr.* VII. *Cap.* 2.

Met zulk eene magt gesterkt, over den Ryn gekomen, heeft hy een geweldig getal van Germanische gehugten afgebrand. Veele Germaanen sneuvelden: veele anderen werden gevangen genomen. De Krygsknegten keerden rykelyk met buit belaauden te rug. Men wil, dat Maximyn geheel Germanie aan het Roomsche Ryk onderworpen zou gehad hebben; hadden de Germaanen zig niet over hunne stroomen begeven, en zig verstekten in de poelen en boschen, van welken hnn Land vol was. Hy zelf, hen derwaards volgende, liep groot gevaar van door hen omsingeld te worden, terwyl hy, met zyn paard, in een moeras blyvende steeken, ter naauwer nood, van de zynen gered werdt. Naderhand waagde hy nog eene soort van scheepsstryd tegen de Germaanen, in welken hy veele van hun ombragt. Eindelyk herstelde hy de rust in Germanie (r). Wy maaken hier te liever van Maximyns Krygstogten tegen de Germaanen gewag; zo om dat 'er vermoedelyk Batavieren in zyn Leger geweest zullen zyn, als ook om dat, uit de beschryving van de gelegenheid der plaatse des gevegts, niet zonder grond, af te neemen is, dat hetzelfde, niet verre van het Eiland der Batavieren is voorgevallen: hoewel wy niet ontkennen willen, dat diergelyke Landstrecken, ook hooger op, omtrent den Rynstroom, te vinden zyn. Maximyn is, terwyl hy *Aquileja*, in 't Landschap Friuli, thans onder 't gebied der Venetiaanen, belegerd hielt, van het Krygsvolk, welk hy tegen Puppienus

VI.
Maximyns
togten tegen de
Overrynsche Germaanen,
vermoedelyk omtrent het Eiland der Batavieren.

(r) J. CAPITOLENSI Maximini duo Cap. XII. & XIII

en Balbinus aanvoerde, nevens den jongen MAXIMYN, zynen Zoon en Ryksgenoot, omgebracht (s).

De Ger-
manifche
Lyfwagt
moet,
haars on-
danks,
het om-
brengen
der Kei-
zeren Pu-
piënus en
Balbinus
gedoo-
gen.

Deezen twee waren van den Raad tot Keizers verklaard. En PUPÏËNUS, wien het Leger van Maximyn terftond toeviel, voerde het, met zig, naar Rome. Hy en BALBINUS ver-kooren, uit de Germanifche hulpbenden, als op welken zy zig voornaamlyk verlaaten durfden, eene Lyfwagt. Egter niet zonder dat 'er de gewoonlyke Lyfwagten op fmaalden, die reeds ongaarne gezien hadden, dat de Raad, zonder hen te kennen, Pupiënus en Balbinus tot de Keizerlyke waardigheid hadt verheeven (t). Zy befluiten dan de Vorften van kant te helpen. Doch in eenen geruimen tyd, deedt zig hiertoe geene gelegenheid voor, zynde zy geduurig van hunne Germa-nifche Lyfwagten verzeld. De eenentwintigfte van Zomermaand, dag op welken men de Ka-pitolyfche fpielen te Rome hieldt, werdt ein-delyk, tot uitvoering van 't fchenftuk, be-ftemd. De meeste Hovelingen waren el-ders onledig, de Vorften alleen in 't Paleis, bewaard van hunne getrouwe Germaanen, die zig egter, ten deezen tyde, of allen, of voor 't grootfte gedeelte, by Balbinus bevonden. 't Romeinfch Krygsvolk was zo dra niet omtrent het Paleis famengefchoold, of Pupiënus kreeg 'er kennis van, en zondt, iet args vermoedende, aan Balbinus, om de Germaanen, zonder welker hulp, hy zag, dat het oproer niet te stillen was. Doch Bal-
binus,

(s) EUTROP. *Liv.* IX. *Cap.* 5.

(t) HERODIAN. *Liv.* VII. *Cap.* 10. & *Liv.* VIII. *Cap.* 2, 6.

binus, zynen Ryksgenoot zelve mistrouwende, hieldt de Germaanen by zig. En terwyl de Vorsten hier over aan 't twisten raaken, wordenze, onverhoeds, van 't Romeinsch Krygsvolk overvallen, naakt uitgeschud en midden door de stad naar de Legerplaats gesleept. De Germaanen waren ondertusfchen in aantogt, om hunne Vorsten te ontzetten. Doch zy vonden hen reeds vermoord, en den jongen GORDIAAN tot Keizer uitgeroepen, eer zy iets tot hunne redding konden toebrengen: waarop zy, geen nutteloos gevegt willende aanregten, zig ter stad uit en by de hulpbenden hunner landsluiden begaven (y).

Het ombrengen der Vorsten door het Krygsvolk, en het opwerpen van nieuwen, naar den zin der Legeren, begon nu, in 't Roomsche Ryk, sterk in zwang te gaan. Zelfs werdt, door de byzondere Legers, in de byzondere deelen des Roomschen gebieds, de een Keizer tegen den anderen opgeworpen; tot zo veelen in getal, dat 'er, onder de Regeering van VALERIAAN en GALLIEN, meer dan dertig van deeze Keizers, gemeenlyk by den naam van de *dertig Dwingelanden* bekend (w), opgestaan, en de een vroeger, de ander laater wederom verdweenen zyn. De meesten ondertusfchen werden, eenen geruimen tyd, van de Legers, over welken zy 't gebied voerden, gedraagen, en hebben niet dan door geweld bedwongen kunnen worden. Ligtelyk is het te denken, dat de

VII.
Gelegenheid tot den inval der Franken in Batavia.
253.

(r) HERODIAN. *Libr. VIII. Cap. 3.* JULII CAPITOLINI MARCIANUS & Balbinus *Cap. XIV. p. 156.*

(y) TREBELL POLLION. *Trigint. Tyrann. initio.*

kragten des Ryks hier door geweldig geknakt geworden zyn. Ook gaf het verscheiden' onbeschaafden volken, by de Romeinen met den naam van *Barbaaren* betekend, aanleiding, om de grenzen des Ryks, aan verscheiden' oorden, te ontrusten. De Roomsche Wingewesten leeden den eersten aanval, en in 't byzonder Gallië, welk door de Germaanen overstroombd en deerlyk verwoest werdt. By deeze gelegenheid, zyn ook, naar veeler gedagten (x), de FRANKEN (4) in het Eiland der Batavieren gevallen. Zeker is het, ten

(x) MONTFAUCON *Monum. de la Monarchie Française. Tom. I. p. 4.*

(4) Onzeker is, onzes oordeels, of en van waar de Franken zig omtrent den Ryn hebben komen nederstaan. Sommige Frankische Schryvers haalen den oorsprong deezes volks van de Trojaanen af. *AIMOIN. de Gest. Francor. Libr. I. Cap. 1 & 2.* Anderen willen, met meer schyn, dat de Franken, uit Pannonie of Hongarye, herwaards gekomen zyn. *GREGOR. TURON. Libr. II. Cap. 9. DANIEL Hist. de France Pref. Hist. Art. I. p. LXXXV.* Doch hier op vraagt men, hoe't mag bygekomen zyn, dat STRABO, PLINIUS, POMPONIUS MELA, TACITUS en PTOLEMEUS, in hunne beschryvingen der oude Germanische volken, van de Franken geen woord gerept hebben? En om deeze vraag op te losfen, hebben sommigen gegist, dat zy, ten tyde deezer Schryveren, onder eenen of meer andere naamen, bekend geweest zyn. Sommigen meenen, dat de Franken oudtyds *Kauchen* genoemd zyn geweest. *UBBON. EMMII Rerum Frisic. Libr. I. p. 10.* Anderen houden de Franken voor de oude *Kaninesaaten*. Wederom anderen voor de oude *Sikambren*. Ook vindt men, zelfs in Schryvers der vierde en vyfde Eeuwe, de *Saliërs*, de *Sikambren*, de *Bruktieren*, de *Attuarien* en andere oude volken, als byzondere soorten van Franken, aangemerkt. *AMMIAN. MARCELL. Libr.*

ten minften, dat het Eiland, omtrent dertig jaaren laater, reeds van verſcheiden' Frankiſche volken bezeten werdt (x). Zy hebben het veele jaaren lang in bezit gehad. En ſchoon men den netten tyd, noch omſtandigheeden van hunnen inval niet weet, kan men egter, uit het gene men, hier en daar, aangerekend vindt, opmaaken, by welke gelegenheid, zulks geſchied zy. Zie hier, wat wy 'er van hebben kunnen opſpooren.

Valeriaan, in eenen ſlag tegen *Sapor*, Ko-Gallieens
 ning der Perſen, gevangen genomen zyn-
 de, bleef het Ryksbewind in handen van zy-
 nen Zoon Gallieen, die, verzoopen in welluſt-
 en vadzig uit den aart, tot niets minder dan 260.
 tot

(x) EUMENI Panegy. Constantino Aug. *Cap. V. num. 3.*

Libr. XVII. Cap. VIII. p. 186. Libr. XX. Cap. X. p. 277.
 SULPITIUS ALEXANDER *apud* GREGOR. TURON. Libr. II. Cap. 9. CLAUDIAN. in *I. Conf. Stilicbon.* Libr. I. *verſ. 221. & ſeqq.* Ons komt derhalve gegronddt voor het gevoelen der zulken, die oordeelen, dat de Franken een volk zyn, uit verſcheiden' Germaniſche volken, ſamengevloeid. Deezen, in de vroegſte tyden, in het Overynſch Germanie, gewoonde hebbende, ſchy-
 nen zig, in de derde eeuwe, zamen verbonden te hebben, en van toen af den algemeenen naam van *Franken* of *vryen* te hebben gekreegen, onder welken zy, ſedert, in Gallië gevallen zyn. 't Vervolg deezer Hiſtorie zal den Leezer, vertrouw ik, in deeze gedagten, bevestiggen. Men zie ondertuſſchen, wegens dit alles, CLUVERII *Germ. Antiq.* Libr. III. Cap. XX. p. 583. NIC. VIGNERII *de Origine Veter. Francorum.* p. 135. 135. *Edit. du Chesne* Tom. I. HERMANNI COM. NUGNARI *de Origine & ſedib. priſc. Francorum.* p. 172. *Edit. ejuſd.* ALTING *Germ. inſer.* P. I. p. 68. L'ABBÉ DUBOS *Hiſt. Critique de l'Établiſſem. de la Monarchie Française.* Livr. I. Cap. 16. en anderen.

tot regeeren bekwaam was. Geen wonder, dat 'er, aan alle oorden, Keizers tegen hem opgeworpen werden, en dat het een Wingewest na het ander van hem afviel: rampen egter, van welken hy de eerste tyding spottende plag aantehooren (y); zo weinig werks maakte hy van 's Ryks welstand. Toen Valeriaan na 't Oosten trok, hadt Gallieen ondernomen, de Gallische Volken, die langs den Ryn woonden, onder welken men de Batavieren ook schynt te moeten rekenen, voor de kwellingen der Overrynsche Germaanen, die geduurig in hunne landen vielen, te beveiligen. Zelf omtrent den Ryn gekomen, was het hem ook somtyds gelukt, den Germaanen den overtocht met geweld te beletten. Doch alzo hy zyne magt te klein vondt, om tegen de geweldige menigte der Germaanen eenen slag te waagen, hadt hy zig genoodzaakt gezien, om met sommigen hunner Koningen een verbond aan te gaan; terwyl hy de anderen, door bedreigingen, van het trekken over den Rynstroom poogde af te schrikken (z). Vermoedelyk is het, dat den Germaanen, by dit Verbond, eenige landen in Gallië, moogelyk wel in het Eiland der Batavieren, of in het gedeelte der vaste kust van Gallië, welk deezen bezaten, zyn afgestaan. Zy zullen zig, daartegen, verplicht hebben, om geene verdere invallen in de Romeinsche Wingewesten te doen, en om de Romeinen met de wapenen by te staan. Zo veel nog hadt

(y) TREBELL. POLLIONIS Gallieni duo. *Cep.* VI. p. 200.
 (z) ZOSIMUS *Libr.* I. *Cep.* 30.

hadt Gallieen kunnen doen, in den aanvang zynere Regeeringe. Minder deedt hy, toen hem 't Ryksbewind alleen in handen gekomen was. Het Stedehouderschap over Gallië en de Overyrnsche grenzen des Ryks was al door Valeriaan opgedraagen aan *Junius Posthumus*, man van geringe afkomst, doch van eenen standvastigen en kloekmoedigen aart, en deftig van gedrag (a). Gallieen, met zyn Leger uit Gallië vertrekkende, om een Leger van Barbaaren, die in aantogt naar Rome waren, te keer te gaan, liet zynen jongen Zoon *Saloninus* in het Wingewest, om, onder 't opzigt van Posthumus, de Regeering, uit zynennaam, waar te neemen (b).

De Galliërs ondertuschen, te onvrede dat een kind over hen 't gebied voeren zou, en daarom, of om andere redenen, met haat tegen Gallieen ingenomen, droegen Posthumus, die alles naar hun genoegen bestierde, des te meer liefde toe. Byzonderlyk wist hy hunne gunst te winnen, door het verdryven der Germanische volken, die, kort na 't vertrek van Gallieen, wederom in Gallië schynen gevallen te zyn geweest. Doch Posthumus, dezelve allen verjaagd hebbende, hadt de voorige veiligheid en rust in 't ryk hersteld (c). Steunende dan op de gunst des volks, en op het leger, over welk hy geboodt, onderneemt hy, den jongen Salonyn, binnen Agripine, eene groote Stad aan den Ryn, thans Keulen genoemd, te belegeren; verklaaren-

VIII.
Bedryf
van Post-
humus,
omtrent
den Ryn.

(a) TREBELL. POLLION. *Triginta Tyranni in Posthumio* p. 258, 259. EUTROP. *Libr. IX. Cap. 9.*

(b) ZOSIMUS *Libr. I. Cap. XXXVII. p. 61, 62.*

(c) TREBELL. POLL. *Trigint. Tyranni in Posthumio. p. 258.*

de, het beleg niet te zullen opbreken, dan na dat hem de jongeling zou overgeleverd zyn. De bezetting werdt hier eerlang toe gedwongen. Salonyn en de Hoofdman zyn'er Lyfwagt, *Silvaan*, werden den Belegeraar in handen gesteld, en beide, op zyn bevel, ter dood gebragt (d). Hoewel anderen willen, dat de Galliërs Salonyn hebben doen dooden (e).

Toen werdt Posthumus voor Keizer uitgeroepen en door gantsch Gallië erkend. Men bragt Gallieen zo dra geene tyding, dat Gallië verlooren was, of hy dreef 'er, volgens zyne gewoonte, den spot mede, zeggende, al laghende, *Kan dan de Staat, zonder de Atrebatifche * rokken, niet staande blyven (f)?* Welk hier inzonderheid aangemerkt zy, om te doen zien, dat de weeveryen van wollenstoffen toen, hier te Lande, al in zwang gingen (5): en dat de *Atrebaten*, die omtrent Atrecht in Artois gewoond hebben, rokken verschaften, welken te Rome vermaard waren. Men leest ook elders van eene andere soort van Atrebatifche † rokken, die, in de Tooneelspelen, gebruikt werden (g).

Gal-

(d) ZOSIMUS *Libr. 1. Cap. 38.*(e) TREBELL. POLL. *in Posthumio. p. 259.*(f) TREBELL. POLL. *Gallieni duo. Cap. VI. p. 200.*(g) FLAV. VOPISCI CARINUS. *Cap. XX. p. 361.*

(5) Men hadt, al veel vroeger, te Rome kennis aan de Gallifche wollenstoffen. STRABO heeft (*Libr. IV. p. 301. B.*) reeds aangerekend, dat men, in Gallië, zo veele Schaapen hadt, dat Rome niet alleen; maar een goed deel van Italie van Gallifche *Saga* of *Rokken* voorzien werdt.

* *Saga.*† *Birri.*

Gallicen bragt egter terstond een leger tegen Posthumus te velde; doch deeze werdt van de Kelten of Galliërs, en van de Franken, die, vermoedelyk, nu reeds het Eiland der Batavieren of meer in bezit hadden, zo trouwelyk bygestaan, dat hy wel met voordeel bevogten (*h*); doch niet overmeesterd werdt. Zelfs wist hy zig, 't welk in deezen tyd iet vreemds was, zeven, anderen (*i*) schryven tien jaaren lang, in de aangenomen waardigheid, te handhaaven. In welken tyd, hy, op den Barbarischen, dat is, op den Overrynschen grond, verscheiden Legersteden gebouwd heeft (*k*). Eindelyk werdt hem, na dit alles, door *Lollianus* de voet geligt. Deeze wist zig van de jookerigheid naar verandering, den Galliërs meer dan anderen eighen (*l*), zo wel te bedienen, dat Posthumus, door zekeren *Viktoryn*, van kant geholpen, en hem de Keizerlyke waardigheid opgedraagen werdt.

Doch zo dra hadden de Overrynsche Germaanen het ombrengen van Posthumus niet vernomen, of zy bestonden niet alleen de sterkten, door hem, op hunnen bodem, gestigt, om verre te haalen en te verbranden (*m*); maar schielyk over den Ryn getrokken, valenze in Gallië en maaken zig wel van zestig steden meester (*n*). *Lollianus* herstelde sedert eeni-

(*h*) TREBELL. POLL. Gallieni duo Cap. VII. p. 201. & Victorin. p. 264.

(*i*) EUTROP. Libr. IX. Cap. 9.

(*k*) TREBELL. POLL. Trigint. Tyranni in Lolliano. p. 261.

(*l*) TREBELL. POLL. in Posthumio. p. 259.

(*m*) TREBELL. POLL. in Lolliano. p. 251.

(*n*) FLAVI VOPISCI PROBUS Imp. Cap. XIII. p. 661.

eenigen deezer Steden in den voorigen staat. Ook herbouwde hy de sterkten, eertyds door Posthumus gestigt. Doch niet lang hierna, door het Krygsvoik, omgebragt zynde, werdt hy van Viktoryn, die Posthumus omgebragt hadt, daarna van *Tetrikus*, en eenige anderen opgevolgd. En ten ware deeze opgeworpen' Keizers de vervallen' zaaken der Romeinen in Gallië meer of min gered hadden, de Germaanen zouden al wat de Romeinen hier bezaten bemagtigd, en van hun gedugt gebied, in deezen oord, nog veel vroeger dan zy deden, een einde gemaakt hebben (o).

IX. Omtrent deezen tyd, moct het gebeurd zyn, dat AURELIAAN, die naderhand Keizer werdt, en nu nog maar Bevelhebber over de zesde Gallikaansche Keurbende was, de Franken, die gantsch Gallië alsiepen, by Maguntiakum, zo fel sloeg, dat 'er zevenhonderd sneuvelden en driehonderd gevangen genomen werden, welken hy openlyk tot slaaven verkoopen liet (p). Hy heeft ook, sedert, tegen de Sueven, Sarmaten en andere volken voorspoediglyk geoorloofd (q): op welke zyne Krygsbedryven, dit deuntje gezongen werdt:

*Mille Francos, mille Sarmatas semel occidimus.
Mille, mille, mille, mille, mille Perfus quaerimus* (r).

't Welk

(o) TREBELL. POLL. in Lolliano. p. 261, 262. in Victorino p. 264.

(p) FL. VOPISCUS in Aureliano. Cap. VII. p. 432.

(q) Id. Cap. XVIII. p. 455. Cap. XXXIII. p. 494. Cap. XXXV. p. 509.

(r) Id. Cap. VII. p. 433.

't Welk wy ergens (s) dus vertaald vinden:

- „ Duyzend Franken, en Sarmaten duyzend,
 „ hebbenw' cens verflagen,
 „ Die na duyzend, duyzend, duyzend, duyzend,
 „ zend, duyzend Perfen vragen.

Toen men TACITUS de Keizerlyke waardigheid opdroeg, waren de Germaanen wederom over den Ryn, de grenscheiding des Roomfchen Ryks, gekomen, en hadden zig van fterke, vermaarde, ryke en magtige fteden in Gallië meester gemaakt (t). En men vindt verhaald, dat, deezen Vorst en zynen Broeder en Opvolger FLORIAN overleeden zynde, de Wichelaars voorspeld zouden hebben, dat 'er, na duizend jaaren, een Vorst uit hun geflagt zou voortkomen, die, over de Franken en Alemannen, welken waarfchyndlyk de voorgemelde invallen gedaan hadden, volgens de Romeinfche wetten, gebieden zou (u). 't Welk hier alleenlyk aangehaald zy, om te toonen, hoe verre het 'er nog van af ware, dat men de Germaanen thans onder 't Romeinfche juk zou gebragt hebben.

Wy hebben reeds aangemerkt, dat zy, terftond na de dood van Posthumus, een goed deel van Gallië bemagtigd hadden; welk hun, door Lolliaan, alleenlyk voor een gedeelte, wederom af handig gemaakt was. PROBVS dan, het Ryksbewind in handen gekreegen hebbende, ondernam terftond den togt tegen

(s) OUDAAK Roomfche Mogentheid. bl. 137.

(t) FL. VOPISCUS in Tacito Cap. III. p. 599.

(u) FL. VOPISCUS in Floriano Cap. II. p. 622.

tegen de Germaanen, en trok, in eigener persoon, naar den Rynkant (y). En zo zeer diende hem 't geluk, dat hy wel zestig vermaarde steden, die door de Germaanen in bezit genomen waren, bemagtigde. Te gelyk ontweldigde hy hun den buit, dien zy op de Galliërs behaald hadden, en door welken, zy ryk en trots geworden waren. Men wil, dat 'er, in verscheiden' ontmoetingen, byna viermaal handerdduizend Germaanen, die zig, op den Romeinschen bodem, langs den oever des Ryns, ja door gantsch Gallië, neder gezet hadden, zouden gesneuveld zyn (w): 't welk genoegzaam ongelooflyk voorkomt. Het overschot werdt, ten deele, over de Elve en Nekkar gedreeven; ten deele, met verlof des Keizers, in Gallië, of langs de beide oevers des Ryns, geplaatst (x).

X. Dit laatste was het lot der Franken, die, ten minsten van deezen tyd af, als vaste Bewoonders der Landen, omtrent den Ryn, naar den Zeekant, gelegen, en ook als Bewoonders van Batavia moeten aangemerkt worden (6). Of zy

(y) ZOSIMUS *Libr. I. Cap. 67.*

(w) FLAVII VOPISCI PROBUS *Imp. Cap. XIII.*

(x) *Id. Ibid.*

(6) In de *Reiskaart van Peutinger*, een werk, zo men agt, van de vyfde eeuw, worden, de Franken, langs den regter oever des Ryns, naar de zee toe, geplaatst. De Lofredenaar EUMENIUS, sprekende van 't gene in zynen tyd hadt plaats gehad, getuigt (*Panegyry. Constantino Aug. Cap. V. num. 3.*) dat Batavia, voor het einde der derde eeuw, van verscheiden Frankische volken bezeten werdt. Naderhand zynze wel eens wederom verdreeven geweest; doch zy hebben de voorige wooningen, meer dan eens, wederom

zy zig hier, te vooren, met bewilliging der Batavieren, nedergeslaagen hadden, dan of zy deezen Landaart met geweld hadden gedwongen, om hun wooningen en akkers af te staan, blykt, onzes weetens, nergens.

Dit weet men, dat de Franken, door Probus, in hunne moerasen, overvallen en geslaagen zynde (y), genoodzaakt werden om vrede te smeeken, en te gelyk, dat hun een deel des Lands, door hen ingenomen, ter wooninge mogt afgestaan worden. 't Een en 't ander werdt hun van den Keizer vergund (z): die, daarenboven, volgens de gewoonte der Romeinen, bedong, dat hy zig van hunne hulp, in den oorlog, zou mogen bedienen. Sommigen verhaalen, dat hy hun scherpelyk beval, zig tegen hunne byzondere vyanden van geene wapenen te bedienen; maar alleenlyk op de bescherming der Romeinen te vertrouwen, wanneer zy aangevallen werden. Doch dit schynt, volgens anderen, niet te hebben kunnen geschieden, dan na dat men de Ryksgrenzen verder uitgezet, en gantsch Germanie, in de gedaante van een Wingewest, gebragt zou hebben (a), 't welk 'er, gelyk wy terstond aanmerkten, ten deezen tyde, nog wel verre van af was. De Franken dan, akkers, en schuur-

277.

(y) ZOSIM. *Libr. I. Cap. LXVIII. p. 109.* FLAV. VOPISCI *Probus Imp. Cap. XII. p. 658.*

(z) ZOSIM. *Libr. I. Cap. LXXI. p. 116.*

(a) FL. VOPISCI *Probus Cap. XIV. p. 663, 665.*

derom ingenomen, gelyk ons 't vervolg deezer Historie leeren zal. Men zie ondertusfchen ZOSIMUS *Libr. III. Cap. 6.* en PROCOPIUS *de Bello Gotthico Libr. I. Cap. 12.*

ren, en wooningen, zo in als omtrent het Eiland der Batavieren, bekomen hebbende, schikten zig tot rust. Probus stigte Romeinsche steden en sterkten op den Barbaarischen of Overyrynschen bodem, in welken hy Krygsvolk plaatste, aan hetzelfde ook eenige landeryen, ten onderhoud, afstaande. Dit Krygsvolk besondt wel grootendeels uit Romeinen; doch Probus verdeelde, onder elke Keurbende, die ter bescherminge der Ryksgrenzen gebruikt werdt, vyf of zeshonderd Germanische Hulpelingen, die zig, ten getale van zestienduizend, in zynen dienst begeven hadden (*b*). De Batavieren hebben zig moeten laten genoeggen met de beschikking, die zig de Romeinen, hunne oude Bondgenooten, over hunne Landen aanmaatigden, vermoedelyk uit vreeze voor zwaarer overlast, dien zy anders van de Franken zouden de dugten gehad hebben. Probus, de zaaken in Gallië hersteld hebbende, deedt den Raad van zyne verrigtingen verslag, in eenen Brief, dien wy, als behelzende verscheiden' merkwaardige zaaken, den Leezer, vertaald, mededeelen.

Brief van
Probus,
over zynen
Krygstogt tegen de
Germaanen.

„ Ik dank de onsterflyke Goden, BESCHREEVEN' VADERS, om dat zy uw
„ gunstig oordeel over my hebben goedge-
„ keurd. Gantsch Germanie, zo wyd als het
„ zig uitstrekt, is te onder gebragt. Negen
„ Koningen van onderscheiden' volken heb-
„ ben zig deemoediglyk voor myne voeten,
„ of liever voor de uwen, nedergeworpen.
„ Alle de Barbaaren ploegen nu voor U, zaai-
„ jers

(*b*) Fl. Vopisci Probus Imp. Cap. XIV. p. 662, 663.

„ jen voor U, en ftryden ten uwen behoe-
 „ ve, tegen de binnenlandfche volken. Geeft
 „ dan, volgens uwe gewoonte, bevel tot het
 „ houden van openbaare Bedestonden. Vier-
 „ maal honderd duizend vyanden zyn 'er ver-
 „ slaagen. Men heeft ons zestienduizend ge-
 „ wapenden aangeboden. Zeventig ver-
 „ maarde fteden zyn den vyand uit de han-
 „ den gewrongen. Gantsch Gallië is vry ge-
 „ maakt. De gouden Kroonen, welken my,
 „ door alle de Gallifche fteden, aangeboo-
 „ den zyn, heb ik Uwer doorlugtigheid wil-
 „ len opdraagen. Gy wydtze den besten en
 „ grootften Jupiter en den anderen onfterffe-
 „ lyken Goden en Godinnen, uwen befcherm-
 „ geesten, toe. De buit is weêrgekreegen, en
 „ nog een andere en grooter dan ons ontno-
 „ men was daarenboven. De Gallifche akkers
 „ worden met Barbaarifche osfen beploegd,
 „ en onze Bouwluiden bedienen zig van de
 „ Jokbeesten der Germanen. Het vee van
 „ verfcheiden' volken wordt om ons te voe-
 „ den aangefokt. Onze Ruitery wordt ry-
 „ kelyk van Paarden uit de Germanifche wei-
 „ den voorzien. Onze fchuuren zyn vol uit-
 „ heemfch Graan (7). Wat wilt gy meer?
 „ „ wy

(7) Zeer waren 'er de Romeinen op gefleid, dat de Germanifche volken, ten hunner behoefte, vee aangefokten en akkers bezaaiden, en zy fteden 'er veel roems is, wanneer zy eenig volk hier toe hadden konnen noodzaaken. Vide CLAUDIAN. in 1. *Consul. Stilich.* Libr. I. vers. 220. Duidelyk blykt dit ook, uit de afbeeldfels, op eene pragtige Gedenkzuil, omtrent eene eeuw hierna, door Keizer Arkadius, ter eere van zynes Vader, Theodofius den Grooten, te Konftantinopola.

„ wy bezitten al het hunne, en hebben hun
 „ niet meer dan den blooten grond laten be-
 „ houden. Wy hadden voorgenomen, eenen
 „ nieuwen Landvoogd over Germanie aan te
 „ stellen; doch hebben het uitgesteld, tot dat
 „ wy onzen verderen wensch zullen verkree-
 „ gen hebben; 't welk, meenen wy, zyn zal
 „ als de Goddelyke voorzichtigheid onzen
 „ Krygstogt verder zal hebben gezegend (c).”

XI.
 Redenen
 voor het
 verdrag
 tusfchen
 de Ro-
 meinen
 en Fran-
 ken,

Schoon niemand der ouden ons een affchrift nagelaaten heeft van het verdrag, welk, by deeze gelegenheid, met de Franken en andere Germaanen gemaakt werdt; het affchrift van deezen brief, vergeleeken met het gene men verder by de Historiefchryvers vindt aangete- kend, leert ons, wat 'er de Staatkunde der Romeinen mede beoogde. De grenzen des Ryks liepen min gevaar van ontrust te worden, wanneer de Franken, in hun eigen land, mids het behoorlyk bebouwd wierdt, vinden konden, 't gene zy tot hun onderhoud behoefden: behalve dat de landbouw hun ge- duurig werk verschaffen en dus ongenegener maaken zou, om de nabuurige landen, door invallen en ftooperyen, te beroeren. De Ro- meinen, die op de grenzen in bezettinge la- gen

(c) PL. VOPISCI Probus Imp. *Cep.* XIV. p. 665.

opgeregt. De geleerde Monnik ANSELMUS BANDURIUS heeft 'er *Comment. in Antiquitat. Constantin.* Libr. I. p. 380. Edit. Venet. [p. 508. Edit. Paris.] in agtien Tafels, eene aftekening van in 't licht gegeven. Hier ziet men, inzonderheid Tab. V, VIII, en XVI. de Skythen en andere Germaanen, in 't veld, by het rund- vee, de paarden en geiten, afgebeeld.

gen, werden ook, met gemak en tot eenen maatigen prys, uit de akkers der Franken, van kooren, uit hunne weiden, van paarden en andere vee voorzien. In de Legers, bedienden de Romeinen zig van Frankische en andere Germanische hulpbenden, waarfchynlyk, om deeze oorlogszugtige volken van hunne ftrydbaarfte manfchap te ontblooten, en dus allengskens buiten ftaat te fteflen, om iet euvels tegen de onderdaanen des Roomschen Ryks te onderneemen. Ten zelfden einde, gavenze ook aan verfcheiden' Volkplantingen van Germaanen, hier en daar, Landen op den Romeinfchen bodem in bezitting. Van de verdeelde kragten eens Volks was minder dan van de vereenigden te dugten. Somtyds ontzagenze zig niet, 't welk oudtyds ook reeds gefchied was (*d*), de rust des Ryks van de Germaanen, en in 't byzonder van de Franken, door gefchenken, te koopen (*e*), ten bewyze, dat zy geene middelen onbezogt wilden laaten, om de Wingewesten, tegen de invallen der Germaanen, te beveiligen. De Franken en andere Germaanen hadden ondertusfchen ook hunne redenen, om een verdrag met de Romeinen, op billyke voorwaarden, aan te gaan. De vrugtbaarheid van Gallië was, gelykwe reeds by eene andere gelegenheid, hebben aangemerkt, al vroeg, de voornaamfte reden, waarom de Germaanen zo dikwils hunne
bos-

(*d*) CÆSAR de Bello Gall. *Libr.* I. *Cap.* 43. Zie ook hier voor, II. Boek *ll.* 136.

(*e*) CLAUDIAN. in *L. Conful. Stilichonis Libr.* I. *vers.* 209, 319.

bosfchen en poelen (*f*), daar het hun veelydā aan kooren, altoos aan wyn ontbrak (*g*), verlieten, om, aan den anderen kant des Rynstrooms, overvloed van beide te vinden. De moeite en 't gevaar, welk hier noodzaakelyk aan vast was, ontgingen zy, wanneerze, zig met de Romeinen verdraagende, in het land, dat hun afgeftaan werdt, veelerlei noodbehoefden bekomen konden. En konden 'er sommigen niet aangekweekt worden; dezelve zouden hun, gelyk men weet, dat ten opzigt van den wyn gefchied is (*h*), door hunne nabuuren, worden toegevoerd. Moestenze, in de Romeinfche legers, dienen; zy kreegen 'er gelegenheid door, om tot aanzienlyke en voordeelige ampten bevorderd te worden. Kortom, was het verdrag wel onderhouden geworden; 't zou beide den Franken en Romeinen voordeelig geweest zyn.

Probus genoot 'er al vroeg de vrugten van. Want Prokulus, die voor eenen Frank van herkomst gaan wilde, door de Lugdunenzen, tot Keizer opgeworpen, en van Probus, tot aan de uiterfte grenzen van Gallië, verjaagd zynde, werdt, toen hy daar hulp by de Franken zocht, door hen verraaden, en vervolgens, door Probus, omgebragt (*i*).

Naderhand werdt *Bonofus* tot Keizer opgeworpen. Doch men vindt aangetekend, dat

(*f*) TACIT. Hist. Libr. IV. Cap. 73.

(*g*) SIDONII APOLLIN. Carm. II. seu Panegy. Anth. vers. 273. Edit. Sirmundi. p. 298.

(*h*) COD. JUSTIN. Libr. IV. Tit. XLII. Leg. 1.

(*i*) FL. VOPISCI Proculus p. 762.

dat alle de Germaanen Probus liever dan Proculus of Bonofus dienen wilden. Ook won Probus de gunst der Galliërs, door hun het planten van den wynftok toe te staan (*k*); 't welk, door Domitiaan verboden zynde (*l*), noch in Italië, noch in de wingewesten, zonder byzonder verlof, geschieden mogt.

Ondertuschen hielden de Franken, die, zo men getuigd vindt, het breeken der beloofde trouwe voor spel aanzagen (*m*), het gemaakt verdrag niet lang. De gelegenheid des Lands, alwaar zy hun verblyf hielden, maakt het vermoedelyk, dat zy de Germaanen geweest zyn, die eenige Romeinsche (8) Schepen, in den Ryn leggende, nog onder de Regeeringe van Probus, in den brand gesteken hebben (*n*). Dit was 't minst. Zy maakten zig meester van een goed getal van Schepen, met welken zy in zee staken, zeilende, door het naauw van de Straat, naar de Stad *Tarragone* en Spanje, die met geweld overmeesterd en geheel uitgeplonderd werdt (*o*). Vervolgens den steven

XII.
De Franken stee-
ken eenige sche-
pen der Romei-
nen in brand.
Hunne scheepen
togten.

naar

(*k*) FL. VOPISCI Probus Cap. XVIII. p. 671, *ibidemque* Not. CASAUDONT.

(*l*) SÜETONIUS in Domitiano. Cap. VII.

(*m*) FL. VOPISCI Proculus p. 762.

(*n*) FL. VOPISCI Bonofus p. 767.

(*o*) EUTROP. Libr. IX. Cap. 3. AURELIUS VICTOR de Castell. Cap. XXXIX.

(8) *Lusoria* zegt Vopiscus in *Bonofus* p. 767. De Romeinen hadden tweeërlei soort van Oorlogschepen, *Liburna* en *Lusoria*. Van de eerste soort, hebben wy boven (II. boek, bl. 178.) met een woord, gewag gemaakt. Van de andere soort, spreekt VEGETIUS (*de Re militari*, Libr. II. Cap. 1, & Libr. IV. Cap. 46.) zeggende, dat zy veel op den Donauw gebruikt werden: doch hy geeft 'er geene beschryving van, om dat 'er de ouden, voer hem, van gezweegen hadden.

naar *Sicilië* gewend hebbende, vallenze in de Stad *Sirakuze*, en regten 'er eene geweldige verwoesting aan. Van hier zeilenze naar Afrika, stroopende, schoon niet ongefraft, langs de kusten van Lybic. Zy hadden 't oog inzonderheid op *Karthago*; doch werden afgeweezen. Na 't aandoen van verscheiden' kusten, kwamenze, van zulk eenen langen en gevaarlyken togt, zonder eenig merkelyk verlies geleeden te hebben, behouden aan hun Eiland Batavia te rug (*p*). Het zeefchuimen was hun ondertusfchen zo wel bevallen, dat zy, van dien tyd af, met de (9) SAXERS famenspannende, de Gallifche kusten alomme onveilig maakten (*q*).

XIII. In deezen tyd, werdt DIOKLETIAAN, door het Leger, tot Keizer verklaard, die van Maximiaan *Maximiaan Herkulus*, welken hy tot *Cezar* benoemd hadt, met een leger, naar Gallië zondt,

(*p*) EDMENIT Panegy. Constant. Caesari. Cap. XII. p. 99.
ibidem Nol. ZOSIMUS Libr. I. Cap. 71.
 (*q*) EUTROP. Libr. IX. Cap. 21.

284. (9) De *Saxers* worden van PTOLEMEUS (Libr. II. Cap. 11.) over de Elve, langs de Noordzee, geplaatst. Naderhand hebben zy ook digter naar den Rynkant, op de grenzen der Franken gewoond. Zie CLUVER. *Germ. Ant.* Libr. III. Cap. XXI. p. 588. En nog laater zullenze ons, in het Land beneden Nieuwmegen, voorkomen. Zy waren, in de vierde en vyfde eeuwe inzonderheid, vermaard, wegens hunne zeefchuimeryen, in welken zy zig bedienden van ligte vaartuigen, ten deele van hout, ten deele van leër toegesteld, met welken zy de Britannifche zee, zonder weër of wind te ontzien, doorkruisten. SIDONIUS APOLLIN. *Epist.* Libr. VIII. *Ep.* 6. & *Carm.* VII. seu *Panegy. Aviti* vers. 369. In 't volgende Boek, zullen wy de *Saxers* nog nader leeren kennen.

zondt, om den opstand der landluiden, die zig (1) *Bagauden* noemden, te dempen; waarin hy zo wel slaagde, dat dit Volk overwonnen, en de rust in een gedeelte van Gallië hersteld werdt (r). Daarna den Ryn overgetrokken, wilde hy doen zien, dat deeze stroom, niet langer tot eene grenscheiding des Ryks zou strekken; maar dat, gelyk het een oud Lofredenaar uitdrukte, het Ryk geene paalen hadt dan die van zyne wapenen (s). Zeker genoeg is het, dat hy verscheiden' Overrynsche Volken overwonnen heeft: de (2) *Burgondiërs* en Alemannen door uithongering, de (3) *Chaibonen* of *Cavionen*,

en

(r) EUTROP. *Libr.* IX. *Cap.* 20.

(s) CL. MAMERTINI *Panegyrt.* Maximiano Herc. *Cap.* VII. *num.* 3.

(1) DU CANGE leidt het woordt *Bagauden* af van het oud Gallisch woord *Bagat* of *Bagad*; 't welk eene *Ver-gadering des Volks* beteekent. *Glossarium mediae & infimae Latinitatis.* VOC. BAGAUDA. Voyez aussi L'ABBÉ DUBOS *Hist. Crit. de la Monarchie Franç.* Livre II. Ch. II. p. 282. *Edit. d'Amst.*

(2) De *Burgondiërs* worden van PLINIUS (*Libr.* IV. *Cap.* 14.) een gedeelte der *Vindilen* of *Wandaalen* genoemd, en zouden dus, gelyk deezen, in Poolen schynen gewoond te hebben. Zeker is 't ondertuschen, dat zy, naderhand, eer zy nog in Gallië gevallen waren, digter aan den Ryn, omtrent den Meinstroom, gewoond hebben. OROSIUS zegt zelfs (*Libr.* VII. *Cap.* 19.) dat zy hier, door Druzus en Tiberius, zouden geplaatst zyn geweest, en, langs de grenzen, *Burgten* gesticht hebben, naar welken zy den naam van *Burgondiërs*, alsof men zeide *Burgtwoonders*, zouden gekreegen hebben. SOKRATES plaatst (*Hist. Eccl.* *Libr.* VII. *Cap.* 30.) de *Burgondiërs* ook over den Ryn, en zegt, dat zy zig meest met het timmeren, of het maaken van houtwerk geeneerden.

(3) TACITUS plaatst (*de Morib.* *Germ.* *Cap.* XL.)

en

en (4) *Herulen* in een fel gevegt; waaruit 'er zelfs, zegt men, niet een eenige ontkwam, om tyding van de nederlaag te brengen (1). 't Schynt, dat deeze volken, by eenen droogen Zomer, over den Ryn getrokken en in Gallië gevallen waren; also men gemeld vindt, dat de Galliërs, na de overwinningen, door Maximiaan behaald, hunne veiligheid niet meer in het sterk wasfen van het Rynwater zouden behoeven te stellen, of bevreesd te zyn, als de stroom, door de Zomer-hitte byna uitgedroogd, zo traaglyk liep, dat 'er de kleinste keijen, die, door de heldere golfjes heenen, op den grond ligtelyk te zien waren, niet door konden voortgedreeven worden. 't Gene men 'er bygevoegd vindt, dat Maximiaan al het Overrynsch gewest aan het Romeinsch gebied onderworpen hadt (2), schynt voor grootpraak te moeten gehouden worden. En is dit geenszins te verwonderen, daar hem de oude Lofredenaars zelfs hebben dur-

(1) CL. MAMERTINI Panegy. Maxim. Hercul. Cap. V. & ejusdem Genethiacus Cap. VII. num. 2.

(2) Id. Panegy. Maximiano Herc. Cap. VII. num. 4, 7. Eiusdemque Genethiacus eidem Cap. VI. num. 6.

een volk over de Elve, 't welk hy *Avionen* noemt. Of deezen de *Chalbonen* of *Cavionen* zyn, van welken MAMERTINUS spreekt, beken ik niet te weeten.

(4) De *Herulen* hebben, oudtyds, naar 't getuigenis van PROKOPIUS (*de Bello Gotthico* Libr. II. Cap. 14.), ten noorden van den Donauw gewoond; en zyn, eerst in de zesde eeuwe, ten zuiden dier Riviere geplaatst geworden. Wy zullen deezen Landaart, eerlang, nevens de *Baravieren* gevoegd, in de Romeinsche Legers, ontmoeten.

durven toefchryven, dat hy de eerfte zou geweest zyn, die de Romeinfche Legertekens over den Ryn gevoerd hadt (w): even of men de oude Overrynfche togten van Cezar, van Druzus, van Germanikus, van Trajaan en van anderen voor loutere verdigtfels moest houden. Doch 't gaat wat zekerer, dat hy de Franken, in deezen togt, overwonnen, en derzelve zeefchuimeryen belet heeft (x). Zelfs noodzaakte hy hen om, verzeld van hunnen Koning, hem om de vrede te komen smeecken (y). Vermoedelyk is deeze Koning toen van hem in zyn gebied bevestigd geworden. Ten minften vindt men duidelyk genoeg getuigd, dat Maximiaan, over deeze en gene overwonnen of bevredigde volken, Koningen aangefield, of de reeds aangefielden, in hun gezag, bevestigd heeft: onder welken, zekere EZATECH of ATECH en GENOBON of GENOBAUDES met naame genoemd worden (z). Van welken laaften, de Trierfche Jaarboekfchryver aantekent, dat hy over de Franken, die zig in Batavia neder gezet hadden, het gebied voerde (a). Maximiaan plaatfte wyders eenige Franken, in de ledige landen der Nerviën en Treviren, alwaar hun akkers om te bebouwen werden afgestaan, mids

(w) Incetti Epithalamius Maximiano & Constantino, Cap. VIII. num. 4.

(x) CL. MAMERTINI Genethliacus Maximiano Herculeo, Cap. VII. num. 2.

(y) CL. MAMERTINI Genethliacus Maximiano Herculeo, Cap. V. num. 4.

(z) Id. Panegyric. Maximian. Hercul. Cap. X. num. 3.

(a) BROWER Annual, Trevir. Tom. I. p. 198.

mids zy zig verbonden, naar de Romeinsche wetten, te leeven (*b*). Te gelyk werdt den gantschen Landaart verzekering gedaan van de vriendschap der Romeinen, wanneer men zig in rust hieldt, en naliet de stroomen over te trekken, om de Wingewesten des Ryks te beroeren (*c*).

XIV. Zo weinig staats maakten egter de Romeinen, op het verdrag, met de Franken getroffen, dat zy niet nalieten geduuriglyk een waakend oog te houden over de Frankische en Saxische zeeschuimers, die haast wederom zee koozen. De zorg voor de zeekust van Gallië, die 't meest van hunne strooperyen te lyden hadt, werdt toevertrouwd aan *Karauusius*, een' Menapischen Burger (*d*), van geringe afkomst (*e*); doch die Voedsterheer geweest was van *Konstantius Chlorus* (*f*), naderhand tot *Cezar* verklaard, en zig in den oorlog zeer beroemd gemaakt hadt. Deez' begeeft zig naar Bologne, en past, van daar, met de vloot, over welke hy 't gebied hadt, zo wel op de Vrybuiters, dat hy, van tyd tot tyd, veelen van hunne Schepen wegneemt en buit op buit behaalt (*g*). Doch in plaats van den buit den Galliërs, dien zy ontroofd was, wederom ter hand te stellen, of den Keizeren toe te zenden, verrykt hy 'er zig zelven

(*b*) EUMENII Panegyri. Constantio Cæsari Cap. XXI. num. 1.

(*c*) Incerti Epithalamius Maximiano & Constantino, Cap VIII. num. 5.

(*d*) AUR. VICTOR de Cæsari. Cap. XXXIX.

(*e*) EUTROP. Libr. IX. Cap. 21.

(*f*) EUMENII Panegyri. Constantino Cap. V. num. 35.

(*g*) AUR. VICTOR de Cæsari. Cap. XXXIX.

zelve mede. Zelfs hieldt men hem verdagt, dat hy de Zeeschuimers, onverhinderd, op buit liet uitvaaren, om hen, alsze wel voorzien wederkeerden, te onderscheppen, en zig den roof uit de Wingewesten des Ryks toe te eigenen (*h*). Zulk een gedrag, gelyk het den Inwooneren van Gallië ten hoogsten nadeelig was, kon niet nalaaten Maximiaan, die de zorg voor dit deel des Ryks op zig genomen hadt, zeer in 't oog te loopen. Ook gaf hy bevel, om Karausius van kant te helpen (*i*): die hier van zo dra de lugt niet kreeg, of hy bewoog Genobon, die, gelyk wy zeiden, naar sommiger aantekening, thans het gebied voerde over de Franken in Batavia, om het verbond, met Maximiaan gemaakt, te schenden, en hem, met volk en andere noodwendigheden, by te springen (*k*). Met deeze hulp gesterkt, en zig van alle de voor handen zynde schepen meester gemaakt hebbende, steekt hy van Bologne naar Britannië over, alwaar hy zig wel haast tot Keizer liet verklaaren (*l*), doende, ten teken zynen nieuwe waardigheid, terstond eenige geldstukken munten (*m*).

Na dat men hiervan te Rome tyding gekreegen hadt, vindt Diokletiaan goed, MAXIMIAAN, die tot nog toe alleenlyk de waardigheid van *Cesar* gehadt hadt, tot zynen Ryksge-
noot te verklaaren, en te gelyk Konstantius
Chlo-

287.

(*h*) EUTROP. *Libr.* IX. *Cap.* 21.(*i*) Idem *ibid.*(*k*) BROWERI *Ann. Trevir. Tom.* I. *p.* 198.(*l*) EUTROP. *Libr.* IX. *Cap.* 21.(*m*) OUDAAN *Roonfche Mogenth. Dl.* 99.

Chlorus en *Kajus Galerius Maximianus* tot *Cezars* te verheffen. Terftond hierna, nam Konftantius Chlorus den laft op zig, om Karaufius en de Franken, die met hem in verbond ftonden, tot reden te brengen (*n*). Onder Zeil gegaan, maakt hy zig eerst meester van Bologne, welke Stad Karaufius, voor zyn vertrek, met Krygsvolk van zynen aanhang ſterk bezet gelaaten hadt (*o*). En terwyl hy, tot het vervaardigen eener magtige ſcheeps-vloote, orde ftelt, wendt hy den ſteven naar Batavia, dat toen van verſcheiden' Frankiſche volken bezeten werdt (*p*), die daarenboven nog andere Landen, aan den linker oever des Ryns gelegen, bewoonden (*q*). Het verbond van hunnen Koning Genobon met Karaufius was redens genoeg, om hun den oorlog aan te doen. De gelegenheid des Lands, welk van meeren en poelen omringd en vervuld, en van de wyde ſtroomen, den Ryn en de Waale, doórſneeden was, ſcheen nauwlyks eenigen anderen ſtryd dan te ſchepe toetelaaten. Doch de digte boſſchen, in welken de Franken, alleenlyk te water aangetast, zig terftond verſchoolen zouden hebben, gaven wederom reden aan de hand, om 't gevegt te lande te onderneemen (*r*). Konftantius dan, voet aan land gezet hebbende, valt den Franken, met

(*n*) EUTROP. *Libr.* IX. *Cap.* 22.

(*o*) EUMENII Panegyric. *Constantino Cæſari Cap.* VI.

(*p*) Id. Panegyric. *Constantino Aug. Cap.* V *num.* 3.

(*q*) Inceri Epithalam. *Maximiano & Constantino Cap.* IV. *num.* 2.

(*r*) EUMENII Panegyric. *Constantino Cæſari, Cap.* VIII.

met zyne geregelde Krygsmagt, zo onzagt op 't lyf, dat 'er veele duizenden gedood, verjaagd, gevangen genomen en weggevoerd werden (s). Waarschynlyk is het, dat hy, omtrent deezen tyd, dieper in Gallië getrokken zynde, de zonderlinge ontmoeting hadt, welke men, by sommige Historiefchryvers, geboekt vindt. Omtrent de Stad der Lingoonen, thans *Langres* genaamd, tegen de Alemannen srydende, liep hem, op éénen dag, 't geluk eerst tegen, toen mede. Hy bevondt zig binnen de gemelde Stad, toen 'er de Alemannen, op 't onvoorzienst, inrukten, en hem, door het sluiten der Poorten, zo zeer benaauwden, dat hy, niet zonder zichtbaar gevaar, ter naauwernood, met een touw over den muur gelaaten, naar buiten en by zyn Leger kwam; welk, in minder dan vyf uren, de Stad genaderd zynde, op de Alemannen aanviel, en 'er omtrent zestigduizend van versloeg (t).

't Schynt dat Konstantius, met al dit werk, tot in den winter, bezig geweest is. Immers men vindt aangetekend, dat 'er eene geweldige menigte van Germaanen, mischien van de korts te vooren verdreeven' Franken, terwijl de Ryn toegevrooren lag, te voet, over 't ys, in het Eiland der Batavieren, gevallen zyn; doch met het ontaaten van 't weder, by gebrek van Schepen, dermaate bezet raakten, dat zy gedwongen werden, zig aan

De Fran-
ken groot-
tendeels
uit Bata-
via ver-
jaagd.

Kon-

(s) Incerti Epithalam. Maximiano & Constantino, Cap. IV. num. 2.

(t) EUTROPIUS Libr. IX. Cap. 23.

Konstantius, die hun te schepe aanviel, over te geeven. Hy noodzaakte hen vervolgens, eenigen uit den hoop by hem gevangen te laaten blyven, doende de overigen, met de schande van de overlevering hunner Spitsbroederen, t' huiswaards keeren (v). Doch volgens sommiger gedagten, zou dit drie of vier jaaren laater gebeurd zyn (w). Wat hiervan zyn inoge; Batavia werdt eerlang van den overvloed der Franken gezuiverd (x), en mogt nu, op dat wy ons van de digtkundige uitdrukkingen eens ouden Lofredenaars bedienen, door Konstantius beschermd, den bemosten kruin, midden uit zyne boschen en stroomen, blymoediglyk, om hoog heffen (y).

De voorige verbonden met de Franken, die niet allen verdreeven waren, werden vernieuwd. Een goed deel hunner werdt, met Vrouwen en Kinderen en al wat zy hadden, verplaatst, in de onbewoonde strecken der Ambiaanen, Bellovaken, (5) *Tricasfinen*,
Lin-

(v) EUMENII Panegyri. Constantino, Cap. VI. num. 4.

(w) G VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 205.

(x) EUMENII Panegyricus Constantino Aug. Cap. V. num. 3. Incerti Panegyri. Constantino, Cap. XXV. num. 2.

(y) EUMENII Panegyri. pro restaurandis Scholis, Cap. XXI. num. 2.

(5) De *Tricasfinen*, die EUMENIUS, hier, nevens eenige andere volken van het Belgisch Gallië, optelt, moeten, naar 't schynt, onderscheiden worden van de *Tricassinen*, van welken LIVIUS (Libr. III. Cap. 31.), SILIUS ITALICUS (Libr. III. vers. 466.) en anderen gewaagen. Men plaatst deezen, in het Narbonenzer Gallië, of in het Dauphiné, aan de Rivier de Rhone. Doch onze *Tricasfinen* woonden in Champagne. De Stad *Trojes*, hier gelegen, draagt, in schriften der Middel eeuwe, den naam van *Civitas Tricassina*. Zie *Annal. Bertinian.* ad annum 861. Men noemtze nog, in 't Latyn, *Treca* en *Tricassæ*.

Lingoonen en andere inwooneren van Gallië (z), om daar, als onderdaanen des Roomschen Ryks, te leeven (a), de ledige akkers te bebouwen, en, in plaats van de zee, door rooveryen, onveilig te maaken, den Romeinschen Krygsknegten leestogt te verschaffen, en hun vet geweid vee, in de naaste Steden, ter markt te brengen. Ook zag men, eerlang, de (6) *Chamaven*, en Friczen, en andere volken,

(z) ERMENII Panegy. Constant. Casari, Cap. VIII. num. 2. Cap. XXI. num. 1.

(a) Id. Panegy. Constantino Aug. Cap. V. num. 3.

(6) Onder Trajaans Regeeringe, woonden de *Chamaven* in eene Landsreek, die eertyds door de Brukten bezeten (Zie TACITUS *de Morib. Germ.* Cap. XXXIII.), en dus een stuk wegs van den regter oever des Ryns en Ysfelstrooms gelegen was. Nog vroeger, hadden zy eenige akkers ingehad, die digter aan den Ryn lagen, en naderhand van de Tubanten, Uzipecten en Anzibarien, na elkanderen, ingenomen werden. TACIT. *Ann.* XIII. Cap. 54, 55. 't Schynt, dat zy zig sedert, meer langs den regter Rynsoever, tot aan de zee toe, hebben uitgebreid. In de *Reiskaart van Peutinger*, leest men, onmiddelyk nevens den regter Rynsoever, aan den zeekant,

Chamavi. qui elpranci

waar voor men, ongetwyfeld, leezen moet

CHAMAVI, QUI ET FRANCI

dat is:

Chamaven, die ook Franken [genoemd worden.]

Want, dat de Chamaven eene byzondere soort van Franken geweest zyn, zal, uit het gevolg deezer Historie, blyken. Men zie midlerwyl *Incerti Panegy. Constantino*, Cap. XXII. num. 3. vergeleeken met NAZARI *Panegy. Constantino*, Cap. XVIII.

ken, die in en omtrent Batavia gewoond hadden, ten behoeve der Romeinen, ploegen en zaaijen (*b*). En gelyk de verscheiden' Frankische en andere Germanische volken den Roomschen Ryke in vrede tyd met den Landbouw dienstig waren; zo werden 'er, in tyden van oorlog, ook nog, gelyk eertyds, Krygsbenden, uit hunne srydbaarste manschap, gekoo- ren (*c*).

Konstantius, de Franken dus genoodzaakt hebbende, tot het afleggen der wapenen, en hun gelegenheid hebbende gegeven, om tevens hunne woestheid af te leggen (*d*), stak, waar- schynlyk van het Eiland der Batavieren of uit den mond der Maaze, over naar Britannie, om Karausius op te zoeken. Met wien hy, een en andermaal vrugtelooß gestreeden heb- bende, eindelyk een verdrag aanging, by welk het Eiland Britannie aan Karausius werdt afge- staan. Nog zeven jaaren, hieldt deeze het in, wanneer hy van *Alectus* omgebragt werdt, die, drie jaaren geregeerd hebbende, insge- lyks van kant werdt geholpen; waarna Britan- nie zig wederom den Roomschen Keizer on- derwierp (*e*).

XV.
De Fran-
ken val-
len in
Gallië.
306.

De rust onder de Franken bleef ondertus- schen maar eenen korten tyd duuren. Nog by 't leeven van Konstantius, of kort na zy- nen dood, die in 't jaar driehonderd en zes
voor-

(*b*) EUMENII Panegy. Constant. Cæsari, Cap. IX num. 3.

(*c*) Id. ibid. num. 4. *Vide & ejusdem* Panegy. Constantiano Aug. Cap. VI. num. 2.

(*d*) Id. Panegy. Constantino Aug. Cap. V. num. 3.

(*e*) AUREL. VICT. de Cæsar. Cap. XXXIX. EUTROP. Libr. IX. Cap. 22.

voorviel, ondernamen zy wederom het gemaakt Verbond te schenden, en, even als by tafzyn of afsterven van andere Vorsten, die hen bevredigd hadden, over den Ryn te trekken, en in Gallië te vallen (*f*).

De byzondere Frankische (*g*) en misfchien ook andere Germanische Volken waren in een onderling Verbond getreden. Men vindt ten minften aangetekend, dat de Brukteren, Chamaven, Cherufcen, Vangionen, Alemannen en (*7*) *Tubanten* famenspannden, om, met vereenigde kragten, de Romeinfche Wingewesten te overvallen (*h*). Zy hadden zig, volgens de aloude gewoonte der Germaanen, voor het onderneemen van deezen togt, twee Koningen of Veldoverften, ASKARIKUS en REGAIZUS, verkooren: onder welker geleide, zy, tot aan den oever des Ryns, gekomen waren (*i*), toen zy van KONSTANTYN, Zoon van Konstantius, die, na zyns Vaders dood, in Britannie, tot Keizer verklaard (*k*), en, ongetwyfeld al vroeg van de bewegingen der Franken kennis bekomen heb-

(*f*) INCERTI Panegy. Constantino, Cap. XXII. num. 3. EUMENII Panegy. Constantino, Cap. XI. num. 3.

(*g*) LACTANT. de Mortib. Persecut. Cap. XXIX.

(*h*) NAZARII Panegy. Constantino, Cap. XVIII.

(*i*) EUMENII Panegy. Constantino, Cap. XI. num. 6. INCERTI Panegy. Constantino, Cap. XXII. num. 3.

(*k*) EUTROP. Libr. X. Cap. 2 & 3.

(7) De *Tubanten* worden, dikwils, nevens de Chamaven, Brukteren en Uzipeeten genoemd. TACIT. Ann. I. Cap. 51. & XIII. Cap. 55. Zy worden, van sommigen, in Twente; van anderen, wat zuidelyker, geplaatst. M. ALTING *Germ. infer.* P. I. p. 125. CLUVERII *Germ. ant.* Libr. III. Cap. XII. p. 549.

Worden
door
Konstan-
tyn ge-
slaagen.

hebbende, herwaards getrokken was, voor den stroom gestuit, en dermaate met schrik geslaagen werden, dat zy den overtocht niet waagen durfden (1). Vervolgens heeft hy, oordeelende, dat hy niet kon gerekend worden de Franken overwonnen te hebben, wanneer hy hun slegts den overtocht belet hadt, en veinzende af te trekken, terwyl hy een gedeelte des Legers; in eene hinderlaage, leggen liet, de Franken, aan den Bovenryn, over den stroom gelokt: waarna hy hen, die nergens minder op verdagt waren, schielyk overviel (m). Veele Franken sneuvelden in den stryd (n). Veele anderen vielen Konstantyn leevende in handen, en onder deezen de twee Koningen, Askarikus en Regaizus (o), die hy, zo wel als een goet getal hunner onderzaaten, den wilden beesten voorwerpen, en dus, op eene allerfmetelykste wyze, van 't leeven berooven liet (p). Eene zonderlinge vertooning van wreedheid, en een bewys, dat Konstantyn, die naderhand belydenis van den Christelyken Godsdienst deedt, toen ten minsten nog weinig Christelyks bezat, en den naam van *bloeddorstig*, die hem van sommigen gegeven werdt (q), niet ten onregte gedraagen heeft (8). Want deeze straf werdt,

vol-

(1) Incerti Panegy. Constantino, Cap. XXIII. num. 3.

(m) Id. ibid. num. 4, 5.

(n) EUTROP. Libr. X. Cap. 3.

(o) NAZARI Panegy. Constantino, Cap. XVI.

(p) EUMENII Panegy. Constantino Aug. Cap. XI. num. 3, 6

7. EUTROP. Libr. X. Cap. 3.

(q) JULIANI Caesur. p. 336. Edit. Spanhemii.

(8) De Beschryver van Konstantyns Leeven, of liever zyn Lofredenaar EUZEBIUS, verhaalt „ dat deeze „ Vorst

volgens de wreede gewoonte der Romeinen, by wyze van Schouwſpel, uitgevoerd. En vindt men aangetekend, dat de elendige Franken, het ſterven zelf min ſmertelyk agtende, dan dat zy dus ſpottelyk ten toon geſteld werden, zig terſtond van 't raazend gedierte zulke wonden lieten geeven, die hun enen gewiſen dood aanbragten (r). Konſtantyn, te ſchepe over den Ryn gekomen, valt vervolgens in de wyken der Franken, alwaar hy eenen weerloozen hoop, over de neêrslag hunner Landſluiden bedrukt en neêrſlagtig, onverhoeds op 't lyf komt, en byna t'eenemaal uitrooit (s). De Brukteren in 't byzonder werden zo ſchielyk overvallen, dat zy geen tyd hadden, om zig, in hunne moerafen en boſſchen, te verſteeken. Een groot deel hunner werdt omgebracht: een groot deel gevangen genomen. Al hun vee werdt weggevoerd of gedood: alle hunne gehugten in den brand ge-

(r) Incerti Panegy. Conſtantino, Cap. XXIII. num. 3, 4.

(s) Incerti Panegy. Conſtantino, Cap. XXII. num. 6. vide & Euseb. de Vita Conſtant. Libr. I. Cap. 25.

„ Vorst zwaarigheid maakte, om een groot getaal van
 „ menſchen om te brengen; dat hy, zo wel voor den
 „ welſtand zyner vyanden, als voor dien van zyn eigen
 „ krygsvolk bezorgd was; dat hy, de zege behaald heb-
 „ bende, den zynen beval, de overwonnelingen te ſpaar-
 „ ren, en dat hy hun geld gaf, om hen hier toe te be-
 „ weegen: zo dat, voegt hy 'er by, veele Barbaaren,
 „ door 's Keizers goud vry gekogt, by 't leeven behou-
 „ den zyn geworden." *De Vita Conſtantini* Libr. II. Cap.
 „ 13 Elders (Libr. I. Cap. 46.) noemt hy hem den zagt-
 „ moedigſten en goedaartigſten van alle menſchen. Men
 „ toone ons de blyken van Konſtantyns goedaartigheid
 „ eens in zyn bedryf hier te Lande.

gesteekten. En die men, onder hen, te trouwloos tot den Krygsdienst, en te stug tot de slaavernye hieldt, werden, even gelyk de andere Franken, den verslindenden beesten ter spyze gegeven (t).

XVI. Konstantyn hieldt, na dit alles, om zig te De Ryn-
stroom, beter tegen de invallen der Germaanen te ver-
door zekeren, den Rynstroom, vermoedelyk naar
Konstan- den zeekant toe, en dus langs het Eiland der
tyn met Batavieren, vervuld met Schepen. Hooger
schepen op, by Agrippina of Keulen, begon hy eene
en bezet- Brug over de Rivier te leggen, als ware hy,
ting ver- op nieuws, van zins geweest, de hier woo-
zorgd. nende Overrynsche volken te beoorloogen.
Doch deezen zonden hem, eer nog 't werk
voltooid ware, eenige aanzienlyke Pandsluiden
toe, die vrede begeerden en verkreegen. Hy
deedt meer. De sterkten, die, langs den Ryn-
kant, tot aan de Noordzee toe, en dus ook
in of nevens het Eiland der Batavieren, gestigt
waren, voorzag hy allen van talryke bezettin-
gen (v). Kortom, hy stelde de grenzen des
Ryks eerlang in zo goeden staat van tegen-
weer, dat men, noch des zomers by 't uit-
droogen, noch des winters by 't toevriezen
des Rynstrooms, voor geen en vyandelyken in-
val meer scheen te dugten te hebben (w).

Te minder nog, na dat de Franken, door
Konstantyns Zoon, *Krispus*, kort na dat de-
zelfde tot Cezar verklaard was, in 't felst van
den winter, nog eens overvallen, en geslaa-
get

(t) EUMENII Panegyri. Constantino, Cap. XII. num. 1, 2, 3.

(v) Id. ibid. Cap. XIII.

(w) Id. ibid. Cap. XI num. 1.

gen waren (x). De vyandschap van Konstantyn tegen de Franken verdween ook allengskens; tot zo verre, dat hy, eerlang, in eene openbaare Wet, den Romeinen het trouwen met alle ongeloovige Barbaaren verbiedende, hun egter het Huwelyk met de Franken vry liet, alzo deezen thans veel met de Romeinen omgingen en handelden (y). En uit deeze byzondere agting van Konstantyn voor de Franken, mag men vermoeden, dat zy de Barbaaren geweest zyn, welker Tempels, in de steden, dorpen, velden en woestenyen, hy Gode toegewyd en in Christelyke Kerken veranderd heeft (z). Doch of deeze verandering ook plaats gehad hebbe, in de Landen der Franken, welken digt aan den Ryn en de Noordzee gelegen waren, is met geene zekerheid te zeggen.

De Broederkryg, die, na Konstantyns dood, voorgevallen in het jaar driehonderdenveertig, tusschen zyne Zoonen, ontstondt, gaf mogelijk aanleiding, dat de grenzen des Ryks van Krygsvolk ontbloot werden. Immers de Franken, 't zy hier door of om andere redenen, stoutter geworden, ondernamen, in 't volgende jaar, wederom eenen inval in Gallië (a). Zy werden eerlang van KONSTANS, eenen deezer Zoonen, beoorloogd. De vyandelykheden eindigden met een vredesverdrag (b), volgens

341.

welk

- (x) NAZARIJ Panegyric. Constantino, Cap. XVII & XXXVI.
 (y) CONSTANT. PORPHYROGEN. de administrando Imp. Part. II. p. 54. Edit. Venet. [p. 65. Edit. Parisiensis.]
 (z) EUSEBIJ Orat. de Laud. Constant. Cap. XVII.
 (a) SOCRAT. Hist. Eccl. Libr. II. Cap. 10. SOZOMEN. Libr. III. Cap. 6.
 (b) HERRON, Chronio. Libr. II. ad annum 342. p. 182. Edit. Scalig.

welk de Franken tot het Bondgenootschap des Roomschen Volks overgingen (c). Men wil, dat Konstans zelf de Franken, door aanzienlyke geschenken, in zyne belangen hadt overgehaald, om zig, door middel van hen, tegen zekeren opgeworpen Keizer, *Magnentius*, te versterken (d).

XVII. Doch de vrede duurde maar weinige jaaren. Na 't omkomen van KONSTANTYN den jongen en van Konstans (e), en toen nu hun Broeder, KONSTANTIUS, alleen 't gebied in handen gekreegen hadt, ondernamen de Franken, Alemannen en Saxers, onder bevel van verscheiden' Koningen (f), wederom hunne voorige togten over den Ryn, zig meester maakende van wel vyf- enveertig oude en bloeiende steden, die langs den stroom gelegen waren, en allen uitgeplonderd en verwoest werden, waarna zy den behaalden buit, benevens een groot getal der Ingezetenen, over den stroom, met zig, te rug voerden (g). De beste Gallische Adel werdt omgebracht, of genoodzaakt strenge Heeren te dienen. De verwoeste steden lagen onbewoond (h), of waren van de Germaanen in bezit genomen. En die wat te afgelegten waren, om verwoest te kunnen

wor-

(c) SOCRAT. *Libr. II. Cap. 13.*

(d) ZOSIM. *Libr. II. Cap. 13.*

(e) EUTROP. *Libr. X. Cap. 9.*

(f) AMM. MARCELL. *Libr. XIV. Cap. X. p. 52. Libr. XVI. Cap. XII. p. 151.*

(g) ZOSIMUS *Libr. III. Cap. I. MANERTINI Pauegyricus Juliano, Cap. IV. num. I. JULIANI ORAT. I. in Laudem Constantii p. 34. ejusdemque Epist. ad Athenienses. p. 279. Edit. Spanh.*

(h) JULIANI *Epist. ad Athenienses. p. 279.*

worden, lieten zy in de magt van knevelagtige Regters, door hen derwaards afgezonden; die de arme Inwooners, tot op het gebeente toe, uitmergelden, zelfs tot zo verre, dat veele liever wenschten, door de Barbaaren gedood, of gevangelyk weggevoerd te mogen worden (*i*). Het Land, door hen, aan den linker' oever des Ryns, bezeten, strekte zig, van den oorsprong dier Riviere, tot aan de zee toe, uit; en die zig digtst aan de grenzen van Italië nedergeslaagen hadden, lagen driehonderd stadiën van den Rynstroom af. Driemaal zo veel lands nog was 'er door deeze volken afgeloopen en verwoest, welk men den Galliërs niet toelaaten wilde op nieuws te bebouwen (*k*). Konstantius, die dit alles geenszins verwagt hadt, ontbiedt, zo dra hy 'er tyding van bekomt, zynen Neef *Juliaan* van Athene, dien hy eerst tot *Cezar* verklaart, en daarna, met een Leger, ter beteugeling der Germanische volken, naar Gallië zendt (*l*).

Juliaan, in Gallië gekomen, vindt de zaaken aldaar in eenen hagchelyken toestand. In 't kort egter, maakte hy zig, zonder slag of stoot, meester van (*9*) *Augustodunum*, (*1*) *Brocomagum* 356.

(*i*) MAMERTINI Panegyri. Juliano, Cap. IV. num. 1, 2.

(*k*) JULIANI Epist. ad Athenienses, p. 279.

(*l*) EUTROP. Libr. X. Cap. 14. ZOSIMUS Libr. III. Cap. 2.

(*9*) *Augustodunum*, de Hoofdstad der Eduen, volgens TACITUS (*Ann.* III. Cap. 43.) is de Stad *Autun*, in het Bisdom van dien naam, in Bourgogne gelegen.

(*1*) *Brocomagum* wordt, in de Reiskaart van *Peutinger*, zeventuizend schreeden beneden Straatsburg gesteld, alwaar men eene Plaats ontmoet, tegenwoordig *Brumt* of *Brumat* genaamd. Vide CELLARIJ *Geogr. ant.* Libr. II. Cap. III. p. 191.

gum en eenige andere steden, voorheen door de Barbaaren bemagtigd (*m*). Daarna trekt hy naar Agrippine, eene sterke stad, die, ontrent tien maanden geleeden, door de Franken overmeesterd, de eerste was, welke, eenigen tyd belegerd geweest zynde, van hem, na 't maaken van een verdrag met hunne Koningen, ingenomen werdt (*n*). Vervolgens zig naar de (2) *Stad der Senonen* begeeven hebbende, om aldaar te overwinteren, werdt hy daar van de Barbaaren belegerd; die egter, na den dertigsten dag, vrugteloos moesten afrekken (*o*). Sedert werdt hy te raade, de overal herom zwervende Alemannen, met een verspreid Leger, in te sluiten, om dezelve, dus in 't naauw geraakt, te zekerer op de slagbank te brengen (*p*). Zy hadden zig, langs den linker oever des Ryns, ter neder geslaagen; en vernamen de aankomst des Romeinschen Legers zo dra niet, of een gedeelte maakt de enge en moeilijke wegen, door het omver houwen van zwaare boomen, t'eeneemaal onbruikbaar, terwyl een ander gedeelte, zig op de Eilandjes begeeven hebbende, welken, hier en daar in den Ryn, en zo men wil (*q*), niet verre van Bazel, verspreid lagen,

(*m*) AMM. MARCELL. *Libr.* XVI. *Cap.* 2. JULIANI Epist. ad Atheniens. p. 279.

(*n*) AMM. MARCELL. *Libr.* XVI. *Cap.* 3.

(*o*) Id. *Libr.* XVI. *Cap.* 10.

(*p*) Id. *Libr.* XVI. *Cap.* XI. p. 146.

(*q*) CLOVERII Germ. ant. *Libr.* II. *Cap.* XII. p. 371.

(2) De *Stad der Senonen* is, buiten twyfel, *Sens*, in Champagne, aan de Rivier de Yonne, die, eenige mylen beneden de Stad, in de Seine valt. CELLARIUS *Libr.* II. *Cap.* II. p. 133.

gen; den Romeinen en Juliaan zelve; van daar onder een bitter gehuil, de schamperste scheldwoorden toedreef. Juliaan, hierdoor nog meer in toorn ontsteken, en verneemde, uit eenige gevangenen, dat de stroom, in zulk heet weder als men toen hadt, ligtelyk doorwaad kon worden, beveelt eenige lichtgewapende hulpbenden, mogelyk Batavieren, over de riviere te trekken, die, nu al waadende over de ondiepten, dan al zwemmende, met de schilden onder 't lyf, aan het naaste Eiland kwamen (r). Ysfelyk was toen de slagting onder de Alemannen. Jong en oud, vrouwen zo wel als mannen, werden, zonder onderscheid, omgebragt. De Romeinen, eenige ledige Schuitjes magtig geworden zynde, schooven 'er, al hobbellende, mede van het één Eiland naar het ander: en toen zy zat van doodflaan waren, keerden zy allen, rykelyk met buit beladen, waarvan hun egter een gedeelte, door den sterk aflopenden stroom, ontvoerdt werdt, aan den linker oever des Ryns te rug (s).

In 't volgende jaar, trok Juliaan af op eenen geweldigen hoop van Alemannen, die by (3) *Argentoratum* gelegerd waren. Deezen wederstonden kloekmoediglyk den eersten aanval der Romeinen; welker Ruitery reeds begon te

Slag by
Argentoratum.
357.

(r) AMM. MARCELL. *Libr. XVI. Cap. XI. p. 149.*

(s) Id. *ibid.*

(3) *Argentoratum*, by de meeste oude Landbeschryvers bekend, is *Straatsburg* in de Neder-Elzas, welk in 't Latyn, nog deezen naam voert.

te deinzen, toen de Alemannen, hunnen yver verdubbende, met zo fel eene woede, op het Voetvolk aanvielen, dat de overwinning volkomen aan hunne zyde scheen te staan (1).

Doch, in dit uiterste, komen de Batavieren, die tot hier toe buiten den sryd gebleeven waren, onder 't geleide hunner Koningen, als in welker gezigt zy van ouds dapperst plagten te sryden, snellyk aanrennen, om de Romeinsche Ruitery by te springen. Toen werdt 'er met verdubbelde krachten gestreden. De schigten en 't werpgeweer werden van weerskanten rykelyk gespild. En daar men elkanderen naast was, vogt men met korte opsteekers. De gekwetsten stonden, eerze nog bloed gestort hadden, wederom op ten sryde. Men scheen elkanderen te evennaaren in dapperheid. De Alemannen streden wel woest en ongeregeld; maar waren wederom sterker en grooter van lighaam dan de Romeinen. En deezen, in geregelde Krygskonst dooroefend, vogten bedaard en voorzigtig. Zy vertrouwden op hunnen moed, de Alemannen op hunne grove lighaamen. Dikwils herstelden zig de Romeinen wederom, na datze, door het geweld der wapenen, uit hunne plaats gedrongen waren. De Barbaaren, van vermoeidheid niet konnende staande blyven, zag men, met de linker knie op den grond, den vyand ten sryde uitdaagen; een bewys, voorwaar, van de uiterste ver twyfeldheid. Schielyk daar op, doet zig een
drom

(1) AMM. MARCELL. *Libr. XVI. Cap. XII. p. 151, 159.*

drom voor van de voornaamste Alemannen, onder welken ook de Koningen waren, die, van den gemeenen hoop gevolgd, op de Romeinen inbreeken, en tot in 't midden des Leegers doordringen. Hier stondt de Soldaat dicht geschaard, en trof daarom de Alemannen, die zig te veel bloot gaven om de orde der Romeinen te breeken, te wisfer in de zyden. Wel haast werdt de groote hoop, na 't ombrengen van veelen, op de vlugt gedreeven. En 't viel meer naar wensch dan naar verwagting uit, dat hun, van alle kanten langs den stroom, vaartuigen te gemoet kwamen, die veele vlugtenden ontvingen. Zy werden ondertusfchen van de Romeinen, tot aan het Herfinifche woud toe (v), op de hielen gevolgd, en by gebrek van fcherpe zwaarden, met hunne eigene pylen gegriefd. Veelen, doodelyk gewond, smeekten om een fchielyk einde. Anderen, reeds zieltoogende, baden, met ftervende oogen, om het leeven. Eenigen, die, ongewond, langs den glibberigen kleigrond, vlooden, stortten in het bloed hunner spitsbroederen, en werden, de een door den anderen, verpletterd. Anderen, die, den stroom bereikt hebbende, poogden over te zwemmen, verdronken, eer zy de overzyde behaalen konden, of werden, door de Romeinen, van den oevers, met pylen doorschooten. Sommigen, in 't zwemmen onervaaren, hielden zig vast aan erwaarener, of lagen eene poos te dobberen, als zy van hunne spitsbroeders los gelaaten

(v) ZOSIMUS *Libr. III. Cap. 4.*

ten werden; tot dat zy, worstelende met de golven, of van de zelven ingezwolgen werden, of op een schild, onder 't moeilyk arbeiden tegen den aflopenden stroom, allengskens, in de schuinte voort, ter naauwer nood behouden aan den overzydschen oever geraakten. Koning CHNODOMER, zyn aangezigt bedekt hebbende, om onbekend te blyven, vloodt te paard naar de Rivier, alwaar vaartuigen besteld waren, om hem over te voeren: doch in de moerasfen blyvende steeken, werdt hy genoodzaakt, den weg langs eene hoogte te neemen, alwaar hy, door de Romeinen, van verre gezien, gekend, agterhaald en gevangen genomen werdt. Men vondt hem van tweehonderd mannen en drie boezemvrienden verzeld, die 't allen voor een schelmstuk hielden, na den Koning te leeven, of niet voor hem te sterven: weshalve zy zig met hem binden lieten. Hy werdt, sedert, door Juliaan, aan den Keizer gezonden, om ten zichtbaaren blyke van de behaalde overwinning der Romeinen te strekken (3). Dus eindigde dit bloedig gevegt. Men vindt aangekend, dat 'er van de Romeinen niet meer dan tweehonderd drieënveertig man en drie Hoofdlieden sneuvelden. Van de Alemannen zouden zesduizend lyken (4) op het slagveld

(3) JULIANI Epist. ad Athenienses, p. 279. ZOSIMUS *Libr. III. Cap. 4.*

(4) ZOSIMUS schryft (*Libr. III. Cap. 3.*), gantsch ten onregte, dat 'er zestigduizend in 't gevegt, en even zo veel, door het water, omkwamen. Want AMMIANUS MARCELLINUS, die deezen gantschen krygstogt omstandig

veld geteld zyn; behalven eene groote menigte, die in den stroom omkwam (x).

Wy hebben deezen sryd, schoon buiten ons Vaderland voorgevallen, wat omstandiger te boek gesteld, om dat 'er de Batavieren in gemengd geweest zyn. Haast zullenwe de Romeinen aan onze grenzen zien. Juliaan, over den Ryn getrokken, en wederom eenen hoop Alemannen geslaagen hebbende, herstelde de sterkte, die, door Trajaan, gelyk wy te vooren (y) aanweezen; zo 't schynt, tegen over Maguntiakum, gestigt was (z). Daar na betoogelde hy eenen hoop van byna zeshonderd Franken, die omtrent Agrippine en (5) *Juliakum* stroomten (a). Den winter te Parys overgebragt hebbende, besloot hy, den vyand, vroeg in 't voorjaar, en eer dezelve zyne magt zou byeen gebragt hebben, op 't lyf te vallen. Ondertuschen schein hy niet te velde te kunnen trekken, dan na dat het wintergraan ingezameld, en uit *Aquitanie* of *Gascogne*, in 't Leger

(x) ANM. MARCELL. *Libr.* XVI. *Cap.* XII. p. 159-164.

(y) *Id.* 160.

(z) ANM. MARCELL. *Libr.* XVII. *Cap.* I. p. 169.

(a) *Id.* *Libr.* XVII. *Cap.* II. p. 170.

standig te boek gesteld heeft, verklaart uitdrukkelyk, dat het gantsche Leger der Alemannen uit niet meer dan vyfendertigduizend mannen bestondt. *Libr.* XVI. *Cap.* XII. p. 156. Doch 't zy eens voor al aangemerkt, dat men op 't getal der gesneuvelden in eenen sryd doorgaans geenen staat maaken kan.

(5) *Juliakum*, veelligt zo genoemd naar *Julia Agrippina*, (zie CLUVERII *Germ. ant.* *Libr.* II. *Cap.* XVII. p. 408.) en in de *Reisafelen van Antonyn* en in de *Kaart van Peutinger* bekend, is, buiten twyfel, de Stad *Gulik*, in 't Hertogdom van dien naam gelegen.

I. DEEL.

Q

ger gebragt zou zyn; 't welk eerst diep in 't voorjaar zou kunnen geschieden. Doch Juliaan overwon deeze zwaarigheid, doende van het graan, dat anders in de Winterlegeringen zou verteerd zyn geworden, hard brood bakken; welk den willigen Soldaat op de schouders gelaaden werdt. Dus voor vyf of zes maanden voorzien (*b*), brak hy op, trekkende naar de uiterste grenzen van Gallië, aan den zeekant, alwaar de Ryn uitliep (*c*), van zins om eerst de SALIËRS, daar na de Chamaven tot reden te brengen.

XVIII. De Saliërs waren eene byzondere soort van Franken, die eertyds omtrent de Rivier de *Sala*, in Frankenland, schynen gewoond te hebben (*d*), vanwaar zy, door hunne nabuuren, de Saxers, verdreeven zynde, zig, al voor lang, in het Eiland Batavia nedergeslaagen hadden (*e*). Zy waren, daarenboven, eenen geruimen tyd geleden, over de Maaze, op den Romeinschen bodem, gekomen, en hadden zig ook in (6) *Toxandrie*, met der woonne-

(*b*) AMM. MARCELL. *Libr.* XVII. *Cap.* VIII. p. 125.

(*c*) ZOSIMUS *Libr.* III. *Cap.* 5 & 6.

(*d*) CLUVERII *Germ. ant. Libr.* III. *Cap.* XVII. p. 563.

(*e*) ZOSIMUS *Libr.* III. *Cap.* 6.

(6) Vermaarde Landbeschryvers agten dat *Toxandrie* het tegenwoordig *Zeeland* is. CLUVERIUS *Germ. ant. Libr.* II. *Cap.* XXIX. p. 449. ALTING. *Germ. infer.* P. I. p. 121. Doch in 't volgende Boek, zullen wy zien, dat men, in de zevende of agste eeuw, deezen naam aan een gedeelte der Meijerye van 's Hertogenbosch gegeven heeft. En daar is niets, in de woorden van AMMIANUS MARCELLINUS, 't welk men ook niet op deeze Landstreek passen kan.

L. F. de Botary del.

De Saliërs in Batavia onderwerpen zig aan den Veldheer JULIAAN.

J. Kalkman Sculp.

nedergezet (f). Begeerig om deeze hunne wooningen te behouden, zonden zy gezanten aan Juliaan, dien zy nog in de winterlegering meenden aan te treffen; doch wiens Leger reeds omtrent Tongeren genaderd was. 't Verzoek was, dat zy, zig gerust houdende, ook door niemant, in hunne bezittingen, mogten gestoord worden: 't welk van Juliaan en zynen Raad te dubbelzinnig gekeurd werdt; om niet met gelyke munt betaald te worden. Hy vaardigt dan de gezanten af met onwisse hoop en geschenken, doch zendt hun eenig volk, onder 't geleide van Severus, langs den oever des Ryns, agterna, terwyl hy, met eene vloot van zeshonderd Schepen, van welken hy 'er vierhonderd, in minder dan tien maanden, hadt doen timmeren, den Ryn afzakte, om den vyand, in zyn eigen land, by te komen (g). De Saliërs werden, eerlang, 't zy door hem, door Severus, of door beide, zo onverhoeds overvallen, dat zy, van verbaasheid raadeloos, cer smeekende dan wederstand biedende, zig met Vrouwen en Kinderen, en al wat zy hadden, overgaven (h). Juliaan heeft hun daarna eenige Landen afgestaan (i), waarschynlyk dezelfden, die zy reeds bezaten, en onder deezen ook een gedeelte ten minsten van Batavia, gelyk uit het vervolg deczer geschiedenis nader zal konnen afgenomen worden.

Toen

(f) ANIM. MARCELLIN. *Libr. XVII. Cap. VIII. p. 136.*

(g) JULIANI Epist. ad Athenienses, p. 279.

(h) ANIM. MARCELL. *Libr. XVII. Cap. VIII. p. 136.*(i) LIBANUS de Laudib. Juliani, in NOTIS VALESII ad ANIM. MARCELL. *Libr. XVII. Cap. VIII. p. 136.*

XIX.
Juliaan
beteugelt
de Cha-
maven.

Toen lagen de Chamaven aan de beurt. Deezen waren ook eene soort van Franken (*k*). In oude Reiskaarten, wordenze geplaatst langs den regter oever des Ryns, tot dicht aan de Noordzee (*l*). En dat zy hier omtrent gewoond hebben, wordt bevestigd, doordien zy somtyds nevens de Friezen, die de Gallische akkers bebouwden, en die men derhalve hier zekerlyk plaatsen moet, genoemd worden (*m*). De Chamaven hadden, even als de Saliërs, ongevraagd, een gedeelte van den Romeinschen bodem durven betrekken (*n*). Redens genoeg om hen met de wapenen aan te tasten. Doch hier kwam nog by, dat de Chamaven den overtocht der Romeinen, uit het Eiland der Batavieren naar Britannie, als zy wilden, beletten, en dus den toevoer van graanen, uit dit Wingewest, naar de Romeinsche Volkplantingen, stremmen konden (*o*). Juliaan dan overvalt hen, even onverwagt, in hunne ingenomene Landen. Zy worden ten deele verlaagen, ten deele gevangen genomen; terwijl een gedeelte zig met de vlugt over den Rynstroom redt (*p*). De Chamaven, zig dus overwonnen ziende, zenden Juliaan, kort hierna, gezanten toe, beloovende den Romeinen getrouw te willen blyven, mids men hen in hunne bezittingen ongestoord liet. Juliaan staat hun de vrede toe, op dien voet; doch

(*k*) Zie hier voor, *M.* 227.

(*l*) Tabula PEUTINGERI.

(*m*) EUMENII Panegyric. Constant. Caesari, Cap. IX. num. 33

(*n*) AMM. MARCELLIN. *Livr.* XVII. Cap. VIII p. 126.

(*o*) Excerpt. de Legationibus ex EUNAPII. Hist. p. 11. *Édit. Vened.* 1720.

(*p*) AMM. MARCELLIN. *Livr.* XVII. Cap. VIII. p. 126.

doch eischt vooraf, dat hun Koning, voor hem verschyne. Decz', tot aan den overzydfchen oever des Rynstrooms gekomen zynde, terwyl Juliaan, van den anderen kant, hem, op een wel gewapend fchip, genaderd was, wordt de onderhandeling, door tolken, aangevangen. Haast was men 't eens over de voorwaarde der vrede; doch Juliaan begeerde des Konings eenigen Zoon tot pandsman, dien de Koning verklaarde, in 't gevegt, gefneuveld te zyn. Doch als Juliaan voorgaf, de vrede op geen en anderen voet te willen fluiten, ontftondt 'er een naar gehuil onder alle de Chamaven, die zig, langs den oever, op de knieën nederwierpen, smeekende, dat hun niets onmogelyks mogt afgevergd worden. De Koning zelf smolt in traanen, betuigende nu eerst te ondervinden, hoe veel hem 't verlies zyns Zoons kosten zou. Toen werden Juliaan zelve de traanen uit de oogen geperst. De Jongeling, dien men dood waande, doch die door Juliaan gevangen genomen, en naar zynen ftaat behandeld geworden was, werdt leevende te voorfchyn gebragt, niet zonder verwondering en vreugde van alle de Chamaven, en van den bedrukten Vader inzonderheid. Juliaan, verklaard hebbende, dat hy den Jongeling, niet zo zeer tot een onderpand der geflooten' vrede, als ten gedenkteken zyner edelmoedigheid, by zig wilde houden, befloot de onderhandeling met ernstige bedreigingen aan de Chamaven, indien zy 't Verbond op nieuws durfden fchenden. Voorts de Moeder van NEBIGASTES, die, of de Koning, of 'sKoning Zoon

fchynt geweest te zyn, ten onderpand be-
geerd hebbende, welke hem terftond werdt
overgeleverd, keerde hy, onder 't gejuich
der Chamaven, die hem alles goeds toe-
wenschten, aan de Gallifche zyde des Ryn-
strooms, te rug (*q*), inzonderheid hier over
voldaan, dat hy het herwaards voeren van
leeftogt uit Britannie in veiligheid gesteld hadt
(*r*).

XX.
Juliaan
doet agt
honderd
vaartui-
gen tim-
meren en
Graaven
uit Bri-
tannie
her-
waards
overbren-
gen.

De voorraad, in Juliaans Leger, begon nu
allengskens te minderen, en schoot den Soldaat
nog maar weinig leeftogts over, toen 'er Ju-
liaan nog een gedeelte van wegnam, om 'er
drie Sterkten aan de Maaze, te vooren door
de Alemannen verwoest, doch door hem we-
derom hersteld, mede te voorzien. Hy was
wel terftond bedagt, om Graaven, uit de over-
wonnen' of bevredigde Landen, te doen op-
brengen; doch by de Chamaven was geen voor-
raad, en 't gene op 't veld stondt nog niet in-
geeoogst (*s*). De landeryen der andere volken
waren meest verwoest. Juliaan besluit dan, een
groot deel der boschen, die omtrent den Ryn-
stroom, daar dezelve in den Oceaan stort, ge-
legen waren, om verre te doen houwen, en
van het hout, in alleryl, agthonderd Vaartui-
gen, wat grooter dan Vischers pinken, te laa-
ten timmeren: welken hy, alzo nu de overtocht,
door het bevredigen der Chamaven, veilig
was, niet allen gelyk, is 't denkelyk, maar
nu

(*q*) Excerpt. de Legationib. ex EUNAPIO p. 11, 12. ZOSIMUS
Libr. III. Cap. 7.

(*r*) JULIANI Epist. ad Athenienses, p. 280.

(*s*) AMM. MARCELLIN. Libr. XVII. Cap. IX. p. 186, 187.

nu en dan eenigen, naar maate datze voltimmerd waren, naar Britannie zendt. Vanwaar eerlang, overmids de togt dikwils herhaald en in korten tyd volbragt werdt, zulk een overvloed van graanen herwaards werdt gevoerd, dat het Krygsvolk niet flegts voorzien werdt; maar ook de Voorraadschuuren, die Juliaan langs den Ryn ten spoedigsten bouwen liet (t), wel haast opgepropt raakten. Zelfs kreegen de Inwooners der naaste Landen gelegenheid, om zig uit deezen overvloed, te voeden, en hunne verwoeste akkers daarenboven op nieuws te bezaaijen; naardien Juliaan eene soort van Vaartuigen uitvondt, bekwaam om de Rivieren te bevaaren, in welken, hy den bekomen' voorraad, waarfchynlyk aan het Eiland Batavia, deedt overfcheepen, en vervolgens den Ryn opvoeren (v).

Nu fcheen de rust, in deezen oord, genoegzaam herfteld te zyn. Doch zy werdt, in ^{XXI.} de volgende jaar, wederom geftoord. De Saxers, ^{De Saliërs} die voor de fchranderste, fterkste en dapperste ^{worden} volken hier omtrent gehouden werden, ^{door de} befton ^{Quaden} den, by welke gelegenheid weet men niet, de ^{uit Bata-} *Quaden* (7), volgens sommigen, eene byzondere ^{via ver-} ^{dreeven.} 359.

(t) AMM. MARCELLIN. *Libr. XVIII. Cap. II. p. 204.*

(v) ZOSIMUS *Libr. III. Cap. V. p. 249, 250.*

(7) De *Quaden* woonden niet verre van den Donauw. DION. CASSII *Excerpt. Libr. LXXI. p. 804, 805.* AMMIAN. MARCELL. *Libr. XVII. Cap. XII. p. 191.* Keizer Kommodus hadt, in 't jaar 181, reeds een verdrag met hen gemaakt, by welk zy zig verbonden hadden, den Ryke dertienduizend man te leveren,

dere foort van Saxers (*w*), te noodzaaken, om hunne eigene wooningen te verlaten, en een gedeelte van den Romeinschen bodem in te neemen. Deezen poogen eerst te lande, door het gewest der Franken, voort te trekken; doch worden gestuit door de Franken, die bedugt waren, dat de Romeinen anders, op nieuws, ongenoegen tegen hen opvatten zouden. De Quaden, vervolgens eenige schepen gereed gemaakt hebbende, zakten den Ryn af voorby het gewest der Franken, en stappen in het Eiland Baravia, op Romeinschen bodem, aan land, alwaar zy de Saliërs, die hier, gelyk wy boven (*x*) aantekenden, eerst uit nood, en naderhand, zo 't schynt, by vergunning van Juliaan, hun verblyf genomen hadden; met geweld op 't lyf vallen en uit derselver bezittingen verdryven. Juliaan, hiervan kennis gekreegen hebbende, geeft terstond bevel, om de Quaden met geweld te keer te gaan, en ondertuschen de Saliërs niet te beschedigen; maar vryelyk, aan deeze zyde des Ryns, op den Romeinschen bodem, te laten wyken, willende hy, dat men in aanmerking name, dat zy daar niet kwamen als vyanden, maar als verjaagden, door vyanden der Romeinen. De Saliërs,

(*w*) ZOSIMUS *Libr.* III. *Cap.* 6.

(*x*) *Ibid.* 242, 243.

ren, zig niet verder dan tot twee mylen van den Doonauw uit te breiden, en maar eens ter maand, op den Romeinschen bodem, te komen, om Koophandel te dryven. DIONIS *Excerpt.* *Libr.* LXXII. p. 817. D. *Voicz ausfi BARBEYRAC Histoire des Anciens Traittez Part. II. Art.* XXXV. p. 31.

liërs, hierdoor op nieuws van Juliaans heuschheid overtuigd, begaven zig, voor een gedeelte, van hunnen Koning verzeld, met al wat zy hadden, over den Rynstroom, zig t'eenemaal op Juliaan verlaatende. Een ander gedeelte was naar den zeekant gevlugt, en hieldt zig daar, zo veel mogelyk ware, tusfchen de Duinen verschoolen. Veel werks was 'er ondertusfchen aan het beteugelen der Quaden, die tot geen openbaar gevegt te brengen waren; maar 't land alomme afliëpen, beroofden en onveilig maakten. Meest hielden zy zig in de bosfchen, des nagts op roof uittrekkende: 't welk, naar alle waarschynlykheid, gelegenheid gegeven heeft tot de verdigtfels van het *wilde woud zonder genade*, waarin, volgens onze oude Kronyken, de *wilde Nederfaffen* woonden *die naar niemant ter weereld vraagden* (y).

Juliaan besluit midlerwyl, zig, tegen de schalkheid der Quaden, van gelyke list te bedienen (z). Hiertoe deedt zig eerlang van zelve gunstige gelegenheid op; want zekere CHARLETTO, een Frank, zo men wil (a), immers een Barbaar van herkomst, en van eene meer dan gemeene grootte en dapperheid, terwyl hy onder de Treviren woonde, voor Juliaans komst in Gallië, reeds zyn werk gemaakt hebbende, om de Overrynsche volken, die de Gallische iteden afliëpen, by

nagt

(y) Zie G. VAN LOON *Aloude Holl. Historie*, I *Deel*, bl.

215.

(z) ZOSIMUS *Libr.* III. *Cep.* 6.

(a) H. VALERIUS ad AMM. MARCELLIN. *Libr.* XVII. *Cep.* XI p. 113.

nagt, in den slaap, te overvallen en om te brengen; boodt zig nu aan, om gelyke behendigheit tegen de Quaden in 't werk te stellen, mids hem van Juliaan, by de bende, die zig reeds onder zyn gebied begeven hadt, nog eenig volk wierdt afgeftaan. Juliaan, buiten ftaat, om, met zyne geregelde Krygsknegten, de Quaden eenigszins te bedwingen, befloot te ligter, om, tegen nagtroovers, de list en 't geweld van nagtroovers te gebruiken. Men voegt Charietto een goed getal van Saliërs toe, die, reeds zo merkelyk door de Quaden beledigd, zig hiertoe ligtelyk zullen hebben laaten beweegen. Hy zendt dan deezen hoop, gefleepeu op 't rooven, by nagt, op de Quaden af, die, onverhoeds overvallen, by menigten werden omgebragt. Die gevangen tot Charietto gebragt werden, deedt hy meest allen by dage dooden. Kortom hy bragt de Quaden in zo groot eene engte, dat zy beflooten Juliaan gezanten toe te zenden; die zig bevredigen liet, onder voorwaarde (*b*), dat de Quaden nimmer de wapenen tegen de Romeinen zouden opvatten (8). 't Schynt dat

Zy ftaan
zig ont-
trent den
Ryn ne-
der,

(*b*) ZOSIMUS *Libr. III. Cap. 7.*

(8) ZOSIMUS verhaalt hier (*Libr. III. Cap. 7.*) kortelyk, het geval van des Konings Zoon, door Juliaan gevangen, welk wy hier voor (bl. 245.) te boek gefield hebben, even of het, by deeze gelegenheid, en onder de Quaden gebeurd ware, fchryvende dus aan dit volk toe, 't gene onder de Chamaven is voorgevallen, Nademaal nu de beste hedendaagfche Landbefchryvers niet alleen (zie CLUYER. *Germ. ant. Libr. III. Cap. XIV. p. 553.* & *Libr. III. Cap. XXXI. p. 616.*); maar ook een egt Gedenkftuk der vyfde eeuwe (*Noitt. Dignit.*

dat deeze Quaden of Saxers zig, sedert, be-
noorden den Rynstroom, in Rynland, neder-
geslaagen hebben, alwaar men nog een over-
blyffel van hunnen naam, in het Dorp *Saxen*
of *Saxen-heim*, dat is *wooning* of liever *omtuu-
ning der Saxers* (c), schynt te vinden. Vermoe-
deelyk hebben zy zig naderhand meer uitge-
breid, alzo onze oude Kronyken verzekeren,
dat al het land beneden Nieuwmegeu, en
zelfs al wat naderhand door de Westfriezen
bewoond werdt, eertyds den naam van *Ne-
der-saxen* gedraagen heeft (d). De naam van
Batavia begon allengskens te verdwynen, en
wordt thans alleenlyk in een klein gedeelte des
Eilands, de *Betuwe* genoemd, bewaard. Eg-
ter zyn de Batavieren, by hunnen byzonde-
ren naam, nog in den aanvang der volgende
eeuwe, vermaard geweest (e).

De Vrede sedert met de Alemannen aan den
Bovenryu geflooten hebbende (f), vermeer-
derde

XXII.
De Bata-
vische

(c) Vide J. DOUSÆ *Anal. Libr.* II. p. 86.

(d) MELIS STORÉ *Isl.* bl. 3.

(e) *Notit. Dignit. Imp. Scit.* IV. V. XXVIII. XXIX. XL.
LXIII.

(f) ANIM. MARCELLIN. *Libr.* XVIII. *Cap.* 2.

Dignit. Imper. Romani, Sect. XX. p. 34, 35. *Edit. Labb.*)
in welk van *eene eerste Vleugel der Quaden* en *eene elfde
hende der Chamaven* gewaagd wordt, van de Quaden en
Chamaven twee onderscheiden Volken maaken: 't welk
ook hier uit bevestigd wordt, dat de Chamaven altoos
eene soort van Franken, de Quaden eene soort van Sax-
ers genoemd worden (*Vide Tabul. Pentinger.*) en dat
de Franken en Saxers altoos van elkandere onderschei-
den geweest zyn (*EUTROP. Libr.* IX. *Cap.* 21 *AUR.
VICTOR de Cesar.* *Cap.* XXXIX.); zo agten wy dat
ZOSIMUS, ten onregte, een geval onder de Chamaven
gebeurd, aan de Quaden toegeschreeven heeft.

hulpbenden weigeren over de Alpen te trekken. 360.

derde Juliaan zyne Krygsmagt, en inzonderheid de oude Batavische benden, ten deele uit Saliërs, ten deele uit Quaden, en ten deele uit oude Inwooners van Batavia (g), van zins om ten eersten naar Britannic over te steecken, alzo hy vernomen hadt, dat de Wingewesten des Ryks, in dit Eiland, door geduurige invallen der *Schotten* en *Pikten*, beroerd werden. Te Boulogne werden de schepen gereed gemaakt. En onder de Krygsbenden, tot deezen togt geschikt, bevonden zig ook ligtgewapende Herulen en Batavieren. Doch eer de togt voltrokken werdt, kwam 'er bevel van Konstantius, die Juliaans kloeke bedryven lang met nydige oogen beschouwd hadt, dat men hem terstond eenige hulpbenden, byzonderlyk de Herulen en Batavieren, zou toezenden, alzo hy vastgesteld hadt, tegen de Perfen ten stryde te trekken. Euvcl werdt dit van de hulpbenden opgenomen, die zig niet in den Krygsdienst begeven hadden, dan onder deeze uitdrukkelyke voorwaarde, dat zy niet over het Alpisch gebergte zouden behoeven te trekken (9). Te Parys gekomen, alwaar Juliaan overwinterd hadt, werdt hun deeze togt zo wars gemaakt, dat zy 'er zig gantsch ongenegen toe toonden. De haat tegen Konstantius, die 'er bevel toe gegeven hadt, nam dermaate toe, dat men JULIAAN voor Kei-

(g) ZOSIMUS *Libr.* III. *Cap.* 3.

(9) Dit beding sehynen de Batavieren, in vroeger tyd, ook al gemaakt te hebben. Zie Tacitus *Hist.* *Libr.* V. *Cap.* 26.

Keizer uitriep, terwyl hy, op een schild gezet, op de sehouders der Krygsknegten, herom gedraagen werdt (*h*): welke byzonderheid schynt te kennen te geeven, dat de Batavische en andere Germanische hulpbenden, by welken dit een oud Landsgebruik was (*i*), boven anderen, de hand in deeze verheffing gehad hebben.

Ondertuschen was zeker byzonder soort van Franken, met den naam van *Attuariën* (*1*) onderscheiden, wederom over den Ryn gekomen en in Gallie gevallen. Keizer Juliaan dan, steunende op de trouwe zyns Krygsvolks, trekt, zyne benden byeen gerukt hebbende, schielik naar de grenzen van het tweede Germanie, en aldaar, vermoedelyk op de hoogte van de Stad Maastricht, over den Ryn. De *Attuariën*, die nergens min op verdagt waren, dan dat zy, in hun eigen Land, welk, om de moeilyke wegen, byna ontoegankelijk gekeurd werdt, zouden overvallen worden, werden ligtelyk overwonnen en bevre-

De *Attuariën* door Juliaan overwonnen.

(*h*) AMM. MARCELLIN. *Libr. XX. Cap. 4.* ZOSIMUS *Libr. III. Cap. 11.*

(*i*) Zie TACIT. *Hist. Libr. IV. Cap. 15.*

(1) De *Attuariën* worden by VELLEIUS PATERKULUS (*Libr. II. Cap. 105.*) nevens de Brukteren en Cherusken genoemd. CLUVERIUS, die (*Germ. ant. Libr. III. Cap. XV. p. 557.*) by VELLEIUS *Cattuariën* leezen wil, vergist zig, als hy zegt, dat de *Attuariën* nergens dan by deezen Schryver genoemd worden. AMMIANUS gewaagt 'er ook van, en, in laater' tyd, de oude Frankische Schryvers, GREGOR. TURON. *Libr. III. Cap. 3. Gesta Regum Francorum. Cap. XIX.* 't schynt dat zy, in Gelderland of in 't Graafschap Zutphen, gewoond hebben.

vredigd. Juliaan, even schielyk over den stroom te rug getrokken, bezigtigde en verbeterde alle de sterkten, die langs de grenzen gestigt waren, en maakte zig meester van de plaatsen in Gallië, die door de Attuariëen bemagtigd waren geweest, dezelve te gelyk in beter staat van regenweer stellende (*k*). Naderhand de Alemannen, die, onder Koning *Vadomar*, in Rhetie gevallen waren, tot reden gebragt (*l*) en voorts orde op alle zaaken in Gallië gesteld hebbende (*m*), trok hy, in 't volgende jaar, met zyn Leger, naar Italië. Twee jaaren laater, sneuvelde hy, in eenen sryd tegen de Persen (*n*). Konstantius was reeds voor hem overleeden. Juliaan is, om het verzaaken van den Christelyken Godsdienst, onder de Christenen, met den naam van *Afvallige*; doch hier te Lande, door zyne dappere daaden, vermaard geworden. „ Zo dra hadt hy geenen manneliken ouderdom bereikt”, (wy bedienen ons hier genoegzaam van zyne eigene woorden) „ of hy werdt naar de Galliërs, „ Germaanen en 't Herfinisch woud gezonden, „ alwaar hy, vier jaaren agter een, als een „ jager met het wild, gestreeden heeft (*o*). „ Driemaal is hy, nog Cezar zynde, den „ Ryn overgetrokken”. Tot Keizer verheeven, heeft hy 't voor de vierde reize gedaan. „ Hy heeft den Overynschen Barbaaren twintigduizend gevangenen ontweldigd. Uf „ twee sryden en eene belegering, heeft hy „ dui-

(*k*) AMM. MARCELL. *Libr.* XX. *Cap.* 10.

(*l*) Id. *Libr.* XXI. *Cap.* 3, 4.

(*m*) Id. *Libr.* XXI. *Cap.* 3.

(*n*) Id. *Libr.* XXV. *Cap.* 3.

(*o*) JULIANI Misopogon, p. 359. *Edit. Spanh.*

„ duizend menſchen in zyne magt gekreegen,
 „ geene euden en zwakken, maar jongen;
 „ behalven vier benden uitgelezen voervolk
 „ en drie even ſchoone Ruiterbenden. Hy
 „ heeft Konſtantius twee aanzienlyke (2) *School-*
 „ *len* van Krygsvolk toegezonden, en terwyl
 „ hy in Gallië was, weinig min dan veertig,
 „ naderhand alle de bemagtigde ſteden weder-
 „ gekreegen. Een deel der Saliërs heeft zig aan
 „ hem overgegeven. De Chamaven heeft hy
 „ op de vlugt gejaagd, en eene ontelbare
 „ menigte van beesten, en vrouwen en kin-
 „ deren weggenomen. Zo bevreesd heeft hy
 „ alle de Overrynfchen voor zyne aanvallen
 „ gemaakt, dat zy hem terftond Pandſluiden
 „ hebben toegefchikt. Eindelyk hy heeft het
 „ vervoeren van leeftogt uit Britannie, naar
 „ de Wingewesten en Volkplantingen, vol-
 „ komen beveiligd (p)“.

Na hem werdt JOVIAAN, onaangezien hy XXIII.
 zig De Bata-
 vieren
 toonen
 hun on-
 genoegen
 over Jo-
 vianaans
 verhef-
 fing.
 363.

(p) JULIANI Epist. ad Athenienſes, p. 280.

(2) De Lyfwagten der laatere Roomſche Keizeren
 droegen den naam van *Schoolieren*. Hunne verſcheiden
 benden werden *Schoolen* genoemd. Zie AMMIAN. MAR-
 CELLIN. Libr. XXVI. Cap. V. p. 496. PROKOPHUS klaagt
 (*Hiſt. Arcana*, Cap. XXIV.) dat deeze *Schoolen*, ten
 tyde van Keizer Justiniaan, uit weinig en ongeoeffend
 volk, beſtonden. Voorts waren, ten deezen tyde, on-
 der de Romeinen, ook *Schoolen van Schildenmaakers*,
Schoolen van Harnasmaakers enz. Vide *Notit. Dignit.*
Imperii, Sect. IX. p. 16, 17. & Sect. XII. p. 80.
Edit. Labb. Welken van deeze *Schoolen*, Juliaan, van
 hier, naar Rome geſchikt hebbe, is my niet klaar ge-
 bleeken; hoewel 't waarſchynlyk is, dat hy, gelyk van
 ouds, den Vorst van Germaniſche Lyfwagten zal voor-
 zien hebben.

zig Christensch verklaarde, door het Leger in 't Oosten, tot Keizer verheeven (*q*); die, terstond op alles orde stellende, zynen Schoonvader, *Lucilliaan*, benevens *Prokopius* en *Valentiaan*, naar het Leger in Pannonie afvaardigde, om aldaar kennis van zyne verheffing te geeven. Te *Sirmië*, eene stad in Neder-Pannonie aan de *Sau*, lagen thans *Batavieren*, mogelyk met *Juliaan* herwaards gekomen, in bezetting, die de tyding van *Joviaans* verheffing, 't zy om zyne belydenis van den Christelyken Godsdienst, 't zy om eenige andere reden, zo ongearne hoorden, dat zy *Lucilliaan*, zonder zyn verwantschap met den Keizer te ontzien, terstond, in euvelen moede, van 't iveren beroofden. *Prokopius*, die van *Juliaans* maagschap was, lieten zy, om deeze reden, ongemoeid vertrekken. Doch *VALENTINIAAN*, een' gewisfen dood te gemoet ziende, bergde zig tydig door de vlugt (*r*). Eerlang werdt hem, na *Joviaans* dood, die, in de zevende maand zynere regeeringe, voorviel (*s*), de Keizerlyke waardigheid opgedraagen (*t*).

Verbond van eenige Germanische volken tegen de Romeinen.

Ondertuschen hadden de Overrynsche Germanen, by welken de naam der Romeinen, zo lang *Juliaan* leefde, gedugt geweest was, zo dra geene kennis van zynen dood gekreegen, of zy herinnerden zig, 't gene zy voorheen van hem geleeden hadden, en alle vrees

VOOR

(*q*) *EUTROP. Libr. X. Cap. 17.* PAUL. DIAC. *Hist. Misc. Libr. XI. Cap. 45.*

(*r*) *ZOSIMUS Libr. III. Cap. 35.*

(*s*) *EUTROP. Libr. X. Cap. 18.*

(*t*) *ZOSIMUS Libr. III. Cap. 36.*

voor de Romeinsche overmagt verbannende, hernamen zy hunne ingeaarde kloekmoedigheid, verbonden zig onderling, en ondernamen, volgens hunne gewoonte, over den Ryn te trekken, en de gewesten, die onder 't gebied der Romeinen stonden, te overvallen (y). De gelegenheid tot hunnen opstand was, dat men hunne gezanten by de Romeinen onwaardiglyk ontvangen, en veel geringer geschenken dan naar gewoonte gegeven hadt, tot zo verre dat dezelve, hierdoor in toorn ontsteken, den Staatsdienaar *Ursacius* de ontvangen geschenken wederom voor de voeten nedergevoeren, en voorts van deeze ontmoeting zulk een verslag gedaan hadden (w), dat men besloot, den Romeinen met vereenigde kragten alle mogelyke afbreuk te doen. Welke byzondere volken in dit Verbond begreepen waren, is bezwaarlyk te zeggen. Sommige Historiefchryvers verzekeren, dat alle de Germanische volken zig tegen de Romeinen verbonden (x). Onze oudste en beste Kronykschryvers noemen, in 't byzonder, de Neder-Saxers of Friezen (y): waarschynlyk, hebben zig, by deezen, nog andere volken gevoegd; die, naar 't getuigenis der oudste Historiefchryveren (z), op de Romeinen gebeeten waren, om 't gene zy, ten tyde van Juliaan, van dezelve geleeden hadden. Of 'er ook Batavieren onder geweest zyn, is twyfelagtig, schoon

(y) ZOSIMOS *Libr. IV. Cap. 3 & 9.*(w) ANM. MARCELLIN. *Libr. XXVI. Cap. 5.*(x) ZOSIMUS *Libr. IV. Cap. 9.*(y) MELIS STORIE *Inl. bl. 3.*(z) ZOSIMUS *Libr. Cap. 9.*

fchoon 't fommigen waarfchynlyk is voorgekomen.

Die eenen inval in Gallië doen, en de Romeinen slaan.
366.

In den aanvang des jaars dan, wanneer de wegen, door de koude, waren hard geworden, en de Rynftroom, vermoedelyk, ook toegevrooren was, komen deeze famengefpannen' volken, aan verfcheiden' hoopen, over den Ryn, vallen in Gallië, en verwoesten, wyd en zyd, de grenzen des Roomfchen Ryks. Charrietto, zeer waarfchynlyk dezelfde, van wiens behendigheid, om de Quaden, by nacht, te overvallen, wy te vooren (a) gefproken hebben, gehooft, ten deezen tyde, van wege de Romeinen, onder den naam van *Comes* of Graaf (3), over het eerfte en tweede Germanie, twee deelen van het Belgifch Gallië (4). Deeze, geholpen van *Severiaan*, een' zwak en afgeleefd' man, die, infgelyks als Graaf, over een gedeelte van Gallië gehooft, valt op de eerfte bende der Bondgenooten aan, en gaat vervolgens, in alleryl eene brug over den Ryn geflaagen hebbende, den vyand, op dezelfs ei-

(a) Zie bl. 249.

(3) In den aanvang des vyfden Boeks, zullen wy een omftandig berigt geeven van het Ampt van *Comes* of Graaf, en van de verfchillende betekeniffen, welken dit woord, van tyd tot tyd, gekreegen heeft.

(4) In het EERSTE GERMANIE lagen volgens AMMIANUS MARCELLINUS, de Steden *Mogontiacus* [Mentz], *Vangiones* [Worms], *Nemetæ* [Spiers], en *Argentoratus* [Straatsburg]. In het TWEEDE GERMANIE, gewaagt hy alleen van *Agrippina* [Keulen] en *Tungri* [Tongren]. Zie Libr. XV. Cap. IX. p. 105. Meer fteden vindt men, in deeze twee deelen van Gallië, opgeteld, in de *Notit. Provinc. & Civitat. Galliarum* by DU CHESNE, Tom. I. p. 14, 15.

eigen' bodem, van verre, met pylen en ander ligt werpgeweer, te keer; die zig, met diergelyk wapentuig, in 't eerst, verdedigde. Doch toen men handgemeen geworden was, werdt 'er fel met korte opsteekers gevogten. De Romeinen geraakten wel haast buiten staat, om zig te beschermen, ver van dat zy den vyand afbreuk zouden hebben kunnen doen. Eene schielijke vrees dreef hen tot vlugten (*b*). De Batavieren, die onder de Romeinsche hulpelingen streeften, mischien uit ongeneigdheid om tegen hunne Landsluiden te dienen, waren de eersten in 't wyken (*c*). Severiaan, van een werpschigt getroffen, stortte van zyn paard ter aarde: en Charicetto zelf werdt, terwyl by de vlugtenden, met geweld en roepen, tegenhieldt, op gelyke wyze, doodelyk gegriefd. De Overrynschen bemagtigden het vendel der Herulen en Batavieren; welk zy, al huppelende, om hoog staken en bespotteden (*d*). Men één woord, het Romeinsche Leger werdt verjaagd en de Overrynschen behielden het slagveld.

Valentiniaan, sedert, zo 't schynt, in 't Leger De Bata-
gekomen zynde, en verneemende, dat de Ben- vifche
de der Batavieren de eerste in 't vlugten ge- hulpben-
weest was, en daardoor de nederlaag zyns Le den wor-
gers veroorzaakt hadt, deedt al het Krygsvolk den over
gewapend voor hem verschynen, en beval ter hunne
stond, dat de Batavieren, de wapenen afge- vlugt
legd hebbende, als weggelopen' slaaven', scherpe-
lyk be-
dreigd.

in

(*b*) ANN. MARCELLIN. *Libr.* XXVII. *Cap.* I.

(*c*) ZOSIMUS *Libr.* IV. *Cap.* 9.

(*d*) ANN. MARCELLIN. *Libr.* XXVII. *Cap.* I.

in 't openbaar, opgeveild en verkogt zouden worden. Hard klonk dit vonnis den Batavieren in de ooren. Tot één toe, smeetentezige voor 's Keizers voeten ter aarde, smeekende „ dat hy hun en 't Leger toch voor zulk eenen „ hoon bevryden wilde. Zy zouden zig, in „ 't toekomende, als mannen en als Romeinen gedraagen.” De Keizer, door hunne duure betuigingen bewoogen, gebodt hun, de wapenen wederom op te neemen, en de gedaane belofte met de daad te vervullen (e). Waartoe zig haast gelegenheid opdoedt. *Jovinus*, Overfte der Ruiterye, overviel, niet verre van eene plaats, *Scarponna* genoemd, die, naar sommiger fchryven (f), twaalf mylen van Mets gelegen was, eene bende ongewapende Germaanen, die allen gedood werden. Daarna, van eene hoogte befchouwd hebbende, hoe een andere hoop, na 't verwoesten der naaste vlekken, zig, langs den froom, te rusten gelegd hadt, voert hy zyne bende, vol moeds en vreugde, over 't voorig fchadeloos gevegt, langs eene vlakke, met kreupelbosch omzet, in ftilte, derwaards. Nader gekomen, vindt hy eenigen uit den hoop bezig, met zig in den froom te baaden, anderen, met hun hair, volgens gebruik, goudgeel te verwen, sommigen met drinken. In deezen staat, wordenze overvallen; en onmagtig, om de verftrooide wapenen fpoedig genoeg byeen te brengen, voor 't grootfte

De Romeinen brengen den Bondgenooten eenige madeelen toe.

(e) ZOSIMUS *Libr. IV. Cap. 9.*

(f) PAUL. DIACONUS de Epifcop. Metenf. in *Notis ad AUL. MARCELL. Libr. XXVII. Cap. II. p. 519. Viæ & Itinerar. ANTONINI.*

ste gedeelte, binnen kort, verflaagen. Eenigen, die ſchielyk over einde gefprongen waren, wisten zig, langs enge en kromme wegen, met de vlugt te bergen. Daarna trekt Jovinus op eenen derden hoop af, die, beter op zyne hoede, de Romeinen noodzaakte, tot eenen openlyken ſlag te komen. In welken het Krygs-geluk, eenen tyd lang wapperende, den Romeinen eindelyk medeliep. Zesduizend Germaanen werden 'er gedood; vierduizend gekwetst. Van de Romeinen sneuvelden 'er maar twaalfhonderd, terwyl 'er tweehonderd gekwetst werden. De Overſte eener Romeinſche hulpbende, den Koning des Germaniſchen Legers gevangen genomen hebbende, deedt hem terſtond ophangen; welke daad hem egter van Jovinus zeer kwalyk werdt afgenomen (g).

Ook ſchynt, omtrent deezen tyd, gebeurd te zyn, dat *Theodoſius*, de Vader van Keizer Theodoſius den Grooten, Bevelhebber over de Ruiterye ten tyde van Valentiniaan, en hem van veel dienst in den Germaniſchen kryg (h), vermoedelyk te ſchepe, in Batavia kwam, en dit Eiland, door herhaalde gevegten te voet, zo 't ſchynt, tegen de Franken en Saxers, die hier hun verblyf hadden, tot een ſchrikkelyk tooneel des oorlogs maakte. Men vindt ook van Theodoſius aangetekend, dat hy de Saxers te ſchepe beoorloogd, en merkelyke afbreuk gedaan heeft (i). Doch van de byzondere om-

XXIV.
Theodoſius
maakt Batavia tot
een tooneel des
oorlogs.

(g) ANN. MARCELLIN. *Libr.* XXVII. *Cap.* 2.

(h) *Id. Libr.* XXIX. *Cap.* 5.

(i) LATINI PACATI PRINGIVS Theodoſio, *Cap.* VI.

ftandigheden deezer ftryden, in en omtrent Batavia voorgevallen, is ons niets in gefchrift nagelaaten.

368.

Omtrent twee jaaren laater, kwam Valentiniaan zelf over den Ryn, ftrydende met veel voordeel tegen de Alemannen, wier Koning *Rando*, onder het bedryven van andere baldaadigheden, te Maguntiakum in eene Christelyke Kerk gevallen was, en de weerlooze menigte van mannen en vrouwen, te gelyk met alle de Kerkfieraaden, met zig gevoerd hadt (*k*); 't welk alleen genoeg was om zig den haat van Valentiniaan, die voor een' yverig' Christen gaan wilde, op den hals te haalen.

Krygsbedryven der Batavifche hulpbenden.

In eenigen deezer en diergelyke ftryden, fchynen zig de Batavifche hulpbenden, als van ouds, dapperlyk gekweeten, en daar door hunnen voorigen goeden naam, by de Romeinen, wedergekreegen te hebben. Immers men vind niet alleen aangetekend, dat zy, na veel ftrydens, hun verlooren vendel wederom heroverd hebben (*l*); maar ook, dat zy, omtrent deezen tyd, naar Britannie overgevoerd zyn, om de Schotten en Pikten, die nog al niet nalieten dit Wingewest te beroeren, eens voor goed te helpen beteugelen; ten blyke, dat de Romeinen zig wederom, als voorheen, op de trouwe hunner Batavifche hulpbenden verlieten. Ook gelukte deeze togt zo wel, dat de oude ftad *Londen* herwonnen, de rust in Britannie herfteld, en de Land-

(*k*) AMB. MARCELLIN. *Livr.* XXVII. *Cap.* 10.

(*l*) *Ibid.* *Livr.* XXVII. *Cap.* 1.

Landvoogdy over het zelve aan zekeren CIVILIS, een' schrander' en streng regtvaardig' man, dien sommigen voor een' Batavier houden, opgedraagen werdt (*m*).

Ondertuschen lieten de Franken en Saxers XXV. nog al niet na, de Gallische gewesten, die aan hunne landen grensden, niet slegts te lande; maar inzonderheid langs den zee kant met roofschepen te ontrusten. Het plonderen, brandstigten, en dooden der gevangenen ging alomme in zwang (*n*). Zelfs schynen de Saxers hunne schepen den Ryn opgevoerd te hebben, om, langs de oevers dier Riviere, de onderdaanen des Roomschen ryks te overvallen en den bekomen buit, terstond, te schepe, naar hunne byna ontoegangkelyke landen, midden in de moerassen aan de Noordzee gelegen, te rug te voeren (*o*). Valentiniaan, hiervan kennis gekreegen hebbende, onderneemt hen, in hun eigen Land, aan te vallen, met zo goeden uitslag, dat hy een goed getal van gevangenen bekomt en verscheiden' schepen bemagtigt (*p*). Zelfs overweldigde hy het gedeelte huns lands, welk aan dat der Franken grensde (*q*), en derhalven een gedeelte van het tegenwoordig Holland schynt geweest te zyn. Om deeze volken, voor het toekomende, te beter te bedwingen, deedt hy verscheiden' legerstedden, sterk-

(*m*) AMM. MARCELLIN. *Libr.* XXVII. *Cap.* 8.

(*n*) Id. *Libr.* XXVII. *Cap.* VIII. *p.* 539. *Libr.* XXVIII. *Cap.* II. *p.* 569.

(*o*) OROSIUS *Libr.* VII. *Cap.* 32. MELIS STOKE *Incid.* *bl.* 3.

(*p*) MELIS STOKE *Incid.* *bl.* 3.

(*q*) OROSIUS *Libr.* VII. *Cap.* 32.

sterkten en toorens, lang den Rynkant toe aan de Noordzee toe, stigten. Hier en daar, wierp hy zelfs sterkten op, aan de overzyde des Rynstrooms, op den Germanischen bodem (r). Alle deeze sterkten werden van behoortlyke bezetting voorzien (s). En schoon, door deeze middelen, de Nederfakkers, die, ten deezen tyde, hier te Lande woonden, voor eene wyle tyds, beteugeld geweest zyn, leest men egter, dat deeze zelfde Landaart, die ook omtrent de Elve woonde (t), de Noordzee omstevenende, de grenzen des Roomschen Ryks in Gallië beroerd heeft. *Narnenus*, Graaf in deezen oord, een dooroefend Krygsoverste, was de eerste, die hun tegenstondt. Naderhand werdt hy bygeslaan van *Severus*, Bevelhebber over 't Voetvolk, die de Saxers eindelyk dwong, om vrede te smeeken. Zy moesten den Romeinen eenige jongelingen, bekwaam tot den Krygsdienst, ten onderpand afstaan. Doch naar hun land te rug keerende, werden zy van de Romeinen overvallen en zo fel geslaagen, dat 'er naauwlyks een behouden bleef (v). De slag viel voor, in het Land der Franken, naby *Deufone* (w), welk men meent *Duits*, tegen over Keulen, geweest te zyn.

Valentiniaan heeft, omtrent deezen tyd, ook zyne Krygsmagt vermeerderd uit de Barbaaren, die den Rynkant bewoonden, vermoedelyk

370.

(r) ANN. MARCELLIN. *Libr.* XXVIII. *Cap.* 2.(s) MELIS STORE *Inl. bl.* 3.(t) CLOVERII *Geogr. Ant. Libr.* III. *Cap.* XXIII. *p.* 597.(v) ANN. MARCELLIN. *Libr.* XXVIII. *Cap.* 5.(w) HERON. *CHOROL. p.* 187. OROSIUS. *Libr.* VII. *Cap.* 32.

delyk de Franken en Saxers, en te gelyk uit de Landluiden van Gallie, die allen, binnen korten tyd, in den Krygshandel zo dooroefend werden, dat de Overyynsche Germaanen, in lang niet durfden onderneemen, de Gallifche steden te overvallen (x). Niet lang voor 's Keizers dood, die in 't jaar driehonderdvynfeventig voorviel, sloot hy een plegtig Verbond met *Makriaan*, Koning der Alemannen, die naderhand, tegen den inhoud des Verbonds, in 't Land der Franken [*Francia*] gevallen zynde, door de behendigheid van *MELLOBAUDES*, Koning der Franken en Bondgenoot der Romeinen, betrapt, het leeven verloor (y). 374.

Terwyl *Valentiaan* dus bezig was met het beteugelen der Germanifche volken, hadt zyn Ryksgenoot, *VALENS*, de handen vol werks aan 't bedwingen der Gothen, die de Romeinifche Wingewesten omtrent *Thracie*, door geduurige invallen, beroerden. Men vindt, dat 'er, in het Leger, welk *Valens* tegen hen te velde bragt, *Batavifche* hulpbenden geweest zyn, die onder 't bevel ftonden van zekeren Graaf *VIKTOR* (z), een' (5) *Sarmaat* van geboorte (a); indien men anders op de verbeterde leezing eens ouden *Gefchiedfchryvers* staat maaken kan. Batavifche hulpbenden tegen de Gothen in Thracie aangevoerd. 378.

De

- (x) *ZOSIMUS Libr. IV. Cap. 12.*
 (y) *AMM. MARCELLIN. Libr. XXX. Cap. 4. Libr. XXXI. Cap. 10.*
 (z) *Id. Libr. XXXI. Cap. 13.*
 (a) *Id. ibid. Cap. 12.*

(5) De *Sarmaaten* woonden oudtyds in *Muskovie*.
Vide CELLARIJ Geogr. ant. Libr. II. Cap. VI. p. 313.

Rust in
de Lan-
den om-
trent den
Ryn ge-
legen.

De landen omtrent den Ryn gelegen genoonten nu, jaaren agter een, eene gewenschte rust. Immers 't ontbreekt ons aan Geschiedschryvers, die ons van het tegendeel kennis hebben gegeven. Ook is 't gantsch niet onwaarfchylyk, dat de meer dan gemeene voorzorg van Valentinaan, om de grenzen des Ryks, in staat van tegenweer, te siellen, de Overrynsche Volken belet heeft, de gewoone invallen in Gallië te doen. Daarenboven getuigt een Digter, die deeze tyden beleefd heeft, dat de beide oevers des Rynstrooms thans den Roomschen Ryke onderdaanig waren (*b*). Doch in den aanvang der vyfde eeuwe, leeden deeze Landen eenen nieuwen en geweldigen inval van veel afgelegener volken. 't Is der moeite wel waardig na te spooren, hoe zig dit toedroeg, en wat 'er aanleiding toe gaf.

XXVI. Keizer THEODOSIUS den Grooten, in 't jaar driehonderdvfennegentig, overleeden zynde, werdt het Ryk onder zyne twee Zoonen, ARKADIUS en HONORIUS, verdeeld. Arkadius regeerde in 't Oosten, Honorius in 't Westen. Beide warenze nog jong; en Honorius in 't byzonder van eenen zagten aart, die hem genoegzaam onbekwaam tot de regeering maakte. En schynt Theodosius hierom, voor zyn affterven, het bewind der Regeeringe, geduurende de minderjaargheid van Honorius, in handen gesteld te hebben van *Stiliko*, een' Wandaal van herkomst (*c*), die

Gelegen-
heid tot
den inval
der Sky-
tische
volken in
Gallië.

395.

(*b*) CLAUDIAN. in Prohini & Olybrii Conf. vers. 161. & in Mall. Theod. Conf. vers. 54.

(*c*) OROSIUS *Libr.* VII. *Cap.* 31.

die eerste Staatsdienaar en gunsteling van Honorius was, en al het gezag over de Krygsmagt hadt. Duur egter kwam dit aanzien van Stiliko den Ryke te staan. Het maakte hem opgeblaazen. Zyne heerschzugt werdt 'er door gevoed. En niet vergenoegd, dat hy alleen den klem der regeeringe in handen hadt (*d*), terwyl 'er Honorius slegts den naam van voerde, deedt hy den laffen Keizer twee zynere Dogteren, de eene na de andere, ten Huwelyk neemen (*e*), poogende zelfs zynen Zoon *Eucherius*, tot Ryksgenoot van Honorius, te doen verklaren (*f*). Niet lang, zo 't schynt, na de dood van Theodosius, was hy, onverzeld, den Ryn, van zynen oorsprong af, tot daar hy zig in twee armen verdeeld, en, in zee vallende, verscheiden' moerasfen maakt, langs getrokken. Hy hadt, op deezen togt, een verdrag getroffen met verscheiden' Germanische volken, onder welken de Franken, Siskambren, Brukteren, Sueven, Alemannen, Saxers, (6) *Bastarnen*, Kimbren en Cherusken met naame genoemd worden.

Een Dichter, die ten tyde van deezen togt geleefd, doch zeer tot lof van Stiliko geschreeven heeft, verbeeldt ons de Koningen deezer volken, als Stiiko te gemoet gaande, en deemoe-

(*d*) OROSIUS *Libr. VIII. Cap. 38.*

(*e*) JORNANDES de Rebus Geticis *Cap. XXX. p. 653. Edit. Grotii.*

(*f*) OROSIUS *Libr. VII. Cap. 38.*

(6) De *Bastarnen* worden, by TACITUS, over den Weisfel geplaatst, *de Morib. Germ. Cap. XLVI.* Zy schynen zig, tot aan den Donauw toe, uitgestrekt te hebben. CELLARIJ *Geogr. ant. Libr. II. Cap. V. p. 309.*

deemoediglyk om vrede smeekende, terwyl zy hem hunne eigen' kinderen tot pandsluiden aanbieden. De grenzen van Gallië, en de zee, die door de Saxers onveilig gemaakte was, werden dus door hem bevredigd en in veiligheid gesteld (g). Niet lang egter liep het aan, of MARKOMER en SUNNO, Koningen of Onderkoningen der Franken (h), ondernamen eenige vyandelykheden tegen de onderdaanen des Roomfchen Ryks te pleegen; doch fchooten 'er de vryheid en 't leeven by in. De een werdt naar Toskane in ballingschap verzonden; de ander van de zynen omgebragt. 't Schynt dat deeze Koningen, door Stiliko, uit Honorius naam, aangesteld waren (i); gelyk naderhand wederom geschiedde. Ondertusfchen diende dit alles om Stiliko's gezag in top te vyzelen. Hy was, daarenboven, tot in den aanvang der vyfde eeuwe, de geesfel der (7) *Gothen*, (8) *Skyten* en andere afge-

(g) CLAUDIAN. de IV. Consul. Honor. vers. 440. & seqq. in I. Consul. Stilichon. Libr. I. vers. 190. & seqq. Libr. II. vers. 254. & in Europ. Libr. I. vers. 392.

(h) GREGOR. TURON. Libr. II. Cap. 9.

(i) CLAUDIAN. in I. Consul. Stilichonis Libr. I. vers. 255. & seqq. & in Europ. Libr. I. vers. 381.

(7) TACITUS gewaagt (*de Morib. Germ. Cap. XLIII.*) van *Gothonen*, welken sommigen voor één Volk met de *Gothen* houden (*CLUVERII Germ. ant. Libr. III. Cap. XXXIV. p. 625.*); hoewel zulks van anderen, (*CELLARIJ Geogr. ant. Libr. II. Cap. V. p. 305*) niet reden, in twyfel getrokken wordt. JORNANDES (*de Rebus Geticis Cap. III & IV.*) plaatst de *Gothen* in *Justland*, welke naam genoegzaam dezelfde is, als *Gotland*. PROKOFIUS zegt (*de Bello Fandalico, Libr. I. Cap. 2.*) dat de *Gothen* oudtyds *Sauromaten* of *Sarmaten* en *Alancklenen* genoemd werden, en benoorden.

afgelegene volken (*k*). Doch toen veranderde hy t'eenemaal van gedrag. Hy hitste, door heimelyke afgezondenen, de (9) *Alaanen*, *Sueven*, (1) *Wandaalen* en andere Barbaaren, omtrent den Donauw, in Skythie en Germanie, woonende, op, om in Gallië te vallen (*l*); met geen ander oogmerk, zo 't schynt, dan

- (*k*) CLAUDIAN. *de Bello Getico vers. 37. & seq.*
 (*l*) PAUL. DIACON. *Hist. Misc. Libr. XIII. Cap. 29.*

den den Donauw woonden: welke plaatsing wat te onbepaald is, zo zy in Jutland gewoond hebben. Doch zulks is den ouden wel toe te geeven. Voorts mag men vermoeden, dat dit magtig volk zig, ten deezen tyde, ook in het Zweedsch Landschap *Gotbland* nedergeflaagen hadt.

(8) De *Skyten*, ook *Sarmaaten* genoemd, die oudtyds eene geweldige streek Lands in Europa en Azia besloegen, welke thans onder *Tartarye* begreepen wordt, waren in verscheiden volken onderscheiden, die by HERODOTUS (Libr. IV. Cap. 19 & 20.) PLINIUS (Libr. IV. Cap. 12.) en POMONIUS MELA (Libr. II. Cap. 1.) opgeteld worden.

(9) De *Alaanen* waren het voornaamste der Skytische volken. AMMIANUS MARCELLINUS zegt van hen, dat zy, de omleggende volken overwonnen hebbende, dezelve noodzaakten, den naam van *Alaanen* aan te nemen. Libr. XXXI. Cap. II. p. 670. Zy woonden in *Tartarye*, omtrent de Rivier de Don en het Meotisch Meer. JOSEPH. *de Bello Judaico* Libr. VII. Cap. VII. §. 4. CLAUDIAN. Libr. I. in *Rufinum* vers. 314.

(1) De *Wandalen*, die TACITUS (*de Morib. Germ.* Cap. II.), zo 't schynt, *Vandalien*, en PLINIUS (Libr. IV. Cap. 14.) *Vindilen* noemt, waren eene soort van *Gotben*, en woonden, volgens PROKOPIUS (*de Bello Vandalico*, Libr. I. Cap. 2 & 3.) omtrent het Meotisch Meer. Zy schynen egter, in vroeger tyd, noordelyker, CLUVERIUS meent (*Germ. ant.* Libr. III. Cap. XLVI. p. 697.) tot aan de Oostzee, gewoond te hebben. Men zie wyders, wegens dit volk, II. GROTIJ *Proleg. ad Hist. Gotthor. & Vandal.* p. 23. & *seqq.*

dan om zyne of zyns Zoons verheffing, terwyl het Ryk, aan alle kanten tevens, beroerd werdt, noodzaakelyk te maaken.

De Alaanen, Wandalen enz. komen aan en over den Ryn in Gallië. 406.

Tegen het einde des jaars vierhonderdenzes, floegen deeze volken op weg, gang neemende naar den Rynkant (*m*). Doch vóór den stroom gekomen, werdenze in 't eerst gesluit, door de Franken, die langs den regter' oever des Ryns, tot aan de zee toe, woonden, en nu met de Romeinen in verbond stonden. Wel haast egter werden de Franken overwonnen. De woeste hoop trok, volgens sommigen, op den laaften dag des jaars vierhonderdenzes (*n*), volgens anderen, een' dag vroeger (*o*), over den Ryn. Men zou met reden verwagt hebben, dat zy hier, door de Romeinsche bezetting, die, in voorige tyden, langs den Ryn, op den Gallischen niet slegts; maar zelfs op den Germanischen bodem, in wel bevestigde sterkten, te leggen plag (*p*), zouden gesluit geweest zyn. Doch de looze Stiliko hadt hier zorg voor gedraagen. Een gedigt tot zynen lof, omtrent deezentyd (*q*), opgesteld, leert ons, dat hy het Krygsvolk, welk langs den Ryn lag, om tegen de invallen der Sikambren, Katten, Cherusken en andere Germanische volken te waaken, uit de bezettingen geligt, en naar den Donauw, tegen de *West-Gothen*, die

(*m*) PROCOPIUS de Bello Vandalico, *Libr. I. Cap. 3.*

(*n*) PROSPER. Fast. *Arcad. VI. & Probo Cosf. p. 203. Edit. Du Chesne Tom. I.*

(*o*) HERMANN. CONTRACT. *a. Annum. 406.*

(*p*) Zie hier voor, *bl. 263, 264.*

(*q*) M. A. CASSIODOR. *Chronic. Olybr. & Probin. Cosf. p. 366. Edit. Venet.*

die zig derwaards begeven hadden, doen optrekken hadt (r). De woeste menigte vondt dan weinigen of geenen tegenstand. Gantsch Gallië werdt afgeloopen en verwoest. In de Kerk van Maguntiakum, eertyds zulk eene vermaarde stad, werden veele duizenden van Christenen gedood. De stad werdt t'eenemaal verdelgd. Gelyk lot trof veelen anderen steden, langs de zeekust van het tegenwoordig Vlaanderen en dieper in Gallië gelegen. Touloufe alleen bleef, of geheel, of ten minsten eenen tyd lang verschoond (s). Hoe 't, hier te Lande, in deeze algemeene verwoesting, gegaan zy, weet men niet zeker. Doch 't is ten hoogste waarschylyk, en komt met het verhaal van sommigen zeer wel overeen, dat de stroomende menigte, ook hier, groote verwoestingen heeft aangeregt (t). Ook verzeekeren ons geloofwaardige Schryvers, die deezzen droevigen tyd beleefd hebben, dat de landen, tusfchen de Alpische en Pyrencische gebergten, den Oceaen en den Ryn gelegen, eene prooije geworden waren van de Quaden, Wandaalen, Sarmaaten, Aalaanen, (2) Gepiden, Herulen, Saxers, Burgondiërs

(r) CLAUDIAN. de Bello Getico. vers. 419. & seqq. & in l. Consul. Scilich. Libr. I. vers. 186.

(s) HIERONYMI Epist. XI. ad Ageruntiam.

(t) PAUL. DIAC. Libr. XIII. Cap. 29.

(2) De Gepiden zyn, volgens JORNANDES (*de Rebus Geticis* Cap. XVII.), eene byzondere foort van Gothen geweest. In de vyfde en zesde eeuw, hebben zy zig in Dacie of Zevenbergen, en in Pannonie of Hongarye nedergeslaagen. JORNANDES ubi supra. Cap. L. & LVIII. PROCOPIUS *de Bello Vandalico* Libr. I. Cap. 2.

gondiërs en Pannoniërs (y). Anderen melden, in 't byzonder, dat het gedeelte van Gallië, welk voorheen door de Saxers overvallen was, nu door de Wandaalen en Alaanen verwoest werdt; 't welk, mogelyk, ook op een gedeelte der Landen omtrent den Ryn gelegen, en thans tot Gelderland of Holland behoorende, gepast moet worden. Na 't verwoesten van Gallië, drongen deeze volken door tot in Spanje, alwaar zy zig nedersloegen (w).

De West-Gothen waren, ondertuschen, langs Pannonie, in Italic gevallen (x), Honorius, buiten staat om hun het hoofd te bieden, besluit, eerlang, de Gallische gewesten, die door de Wandaalen en andere Volken reeds verwoest waren, aan de West Gothen af te staan. Zy ondertuschen, zig derwaards op weg begeevende, worden van Stiliko, tegen 't gemaakt verdrag, in het Alpisch gebergte, overvallen; doch met geen' voortpoedigen uitflag, also zyn leger t'eenemaal verslaagen werdt. Toen trekkenze, onder 't geleide van *Alarik*, hunnen Koning, te rug naar Rome, en die stad bemagtigd hebbende (y), in 't volgende jaar, wederom naar Gallië, alwaar zy, geen en tegenstand ontmoetende, zig wyd en zyd nederlaan (z).

XXVII. Onder deeze West-Gothen, bevonden zig Sueven, ook cenige anderen volken, als Herulen, Slaaven, *Sclavae*, Wilten enz. slaan zig hier te Lande neder.

(y) HIERONYM. Epist. XI. ad Ageruntiam

(w) PROSPERI Chronicon *ad annum XVI. Honorii*, p. 195.

(x) JORNANDES de Rebus Geticis, Cap. XXXI.

(y) Id. Cap. XXX.

(z) Id. Cap. XXXI.

(3) *Sclaaven*, (4) *Veneten*, of *Veneden*, of *Wiltten*, en diergelyken meer (a). Engelyk sommigen van gedagten zyn, dat de Sueven, die, nevens de Wandaalen, in deeze landen gevallen waren, zig in de Zeeuwfche Eilanden nedergeslaagen, en den naam van *Zeeuwen* gedraagen hebben (b); zo is 't ook niet onwaarschynlyk, dat een gedeelte deezer andere volken, met de Gothen herwaards gekomen, hier te Lande, gebleeven is. Immers eenige Kronykschryvers verzekeren, dat de stad *Vlaardingen* certyds den naam van *Slaavenburg*, waarschynlyk naar de hier te Lande woonende *Sclaaven*, gedraagen heeft (c). Anderen verhaalen, dat de *Sclaaven* of *Wiltten* gantsch Holland gewonnen hebben (d). Ook leest

(a) JORNANDES de Rebus Geticis, Cap. XXIII.

(b) A. MATTHEUS de Nobilitate, Libr. II. Cap. V p. 181.

(c) Chronicon de Trajecto, p. 310. Edit. Matth. in Anal. Tom. V.

(d) Ongenoemde Klerk. II. 7.

(3) PROKOPUS plaatst (*de Bello Gotibico*, Libr. II. Cap. 26 & Libr. III. Cap. 14.) de *Sclaaven* benoorden den Donauw. Hy zegt van hen, dat zy, van ouds, eene Voiksregeering gehad hebben, en, in de zesde eeuw, den Romeinen, door herhaalde invallen, verscheiden' nadeelen toebagten. Libr. III. Cap. 14, 29, 38, 40. & Libr. IV. Cap. 25.

(4) TACRUS stelt (*de Morib. Germ.* Cap. XLVI.) de *Veneden* nog onder de Germanische volken; hoewel hy twyfelagtig was, ofze ook tot de Sarmaaten behoorden. Laater' Schryvers spreekken van de *Winiden*, het zelfde volk, zo 't schynt, als van eene foort van *Sclaaven*. FREDEGARII *Chronic.* Cap. XLVIII. CLUVRIUS agt, dat de Landstreck, door dit Volk, bewoond, nog *Windischmark* genoemd wordt. *Germ. ant.* Libr. III. Cap. XLIV. p. 682. Zy behoort tot Karniola, en legt aan de grenzen van Kroatie.

leest men, in schriften der tiende eeuw, van eene vermaarde Koopstad aan den Mond der Maaze, zo 't schynt, naar deeze *Wiltien*, *Witlam* genoemd (*e*). Misschien hebben de *Wiltveenen*, in Rynland, ook hunnen naam naar dit volk bekomen (*f*).

De menigvuldige overstromingen deezer vreemde volken deden het Westersch Keizerryk sterk naar zynen ondergang hellen. Want schoon de West-Gothen eerlang Gallië, voor een groot gedeelte, verlieten, zig alleenlyk vergenoegende met het bezit van Aquitanie, welk hun, by verdrag, afgestaan was (*g*); diende hun vertrek, zo 't schein, alleen om de Overrynsche Germaanen al wederom op hunne oude invallen in Gallië bedagt te doen zyn (*h*). Nog meer gelegenheid kreegenze hiertoe, doordien zekere KONSTANTYN, in 't jaar vierhonderd en zeven, door het Leger in Britannie, tot Keizer opgeworpen (*i*), en sedert met zyne magt naar Gallië overgesteken zynde, eerst wel den Rynkant sterk met Krygsvolk bezet (*k*); doch naderhand zyne meeste magt wederom byeen gerukt hadt, om dezelve tegen die van Honorius, in Spanje, te gebruiken (*l*). Hier kwam eindelyk nog by, dat *Gerontius*, die voor Konstantyn in Spanje gebodt, dugtende dat men voorhadt, hem zyn Ampt te ontneemen, van Konstantyn afviel,

(*e*) Annal. Fuldenf. *ad annum* 836.

(*f*) Zie G. VAN LOON *Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 232*.

(*g*) PROSPER. Chron. *ad annum*. XXI. Montii p. 198.

(*h*) ZOSIMUS *Libr. VI. Cap. 5*.

(*i*) *Id. Libr. VI. Cap. 3*.

(*k*) *Id. Libr. VI. Cap. III. p. 653*.

(*l*) *Id. Libr. VI. Cap. 5*.

viel, en de Overrynschen zelfs tegen hem op-
 hiesse. Zy dan, geen en tegenstand ontmoeten-
 de, vielen, aan alle oorden tevens, in Gallië
 (m). Konstantyn wist toen geen en beteren raad,
 dan zyne toevlugt tot zulke volken te neemen,
 die met de Romeinen in verbond staande, zy-
 ne zyde hielden. Hy zendt dan *Edobinchus*,
 een' Frank van herkomst, doch in Britannie
 gebooren (n), naar zyne Landsluiden, de Fran-
 ken, om onder hen en by de Alemannen, ee-
 nige hulpbenden ten zynen dienste te werven
 (o). Doch 't schynt, dat hy, in zyn oogmerk,
 gantsch kwalyk geslaagd is. Immers men vindt
 aangetekend, dat Konstantyn zo weinig in staat
 was om de Galliſche volken te beschermen,
 dat sommigen van hun, op hunne eigene vei-
 ligheid bedagt, zig de heerschappy der Romei-
 nen t'eenemaal onttrokken, en onderling eene
 vrye Staatsregeering opregteden (p).

Byzonderlyk vindt men dit verhaald van de **XXVIII.**
ARMORICHEN. De verandering der Regee- **De Armori-**
 ringe onder hen voorgevallen, is van sommi- **richen**
 gen (q), niet geheel ten onregte, vergeloecken, **regten**
 met de verandering der Regeeringe over de **eene**
 Nederlanden in de zestiende eeuw; waarom, **vrye**
 en vooral, om dat zy een gedeelte der Landen, **Staats-**
 omtrent den Ryn gelegen, schynen bewoond **Regee-**
 te hebben, het te nuttiger moet geoordeeld **ring op.**
 worden, dat wy 'er den Leezer eenig verslag
 van doen.

In

(m) ZOSIMUS *Libr. VI. Cap. 5.*

(n) *Id. Libr. VI. Cap. 2.*

(o) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 2.*

(p) ZOSIMUS *Libr. VI. Cap. 5. p. 657.*

(q) DUBOS *Hist. de l'Etablisf. de la Monarchie Française.*
Libr. II. Ch. 3.

Gelegenheid van hun Land In overoude tyden, verffondt men, door de *Burgerfchappen der Armorichen*, dat gedeelte van 't eigenlyk Gallië, welk, aan den zeekant gelegen zynde (*r*), tegenwoordig *Bretagne* genoemd wordt. De naam *Armorichen* en *Armorifche Landfreet* [*Tractus Armoricanus*] betekent ook, zo men wil (*s*), in 't oud Keltifch, een Volk en *Landfreet* aan de zee gelegen. Naderhand heeft men deeze benaaming ook wyder uitgeftek; onder de Landfreet der *Armorichen*, welke, met die der *Nerviën*, onder één' Bevelhebber van wege de Romeinen, ftondt, begrypende de gantsche Zeekust van het eigenlyk en Belgifch Gallië tot aan den Rynkant toe; behalven verfcheiden' meer landwaards in gelegen' gewesten; die, fchoon verre van zee, egter, om datze onder éénen Bevelhebber ftonden, met eenen gemeenen naam, onder de *Tractus Armoricanus* of *aan zee gelegen' Landfreet*, begreepen waren (*t*). De gewesten, die naderhand by de oude *Armorifche Landfreet* gevoegd werden, fchynen met den naam van *nieuwe Armorifche Landfreet* onderscheiden geweest te zyn. Immers men vindt, in Gedenkfchriften der vyfde eeuwe, gewaagd van eene *nieuwe Armorifche Bende*, die onder den Bevelhebber der *Armorifche* en *Nerviſche Landfreet* ftondt, en te *Grannona* op den *Saxifchen Oever* in bezetting lag (*v*). Veelligt zou men

(*r*) CÆSAR de Bello Gallico, Libr. VII. Cap. 75.

(*s*) Fragment. post ANTONIN. Itinerar. Edit. Wesf. pag. 61.

(*t*) Notitia Dignitat. Imperii, Sect. XXXIV. LXI.

(*v*) Notitia Dignitat. Imperii, Sect. LXI.

men den *Saxifchen Oever*, voor den Oever der Maaze of Waale (5), konnen neemen, welke Rivieren langs en door *Nederfaxen* liepen, waardoor, gelyk wy boven (w) aanmerkten, ten deezen tyde, al het land beneden Nieuwmegeen verftaan werdt. Doch anderen (x) zyn van gedagten, dat men, door den *Saxifchen Oever*, de Zeekust van Normandye, by de ftad Bayeux, verftaan moet (6); alwaar, nog in de zesde eeuwe, Saxers gevonden werden (y).
Hoe

(w) Zie bl. 251.

(x) DUBOS Hist. de la Monarch. Françoife, *Livre I. Ch. VIII. Tom. I. p. 92. Edit. d'Amst.*

(y) GREGOR. TURON. *Libr. V. Cap. 27. Libr. X. Cap. 9.*

(5) Dat 'er een *Saxifche Oever* omtrent de Maaze geweest moet zyn, is, uit de *Notit. Dignit. Imperit.*, af te neemen: in welke (Sect. LXII.), onder opzigt van den Landvoogd van het tweede België, welk zig tot over deeze Riviere uitftrekte, Ruiters geplaatst worden, te Marche, in 't Hertogdom Luxemburg, tusfchen de Maaze en den Ryn, *aan den Saxifchen Oever*. Immers zo vatten wy de volgende woorden op, welken wy hier byvoegen, op dat 'er de kundige Leezer van oordeele. *Sub dispositione viri spectabilis Ducis Belgicæ secundæ. Equites Dalmatæ Marcis in Littore Saxonico.* Wy verftaan, door *Marcis*, Marche in Luxemburg, eene overoude Stad, en al in fchriften van de zevende eeuwe bekend (Voiez LONGUERVE, *Description de la France*, P. II. p. 119.) Doch veelligt zou men 'er ook *Marchienne*, in Luikerland, aan de Rivier de Sambre, gelegen, door konnen verftaan. Immers, onmiddelyk na de aangehaalde woorden, uit de *Notitia Dignit. Imperit.*, leest men van eene Romeinfche Scheepsvloot, op de Sambre. *Præfectus Clafsis Sambricæ, in loco Quartensi five Hornensi.*

(6) De Romeinen fchynen den naam van *Saxifchen Oever* in 't gemeen gegeven te hebben aan de Landen, langs de Zee of Rivieren gelegen, alwaar zig de Saxers nedergeftaagen hadden. In de *Notitia Dignitat. Imperit.*

Hoe 't hier ook mede zy; de Armorichen (7) worden ons beschreeven, als grenzende aan de Franken, toen deezen de Moerasfen bewoonden, ter plaatse, daar de Ryn in den Oceaan stort (z); weshalve men naauwlyks twyfelden kan, of zy hebben, onder anderen, een gedeelte van het tegenwoordig Brabant en Vlaanderen, mogelyk ook van Holland en Zeeland bewoond gehad.

Deeze Armorichen, ten deele wanhoopig, door de geduurige invallen der Overynsche volken, ten deele overtuigd van het onvermogen der Romeinen, om hen te beschermen, besluiten, in het jaar vierhonderd en tien, op het voorbeeld van Britannie, alwaar men zig, onlangs, ook van het juk der Romeinen ontslaagen hadt, eene vrye Staatsregering, onafhankelyk van de Romeinen, op te regten. Doch op welk eene wyze zy hun nieuw Gemeenbest geschikt hebben; of de byzondere Landschappen der Armorichen ieder de oppermagt in zig zelf behouden, dan of zy dezelve aan eene algemeene Vergadering opgedraagen hebben;

(z) PROCOPIUS de Bello Gotthico, *Livr. I. Cap. 12.*

zii, Sect. XXXIV, XXXVIII, LII. wordt ook gewaagd van den *Saxischen Oever* in Britannie.

(7) PROCOPIUS noemt, ter aangehaalde plaatse, geen *Armorichen*, maar *Arborichen*. Doch alzo men van deeze laatste nergens meer gewaagd vindt, zyn 't verscheiden' geleerden eens, dat hy het zelfde volk beoogt, welk alle anderen *Armorichen* noemen. VIGNIER *Ancien Etat de la petite Bretagne* p. 35. VALESII *Rerum Francic.* Tom. I. p. 278. & *Notit Gallie* p. 44. DUBOS *Hist. de l'Etablissement de la Monarchie Française*, Livre IV, Ch. III. Tom. II. p. 561.

ben; of hun verbond flegts een verbond van onderlinge befcherming geweest zy, dan of de verſcheiden' Landſchappen des verbonds, gelyk als één Landſchap, onder ééne opperſte Regeering ſtaande, geworden zyn; op welk eene wyze, de onderlinge geſchillen tuſſchen deeze Landſchappen werden afgedaan, en hoe zy, in 't maaken van vrede en oorlog, te werk gingen; van dit alles is ons niets, in de oude Gedenkschriften, nagelaaten. Ook vindt men niet aangetekend, wie de eerſte aanleider tot het opregten van deezen vryen ſtaat geweest zy, en welke zwaarigheden men hebbe moeten te boven komen, eer de zelve opgerigt ware. Dit weet men, dat de gantſche Armorifche Landſtreck, zo wel als verſcheiden' andere Gallifche Landſchappen, de Regters en andere Amptenaars der Romeinen afgezet en verjaagd heeft; 't welk, vermoedelyk, niet zonder veel opſchudding, zal toegegaan zyn. Van de ſchikking des nieuwen Gemeenebeſts, weet men niet meer, dan dat de Armorichen, daarin, naar hunne eigene zinnelykheid, te werk gingen (*a*); als die zig van de afhankelijkheid van de Romeinen t'eenemaal ontſlaagen hadden.

Doch niet alle de Landſchappen van Gallië volgden dit voorbeeld. In de twee Germanien (*b*), beide Gallifche Landſchappen, werdt *Jovinus*, één der aanzienlykſte Gallifche Grooten (*c*), tot Keizer opgeworpen.
Deez'

(*a*) ZOSIMUS *Libr. VI. Cap. 5.*

(*b*) OLYMPIOD. *apud PROTIUM Cap. LXXX.*

(*c*) OROSIUS *Libr. VII. Cap. 42.*

Deez' wist terstond de Franken, Burgondiërs, Alemannen en Alaanen, in zyne belangen, over te haalen (d): en schoon hy eerlang van kant geholpen werdt, schynen egter der Burgondiërs, om zynen wille, in den jaare vierhonderd en dertien, over den Ryn gekomen te zyn (e). Zy sloegen zig, langs die Rivier, ter neder; en 't is niet onwaarschynlyk, dat zy de Landstrecken innamen, welken men sedert de *Elzas* en het *Franche Comté* genoemd heeft. Hier gavenze het begin aan het naderhand zo vermaard geworden Burgondisch Ryk. De Franken hebben zig toen ook van een gedeelte van Gallië, omtrent de Rivieren de Moezel en den Ryn, meester gemaakt (f)

415.
De Burgondiërs slaan zig in Gallië neder.

XXIX. Weinige jaaren laater, poogde Honorius de Armorichen te beweegen, om zig den Roomschen Ryke, als eertyds, wederom te onderwerpen. Hy bediende zig van zekeren *Exsuperantius*, die hen, immers voor een gedeelte, ook wederom tot het gebied der Romeinen deedt overgaan. Zyn bedryf kreeg, midlerwyl, den schoonen naam van *Wetten herstellen* en *Vryheid herbrenge* (g).

417. Honorius gestorven zynde, werdt JOANNES, door het Leger in Italie, tot zynen Opvolger verklaard (h), terwyl THEODOSIUS DE II, Zoon van Arkadius, in 't Oosten regeerde. Deez' wist zig, door middel van *Placidia*,

423.

(d) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 9.*

(e) PROSPER. Falt. *Lucio V. C. Cons. p. 203.*

(f) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 9.*

(g) RUTILI Iñern. *Libr. I. vers. 213. & seqq.*

(h) PROSPER. Falt. *Arianus & Aslep. Cons. p. 204.*

cidia, Dogter van Theodosius den Grooten, welke hy, nevens haaren Zoon *Valentiniaan*, eerst door hem *Cezar* gemaakt, naar het Westen zondt, binnen twee jaaren, van Joannes te ontslaan (*i*); waarna deeze mannelyke Vrouw, onder den naam van haaren Zoon, VALENTINIAANDEN III, toen tot Keizer verklaard (*k*), het Westersch Ryk regeerde. *Valentiniaan*, of *Placidia* onder zynen naam, zondt, sedert, *Flavius Gaudentius Aëtius* met een Leger naar Gallië, om de rust aldaar te herstellen. 't Is buiten ons bestek, van alle zyne krygsbedryven te gewaagen. Alleenlyk tekenen wy aan, dat hy de Belgen, die, door de Burgondiërs, verdrukt werden, verlost heeft. De Franken, die zig in Gallië nedergeslaagen hadden, werden van hem, in eenen waterstryd; de Saliërs, in een gevegt te voet, overwonnen (*l*). De Burgondiërs schynen egter het Land, welk zy, in Gallië, ingenomen hadden, in bezit gehouden te hebben. Doch van de Franken wordt verhaald, dat hun het Land, welk zy aan den linker' oever des Ryns hadden ingenomen, door *Aëtius*, wederom ontweldigd is (*m*). Na verloop van eenige jaaren, werdt 'er een verdrag met de Franken getroffen (*n*). De Koning, die, ten deezen tyde, over hen regeerde, en die geen ander dan **KLODIUS** of **KLODIO** schynt

427.

428.

432.

Klodio
regeert
over de
Franken.

(i) PROSPER. Fast. Theod. XI. & Valent. Cosf. Cosf. p. 204.

(k) IDATHI CHRONICON, p. 187. Edit. du Chesne Tom. I.

(l) SIDON. APOLLINAR. Carm. VII. seu Panegy. Aviti. versf. 236.

(m) PROSPER. Fast. Felice & Tauro Cosf. p. 205. CASSIODOR. Chronic. It. Cosf. p. 367. Tom. I Oper.

(n) IDATHI CHRONICON, ad annum. Valent. VIII. p. 188. B.

schynt te kunnen geweest zyn (o), zondt, zo men wil, zynen Zoon naar Rome, om de vrede te bewerken. Ten minsten verzekert ons een Schryver, die deczen tyd beleefd heeft, dat hy den Zoon eens Frankischen Konings, in gezantschap, te Rome heeft gezien. Hy beschryft hem als eenen baardeloozen jongeling, met zwaar en lang goudgeel hair, welk hem langs de schouders zwierde. Ook stondt deeze Frankische Prins diep in de gunst van Aëtius, die hem tot zoon aangenomen, en, met geschenken overlaaden, aan Valentiaan gezonden hadt, met wien hy een verbond van vriendschap sloot (p). Van dien tyd af, vindt men, dat de Franken den Romeinen, nu en dan, met de wapenen, ten dienst hebben gestaan (q).

Klodio schynt alleenlyk over een gedeelte der Franken, vermoedelyk over de Saliers, geregeerd te hebben. Hy hadt zyn verblyf, in eene sterkte, *Dispargum* genaamd, gelegen op de grenzen van het gewest der Tongren (8); welk

(o) PROSPER. *Chronic. ad annum Valent. V. p. 100. B.*

(p) Fragment. PRISCI Rhetor. p. 40. *Edit. Paris. [p. 27. Edit. Venet.]*

(q) JORNANDES de Rebus Geticis, Cap. XXXIV.

(8) In de meeste oude Handschriften van GREGORIUS VAN TOURS, leest men *Tboringen* en niet *Tongren*: in sommigen vindt men egter *Tongren*. Wy hebben deeze laatste leezing gevolgd, en dus geoordeeld, dat GREGORIUS hier van het Gallisch gewest der Tongren, ter linkerzyde van den Ryn gelegen, spreekt, en niet van het Landschap *Turingen*, ter regterzyde dier Riviere. Doch al volgde men de gemeenste leezing, zou men, door *Turingen* of *Tboringen*, ook *Tongren* kunnen verstaan; also sommigen getoond hebben, dat de Schry-

welk door de Overrynsche Franken ingenomen was (r). 't Kan zyn, dat men hem, by 't verdrag, deeze sterkte heeft laten behouden, en ondertuschen een goed gedeelte der Franken genoodzaakt, wederom over den Ryn te vertrekken, van waar zy gekomen waren.

Doch 't is verre van de waarheid en slydig met het getuigenis van ouder' Schryveren, dat Klodio, gelyk men, in een' Schryver der elfde

(r) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 9.* PROSPER. CHOR. *ad annum Valent. V. p. 199. B.*

Schryvers der middeleeuwe de woorden *Thoringen* en *Tongren*, dikwils, by verwisseling, hebben gebruikt, om *Tongren* te betekenen. Voiez DUBOS *Hist. de la Monarch. Française. Livr. II. Ch. VI. Tom. I. p. 394.* *Dispargum* schynt een overblyffel zyns naams gelaaten te hebben, in de Stad *Diest*, aan de Demer, in Brabant. Ook vindt men, hier-omtrent, nog twee plaatsen, die *Frankryk*, en eene, die het *Frausbroek* genaamd is; nog de *Saalbeemden* en *Saleheim*, als of men zeide, *Beemden* en *verblyf der Saliërs*. MANTELLA *Hist. Lozansens. p. 6.* Ten blyke, dat GREGORIUS van eene landstreek, ter linkerzyde van den Ryn gelegen, spreekt, dienen de woorden, welken hy, onmiddelyk op de aangehaalden, volgen laat, behelzende, dat het gebied der Romeinen zig, bezuiden dat van Klodio, tot aan de Rivier de Loire toe, uitsprekte: *In his autem partibus, id est, ad meridionalem plagam, habitabant Romani usque Ligerium fluvium.* GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. IX. p. 279. C. Edit. du Chesne Tom. I.* Vader DANIEL, die (*Hist. de France. Pref. Hist. Art. I. p. LXXI. & Tom. I. p. 3.*) beweert, dat Klodio geen gebied ter linkerzyde des Ryns gehad, immers niet behouden heeft, en die *Dispargum*, ter rechterzyde dier Riviere, plaatst; schynt op de zwaarigheid, die, uit deeze woorden, tegen zyne stelling, te maaken is, niet gedacht te hebben.

elfde eeuw (*s*), vindt aangetekend, 't gebied der Franken, tot over de landen der Batavieren, Tongren, Menapiers, Terouanen, Morinen, Ambionen, Kamcrykers en Doornickers: over Artois en Beauvais, ja zelf tot over de Seine en Loire zou uitgebreid hebben. Alleenlyk is 't niet onwaarschylyk, dat deeze Koning, zo men anders stelt, dat hy over de Saliërs geregeerd heeft, gebied heeft gevoerd in Batavia, alwaar deeze soort van Franken, al voor lang, haar verblyf gehad hadt.

XXX.
Bewee-
gingen in
Gallië,
door Aë-
tius ge-
sild.

435.

In 't jaar vierhonderdvysfendertig, werden de afgelegenste gewesten van Gallië, waar door men mischien de twee Germanien verstaan moet, welken, gelyk wy te vooren (*t*) aantekenden, de zyde der Romeinen hielden, door zekeren *Tibato*, bewogen, om het verbond te breeken, en van de Romeinen af te vallen; welk van zulk een gevolg was, dat het graauw van byna gantsch Gallië aan 't muiten sloeg (*y*). Sommigen vermoeden, dat de afgevallen' Landschappen zig ook in een onderling verbond van bescherming met de Armorichen begaven. De Burgondiërs, die nu in Gallië woonden, ook tegen de Romeinen opgestaan zynde, werden, niet lang hierna, door Aëtius overwonnen (*w*). Hun Koning, *Gundikar*, sneuvelde in den sryd, en 't volk werdt byna t'eenemaal uitgerooid (*x*).

In

(*s*) MARIANI SCOTTI Chron. Libr. II. Ætat. VI. ad annum

438.

(*t*) Zie bl. 279.

(*y*) PROSPER. Chronicon. ad annum Valent. XII. p. 199. C.

(*w*) IDATHI Chronicon ad annum Valent. XII. p. 138. C.

(*x*) PROSPER Chronicon. ad annum. Valent. XIII. p. 199. C. Fast. Theod. XV. & Valent. IV. Cosf. p. 205. C.

In 't jaar vierhonderdzesendertig of vierhonderdzevenendertig, werdt Tibato, waarschynlyk ook door Aëtius, gevangen genomen, Meer andere hoofden van den opstand, door hem aangevangen, werden ingelyks overwonnen: waardoor deeze nieuwe beweegingen in Gallië, eerlang, t'eenemaal gefild werden (y).

Omtrent deezen tyd, werden de zee-kusten wederom door Barbaaren, die 't verbond met de Romeinen gefchonden hadden, onveilig gemaakt (z). 't Is ten hoogften waarschynlyk, dat deeze Barbaaren de Saxers geweest zullen zyn, die zig, beneden Nieuwnegeu, tot aan de zee toe, neêrgeslaagen hadden; alzo men, in Schryvers van deezen tyd, van derzelver behendigheit, om de Britanniſche zee met ligte vaartuigen te doorkruisen, omſtandig gewaagd vindt (a). In 't volgende jaar, maakten deeze Zeefchuimers zig van verſcheiden' Eilanden meester, onder anderen Sicilie deerlyk verwoestende (b).

Niet lang hierna, beſloot Aëtius, die 't Westersch Ryk genoegzaam alleen regeerde, een inval te doen in 't Land der Armorichen, om deezen vryen ſtaat, ware 't mogelyk, wederom aan 't Roomſche Ryk te onderwerpen. 't Bevel over den togt geeft hy aan *Eokarich*, Koning der Alaanen, die met de Romeinen in Germania belet word.

(y) PROSPER. Chronicon. ad annum Valent. XIV. p. 199. C.
 (z) PROSPER. Fasti. Aëtio II. & Sigisy. Cosf. p. 206. B.
 (a) SIDON. APOLL. Carmen VII. seu Panegy. Aviti versf. 37c.
 Eiusdemque Epist. Libr. VIII. Ep. VI. p. 223.
 (b) PROSPER. Fasti. Theod. VI. & Fausto Cosf. p. 206. B.

in verbond stonden (c), en een gedeelte van Gallië, omtrent de Rivier de Loire, bewoonden (d). De Alaanen slaan terstond op weg naar den zeeant, en belooven zig reeds eenen ryken buit uit het Land der Armorichen; die, midlerwyl, kennis van deeze onderneming gekreegen hebbende, van verlegenheid raadeloos waren. Zy besluiten egter, in alleryl, eenigen aftevaardigen naar *Germanus* of *Germain*, Bisshop van Auxerre, vermaard wegens zyne heiligheid, en onlangs uit Britannie te rug gekeerd. Deeze laat zig, schoon reeds hoog bejaard, door het aanhouden der Armorichen, beweegen, om het Leger der Alaanen, ongewapend en alleen, te ontmoet te gaan en den Afgodischen Koning van besluit te doen veranderen. Ongetwyfeld deden de Armorichen toen reeds belydenis van den Christelyken Godsdienst, gelyk men vindt, dat zy, in de volgende eeuwe, gedaan hebben (e). Een Christen Bisshop zou zig niet ligt hebben laten beweegen, om voor ongelooovigen te spreken. Doch hoe ver zig de Christelyke Godsdienst, door de Landstreek der Armorichen, hebbe uitgestrekt, blykt niet. De Bisshop van Auxerre, de Alaanen op weg aangetroffen hebbende, dringt, onbelet, door de Ruitery, tot by den Koning, die van eenen hoop gewapenden omringd was. Hier valt hy, eerst aan 't sinecken, toen aan 't drin-

(c) ERICI Vita S. Germani, *apud* DUBOS Hist. de la Monarch. Franç. Livr. II. Ch. X. Tom. I. p. 456.

(d) JORNANDES de Rebus Geticis, Cap. XLIII.

(e) FORTUNAT. Carm. Hist. *apud* DU CHESNE Tom. I. p. 468. PROCOP. de Bell. Gothicis, Libr. I. Cap. 12.

dringen, al zyne welspreekkenheid te werk stellende, om Eokarich den togt tegen de Armorichen te doen staaken. Eindelyk, vat hy 's Konings paard by den toom, en doet hem en 't gantsche Leger met hem stal houden. Men treedt in onderhandeling. Eokarich wordt bewoogen, om te rug te trekken, mids het gemaakt verdrag, door den Keizer of door Aëtius, bekrachtigd wierdt (*f*). De Bisfchop begeeft zig daarop, in eigener perfoon, naar Ravenne, alwaar toen het Hof gehouden werdt. Hy wordt 'er van Keizer Valentinaan, en deszelfs Moeder Placidia minzaamlyk ontvangen. Ook zou hy, in zyne verrigttingen, wel geflaagd hebben, indien de Armorichen zelve, nu geene vrees meer hebben de voor de Alaanen, het beftand niet verbroken hadden. Ondertusfchen ftierf de Bisfchop te Ravenne (*g*).

Omtrent deezen tyd, maakten de Franken, onder Klodio, zig meester van Kameryk en cenige omgelegene gewesten, van het Land der Atrebaaten of Artois, en gaven Aëtius, die wederom in Gallië gekomen was, de handen vol werks (*h*). Veelligt zyn sommige andere volken, hierdoor, onder anderen, bewoogen geworden, om tegen de Romeinen op te ftaan. Immers men leest, dat 'er, onder de

445.

Bagauden, waardoor men, of de Armorichen, of de andere ingezetenen van Gallië, die, Bewee-
gingen
der Ar-
mori-
chen.

(*f*) CONSTANT. Vita S. Germani, *Libr. I. Cap. 19. & Libr. II. Cap. 5.*

(*g*) BEDA Hist. Eccl. *Libr. I. Cap. 21.*

(*h*) GREG. TURON. *Libr. II. Cap. 9.* SIDON. APOLLIN. *Carm. V. seu Panegy. Majorian. vers. 212. & seqq.*

voor eenige jaaren, ook eenen opstand verwekten, verstaan moet, merkelyke opschuddingen plaats hadden. Zeker Geneesmeester, *Eudoxius* genoemd, schrander doch van eenen boozen aart, roeide hier onder. Sommigen vermoeden, dat hy de Armorichen, tegen dank der tegenwoordige Regeeringe, onder 't gebied der Romeinen, herbrenge wilde (i). Doch wat hier van zyn moge; *Eudoxius*, zyne aanslagen ontdekt ziende, nam de vlugt naar de Hunnen (k); door welken men, waarschynlyk, de Akaanen, die in

446. Gallië woonden, verstaan moet. De Armerichen of eenige andere Inwooners van Gallië, die tegen de Romeinen opgestaan waren (9), ondernamen ook, in 't jaar vierhonderdzesveertig, eenen aanslag op Tours; doch werden gestuit door *Majoriaan* (l), die, sedert, *Aëtius* verzellende, den Franken by de vesting *Helene*, welke men voor het oud Hesdin in Artois houdt, slag leverde en overwon (m). Ondertuschen, schynen de Romeinen, niet lang hier na, een verdrag met de Armorichen, zo wel

Verdrag
der Ro-
meinen
met de
Armori-
chen en
Franken.

(i) DUBOS *Hist. de la Monarch. Françoisse. Livr. II. Ch. XIII. Tom. I. p. 503.*

(k) PROSPER. *Chronic. ad annum Valent. XXV. p. 200. A.*

(l) SIDONII APOLLIN. *Carm. V. seu Panegy. Majorian. vers. 211.*

(m) *Id. Ibid.*

(9) SIDONIUS APOLLINARIS noemt (*Carm. V. seu Panegy. Majoriani, vers. 211.*) het volk niet, welk deezen aanslag gesmeed hadt; doch schynt het egter van de Franken te onderscheiden. De Abt DUBOS meent (*Hist. de la Monarchie Françoisse Livr. II. Ch. XIV. Tom. I. p. 504.*) na Vader SRMOND (*Not. in SIDONIUM APOLL. p. 119.*), dat het de Armorichen geweest zyn.

wel als met de Franken, geslooten te hebben. Welk hier uit op te maaken is, dat men deeze beide volken, weinige jaaren laater, onder de hulpbenden der Romeinen, vindt opgeteld. De Saxers, Burgondiërs en (8) *Ripariolen*, anders *Ripuariërs*, waren ook onder de Romeinsche hulpbenden, ten deezen tyde: en van alle deeze volken wordt aangetekend, dat zy, eertyks onderdaanen des Roomschen Ryks geweest zynde, toen als Bondgenooten werden aangemerkt (n).

Wy hebben reeds, in 't voorbygaan, gezeld, dat de Britten, niet lang voor de Armo- richen, zig van de heerschappy der Romeinen ontslaagen hadden. Sedert vonden zy, onder hunnen Koning *Vortigernus*, werks t'over, om zig, tegen de invallen der Pikten en Schotten, te handhaaven. Zy beslooten dan, zig

451.

XXXII.
De Sax-
ers en
Friezen
stecken,
onder
Hengist
en Horfa,
over naar
Britan-
nie.

(n) JORNANDES de Rebus Geticis, Cap. XXXVI.

(8) De *Rippuariërs*, die JORNANDES (*de Rebus Geticis*, Cap. XXXVI.) *Ripariolen* noemt, waren eene byzondere soort van Franken. Zie GREG. TURON. Libr. II. Cap. 40. vergel. met N. VIGNER, *de Origine veterum Franc.* p. 145. Edit. Du Chesne Tom. I. Zy woonden tusfchen de Schelde, den Benedenryn en de Benedenmaaze. Zeker oud Dichter fchryft, dat de *Repbeërs* of *Ripuariërs* de fteden Tiel en Nieuwmegen en de uiterfte grenzen des Frankifchen Ryks bewoonden. *Hift. Belli Saxon.* vers. 82. in Collect. J. REUBERI. Zy fchynten den naam van *Ripuariërs* gekreegen te hebben, om dat zy, langs de boorden [*Ripe*] der Rivieren, hun verblyf hadden. Hunne Landftrreek heeft, eenwen agrereen, den zelfden naam behouden. Zie VIGNER. ubi supra. *Diploma Pipini Reg.* anni 760. apud. FOPPENS. *Nova Diplom. Collect.* Cap. IV. p. 3. & *Annal. Fuldenf.* ad annum 881. In 't vervolg deezer Historie, zullen zy ons meermaalen ontmoeten.

I. DEEL.

T

zig wederom by de Romeinen te verwoegen, om onderftand te bekomen. Doch hier niet naar genoegen te regt geraakt (o), wendende zig naar de Saxers, die, aan de andere zyde van de zee, in het Land beneden Nieuwme- gen, toen Neder-faxen genoemd, woonagtig waren; met verzoek, dat deezen overfteeken en hunnen nabuuren byftaan wilden (p). De Saxers, die, omdat hun Land, naderhand, den naam van *Friesland* kreeg, of omdat zy, van hunne nabuuren, de Friezen, verzeld werden, in eenigen van onze Kronyken, *Friezen* genoemd worden (q), laaten zig ligtelyk beweegen, en fleeken, onder 't bevel van hunnen Koning of Hertog, HENGIST, en deszelfs Broeder, HORSÄ, in drie lange fchepen, *Ciulen* in hunne taale genoemd (s), naar Britannie over. Zy worden, door Vortigernus, in 't Zuiderdeel des Eilands, geplaatst, en vinden daar 't Land zo vrugtbaar, de Britten zo traag en vadzig, dat hun de lust be- kruipt, om het Eiland te bemagtigen. Zy ontbieden dan eene talryke vloot fchepen, en voeren een geheel Leger van hunne landslui- den, niet flegts uit Neder-faxen, maar, zo 't fchynt, ook dieper uit Germanie naar Britan- nic. De *Anglen* en *Juten* of *Jutten* (9) had- den

(o) BEDÄ Hift. Eccl. Libr. I. Cap. 12. *Ejusdemque* Chronicon, p. 26 Edit. Smith.

(p) BEDÄ Libr. I. Cap. 14. WITICHINDI ANNAL Libr. V p. 2.

(q) Chronyk van CLAAS GOETE by VAN LOON, Aloude Holl. Hift. I. Deel, 236.

(s) GILDAS Epist. Cap. XXIII.

(9) In geene der uitgaaven van BEDÄ, leest men *Juta*

den deel in deezen togt. Beide warenze eene foort van Saxers, en de Anglen woonden tusschen de eigenlyke Saxers en Jutten in. De Friezen zullen zig hier ook, in grooten getale, bygevoegd hebben, also men, in oude Schryvers (t), vindt aangetekend, dat de Engelschen van de Friezen en Saxers afkomstig waren (1); 't welk daarenboven nog, uit de overeenkomst tusschen de Engelsche taal en het eigenlyk Friesch, af te leiden is. Eerlang werdt Britannie geheel overstroombd van de overzeesche volken. De Britten zagen te laat, dat zy schadelyke nabuuren hadden ingehaald. Hengist deedt Vortigernus vangen, zyne Raadsluiden van kant helpen, en wendde sedert, een verdrag met de Pikten geslooten hebbende, alle zyne poogingen aan, om de Britten t'onder te brengen (v). Veelen werden gedood, een groot getal verdreeven; van welke laatsten zig veelen, huns ondanks,

te

(t) MARCELLINI Vita Suidberti apud Urb. EMMUM. Res. Erit. Libr. III. p. 41. coll. cum BEDÆ Hist. Eccles. Libr. V. Cap. 9.

(v) GILDAS Epist. Cap. XXIII. NENNIUS Hist. Brit. Cap. XLVIII. BEDÆ. Libr. I. Cap. 15.

Jute of *Jutten*; maar *Vita*, *Viten* of *Wiltens*, behalven in de laatste en beste, die, naar de oudste Handschriften, in den jaare 1722, door JOANNES SMITH, of liever door deszelven Zoon, GEORGE SMITH, in 't licht gebragt is. Men behoest niet te twyfelen, of deeze Jutten zyn, uit het Deensch Half-Eiland Jutland, naar Britannie overgesteken.

(1) Indien PROKOPJUS, door *Britia*, *Britannia* verstaat, gelyk ons, om redenen, hierna te geeven, waarschynlykst dunkt; dan plaatst deeze oude Schryver (Libr. IV. Cap. 20. *de Bello Gotthico*) nevens de Anglen en Britten, ook de *Friezen* in dit Eiland.

te fchepe naar de overzeefche gewesten begaven (*w*), en volgens 't getuigenis onzer Kronyken, den Ryn by Katwyk invoeren, alwaar zy, 't Land allomme afgeloopen hebbende, sedert de fterkte ftigten, die, naar hen, *Britton*, *Brittenburg* en 't *Huis te Britten* genoemd werdt; met welke zy 't naaste Land onder bedwang hielden (*x*). Het gewest, door de Saxers ontruimd, is, volgens onze oudfte Kronyken, ingenomen door de Friezen; die, de overgebleevenen van dien Landaart, byzonderlyk de Wilten, welken 't flot of de flad *Wiltenburg*, naderhand *Utrecht* genoemd, gefligt en in bezit hadden (*y*), genoodzaakt hebbende, om over zee, zo 't fchynt, naar Britannie, by hunne Landsluiden, de wyk te neemen, aan al het Land, benoorden de Maas en Ryn gelegen, en westwaards door de Schelde, en oostwaards door de Lauwers en Elve bepaald, den naam van FRIESLAND gegeven hebben (*z*). Men vindt niet net aangeteekend, wanneer alle deeze dingen gebeurd zyn. Doch de overtocht van Hengist en Horfa wordt, in fommige Kronyken (*a*), in het jaar vierhonderd zesenvceertig gefield. Ouder Kronyken plaatfen dien drie of vier jaaren vroeger (*b*). En de Engelfche Kerkelyke Hiftoriefchryver BEDA (*c*), in het jaar vierhonderd ne-

(*w*) BEDA. *Libr. I. Cap. 15.*

(*x*) JOANN. A. LEYDIS. *Libr. I. Cap. 13.*

(*y*) BEDA. *Libr. V. Cap. 11.*

(*z*) MELIS STOKER. *Inl. bl. 3.*

(*a*) *Vide Fragm. veter. Chron. in Praefat. J. SMITH ad BEDAM en CLAAS GOETE by VAN LOON. I. Deel, bl. 256.*

(*b*) PROSPER. *Chronicon ad annum Valent. XVIII. p. 199. C.*

(*c*) *Libr. I. Cap. 15.*

genenveertig. 't Bedryf der Saxers in Britannie is, buiten twyfel, by de Romeinen euvel opgenomen. En is hier uit, naar alle waarschynlykheid, nieuw ongenoegen tusfchen deeze twee volken gereezen. Immers, na dat Aëtius door Valentinaan, en deeze wederom, door zckeren *Occylla*, gedood was, namen de Saxers, uit de beroerten, in welken het Ryk toen verviel, gelegenheid, om de kusten der Armorichen, die nu met de Romeinen in verbond stonden, met hunne ligte Rooffchepen, te ontrusten. Ten zelfden tyde, deden de Franken en andere Germanische volken nieuwe invallen in Gallië. *MAXIMUS*, die, na Valentinaan, tot Keizer verklaard was, zondt *Avitus* met een Leger derwaards, die de Germanische volken beteugelde, en de Saxers, in 't byzonder, noodzaakte van hunne rooveryen af te laten (*d*).

De zee-
schui-
mende
Saxers
door *Avi-*
tus be-
dwon-
gen.
455.

In of omtrent het jaar vierhonderd drieenzestig, maakten de Franken zig meester van de stad Agrippina, die zy naderhand *Colonia* of Keulen genoemd hebben. Ook namen zy Trier in, welke stad deerlyk verwoest werdt. De reden deezer vyandelykheden schynt geene andere geweest te zyn, dan dat *EGIDIUS*, dien de Franken, na 't afzetten van *CHILDERIK*, tot Koning verkooren (3); doch sedert de herffelling van den

Krygsbe-
dryven
der Fran-
ken.
463.

(*d*) *SIDONII APOLL. Cann. VII. seu Panegy. Aviti, vers. 368, 390.*

(3) Sommigen trekken dit afzetten van Childerik en de daar op gevolgde verkiezing van Egidius in twyfel.

den verjaagden Vorst, wederom verworpen hadden (*d*), zig in Keulen ophieldt (*e*). Vermoedelyk heeft hy ook aanhang binnen Trier gehad. De Saxers ondernamen, omtrent deezen tyd, wederom eenen inval in Gallie. Zy deeden, onder hunnen Koning AUDOAGER, eene landing omtrent Angers, van zins zig van die stad meester te maaken. Doch zy werden gestuit door Childerik, die nog in verbond met de Romeinen schynt gestaan te hebben. Ook viel het Romeinsch Krygsvolk, welk hier byeen gerukt was, zo hevig op hen aan, dat zy, met groot verlies, wyken moesten. De Franken overmeesterden federt de (4) *Eilanden der Saxers*, die deer-

De Saxers
door de
Franken
over-
wonnen.

(*d*) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 11, 12.*

(*e*) *Gesta Regum Francorum, Cap. VII. & VIII.*

fel. DANIEL *Hist. de France* Pref. *Hist. Art. II. p. CXVIII.* Doch onzes oordeels zonder genoegzaamen grond.

(4) PTOLEMEUS gewaagt (*Libr. II. Cap. 11.*) van drie Eilanden aan den mond der Elve, die *Eilanden der Saxers* genoemd werden. CLUVERIUS wil (*Germ. ant. Libr. III. Cap. XXIII. p. 597.*) dat deeze Eilanden *Strand, Busen en Heilige Land* geweest zyn. De vraag is, of zy dezelfde Eilanden zyn geweest, welken, ten deezen tyde, naar 't verhaal van GREGORIUS VAN TOURS (*Libr. II. Cap. 19.*), overmeesterd werden. Sommigen verzekeren zulks. Voiez DUBOS *Hist. de la Monarch. Francoise* *Livr. I. Ch. XVI. Tom. I. p. 196. & Livr. III. Ch. X. Tom. II. p. 182.* Doch is 't wel waarfchylyk dat de Franken, ten deezen tyde, zo verre getrokken zyn? En zou men niet, even zo voegzaam, door de *Eilanden der Saxers*, van welken GREGORIUS spreekt, de Eilanden des Ryns, 't zy Batavia of de Zeeuwfche Eilanden, kunnen verstaan? In 't voorbygaan, merken wy aan, dat de Abt DUBOS, ter laatst aangehaalde plaatse, het zeggen van GREGORIUS, dat de Eilanden der

Saxers

deerlyk verwoest worden. Veele Ingezetenen werden gevangen genomen. De vyandelykheden eindigden met een verdrag, waarby de Saxers zig aan Childerik schynen onderworpen te hebben (*f*), also men den oorlog, dien zy, in vervolg van tyd, tegen de Franken ondernamen, by verscheiden' Schryvers, eenen opstand genoemd vindt.

Geduurende alle deeze omkeeringen, hier XXXIII. te Lande, vindt men geheel geengewag meer van de Batavieren. Ten tyde van Honorius, hebben 'er nog oude en jonge Batavische Ruiters, ten dienste der Romeinen, in Gallië, in Italië, en zelfs in 't Oosten, in bezetting gelegent: ook, zo 't schynt, voetknegten (*g*). Insgelyks vindt men, dat aan sommige Batavieren, vermoedelyk oude Krygsknegten, eenige landen, om te bebouwen, in Gallië zyn afgestaan (*h*). Ook heeft, ten deezen tyde, nog eene bende van Batavieren, te Batavie in Rhetie, in bezetting, gelegen (*i*). En sommigen oordeelen (*k*), niet zonder grond, dat hun ook omtrent den Donauw eenig land afgestaan is; welk, naar hen genoemd zynde, een gedenkteken huns naams

(*f*) GREGOR. TURON. *Libr.* II. *Cap.* 18 & 19.

(*g*) Notitia Dignitat. Imper. *Secl.* IV. V. XXXVIII. XXXIX. XL. LXIII.

(*h*) Notitia Dignit. Imper. *Secl.* LXV.

(*i*) Notitia Dignit. Imper. *Secl.* LIX.

(*k*) G. VAN LOON *Aloude Holl. Hist.* I. *Deel.* II. 233.

Saxers omgekeerd of verwoest werden [*subverse sunt*]; vertaalt, dat 'er de Dyken werden doorgebroken, [*ou ils rompirent les Digues*], even als of hy *subverse*; niet *subverse* gelezen hadt. Doch waren 'er thans Dyken, in deeze Noordfche Eilanden?

naams, in de vermaarde stad *Pasau*, van sommigen *Patavi* en *Batavia* genoemd, en gelegen daar de Inn in den Donauw valt, overgelaaten heeft.

Doch dit is 't laatste bericht van de Batavieren, welk ons, in oude Gedenkschriften, voorgekomen is. Deeze Landaart schynt, ten deele in de Romeinsche Legers gefneuveld, ten deele door de Romeinen verplaatst, ten deele door de vreemde volken gedood of uit hun Land gejaagd, en ten deele, onder de Franken, Saxers en Friezen, vermolten te zyn; tot zo verre, dat hun naam, eerlang, hier te Lande, geheel buiten gebruik geraakt is.

VADERLANDSCHE
 HISTORIE.
 VIERDE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Ondergang van 't Westersch Keizerryk. II. Staat deezer Landen. Overwinningen van Kloyis. III. Verdrag der Armorichen met hem. IV. Ryksverdeeling na Kloyis dood. Deenen in Gallië. V. Gevegt in 't Land der Warners aan den Ryn. VI. Klotaris overwint de Saxers, en wordt door hen overwonnen. VII. Kryg tusfchen de Saxers en Suenen. VIII. Childebert de II. roeit de Warners uit. IX. Staatswisfelingen in Frankryk. X. De Saxers en Friezen, door Klotaris den II. en Dagobert, overwonnen. XI. Kerk te Utrecht, door Dagobert gestigt, en door de ongeloovigen wederom verwoest. Onderzoek, of de Christelyke Godsdienst toen eerst of vroeger hier te Lande ingevoerd zy. Geertruids Kapel te Geertruidenberg. XII. Eligius predikt het Geloof onder de Friezen en elders. XIII. Byzonderheden van Wilsfrid, Geloofsprediker onder de Friezen. XIV. Wigbert predikt in Friesland. Overkomst van Wille-*

brord. XV. De Friezen door Pipyn overwonnen. Willebrords Prediking. XVI. Radbouds invallen in Frankryk. Zwitbert stigt eenige Kerken. Grimoald gedood. XVII. Nederlaag der Friezen. XVIII. Wolfrans Prediking. Dood van Radboud. XIX. Giften aan Willebrord en de Utrechtsche Kerke. Adalberts dood. XX. Opstand der Friezen onder Poppo; die door Karel Martel geslaagen wordt. XXI. Willebrords uiterste wil en dood. XXII. Leevens byzonderheden van Bonifacius. Staat van den Christelyken Godsdienst, hier te Lande. XXIII. Karoloman slaat de Saxers en Friezen. XXIV. Pipyn wordt Koning van Frankryk. XXV. Geschil met den Bischof van Keulen, over het Regt tot de Utrechtsche Kerke. XXVI. Bonifacius wordt, door de ongelooyigen, omgebragt. XXVII. Karel de Grootte overwint de Saxers. XXVIII. Hy stigt een Hof te Nieuwmegen. Zyne giften aan de Utrechtsche Kerke. XXIX. Zyn krygstogt naar Spanje, op welken Gundebold, Koning der Friezen, sneuvelt. XXX. De Saxers vallen in Deventer, en worden, door zekeren Graave Dirk, geslaagen. XXXI. De Saxers en een gedeelte der Friezen, door de Franken, overwonnen. XXXII. Ook de Wilten, met hulp der Friezen. Graaf Dirk trekt tegen de Hunnen, die geslaagen worden. XXXIII. Inval der Deenen in Friesland en Engeland. Graaf Dirk van de Saxers geslaagen. XXXIV. Verdrag met de Saxers en Friezen. Karel de Grootte wordt Keizer.

Het Roomsche Keizerryk in 't Westen, I. welk reeds lang naar zynen ondergang geheld hadt; stortte nu eenslags te gronde. Ondergang van het Westersch Keizerryk.
JULIUS NEPOS, die de Keizerlyke waardigheid, in 't jaar vierhonderdvierenzeventig bekwam, werdt genoodzaakt, gantsch Gallië aan *Evarik*, Koning der Westergothen, af te staan. Hy bezat 'er reeds een goed gedeelte van, en hieldt, ten deezen tyde, zyn Hof te Toulouse (a). **AUGUSTULUS**, Opvolger van Nepos, schieen egter deezen afstand niet te hebben willen bevestigen. Ten minsten men vindt aangetekend, dat de Galliën, tot aan den Rynkant toe, zyn gezag erkend hebben, zo lang hy meester van Rome was (b). Doch toen hem deeze Stad, door *Odoaker*, Koning der *Turcilingiërs*, eene soort van Gothen, ontweldigd, en hy van de Keizerlyke waardigheid beroofd was, kreeg *Evarik* gelegenheid, tot eene onderhandeling met *Odoaker*, waarby de afstand der Galliën, door Nepos gedaan, bevestigd schynt geweest te zyn. Immers sommigen getuigen, dat de Westergothen, de Galliën, tot de Alpen toe, uit kragte van den afstand van *Odoaker*, in bezit gehad hebben (c). Het Westersch Ryk nam met het afzetten van Augustulus een einde. De Ingezeten van Gallië, die ondertuschen met de

474.

476.

(a) ENNODII Vita Epiphani, p. 343. Edit. 1611.
 (b) PROCOR. de Bello Gothico, Libr. I. Cap. 12.
 (c) Id. Ibid.

de Westergothen overhoop lagen, vervoegden zig by ZENO, die in 't Oosten regeerde, onderftand tegen Evarik en Odoaker begeerende. Doch deeze Vorst vondt zig buiten ftaat, om den twee Gothifchen volken het hoofd te bieden. Ook riedt hem zyn belang en genegenheid, om een verdrag met Odoaker aan te gaan (*d*): en federt dien tyd, heeft Odoaker, onder den naam van *Koning*, in Italic geheerscht. In Gallië maakten de Burgondiërs, Franken, Saxers en andere volken, die zig aldaar nedergeslaagen hadden, een verdrag met Evarik, Koning der Westergothen (*e*): in welk, onder anderen, bedongen zal geweest zyn, dat ieder volk de Landen, welken het reeds bezat, in bezit zou blyven houden.

477.
De Ingezetenen der Landen omtrent den Ryn tegen maaken een verdrag met de Westergothen.

De Landen omtrent den Ryn gelegen zyn, vermoedelyk, in dit verdrag begreepen geweest. Immers de Franken, die tot het zelve behoorden, draagen, by Schryvers, die deezen tyd beleefd hebben, den naam van Sikambren (*f*); welken men weet, dat langs den Ryn gewoond hebben. Elders heetenze Barbaaren, die langs de Waal wonen (*g*). De Saxers, in 't zelfde verbond begreepen, komen ons voor, als gewoon ter zee te vaaren (*h*); eene eigenartige befchryving der Ingezetenen van Nederfaxenland, beneden Nieuw-

(*d*) CANDID. ISAURUS in PHOTO Biblioth. LXXIX.

(*e*) SIDON. APOLLIN. Epist. Libr. VIII. Ep. 9. Libr. IX. Ep. III. p. 253. Edit. Sirmond.

(*f*) Id. Libr. VIII. Ep. 9.

(*g*) Id. Libr. VIII. Ep. 3.

(*h*) Id. Libr. VIII. Ep. 9.

Nieuwmegeu. Voorts blykt niet duisterlyk, dat deeze volken den Koning der Westergothen eene foort van oppergezag toefchreeven (i).

Dus zag men dan 't Westersch Ryk geheel veranderd van gedaante, en aan verſcheiden' ſtukken geſcheurd. In eenige deelen van Gallië en daar omtrent, vondt men byna geene oude Ingezetenen meer. In de Landen tuſſchen de Rhône, de Middellandſche Zee, het Pyreneiſch gebergte, den Oceaan en de Loire, waren de Westergothen volkomen meester. Zelfs bezatenze eene ſtreck Lands over de Rhône, thans onder den naam van *Neder-Provence* bekend. De Burgondiërs hadden de gewesten tuſſchen de Durançe, de Rhône en de Alpen in bezit (k). Verſcheiden' foorten van Franken woonden tuſſchen de Schelde, den Benedenryu, de Benedenmaaze en de Somme. De zeekust van Gallië, zo 't ſchynt, tot aan den Ryn en de wooningen der Franken toe, werdt bewoond door de Armorichen (l), die, gelykwe te vooren (m) hebben aangetekend, eene vrye Staats-regeering opgereggt hadden. In de Landſtrecken, thans onder den naam van *Vereenigde Nederlanden* bekend, woonden de Friezen, waarſchynlyk ook nog eenige Saxers en Franken. Of 'er, ten deezen tyde, nog eenige Britten, omtrent de Rynmonden, ge-
woond

II.
Staat
deezer
Landen;

(i) SIDON. APOLL. *Epist. Libr. VIII. Ep. 5. JORNANB. de Rebus Geticis, Cap. XLV. & XLVII.*

(k) GREG. TURON. *Libr. II. Cap. 9.*

(l) PROCOPIUS de Bello Gothico, *Libr. I. Cap. 12.*

(m) III. Boek, 44, 275.

woond hebben, dan of zy, gelyk sommigen willen (*n*), nu reeds naar het Landschap Bretagne in Gallië afgevaaren waren, is onzeker. Vast gaat het wel, dat 'er reeds Britten in het Gallisch Landschap Bretagne woonden (*o*). Doch 't kan zyn, dat deezen 'er niet van het Land omtrent de Rynmonden; maar regelrejt uit het Overzeesch Britannic gekomen waren. Van den Regeeringsvorm deezer byzondere volken, ten deezen tyde, heeft men geen duidelyk bescheid. Doch uit het gene, voor en na deezen tyd, van hen aangetekend wordt, mag men afneemen, dat zy, onder byzondere Koningen of Opperhoofden, naar onderscheiden' wetten, geregeerd werden. In de Landen omtrent den Ryn, certyds onder 't gebied der Romeinen behoord hebbende, werden, wat 'er ook sommigen (*p*) van mogen aangetekend hebben, na 't afzetten van Augustulus, de bevelen der Romeinen niet meer gehoorzaamd (*q*). In eenige andere Landschappen van Gallië, schynt de Bevelhebbers der Romeinen, van wege het Ryk, nog eenen tyd lang, 't gebied gevoerd te hebben, terwyl sommigen, zo 't schynt, zig tot onafhangkelyke Regeerders, over de Landstreeken, hun toevertrouwd, hebben opgeworpen: onder welke laatsten, zekere

SYA

(*n*) *Voiez* DUBOS *Hist. Cret. de la Mon. Franç. Livr. IV. Ch. VII. p. 407.*

(*o*) *Voiez* BARBEYRAC *Hist. des anciens Traitez. Part. II. Art. CLV. p. 134. cui adde* Epist. ad Nomen. Prior. Gent. Britan. apud DU CHESNE *Tom. II. p. 770. A.*

(*p*) *ALMON. Libr. I. Cap. 5.*

(*q*) *SIDON. APOLL. Epist. Libr. IV. Ep. 17.*

SYAGRIUS schynt geweest te zyn, die te Soisfons zyn Hof hieldt, en by de oude Schryvers (r), den naam van *Koning der Romeinen* draagt.

Syagrius was de Zoon van dien Egidius, welken de Franken, in Childeriks plaats, tot Koning verheeven; doch naderhand wederom afgezet hadden. Hy was in groote agting, by de Burgondiërs en Franken, die hem gebruikten, om hunne geschillen te beslegten (s), Doch zyn aanzien schynt KLOVIS, die, na zynen Vader, Childerik, over de Franken, en, zo 't schynt, in 't byzonder over de Saliërs (i), regeerde, in de oogen gesteken te hebben.

(r) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 27.*

(s) SIDON. APOLL. *Epist. Libr. V Epist. 5.*

(i) De redenen om te besluiten dat Klovis thans over het byzondere soort van Franken, welken men *Saliërs* noemde, en welken ons al in de vierde eeuw (zie III. Boek, bl. 242.) in Batavia voorgekomen zyn, regeerde, zyn kortelyk deezen. 1. De Franken hadden twee byzondere Wétten, de *Salische* en de *Ripuarische*. EGINHART. *de Vita Caroli magni. Cap. XXIX.* Hieruit is af te neemmen, dat de *Saliërs* en *Ripuariërs* de hoofdfsoorten geweest zyn, in welken thans de Franken onderscheiden waren. Het aanzien van Klovis toont genoeg, dat hy over eene hoofdfsoort van Franken geregeerd heeft. Maar over de Ripuariërs regeerde thans Sigebert. Zie GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 40.* & VIGNERIUS *de Origine veter. Francorum. p. 145.* Derhalven heeft Klovis over de Saliërs geregeerd. 2. In een oud Geschrift, tot lof der Franken, niet lang na Klovis bekeering en dood opgesteld, alzo 'er in gezeid wordt, dat de Franken ONLANGS [*nuper*] het algemeen Geloof hadden aangenomen, en van gelijken inhoud met de Voorrede der Salische Wet, wordt verhaald, dat deeze Wet, door de voornaamsten der Saliërs, toen nog ongeloofig, opgesteld zynde, naderhand,

486.

ben. Veelligt heeft hy gevreesd, dat men hem, om Syagrius, afzetten zou, gelyk men Childerik, om Egidius, gedaan hadt. Doch wat hem ook in Syagrius moge mishaaagd hebben; hy bragt eerlang een Leger tegen hem te veldē, overwon hem, en maakte zig van alle de Landen, onder deszelven gebied, volkomen meester. Zelfs deedt hy den ongelukigen Syagrius, niet lang hierna, 't hoofd voor de voeten leggen (t). Klovis werdt, in deezen kryg, van RAGNAKARIUS, Koning over een gedeelte der Franken, bygestaan. KARARIK, die ook over een deel der Franken regeerde, hieldt zig onzydig; tot dat hy, na de overwinningen van Klovis, een Verbond van vriendschap met hem maakte (v). Klovis maakte zig, eenige jaaren laater, volkomen meester van het gewest der Tongren, of, volgens anderen, van het Ryk der Turingers, aan de andere zyde des Ryns (w); zonder dat men weet, wat hem hier toe bewoog, of wien hy dit gewest benam. Die van gedagten zyn; dat hy het Overrynsch Turingen bemagtigd heeft, besluiten, uit vergelyking van

(t) GREGOR. TURON. *Libr.* II. *Cap.* 27.(v) *Id.* *ibid.* *Cap.* 41.(w) *Id.* *ibid.* *Cap.* 27.

derhand, door Klovis en zyne Zoonen, verbeterd geworden is. Vide *Fragm. vet. à Bibliotheca Thuana* apud DU CHESNE Tom. I. p. 250. verg. met *Gest. Reg. Franc.* Cap. IV. Op wat grond LE C. DE BOULAINVILLIERS (*Hist. du Gouvernem. de la France* Tom. I. p. 17.) stelle, dat Klovis, zo wel als Childerik, zyn Vader, Koning der Ripuariërs geweest zy, heb ik niet kunnen vinden.

van twee plaatsen eens ouden Historiefchryvers (x), dat *Basin*, Koning der Turingers, eenen inval in 't Ryk van Klovis gedaan, en de vrede, die hierop volgde, onregtvaardiglyk verbroken hadt; 't welk Klovis bewoogen zou hebben, hem den oorlog aan te doen (y). Niet lang hierna, hebben verscheiden' andere Gallische gewesten, die, tot nu toe, onder Romeinsche Bevelhebbers, gestaan hadden, zig aan Klovis onderworpen (z).

Doch eenige jaaren laater, verbonden zig verscheiden' Germanische volken tegen Klovis, wiens magt nu voor hun ook gedugt begon te worden. Een Schryver der twaalfde eeuwe (a) noemt, onder deeze volken, behalven de Alemannen, de Friezen en Saxers; doch in onder' Schryvers, vind ik van deeze twee laatsten geen onderscheidenlyk gewag gemaakt. Ondertuschen is 'er geene onwaarschynlykheid altoos in, dat de Friezen, zo wel als andere Germanische volken, zig tegen de aanwasfende magt der Franken gekant hebben; schoon wy 'er in schriften van Tydgenooten, geen blyk van vinden. Wy zouden niet weeten, dat 'er, voor de zevende eeuwe (b), iets tuschen de Franken en Friezen voorgevallen ware, hadt een enkel woord in 't voorbygaan van een' Digter der zesde eeuwe (c), ons de lugt niet gegeven

(x) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 12. & Libr. III. Cap. 7.*

(y) Voyez P. DANIEL *Hist. de France, Tom. I. p. 14. 15.*

(z) *Gesta Regum Francorum, Cap. XIV.*

(a) *Liber de Castro Ambasiae & ipsi. Domin. Gestis, Cap. VI. num. 4. apud D'ACHERY Tom. III. p. 269.*

(b) Zie hier na *num. X.*

(c) FORTUNAT. *Carm. Libr. IX. Carm. 1.*

ven van eene vroegere oneenigheid tusfchen deeze twee volken. Hunne belangen waren ook zo ftrydig, dat men zig niet wel verbeelden kan, dat de Friezen de grootheid der Franken, met goede oogen, hebben kunnen aanzien. De Franken en Friezen waren beide Overrynfche volken. Beide even zeer bekoord, door de vrugbaarheid der Gallifche gewesten, hadden zy, al voor meer dan twee eeuwen, invallen in Gallië gedaan. Ieder van hun, was hier, door de Romeinen, een goed deel lands afgeftaan. Om meer te bekomen, hadden zy zig beide, fomtyds, met andere volken, tegen de Romeinen verbonden. Nu was de kans veranderd. De Franken hadden nu alleen middel gevonden, om zig, wyd en zyd, door Gallië, uit te breiden. Het eene volk na het ander onderwierp zig aan hun, of begaf zig met hun in verbond. 't Stondt gefchaapen, dat gantsch Gallië eerlang in een Wingewest der Franken zou veranderen; en dat de Friezen en andere Germanifche volken, die zig, eerlyds, met of tegen den wil der Romeinen, in Gallië nedergeslaagen hadden, genoodzaak zouden worden, of om over den Ryn te rug te trekken, of om zig den Franken te onderwerpen. Geen wonder, dat verfecheiden volken, die zig in Gallië gevestigd hadden, of zig daar gaarne wilden vestigen, hunne magt vereenigden, om die der Franken te wederftaan. Stelt men nu, dat de Friezen, onder deeze verbonden volken, geweest zyn; dan ziet men hier den eigenlyken grond van de

de langduurige vyandschap tusfchen hen en de Franken.

De aangehaalde Schryver der twaalfde eeuw verhaalt wyders, dat de Friezen, Aleman-
nen en Saxers eenen inval in Klovis Ryk deden. En uit hem, zo wel als uit de Schriften van Tydgenooten, verneemt men, dat Klovis de Alemannen, die over den Ryn gekomen waren, by *Tolbiak* of Zulpik, zo geheellyk geflaagen heeft, dat dit moedig volk zig r'eene-
maal aan hem onderwierp. Doch hoe 't met de Friezen en Saxers afliep meldt niemant. Geduurende deezen slag, bewoog men Klovis, om belydenis van den Christelyken Godsdienst te doen, en niet lang daarna, werdt hy, nevens drie duizend Franken, gedoopt (*d*). Diep geraakte hy, door deeze verandering, in de gunst der Geestelyken. *Avitus*, Bifchop van Vienne, hem, in eenen Brief, die nog voor handen is, over zyne bekeering, geluk wenschende, liet zig door vleizugt zo ver vervooeren, dat hy het geluk, welk het volk, uit 's Konings Doop, die juist op den dag van 's Heeren geboorte gefchied was, te wagten hadt, wel by het geluk, welk het menschdom, door de geboorte des grootften Verlosfers, te beurt gevallen was, vergelyken durfde (*e*). De Geestelyken zогten en vonden midlerwyl ook hunne rekening, by Klovis bekeering. En *Remigius*, Bifchop van Reims, vermaande hem fchrittelyk (*f*),
dat

De Alemannen, Friezen en Saxers verbinden zig tegen Klovis; doch worden overwonnen. 496.

(*d*) CASSTODOR. *Variar. Libr. II. Ep. 41.* GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 30. & 31.*

(*e*) Epist. AVITI *apud* DU CHESNE *Tom. I. p. 835.*

(*f*) Epistola REMIG. II. *apud* DU CHESNE *Tom. I. p. 849.*

dat hy niet verzuimen moest „ den Priesteren
 „ beoorlyke cere te bewyzen, en humen
 „ raad, in alle gevallen, in te neemen, hem ver-
 „ zekerende, dat zyn Ryk bestendiger zyn zou,
 „ zo hy wel met de Geestelykheid stondt.”

III. Klovis deedt, niet lang, zo 't schynt, na
 DeArmo- zyne bekeering, den Armorichen, die zig on-
 richen afhangkelyk wilden houden, den oorlog aan,
 maaken na dat hy hun eerst, te vergeefs, door onver-
 een ver- drag met hoedsche invallen, ontrust hadt. De Armori-
 Klovis, chen booden zo dapperen tegenstand, dat
 en wor- Klovis genoodzaakt werdt, tot een verdrag
 den één met hun te komen; waartoe zy zig ligter be-
 volk met weegen lieten, doordien de Franken nu Christen-
 de Fran- tenen, gelyk zy, geworden waren (g). Ook
 ken. werden de Armorichen en Franken, van dien
 497. tyd af, als één volk aangemerkt. De Romein-
 sche Krygsknegten, die op de grenzen van
 Gallië in bezetting lagen, niet konnende be-
 sluiten, om zig den Gothen te onderwerpen,
 begaven zig in dienst der Armorichen en Fran-
 ken, aan welken zy de Landen, hun toever-
 trouwd, inruimden, behoudende egter, in al-
 les, hunne oude gewoonten (h).

Klovis, de eigenlyke Grondlegger van het
 Ryk der Franken in Gallië, ontzag zig niet,
 schoon hy den naam van *Koning* voerde, de
 waardigheid van *Consul* of *Burgemeester* des
 Roomschen Ryks in 't Westen te aanvaarden
 (2). Dit aanzienlyk Ampt werdt hem van

ANA-

509.
 of
 510.

(g) Procop. de Bello Goth. Libr. I. Cap. 12.
 (h) Id. ibid.

(2) Aanmerkelyk is nogtans, dat men den naam van
 Klovis, in de Lyfden der Roomsche Burgemeesteren,
 die

ANASTASIUS, die 't Ryk in 't Oosten regeerde, opgedraagen (i). Het stelde hem in staat, om, met Roomsche-Keizerlyk gezag, in Gallië te regeeren. Ondertuschen scheen dit gezag niet genoeg bevestigd, zo lang hy slegts over de Franken, die men Saliërs noemde, regeerde. Hy bediende zig dan van list en geweld, om eerst SIGEBERT, Koning der Ripuariërs, en deszelfs Zoon, Kloderik, van kant te helpen. Hy kreeg van beider dood de tyding, terwyl hy eene reis langs de Schelde deedt, en werdt terstond voor Sigeberts Opvolger erkend (k). Daarna deedt hy Kararik, die, over eene soort van Franken, welken zig in Artois schynen nedergeslaagen gehad te hebben, het gebied voerde, gevangen neemen, den kruin scheeren en in een Klooster fleeken (l).
Ragna-

Over-
meestert
verschei-
den'
Franki-
sche Ko-
ningen.

(i) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 38.* HINGMAR. *Vita S. Reinigil, apud DU CHESNE. Tom. I. p. 530.*

(k) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 40.*

(l) *Id. Libr. II. Cap. 41.*

die thans voorhanden zyn, niet gespeld vindt. Hieruit hebben sommigen beslooten, dat Klovis alleenlyk de waardigheid van *Patricius* gehad heeft: te meer, om dat men eenen *Patricius* ook somtyds *Consul* of *Burgemeester* noemde. Zo worden, in de *Brieven van BENEFACIUS*, de woorden *Consulatu* en *Patricatus*, door malkanderen, gebruikt. Zie p. 163, 170, 171, 172. Voiez ausli BARBEYRAC *Histoire des anciens traites* Part. II. Art. CLX. p. 140. Doch anderen neemen den naam van *Consul* in zyne eigenlyke betekenis, en geeven eenige reden, waarom men Klovis naam niet in de Lysten der Burgemeesteren vindt. Voiez L'ABBÉ DUNOS *Histoire Crit. de L'Etablissem. de la Monarch. Franç. dans les Gaules.* Livr. V. Ch. I. Tom. III. p. 1. Wy zullen, hierna, gelegenheid hebben, om iets over de waardigheid van *Patricius* aan te tekenen.

Ragnakarius, insgelyks een Koning der Franken, die zyn Hof te Kameryk hieldt, in den Kryg gevangen genomen zynde, werdt, door Klovis, met een' heirbyl van 't leeven beroofd. REGNOMER, Broeder van Ragnakarius, die, over de Franken in het Landschap Maine, geboodt, werdt ook, op bevel van Klovis, omgebragt (*m*). Door deeze en diergelyke middelen, maakte hy zig van verscheiden Landen meester, en vestigde, voor zynen dood, die, in 't jaar vyfhonderd en elf, voorviel, de heerschappy der Franken in Gallië zo vast, dat zy'er, tot op deezen dag toe, stand gegreepen heeft.

511.

IV. Na Klovis dood, werden zyne Landen, onder zyne vier Zoonen, THEODORIK, *Klodomir*, *Childebert* en *Klotaris* verdeeld. Theodorik, de oudste, was uit eene byzit gebooren. Hem vielen de Landen ten deel, die, ter wederzyde van den Ryn gelegen, en al voorlang door de Franken ingenomen waren, te gelyk met een gedeelte der beide Aquitanien. En nademaal hy, ten deezen tyde, niet veel Lands aan de regter zyde des Ryns schynt bezeten te hebben, wordt deeze Rivier, by oude Schryvers, gemeenlyk, als de grens-scheiding van 't gewest der Franken, aangemerkt (*n*). Waaruit volgt, dat de Zeeuwfche Eilanden, benevens een gedeelte van Gelderland en Holland, onder het gebied van Theodorik stonden. Men heeft, sedert, zyn Ryks-

Ryksver-
deeling
na Klovis
dood.
Theodo-
rik be-
komt de
Landen
omtrent
den Ryn.

(*m*) GREGOR. TURON. *Libr. II. Cap. 42.*

(*n*) PROCOP. de Bello Gotthico, *Libr. IV. Cap. 29.*

Ryks aandeel *Austrasia* of Oostfrankryk genoemd. De Hoofdstad zyns gebieds was Mets (o), alwaar men wil (p), dat hy verscheiden' geldstukken heeft doen munten.

In het jaar vyfhonderd en dertien, of, volgens anderen, omtrent zeven jaaren laater, werden de Gallische kusten, door een nieuw slag van zeeschuimers, ontrust. De Deenen deden, onder hunnen Koning *Kochiliak*, eene landing in Oostfrankryk. Eene gantsche Landstreck onder 't gebied van Theodorik gelegen, werdt door hen afgeloopen en verwoest (q). En 't zy, dat zy den Ryn by Katwyk invoeren, 't zy dat zy, meer zuidwaards geland zynde, te lande voorttrokken; men vindt aangetekend, dat zy, tot in het Land der Attuariën, die, zo 't schynt, een gedeelte van het tegenwoordig Gelderland bewoonden, zyn doorgedrongen, alwaar zy insgelyks eene deerlyke verwoesting aanregteden (r). Zy vulden hunne schepen met buit en een groot getal van gevangenen, van zins, om naar hun Vaderland te rug te keeren. Theodorik ondertuschen, kennis van deeze vyandelykeden bekoomen hebbende, zondt zynen Zoon *Theodebert*, met een magtig Leger, op den Vyand af. De Prins naderde het strand, terwyl het grootste deel der Deensche Vloote in zee stak. Kochiliak egter bevondt zig nog op den oever, van voorneemen, om, bin-

De Gallische kusten door de Deenen ontrust.

(o) GREGOR. TURON. *Libr.* IV. *Cap.* 22. FREDEGAR. *Epit.* *Cap.* XXX.

(p) DE BLANC Monnoyes de France, p. 50.

(q) GREGOR. TURON. *Libr.* III. *Cap.* 3.

(r) *Gesta Regum Francorum*, *Cap.* XIX.

binnen kort, met de overige schepen, te volgen. Doch hy werdt van Theodebert overvallen en gedood. De Oostfrankische Vloot, die ook by der hand moet geweest zyn, tastte sêderd de Deensche aan, en overwon dezelve. De geroofde buit werdt gelost en den regten eigenaaren wederom ter hand gesteld (s). In het gemelde jaar vyfhonderd en dertien, plaatsten eenige Kronykschryvers den overtocht der Britten naar het Landschap Bretagne (t). Doch, uit het geene wy boven (y) aantekenden, blykt, dat zulks de eerste overtocht niet kan geweest zyn.

534.

Theodorik, in het drie-entwintigste jaar zynner regeeringe, overleeden zynde, werdt, door zynen Zoon, THEODEBERT, opgevolgd (w). Van deezen Theodebert is nog een brief voorhanden (3), geschreeven aan Keizer JUSTINIAAN, die thans in 't Oosten regeerde, in welken hy verflag doet van de uitgestrektheid zyns gebieds, en onder anderen te kennen geeft, dat de Noormannen en een zeker slag van Saxers * zig aan hem on-

* *Saxones Euclii*
vel *Endesii*.

(s) GREGOR. TURON. *Libr. III. Cap. 3.*

(t) Chron. Britann. *ad annum 513.* Chron. Montis S. Mich. *ad annum 513.*

(y) *Bl. 302.*

(w) GREGOR. TURON. *Libr. III. Cap. 23.*

(3) Sommigen hebben deezen Brief aan Theodebert den II. toe geschreeven. Vide H. VALESI *Revm Francic.* *Libr. VIII. p. 438.* Doch anderen hebben, met bondige redenen getoond, dat onze Theodebert voor den Schryver moet gehouden worden. Voyez L'ABBÉ DUBOS *Hist. Critique de l'Établ. de la Monarch. Franç.* *Livre V. Ch. I. Tom. III. p. 16.*

onderworpen hadden (x). Veelligt is de onderwerping der Noormannen op de nederlaag van Kochiliak gevolgd. Onder de regeeringe van Theodebert, viel 'er, omtrent de Rynmonden, een zonderling gevegt voor, van welk de oorzaak en uitslag wat breeder ontvouwd moet worden.

Ten deezen tyde, woonde, ter regter zyde van den Ryn, niet verre van den Occ-Gelegen-
aan, een volk, by oude Schryvers, onder den naam van *Varni* of *Warners*, bekend, op ge-
lyke wyze als de andere Germanische vol-
ken, door Koningen (4) en door de voor-
naamsten des volks, geregeerd wordende. heid van
het ge-
west der
Warners
en gevegt
in het
zelve.
Uit de beschryving van de gelegenheid hun-
nes Lands, in de eegste Gedenkschriften (y),
kan men ligtelyk opmaaken, dat deeze War-
ners, in het tegenwoordig Rynland, ge-
woond hebben. En vermoedelyk wordt hun
naam,

(x) Epist. Francor. Regum aliorumque, num. XX. apud Du
CHESNE Tom. I. p. 862. G.

(y) Procop. de Bello Gothico, Libr. IV. Cap. 20.

(4) Daar is nog een Brief voor handen, omtrent veertig jaaren voor deezen tyd, door Theodorik, Koning der Gothen, in Italie, geschreeven aan den *Koning der Herulen*, den Koning der WARNERS, en den *Koning der Turingers*; in welken, by dezelve vermaant, om, door hunne Gezanten, de gestoorde vrede tuschen Alarik, Koning der Westergothen, en Klovvis, Koning der Franken, te helpen herstellen. Zie CASSIODORI *Vartor*. Libr. III. Epist. 3. vergel. met Epist. 1, 2 & 4. Men vindt deeze Brieven ook by Du CHESNE Tom. I. p. 838, 839, 840. Men ziet 'er, onder anderen, uit, dat de Warners toen reeds gecoordeeld werden, eenige byzondere gemeenschap met de Franken te hebben.

naam, tot heden toe, nog bewaard, in dien van het overoud Dorp *Warmond*. Vanwaar zy herkomstig zyn, en wanneer zy zig omtrent den Ryn nedergeslaagen hebben, is met geene zekerheid aan te wyzen. Zo zy de *Varinen* zyn, van welken TACITUS (z) en PTOLEMEUS (a) gewaagen, hebben zy, oudtyds, niet verre van de Anglen, tusfchen de Elve en de Weisfel, gewoond. Ook stroomt hier de Rivier de *War*, by de Stad *Warnemund*, in de Oostzee; in welken men een overblyffel van den naam der Warners fchynt te ontdekken. Mifchien zynze, al in het midden der vierde eeuwe, te gelyk met de Saxers, vandaar westwaards aan getrokken, om zig omtrent de Rynmonden, neder te ftaan. Zeker is 't, dat zy hier, in de zesde eeuwe, gewoond hebben. HERMEGISKEL, Koning der Warners, was in een tweede Huwelyk getreden met eene Dogter van Theodorik, Koning van Oostfrankryk, alzo hy 't voor het belang zyner onderzaaten dienftig keurde, dat hy op 't naauwst met de Franken, wier Ryk alleenlyk door den Ryn van 't zyne afgefcheiden werdt, verbonden was. 't Is ten hoogften waarfchynlyk, dat deeze Dogter *Theodechilde* zal geweest zyn, gelyk uit het gevolg af te neemen is Hermegiskel, dus met de Franken vermaagschapt, hadt voor zynen Zoon *Radigis*, by zyne eerste Vrouwe verwekt, toen dezelve nog een kind was, de

Zus

(z) De Morib. Germ. Cap. XL

(a) Libr. II. Cap. 2.

Zuster van zekeren Koning der overzeefche Anglen of Engelschen tot eene Vrouwe verkooren, aan welke haar Broeder eene aanzienlyke Bruidfchat toegelegd hadt. De voltrekking van het Huwelyk werdt egter, of om de jonge jaaren van 't Paar, of om eenige andere reden, eenen geruimen tyd, uitgesteld. Radigis bleef by de Warners en zyne Bruid in Engeland. Hermegiskel, ondertusfchen zynen dood voelende naderen, en zig in 't gezelfchap van de voornaamften der Warners bevindende, verklaart hun, „ dat de zugt om 's Lands „ welftand te bevorderen, en eene vaste vrede met de nabuuren te behouden, hem alleen hadt doen besluiten, om voor zig eene Vrouw uit het nabuurig Oostfrankryk te zoeken, en zynen Zoon eene Bruid uit het overzeefch Eiland Britannic toe te fchikken. Doch dat hy, geene Kinderen by zyne Frankifche Egade verwekt hebbende, voorzag, dat de vriendschap tusfchen de Warners en Franken, te zeer verkoelen zou, wanneer het Huwelyk van Radigis met de Britfche Prinfes voortgang hadt. 't Was, ondertusfchen, zyns oordeels, het belang der Warners, met de Franken liever dan met de Britten vermaagschapt te zyn. Met de laaftten zoudenze, uit hoofde van de verder afgelegenheid, zig niet dan met veel moeite en na verloop van eenen geruimen tyd, kunnen vermaagschappen. De Franken werden alleenlyk door den Rynftroom van hun afgefcheiden. Ook waren de Franken veel magtiger dan de „ Brit-

„ Britten, en konden den Warners daarom
 „ veel voordeels of nadeels toebrengen, naar
 „ dat hen 't Staatsbelang dryven zou. Onder-
 „ linge Huwelyken waren bekwaamst, om de
 „ vriendschap der Franken te verkrygen. Werdt
 „ deeze band niet tusſchen de twee volken ge-
 „ legd, de Franken, als de magtigſten, zou-
 „ den wel haast gelegenheid vinden, om hun-
 „ ne grenzen, tot in het Land hunner mag-
 „ telooze nabuuren, uittebreiden, of hun,
 „ onder 't een of 't ander voorwendfel, den
 „ oorlog aan te doen”. Hermegiskel, den
 edelen onder de Warners deeze zwaarighee-
 den op 't nadrukkelykst hebbende voorge-
 ſfeld, maakte hen begeerig om te weten,
 wat hy, tot wegneeming derzelven, wist aan
 de hand te geeven. Hy raadt hun dan, dat
 zy, na zyn aſfterven, zynen Zoon beweegen,
 om de Trouwbeloſten, aan de Britſche Prin-
 ſes gedaan, te breeken, en zyne Stiefmoe-
 der, volgens Lands gebruik, ten Huwelyk
 te neemen. Kort daaraan ſterft Hermegis-
 kel. RADIGIS volgt hem op in de Regee-
 ring, en geeft terſtond, op den raad der voor-
 naamſten onder de Warners, de Britſche Prin-
 ſes te kennen, dat hy ongezind was, om
 het Huwelyk met haar te voltrekken. Kort
 daarop, trouwt hy met de Weduwe zyns
 Vaders. Wel haast kreeg de Britſche Prin-
 ſes hier kennis van. De hoon, haar door Ra-
 digis aangedaan, trof haar te dieper, om dat
 eene verſtooten' Bruid, ſchoon ongerept, ten
 dien tyde, onder deeze volken, als geſchonden
 werdt aangemerkt. Zy was dan op middelen
 be-

bedagt, om zig te wreken. Vooraf egter zondt zy eenigen van haare vertrouwdste vrienden naar 't Land der Warners; om Radigis reukenschap van zyn bedryf af te vorderen. Doch toen deczen zonder voldoening te rug keerden, nam zy 't mannelyk besluit, om haaren Bruidgom den oorlog aan te doen. Men verhaalt, dat zy, in aller yl, vierhonderd ligte Roeifcheepen deedt uitrusten, met welken, niet min dan honderdduizend Krygsknegten overgevoerd werden. Zelve stelde zy zig aan 't hoofd van dit leger. Een haarer Broederen, die tot nog toe buiten Staatsbediening leefde, verzelde haar op den togt. Voet aan land gezet hebbende, deedt de Prinses, omtrent den uitloop des Ryns, eene verschanfing opwerpen, binnen welke zy zig, met een kleingedeelte volks, begaf, zendende haaren Broeder, met het gros des legers, op den vyand af; die, ten deezzen tyde, aan den zee kant, insgelyks niet verre van de Rynmonden, gelegerd was. De Anglen of Engelschen vielen terstond op de Warners aan, met zulk een' gewenschten uitflag, dat veele Warners verlaagen, de overigen, met den Koning, op de vlugt gedreeven werden. Met deeze blyde tyding, keerde het leger, vermoeid van 't najaagen des vyands, in de opgeworpen' legerplaats te rug. De Prinses egter oordeelde, dat 'er niets verrigt was, zolang men haar Radigis niet geleverd hadt. Zy zendt dan terstond eenige uitgelezen' manschap af, met bevel; om haar, 't kostte wat het wilde, den Koning gevangen in handen te stellen. Radigis wordt,

na veel omzoekens, in een digt bewasfen woud, betrapt, en voor zyne verlaaten' Bruid gebragt; die hem, terwyl hy, beevende van vreeze, niet anders dan eenen geweldigen dood te gemoet zag, alleenlyk afvraagde, waarom hy, de beloofde trouwe fchendende, zig in een ander Huwelyk hadt durven begeven, terwyl hy op haare eerlykheid niets te zeggen wist. Radigis verfchoonde zig met het bevel zyns Vaders en den raad der Warnerfche edelen. Voorts berouw van zynen misflag betuigende en om vergeeving fmeekende, beloofde hy voortaan met haar, als met zyne Egtgenoot, te willen leeven. De Maagd, geenszins met zynen dood beholpen, beval hem te ontbinden, vergaf hem de misdaad, en bejegende hem vriendelyk. Radigis, hier door t'eenemaal met genegenheid tot de Britfche Prinfe ingenomen, voltrok zyn Huwelyk met haar, na dat hy zyne tegenwoordige Egtgenoot aan haaren Broeder Theodebert, die thans over het Oostfrankifch Ryk regeerde, te rug gezonden hadt (c). Zo deeze verftooten' Vorstin Theodechilde geweest is, heeft zy zig federt op het ftigten en begiftigen van Klooftern en Kerken toegelegd; is, in hoogen ouderdom, omtrent het jaar vyfhonderd agttenegentig gestorven, en naderhand, in de Abtdy van Sens, die door haar gefigt was, als eene Heilige, geëerd geworden (d). Het Graffchrift van Theodechilde, in Latynfche verfen, door Fortunatus,

Bis-

(c) PROCOPIUS de Bello Gothico, *Libr.* IV. *Cap.* 20.

(d) J. ECKHART de Reb. FRANCIS, *Tom.* I. *p.* 79, 80.

Bisfchop van Poictiers, den besten Digter zyner eeuwe, opgefteld, is nog voor handen. Zy wordt 'er in befchreeven als de Kleindogter, Dogter, Vrouw en Zuster eens Konings: welke byzonderheden, zo veel men weet, op geene Frankifche Prinſes, die ten deezen tyde leefde, dan op de Gemaalin van Hermegiskel in Radigis konnen gepast worden. Voorts wordt zy hoog geroemd, wegens haare Chriſtelyke liefdewerken (e). Al het welke wy hier te liever aanmerken, om dat het ten hoogften waarſchynlyk is, dat deeze Chriſtensche Vorſtin, terwyl zy met twee Koningen der Warners gehuwd was, de kennis van den Chriſtelyken Godsdienst, in het land, omtrent de Rynmonden gelegen, ten minften aan deezen en geenen, zal medegedeeld hebben.

Haar Broeder, Theodebert, is, lang voor haar, in 't jaar vyfhonderd zevenenveertig, overleeden (f). Hy liet eenen zoon na, THEODEBALD genoemd, die zynen Vader in 't gebied over Oostfrankryk opvolgde, en, in den jaare vyfhonderd negenenveertig, een plegtig gezantschap naar Konſtantinopole zondt, om, met den Keizer Juſtiniaan, een Verbond van vriendschap te ſluiten (g), in welks gevolg, eenige Anglen of Engelfchen waren, niet uit het tegenwoordig Zuidholland, gelyk ſommigen willen; maar uit het Eiland *Brittia*, dat, niet verre van den oever der Noordzee, tegen over de Rynmonden gelegen

VI.
Theodebald, Koning van Oostfrankryk, maakt eene verzoening, als of hy over de Engelfchen gebied voerde.

549.

(e) FORTUNATI *Carm. Hist. Libr. IV. Carm. 25.*

(f) AGATHIAS, *Libr. I. p. 12. B. C. Edit. Venet.*

(g) PROCOPIUS *de Bello Gothico, Libr. IV. Cap. 24.*

gen was, veel verder van de grenzen der Warners dan de Franken, die 'er, alleenlyk door den Rynstroom, van afgescheiden waren (*h*): eene beschryving, die geenszins op Zuidholland, maar eeniglyk op het tegenwoordig Engeland schynt te kunnen gepast worden; schoon iemand onder de ouden dit *Brittia*, ten onregte, van *Britannia* onderscheidt (*i*). De Anglen of Engelschen staken, jaarlyks in grooten getale, met vrouwen en kinderen, naar Oostfrankryk over, alwaar hun Land om te bebouwen werdt aangewezen. En Theodebald voegde eenige Engelschen by zyn Gezantschap, om daardoor eene vertooning te maaken, als of hy ook gebied voerde over het Eiland, welk, door dit volk, door de Britten, en door de Friezen of Saxers bewoond werdt (*k*). Doch of deeze ydele roem ontdekt, of hoe de komst der Engelschen in 't Oosten opgenomen wierdt, is, onzes weetens, door geenen der oude Schryvers, aangetekend.

554.

Theodebald overleedt in 't zevende jaar zynner regeeringe, zonder Zoonen na te laten. Zyne Oud-oomen, Childebert en Klotaris, Zoonen van Klovis, beweerden beide regt te hebben op Oostfrankryk. KLOTARIS, de jongste, stelde zig egter, eerlang, met bewilliging zyns Broeders, in 't bezit van het zelve (*l*). Doch eer dit gebeurde, heeft hy, een

(*h*) PROCOPIUS de Bello Gothico, *Libr.* IV. *Cap.* 20.

(*i*) *Id.* *ibid.*

(*k*) *Id.* *ibid.*

(*l*) ACATHIAS *Libr.* II. *p.* 36, 37. GREG. TURON. *Libr.* IV. *Cap.* 9.

een en andermaal, met de Saxers geseftreden. Dit volk was, gelyk wy boven (m) aantekenden, door de Friezen, uit het Land beneden Nieuwmegen, verdreeven, en woonde thans; niet omtrent het Rynlands Sasenheim, gelyk sommigen gewild hebben; maar, zo a's duide-lyk, door oude Schryvers, te bock gesteld is, omtrent de Rivier de Wezer (n). Zy hadden zig, gelyk ook reeds gezeid is (o), door Childerik overwonnen zynde, aan de Franken onderworpen; doch scheenen zig nu, terstond na de dood van Theodebald, veelligt om dat hy zonder Zoonen overleeden was, van alle onderwerping ontslaagen te rekenen. Zy stonden dan op tegen de Franken, en, zig met eenige hulpbenden der Turingers, hunne nabuuren, gesterkt hebbende, deeden zy, zo 't schynt, eenen inval in 't Frankisch gebied. Klotaris bragt terstond een magtig Leger tegen hen op de been (p). Niet verre van de Wezer, viel een felle veldslag voor, in welken eene groote menigte van Franken en Saxers sneuvelde. Eindelyk behaalde Klotaris de overwinning. Een groot deel der Saxers werdt uitgerooid, en de overigen, die reeds te vooren den Frankischen Ryke fynsbaar geweest waren, tegenwoordig, op nieuws, verpligt, den Frankischen Koning eene jaar-lyk-

Klotaris,
Koning
van Oost-
frankryk
overwint
de Saxers.

(m) III. Boek, bl. 292.

(n) Append. ad MARCELL. *Comitis Chronicon*, Edit. Scalig. p. 55. & apud DU CHESNE Tom. I. p. 217.

(o) Zie III. BOEK, bl. 295.

(p) MARIJ *Episcopi Chronicon*. P. C. *Basilii Ann. XIV. Ind. III. ap. DU CHESNE Tom. I. p. 214.*

555.

lyksche schatting van vyfhonderd Koeijen op te brengen (*q*). Het Land der Turingers, die de Saxers bygestaan hadden, werdt, door de Franken, in den te rug togt, t'eenemaal verwoest. Doch, in 't jaar vyfhonderd vyfenvyftig, weigerden de Saxers de opgelegde schatting te voldoen. Zy waren, gelyk men, ten dien tyde, verzekerde, door Childebert, die nog met Klotaris, over de nalatenschap van Theodebald, oneens was, tegen deezen opgehitst, en trokken, in grooten getale, naar Frankryk, het gantsche Land, tot aan de Stad Nuis (5) toe, deerlyk verwoestende (*r*). Rykelyk met buit beladen, waren zy wederom te rug gekeerd, toen Klotaris, in aller yl, wederom met een Leger naar hunne grenzen trok. De Saxers, voor zyn geweld bedugt, zonden hem Gezanten toe, smeekten om vrede, en beloofden, de geëischte schatting en nog meer daartoe gewilliglyk te zullen opbrengen. Klotaris zou zig hebben laten beweegen, om af te trekken. Doch de Franken, de Saxers mistrouwende, rukten zyns ondanks voort. Zo groot werdt toen de verlegenheid onder de Saxers, dat zy Klotaris eerst de helft van hunne goederen, en toen de helft van hun Land, met al hun vee,

(*q*) GREGOR. TURON. *Libr.* IV. *Cap.* 10 & 14. FREDEGARII CHION. *Cap.* LXXIV.

(*r*) GREGOR. TURON. *Libr.* IV. *Cap.* 16.

(5) *Divitia* of *Duits* leezen sommigen in GREGORIUS VAN TOURS, *Libr.* IV. *Cap.* XVI. p. 313. C. Anderen leezen *Nutia* of *Nuis*. Wy volgen de tweede leezing.

vee, kleederen en verdere bezittingen aanboden, om vrede te bekomen. Dit alles egter was niet in staat, om het verbitterd gemoed der Franken te vermurwen. Klotaris verklaarde hun, dat hy ongezind was, hen te volgen, zo zy, onaangezien alle deeze aanbiedingen, de Saxers te lyve wilden. Doch deeze ver-
 klaaring hadt hem byna 't leeven gekost. Zyn eigen volk viel op hem aan, scheurde zyne Legertent open, en zou hem, buiten twyfel, hebben omgebragt, indien hy niet beflooten hadt, hen tegen de Saxers aan te voeren. De slyd was hevig. De Saxers, door wanhoop vervoerd, maakten eene geweldige slagting onder de Franken. Kortom, Klotaris werdt genoodzaakt de vrede te zoeken, die de zynen, te vooren, zo stoutmoediglyk vermaad hadden. Men kwam tot een verdrag, by welk de Saxers, vermoedelyk, eenige voordeelen zullen bedongen hebben, schoon men zulks, onzes weetens, nergens verhaald vindt: waarna het Frankisch Leger afstrok (s).

En wordt door hen overwonnen.

Klotaris bekwam, sedert, met het overlyden van zynen Broeder Childebert, het gebied over gantsch Frankryk (t). Hy zelf overleedt, twee of drie jaaren laater, nalaatende vier Zoonen, *Charibert, Guntram, Sigebert* en *Chilperik*, onder welken zyne wyduitgestrekte staaten verdeeld werden. Oostfrankryk en dus ook de Landen

558.

561.

(s) *MARI Episc. Chronic. P. C. Basilii Ann. XII. Ind. III. apud DU CHESNE. Tom. I. p. 214. A. GREGOR. TURON. Libr. IV. Cap. 14.*

(t) *GREGOR. TURON. Libr. IV. Cap. 11.*

den omtrent den Ryngeligen, vielen SIGEBERT ten deel, die nu te Reims zyn Hof hieldt (y).

VII. De Saxers, onder zyne Regeeringe, met de
 Kryg tus- (6) *Langobarden*, in Italic gevallen zynde (w),
 fchen de stroopten, federt, in de Landen, die onder 't
 Saxers en Ryks aandeel van Guntram behoorden, doch
 Sueven. van daar verjaagd, keerden zy naar Oostfran-
 572. ryk te rug. Sigebert gaf hun verlof, om het
 Land, welk zy te vooren bewoond hadden,
 wederom te betrekken. Doch het was, federt,
 door de Sueven en andere volken, ingenomen.
 Met deezen raakten de Saxers terstond hand-
 gemeen. Men boodt hun eerst een derde, daar
 na de helft, eindelyk twee derde deelen van
 het

(y) GREGOR. TURON. *Libr.* IV. *Cap.* 22.

(w) PAULUS WARNEFRID. de *Gesuis Langobard.* *Libr.* III. *Cap.* 5, 6, 7.

(6) De *Langobarden* of *Longobarden*, dat is, *Lang-Baarden*, waren eertyds *Winilen* genoemd PAUL. WARNEFR. *de Gestis Langobard.* *Libr.* I. *Cap.* 9. Zy worden van TACITUS, onder de Suevische volken, geplaatst, *Ann.* II. *Cap.* 45. XI. *Cap.* 17. *de Moribus Germ.* *Cap.* XL. Sommigen agten, dat zy, oudtyds, tusfchen de Elve en de Oder, in 't Mark Brandenburg, gewoond hebben. CLUVERIUS *Germ. ant.* *Libr.* III. *Cap.* XXVI. p. 602. Hoewel anderen, steunende op 't getuigenis van PAULUS WARNEFRID, zelv' een Langobard (*de Gestis Langobard.* *Libr.* I. *Cap.* 2.), beweerden, dat zy noordelyker, in Jutland of Zweeden, of in 't Land, welk men, van ouds, *Scandinavia* genoemd heeft, gewoond hebben. H. GROTIUS *Prolog.* ad *Hist. Gotth. Vandal. & Langobard.* p. 28. & seqq. Eenige jaaren geleeden, haddenze zig in Pannonie of Hongarye nedergeflaagen. PROCOPIUS *de Bello Gotthico.* *Libr.* III. *Cap.* 33. Van daar, deden zy hunne invalien in Italic, en verkreegen federt het Land, dat, naar hen, *Lombardye* genoemd is.

het Land aan; doch vergeefs. Zy scheenen vastgesteld te hebben, om het geschil met de Sueven, door de wapenen, te beslegten. En zo zeer hielden zy zig van de overwinning verzekerd, dat zy de Suevische vrouwen reeds onder zig verdeelden. Doch zy vonden zig bedroogen, in hunne verwagting. Van zesentwintigduizend man, uit welken hun Leger bestondt, sneuvelden 'er twintigduizend; terwyl 'er, van de Sueven, die maar zesduizend sterk waren, niet meer dan vierhonderd en tagtig bleeven. Het overschot der Saxers, wanhoopig geworden, deedt, volgens de aloude gewoonte der Germaanen (x), eenen eed, dat zy hair en baard zouden groeijen laten, tot dat zy zig aan hunne vyanden gewrooken hadden. Men kwam wederom tot een gevegt; doch de magt der Saxers werdt eerlang dermaate geknakt, dat zy zig in rust hielden (y).

Veel onecnigheid was 'er, ondertuschen, onder de Frankische Vorsten, over de Ryksverdeeling. Chilperik, de jongste en onrustigste, te onvrede met zyn aandeel, maakte zig meester, nu van de ééne dan van de andere Plaats, onder het aandeel zyner Broederen behoorende. Van Sigebert veroverde hy *Tours* en *Poitiers* en verscheiden' andere Steden. Doch deeze, een magtig Leger, aan de regterzyde des Ryns, byeen verzameld hebbende, trok met hetzelfde te rug

574.

(x) TACIT. de Morib. German. Cap. XXXI.

(y) GREGOR. TURON. Libr. V. Cap. 15. FORTUNAT. Carm. Libr. VIII. Carm. 7.

575. rug over die Riviere, en dreef Chilperik tot over de Seine, terwyl deszelfs Landen, alomme, door de Overynsche Krygsknegten, geplonderd en verwoest werden (z). Chilperik begaf zig, met zyne Gemaalin en Kinderen, in 't volgende jaar, binnen *Doornik*, welke Stad hy versterken deedt (a). Doch hy werdt, wel haast, door Sigebert, belegerd, die egter hier, op 't onverhoedst, aan zyn einde kwam. *Fredegunde*, Gemaalin van Chilperik, liet hem, door twee omgekogte jongelingen, gewapend met mesfen met venyn bestreeken, ten aanschouwen van zynen gantschen Hofftoet, moorddaadiglyk, van 't leeven be-rooven (b).

De Friezen durven niets vyandelyks tegen Chilperik onderneemen. De dood van Sigebert bragt geene kleine verandering in de Frankische zaaken te wege. CHILPERIK stelde zig in 't bezit van Oostfrankryk. De Friezen en andere Overynsche volken werden dermaate van ontzag voor zyne aanwasfende magt getroffen, dat zy, die te vooren Sigebert schynen bygestaan te hebben, nu niet vyandelyks meer tegen Chilperik onderneemen durfden (c). Ook hadt hy zig terftond van zyns Broeders Weduwe en Kinderen verzekerd, die eenen tyd lang te Parys gevangen gehouden werden. Doch één deezer Kinderen, uit zyne gevangenis ontvlugt en te Mets gekomen zynde, werdt daar, tot zyn Vaders Opvolger verklaard

(z) GREGOR. TURON. *Libr. IV. Cap. 44.*

(a) *Id. Libr. IV. Cap. 45.*

(b) *Id. Libr. IV. Cap. 45.*

(c) FORTUNATI CATIN. *Libr. IX. Carm. 1.*

klaard (d). Chilperik sloot sedert een verdrag met deezen zynen Neef, CHILDEBERT DEN II, waarby hy hem, voor wettigen Koning van Oostfrankryk, erkende. *Brunehilde*, Weduwe van Sigebert, behieldt, onaangezien zy uit de gevangenis ontslaagen, en met Chilperiks Zoon, *Meroveus*, doch tegen zyns Vaders zin, herhuwd was geweest (e), zulk eenen onverzoenlyken haat tegen Chilperik, dat zy hem, naar sommiger getuigenis, in zyn Leger voor Toulouse, door zekeren *Falko*, verraaderlyk deedt ombrengen (f). Anderen beschuldigen Chilperiks eigen' Gemaalin, *Fredegunde*, met deezen moord (g). De oudste Frankische Schryvers verhaalen alleenlyk, dat Chilperik, terwyl hy van 't paard klom, door eene onbekende hand, met twee steeken, gedood werdt (h).

583.

584.

Terwyl Childebert de II. Oostfrankryk regeerde, ondernamen de Warners, die over den Ryn, in of omtrent het tegenwoordig Rynland, woonden, tegen de Franken op te staan. Nergens wordt gemeld, by welke gelegenheid, dit volk zig den Franken onderworpen hadt. Doch alzo de Warners, als eene soort van Saxers, schynen te moeten aangemerkt worden, is 't niet onwaarschynlyk, dat zy, te gelyk met de Saxers,

VIII.
De Warners door Childebert den II. uitgerooid.
595.

(d) FREDEGAR. Epit. Cap. LXXII.
(e) Passio S. DESIDERII Episc. Vienn. in H. CANISI LECT. Tom. II. P. III. p. 5.
(f) FREDEGAR. Epit. Cap. XCVI.
(g) Gesta Regum Francorum, Cap. XXXV.
(h) GREGOR. TURON. Libr. VI. Cap. 46

Saxers, aan 't Frankisch Ryk onderdaanig gemaakt zyn. Hunne geringe magt, in vergelyking van die der Franken (*i*), heeft hen, hiertoe, buiten twyfel, genoodzaakt. Van hunnen opstand, ten deezen tyde, vindt men ook luttel bescheids. Veelligt hebbenze, gelyk de Saxers eertyds, hier of daar, eenen inval gedaan, of geweigerd schatting te betaalen. Doch wat zy ook mogen ondernomen hebben; blykbaar genoeg is 't, dat zy weinig hebben kunnen uitvoeren. Het Leger van Childebert den II. viel hun zo onzagt op 't lyf, dat de gantsche Landaart, die nooit groot van getal of magt schynt geweest te zyn, op eenige weinigen na, verdelgd werdt (*k*). Het elendig overschot der Warners schynt sedert onder de Friezen versmolten te zyn. Immers men vindt, na deezen tyd, nergens, onzes weetens, van hen eenig gewag gemaakt. Childebert overleedt, niet lang na het onderbrengen der Warners, in het jaar vyfhonderd zesennegentig (*l*).

596.

Men heeft nog eenige Ordonnantien van Childebert, gemaakt in eene Byeenkomst van 's Lands Grooten, die, een of twee jaaren voor 's Konings dood, te *Trajectum* gehouden werdt (*m*). 't Is twyfelagtig, of men, door *Trajectum*, Utrecht of Maastricht moet verstaan. 't Laatste is egter waarschynlykst,

(*i*) PROCOF. de Bello Gotthico, *Libr.* IV. *Cap.* 20.

(*k*) FREDEGAR. Chronicon. *Cap.* XV. AIMONIUS. *Libr.* III. *Cap.* 83.

(*l*) Gesta Regum Francorum, *Cap.* XXXVII.

(*m*) Decret. Childeb. *num.* III. *inter Capitul.* Reg. Franc. *col.* 474. *Edit.* Georgisch. [*col.* 17. *Tom.* I. *Edit.* Baluz.]

lykst, alzo de Friezen, zo veel men weet, thans nog mecster van Utrecht waren (*n*).

Het Ryk van Childebert werd onder zyne twee Zoonen *Theodebert* en *Theodorik* verdeeld. Oostfrankryk viel THEODEBERT DEN II. ten deel. Sommige Schryvers ge- waagen van eenen slag tusfchen de Franken en Saxers, die, omtrent het jaar zeshonderd en vyf, zou voorgevallen zyn, in welken beide die volken veel geleeden zouden hebben (*o*). Doch de Frankifche Jaarboeken fpreeken, onzes weetens, niet van deezen slag, veelligt, om dat 'er de Franken meer nadeel dan voordeel in behaalden. In 't jaar zeshonderd en tien, ontftondt 'er een felle kryg tusfchen de twee Broeders, doordien Theodebert zig van de Elfas meester gemaakt hadt, op welke Landfchap, Theodorik, uit kragte van een' uiterften wil zyns Vaders, oordeelde regt te hebben (*p*). Men kwam, in 't volgende jaar, tot een hoofdtreffen omtrent Zulpich. Theodebert kreeg de nederlaag, werd in de vlugt gegreepen, en aan zyne Grootmoeder Brunehilde, die Theodoriks zyde hieldt, gezonden. *Meroveus*, een jong Zoontje van Theodebert, op bevel van Theodorik, aangehouden zynde, werd, door iemand, by de beenen gevat, en met het hoofd tegen de fteenen dood gefmeeten (*q*). Brunehilde, die

IX.
Staats-
wifelin-
gen in
Frank-
ryk.
605.

610.

611.

(*n*) Zie III. Boek, bl. 292.

(*o*) PAULUS WARNEFRID. de Gestis Langobard. Libr. IV. Cap. 32.

(*p*) FREDEGAR Chron. Cap. XXXVII.

(*q*) Id. Chron. Cap. XXXVIII.

die haaren Kleinzoon, Theodorik, niet wyken wilde in wreedheid, deedt Theodebert terftond den kruin fcheeren, en den geestelyken staat, gedwongen, aanneemen; doch niet lang daarna, moorddaadiglyk, van kant helpen (*r*). Theodorik overleefde zynen ongelukkigigen Broeder nog geen jaar, en liet vier Zoonen na, onder de bestiering zyner Grootmoeder Brunehilde. Hy hadt zig in eenen oorlog ingewikkeld (*s*), met zynen Neeven, *Klotaris den II*, Zoon van Chilperik, die een gedeelte van 't Frankische Ryk regeerde, en te Soissons zyn Hof hield. Die oorlog werdt, na zynen dood, agtervolgd. Drie van Theodoriks Zoonen werden van Klotaris, nevens hunne Overgrootmoeder, Brunehilde, in eenen veldslag, gevangen. Van den vierden, *Childebert* genoemd, die uit den fryd ontvlooden was, werdt sedert niets meer vernomen. Klotaris deedt de twee oudsten, *Sigebert* en *Klodus*, terftond van kant helpen, den jongsten, *Meroveus* genoemd, van wien hy Doopheffer geweest was, buiten Staatsbediening opvoeden, en Brunehilde, op eene smaadelyke wyze, naakt, met den eenen arm en voet, by 't hoofdhair, aan de staart eens Paards gebonden, te pletteren sleepen (*t*).

KLOTARIS DE II. bleef dus alleen in 't bestier van 't gantsche Frankische Ryk. Doch in 't jaar

(*r*) Vita S. COLUMBANI Cap. XXX. THEOD. CAMPEDON. Vita S. Magni Cap. VI. in II. CANISH LECTIOH. Tom. I. p. 657, 658.

(*s*) FREDEGAR. Chron. Cap. XXXIX.

(*t*) Id. Chronic. Cap. XLII.

't jaar zeshonderd twee-entwintig, droeg hy de Regeering over Oostfrankryk, en gevolgelyk ook over de Landen, omtrent den Ryn gelegen, op aan zynen oudsten Zoon, DAGOBERT, die van de Oostfranken, eenpaarig, tot Koning werdt aangenomen (v). Vier of vyf jaaren, hadt hy geregeerd, toen hy, naar 't verhaal van sommige latere Schryvers, met de Saxers in oorlog raakte. Onze oudste Kronyken maaken ook gewag van deezen Kryg, en schoon hun verhaal met eenige fabelagtige omstandigheden doormengd schynt, vindt men 'er egter eenige andere omstandigheden in, die geground voorkomen. Wy deelen de byzonderheden van deezen oorlog den Leezer mede, zo als wy ze gevonden hebben. Elk schifte, zo veel doenlyk zy, het waare van het valsche.

De Saxers, die, gelyk wy boven (w) hebben aangemerkt, den Oostfrankischen Ryke sijnbaar geworden waren, ondernamen nu tegen Dagobert en Klotaris op te staan. Zy gaven den laatsten, door hunne Afgezanten, te kennen, dat zy voortaan onder niemant staan wilden. Zy voegden 'er verscheiden' trotse uitdrukkingen by, en tergden den Frankischen Koning zo zeer, dat hy, door eenigen zynen Hovelingen, en inzonderheid door Faro, Bisshop van Meaux, niet dan met veel moeite wederhouden werdt, van het Regt der volken te schenden, en deezen Gezan-

Dagobert
wordt
Koning
van Oost-
frankryk.
622.

X.
DeSaxers
en Frie-
zen, door
Klotaris
den II. en
Dago-
bert, o-
verwon-
nen.

(v) FREDEGAR. Chron. Cap. XLVII. Gesta Regum Franco-
rum, Cap. XLI.
(w) Bl. 321.

ten eenen onwaardigen dood aan te doen. De Bisfchop bewoog de Gezanten, om zig te laten doopen, en wist toen den Koning diets te maaken, dat zy, nu Christenen, of gantsch andere menschen dan zy te vooren waren, geworden zynde, de misdadaen niet boeten moesten, die zy, nog ongeloovig zynde, begaan hadden. Zy werden dan, met geschenken overlaaden, te rug gezonden. En men vindt aangetekend, dat zy de eersten geweest zyn, die de kennis van den Christelyken Godsdienst onder de Saxers hebben gebragt (x). Ondertusfchen, bleeven de Saxers by hun voorneemen, om zig van de Frankifche heerschappy te ontslaan. Zy verbonden zig met verscheiden' omgelegen' volken, onder anderen met de Friezen (y), en bragten eene aanzienlyke magt op de been. Dagobert trok hun, over den Ryn gekomen, met een magtig Leger tegen. Zy streeden dapperlyk, onder 't bevel van BERTHOLD, hunnen Koning of Hertog, want hy draagt beide deeze naamen by de Frankifche Schryvers. Dagobert kreeg eenen houw op 't hoofd, waardoor hem een gedeelte van zyne lange lokken weggenomen werdt. Hy liet dezelve, door zynen Wapendraager, byeen raapen, en aan Klotaris, zynen Vader, brengen, om te kennen te geeven, in hoe groot een gevaar, hy geweest ware, en hoe zeer hy zyns Vaders hulp behoefde. Klotaris rukt, op 't zien deezer hairlokken, ook in aller yl een leger by

(x) *Vita S. FARONIS Episc. Meldensis, Cap. LXXI-LXXVI.*
 (y) *Zie beneden bl 337.*

byeen, trekt over den Ryn, en vereenigt zig met het leger zyns Zoons. De Franken dringen door, diep in 't Land der Saxers, tot aan de Rivier de Wezer toe. Berthold, die zig aan de overzyde der Riviere onthieldt, vraagde, op 't verneemen van een groot gerugt in 't Leger der Franken, wat 'er gaans ware. Men riep hem toe, dat Koning Klotaris aangekomen was. En toen hy weigerde hieraan geloof te slaan, voorgeevende, dat hy tyding van Klotaris affsterven hadt, kwam de oude Koning voor den dag, en vertoonde, zynen helm opschuivende, den Saxers zyne gryze lange hairlokken, het gewoonlyk sieraad en kenteken der Frankische Koningen (7). Berthold, hem kennende, hadt de onbescheidenheid van hem eenige plompe scheldwoorden toe te dryven; des Klotaris, ziedende van gramfchap, te paard in den Wezer fprong, en, overgezwommen, Berthold, die gevlooden was, na rende, aantrof en van 't leeven

(7) De oude Frankische Koningen en derzelver Zoonen werden, aan hun lang hair, van het gemeene volk, onderscheiden. Nimmer werdt hun het hair gefchooren, dan wanneer men hen, te gelyk, van de Koninglyke waardigheid of van het Regt tot de opvolging in 't Ryk verfteeken wilde (GREGOR. TURON. Libr. III. Cap. 18. & Libr. VI. Cap. 24.) Anders hingen hunde lange hairlokken, die veelyds blond waren, lugtig langs de fchouders, maakende zy 'er veel werks van, om dezelve zuiver te houden, van vooren netjes vaneen te fcheiden, en nederwaards te kemmen. Men leert dit uit AGATHAS Libr. I. p. 11. *Edit. Venet.* [p. 14. *Edit. Paris.*] Zie ook *Fragment. PRISCI Rhetoris* p. 27. *Edit. Venet.* [p. 40. *Edit. Paris.*] en hier voor III. Boek, bl. 282.

't leeven beroofde. Dagobert en de Franken, midlerwyl ook over den stroom gekomen, vielen zo hevig op de Saxers aan, dat dezelve t'eenemaal geslaagen werden. Hun Land werdt alomme, te vuur en te zwaard, verwoest. Het Saxisch en Friesch manvolk, welk grooter dan Klotaris of Dagoberts slagzwaard, en dus bekwaam was, om de wapenen te voeren, werdt, zonder verschooning, ten minsten voor een groot gedeelte, van kant geholpen (z). De jonge manschap en de vrouwen, misfchien ook eenige krygsgevangenen, die by 't leeven gespaard waren, werden te schepe, 't zy over zee of langs den Rynstroom, naar Frankryk gezonden, en ten behoeve des Konings verkogt. Een Schryver, die deeze tyden beleefd heeft, tekent aan (a), dat de uit hun Land verdreeven Saxers, onder Dagoberts regeeringe, in zo grooten getale naar Frankryk gevoerd en in 't openbaar verkogt werden, dat zekere *Eligius*, een beroemd Goudsmid en Muntmeester des Konings (b), bekend onder den naam van den *Heiligen Eloy*, dikwils twintig, dertig, vyftig, en enkele reizen honderd gevangenen te gelyk van verschillenden Landaart, doch meest Saxers, kocht, en vryheid gaf, of om weer naar hun Vaderland te keeren, wanneer hy hun van 't noodige verzorgde;

(z) *Gesta Reg. Francor. Cap. XLI. Gesta DAGOBERTI I. Cap. XIV. Vita S. FARONIS, Cap. LXXVIII.*

(a) *Vita S. ELIGII, Libr. I. Cap. 10. apud D'ACHERY, Tom. II. p. 31. Edit. in Folio.*

(b) Zie G. VAN LOON *Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 273; 274.*

zorgde; of om, by hem, te verblyven, wanneer zy, den Christelyken Godsdienst omhelzende, eer als Broeders dan als Slaaven, van hem behandeld werden. En gelyk men niet twyfelen kan, of veelen zyn, by deeze gelegenheid, naar hun Vaderland, te rug getrokken; zo zyn 'er ook verscheiden' geweest, die in dienst van Eligius overgingen. Men vindt aangetekend, dat hy, onder anderen, zekeren *Thille*, eenen Saxer van herkomst, in zynen dienst hadt, die, nevens hem, voor den Koning arbeidde, en zo veel voordeels trök uit de onderwyzingen zyns meesters, dat hy naderhand ook een voorbeeldelyk Christelyk leeven geleid heeft (c).

Dusdanig was de uitslag van den Saxischen Oorlog, die, ten deele om dat hy van geene Schryvers verbaald wordt, den tyd beleefd hebben, in welken hy zou voorgevallen zyn; ten deele, om dat het haal deezes Krygs van de latere Schryvers met veele beuzelagtige omstandigheden schynt opgeschikt te zyn; van veelen onder de verdigtfels gesteld wordt. Wat ons aangaat, schoon wy geenszins voor de waarheid der omstandigheden zouden willen instaan, durven wy egter den gantschen Kryg niet voor verdigt houden; zo om dat *Audoënus*, Bisshop van Rouan, die, onder Klotaris en Dagobert, gebloeid heeft (8), en zaaken

zoek o-
ver de
waarheid
deezes
Krygs-

ver-

(c) Vita S. ELIGII, *Libr. I. Cap. 10.*

(8) Wy schryven, gelyk van allen, zo ver wy weeten, geschiedt, *het Leeven van Eligius* aan zynen Tydgenoot *AUDOËNUS*, Bisshop van Rouan, toe. 't Is waar,

verhaalt, die, in zyne tegenwoordigheid, ten hove gebeurd zyn (*d*), uitdrukkelijk van het opveilen der vervoerde Saxers gewaagt (*e*); als ook, om dat men, in een Geschrift, welk wel in laater' tyd, doch uit ouder' stukken, schynt opgesteld te zyn, zeker Lied aangehaald vindt, welk, eertyds, door 't gantsche Land gezongen werdt, en van den Oorlog, tegen de Saxers, door Klotaris ten einde gebragt, handelde (*f*). Men schynt het

(*d*) Vita S. ELIGII Libr. I. Cap. 6.

(*e*) Id. Libr. I. Cap. 10.

(*f*) Vita S. FARONIS Episc. Meldensis, Cap. LXXVIII.

waar, dat 'er, in dit *Leeven van Eligius*, dikwils van Audocœnus, in den derden persoon, gesproken wordt. Zie Libr. I. Cap. 8. Libr. II. Cap. 1 & 2. Doch de Schryver geeft somtyds ook duidelyk te kennen, dat hy zelf Audocœnus is. Verhaald hebbende (Libr. II. Cap. II.) dat Eligius, tot Bischof van Noyon, en Audocœnus, tot Bischof van Rouan, verheeven werdt, zegt hy, een weinig verder: „ Samen te Rouan ge-
„ komen zynde -- zyn wy beide tot Bischoppen ge-
„ wyd -- ik van Rouan, hy van Noyon”. *Conve-*
„ *nientis igitur simul in Civitatem Rotomagensem --*
„ *consecrati sumus -- Episcopi, ego Rodomo, ille Novio-*
„ *mo*. Sommigen hebben beweerd, dat het werk, door inlasfingen van eene laater hand, vervalscht is, voornaamlyk, om dat de Schryver somtyds uitdrukkingen gebruikt, die te verstaan geeven, dat hy, eenen geruimen tyd, na dat de gevallen gebeurd waren, gefchreeven heeft; gelyk, *tot op deezen dag toe, usque bodie, usque in bodiernum diem* en diergelyken. DE LA BARRE *Not. ad Vitam ELIGII* Libr. I. Cap. 32. Doch als men aanmerkt, dat Audocœnus nog *zeer jong* [*puerulus*] was, toen Eligius reeds [*virilem ageret etatem*] *tot mannelijken ouderdom* was gekomen (Libr. I. Cap. 6 & 7) § bewyzen zulke uitdrukkingen juist geene inlasfingen. Audocœnus kan zelf zo, eenen geruimen tyd na Eligius overlyden, gefchreeven hebben.

het beleg en de overmeestering van het Slot Wiltenburg te Utrecht, door Koning Dagobert, waarvan onze oude Kronyken gewaagen (g), ook tot deezen oorlog te moeten brengen. Wy hebben te vooren (h) aangemerkt, dat de Friezen certyds de Wilten uit dit Slot verdreeven hadden. De verdere gevolgen van deezen kryg, zyn, onzes weetens, nergens aangetekend. De Friezen, immers de Koning en de voornaamsten des volks, zig Utrecht ontweldigd ziende, zullen zig, naar alle waarfchynlykheid, voor eenen tyd, noordwaards op, naar het tegenwoordig Holland of Westfriesland, begeven hebben; tot dat zy, naderhand, de gelegenheid waarnamen, en Utrecht wederom bemagtigden.

Terwyl de Franken nog meester van Utrecht waren, zal ook gebeurd zyn, 't welk men, in Gedenkschriften der agtste eeuwe, vindt aangetekend, dat Dagobert, te Utrecht, toen nog geheel of voor 't grootste gedeelte ongeloovig, eene Christelyke Kerk of Kapel deedt opregten (i), die, naar 't getuigenis der oudste Schryveren (j), aan den Heiligen Apostel Thomas werdt toegewyd. Sommigen hebben geschreeven, dat 'er, voor Dagoberts tyd, reeds eene Kerk te Utrecht geweest was; die, door zynen Vader Klotaris, en zelfs door Theodebert, zo 't fchynt, Theodebert den II, begiftigd was

XI.
Dagobert
fligt eene
Kerk te
Utrecht,
die eer-
lang we-
derom
vernield
wordt.

(g) KLAAS GOETE by VAN LOON I. Deel, bla 268.

(h) III. Boek, bl. 292.

(i) Epist. BONIFACI XCVII. p. 132. Edit. Serræ. & in MARI Codic. Donat. pirum, Cap. X. p. 13.

(j) MARCELLINI Vita S. Suisberti apud HEDAM. p. 18.

was geworden (*k*). Doch wat hier van zyn moge; Dagobert, nog zo overtuigd niet, als zyne opvolgers sedert werden, van het oppergezag des Bisfchops van Rome over alle Christelyke Kerken, stelde de Utrechtsche Kerk onder het Bisdom van Keulen, onder voorwaarde, dat de Bisfchop de ongeloofige Friezen, die, in en omtrent Utrecht, woonden, in eigener perfoon, tot het omhelzen van den Christelyken Godsdienst, zou tragten te beweegen. Doch hy en zyne opvolgers schynen hiervan weinig of geen werk gemaakt te hebben. Ten minsten men zag, na verloop van eenigen tyd, de Kerk te Utrecht, door de ongeloofigen, wederom omverre haalen en vernielen (*l*). Wyders verhaalen sommige Kronyken, dat Dagobert ook een Tolhuis te Utrecht opgerogt heeft, alwaar men tol betaalen moest van alle goederen, die den Ryn afgevoerd werden (*m*). Ook blykt, uit egte Gedenkschriften van Dagoberts regeeringe, dat de Haven van Wyk [*Wicus Portus*], veelligt, Wyk te Duurstede, thans reeds sterk van overzeefche Koopvaardyschepen bezogt werdt; en dat Dagobert Hertogen, Graaven en andere Staatsdienaars, ter wederzyde van den Ryn, en dus, waarfchynlyk, ook in een gedeelte deezer Landen, aangesteld hadt (*n*).

Onderzoek, of de Chris- Ter gelegenheid van de stigting deczer Ker-

(*k*) HEDA p. 19. coll. cum Diplom. PIPINI Regis, apud eundem p. 35.

(*l*) Epist. BONIFACI XCVII. ubi supra.

(*m*) KLAAS GOETE by VAN LOON Aloude Holl. Historie, I. Deel, 270.

(*n*) Diplomata Dagoberti I. apud MIRÆUM Diplom. Belg. Libr. II. Cap. 1 & 2. p. 241, 242. Tom. I. Oper. Diplom.

Kerke, te Utrecht, zal 't niet ondienftig zyn, telyke kortelyk te onderzoeken, of de Christelyke Godsdienst, toen eerst of vroeger, in deeze Landen, bekend geworden zy. Men moet, in dit onderzoek, onderscheid maaken, tusfchen het gedeelte deezer Landen, welk ter linker zyde, en het gedeelte deezer Landen, welk ter rechter zyde des Rynstrooms gelegen was. Het eerste is, naar alle waarfchynlykheid, al vroeg, met het licht der Evangelie-leere, bestraald geworden: het laafte is langer onge-loovig gebleeven. In Gallië, hadt de Christelyke Godsdienst, reeds vroeg in de tweede eeuwe, zynen zetel gevestigd. De Germanien zelve, waardoor men ten minften een deel van het eerste en tweede Germanie, welk zig, langs den Ryn, tot ver beneden Keulen, uitstreckte, verftaan moet, hadden, voor het einde dier eeuwe, reeds Christelyke Kerken. Een Bifchop van Lions getuigt het (o). En een ander Schryver, die niet lang na hem geleefd heeft, zegt, dat de verscheiden Gallifche volken, de afgelegenfte deelen van Britannie, en de Germaanen, ten zynen tyde, in Christus geloofden (p). Zy melden wel niet byzonderlyk, welke deelen van Gallië en Germanie zy op 't oog hebben; doch uit eenen Schryver der vierde eeuwe (q), zien wy, dat 'er toen ten minften Bifchoppen geweest zyn, in het eerste en tweede Germanie, en in het eerste en tweede Bel-

(o) IRENEUS *Libr. I. Cap. X. n. 2. p. 49. Edit. Masfuet.*

(p) TERTULLIAN. *advers. Judæos, Cap. VII.*

(q) HILARIUS de Synod. adv. Arian. *apud SMETIUM Antiqs Rom. p. 61.*

Belgie, welke Landschappen zig, langs den linker' oever des Ryns, tot aan de Zee toe, uitstrekten. En voor zo ver een gedeelte van Gelderland en van Holland, ter linkerzyde des Ryns of der Waale, legt, is 't gantsch niet ongelooftlyk, en 't komt sommigen zelfs ontwyfelbaar voor (*r*), dat dit deel onzes Lands, welk, van ouds, door de Batavieren, bewoond werdt, in de vierde eeuwe of vroeger, meer of min, met het Evangelie-Licht bescheenen geweest is. Ook leert men, uit een' ander' Schryver der vierde eeuwe, dat zekere Maternus, in den aanvang derzelve, Bisfchop van Keulen geweest is (*s*); tusfchen welke Stad en de andere Plaatsen langs den Beneden-Ryn, naar den Zee kant, al van ouds, veel gemeenfchap was. De Romeinen, hier te Lande verkeerende, hebben, waarfchynlyk, eenige kennis van den Christelyken Godsdienst met zig gebragt. Hunne Legers zelve waren, volgens 't getuigenis eens ouden Schryvers (*t*), niet onvoorzien van Christenen.

Doch onder de Overynsche volken is het Evangelie laater bekend geworden. Een Dichter der vierde eeuwe zegt ons wel, dat de Evangelifche waarheid tot in de yskoude landen erkend werdt (*v*). Doch hy ziet, waarfchynlyk, alleen op de Skythen en Gothen, die, voor het einde der vierde eeuwe, het Geloof omhelsd hebben. Een Schryver, die toen

(*r*) J. SMETH Antiq. Neomag. p. 60.

(*s*) OPTAT. MILEV. de Schism. Donatist. Libr. I. Cap. XXIII. p. 22. Edit. du Pin.

(*t*) TERTULLIANI Apolog. Cap. XXXVII. p. 310. Edit. Hævercamp.

(*v*) PRUDENT. Apotheos. vers. 426. & seqq.

toen leefde, spreekt 'er, met deeze woorden, van: „ De Hunnen oefenen zig in 't Pfalm-
 „ boek: het koude Skythie gloeit door de
 „ hitte des geloofs: het geel- en roshairig
 „ Leger der Geten of Gothen voert de Tent-
 „ kerken met zig herom: en veelligt bestry-
 „ den zy ons, met gelyk voordeel, om dat
 „ zy, met ons, op eenen Godsdiensd vertrou-
 „ wen (w).”

Men fchynt ondertusfchen niet te kunnen ontkennen, dat ook den Franken, en anderen Overrynschen volken, in de vierde of vyfde eeuwe, nu en dan, eenig flauw fchemerlicht der Evangelifche kennisfe opgegaan zy. Veel- ligt, hebben de invallen der Gothifche volken; in den aanvang der vyfde eeuwe, en hun verblyf, hier te Lande, hiertoe iets medegewerkt. Maar al vroeger, poogde Konftantyn de Groore den Christelyken Godsdiensd alomme in te voeren. Hy gaf het beftier over de Winge- werten des Ryks aan Christenen (x); die, on- getwyfeld, eenige kennis van het Evangelie onder de overwonnen' volken verspreid zullen hebben. Hy ftigte Kerken onder de Barbaa- ren, welker Landen hy overweldigd hadt (y). En nademaal hy, onder andere Overrynsche volken, ook de Franken overwonnen heeft, en voor dezelve byzondere agting hadt (z), is 't gantschelyk te vermoeden, dat hy hun niet ge- heel ontbloot van de kennis der Evangelie- leere gelaaten zal hebben. Zyne Krygsknegten zel- ven

(w) HIERONYM. Epist. LVII. ad Letan.

(x) EUSEBIJ Vita Constantini, Libr. II. Cap. 44.

(y) Id. Orat. in Laudem Constant. Cap. XVII.

(z) Zie hier voor III. Boek, bl. 233.

ven konden hier toe behulpzaam zyn, alzo hy zyn werk maakte, om hen Christelyke gebeden te doen leeren (*a*). In de vyfde eeuwe, vindt men Franken in Romeinschen dienst, die belydens van den Christelyken Godsdienst deden, en dagelyks, met hunne Landsluiden, toen nog, grootendeels, over den Ryn woonagtig, gemeenschap hielden (*b*). En voor 't einde dier eeuwe, omhelsden de Franken vry algemeen den Christelyken Godsdienst (*c*). Sedert ontmoet ons eene Christensche Prinfes, onder de Warners, behoorden den Ryn, niet verre van de Zee (*d*).

De Friezen schynen, van alle de volken deezer Landen, 't langst ongeloovig gebleeven te zyn. Volgens veeler gedagten, zouden zy, eerst tegen het einde der zevende eeuwe, door Willebrord, kennis aan het Evangelie gekreegen hebben. Doch behalven 't geene Dagobert, tot voortplanting van 't Geloof, te Urecht, verrigt heeft, zullen wy, in 't vervolg deezer Hiftorie, voor Willebrords tyd, nog verscheiden' Geloofspredikers, in Friesland, ontmoeten. Ook is 't te vermoeden, dat 'er al vroeger wel eenige kennis van het Evangelie onder dit Volk zal geweest zyn, schoon dezelve, voor de zevende en agttle eeuwe, weinig opgang gemaakt heeft. Zeker genoeg is het wel, en 't zal uit het gevolg blyken, dat 'er, ten deezen tyde, nog veele ongeloofigen, en inzonderheid veele by-

(*a*) EUSEBII Vita Constant. *Libr.* IV. *Cap.* 19, 20.

(*b*) Epist. AUSPICI ad Arbogast. *apud* DU CHESNE *Tom.* I. p. 864. SIDON. APOLL. Epist. *Libr.* IV. *Ep.* 17. & Not. SAMPSONDI. p. 49.

(*c*) Zie hier voor, *bl.* 307.

(*d*) Zie hier voor, *bl.* 318.

bygeloovigen en Afgodendienaars, onder de Friezen, geweest zyn. Doch deezen hadt men ook onder de Franken, zelfs na dat het volk, in 't algemeen, het geloof omhelsd hadt (e). Ook waren de Geloofspredikers der agtste eeuw gewoon, zulken, die aan groove bygeloovigheden vast waren, al waren zy schoon gedoopt, den naam van ongeloovigen te geeven, en wederom op nieuws te doopen (f). De eerste bekeeringen waren ook zo gebrekkelyk, dat zy, zelfs in de agtste eeuw, van een ge-
 duurig afvallen gevolgd werden.

Weinige jaaren na de dood van Klotaris, die in 't jaar zeshonderd agentwintig voorviel, werden de Saxers, door Dagobert, ontslaagen van het opbrengen der jaarlyksche schatting van vyfhonderd Koeijen, hun, door Klotaris den I. opgelegd. Zy hadden zig verbonden, om de grenzen des Frankischen gebieds te beschermen, tegen de vyandelykheden van eene zekere soort van Sclaaaven, *Winiden* genaamd; en op hunne wapenen, volgens landsgebruik, gezworeen, zig aan 't gemaakt verdrag te zullen houden. Dagobert werdt hierdoor bewoogen, om hun de schatting kwyt te schelden. En schoon zy weinig tegen de Winiden uitvoerden, bleeven zy egter van den ouden last ontheeven (g). Of de Friezen, by deeze of by eene andere gelegenheid, Utrecht ook wederom gekreegen hebben, is my niet gebleeken;

631.

(e) Vide Epist. GREGOR. MAGNI P. ad BRUNICILD. Reg. Franc. apud DU CHESNE Tom I. p. 899.

(f) Vide GREGOR. P. Epist. inter BONIFAC. Epist. CXXII. p. 63.

(g) FREDEGARII CHRONICON. Cap. LXXIV.

ken; doch voor 't einde deczer eeuw, zullen wy 'er hen wederom meester van zien.

638.

Dagobert stierf in 't jaar zeshonderd agtendertig. Twee jaaren voor zynen dood, zag hy zig, door het overlyden van zynen Broeder, *Charibert*, en van deszelfs Zootje, *Chilperik*, in 't bezit gesteld van gantsch Frankryk en van verscheiden' aangewonnen' Landen (*h*). Ook hadt hy zig, niet lang hierna, voor een gedeelte, van den last der regeeringe ontslaagen, en 't gebied over Oostfrankryk, aan zyn' oudsten Zoon, *SIGEBERT*, dat over Westfrankryk aan zynen jongsten Zoon, *Klovis*, opgedraagen (*i*). De Landen, omtrent den Ryn gelegen, behoorden dus tot het Ryks aandeel van Sigebert. Decz' liet de zorg der Regeeringe meest aankomen op zynen Groothofmeester *Grimoald*, wiens Vader, *Pepyn van Landen*, die zelfde waardigheid bekleed hadt. Zelf hieldt hy zig bezig met het bouwen van Kloosters en andere Godsdienstige gestigten, waarom zyn naam, by de Geestelyken zyner eeuw, in gezegende gedagtenisfe geweest is (*k*): schoon hy zig zo niet door hen regeeren liet, of hy wist, somtyds, zyn Koningklyk gezag te bewaaren: want, uit éenen zynen Brieven blykt, dat hy het houden van zekere Kerkelyke Vergadering weigerde toe te staan, eeniglyk om dat zy, door de Geestelykheid, zonder hem vooraf te kennen, beschree-

(*h*) *FREDGARII Chronicon, Cap. LXVII.*

(*i*) *VITA SIGEBERTI Regis, apud DU CHESNE, Tom. I. p. 502. B.*

(*k*) *VITA SIGEBERTI Regis, ubi supra p. 503. A. B.*

schreeven was (l). Grimoalds Zusters, *Begga* en *Geertruid*, hebben zig ook, door het zelfde slag van Godvrugtigheid, vermaard gemaakt. *Begga* heeft, naar sommiger gevocelen (m), de orde der *Begynen* ingesteld. En *Geertruid*, die, na haare Moeder, *Itta*, *Abdis* te *Nivelle* in *Brabant* geweest is, heeft, in 't Land van *Stryen*, alwaar zy zig dikwils onthieldt, naar alle waarfchynlykheid, ter plaatfe daar nu *Geertruidenberg* is, eene *Kapel* getlight, die, door *Amandus*, *Bifchop* van *Maastricht*, werdt ingewyd (n). Men heeft haar, naderhand, als eene *Heilige* geëerd, en verſcheiden' eeuwen agtereen, ter haarer gedageniffe, op de gastmaalen en by andere gelegenheden, in deeze Landen, eenen braaven teug gedronken, bekend by den naam van *Sinte Geerden minne* (o).

Men maakte, onder *Sigeberts* regeeringe, zyn werk ook van het bekeeren der ongeloo- vigen deezer Landen. De *Goudſmid* en *Muntmeester* *Eligius*, van wien wy reeds boven (p) gewaagd hebben, werdt, om zyne uitmuntende kennis en deugd, tot *Bifchop* van *Noyon* verheeven. Te gelyk werdt hem de zorg voor de bekeeringe der *Steden Gend* en *Kortryk* en eenige andere deelen van *Vlaanderen* opgege-

Geertruid ſtigt eene *Kapel* te *Geertruidenberg*.

XII. *Eligius* predikt het *Evangelie* in *Brabant*, in *Vlaanderen*, en onder de *Friezen* en *Sueven* of *Zeeuwen*.

(l) *Epist. LXXIX. inter Epist. Franc. Regum aliorumque* apud *DU CHESNE Tom. I. p. 387.*

(m) Apud *A. MIRÆUM Fast. Belg. & Burg. ad aen. 17. Dec. p. 744. Vide & Supplement. MIRÆI Part. II. Cap. XXVI. p. 948.*

(n) *Diploma Hilfundis apud MIRÆUM, Dipl. Belg. Libr. I. Cap. XXIV. p. 146.*

(o) *MELIS STORCK bl. 121. Add. Epist. ALCUINI in CANISII Lect. Tom. II. P. I. p. 411. Videturque not.*

(p) Zie hier voor, *bl. 334.*

opgedraagen. De meeste ingezetenen deezer Landstreeken waren nog ongeloovig of aan veele dwaze bygeloovigheden verlaafd. Eligius stelde dan al zynen vlyt in 't werk, om hun de waarheid te verkondigen. Zelfs vergenoegde hy zig niet met den Vlaamingen en Antwerpenaaren het Evangelie te prediken; maar hy begaf zig ook naar de Friezen, de Sueven, door welken sommigen de Zeeuwen verstaan (*g*), en andere Barbaaren, die, in eenen afgelegen' oord, langs den Zeekant, woonagtig, nog geene, of byna geene gelegenheid gehad hadden, om kennis van den Christelyken Godsdienst te bekomen. Ook was zyne prediking hier van zo veel vrugt, dat een groot deel van deezen woesten Landaart den dienst der Afgoden verliet en het Evangelie omhelsde. Veele Sueven of Zeeuwen werden door zyne prediking bekeerd. Hy verdelgde hunne Tempels, verbrak hunne Afgodsbeelden, en bragt, door vriendelyke en ernstige vermaaningen, eene merkelyke verbetering in de zeden deezes volks te wege (*r*). Doch na zynen dood of vertrek, schynt de meeste hoop wederom tot de oude bygeloovigheden vervallen te wezen.

656. Sigebert in 't jaar zeshonderd zesenvyftig overleden zynde (*s*), stelde de Groot-hofmeester Grimoald den jongen DAGOBERT DEN II, Zoon van Sigebert, op den Oost-

(*g*) MUREI Fasti Belgici & Burg. ad 7. Nov. p. 659.

(*r*) Vita S. Eligii, Lib. II. Cap. 2, 3 & 8.

(*s*) Vita SIGEBERTI Regis, ubi supra p. 595. B.

Oostfrankifchen troon, zelf midlerwyl al het gezag in handen houdende. 't Leedt zelfs niet lang, of hy liet Dagobert, voorwendende, eerst dat dezelve gevaarlyk ziek, en toen dat dezelve overleeden was, heimelyk den kruin fcheeren, en in ballingschap naar Ierland verzenden (*t*). Vervolgens verklaarde hy zynen eigen Zoon, CHILDEBERT, tot Opvolger van Dagobert den II; beroepende zig, om dit bedryf eenen glimp te geeven, op eene verklaring van Sigebert, by welke deeze Childebert tot zynen Zoon aangenomen hadt (*v*). Klovis de II, Broeder van Sigebert, die het overig deel des Frankifchen Ryks regeerde, kon deezen handel met geene goede oogen aanzien. Zelfs fpenden eenige Oostfrankifche Grooten famen tegen Grimoald, overvielen hem onverhoeds, en voerden hem naar Parys, alwaar hy, in den kerker, onder 't lyden van geweldige folteringén, den geest gaf (*w*). Wat Grimoalds Zoon Childebert betreft; ten hoogften waarfchynlyk is 't, dat men hem ook gedood, of in een Klooster gefteeken zal hebben; hoewel 't ons niet verhaald wordt. KLOVIS DE II. regeerde gantsch Frankryk maar eenen korten tyd. Hy overleedt nog voor 't einde des jaars zeshonderd zesenvyftig (*x*).

Hy

(*t*) Vita SIGEBERTI Regis, *ubi supra* Fragment. Hist. Auctoris incerti, apud DU CRESNE, Tom. I. p. 782.

(*v*) Vita SIGEBERTI Regis, *ubi supra* p. 593. A. B.

(*w*) Vita SIGEBERTI Regis, *ubi supra* p. 593. C.

(*x*) WANDREGISILI Abbatís Vita, Cap. XIV. apud DU CRESNE Tom. I. p. 640. B.

- Hy liet drie jonge Zoonen na, *Klotaris*, *Childerik* en *Theodorik*. KLOTARIS werd eerst tot Koning van gantsch Frankryk aangesteld (y). Doch in 't jaar zeshonderd en zestig, verkooren de Oostfranken CHILDERIK tot hunnen Koning (z). Theodorik geraakte, eenige jaaren laater, by 't overlyden van Klotaris, aan 't bestier van Westfrankryk; doch maakte 't volk haast zo wars van zyne regeering, dat hy afgezet, en, met zynen Groothofmeester *Ebroin*, in een Klooster gesteecken werdt. Gantsch Frankryk kwam toen onder 't bestier van Childerik, die, zig even zo gehaat gemaakt hebbende als zyn Broeder, door zekeren *Bodilo*, dien hy, tegen het regt der Franken, hadt doen geesfelen, en door eenigen van deszelfs medestanderen, op de jagt overvallen en van kant geholpen werdt. Zyne zwangere Gemealin *Bilichilde* werdt, te gelyk met hem, omgebracht (a).

De Groothofmeester *Ebroin* bediende zig van deeze verwarringen. Hy ontvloodt uit het Klooster, kwam in Oostfrankryk, en stelde zekeren *Klovis*, dien hy voorgaf eenen Zoon te zyn van Klotaris den III, op den Oostfrankischen zetel (b); zig selv' midlerwyl, onder den naam van Groothofmeester, al het gezag der regeeringe aanmaatigende.

De

(y) WANDREGISILI Abbatis Vita. Cap. XIV. ubi supra.

(z) Vita SIGEBERTI Regis, p. 593. C. Vita S. LEODEGARII, Cap. IV. apud DU CHESNE, Tom. I. p. 618.

(a) FREDEGARII CHRONIC. I. Continuat. Cap. XCIV. & XCV.

(b) SIGEBERT. GEMBLAC. Chronicon ad annum 680.

De Westfranken hadden ondertusfchen zynen gewezen Meester Theodorik uit het Klooster gehaald, en tot Koning van Westfrankryk verklaard (c). En Theodorik, te onvrede over 't gedrag van Ebroin, die hem van zyn regt op het Oostfrankifche Ryk poogde te verfteeken, hadt de wapenen tegen hem opgevat. De oorlog eindigde met een verdrag, volgens welk de opgeworpen' Klovis afgezet, Theodorik tot Koning van Oostfrankryk verklaard, en Ebroin tot deszelfs Groothofmeester aangefield werdt (d).

Theodorik bleef egter niet lang in het beftier der twee Ryken. Men vernam, omtrent deezen tyd, uit Schippers, die van Ierland of Engeland in Oostfrankryk aankwamen, dat Dagobert de II. nog leefde, en balling 's Lands in Ierland herom zworf. Zyne Bloedverwanten en goede vrienden zonden daarop eenige Perfoonen af aan WILFRID, Bifchop van Jork in Northumberland, om zyne hulp te verzoeken, ten einde Dagobert, door hem, uit Ierland ontbouden en naar Frankryk gezonden mogt worden, op dat men hem, op den vaderlyken troon, zou kunnen herftellen. De Bifchop liet zig beweegen. Dagobert, uit Ierland naar Engeland overgefteken, werdt te Jork minzaamlyk van hem ontvangen. Hy begaf zig, voor zyn vertrek, in 't Huwelyk met *Magteld*, Dogter van eenen Hertog der Angelfaxers (e).
Wil-

(c) FREDEGARII Chronicon. I. Contin. Cap. XCVI.

(d) Vita S. LEODEGARII, Cap. XII. apud DU CHESNE, Tom. I. p. 608.

(e) J. AB ECKHART de Reb. Franc. Orient. Tom. I. p. 259.

674.

Wilfrid verzorgde hem een wel toegerust Schip, met welk hy, eerlang, naar Oostfrankryk overstak, alwaar hy terstond wederom tot Koning aangenomen werdt (*f*).

Niet lang hierna, viel 'er, ten Hove van EGFRID, Koning van Northumberland, iets voor, 't welk Wilfrid noodzaakte uit het Ryk te vlugten. In zyne vlugt, bezocht hy Friesland, alwaar hy, zo men getuigd vindt, aan veelen het Evangelie gepredikt heeft. Hy wordt, van sommigen, voor den eersten Geloofsverkondiger onder de Friezen gehouden, weshalve het niet onnut zyn zal, dat wy hem onzen Leezers wat nader doen kennen.

XIII. Wilfrid hadt zig, te Rome, in de Godge-
 Byzon- leerdheid geoessend, en was sedert Leermceester
 derheden geworden van ALFRED, Koning van Deire,
 van Wil- een gedeelte van Northumberland. Hy maakte
 frid, Ge- een gedeelte van Northumberland. Hy maakte
 loofspre- zig, nog Priester zynde, allereerst vermaard in
 diker on- de Kerkvergadering van Whitby, die in 't
 der de jaar zeshonderd vierenzestig gehouden werdt.
 Friezen. Hier dreef hy, met veel hevigheid, dat men
 de Kerk van Rome behoorde te volgen, in den
 tyd van het vieren des Paaschfeests, en niet de
 Oosterfche Kerken; naar welker gewoonte,
 men zig, in Schotland en in Northumber-
 land, tot nu toe, geschikt hadt (*g*). Zyn
 gevoelen dreef boven. Eerlang geraakte hy, in
 zo groot eene agting by OSWY, Koning van
 Bernicie, zo wel als by Alfred, Koning van
 Deire

(*f*) EDDH Vita S. WILFRIDI. Cap. XXVIII. in Collect.
 THOM. GALE p. 65.

(*g*) BEDA Libr. III. Cap. 25. Libr. V. Cap. 29.

Deire, dat hy, door hunne bewerking, op den Bischoppelyken zetel van Jork verheeven werdt. Bezwaarlyk wist hy zig in deeze hoogheid te maatigen. Trots uit den aart, bediende hy zig van het aanzien, welk hy by de Northumberlandfche Koningen hadt, om over anderen te heerschen, leidende voorts een Vorstelyk leeven; tot zo verre, dat hy zelden uitging dan omringd van eenen stoet van bedienden, en zig, in gouden schotelen, deedt opdiefschen. Doch toen Egfrid naderhand de regeering over gantsch Northumberland in handen kreeg, verminderde Wilfrids gezag niet weinig. Egfrid, door zyne Gemaalinne, *Irmenberg*, opgehirst, betoonde op verre na zo veel agting niet voor Wilfrid als zyne voorzaaten. Zelfs klaagde hy over zyn trots en ergerlyk gedrag by *Theodorus*, Aartsbischop van Kantorberri, die beweerde, dat het Bisdom van Jork onder hem stondt. Wilfrid werdt afgezet (*h*); en begaf zig, voor erger bedugt, terstond op reis naar Rome, om by den Paus zyn beklag te doen. Men meende, ten hove, dat hy 't op zekere haven van Westfrankryk gemunt hadt; weshalven 'er eenige gezanten, met aanzienlyke geschenken, aan Koning Theodorik en aan den Groothofmeester Ebroin gezonden werden, met verzoek, dat Wilfrid, in 't doortrekken, mogt aangehouden en gebannen, of, na 't ombrengen zynner Reisgezellen, van al het zyne beroofd worden. Doch Wilfrid was, met eenen gunstigen

(h) BEDA *Lijr.* IV. *Cap.* 52.

fligen Westenwind, in Friesland, welk nu, voor een gedeelte ten minsten, tot het Oostfrankisch Ryk behoorde, aangeland, alwaar hy, door ADGILLUS, Koning der Friezen, met de uiterste hoogagting, ontvangen werdt (i). Ebroin hadt Adgillus wel schriftelyk en door afgezondnen laten verzoeken, om Wilfrid te doen ombrengen, of hem gevangelyk toe te zenden. Doch Adgillus betoonde hiervan zo groot een' afkeer, dat hy den brief, by welken hem dit verzoek gedaan was, eerst Wilfrid en zynen Reizegezellen, onder welken ook de Schryver was, uit wien wy dit verhaal ontleenen, met verontwaardiging, voorlas, en daarna, voor hunne oogen, in 't vuur wierp (k).

Ebroin hadt reden, om op Wilfrid gebecten te zyn, doordien men 't hem wyten moest, dat Dagobert de II. uit Ierland gehaald, en, tegen Ebroins belang aan, op den Oostfrankischen troon, geplaatst was. Adgillus schynt zig daarentegen verpligt gerekend te hebben, om den weldoener des Oostfrankischen Konings, van wien hy meer of min afhankelijk was, allen mogelyken dienst te doen. Zelfs gaf hy Wilfrid vryheid, om het Evangelie, geduurende den winter, die niet zeer bekwaam was, tot het voortzetten zynere reize naar Rome, aan de ongelooovige Friezen te prediken; 't welk met zulk eenen gewenschten uitslag geschiedde, dat de aanzienlyksten

(i) EDDII VITA S. WILFRIDI, Cap. XXIV — XXVI. BEDS Libr. V. Cap. 19.

(k) EDDII VITA S. WILFRIDI, Cap. XXVI. [ſeu XXVII.]

ften des Volk, eenige weinigen uitgezonderd, en veele duizenden uit den gemeenen hoop, den Christelyken Godsdienst aannamen en in 't openbaar gedoopt werden (1). Buiten twyfel, heeft Wilfrid deezen nieuwbekeerden de Roomsche Kerkgebruiken ingescherpt, en de opperhoofdigheid des Roomschen Bisshops, met welke hy zeer ingenomen was (m), onder hen voortgeleerd. Ten minsten men vindt, dat de Ingezetenen deezer Landen, in volgende eeuwen, zo zeer als anderen, aan de Roomsche Kerkgebruiken verslaafd en met de opperhoofdigheid des Roomschen Bisshops ingenomen geweest zyn. Ook werden deeze Landen, omtrent deezen tyd en sedert aangemerkt, als, in 't geestelyke, onder den Paus van Rome staande (9).
In

(1) EDDII Vita S. WILFRIDI, Cap. XXV. XXVIII.

(m) Id. Cap. XLII.

(9) Onder anderen, blykt dit, uit eene *Korte Beschryving der uitgestrektheid van de Patriarchschappen of Apostolische Bisshoppelyke zetels*, eerst door VADER CAROLUS A S. PAULO, uit een Vatikaansch Handschrift, en daarna, door VADER JACOBUS GOAR, agter GEORG. CODINUS *de Officiis Eccles. & Aule Constantinop.* in 't licht gegeven. Dus vangt deeze Beschryving aan: „ De eerste zetel van 't hoofd der Apostelen, Petrus wordt bekleed, door den oudsten Kerkvoogd te Rome---. Onder den zelve, behooren de Sazers, [*mischien de Saxers*], de Galliërs, - - de Franken, en andere volken, van den Zeekant in 't Westen af, alwaar de wateren doods en drabbig zyn, en alwaar men, aan 't uiterst einde des Occaans, een Eiland heeft, [*waarschynlyk Engeland of Ierland*], vrugtbbaar van wakkere manschap en vol van Christenen, die groot, grof en sterk van lighaam zyn. enz.” *Brevis Descript. Sanct. Patriarch.* post CODINUM p. 313. *Edit. Venet.* [p. 363. *Edit. Paris.*]

L. DEEL.

Z

678.

In de Lente des volgenden jaars, vervorderde Wilfrid zyne reis. In 't voorttrekken, bezocht hy Koning Dagobert, die hem, met alle tekenen van hoogagting, ontving. Zelfs poogde hy hem in zyn Ryk te houden, ten welken einde, hy hem het Bisdom van Straatsburg aanbodt. Doch Wilfrid wees deeze aanbieding van de hand, en trok, met geschenken overlaaden, naar Rome, werwaards hem Koning Dagobert, door *Adeodatus*, Bischof van Toul, geleiden deedt (*n*). Hier wist hy zig, by Paus *Agatho*, zo wel te verdedigen, dat hy, door hem in zynen zetel hersteld, eerlang naar Northumberland te rug toog (*o*). Eger geraakte hy, eerst na Egfrids dood, in 't bezit van zyn Bisdom (*p*). Ondertuschen lag hy, die alles naar den Roomschen leest geschocid wilde hebben, geduurig met de andere Geestelykheid overhoop. Na verloop van eenige jaaren, werdt deeze ongeruste geest, door eene Kerkelyke Vergadering, andermaal van de Bischoppelyke waardigheid ontzet. Hy trok wederom naar Rome, en wist zig, door 's Pausen gezag, andermaal te doen herstellen (*q*). Eindelyk is hy, in 't jaar zevenhonderd en negen, in hoogen ouderdom, overleeden (*r*).

Niet lang na 't vertrek van Wilfrid uit Oostfrankryk, werdt Dagobert de II, nevens zynen Zoon *Sigebert*, door bestel van den

(*n*) EDDII Vita S. WILFRIDI, Cap. XXVII.

(*o*) Id. Cap. XXVIII. XXXI.

(*p*) Id. Cap. XLI. XLII.

(*q*) Id. Cap. L.

(*r*) Id. Cap. LXII. BEDA Libr. V. Cap. 23.

den heerschzugtigen Staatsdienaar Ebroin, op de jagt, vermoord (s). De Oostfranken verklaarden daar op terstond THEODORIK, anderen Zoon van Dagobert, die in een Klooster opgevoed was, tot hunnen Koning (t), te gelyk den gantschen klem der regeeringe in handen stellende van twee Frankische Edelen, Pipyn van Herstal of den Dikken, Zusters Zoon van den Groothofmeester Grimoald, en Martyn, Neeve van Pipyn (v). De Westfrankische Koning Theodorik hadt zig, midlerwyl, tot Opvolger van den vermoorden Dagobert opgeworpen, en deedt, onder 't beleid van zynen Groothofmeester Ebroin, den Oostfrankischen Regeerderen, Pipyn en Martyn, terstond den oorlog aan. Martyn werdt, eerlang, op eene verraaderlyke wyze, omgebracht (w). Doch Pipyn voerde den oorlog, jaaren agter een, met zo veel moed en beleid, dat hy, na de dood van Ebroin, die in 't jaar zeshonderd eenentagtig voorviel, het Leger van Theodorik t'eene-maal versloeg, den Koning zelv' gevangen nam, en zegepraalend in Oostfrankryk terug keerde. Van dien tyd af, zag men hem, onder den naam van Groothofmeester, het Westfrankisch, zo wel als het Oostfrankisch Ryk, met een volstrekt gezag, bestuuren (x).

686.

687.

Om.

(s) ADONIS Martyrologium, apud G. VAN LOON, Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 287.

(t) Gesta Regum Francorum, Cap. I. II.

(v) FREDEGARII Chronic. II. Contin. Cap. XCVII.

(w) Id. ibid.

(x) Id. Cap. C. Annal. Metens. ad annum 690.

XIV.
Wigbert
predikt
het Evan-
gelie in
Friesland
en aan
Koning
Rad-
boud.
688.

Omtrent deezen tyd, besloot *Egbert*, Monnik uit een adelyk Engelsch geslagt gesprootten; die zig thans in zeker Klooster in Ierland ophieldt, over zee te steeken, en den Godsdienst onder de Friezen voort te planten. Scheep gegaan zynde, wordt hy, nog op de reede, van eenen geweldigen storm belooopen, die het schip op strand smyt, en *Egbert* met zulk eenen diepen schrik slaat, dat hy besluit den togt te staaken. *Wigbert* egter, één zyner Reisgezellen, zet, na 't herstellen van 't schip, de voorgenomen reize voort; en predikt, in Friesland aangekomen, het Evangelie, twee jaaren agter een, aan de ongeloovige Friezen en aan Koning *RADBOUD*, die 't Land, na de dood van *Adgilus*, bestierde. Weinig vrugt egter deedt zyne prediking. De Koning volhardte in 't ongehoof, en *Wigbert* keerde eerlang in Ierland terug (y).

Wille-
brord
komt in
Fries-
land.

Egbert was terstond bedagt, om eenen anderen Monnik naar Friesland te zenden (z), en verkoor daar toe zekeren *WILLEBRORD*, Zoon van *Wilgis*, een' Nederfaxer van herkomst, wien deeze Zoon, in Northumberland, geboren was. Hy was, in een Klooster, *Herpen* genoemd, opgevoed, en toen hy den ouderdom van twintig jaaren bereikt hadt, tot Priester ingewyd (a). Men hieldt hem te bekwaamer, om het

(y) *BEDA, Libr. V. Cap. 9.*

(z) *Id. Libr. V. Cap. 10.*

(a) *Elegia ALCUINI de S. Wilgilsio apud CANIS. Tom. II. p. 470. Chronicon de Trajecto, apud MATTHAËUM, Tom. V. p. 307.*

het Evangelie onder de Friezen te prediken, doordien hy hunne taal ten vollen kundig was (b). De Nederfaxers, uit welken Willebrord gesprooten was, spraken, ten dien tyde, genoegzaam ééne taal met de Friezen. Hy laat zig dan bewegen tot het onderneemen van deezen togt, en vertrekt, in 't gezelschap van den Diaken *Adelbert*, en nog tien andere Monniken (c), in 't jaar zeshonderd en negentig, naar Friesland. De wind was hun gunstig, en voerde hen, binnen korten tyd, over zee, tot voor den mond des Ryns, die toen nog by Katwyk uitliep. Zy voeren den stroom op tot aan Utrecht; welk aan of ter wederzyde van denzelven gelegen (d), en nu wederom in de magt van Koning Radboud geraakt was. Willebrord vindt hier de Friezen, die, onder Dagobert den I, het Geloof, in merkelyken getale, hadden aangenomen, grootendeels afgefallen. De Kapel of het Kerkje, door den Frankischen Koning opgeregt, was, door de ongelooovige Friezen, wederom verwoest. De Friesche Koning Radboud toonde zig gantsch ongenegen, om de prediking der Evangelieleere te begunstigen. Ook hadt de Bischoep van Keulen, wien de zorg voor de nieuwlings gestigte Gemeente te Utrecht opgedraagen was, zig weinig bekreund met het versterken der nieuwbekeerden en het ver-

690.

(b) MELIS STORE *l.* 4.(c) VITA S. ADELBERTI *Cap.* II.(d) ALCUINI VITA S. WILLEBRORDI, *Cap.* VI.

der uitbreiden der Evangelifche waarheid (e). Willebrord, van dit alles verftendig, beflout, zig, eer hy verder voortvoer, ten Hove van Pipyn, Groothofmeester van Frankryk, te ver-voegen, om aldaar de vereifchte onderfctuning, tot het voltrekken van zyn oogmerk, te ver-werven (f). Hier werdt hy minzaamlyk ont-vangen, en met een Klooster en eenige Lan-deryen, omtrent den froom *Sueftre*, by het tegenwoordig *Roermonde*, gelegen, door *Plech-trude*, Gemaal van Pipyn, begiftigd (g). Voorts werden hem, binnen de grenzen des Ryks, verfcheiden' ftrecken aangewezen, al-waar hy gelegenheid hadt, om de overblyffels der Afgoderye uit te rooijen, en de Evangelic-leer voort te planten (h).

XV. Eerlang werdt hy zelfs aangemoedigd, om
De Frie- dit werk wederom in Friesland te ondernee-
zen wor- men. Pipyn beflout, omtrent deezen tyd,
den door de Friezen te beoorloogen, die, zo wel als
Pipyn o- de Saxers en verfcheiden' andere volken,
verwon- eertyds door de Franken overheerd geweest
nen. zynde, zig nu, onder de laffe regeering der
691. voorige Koningen, der onderwerpinge aan 't
Frankifche Ryk wederom onttrokken hadden
692. (i). Met den aanvang des jaars zeshon-
derd tweeënnegentig, bragt de oorlogszagtige
Groothofmeester een magtig Leger op de
been.

(e) Epist. BONIFACH XCIV. p. 132. Edit. Serar. & apud
MIRÆUM Cod. Donat. piarum. Cap. X. p. 13.

(f) ALCUINI Vita S. Willibrordi, Cap. VI.

(g) Diploma PIPINI in Coli. Veter. Monum. E. MARTENS
& U. DURAND. Tom. I. col. 20.

(h) ALCUINI Vita S. Willibrordi, Cap. VI.

(i) Annales Metenses, ad annum 691.

been. Radboud, wetende dat het op hem gemunt was, rustte zig insgelyks toe ten slyde. Men kwam tot een' openbaaren Veldslag, in welken de Friezen de nederlaag kreegen, en met merkelyk verlies op de vlugt gedreeven werden. Radboud was genoodzaakt, Gezanten aan Pipyn te zenden, om over een verdrag te handelen, by welk de Friezen aan 't Frankische Ryk onderworpen en fynsbaar gemaakt werden (k).

De Frankische Historieschryvers spreken zo algemeen van de nederlaag der Friezen, en hunne daar op gevolgde onderwerping, als wy hier doen. Doch een oud Engelsch Schryver (l) zegt alleenlyk, dat Pipyn het *naastgelegen Friesland*, of *Friesland aan deeze zyde* [*citerior Frisia*] ingenomen, en Radboud van daar verdreeven heeft. Deez' Schryver heeft omtrent deezen tyd geleefd, en zo men zyn verhaal geloof geeft, zal 'er maar een gedeelte van Friesland aan Pipyn fynsbaar gemaakt zyn. Doch hoe ver heeft zig dit gedeelte uitgestrekt? Ten westen, waarfchynlyk, tot aan de Schelde. Oude Schryvers plaafsen de Friezen nevens de Antwerpenaars (m), en gewaagen van eene Plaats *Schaltheim*, by den *mond der Schelde*, *aan de Zeekust van 't gewest der Friezen* gelegen (n). Doch hoe ver dit *Friesland aan deeze zyde* zig ten Oosten uit

(k) Annales Metenses ad annum 692. Vita PIPINI DUCIS; apud DU CHESNE Tom. I. p. 599.

(l) BEDA Libr. V. Cap. 10.

(m) ADDOÏNI Vita S. Eligii Libr. II. Cap. 3.

(n) EGINHART. de Translat. SS. Marcellini & Petri Libr. IV. Cap. 19.

uittrekte, is niet klaar. Misfchien tot aan het Vlie. Men vindt, in de oude Friefche Wetten (o), een deel der Friezen, *Cis fi*, dat is, *Friezen aan deeze zyde van het Vlie*, genoemd, Doch veelligt heeft *Friesland aan deeze zyde* zig maar tot aan den middelften Rynmond, die by Katwyk uitliep, uitgetrekt. Immers, volgens 't getuigenis onzer Kronyken (p), is Utrecht, aan den middelften Rynmond gelegen, noch eenige jaaren hierna, in de magt der Friezen, geweest.

Predi-
king van
Wille-
brord.

Na deeze overwinning, zondt Pipyn Wil-
lebrord, om het Evangelie onder de Friezen
te prediken (q). Deeze egter, 't zy dat hy
de zending van eenen weereldlyken Vorst
niet wettig hielt, 't zy dat hy oordeelde,
dat dezelve, door Kerkelyk gezag, behoor-
de bevestigd te worden, ondernam het werk
der prediking niet, voor dat hy zig naar Ro-
me begeven, en de Pausfelyke goedkeuring
en zegen verworven hadt. *Sergius de I.* be-
kleedde toen den Pausfelyken zetel, die Wil-
lebrord minzaamlyk ontving, en, onder den
naam van *Klemens*, tot Aartsbisfchop over de
Friezen, inwydde (r), met geen ander oog-
merk egter, dan op dat 'er, in deeze Lan-
den, ook een Aartsbisdom of Bisdom zyn
zou, afhankelijk van den Roomschen Stoel (s).

Met

695.

(o) Leg. Frifion. Tit. I. Leg. 3, 4 & 8.

(p) JOANN. A. LEVDIS, *Libr. II. Cap. 9.*

(q) Chronica S. Benigni Divifionenfis, *apud D'ACHERY, Tom. II. p. 370.* BEDA, *Libr. V. Cap. 10.*

(r) BEDA, *Libr. V. Cap. II.* ANASTAS. Biblioth. in *Sergio*, p. 34. *Edit. Venet.*

(s) Epist. Bonifacii XCVII. p. 132. *Edit. Serar. & apud MIRÆUM Cod. Donat. par. Cap. X. p. 13.*

Met zulk eene waardigheid beschonken, keerde Willebrord wederom herwaards. Onze Kronyken verhaalen, uit ouder' Schriften (t), dat hy, aan 't Zeeuwsch Eiland *Walcheren*, geland zynde, te *Westkapelle*, de ongeloovigen bezig vondt met Godsdienstige eere te bewyzen aan het beeld van Mercurius, die hier, naar 't gemeen gevoelen (v), onder den naam van *Godan* of *Wodan*, geëerd werdt: op welk gezigt, hy zo verre door yver werdt vervoerd, dat hy het beeld verbrak, en den ongeloovigen huane Afgodery scherpelyk verweet. Men voegt 'er by, dat één der bewaarderen of dienaaren van het Beeld den Prediker zynen yver duur genoeg betaald zette (w), geevende hem, met zyn zwaard, een' zwaaren houw in 't hoofd; van welke wonde hy egter, binnen korten tyd, gelukkiglyk hersteld werdt (x). Doch veelen van deeze byzonderheden sleunen op het gezag van Schryveren, die lang na den tyd geleefd hebben, in welken dezelve zouden gebeurd zyn. Men moet egter erkennen, dat 'er niets onwaarschynlyks in is. Al van ouds werdt, naar het getuigenis der Romeinsche Schryveren, Mercurius onder de Germaanen geëerd (y). En de gedenktekenen en opschriften van *Herkules Magnus* en van de Godinne *Nehalennia*, in *Zeeland* ontdekt, be-

- (t) *Vide inter al.* ALCLINI *Vita Willibr.* Cap. XIV.
 (v) GOBELIN. *PERSON.* *Cosmodrom.* *Ætat.* VI. Cap. 38.
 (w) MELIS STORIE *Inl.* bl. 4.
 (x) *Chron.* de *Trajecto*, *apud* MATTHÆUM, *Tom.* V. p. 309.
 (y) TACIT. de *Norib.* *Germ.* Cap. IX. CÆSAR. de *Bell. Gallico.* *Libr.* VI. Cap. 16.

bewyzen, dat men 'er ook andere Godheden gediend heeft. Doch indien Willebrord de Zeeuwen nog zo afgodisch gevonden heeft, moet de prediking van Eligius onder hen van zo veel vrugt niet geweest zyn, als men getuigd vindt, of zy moeten, gelyk wy boven (z) reeds hebben te kennen gegeven, kort na zynen dood of vertrek, wederom tot den voorigen Afgodendienst vervallen geweest zyn.

Voorts vindt men verhaald, dat Willebrord, hier te Lande, verscheiden' Kerken gestigt heeft: onder anderen, te *Vlaardingen*, te *Velzereburg*, mischien Velzen, te *Petten* en te *Heiligerlo* of Heilo (a). Ter laatstgenoemder plaatse, wordt nog eene Put gevonden, *Sint Willebrords Put* genoemd, die, naar 't gemeen gevoelen, op zyn bevel, zou gegraven zyn (b). Men vertelt verscheiden' wonderwerken van deezen Willebrord, die, weinig schyn van waarheid hebbende, van ons onaangemerkt voorbygegaan worden. Ook maaken wy geen gewag van zyne reis naar het onbekend *Fositenland* (c), alzo het verhaal, welk men 'er van vindt (d), met te beuzelagtige omstandigheden opgeschikt is, om geloof te verdienen.

XVI. De Friezen vergenoegden zich niet, met de voortplanting der Evangelie-leere te sluiten,

Radboud doet invallen in Frankryk.

(z) Zie bl. 346.

(a) JOANN. A LEYDIS, *Libr. II. Cap. 23.*

(b) *Id. Cap. 26.*

(c) Vide UBB. EMMII REC. *Frisic. Libr. II. p. 31. & Libr. IV. p. 52.*

(d) *Apud ALCUINUM Vita Willibrordi, Cap. X, XI.*

ten, onaan gezien de Predikers door Pipyn gehandhaafd werden; maar Radboud ondernam zelfs, gelyk van ouds, van tyd tot tyd, de grenzen des Frankifchen gebieds, door onverhoedsche invallen, te onrusten, be-roonende dus de zichtbaarste kleinagting van 't gezag der Franken, van welken hy afhangkelyk gemaakt was (e). 't Schynt dat hy, om zyne banden te vaster te leggen, een verdrag aangegaan hadt, met zekeren *Everard*, Heer van zeker Dorp of Landgoed, *Elst* genoemd, en in de Betuwe gelegen. Ten minsten men vindt Everard, in egte gedenkftukken van deezen tyd, beschuldigd, dat hy zig verbonden hadt met de ongelooovigen (f), welke geene anderen dan de Friezen schynen geweest te zyn. Doch wat hier van zyn moge; Pipyn besloot eerlang de Friezen te beoorloogen. Omtrent de vesting *Dorestat*, dat is, Duursede aan den Ryn, en niet Batenburg aan de Maaze, gelyk sommigen schryven (g), viel een hevig gevegt voor. De Friezen kreegen de nederlaag. Radboud werdt op de vlugt gedreeven en genoodzaakt diep in Friesland te wyken. Pipyn en de Franken keerden, rykelyk met buit beladen, te rug (h). Men wil, dat de stad of sterkte Utrecht, by deeze gelegenheid, Pipyn in handen viel (i). De goederen van Everard wer-

697.

(e) Annal. Metens. ad annum 697.

(f) Diplôme CAROLI MARTELLI apud HEDAM, p. 36.

(g) Le P. DANIEL Hist. de France, Tom. I. p. 451.

(h) FREDEGARII Chronic. II. Cont. Cap. CII. Annal. Metens. ad annum 697.

(i) JOANN. A LEYDIS, *Livr. II. Cap. 9.*

werden toen ook allen, ten behoeven van de Koningklyke Schatkist, verbeurd verklaard; eerlang aan Pipyn, en door deezen federt aan zynen natuurlyken Zoon *Karel*, weggeschonken (*k*).

De Friefche kryg is, naar alle waarschyntlykheid, ten deezen tyde, met een verdrag, geëindigd: alzo men, niet lang hierna, gemeld vindt, dat *Grimoald*, tweede Zoon van Pipyn by zyne Gemalin Plechtrude, een Huwelyk aangegaan heeft met *Theudefinde*, Dogter van den Friefchen Koning *Radboud* (*l*). Vermoedelyk is dit Huwelyk eene van de voorwaarden des verdrags geweest.

693. Willebrord en zyne Medgezellen voeren
 ————— toen wederom voort met prediken. Te Utrecht werdt, omtrent deezen tyd, zo men wil, een Bedehuis en een Doopvont gebouwd.

Zwitbert
 ifigt eeni
 gekkerken
 hier te
 Lande.

Zwitbert, één der Medgezellen van Willebrord, en reeds tot Bisfchop verheeven (*m*), zou thans ook verscheiden Kerken hier te Lande ingewyd hebben, als te *Daurstede*, te *Woudrichem*, te *Ryswyk*, in *Haageslein*, te *Zandwyk*, te *Malsen*, te *Oud Heusden*, te *Schoonderwoerd*, te *Arkel*, en op eenige andere plaatsen. Pipyn gaf hem een Eilandje in den Ryn, *Weerd* genoemd, alwaar hy een Klooster gestigt heeft, Te vooren hadt hy den *Boruktuarien* of *Brukteren*

(*k*) *Diploma CAROL. MARTELLI apud HEDAM. p. 30.*

(*l*) *FREDEGARII CHRONIC. II. Continuat. Cap. CIV. Annal. Vetus. FRANC. apud. MARTEN. & DURAND. MORINI. Vet. Tom. V. col. 886.*

(*m*) *Vide UBB. EMM. REC. FRISS. Libr. IV. p. 52.*

teren het Evangelie gepredikt (*n*). Hy is in 't jaar zevenhonderdenzeventien, te Weerd overleeden (*o*).

Theodorik de III, na eene regeering van veertien jaaren, overleeden zynde, werdt van zynen jongen Zoon, KLOVIS DEN III, opgevolgd; die vier jaaren den naam van Koning gedraagen hebbende, terwyl de gantsche klem der Regeeringe in handen van den Groothofmeester Pipyn bleef, van zynen Broeder CHILDEBERT DEN III. opgevolgd werd. Hy bekleedde den Troon zestien jaaren.

Zyn Zoon DAGOBERT DE III volgde hem op. En omtrent deezen tyd werdt Grimoald, Pipyns Zoon, terwyl hy, in de S. Lamberts Kerke te Luik, zyne gebeden deedt, door zekeren Lyfstrawant van Koning Radboud, *Ranarius den Fries* genoemd (*p*), verraderlyk omgebracht (*q*). Theudefinde, Grimoalds Gemalin, hadt, of door aandryven van haaren Vader Radboud, of nit eigen' beweging, dit gruwelstuk bewerkt. De regte oorzaak is by niemant der Tydgenooten, die tot ons gekomen zyn, aangetekend. Doch men vindt, dat Pipyn allen, die deel aan 't kwaad hadden, naar verdienften en met de dood geftraft heeft (*r*).
Theu-

Rad-
bouds
Dogter
doet Gri-
moald,
haaren
Egtge-
noot, om-
brengen.
714.

(*n*) BEDA, *Libr. V. Cap. II. JOANN. A LEYDIS, Libr. II. Cap. 12.*

(*o*) UBB. EMM. *Ret. Frif. Libr. IV. p. 58.*

(*p*) De Majorib. *Dom. Elbell. apud DU CHESNE, Tom. II. p. 2. B.*

(*q*) *Annal. Metenf. ad annum 714. J. IPERII CHRONICON S. BERTIN. Cap. III. Part. 2. apud MARTEN. & DURAND. Theaur. Anecd. Tom. III. p. 478. C.*

(*r*) *Annal. Metenf. ad annum 714.*

Theudefinde zal, by deeze gelegenheid, dan ook omgekomen zyn. Pipyn overleedt in Wintermaand deezes zelfden jaars (s).

Hy hadt, voor zynen dood, den jongen *Theodebald*, natuurlyken Zoon van Grimoald, tot Groothofmeester van Dagobert den III aangesteld, en na zyn overlyden, nam zyne Gemalin Plechtrude, als Voogdes van Theodebald, het Ryksbewind in handen. Zy verzeekerde zig terstond van haaren Stiefzoon Karel (f), die te Keulen gevangen gehouden werdt (t). Doch eenige misnoegden, de wapenen tegen haar opgevat hebbende, sloegen haar Leger en dreeven Theodebald op de vlugt; sedert zekeren *Raganfrid* tot Groothofmeester aanstellende, die, min voor Plechtrude bedugt dan voor Karel, welke sedert uit zyne gevangenis ontkomen was, een verbond van vriendschap en onderlinge bescherming sloot met Radboud, Koning of Hertog der Friezen (y), die, buiten twyfel, uit een' ingewortelden haat tegen Pipyns Geslagt, al zyne magt byeen trok, om Raganfrid te ondersteunen.

Raganfrid en Radboud staan Karel.

Karel, midlerwyl voor Opvolger zyns Vaders in Oostfrankryk erkend zynde (w), stelde zig insgelyks, zo veel hem de korte tyd toeliet, in staat, om Raganfrid en Radboud het hoofd te bieden. Radboud voerde zyne benden, te schepe, den Ryn op tot Keulen toe (x), alwaar hy, te land gestapt, van Karel,

(s) Annal. Fuldenf. ad annum 714.

(f) FREDEGARIJ Chronic. II. Cont. Cap. CIV, CV.

(t) IBERII Chronic. S. Bertin. Cap. III. Peri. 2.

(y) FREDEGARIJ Chronic. II. Cont. Cap. CV.

(w) Annal. Metenf. ad annum 716.

(x) Chronicon Fontanell. Cap. III. apud D'ACHERY, Tom. II. p. 268.

rel, met kleine magt, tegen getrokken werdt. Naby de gemelde stad, viel, in Lentemaand des jaars zevenhonderdenzestien, een bloedig gevegt voor (y), in welk de Friezen de overhand behielden. Een groot deel van Karels benden sneuvelde hier. Hy zelf bergde zig, ter naauwer nood, door de vlugt (z). De opkomende nagt maakte een einde van den sryd, en begunstigde de vlugt van Karel, die, zo dra hy tyd hadt om zig te herstellen, met een veel magtiger Leger, in 't veld verscheen (a).

Raganfrid was, midlerwyl, met het Leger van Koning CHILPERIK DEN II, dien hy, na de dood van Dagebert den III, op den troon geplaatst hadt (b), het wyd uitgestrekt (1) *Ardenner Woud* doorgetrokken, om zig met de zegepraalende Friezen, onder Radboud, te vereenigen. De samengevoegde Legers, als of zy geenen vyand te dugten hadden, liepen het platte land omtrent Keulen, wyd en zyd af. Pipyns Weduwe Plechtrude, die zig, ten deezen tyde, te Keulen ophieldt, werdt genoodzaakt, haare veiligheid

716.

XVII.
De Friezen door Karel Martel overwonnen.

(y) Annal. Fuldenf. *ad annum* 715.

(z) Gesta Regum Francorum, *Cap.* LI.

(a) Annal. Metenl. *ad annum* 716.

(b) FREDERICI Chronic. II. *Contin. Cap.* CVL.

(1) Het *Ardenner Woud* heeft zig, door gantsch Belgie en het tweede Germanie, uitgestrekt. Zie CLUVERIUS *Germ. Ant. Libr.* II. *Cap.* XXXVIII. p. 503. Het besloeg dus een goed deel van Vlaanderen, Brabant, Luxemburg, en waarschynlyk ook een gedeelte van Gelderland. Het Sonien-Bosch by Brusfel is 'er, zo men wil, nog een overblyffel van.

heid met aanzienlyke schatten te koopen (c). De stroopende Franken en Friezen werden, niet lang hierna, door vyfhonderd man uit Karels Leger, welken hy zelf aanvoerde, by de hoeve *Amblef*, niet verre van de Abtdye van Stablo, in Luikerland op de Luxemburgsche grenzen, overvallen en op de vlugt gejaagd (d). 't Is te vermoeden, dat de Friezen, by deeze gelegenheid, naar huis gekeerd zullen zyn. In 't volgende jaar, op Palm-zondag, behaalde Karel, by het Dorp *Vinci*, niet verre van Kameryk, eene volkomene overwinning op het Leger van Chilperik en Raganfrid. De Koning ontkwam het met de vlugt (e). Ook werdt Raganfrid, door hulp van *Wando*, Abt der Abtdye van Fontanelle, aan de Seine, die hem een paard verschaftte, weggeholpen: welke dienst den Abt duur genoeg te staan kwam, alzo Karel hem terstond uit de Abtdye zette, en volgens 't gemeen gevoelen naar Utrecht, doch zo 't ons voorkomt, naar Maastricht, in 't Klooster van S. Servaas (2), in ballingschap verzondt (f). Omtrent deezen tyd, schynt Karel ook de

(c) FREDEGARII *Chronicon II. Contin. Cap. CVI.*

(d) *Annal. Metens. ad annum 716.*

(e) FREDEGARII *Chronicon II. Contin. Cap. CVI.*

(f) *Chronicon Fontanell. Cap. III. XII. & XIII.*

(2) Zo men stelt, dat Wando naar Utrecht vervoerd is, doen zig terstond eenige zwaarigheden op. 1. De *Kronyk der Abtdye van Fontanelle* zegt duidelyk, (Cap. XII. & XIII.) dat Wando in een Klooster van S. Servaas gesteken werdt. Doch men vindt geen Klooster van S. Servaas te Utrecht, voor de dertiende eeuw; wanneer 'er, naar sommiger verhaal, eene Nonnen-Abtdy van diez naam werdt gestigt. Zie *BUCHER*, ad *BERAM*

de overwinning op Radboud, in Friesland, van welke onze Kronyken gewaagen, behaald te hebben (g).

Men wil, dat de kryg tegen de Friezen met een verdrag eindigde, by welk Radboud, onder anderen, zig verbondt, den Christelyken Godsdienst te zullen omhelzen (h). Ook schynt deeze belofte en de vryheid voor de Geloofsverkondigers, die 'er op volgde, WOLFRAN, Bisshop van Sens in Champagne, bewoogen te hebben, om zig, te schepe, uit den mond der Seine (i), naar Friesland te begeven, en Willebrord, in 't voortplanten der Evangelie-leeze, de hand te bieden (k), met zo gewenschten

XVIII:
Wolfran,
Bisshop
van Sens,
predikt
het ge-
loof in
Friesland

(g) Chronica de Trajecto, apud MATTHÆUM, Tom. V. p. 211.

(h) JOANN. A LEYDIS Chronicon, Libr. II. Cap. 18.

(i) Append. II. ad Chron. Fontanell. Cap. 1.

(k) WANDREGISILI Abbatis Vita, Cap. XXIII. apud DUCHESNE, Tom. I. p. 642. A.

in Willibrando p. 73. not. (g). en VAN HEUSSEN en VAN RYN Kerkel. Oudbed, II. Deel bl. 10. Doch te Maastricht, ook *Trajectum* genoemd, zo wel als Utrecht, was, ten deezén tyde, reeds een klooster van S. Servaas: 2. Men leest (Chron. Fontanell. Cap. XIII.) dat Wando, in 't jaar 742 uit zyne ballingschap te rug keerende, eenige overblyffels van S. Servaas medebragt. Doch men heeft, onzes weetens, nooit voorgegeven, die overblyffels te Utrecht te hebben; maar wel te Maastricht. 't Is waar, dat men, in de gemelde *Kronyk* (Cap. III.), leest, dat het *Trajectum*, werwaards Wando vervoerd wérdt, eertyds Wiltenburg wérdt genoemd, 't welk alleen op Utrecht past. Doch men schynt dit zeggen voor een byvoegfel van eené onkundige hand te moeten houden, die diergelyke woorden by BEDA (Libr. V. Cap. II.) wegens *Trajectum*, dat is, Utrecht, gelezen hebbende, dezelve op een gantsch ander *Trajectum*; naamlyk, Maastricht, toegepast heeft.

719.

Radboud
weigert
zig te laa-
ren doo-
pen en
sterft.

ten uitflag, dat een goed getal van Friezen, onder welken Radbouds eigen Zoon was, het Geloof omhelsden en zig doopen lieten. Radboud zelf werdt byna bewoogen, om zyne ge-
daane belofte te voltrekken. Men maakte, naar 't verhaal onzer Kronyken (1), te Hoogt-
woude, anderen (m) fchryven te Medenblik, eene Doopvont gereed. Hy hadt 'er den eenen voet reeds in gezet, en Wolfran stondt vaardig om hem te doopen, wanneer hy, op zyne vraag, „ waar het groot getal der af-
„ gestorven' Friefche Grooten, zyne Voor-
„ ouderen, vervaaren ware?” ten antwoord krygende, *dat alle ongedooften zekerlyk verlooren waren*, zynen voet wederom te rug trok, verklaarende „ dat hy liever, met de
„ menigte zyner Voorouderen, in het zalig
„ gewest van Wodan, dan met den geringen
„ hoop der Christenen, in den Hemel zyn wil-
„ de (n).” Wolfran vertrok hierop, en Radboud, die reeds, verfcheiden' jaaren, aan eene fleepende ziekte gekwynd hadt (o), ftierf zo kort hierna, dat hy op den derden dag begraaven werdt (p). POPPO volgde hem op: onder wiens Regeeringe, Willebrord en de andere Predikers volkomen' vryheid kreegen, om het Evangelie, wyd en zyd, te verkondigen (q), en de Kerken, die, onder de voorige Regeeringe, tot den Afgodendienst, mis-

(1) JOANN. A LEYDIS, *Libr. II. Cap. 21.*(m) UBB. EMMIL *Rec. Friſic. Libr. IV. p. 55.*(n) JOANN. DE BEKA, *p. 7.*(o) VITA LUDGERI, *Libr. I. Cap. 4.*(p) JOANN. DE BEKA, *p. 7.*(q) JOANN. A LEYDIS, *Libr. II. Cap. 23.*

F. de Bussy del. De Friesche Koning RADBOUD weigert zig, door Bisshop WOLFRAN, te laten doopen. J. Folkema Sculp.

misbruikt waren (*r*), wederom tot den Christelyken dienst te gebruiken. Omtrent deezen tyd, schynt Willebrord, te Utrecht, een Klooster en eene Kerk, ter eere van den Zaligmaaker Jezus Christus en van de Heilige Maagd, gefligt te hebben (*s*). Ook heeft hy, naar waarfchynlykheid, nu eerst, den zetel zyns Bisdoms te Utrecht gevestigd, en zig, ernstelyk, op het prediken onder de ongelooovige Friezen, toegelegd (*t*).

Karel hadt, even als Groot Hofmeesters te doen gewoon waren, zekeren KLOTARIS tot Koning verklaard, die in 't jaar zevenhonderd negentien overleedt (*v*). Chilperik overleedt omtrent twee jaaren laater, in wiens plaats, THEODORIK DE III, Zoon van Dagobert den III. tot Koning verheeven werdt (*w*). Karel, die de waardigheid van Groot Hofmeester nu in zyne handen gesteld zag, sloot eerlang een verdrag met Raganfrid, by welk, het Graaffchap Angers aan deezen voor zyn leeven werdt afgeftaan (*x*). Te voo- ren hadt Karel zyne Stiefmoeder Plechtrude al genoodzaakt, om hem de nagelaatene schatten van zynen Vade. Pipyn over te leveren (*y*). Zo zeer nam zyn rykdom en magt, hand over hand, toe, dat hy, met de daad, fchoon niet met den naam, Koning der Franken

721.

(*r*) Legend S. BONIFACII, Cap. I.

(*s*) Diploma CAROLI MART. apud HEDAM, p. 30.

(*t*) Fragm. Hist. Auc. inccitii, apud DU CHESNE, Tom. I, p. 783. C. BEDA, Libr. V. Cap. 11.

(*v*) FREDEGAR. CHRONIC. II. Cont. Cap. CVII.

(*w*) Id. ibid.

(*x*) Annal. Merensf. ad annum 718.

(*y*) Anpal. Fuldenf. ad annum 718.

ken was. Des zag men hem ook wel haast, volgens de gewoonte dier tyden, eenigen zyner goederen aan de Geestelykheid weg-schenken.

Giften
aan Wil-
lebrord
en de
Kerk te
Utrecht.
722.

Willebrord kreeg 'er zyn aandeel van. By eenen Giftbrief, gedagtekend den eersten van Louwmaand, in het tweede jaar der Regeeringe van Koning Theodorik, werdt het Klooster, welk hy binnen de muuren van Utrecht, gestigt hadt, en welk nu onder zyn opzigt stondt, begiftigd met al wat der Koninglyke Schatkist, zo in als om Utrecht, tockwam, met naame de Weide *Graveningen* en het Dorp of Slot *Fethna*, en alle de woningen, landen, hutten, huizen, gebouwen en derzelver inwooners, zo wel dienstknechten als lyfeigenen: voorts de beemden, weiden, boschen, wateren, vaarten, benevens al het vee en de veehoeders van beiderlei kunne (z). Deeze Gift lei den eigenlyken grond van de aanzienlyke bezittingen des Utrechtschen Bisdoms, die, van tyd tot tyd, aangroeiden. Karel gaf ook, weinige jaaren laater, aan de Kerk, die, te Utrecht, ter eere van den Zaligmaaker en van de Heilige Maagd, gestigt was, de verbeurd-verklaarde goederen van Everard, te Elst in de Betuwe gelegen, en hem voorheen door Pipyn geschonken, gelyk wy boven aantekenden (a). Willebrord werdt in 't vol bezit van alle deeze goederen gesteld (b). 's Jaars daaraan, werden aan eene Kerk te *Reynaren*, behoorende onder

(z) *Diploma CAROL. MART. apud HEDAM, p. 23.*

(a) *Zie bl. 364.*

(b) *Diploma CAROL. MART. apud HEDAM, p. 30.*

der 't Bisdóm van Willebrord, door zekeren Graaf *Ebroin*, ook eenige hoeven, bosfchen, boerenwooningen, slaaven en slaavinnen en eene Lieve Vrouwen Kerk, te *Millingen* in de Betuwe, gefchonken (c). Onze Kronykschryvers willen, dat de beftiering der Gemeente te Elst, door Bifchop Willebrord, aan zekeren *Werenfried*, opgedraagen werdt, die, niet lang hierna, te *Westervoort* overleeden zynde, te Elst begraaven werdt (d). Omtrent deezen tyd, of wat laater, overleedt ook Willebrords Reisgenoot, de Diaken Adelbert, die het Evangelie in *Kennemerland*, gepredikt heeft. Hy werdt te *Egmond*, toen *Hallem* genoemd (e), begraaven. De Christenen van dien oord ftigttten eene houten Kapel over zyne Grafftede, in welke zy, van tyd tot tyd, zyne gedagtenis vierden (f).

Dood
van Adel-
bert.

Midlerwyl deedt Karel verfcheiden' volken het geweld zyner wapenen gevoelen. De Saxers, die tegen hem opftonden, werden overwonnen. In eenen volgende Veldtogt, trok hy over den Ryn, bezogt de Alemannen en Zwaaben, en voerde zyn zegepraalend Leger tot aan den Donauw, alwaar hy zig van een gedeelte van Beijeren meester maakte. De afval van *Eudo*, Hertog van Aquitanie, noodzaakte hem, federt, naar Frankryk te rug te trekken. Over de Loire

XX.
Krygsbe-
dryven
van Karel
Martel.

(c) Diploma HEROINI apud VAN LOON Aloud. Holl. Hist. I. Deel, bl. 320.

(d) J. DE BEKA, p. 10.

(e) JOANN. A LEYDIS Annal. Egmon. Cap. I. p. 2.

(f) Vita S. ADELBERTI Cap. V. VII. JOANN. A LEYDIS, Libr. II. Cap. 41.

732.

Loire gekomen, dreef hy Eudo wel haast op de vlugt; die naderhand hulp van de Saraceenen in Spanje zocht, en dezelve, tegen Karel en de Franken, dermaate wist op te hitfen, dat men eerlang een magtig Leger van deezen ongeloovigen Landaart in Frankryk zag vallen, Karel egter trok hun tegen, leverde hun slag, en behaalde eene volkomene overwinning op hen. Eudo, Karels voorspoed bemerkende, koos zyne zyde, en hielp hem de Saraceenen, die hy, te vooren, naar Frankryk getroond hadt, wederom ten lande uit jaagen (g). Men wil, dat Karel, sedert deeze overwinning der Saraceenen, den bynaam van *Martel of Hamer* verkreegen heeft.

Opstand
der Frie-
zen on-
der Pop-
po.

Doch terwyl de Groothofmeester des Frankifchen Ryks dus de handen vol werks hadt, oordeelden de Friezen, die langs de Noordzee woonden, dat hun gewenschte gelegenheid gegeven werdt, om zig van de Frankifche heerschappy te ontslaan. Poppo, die thans over de Friezen regeerde, porde hen aan tot den afval. De redenen, welken hy hier toe gebruikte, zyn, onzes weetens, van niemant der oude geloofwaardige Schryveren aangetekend. Sommigen gissen, dat de Friezen, te zeer aan den Afgodendienst gehegt, het juk van den Christelyken Godsdienst, welk hun door de Franken was opgelegd, niet hebben kunnen of willen draagen (h). Doch onze Kro-

(g) FREDEGARII *Chronic. II. Contin. Cap. CVIII.* *Annal. Francorum Tiliæ. apud DU CHESNE, Tom. II. p. 7. 8.*

(h) Vide *URS. EMMI Rer. Frië. Libr. IV. p. 57, 58.*

Kronyken getuigen, dat Poppo den Geloofs. predikeren, terftond na Radbouds dood, vryheid gaf, om het Evangelie te verkondigen (i), en men leest, onzes weetens, nergens, dat hy sedert van gedrag veranderd is. De ftrengheid der Frankifche heerfchappye, of de ingewortelde begeerte naar vryheid, of nog andere redenen, ons thans onbekend, konnen de Friezen tot den opftand gebragt hebben. Welke byzondere blyken zy van hunnen afval gegeven hebben, wordt ook niet verhaald. 't Zy dan dat zy, volgens de aloude gewoonte der Germanifche volken, over den Ryn trokken en in de Landen der Franken vielen; 't zy dat zy de zee en zeekusten door rooveryen onveilig maakten; 't zy dat zy de gewoonlyke fchattingen weigerden te betaalen; de Frankifche Hiftorieschryvers befchuldigen hen van verbreekinge der beloofde trouwe (k) en van wreede vyandelykheden tegen de Franken (l). Karel Martel hadt hier zo dra geene kennis van, of hy was op middelen bedagt, om de Friezen eens vooral te bedwingen. Hy beftoot hen, niet meer te lande, gelyk voor deezen gefchied was, maar te water aan te tasten. Zyne Vloot, behoorlyk bemand, voert hy uit de havens van Oostfrankryk, langs de Kusten van het tegenwoordig Holland, Oostwaards aan, naar het gedeelte van Friesland, welk beoosten de Zuiderzee lag, en thans nog Friesland

736.

(i) JOANN. A LEYDIS, *Libr. 1. Cap. 23.*(k) *Annal. Metenf. ad annum 736.*(l) FREDEGARII *Chron. III. Contin. Cap. CIX.*

land genoemd wordt. Deeze Landfreek wordt, toen, van een gefcheiden, door een groot binnenmeer, welk *Borndiep* genoemd wordt, en welks overblyffel nu nog den naam van *Boerdiep* draagt. In dit Meer, welk fomigen door den naam *Burdone* en *Burdine* fchynen te betekenen, ankerde de Vloot, tufchen twee Friefche Eilanden, die, by oude Schryvers, verfcheidenlyk benoemd worden; doch geene anderen fchynen geweest te zyn, dan de tegenwoordige twee deelen van Friesland, *Oostergo* en *Westergo* (3), die, voor het bedyken van den gemelden binnenboezem, t welk

(3) De Vervolger van FREDEGARIUS *Kronyk* noemt deeze Eilanden (*Chron. Cap. CIX.*) *Anistarchia* en *Westarchia*: de Jaarboeken van Mets (*ad annum 736.*) *Wistramchi* en *Wastrachia*. Doch drie oude Frankifche *Kronyken* fchynen den regten naam van één deezer Eilanden, want van het andere fpreken zy niet, best bewaard te hebben, noemende het zelve *Wistragon* en *Wistrigon*, dat is *Westergo*. Vide *Annal. Tilian. anterior.* ad Annum 733 apud DU CHESNE, Tom. II. p. 11. *Annal. Tilian.* ad Annum 733, apud eundem, Tom. II. p. 7. *Chron. breve S. Dionysii* ad Annum 734, apud eund. Tom. III. p. 127. De Heer BARBEYRAC befluit van de tegenwoordige tot de aloude gedaante van Friesland, als hy zegt, dat de *Vervolger van FREDEGARIUS Kronyk* niet van *Oostergo* en *Westergo* kan fpreken, om dat deeze twee deelen van Friesland thans geene Eilanden zyn. *Hift. des anciens Traitez* Part. II. Art. CCCII. Not. (2) p. 281. UBBO EMMIUS hadt het onderscheid, tufchen den ouden en tegenwoordigen Staat van *Oostergo* en *Westergo*, reeds aangewezen. *Rerum Freficar. Libr. I* p. 16. *Edit. Lugd. Bat.* 1616. De geleerde WESSELING heeft, onlangs, byna een geheel Hoofdstuk van zeker Werk befteed, om de gelegenheid deezer twee Eilanden aan te toonen. Hy verftaat 'er ook *Oostergo* en *Westergo* door; doch hy zegt, dat deeze deelen van Friesland *Eilanden* genoemd

te welk niet voor den jaare twaalfhonderdtweëntwintig geschiedde (*m*), met regt den naam van Eilanden draagen mogten. Karel Martel, zyn Leger hier, langs 't Meer op Westergo (*n*), in slagorde geschaard hebbende, viel zo fel op de Friezen aan, dat dezelve eerlang de volkomen' nederlaag kreegen. Poppo zelf, de Koning der Friezen, sneuvelde in den stryd. De Franken, de vluggende Friezen agterna jaagende, maakten 'er eene geweldige slagting onder. Zy gunden zig geene rust, voor dat zy 't Land alomme afgeloopen, de Tempels om verre gehaald en verbrand, de gewyde boschen uitgerooid, en de moedige Friezen genoodzaakt hadden, om zig, op nieuws, den Frankischen Ryke te onderwerpen. Toen eerst keerden zy, rykelyk met buit beladen, naar de Vloot, en met dezelve naar Oostfrankryk te rug (*o*).

Zy worden geslaagen, en Poppo sneuvelde.

Sommige hedendaagsche Schryvers willen, dat de Friezen, van deezen tyd af, door Heretogen, die de Frankische Vorsten aanstelden, geregeerd zyn geworden (*p*). Doch hiervan

is

(*m*) M. S. Chron. van Vriesland, by VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 324.

(*n*) Annal. Francor. Tilian. apud DU CHESNE, Tom. II. p. 72. 11.

(*o*) FREDEGARI Chronic. III. Contin. Cap. CIX. Annal. Metens. ad annum 736. Annal. Fuldens. ad annum 729.

(*p*) Le P. DANIEL Hist. de France, Tom. I. p. 479.

zyn, of om dat zy eene soort van halve Eilanden, of alleenlyk aan Zee gelegen' Landstreeken waren; en hy wyst aan, dat men het woord *Eilanden*, in beiderlei zin, plag te gebruiken. Vide PETRI WESSELINGH *Proëpabil.* Cap. XXXVIII.

is ons geen duidelyk blyk, in oude Schryvers, voorgekomen. Wy zullen in 't gevolg zien, dat onze Kronyken, in laater tyd, nog van Koningen der Friezen gewaagen, van welken niet blykt, dat zy, door de Frankische Vorsten, aangesteld zyn. Na verloop van eenige jaaren, hebben egter de Hertogen of Graaven, die, over deeze en gene deelen van Friesland, bewind gevoerd hebben, hun gezag van de Vorsten der Franken ontleend. Dit zal, hierna, klaar genoeg blyken.

XXI. Dood van Wil-
lebrord.
Zyn Uiterste wil
737.

Waarschynlyk is 't ondertusfchen, dat de nederlaag der Friezen, van welke wy spreken, de prediking der Evangelie-leere in Friesland niet weinig bevorderd heeft. Doch Willebrord hadt geene gelegenheid meer, om 'er lang in te arbeiden. Hy overleedt op den zesden van Slagtmaand des volgenden jaars, en werdt, in de Abtdyc van *Epternach*, by Trier, die hy, uit eene gifte van *Irmina*, Dogter van Dagobert den II, gestigt (*q*), en in welke hy zig veelyds opgehouden (*r*) hadt, begraven (*s*). In zynen Uitersten wil, die nog voor handen is, vindt men eene optelling der goederen, welken hem, door de vrygebooren Franken en eenige grooten onder dezelve, geschonken waren. Binnen Antwerpen, was hem eene Kerk met het gene 'er toe behoorde, benevens een derde van den tol en nog drie * hoeven of dorpen †, door zekeren *Rohing*,

* *Ville.*
† *Bac-*
walde,
Winn-
birchic-
ne, Fur-
galare.

(*q*) Diplom. vide *apud* E. MARTEN. & U. DURAND. *Veter. Monum. Tom. I. col. 9, 10, 12.*

(*r*) Diploma *PIPINI R. apud* MIRÆUM *Not. Eccles. Belgii Cap. VIII. p. m. 641.*

(*s*) *J. DE BEKA Chron. p. 10.*

hing, gefchonken (1). *Heribald*, een Geestelyke, hadt hem begiftigd met eene Kerk in 't Land *Marsum*, alwaar de Maas in Zee stort, en met zekere plek Lands, of *Moeras* daartoe behoorende (4). Van *Angilbald* was hy beschonken met de hoeve *Wadradoch* of *Waderlo* in 't Landschap *Taxandrie* aan de Rivier de *Dommel* (v). In 't zelfde Landschap, hadt hem *Ansald* begiftigd met zyn aandeel in de hoeve *Busloch* of *Haasloos*, en met nog eene hoeve

Dios-

(1) Vide *Cartas apud MUSEUM Cod. Donat. piar. Cap. VI. VII. p. 10, 11.*
 (v) *Carani Angilbaldi vide apud E. MARTENE & U. DURAND Veter. Monum. Tom. I. col. 14.*

(4) De woorden van den Uitersten wil, voor welchen wy zekere plek Lands of *Moeras* gesteld hebben, komen ons duister voor. Dus staat 'er: *tradidit - - Mariscum, unde Berbices nascuntur*; 't welk, naar sommiger Vertaaling, betekenen zou, *de Moeren, in de welken barbeelvisfen [of barmen] voortfokken*. Dat *Mariscus*, in het Latyn der Middel-eeuwe, een *Moeras* betekende, is bekend. Doch dat men immer voor een *Barbeel*, *Berbex* of *Berbix* gezeid hebbe, is my niet gebleeken. In 't *Glosarium* van DU CANGE, wordt 'er alleenlyk deeze plaats, uit den Uitersten wil van *Willebrord*, toe bygehaald. Gemeenlyk zeide men, in de Middel-eeuwe, *Berbices* voor *Vervices*, om *Schaapen* te betekenen. Ook werdt het woord *Mariscus* wel voor *Heide* gebruikt, immers voor eene plek, alwaar *Schaapen* geweid worden. DU CANGE haalt (Voce *BERCHARIA*) eene plaats aan, uit eenen ouden Brief, in welchen, het zo voorkomt: *Noverit, staat 'er, Universitas vestra nos concessisse - - BERCHARIAM nostram ducentarum ovium, scilicet medietatem de Osmundeseie, in terra & MARISCO*. Zo ik de duistere woorden van den Uitersten wil vertaalen moest, zou ik voor *nascuntur, pascuntur* leezen, en agten dat 'er gesproken werdt van eene *Heide* of *andere plek Lands, alwaar Schaapen* geweid worden.

Diosna of *Diefen* genoemd en op den stroom *Digena* gelegen (w). De Nonne *Berthinde* of *Bertilinde* hadt hem beschonken met haar gantsche aandeel in de hoeve *Bobanshot* of *Hoccascaute*, al mede in Taxandrie gelegen (x). Van *Henrik* hadt hy een gedeelte van de hoeve *Pieplo* gekreegen, en van *Engelbert* (y) deszelfs gantsche aandeel in de hoeve *Hinnefloten*, benevens de gantsche hoeve *Alphen*, in 't Landschap Taxandrie (5). *Thizbald* hadt hem zekere Kerk geschonken, gelegen in 't Dorp *Montnaheim* en *Araxide* genoemd. Van den doorlugtigen *Hede-*
mlj

(w) Cartas Aensbaldi vide *apud* E. MARTENE & U. DURAND, Veter. Monum. Tom. I. col. 18 & 19.

(x) Cartam Bertilendis vide *apud* E. MARTENE & U. DURAND Veter. Monum. Tom. I. col. 17.

(y) Cartas Aengelberti vide *apud* E. MARTENE & DURAND, Veter. Monum. Tom. I. col. 16 & 19.

(5) 't Blykt, uit de plaatsen, die hier in *Taxandrie* gesfeld worden, dat deeze Landstreek, onder anderen, een goed deel van de *Meyerye van 's Hertogenbosch* en van de *Baronye van Breda* beslaagen heeft; ook 't gene men thans de *Brabantsche Kempen* noemt. Een overblyffel des ouden naams vindt men hier nog, in het Dorp *Tesfenderlo*, by Diest aan de Demer. Niet lang, zo 't schynt, voor de komst van Willebrord hier te Lande, was het geloof in Taxandrie gepredikt, door Lambert, Bischof van Maastricht, die hier een groot getal van beelden en tempels vernield hadt. *Vita S. LAMBERTI Martyris* Cap. VI. in H. CANISI *Lectio*. Tom. II. P. I. p. 142. De voortgang van den Christelyken Godsdienst in deeze Landstreek schynt gelegenheid te hebben gegeven, dat Willebrord met veele hoeven en gehugten, hier gelegen, beschonken is geweest. De Heeren en Inwooners der plaatsen zullen, in grooten getale, het Evangelie omhelsd gehad hebben.

nus (z) was hy begiftigd met deszelfs aan-
deel in zekere hoeve*, in Turingasne.

De goederen, door Pipyn, door Plechtrude
zyne Gemaalin en door Karel zynen Zoon,
aan Willebrord gefchonken, worden wel in
den Uiterften wil niet duidelyk genoemd; doch
uit de Giftbrieven zelven (a) blykt, dat 'er
de goederen, in en om Utrecht, tot de Ko-
ningklyke Schatkist behoorende, en de aan-
gelaagen' goederen van Graaf Everard in de
Betuwe onder begreepen geweest zyn. Ook
leest men, in egte Gedenkschriften der elfde
Eeuwe (b), dat de Moederkerken *Vlaardin-*
gen, *Kerkwerve*, *Velzereburg* of *Velzen*, *Hei-*
legelo of *Heilo* en *Pethem* of *Petten*, door Ka-
rel, en deszelfs geloovige Voorouders, aan
Willebrord gefchonken geweest zyn.

* *Aimé*
Stadt fu-
pexFluvia
Wielbee

Alle deeze goederen, of de meesten wer-
den nu, by deezen Uiterften wil, aan de Abt-
dye van Epternach gemaakt (c). Wy maa-
ken 'er te liever een weinig omftandiger ge-
wag van, om dat deeze goederen, of allen
of voor een groot gedeelte, door Gerard,
Abt van Epternach, in den jaare elfhonderd-
zesenvyftig, wederom aan Dirk den VI, Graaf-
ve van Holland, by vermangeling, zyn afge-
ftaan geworden (d).

En gelyk uit deezen Uiterften wil af te nee-
men

(z) Cartam Hedem vide *apud* E. MARTENE & U. DURAND,
VETER. MONUM. Tom. I. col. 13 & 22.

(a) *Apud* HEDAM p. 28, 30. Vide & E. MARTENE & U.
DURAND, Tom. I. col. 15.

(b) Diploma Willh. Episcopi *apud* HEDAM, p. 132.

(c) Testament. S. Willibrordi *apud* MIRÆUM Codic. DONA-
tinar. Cap. VIII. p. 11

(d) BROLWERI ANNAL. Trevirens. Tom. II. p. 62.

men is, dat veele of de meeste goederen des Bisfchops aan zyn geliefd Klooster te Epternach, en niet aan de Utrechtsche Kerke weggeschonken zyn; zo ziet men 'er ook uit, dat dezelve grootendeels in Brabant, alwaar het Landschap Taxandrie gezogt moet worden, in Holland en in Gelderland, gelegen zyn geweest.

Veranderingen in Frankryk

741.

Karel Martel, de Groothofmeesterlyke waardigheid, meer dan zesentwintig jaaren, met roem, ten minste naar 't oordeel der Weereldlyken (6), bekleed hebbende, overleedt op den tweeëntwintigsten van Wynmaand des jaars zeventhonderd eenenveertig (e). Op zyn sterfbedde, verdeelde hy het Ryksbewind, ten overstaan der Frankische Grooten, onder zyne twee wettige Zoonen, *Karoloman* en *Pipyn*. Den eersten werdt het bestier over Oostfrankryk, Alemannie en Turingen opgedraagen. Pipyn kreeg het bewind over Westfrankryk, Burgondie en Provence. Deez' stelde, in de plaats van Theodorik den III, die in 't jaar zeventhonderd

(e) Annal. Metens. *ad annum* 741.

(6) De Geestelyken hebben allen zo gunstig niet van hem geoordeeld. Sommigen hebben hem eenen dwingeland genoemd, en verteld, dat men, eenigen tyd na zynen dood, zyn graf openende, eene groote Slang, in de plaats van zyn lighaam, vondt. Geen wonder dat men hem niet lyden mogt. Hy hadt niet alleen Bisdommen aan Leeken gegeven; maar ook veele Kerkelyke goederen aangetast en verscheiden? Kloosters verwoest. Zie *Historia Trevirensis* in Collect. L. D'ACHERY, Tom. II. p. 212. Edit. *in folio*, en JOU. IPERII *Chron. S. Bertini* Cap. VI. Part. I. in *Thef. Anecdotes*. E. MARTEN. & U. DURAND. Tom. III. col. 485.

derd zevenendertig overleeden was, en na wiens dood niemand den naam van Koning gevoerd hadt, CHILDERIK DEN III, die, zo men wil, van Koninglyke afkomst was, op den Westfrankischen Troon (*f*), terwyl hy zelf, met een volstrekt gezag, over Childeriks Ryks aandeel heerschte. Karoloman vondt zelfs niet eens goed, den Koninglyken titel aan iemand op te draagen: hy regeerde, op zynen eigen' naam, en noemde zig *Hertog en Prins der Franken.* (*g*).

In den aanvang zynere Regeeringe, gaf hy XXII. aan BONIFACIUS, Bischoep van Ments, Leevens- bevel, om eenen nieuwen Bischoep van Utrecht byzon- in te wyden (*h*), die, terstond daarop GRE- derheden GOOR, eenen Trierenaar van Vorstelyke af- van Boni- komst, met het Bisdom, voorzag (*i*). Dee- facius. ze Bonifacius, een Engelsch of Schotsch 742. Monnik, ook *Winfrid* genoemd, was, al in 't jaar zevenhonderd zeventien, herwaards overgekomen. Hy hadt zig, eerst, eenigen tyd, te Wyk te Duurstede opgehouden. Van daar was hy naar Utrecht terug gekeerd, en hadt Koning Radboud, die toen met Karel Martel in oorlog was, te vergeefs vermaand, om de Afgodery te laten vaaren. Na een verblyf van weinige dagen, was hy wederom naar zyn Vaderland vertrok-

(*f*) De Mariob. Domus Libell. apud DU CHESNE Tom. II. p. 2.

(*g*) Capit. Reg. Franc. Edit. Baluzii. Tom. I. col. 145. (col. 486. Edit. Georgisch.)

(*h*) Epist. BONIFACII XCVII. p. 132. Edit. Serar. & apud MIRÆUM Cod. Donat. piar. Cap. X. p. 13.

(*i*) OTHLONI Vita Bonif. Libr. I. Cap. 38. LUDGERI Vita Gregorii, Cap. III & IV.

trokken; doch eerlang, van daar, naar Rome gereisd (*k*), alwaar hem Paus Gregoor de II. in 't jaar zevenhonderd negentien (*l*), volle magt gegeven hadt, om het Evangelie onder de ongeloovigen in Germanie te prediken (*m*), schryvende te gelyk Brieven, niet alleen aan de Geestelykheid en geloovigen (*n*); maar aan het gantsche Volk der Turingers (*o*), als mede aan het Volk van het Landschap der oude Saxers (*p*), onder welken, men de Friezen moet agten begreepen te zyn (*q*); vervuld met vermaaning, aan de Christenen tot standvastigheid, aan de ongeloovigen tot omhelzinge der Evangelie-leere, aan allen, tot het aanneemen van Bonifacius, voor hunnen Herder en Leeraar. Bonifacius, van Rome, door Tirol en Beijeren, in Turingen, en na een kort verblyf, in Frankryk gekomen, hadt hier vernomen, dat Radboud overleeden en Utrecht wederom in de magt der Franken geraakt was. Men oordeelde, dat hy, by deezen dood, zo veel belang hadt, dat men hem, omtrent deezen tyd, Brieven toezondt, in welken, God gedankt werdt „ dat Hy Radboud, den Vyand „ der algemeene Kerke, als voor 's Bischops „ voeten, ter aarde geworpen hadt (*r*).” Ter-
stond

(*k*) WILLIBALDI VIEI S. BONIFACII *Cap. IV. & V. apud H. CASSIUM Tom. II. P. I. p. 236, 237.*

(*l*) Epist. GREGORII Papæ *inter Epist. Bonif. CXVIII. p. 164. & apud SIMOND. Concil. Gall. Tom. I. p. 511.*

(*m*) ANASTAS. *Biblioth. in Gregor. II. p. 36.*

(*n*) Epist. CXIX. *inter Epist. BONIF. p. 165.*

(*o*) Epist. CXX. *Ubi supra.*

(*p*) Epist. CXXI. *Ubi supra p. 166.*

(*q*) Vide ÜBBON. EMMII *Ref. Frisic. Libr. I. p. 11. & Epist. ZACH. inter BONIF. CXXXVIII. p. 201.*

(*r*) Epist. BUGGÆ Abbatisse. *inter Epist. BONIF. XXXV. p. 45.*

stond hierop, was ook de voorige yver, om het Evangelie onder de Friezen te prediken, wederom in hem opgekomen. Te schepe den Ryn afgezakt zynde, hadt hy te Utrecht voet aan Land gezet, en was beleefdelyk van Willebrord ontvangen, dien hy, drie jaaren, bygestaan hadt, in het draagen van den last der Bischoppelyke bedieninge; in het verdelgen van Afgods-tempels; in het stigten van Kerken en in het prediken der Evangelielecre (s). Vervolgens naar Rome ontbooden, was hy, op den dertigsten van Slagtmaand des jaars zevenhonderd drieëntwintig, tot Bisshop verheeven: en, met Brieven van voorfchryving, onder anderen aan Karel Martel (t), te rug gezonden zynde, was hy, door deezen, terstond in bescherming genomen (v), in 't jaar zevenhonderd zeventendertig, met het opengevallen Bisdom van Ments beschonken (w), en naderhand, door Paus Gregoor den III, tot de waardigheid van Aartsbisshop verheeven (x), zonder dat hem eger eenige byzondere Aartsbisshopelyke zetel toegevoegd werdt. Na 't overlyden van Willebrord, heeft hy het Utrechtsch Bisdom, in de hoedaanigheid, zo 't schynt, van Hulpbisshop*, bestierd (y), waarom hy door-
* Coadjutor gaans, *tor.*

(s) WILLIBALDI Vita S. BONIF. Cap. VI. p. 239.

(t) SIRMOND. Conc. Gall. Tom. I. p. 512.

(v) CAROLI Major. Dom. Epist. ad Episc. Duc. Com. & Vicar. inter Epist. BONIF. XXXII. p. 42. & apud DU CHESNE Tom. II. p. 661.

(w) Legenda S. BONIF. Cap. XVII.

(x) SIRMOND. Concil. Gall. Tom. I. p. 521.

(y) Epist. BONIF. XCVII. p. 132. & apud MIRÆUM Cod. Donat. piar. Cap. X. p. 13.

gaans, als tweede Bisfchop van Utrecht aangemerkt (z), en zelfs, in openbaare fchriften, met dien naam benoemd wordt (a). Hy gaf zig, fomtyds, den titel van *Univerfalis Ecclefiæ Legatus Germanicus & Servus Sedis Apostolicæ*: dat is, *Zendeling der Algemeene Kerke in Duitschland en Dienaar des Apostolifchen Stoels* (b).

Staat van den Christelyken Godsdienst, hier te Lande, ten zynen tyde.

Doch nademaal een aanzienlyke Bondel Brieven, van en aan Bonifacius en eenige anderen ten zynen tyde gefchreeven, ons vry wat lichts geeven, wegens den Staat van den Godsdienst deezer Landen en de Leer- en handelwyze van onzen Bisfchop, zal 't niet ondienftig zyn, van dit alles eenig omftandig verflag te doen. Bonifacius vondt, al op zyne eerfte aankomst, Christenen hier te Lande. Zy waren 'er, ten tyde van Willebrord, en hoe veel vroeger, is met geene zekerheid te zeggen. Doch hun getal was thans nog zeer gering, in vergelyking van dat der ongeloovigen. Zelfs nam het, op veele plaatfen, meer af dan toe, doordien de geloovigen geduuriglyk, tot de voorige Afgoderye, werden aangelokt. En weinigen waren ftandvastig genoeg, om deeze verzoeking te wederftaan (c). Veele vervielen tot het oude bygeloof, of paarden den Afgodendienst met de belydenis der waarheid. Hierin werden zy van hunne Priesters voorgegaan. Men zag deezen dan eens bezig met

(z) BEKA p. 14. HEDA p. 33.

(a) Apud HEDAM, p. 35, 36.

(b) Epist. BONIF. VI. p. 10. VIII. p. 11.

(c) Epist. GREG. inter Epist. BONIF. CXIX. p. 165

met doopen, naar de wyze der Christenen (*d*), dan met offeren van stieren en bokken aan Jupiter (*e*) en andere Heidensche Afgoden (*f*), en met eten van 't geene den Afgoden geofferd was: 't welk sommigen, door het maaken van een kruis, meenden te kunnen heiligen (*g*). Men vindt Christenen, die hunne slaaven den Heidenen verkogten, om opgeofferd te worden (*h*). De onbeschaafde menigte hadt, met het aanneemen van den Christelyken Godsdienst, de oude woestheid niet kunnen afleggen. Voor een overblyffel deezer woestheid houd ik, 't welk, by de Pauzen van deezen tyd, als eene affchuwelyke zonde, werdt aangemerkt, dat de Christenen deezer landen het vleesch van wilde, zo wel als van tamme paarden gretiglyk aten (*i*). Ook aten zy gaarne raauw spek; daar zy 't, volgens de Pauselyke Instellingen, of gekookt, of gerookt, immers niet, dan na 't Paaschfeest, raauw eten mogten (*k*). Onder deeze onbeschaafde nieuwbekeerden, waren de Priesters weinig in getal; en somtyds aan grove gebreken schuldig (*l*); zo dat Bonifacius, in eenen zyner Brieven (*m*), de bestraffingen der Israëlitische Priesteren, door de oude Profeten, op hen past. Elders ver-
klaart

(*d*) Epist. ZACH. inter Epist. BONIF. CXXXIV. p. 185.

(*e*) Epist. GREGOR. inter Epist. BONIF. CXXII. p. 168.

(*f*) Epist. ZACH. inter BONIFACI. CXL. p. 205.

(*g*) Epist. GREGOR. inter BONIF. CXXXVI. p. 173.

(*h*) Epist. GREGOR. inter BONIF. CXXII. p. 169.

(*i*) Epist. GREGOR. inter BONIF. CXXII. p. 168, Epist. ZACH. CXLII. p. 213.

(*k*) Epist. ZACH. inter BONIF. CXLII. p. 214.

(*l*) Epist. BONIF. LXXXV. p. 120.

(*m*) Epist. BONIF. CV. p. 146, 147.

klaart hy, dat sommige Diakenen, van vroeg af aan, in allerlei ontugt, gelcefd, en verscheiden' byzitten gehouden hadden; en des onaankezien tot de Priesterlyke, ja zelfs tot de Bischoppelyke waardigheid verheven waren (n). Ook vindt men 'er, onder de Bischoppen, die, schoon zy zig van Hoererye zuiver verklaarden, van Dronkenschap, van kwaadsprekendheid en andere gebreken niet konden vrygekeurd worden (o). Van minder belang was, schoon ook strydig met de Inzettingen der Kerke, dat zy ter jagt gingen (p). Sommigen, dat nog meer afgekeurd werdt, trokken ten stryde, en ontzagen zig niet, in openbaaren oorlog, het bloed der Heidenen, ja dat der Christenen zelve, te helpen vergieten (q). Welk gedrag van den Paus Zacharias zo zwaar gewoogen werdt, dat hy daaraan de overwinningen toeschreef, welken de Heidenen, van tyd tot tyd, op de Christenen behaalden. „Hoe zoudt gy,” schreef hy, in eenen algemeenen Brief, aan de Geestelyken en Weereldlyken onder 't Frankisch gebied, „de zege behaalen kunnen, daar de Priesters „het één uur het Heilige bedienen, en het „ander uur de Christenen, wien zy dit bedienen moesten, of de Heidenen, wien zy „Christus moesten prediken, met hunne eigen' schenzyke handen, ombrengen (r)?”
Ook

(n) Epist. BONIF. CXXXII. p. 182, 183.

(o) Epist. ead. p. 183.

(p) Epist. ead. p. 183.

(q) Epist. ead. p. 183. Epist. ZACH. inter BONIF. CXLII.

p. 213.

(r) Epist. ZACHAR. inter BONIF. CXXXVII. p. 198.

Ook floeg op het ongeregeld gedrag der Kerkelyken de vermaaning, die, omtrent deezen tyd, door *Lullus*, den Opvolger van Bonifacius in 't Bisdome van Ments, aan zekeren Abt *Gregorius* gedaan werdt. „Laat ons,” schreef hy, „de kostelyke kleederen, de vet gevoerde paarden, de sperwers, de valken met kromme klauwen, de scherphytende honden, het blinkend goud en zilver veragten. De zachte matrassen voegen ons niet. Wy behoorden ons onze hoofdkussens liever van mannen dan van gewyde maagden te laten toereiken. Vooral moeten wy de onvoorzigtige gemeenzaamheid met vreemde vrouwen myden: wy worden ligter door heidelyke dan door openbaare verzoeking verleid, wanneer wy niet wel op onze hoede zyn. Het gedruis van menigvuldige dienstboden moet, door stille onderhandelingen over Gods woord, verdreeven worden (s).” In het leeren en doopen, werden, door deeze Geestelyken, ook eenige ongeregelheden begaan. Men vondt 'er, die beweerden, dat men een Christen kon worden, zonder gedoopt te zyn (t). Verscheiden, die van Priesters, welken nog op Heidensche wyze durfden offeren, gedoopt waren, moesten wederom herdoopt worden (v). Bonifacius was zo kiesch op dit stuk, dat hy, in Beijeren zynde, menschen herdoopte, om dat zy, van eenen Priester, die

(s) Epist. LULLI inter BONIF. XLV. p. 63.

(t) Epist. ZACH. inter BONIF. CXL. p. 207.

(v) Epist. GREGOR. inter BONIF. CXXII. p. 163.

die zyne tong niet wel naar de latynsche taale buigen kon, *in nomine patria & filia & spiritus sancti*, in plaats van, *in nomine patris & filii & spiritus sancti*, gedoopt waren; hoewel 's Bisfchops gedrag, hierin, van den Paus werdt afgekeurd (w). In 't fluk der Leere, werden veelen niet regtzinnig geoordeeld. Van tyd tot tyd, kwamen 'er Geestelyken uit Britannie herwaards, die gehouden werden Heidenfche Leeringen en Plegrigheden voor te flaan (x). Ook vondt men Afrikaanfche Kerkyken, die of voor Manicheërs, of voor Donatisten gingen (y). Behalve deezen, waren 'er inboorlingen, die vreemde gevoelens dreeven. Ook waren 'er veele Priesters, die, naar 't oordeel der Roomfche Kerke, geene wettige zending hadden. Van sommigen wist men niet, of zy van Bisfchoppen geordend waren, of niet (z). Van anderen, was 't zeker genoeg, dat zy geene wettige ordening hadden, en deeze laaftten maakten den grootften hoop uit. Zy hadden 't oor van 't gemeen, en leefden buiten opzigt van eenigen Bisfchop. 't Volk, dat hun aanhing, kwam, niet in de openbaare Kerken; maar buiten, in eenzaamte plaatfen, of in boeren-wooningen, byeen. Men wil, dat deeze Leeraars de gewoonte niet hadden om den Doopelingen, fchoon derzelve jaaren zulks toelieten, eenige belydenis des Geloofs te leeren of af te vor-

(w) Epist. ZACH. *inter* BONIF. CXXXIV. p. 185. Vide & Epist. GREGOR. *inter* BONIF. CXXX. p. 179.

(x) Epist. GREGOR. *inter* BONIF. CXXXIX. p. 178.

(y) Epist. GREGOR. *inter* BONIF. CXXIV. p. 170.

(z) Epist. GREGOR. *inter* BONIF. CXXX. p. 179.

vorderen. Ook tekenden zy hen, voor den Doop, niet met het Kruis (a). Met één woord, het gedrag en de leer der meeste Priesteren hier te Lande, die geene Bischof-pelyke, veel min eene Pauselyke zending hadden, moet Kerkelyken, die, gelyk Bonifacius, hun gezag van den Roomschen stoel ontleenden, in veele opzigten, gestooten hebben.

Onze Bischof klaagt ook, in verscheiden ^{Kette-}zyner Brieven, bitterlyk, over de smert, die ^{ryen van} hem, door de valsche broeders, werdt aange- ^{Adelbert}daan, en hem dieper trof, dan de moeite, ^{en Kle-}welke hy met de ongelooovigen hadt (b). De ^{mens.}zwaarwigtigheid van den arbeid, dien hy op zig hadt genomen, drukte hem ook zo zeer, dat hy, dikwils, den raad en voorbede zyner Broederen en Zusteren oordeelde noodig te hebben, en by herhaalinge verzogt (c). Meermaalen vervoegde hy zig ook aan de hooge Overheden, om onderstand te verwerven. Men heeft, onder anderen, eenen Brief van hem, gerigt aan *Gripo*, Zoon van Karel Martel, behelzende één verzoek, om de Geestelyken in Turingen, tegen het geweld der Heidenen, te beschermen (d). In eenen anderen Brief, verklaart hy „dat hy, zonder hulp van den Vorst „der Franken, [Karel Martel], noch de Hei- „densche plegtigheden affchaffen, noch de „Gees-

(a) Epist. ZACHAR. inter BONIF. CXL. v. 206.

(b) Epist. BONIF. XIII. p. 17. XVI. p. 19. &c.

(c) Epist. BONIF. XI. p. 15. XIII. p. 17. XXIII. p. 36. XXIV. v. 37. &c.

(d) Epist. BONIF. XXVI. p. 39.

„Geestelykheid beschermen, noch het volk „regeeren kon” (e). Ook vindt men getuigd, dat ’er, omtrent den jaare zevenhonderdenveertig, door toedoen van Bonifacius niet alleen, maar ook van Karel, Vorst der Franken, honderdduizenden tot het Geloof gebragt waren (f). De Bischoppen van Rome hielpen hem inzonderheid, in het dempen der Ketteryen en het veroordeelen der doolenden. In ’t jaar zevenhonderd vyfenveertig, hadt hy, na ’t houden eener Kerkelyke Vergadering, twee Kettters, *Adelbert* en *Klemens*, van hun Priester-amp afgezet, en door bevel der Frankische Vorsten, Karoloman en Pipyn, in de gevangenis doen werpen (g). Adelbert was een * Frank, Klemens een Schot van geboorte. Adelbert beweerde, dat men den Apostelen en Martelaaren geene Kerken behoorde toe te wyden. Hy regtte ondertusfchen Kruisjes en Bedhuisjes op, langs de beeken, en in de velden, en waar hy ’t maar goedvondt, en hieldt hier, in plaats van in de gewoone Vergaderplaatsen, Godsdienstige Byeenkomsten. Hy gedoogde niet, dat iemand zyne zonden voor hem beleedt. Zelfs vindt men getuigd, dat hy zou voorgegeven hebben, elks zonden te kennen, die hy, zonder datze beleeden werden, zou hebben durven vergeeven. Ook zegt men, dat hy zig den naam van *Apostel* gaf. Wat Klemens aangaat; men beschuldigde hem van kleinagting voor de Kerkregels. Ook durfde hy de gevoe-

lens

**Gallus.*

(e) Epist. BONIF. III. p. 6.

(f) Epist. GREGOR. inter BONIF. CXXX. p. 178.

(g) Synod. Romana, inter Epist. BONIF. p. 186, 187.

lens van Hieronimus, Augustinus en Gregorius wederleggen. Vreemde stellingen hadt hy, zegt men, over de Goddelyke Voorschikking. Hy dreef, dat Christus, ter Helle neder gedaald zynde, beide ongeloofigen en geloovigen verlost hadt; behalven andere leeringen, welken men hielt met het algemeen Geloove te sryden. Deeze luiden stonden diep in de gunst des gemeenen volks: inzonderheid Adelbert. Zo dra was hy niet gevar, of de gemeente riep, dat men haar eenen Apostel, eenen voorstander, eenen voorbidder, eenen wonderwerker ontrukkt hadt. Bonifacius zocht zyn bedryf, derhalve, door 's Pausen gezag, te billyken (*h*). Ook beriep Paus Zacharias eene Vergadering van Bisschoppen en andere Geestelyken te Rome, in welke Adelbert en Klemens veroordeeld werden. Vooraf hadt men een geschrift gelezen, vervattende het Leeven en de stellingen van Adelbert, door hem of iemand der zynen opgesteld. Jammer is 't, dat men ons van het zelve niet meer dan het begin bewaard heeft: hadt men 't geheel, men zou van 's mans gevoelens beter kunnen oordeelen. Ook was 'er een Gebed van hem overwoogen, in welk, bovenal werdt afgekeurd, dat hy de Engelen, met naamen, die, zo men dagt, eer den boozen geesten eigen waren, hadt aangeropen. De meesten oordeelden, dat deeze schriften verbrand behoorden te worden. Doch de Paus wederhieldt zulks, beweerende, dat menze, ter beschaaminge der Ketteren, bewaaren

(*h*) Epist. BONIF. CXXXV. p. 187-189.

ren moest (*i*). Ondertuschen was de zaak van Adelbert en Klemens hiermede nog niet afgedaan. Eenige maanden laater, schreef Paus Zacharias eenen Brief aan Bonifacius, waarby hy hem verzoekt, de zaak der (7) afgezette Bischoppen op nieuws ter overweeging van eene Kerkelyke Vergadering te brengen; en zo zy hier na, schryft hy, nog hardnekkiglyk hunne onschuld blyven beweeran, moetenze, verzeld van twee of drie bekwaame Priesters, naar Rome gezonden worden (*k*). Hoe 't met deeze zaak afgeloopen, en wat 'er van Adelbert en Klemens eindelyk geworden zy, is my niet gebleeken. Alleenlyk vind ik nog, dat Pipyn, in eene Byeenkomst, te Soissons, omtrent deezen tyd, gehouden, bevel heeft gegeven, dat de Kruisjes, die Adelbert, hier en daar, opgeregt hadt, verbrand zouden worden (*l*).

Kerkvergaderingen ten tyde van Bonifacius.

Ondertuschen ziet men, uit dit staaltje, op welk eene wyze, Bonifacius tegen de doolenden yverde. Voorts was hy even vlytig bezig, om de Gemeente in orde te houden. Van tyd tot tyd, hielt hy Kerkelyke Vergaderingen, in welken verscheiden' vaststellingen, de Kerkentugt betreffende, gemaakt werden. Onder anderen, beschreef

Karo-

(*i*) Synodus Romana, *ubi supra*. p. 190-195. Epist. ZACH. *inter* Epist. BONIF. CXXXVIII. p. 201. Epist. GEMMULI, *inter* BONIF. CXLVIII. p. 228.

(*k*) Epist. ZACH. *inter* BONIF. CXXXIX. p. 203.

(*l*) Capitul. Pipini Princ. col. 503. Edit. Georgisch. [col. 158. Tom. 1. Edit. Baluzii.]

(7) *Ex-Episcopi* schryft de Paus. Bonifacius hadt hen slegts *Priesters* genoemd.

Karoloman eene Kerkelyke Byeenkomst, tegen den eenentwintigsten van Grasmaand des jaars zevenhonderd tweeënveertig, de eerste, die men, in den tyd van tagtig jaaren, in Frankryk gehouden hadt (*m*), op welke verscheenen BONIFACIUS, Aartsbisfchop van Ments, *Burchard*, Bisfchop van Wurtsberg, *Regenfrid*, Bisfchop van Keulen, *Wintanus*, Bisfchop van Buriberg, *Willibald*, Bisfchop van Egftad, *Debban*, misfchien *Eoban*, Hulpbisfchop van Utrecht (*n*), en *Eddan*, Bisfchop van Straatsburg, nevens derzelve Priesters. In deeze Byeenkomst, werdt beflooten, dat men, jaarlyks, eene diergelyke houden zou. Voorts werdt den Geestelyken verboden te jaagen en den kryg te volgen. Den Bisfchoppen werdt bevolen, met behulp der † Graa- † *Gravies.*
 ven, die Verdedigers der Kerke waren, de Heidensche gebruiken van onder de Christenen te weeren: vooral de offerhanden, die, naast de Kerken, op Heidensche wyze, aan de Heilige Martelaars en Belyders gedaan werden: ook de heillooze vuuren, (8) *Nood-
 vuur*

(*m*) Epist. BONIFACII CXXXII. p. 152.

(*n*) Vide WILLIBALDI VITAM BONIF. Cap. X.

(8) Welk dit vuur geweest, en waarom het *Nedfyr*, dat is *Noodvuur*, genoemd zy, is bezwaaryk te zeggen. In sommige deelen van Duitschland, zyn de Landluiden gewoon, op S. Jans dag, een' staak uit de hegge met touw te bewoelen, en zo lang heen en weer te trekken, tot hy vuur vat; welk zy met stoppels en ander ligt hout zorgvuldiglyk voeden. De asch, die'er van komt, spreidenze over den moestuin, waanende hier door de Rups te komen verdryven. Sommigen willen, dat het *Noodvuur* van gelyken aart als dit geweest zy. Dat het, ten minsten, door *wryving van het hout*, veroorzaakt werdt, blykt uit eene Lyst der Heidensche
 by-

vuur genoemd. Nog werdt de boete geregeld voor Priesters, Monniken en Nonnen, die tot Hoerery vervielen. Ook werdt den Priesteren en Diakenen gelast, geene * korte rokken, gelyk de Leeken, maar lange overrokken te dragen (o). Meer andere wetten werden hier gemaakt; doch zy werden kwalik onderhouden. Immers Bonifacius klaagt, in eenen zyner brieven, dat hy goede verwagting van deeze Kerkvergadering gehad hadt; doch dat 'er weinige of geene vrugt van gekomen was (p). In eene volgende Kerkvergaderinge, te *Lisine* (q), op den eersten van Lentemaand, zo sommigen agten in 't jaar zevenhonderd drieënveertig, doch veelligt eenige jaaren laater gehouden, werden de vaststellingen der voorgige bevestigd, en eenige nieuwe wetten gemaakt (q). In eene Kerkvergadering, die, zo 't schynt, nog voor deeze gehouden werdt, deedt men belydenis van het algemeen Geloof, en van de eenigheid met en onderwerping aan de Roomfche Kerke

(o) Fragment. Concilii sub Carolom inter Epist. BONIF. p. 110.

(p) Epist. BONIFAC. CV. p. 145.

(q) *Ubi supra*. p. 212.

bygeloovigheden, die, in de Kerkvergadering, van welke wy spreken, veroordeeld zyn, in welke Lyst, dit Vuur *Ignis fricatus de Ligno* genoemd werdt. *Indic. Superst. Pagan.* Num. XV. inter *Capitul. Reg. Franc.* col. 492. *Edit. Georgisch.* Veelligt heeft het den naam van *Noodvuur* gekreegen, om dat het, door *nood*, dwang of geweld, veroorzaakt werdt. Vide DU CANGE *Glossarium Voce NEDRI.*

(q) *Lisine* heeft, volgens het gevoelen van AUBERTUS MIRÆUS, gelegen by het Laubienzer Klooster, omtrent drie mylen van Binch in Henegouwen. Vide N. SERRARIJ *Not. ad Epist. BONIFACII* p. 322.

en den Stedehouder van Petrus. Ook besloot men dat de Aartsbisdommen voortaan het *Pallium* of Aartsbisdompelyk Schouderkleed van den Paus zouden moeten verkrygen. Voorheen warenze, zo 't schynt, enkelyk door 't gezag der Frankische Vorsten aangesteld geweest. Men maakte verscheiden' andere vaststellingen in deeze Vergadering, overeenkomstig met die, welken reeds te vooren gemaakt waren (r).

Wy hebben nu omstandig genoeg aange- Bonifacius wy-
ze van
bekeerin-
ge der
ongeloo-
vigen. weezen, hoe Bonifacius, in 't zuiveren en verbeteren der Kerke, te werk ging. Van zyne handelwyze, in 't bekeeren der Heidenen, hier te Lande, vinden wy minder bescheids. Alleenlyk is 'er nog een Brief voor handen, door *Daniel*, Bisshop van *Venta* of Winchester, aan onzen Geloofsprediker geschreeven, behelzende eenige onderregtingen, omtrent de wyze, op welke hy de Heidenen tot het Geloof overhaalen moest. Waarschynlyk is het, dat Bonifacius zig van deeze onderregtingen bediend heeft; also, uit eenen zyner Brieven, aan Bisshop Daniel gerigt, af te neemen is, dat hy veel agting voor deszelfs raad hadt (s). Uit Daniels brief, blykt ten minste, welke begrippen men zig, ten deezen tyde, van het prediken onder de Heidenen vormde. Bonifacius moest, zyns oordeels, „juist zyn werk „niet maaken, om den ongeloovigen, de „ongegrondeheid der geslagtrekening hunner „valsche Goden aan te toonen. Hy moest „hun

(r) Epist. BONIF. CV. p. 144.

(s) Epist. BONIFAC. III. p. 5.

„ hun toegeeven, dat zy egt zyn kon; doch
 „ daaruit dan afleiden, dat deeze Goden een
 „ begin gehad hadden. Voorts moest hy
 „ hun vraagen, of zy meenden, dat de we-
 „ reld een begin gehad hadt, of niet? Zei-
 „ denze ja; dan moest hy onderzoeken, wie
 „ dezelve geschaapen hadt? en aantoonen,
 „ dat niet een' van hunne in der tyd gewor-
 „ den' Goden, met grond, voor den Schep-
 „ per der weereld kon gehouden worden.
 „ Hy moest hen nog in verlegenheid trag-
 „ ten te brengen, door het doen van verschei-
 „ den' vraagen, als, wie de weereld bestier-
 „ de, eer 'er hunne Goden waren? wie den
 „ eersten hunner Goden of Godinnen hadt
 „ voortgebracht? of 'er nog Goden voort-
 „ gebracht werden? en zo neen, waarom
 „ niet? zo ja; of dan 't getal der Goden niet
 „ reeds oneindig geworden ware? wie de
 „ magtigste onder alle deeze Goden ware?
 „ en zo dit onzeker geoordeelt wierdt; hoe
 „ veel gevaar men dan niet liep, om, door
 „ 't eeren van den minderen, den meerde-
 „ ren te hoonen? of zy hunne Goden dienden,
 „ om hier, of om hiernamaals gelukkig te
 „ worden? zo 't eerste, waarin toch de Hei-
 „ denen gelukkiger waren dan de Christenen?
 „ Wat voordeel zy toch den Goden, door
 „ hunne Offerhanden, toebagten, die alles
 „ onder hun gebied hadden? En beheerschen
 „ de Goden alles; waarom lieten zy de
 „ Heidenen dan door de Christenen overwel-
 „ digen? Behoefden zy Goden; waarom ver-
 „ kooren zy 'er geene magtiger? Behoefden zy
 „ 'er geen; waarom offerden zy dan? Zulke
 „ en

„ en veele diergelyke vraagen moest hy hun
 „ doen, niet op eene verwytende en tergen-
 „ de, maar op eene vriendelyke en zagzin-
 „ nige wyze; somtyds de Christelyke Leer te-
 „ gen hunne bygeloovigheden overstellende,
 „ op dat zy eer beschaamd dan verbitterd mog-
 „ ten worden. Wyders moest onze Geloofs-
 „ prediker hierop aandringen, hoe toch de
 „ Goden konden geoordeeld worden, de
 „ regtvaardigen, in dit leeven, te beloonen,
 „ en de onregtvaardigen te straffen; daar zy
 „ de Christenen, die hunne beelden alomme
 „ om verre wierpen, en de gantsche weereld
 „ van hunnen dienst afkeerig maakten, onge-
 „ straft lieten? Waar 't voorts by toekwame,
 „ dat de Christenen vrugtbaare Landen, Wyn
 „ en Olie in overvloed voortbrengende, be-
 „ zaten, terwyl de Heidenen, daarentegen,
 „ in eenen kouden en dorren hoek des Aard-
 „ bodems, geplaatst waren? Hy moest hun ook
 „ voorhouden, dat de Christenen de gantsche
 „ weereld regeerden, daar de Heidenen ge-
 „ ring van getal en magt waren, en dat dee-
 „ ze groote verandering te wege was gebragt,
 „ sedert de komst van Christus, voor wiens
 „ tyd, de Heidenen groot gebied in handen
 „ gehad hadden (t).”

Ziet daar de redenen, welken Bonifacius
 zal gebruikt hebben, om de Heidenen dee-
 zer Landen tot het geloof te beweegen. Van
 derzelver gegrondheid of ongegrondheid, bly-
 ve het oordeel den opmerkenden Leezer aan-
 bevolen. De Saxers en Friezen lieten zig
 ligter door hem overhaalen, om dat hy, ge-
 lyk

(t) Epist. DANIELIS *inter* BONIF. LXVII. p. 79, 80.

lyk zy zelve gewoon waren te zeggen (v), met hun *van eenen bloede* herkomstig was (w). Menigvuldige Medearbeiders hadt Bonifacius in het werk der Bekeeringe, die hy overal heenen zondt, en die, behalve dat zy dikwils lyfsgevaar liepen, ook fomtyds gebrek aan 't noodige hadden. „Myne Priesters, schryft onze Bisshop, in zekeren Brief aan den Priester *Fulred*, „die zig dicht aan de Heidensche „grenzen onthouden, hebben nog ter naauwer nood brood om te eten; doch het „ontbreekt hun aan kleederen (x).” Deeze behoefte werdt ondertuschen, dikwils, van buitens Lands vervuld. Bonifacius ontving, van tyd tot tyd, inzonderheid uit de Engelsche Kloosters, kleederen, dekens en andere noodwendigheden (y). Somtyds zondt men hem, onder anderen heel van Rome, een weinig Peper, Kancel en andere speceryen (z), die, in deezen tyd, zeer dierbaar waren. Zyne inkomsten zullen, vermoedelyk, in 't eerst niet groot geweest zyn. Zy werden in vier deelen verdeeld; waarvan hy één voor zig zelf behieldt, één aan zyne Geestelykheid, en één aan armen en Pelgrims uitdeelde: het vierde bewaarde hy, tot het bouwen en onderhouden van Kerken (a).

Doch onze Bisshop hadt inzonderheid de Heilige Schriften en andere boeken noodig, om

(v) Epist. BONIF. VI. p. 10.

(w) Zie hier voor III. Boek, bl. 291. en IV Boek, bl. 381.

(x) Epist. BONIF. XCII. p. 128.

(y) Epist. BONIF. XXXVIII. p. 40. Epist. CINEARDI inter BONIF. LXXXVI. p. 121.

(z) Epistola GEMMULI inter BONIF. CXLVIII & CXLIX. p. 229. & 230.

(a) Epist. GREGOR. inter BONIFACII CXXIV. p. 172.

om zig van zyn ampt behoorlyk te kwyten. Doorgaans schreef hy hierom aan de Kloosters in Engeland. Ook verzogt hy den bovengemelden Bischoep Daniel, om zeker Boek, vervattende zes Profeeten, in klaare en volkomen' Letters geschreeven, en door zynen overleeden Meester, den Abt *Winbert*, nagelaaten; also hy, door ouderdom reeds merkelyk zwakker van gezigt, de kleine en ineengetrokken' Letters niet langer onderscheiden kon (*b*). De Abdis *Edburg* badt hy, t'eenigen tyde, voort te gaan, om, gelyk zy reeds begonnen hadt, de Brieven van Paulus voor hem uit te schryven, en met gouden Letters te versieren (*c*). Hy bezat ook Verhandelingen over den Brief aan de Romeinen en den eersten aan de Korinthers; doch zou 'er gaarne uitleggingen over de andere Brieven by gehad hebben (*d*). Voorts waren de Brieven van Paus Gregorius den grooten (*e*) en de Werkjes van Beda by hem hoog geagt; van welke laatsten hy zo veelen verzamelde, als hy magtig worden kon (*f*). Veel moeite hadt hy ondertuschen, om de noodige schriften te bekomen. De Drukkonst was nog niet gevonden. Met het uitschryven verliep veel tyds. Soms tyds klaagden de Kloosterlingen over de felle winterkoude (*g*), somtyds over de jigt, die hun het

(*b*) Epist. BONIF. III. p. 7.

(*c*) Epist. BONIF. XXVIII. p. 40.

(*d*) Epist. BONIF. XXII. p. 36.

(*e*) Epist. BONIF. CXLIX. p. 235.

(*f*) Epist. BONIF. VIII. p. 12. IX. p. 13. CXL. p. 231.

(*g*) Epist. GUDBERT. inter. BONIF. LXXXIX. p. 124.

het fchryven belette (h). Somtyds ontbrak het hun aan goed Pergament (i). Veeltyds vondt men geene boeken dan die flegte gefchreeven, en dus bezwaarlyk te leezen waren (k); zo dat 'er veel tyds en arbeids vereischt werdt, om tot eenige kennis van belang te geraaken. Bonifacius egter, met de bekwaamheid die hy hadt, en die van veelen hoog geroemd werdt (l), arbeidde vlytiglyk aan de bekeering der ongeloofigen en den opbouw der Gemeente. De fchets, welke wy van zyn gedrag, uit de egtfte flukken, die tot ons gekomen zyn, hebben gegeven, zal den Leezer hebben doen zien, welk een man hy geweest zy. Zy heeft ons de weereldlyke zaaken, voor eene poos, uit het oog doen verliezen. Wy hervatten den draad van ons verhaal.

XXIII. In of omtrent den jaare zevenhonderd twee-
 Karolo- enveertig, stonden de Saxers, onder DIDERIK
 man slaat of DIRK, wederom tegen de Franken op. Ka-
 de Saxers roloman maakte zig wel haast van ééne hunner
 en Frie- Vestingen meester, en noodzaakte hen, op
 zen. nieuws, tot onderwerping; doch zy hervatte-
 den den opstand andermaal, in 't volgende jaar,
 743. zig verbonden hebbende met R A D B O U D (m),
 die, in sommige Kronyken, genoemd wordt *Heer
 van Nederfriesland*, en Broeder van G O N D E -
 B A L D ,

(h) Epist. GEMMULI inter BONIF. CXLIX. p. 250.

(i) Epist. JATTO inter BONIF. CXIV. p. 158.

(k) Epist. COENÆ inter BONIF. XCIX. p. 135.

(l) Epist. THEOPHYLAC. inter BONIF. CXLVII. p. 227.

(m) Chron. breve Senon. ad annum 743. Epist. ZACH. inter BONIF. CXXXVIII. p. 201.

BALD, die, na zynen Vader, ALDGILLUS, Broeder van Poppo, over gantsch Friesland 't gebied voerde (n). Karoloman, zig te zwak bevindende, om den Friezen en Saxers beide het hoofd te bieden, vereenigt zyne magt met die van zynen Broeder Pipyn. De Broeders vallen te gelyk in 't Land der Saxers, 't welk wyd en zyd verwoest werdt. De Saxifche Hertog Dirk werdt gevangen genomen (o), of, volgens anderen (p), als gyzelaar in verzeke- ringe gesteld; doch naderhand, op zyn woord, ontslaagen. De magt der verbonden' volken werdt dermaate geknakt, dat zy zig wederom tot onderwerping aan 't Frankisch gebied gedwongen zagen (q). Of 'er, ten deezen tyde, ook een verdrag met de Friezen getroffen werdt, blykt niet klaar. 't Is egter vry waar- schynlyk; also men de Friezen, den Franken, haast, in eenen nieuwen kryg tegen de Saxers, zal zien byspringen.

De geduurige overwinningen van Karolo- man, wel verre van hem met sterker heersch- zucht te vervullen, scheenen hem wars van de weereld te maaken: hoewel sommigen vermoeden (r), dat zyn Broeder en de Paus, door list of dwang, weêrzin in de Re- geering in hem verwekten. Immers hy be- floot,

(n) Chron. Dominor. de Egmond Cap. IV. apud VAN LOON Aloude Holl. Hist. I. Deel, bl. 338.

(o) Annal. Franc. Tiliac. ad annum 744.

(p) REGINON. Chron. Libr. II. ad annum 743.

(q) Annal. Franc. Aitron. ad annum 744. Annal. Fuld. ad annum 745.

(r) Vide Not. J. H. SCHMINCK ad EGINHART. de Vita Ca- rol. Magni Cap. II. p. 22.

746.

floot, vrywillig of zyns ondanks, het Ryksbe-
wind zynen Broeder Pipyn alleen in handen te
laaten, trok, op het einde des jaars zevenhon-
derd zesenvveertig, naar Rome, en begaf zig
eerlang in het Benedictyner Klooster van den
Berg Kasfin, alwaar hy, zig vooraf den kruin
te Rome hebbende laten scheeren, Monnik
werdt (s).

Pipyn
overwint
de Saxers,
met hulp
der Frie-
zen.

Terstond hierna, werdt Pipyn al wederom
genoodzaakt, om eenen opstand onder de Sa-
xers, door de wapenen, te dempen. 't Schynt,
dat zy in Frankryk gevallen waren, en een
groot getal van Christelyke Kerken verwoest
hadden. Immers ik weet op niemant beter
dan op de Saxers te pasfen, 't gene Bonifa-
cius, in éenen zynen Brieven, aan Paus Ste-
ven den III, niet lang na deezen tyd, ge-
schreeven, van de Heidenen zegt: „ dat
„ zy, naamlyk, onlangs, in zyn Bisdom,
„ meer dan dertig Kerken verwoest en ver-
„ brand hadden (t).” Pipyn slaagde te be-
ter, in zyne onderneeming tegen de Saxers,
doordien hy nu van de Friezen werdt byge-
flaan. Zyn Leger vereenigde zig met de
gewapende manschap, welke de Friefche Ko-
ningen, ten zynen behoefte, op de been
gebragt hadden. De Saxers werden groo-
tendeels verflaagen of gevangen genomen.
Hun Land te vuur en te zwaard verwoest.
Eerlang onderwierpen zy zig, en beloofden
de fchatting, welke zy, eertyds, Klotaris
den

(s) Annal. Bertinian. ad annum 746. Epitom. Chronic. Caslin.
apud MURATOR. Rer. Ital. Script. Tom. II. p. 358.
(t) Epist. BONIFACII XCI. p. 126.

den I. toegezeid hadden, voortaan, volkomenlyk te zullen opbrengen. Veele Saxers, zig buiten staat vindende om de magt der Franken te wederstaan, ontweeken de dood of slaaverny, door belydenis van den Christelyken Godsdienst te doen, en zig te laten doopen (y).

PIPYN, nu het gantsche Staatsbewind des magtigen Frankischen Ryks in zyne handen gesteld ziende, besloot, met het gezag, ook den naam van Koning aan te neemen, en Childerik den III, die tot nog toe alleenlyk dien naam gevoerd hadt, ook van denzelven te berooven. Ondertuschen moest aan dit werk een glimp gegeven worden. Behalve de toestemming der Frankische Grooten, ten deezzen einde, te Soissons bycengeropen, hadt men de Pauselyke goedkeuring noodig. Men zondt dan *Burchard*, Bisshop van Wurtsberg, en den Kapellaan *Fulrad* naar Rome. Paus Zacharias, die Pipyns hulp tegen de Longobarden in Italie behoefde, gaf ligtelyk zyne toestemming tot deszelfs verheffing (w), verklaarende dat men hem, die de Koningklyke magt reeds bezat, ook den Koningklyken naam niet behoorde te weigeren (x). Ook werdt hy eerlang, na dat Childerik van den troon gestooten en in een Klooster gesteken was, te Soissons, door den

XXIV.
Pipyn,
tot Koning van Frankryk verheeven, wordt door Bonifacius gezalft.
751.

(y) FREDEGARII CHRONIC. III. Cont. Cap. CX. seu Collect. Historic. ex THEOMACHO, Libr. VI Cap. I. apud H. CANIS. Tom. II. P. I. p. 229.

(w) ANNAI. BERTINIAN. ad annum 749. EGINHART. ANNAI. ad annum 749.

(x) ANNAI. LOISEL. ad annum. 749.

den bovengemelden Bonifacius, Aartsbischof van Ments, tot Koning van Frankryk gezalfd (y).

Men vindt aangetekend, dat Bonifacius diep in Pipyns gunst stondt, om dat hy één van de eerften geweest was, die hem hadden bygeftaan, in 't afzetten van Childerik, en in 't beklimmen van den Frankifchen Troon (z). De Heiligen van deezen tyd maakten geene zwaarigheid, om zig met de neteligfte Staatszaaken te bemoeijen (1).

Omtrent deezen tyd, of wat vroeger, riedt Bonifacius Pipyn, sommigen Bischoppen de helft of een derde hunner goederen af te nemen, onder belofte van alles, in vervolg van tyd, te zullen wedergeeven. 't Schynt dat Pipyn, om zig, in zyne nieuwe mogendheid,

(y) Annal. Fuldenfes, ad annum 751.

(z) Hamelense Chronicon, in Coll. G. LEIBNITZII Tom. II. p. 508.

(1) Onder de Brieven van Bonifacius, vindmen 'er eenen aan Paus Zacharias, in welken men leest, dat de Brenger des Briefs met eenige geheimen belast was, die hy den Paus alleen openbaaren moest. BONIF. *Epist.* CXLI. p. 210. Sommigen vermoeden, niet zonder grond, dat deeze geheimen de verheffing van Pipyn, tot Koning der Franken, betroffen. Voiez *Pere DANIEL Histoire de France* Tom. I. p. 362. De brief is, omtrent deezen tyd, gefchreeven. Ook was Burchard, die naderhand aan den Paus gezonden werdt, door Bonifacius, tot Bischof van Wurtsberg, aangefield. BONIF. *Epist.* CXXXII. p. 182. Conf. ZACH. *Epist.* inter BONIF. CXXXIII. p. 185. De Kapellaan Fulrad, Burchards reisgenoot, was insgelyks een goed vriend van Bonifacius. BONIF. *Epist.* XCII. p. 127. Zo dat het van alle kanten bevestigd wordt, dat onze Bischof sterk in deeze zaak gewerkt heeft.

heid, te bevestigen, en zyn Ryksgebied wyder uit te breiden, meer schatten behoefde, dan hy hadt kunnen byeenzamelen. Immers Bonifacius raad werdt gevolgd (2): de Bisschoppen moesten een goed deel hunner goederen

(2) Het *Jaarboek der Abtdye van S. Bertin*, te S. Omer in Artois, verhaalt dit op het jaar 750. Doch 't is niet onwaarschynlyk, dat de raad van Bonifacius oorzak geweest is van zekere vaststelling, in de Kerkelyke Vergadering te Liffine; van welke wy boven [Bl. 396.] gesproken hebben, en die men meent, dat, al in 't jaar 743, gehouden is. 't Schynt ons ondertuschen toe, dat zy laater, en in of na 't jaar 746, is gehouden, om dat Karoloman, voor dien tyd, nog in regeeringe was, en 'er in de Handelingen dezer Vergadering, maar van éenen Vorst der Franken gewaagd wordt, door wien, volgens het *Jaarboek van St. Bertin*, Pipyn gemeend wordt. De vaststelling zelve was in deeze woorden begrepen. „ Ter oorzaake van het gevaar des oorlogs en der Heidensche vervolgingen, hebben wy, met raad der Dienaaren Gods en des Christen-volks, vastgesteld, een gedeelte van het Kerkelyk geld, voor zekeren tyd, by wyze van bede of schatting, onder Gods toelaating, tot onderhouding onzes Legers, na ons te neemen: met belofte, van jaarlyks, een stuiver of twaalf penningen van elke *Casfata* of Wooning, aan de Kerken en Kloosters te zullen wedergeven, om dezelve dus, al sterft de Vorst, dien 't geld verstrekt is, schadeloos te stellen. Doch zo 't de nood vereischt, zal de schatting, op bevel van den Vorst, opnieuws, geheeven worden. Ondertuschen zal men zorg draagen, dat de Kerken en Kloosters, die geld geschooren hebben, geen gebrek lyden. Zo zy, door armoede, gedrukt worden, zal men hun al hun geld wederom geeven”. *Synodal. Convent. Fragment. inter Epist. BONIFAC. p. 113.* Paus Zacharias riedt Bonifacius, in eenen zyner Brieven, deezen jaarlykschen stuiver van elke wooning tot almoesfen of tot het bouwen van Kerken te besteeden. Vide *Epist. ZACHAR. inter BONIFAC. CXLI. p. 215.*

deren misfen (a). Dan, of de Koning naderhand de beloofde voorwaarde volkomenlyk hieldt, is my niet gebleeken. Ondertusfchen won onze Bifchop, door zulke wegen, de gunst van Pipyn, die wel haast blyken gaf van de genegenheid, welke hy Bonifacius toedroeg, bevestigende, by twee open' Brieven, de giften, voorheen door zynen Grootvader, Vader en Broeder, aan de Utrechtsche Kerke, over welke Bonifacius het opperbestier hadt, gedaan (b). Aanmerkelyk is, dat hy, in eenen deezer brieven, zynen Grootvader Pipyn, den naam van *Konijng der Franken* geeft.

XXV. Omtrent deezen tyd, ontftondt 'er merkelyk verfchil, over het regt tot den Utrechtschen Bifchoppelyken zetel, tusfchen Bonifacius en *Hildegarius*, Bifchop van Keulen, 't welk oorzaak fchynt geweest te zyn, dat de reeds voor eenige jaaren ingewyde Bifchop Gregoor, zo ras nog niet, in 't gerust bezit van 't Bifdom, geraakt is. Paus *Zacharias* hadt, al in 't jaar zevenhonderd agtenveertig, het Bifdom van Ments tot een Aartsbifdom verheeven, en vyf Bifchoppelyke Stoelen, van Tongeren, van Keulen, van Worms, van Spiers, en van Utrecht aan hetzelfde onderworpen (c). *Agilulfus*, die toen het Keulfsch Bifdom bestierde (d), fchynt

(a) Annal. Bertinian. ad annum 750.

(b) Diplom. PIPINI Regis apud HEDSAM p. 35, 36.

(c) ZACHAR. P. Epist. apud MIRÆUM Not. Ecclef. Belg. Cap. VII. p. m. 641.

(d) ZACHAR. P. Epist. apud MIRÆUM Cod. Donat. piar. Cap. IX. p. m. 12.

ſchynt deeze ſchikking, met goede oogen, te hebben aangezien. Doch Hildegarius, zyn Opvolger, wilde 'er zig niet aan onderwerpen. Wel verre van toe te ſtaan, dat het Utrechtsch Biſdom aan het Aartsbiſdom van Ments onderworpen mogt worden, beweerde hy, dat het Utrechtsch Biſdom aan dat van Keulen onderhoorig was (3). Hy veſtigde zyn regt op de gifte van den ouden Dagobert, Koning der Franken, die, gelyk wy reeds hebben aangekend (e), een Kerkje, ter eere van den H. Thomas, binnen Utrecht, geſtift hebbende, het opzigt daarover aan den Keulſchen Biſchop gegeven hadt, mids dat deeze zig verbondt, om het Evangelie, onder de ongelooovige Friezen, voort te planten, Bonifacius, 't regt van

(e) Boven bl. 337.

(3) In eene oude *Naamlyſt der Provinciën en Steden van Gallie*, door ANDREAS DU CHESNE, uit de Boekery van ALEXANDER PETAVIUS, in 't licht gegeven, wordt de Stad Utrecht, in het tweede Germanie, van welk Keulen de Hoofdstad was, geplaatst. Dus leest men 'er in:

Provincia Germanica Secunda habet Ciuitates numero VI.

METROPOLIS CIUITAS AGRIPINIENSIIUM, id est COLONIA.

Ciuitas Tungrorum, quæ nunc *Leodium*.

CIUITAS TRAECTUM, id est VZTRICHT.

Ciuitas Nundensis. [*al. Mindensis.*]

Ciuitas Mimigardenordenſis.

Ciuitas Ofenbrugenſis.

Nomina Provinc. & Ciuitat. Gallie apud DU CHESNE Tom. I. p. 15. Mischien heeft de Keulſche Biſchop, uit dit aanzien zyner Hoofdstad boven Utrecht, ook eenig gezag voor zyn zetel willen afleiden.

van zynen zetel voorfaande, bragt hier tegert
 in „ dat de Keulsche Bisschop de voorwaar-
 „ de niet betracht had, op welke hem het regt
 „ tot dit Kerkje was afgegaan. Hy hadt het
 „ Evangelie, in en om Utrecht, niet ge-
 „ predikt. De Friezen waren, tot op de
 „ komst van Willebrord, ongeloovig geblee-
 „ ven. En deeze, door den Paus zelven,
 „ gezonden, hadt het Kerkje, van Dagobert
 „ gestigt, doch sedert door de ongeloovigen
 „ verwoest, van den grond af wederom op-
 „ gebouwd. Hy hadt het Evangelie onder de
 „ Friezen voortgeplant, en voor zyn overly-
 „ den een' Mede-Bisschop nevens zig aange-
 „ steld. De inwyding, sedert door Bonifaci-
 „ us gedaan, was geschied, op uitdrukkelyk
 „ bevel van Karoloman, Vorst der Franken,
 „ die over deeze Gewesten geboodt”. 't Ver-
 „ schil, tusschen de twee Bisschoppen, schynt
 „ eenen geruimen tyd geduurd te hebben. Bo-
 „ nifacius schreef 'er in of kort na 't jaar ze-
 „ venhonderdtweeënvystig, eenen Brief over
 „ aan Paus Steven den III., hem voorhouden-
 „ de „ dat de Keulsche Bisschop geen ander
 „ oogmerk hadt, dan te beletten, dat de
 „ Bisschop, die 't geloof onder de Friezen
 „ moest prediken, van den Roomschen Stoel
 „ afhing; terwyl hy daarentegen alle zyne
 „ poogingen aanwendde, om den Utrecht-
 „ schen Stoel t'eenemaal aan den Pausfely-
 „ ken onderworpen te doen blyven (f)”.
 Welke

752.

(f) Epist. BONIFACII XCVII. p. 132. & apud MARCUM
 Col. Donat. piar. Cap. X. p. 13.

Welke uitdrukkingen toonen, dat Bonifacius, zo zeer als andere Geloofsverkondigers hier te Lande, voor de Pausfelyke opperhoofdigheid geyverd heeft. Ook hadt hy, te vooren al, in eenen anderen Brief aan Paus Zacharias, betuigd „ dat hy het algemeen Geloof en de „ eenigheid met de Roomsche Kerke wensch- „ te te bewaaren, en niet ophieldt, alle zyne „ Leerlingen, hier te Lande, tot het gehoor- „ zaamen des Apostolifchen stoels, te nodi- „ gen en te neigen (*g*)”. Nog eens, „ dat „ hy hartelyk wenschte, in de gemeenschap „ der Roomsche Kerke en in de gehoor- „ zaamheid der Pausfelyke bevelen, onder „ de Duitfche volken, tot welken hy ge- „ zonden was, te blyven volharden, zo „ lang hy leefde (*h*)”. En in eenen Brief aan Paus Steven zelve, dat, „ al wat hy, „ als afgezonden’ des Roomschen Stoels, zes- „ endertig jaaren herwaards, hadt verrigt, „ ten nutte der Roomsche Kerke gestrekt „ hadt, aan welker oordeel, zo hy ergens „ in, met woord of daad, hadt gefeild, hy „ zig, in alle nedrigheid, onderwierp (*i*)”. Zulke en diergelyke verklaaringen zullen den Paus, buiten twyfel, bewoogen hebben, om, ten voordeele van Bonifacius, uitspraak te doen, hoewel men zulks, myns weetens, nergens aangetekend vindt. Ook wordt ons de

(*g*) Epist. BONIFACII CXXXII. p. 181.

(*h*) Epist. BONIFACII apud MIRÆUM Not. Eccles. Belgii, Cap. V. p. m. 640.

(*i*) Epist. BONIFACII XCI. p. 126.

753.

de uitflag van 't gefchil, tufchen hem en den Keulfchen Bifchop, zo ver my bekend is, by geenen der oude Schryveren verhaald. Alleenlyk weet men, dat, Pipyn, niet lang hierna, eenen togt tegen de Saxers, die wederom afgevallen waren, ondernomen hebbende, de Keulfche Bifchop Hildegarius, ten zelfden tyde, in de Vesting *Wiberg*, door de Saxers, is omgebragt geworden (*k*). Of hy Pipyn op den togt verzeld hebbe, dan of hem de Saxers, om eenige andere reden, hebben gehaat, blykt niet klaar. Mifchien heeft zyn dood een einde van 't gefchil met Bonifacius gemaakt. Paus Steven kwam, in 't zelfde jaar, in Frankryk, om hulp tegen de Longobarden by Pipyn te verzoeken (*l*). Veelligt heeft zyne tegenwoordigheid en gezag Bonifacius in 't opzigt over de Utrechtfche Kerke bevestigd. Doch na de dood van deezen Kerkvoogd (*m*), is de Utrechtfche Bifchops zetel aan het Aartsftift van Keulen onderhoorig geweest (*4*).

Boni-

(*k*) Annal. Loifel. *ad annum* 753. Annales Bertiniani *ad annum* 753. Annal. Fuldenf. *ad annum* 753.

(*l*) EGINHARTI Annal. *ad annum* 753.

(*m*) Chronic. de Trajecto in MATTHÆI Analect. Tom. V. p. 514.

(4) Dit heeft geduurd tot in het jaar 1559, wanneer Paus Paulus de IV, op verzoek van Filips den II, Koning van Spanje en Heer der Nederlanden, het Bifdom van Utrecht tot een Aartsbifdom verheeven, en van de onderhoorigheid aan het Keulfeh Aartsbifdom geheellyk ontflaagen heeft. Vide *Bull. PAULI IV. apud MIRÆUM Donat. Belg. Libr. I. Cap. CLVI. p. 472. Tom. I. Oper. Diplom.*

Bonifacius leefde niet lang na deezen tyd. XXVI. Hy was nu reeds tot hoogen ouderdom gekomen; en vondt goed, voor zynen dood, de Friezen, onder welken hy, van tyd tot tyd, het Evangelie gepredikt hadt, nog eens te gaan bezoeken. Men vindt aange-
 tekend, dat hy, omtrent den Vegtstroom, in eene plaats, *Attingohem*, misfchien *Ag-tienhoven*, genoemd, voorheen, reeds drie jaaren, zyn verblyf gehouden, en zekeren *Gembert*, tot zynen eersten Discipel, gehad hadt. Ook hadt hy, ten Zuiden en ten Oosten van het Meer *Almari*, waarschynlyk de Zuiderzee, op meer dan ééne plaats, het Evangelie gepredikt, zig, hier en daar, eenen geruimen tyd ophoudende (n). Nu ondernam hy, den Ryn afgezakt zynde, langs de Westfriesche Meeren, niet zonder ge-vaar, eenen togt over de Zuiderzee. Behouden in het tegenwoordig Friesland aangekomen, predikte hy, met hulp zyner Reisgezellen, het Evangelie met zo gewenschten uitslag, dat 'er veele duizenden van mannen, vrouwen en kinderen gedoopt, en een groot getal van Kerken gesticht werden (o). Eerlang begaf hy zig naar *Dokkum*, gelegen aan den stroom *Bordine* of *Borndiep*, die toen, gelyk wy boven (p) reeds aangemerkt hebben, de eilanden Oostergo en Westergo van een scheidde. Hier liet hy tenten opslaan voor zig en de zynen, en hieldt 'er zig, eenigen

(n) Vita GREGOR. Episc. Traject. Cap. III.

(o) WILLIBALDI Vita S. BONIF. Cap. X. p. 246.

(p) Bl. 376.

Zyn geweldige
Dood.
754.

nigen tyd, op, met prediken en doopen. Doch op den vyfden van Zomermaand des jaars zeventienhonderd vierenvyftig, dag, dien hy gefchikt hadt, om den nieuwlings gedoopten, de handen op te leggen, ziet hy zig, in den vroegen morgen, van een groot deel der ongeloovige Friezen overvallen. Zyne bedienden loopen terftond te wapen, om geweld met geweld te keeren (5). Men zag een vreeslyk bloedbad te gemoet, toen Bonifacius, te voorfchyn komende, zyn
volk

(5) Mifchien denkt iemant, op het leezen deezer woorden, waarom is juist onze Bifchop voorzien van gewapende bedienden? [In 't Latyn staat *Pueri*, 't welk ook *Soldaaten* zou konnen betekenen. Vide DU CANGE voce PUER.] Predikte hy het Evangelie, met het zwaard in de hand? Men heeft hem hier, met *verfcheiden* *Schepen*, zien aankomen. Hy staat *Tenten* op. WILLIBALD, zyn Levensbefchryver, zegt ons zelfs (Cap. X. p. 246.) dat deeze gewapende bedienden of krygsknegten, uit het *Leger* [*e Castris*], voor den dag fprongen, en even te vooren, dat de vyand op de *Legerplaats* [*in Castra*] aanviel. Hoe voegde toch al deeze omslag onzen Bifchop? Wat beoogde hy 'er mede? De moeilykheid, om op deeze vraagen te antwoorden, fchynt te vermeerderen, als men zig herinnert, 't gene wy te vooren [Bl. 388.] aanmerkten, dat 'er, ten deezen tyde, *verfcheiden* Bifchoppen waren, die den kryg volgden en tegen Heidenen en Christenen ftrreden. Wy hebben 'er [Bl. 412.] reeds eenen, in eene vesting, door de Saxers, zien ombrengen. Eerlang zullen wy 'er eenen, tot het overwinnen der Hunnen, zien medewerken. Uit eenen Brief van GERBERT, Bifchop van Reims, daar na van Ravenne, en eindelijk van Rome, onder den naam van *Silvester den II*, blykt zelfs, dat de Bifchoppen hunne byzondere krygsknegten hadden. (GERBERTI *Epistol.* XVI. apud DU CHESNE Tom. II. p. 792.) Zou Bonifacius ook van dit slag van Bifchoppen geweest zyn? De omftandighe-

volk tot het afleggen der wapenen, de Geestelykheid tot lyden vermaande. Wel haast viel toen de woedende menigte op den Bischof zelve aan. Hy werdt, nevens drieenvyftig der zynen, ongelukkiglyk, van 't leeven beroofd (g). Onder deezen, was ook zekere *Doban* of *Eoban* (r), dien Bonifacius te vooren aangefeld hadt, om hem, in de bestieringe des Utrechtschen Bisdoms, behulpzaam te zyn (s), waarom hy, by sommige Schryvers, den naam van *Bischof* draagt (t). De roofzieke Friezen vielen, vervolgens, in de tenten der Predikers, sleepten de kisten met boeken, die zy waanden met geld gevuld te zyn, naar de schepen van Bonifacius, alwaar zy den voorraad van wyn en eetwaaren plonderden en te lyf sloegen. De boeken werden ten deele in eenen poel gesmeeten, ten deele langs 't veld verstrooid. Men wil, dat drie derzelven, nog tot deezen

(g) App. Chronol. ad BEDÆ Hist. Eccles. Libr. V. Cap. 24.

(r) NOTKERI Martyrologium ad d. Non. Junii in H. CANON. Lect. Tom. II. P. III. p. 138.

(s) WILLIBALDI Vita S. BONIFAC. Cap. X. p. 164.

(t) NOTKERI Martyrolog. ubi supra.

dingheden, in welken wy hem hier ontmoeten, schynen hem in dit vermoeden te brengen. Doch behoort dit vermoeden, zo lang het geen' meer grond heeft, niet te verdwynen, voor de bedenking, dat onze Bischof zig immers te ernstig en te openlyk tegen de krygvoerende Bischoppen verklaard hadt (zie bl. 395.) om zelf de wapenen te gebruiken? Veelligt heeft Pipyn, wiens Vader hem in bescherming genomen hadt (zie bl. 385.) hem eenig krygsvolk medegegeven: voor welk men daa zene soort van Legerplaats heeft moeten afsteecken, en Teuren opstaan.

zen dag toe, overgebleeven zyn, en in de Abtdye van Fulda, in 't Aartsbisdom van Ments, in 't jaar zevenhonderdvierenveertig, door Bonifacius gefligt (y), bewaard worden. De dood van Bonifacius werdt, door de Christenen van deezen oord, strenghelyk, op de ongeloovigen gewrooken. Sommigen hebben, uit oude Schryvers, te boek gesteld, dat zeker Bevelhebber der Franken over de Landstreek omtrent de Eems, met eenig Krygsvolk, over de Lauwers trok, en de moorders van Bonifacius genoegzaam allen van 't leeven beroofde (w). Ook verhaalt men, dat RADBOUD DE II, die, ten deezen tyde, over de Friezen westen de Lauwers regeerde, zig verdagt gemaakt hebbende, dat hy de hand in het ombrengen der Geloofs-Leeraaren gehad hadt, of met geweld verjaagd, of uit eigen' beweging en vreeze voor erger, naar de Saxers, en van daar naar de Deenen in Jutland, geweeken is, alwaar hy zig, langen tyd, onthouden heeft (x). Het lyk van Bonifacius werdt midlerwyl eerst over de Zuiderzee naar Utrecht gebragt, en aldaar ter aarde besteld; doch kort daarna, door de Geestelykheid van Ments, niet zonder eenige tegenstribbeling van den Stadvoogd en Gemeente van Utrecht, uit het Graf geligt, naar Ments gevoerd, en eindelyk, in de Abtdye van Fulda, volgens zyne uitdrukkelyke begeer-

te

(y) Annal. Fuldens. ad annum 744.

(w) UBB. EMMIT. Rer. Frific. Dec. I. Libr. IV. p. 152.

(x) Id. ibid. p. 153.

te (y), begraaven (z).

Dusdanig was het einde van den beroemden Geloofspreiker deezer Landen. Men hadt zynen Marteldood zo dra in Engeland niet vernomen, of men besloot, in eene algemeene Vergadering der Geestelykheid, den dag van zyn sterven, jaarlyks, plegtiglyk te vieren (a). De waarheid van dit omkomen, die op menigvuldige getuigenissen rust, wordt nog bevestigd, door eenen Brief van zekeren Bischoep *Milret*, omtrent een jaar na den dood van Bonifacius geschreeven (b). Van Bonifacius verrigtingen in Friesland, en van de agting, die hy daar by de nieuwbekeerden gehad heeft, kan men eenigzins oordeelen uit meer dan zeventig byzondere giften, allen of meest allen, door de voornaamste Friezen, weinige jaaren na, en ten deele, zo 't schynt, ook voor zynen dood, aan hem, ten behoeve der Abtdye van Fulda, gedaan: van welke giften nog egte Gedenkschriften voor handen zyn (c). Behalven een goed getal van Brieven, zyn 'er ook nog zesendertig Kerkelyke Inzettingen van Bonifacius in wezen (d), voornaamlyk het gedrag der Bischoppen en Priesteren betreffende.

Eenige jaaren hierna, vielen de Saxers weder- 758.

(y) Epist. BONIF. apud MIREUM Not. Eccl. Belgii, Cap. V. p. m. 640.

(z) WILLIBALDI Vita S. BONIFAC. Cap. XI. p. 246. & seqq. Vide & Annal. Fuld. ad annum 754 & EGINHART. Annales ad annum 754.

(a) Epist. CUTHBERTI inter BONIF. LXX. p. 93, 94.

(b) Epist. MILRET inter BONIF. LXXVIII. p. 109.

(c) J. F. FOPPENS Diplom. Nova Collectio P. I. Cap. V. p. 5.

(d) Apud D'ACHERY, Tom. I. p. 507.

derom af van de Franken. Pipyn trok met een magtig Leger in hun Land. Zy verdedigden zig dapperlyk uit hunne Vestingen. Eindelyk werden zy overwonnen, en genoodzaakt te be- looven, dat zy jaarlyks, op de algemeene ver- gadering des Ryks, driehonderd paarden tot eene Schatting zouden opbrengen (e). Doch hoe weinig zy hier in hun woord hielden, zal ons 't gevolg deezer Historie leeren. Pipyn ondertuschen den Koning der Longobarden *Astolf* genoodzaakt hebbende, om den Paus het deel van Italie, welk men sedert den *Kerkely- ken Staat* genoemd heeft, plegtiglyk af te staan (f), en verscheiden' andere merkwaardige overwinningen hebbende behaald, overleedt te Parys, op den vier en twintigsten van Herfst- maand des jaars zevenhonderd agtzenzig (g), nalaatende twee Zoonen, KAREL en KARO- LOMAN, die, met eenpaarige stemmen der Franken, tot Koningen verheeven zynde, het Ryk onder zig verdeelden. Karoloman viel Oostfrankryk, en al wat zyn Oom en Naam- genoot eertyds bezeten hadt; Karel al het overige ten deel (h). Karoloman egter be- fierde zyn Ryks aandeel niet lang. Hy over- leedt op den vierden van Wintermaand des jaars zevenhonderd eenenzeventig (i). Ka- rel, die, sedert, by den naam ven KAREL DEN GROOTEN, vermaard geworden is, maak-

768.

771.

(e) EGINHARTI Annal. ad annum 753. Annal. Fuld. ad an- num 758.

(f) Allron. Annal. Francoe. ad annum 755.

(g) EGINHART. Annal. ad annum 768.

(h) ANDELMH Annal. ad annum 768.

(i) EGINHART. Annal. ad annum. 771.

maakte zig, onaangezien Karoloman kinderen nagelaaten hadt, met toestemming der voornaamste Frankische Grooten, terstond, van alle zyns Broeders Staaten meester (k).

De Saxers, waanende, zo 't schynt, dat zy, XXVII. met de dood van Pipyn en Karoloman, van Karel de hunne verpligting aan de Franken ontslaagen Groote waren, noodzaakten Karel om, na 't houden overwint van eenen Landdag te Worms, zyn Leger in de Saxers hun Land te voeren. Hy overmeesterde de 772. Saxische Vesting *Heresburg*, en vernielde het beeld van den Saxischen Afgod *Irmenzul*. Voorts het Land alomme afgeloopen hebbende en tot aan de Wezer toe zynde doorgedrongen, noodzaakte hy de Saxers wederom, de Vrede te begeeren, en hem, ten dien einde, twaalf Gyzelaars te leveren (l).

De Vrede duurde egter maar eenen korten tyd. Jaar op jaar, voerde Karel kryg tegen de Saxers, die geduurige invallen in Frankryk deden, doorgaans met gelyken uitflag. Vrede, Vredebreuk van de zyde der Saxers, Oorlog, en wederom Vrede volgden elkanderen op de hielen (m). In 't jaar zevenhonderd zesenzeven- 776. tig, maakten de Saxers zig wederom meester van hun Slot *Heresburg*, de Franken uit hetzelfde verdryvende. Doch voor de sterkte *Sigisburg*, insgelyks door de Franken bezet, slieten zy 't hoofd. Zelfs werden zy, door de Franken, tot aan den stroom der Lippe toe, nagejaagd. Ka-

(k) ANDELM I Annal. *ad annum 771.*

(l) Annal. Loifel. *ad annum 772.* EGINHART. Annal. *ad annum 772.*

(m) Annal. Bertin. *ad annos 773, 774 & 775.* Annal. Loifel. *ad annos 774 & 775.*

Karel, sedert, te Worms, op eenen algemeen Landdag, beslooten hebbende, al zyne magt tegen de Saxers te wenden, viel onverhoeds in hunne Legersteden. Waarop zy, wederom met schrik geslaagen, van alle kanten toevloeden, roepende dat zy Christenen en Onderdaanen der Franken zyn wilden. Karel deedt toen het Slot Heresburg, welk de Saxers verwoest hadden, wederom herstellen. Ook stigtte hy eene andere sterkte aan de Lippe, alwaar sedert de Saxers, in grooten getale, met hunne vrouwen en kinderen, gedoopt werden. Hy liet eene sterke bezetting van Franken in deeze Vestingen, en den Winter in Frankryk overgebracht hebbende, begaf hy zig, in de Lente des volgenden jaars, naar Nieuwmegen, alwaar hy het Paaschfeest vierde (n).

777.

XXVIII. Hy hadt hier een pragtig Hof gebouwd, en was gewoon, een groot deel van den Winter of Lente, in hetzelfde, door te brengen. De Landstreek was vrugtbaar en vermaakelyk, en het Hof aan eenen lustigen oord, langs den Waalstroom, gelegen (o). Thans was hy 'er ook in Zomermaand deezes jaars; op den zevenden van welke, hy 'er eenen Giftbrief tekende, ten behoeve der S. Maartenskerke te Utrecht. Aan deeze, welke nu door *Albrik* als Bisshop bestierd werdt, schonk hy het Dorp *Lisiduna* of Leusden, omtrent den Eemstroom gelegen, met de landen, boschen, wateren, wooningen, slaaven, tilbaare en

(n) *Annal. Loifel. ad annum 776.*(o) *EGINHARTI Vita Caroli Magni, Cap. XVII. p. 85.*

en onttilbaare have; met één woord, met al wat 'er Graaf Wigger eertyds ter Leen by bezeten hadt. Hier werden bygevoegd * vier bosfchen, ter wederzyde van de Eem gelegen, en de Kerk, boven Duurftede, *Ubkirika* genoemd, met honderd roeden lands dezelve, en een Eilandje ten Oosten deezer Kerke, tusfchen den Ryn en de Lek, behalven den † Oevertol langs den laatstgemelden froom. In 't hoofd van den Giftbrief, noemt Karel zig Koning der Franken en Longobarden, en (6) *Patricius* der Romeinen (*p*). Eenigen tyd te vooren, hadt hy de Giften, door de twee Pipynen, Karel Martel en Karoloman, aan de Utrecht-

* *Hengest-
schote,
Fornbese,
Moko-
rotb, en
Widock.*

† *Ripati-
cum.*

(*p*) Diploma CAROLI apud HEDAM p. 41.

(6) De naam van *Patricius* heeft niet altoos eenerlei betekenis gehad. In overcroude tyden, verftondt men 'er, te Rome, de nakomelingschap der oude Raadsheeren door. TITUS LIVIUS Libr. X. Cap. 8. Naderhand, werd decze naam aan de voornaamfte Staatsdienaars der Roomfche Keizeren gegeven. CASSIODOR. *Variar.* Libr. VI. Form. II. p. 91. Doch in deczen tyd, werden, naar 't gevoelen van voornaame Geleerden, zulke Vorften *Patricii* der Romeinen genoemd, die de befcherming en verdediging der Roomfche Kerke op zig genomen, en met toeftemming van den Paus en het Volk van Rome, het opperfte gebied over de Stad en den Kerkelyken Staat in handen hadden. Vide ANT. PAGI *Critic. in Annal.* BARONII. Tom. III. num. 8. p. 404. & P. DANIEL *Histoire de France* Tom. I. p. 454, 455. In deczen zin, werdt Karel Martel *Patricius* verklaard (FREDEGAR. Chron. III. *Contin.* Cap. CX. vergeleeken met den Uiterften Wil van Karel den Grooten by DU MONT *Corps Diplomatique* Tom. I. Art. VII. num. 17.) Ook zyn Zoon Pipyn, na dat hy Paus Steven den III. den Kerkelyken Staat verzekerd hadt. (LEO OSTIENSIS *Chron. Casim.* Libr. I. Cap. 8. in *Collect.* L. A. MURATORI Tom. IV. p. 272, 273.) En ten zelfden tyde, Pi-

Utrechtsche Kerke gedaan, te Aken, by eenen openbaaren Giftbrief, bevestigd (q).

Veele
Saxers
laaten zig
doopen.

Van Nieuwmegeu vertrok de Koning naar Paderborn, alwaar hy eenen algemeenen Landdag hieldt, op welken de meeste Saxers, als Leden of Onderdaanen des Frankischen Ryks, verscheenen, en naar waarschylykheid, de beloofde schatting, geheel of ten deele, zullen opgebracht hebben. WITIKIND, Hertog der Saxers, was hier egter niet tegenwoordig, maar met eenigen zyner Landsluiden naar Noorwegen geweeken (r): ongetwyfeld om hulp tegen de Franken te zoeken, by den Koning Sigifrid (f), wiens Dogter Gerberg hy, naar 't verhaal van sommige Kronyken (s), ter Vrouwe hadt. Te Paderborn werden een groot getal van Saxers gedoopt, die belooven moesten, dat zy hunne Vryheid en vaderlyk erfgoed verbeuren wilden, zo zy immer van den Christelyken Godsdienst afvielen, of den Frankischen Ryke ongetrouw waren (t).

XXIX.
Togt van
Karel den
Grooten
naar
Spanje.

Op den Landdag te Paderborn, verscheen ook *Ibinalarabi*, Vorst over eenige Steden der Saraceenen in Spanje, die zig, nevens het Land, over welk hy gebodt, aan Koning

(q) Diploma CAROLI apud HEDAM p. 39.

(r) Annal. Loisel. ad annum 777.

(f) POËTA SAXO de Gestis Caroli M. Libr. I. ad annum 777.

(s) Apud J. G. ECCARD. Stemmat. Witichindi. p. 14.

(t) Annal. Loisel. ad annum 777.

pyns twee Zoonen, Karel en Karoloman. *Annal. Metz.* ad annum 754. Wyders stelden deeze *Patricii* eenige minderen onder zig aan, die ook den ceernaam van *Patricius* voerden. Vide DU CANGE Voce PATRICIUS.

ning Karel kwam onderwerpen (v). Deeze onderwerping gaf gelegenheid tot den togt naar Spanje, die in 't volgende jaar ondernomen werd. 't Leger, welk Karel toen te velde bragt, was één der magtigsten, die men, tot dien tyd toe, gezien hadt. De Bondgenooten en Leenmannen des Konings hadden hunne beste Benden byeen gerukt. GUNDEBOLD, Koning van Friesland, die onze Kronykfchryvers een' Zoon van Aldgillus den II (w) en een' Broeder van Radboud den II, Heer van een gedeelte van Friesland omtrent Alkmaar en Egmond (x), noemen, verscheen hier, zo men wil, aan 't hoofd van zeventuizend man, al uitgelezen volk (y). Het Leger, over het Pyreneisch gebergte, in Spanje gekomen, bemagtigde Pampelona, Saragosse en verscheiden' andere Steden en Sterkten. Ibinalarabi en eenige andere Saraceensche Vorsten leverden den Frankischen Koning Gyzelaars. Doch zyne benden, schoon zegepraalende te rug keerende, werden, in de engten van het Pyreneisch gebergte, door de Gaskonjers, oude Vyanden der Franken, die zig, in een dicht bosch, op de hoogte, verborgen gehouden hadden, onverhoeds overvallen. De agterhoede, die meest met de pakkaadje en 't oorlogstuig belemmerd was, wist zig minst, in de onbekende engten van 't gebergte, te redden. Veele voor-

778.

Op welken Gundebold, Koning der Friezen, sneuvelt.

naa-

(v) Annal. Bertinian. ad annum 777.

(w) JOANN. A LEYDIS Libr. IV. Cap. 22.

(x) Chron. de Gest. Denin. de Brederode, Cap. V. apud VAN LOON Al. Holl. Hist. I Deel, bl. 339.

(y) TURPINUS de Gestis Caroli M. Cap. XI.

naame Legerhoofden sneuvelde hier (y); onder welken ook de Friefche Koning Gundebold zou geweest zyn, die, zo men verhaalt, te Belin begraven werdt (z), en naderhand, als ware hy om 't Geloof gefneuveld, onder de Heiligen en Martelaars (a), is gerekend geworden (7). Karel, federt zyne verspreide benden verzameld hebbende, viel op de Gaskonjers aan, en noodzaakte hen, om zig aan hem te onderwerpen (b).

XXX.
De Saxers
vallen in
Deventer,

Het afzyn des Konings hadt de Saxers, door Witikind opgehitst, wederom gelegenheid gegeven, om het gemaakte Verbond te fchenden en in 't Land der Franken te vallen. Zelfs liepen zy Friesland af, alles alomme met moord en brand vervullende. Koning Rad-

(y) EGINHARTI Vita Caroli M. Cap. IX. Chronica S. Benigni Divionensis apud D'ACHERY, Tom. II. p. 372.

(z) TURPINUS de Gestis Caroli Magni, Cap. XXIII.

(a) JOANN. A LEYDIS, Libr. IV. Cap. 24.

(b) Annal. Loisel. ad annum 778.

(7) 't Geene men van Gundebolds bedryf, op deezen rogt, weet, is grootendeels gehaald, uit de regt beuzelagtige Befchryving der Bedryven van Karel den Groozen, die, op den naam van TURPINUS, Aartsbifchop van Reims, in 't licht gegeven; doch zekerlyk niet van hem gefchreeven is, alzo hy reeds in 't jaar 788 overleeden was, en deeze Historie (Cap. XXXII.) van Koning Karels dood; die in 't jaar 814 voorviel, gewaagt. Voiez J. LE LONG *Biblioth. Hist. de la France*. Libr. III. p. 325. & BESSELI Not. in Titul. EGINHART. de Vita Caroli Magni p. 1. Edit. Schminck. Onze Kronyken hebben deezen gewaanden TURPINUS veel te ligtvaardiglyk gevolgd. Wy konnen niet goedvinden hun de verdigte heldendaaden van Karel, van zynen Neeve Roeland en van anderen, na te vertellen. Men zie, ondertusfchen, van Gundebold, UBBON. EMMI *Rer. Frific. Dec. I. Libr. IV. p. 155 & seqq.*

Radboud de II. hadt hun, zo sommigen (c) vermoeden, hiertoe gelegenheid gegeven. Ook zouden de Saxers de meeste verwoestingen in de Landen, onder het gebied van zynen Broeder Gundebold, hebben aangeregt. Vervolgens drongen zy door tot aan den Rynstroom, en rukten in *Deventer*, welke Plaats zy t'eenemaal verwoesteden, den brand steevende in de Kerk, die aldaar, cenige jaaren te vooren, door den Pricster *Liafwin*, eenen Engelsman van herkomst, gestigt was (d). Diergelyke vyandelykheden pleegden zy ook elders, gewyd noch ongewyd verschoonende; doch toen zy de behouden' terugkomst van Koning Karel vernamen, weeken zy terug. Karel egter zondt hun eenen hoop Franken agter na, die hen, omtrent de Rivier de Adrana of Eder, ten deele versloegen, ten deele naar hun Land dreeven. In 't volgende jaar, werden eerst de Westfalers, en toen de andere Saxers, die over de Wezer woonden, wederom tot onderwerping genoodzaakt. En sedert werdt aan het gemaakt verdrag, door het doopen van een goed getal van Saxers, gelyk als de laatste hand gelegd (e). Ook tekenen sommige oude Schryvers aan, dat 'er, ten deczen tyde, insgelyks eene groote menigte van Friezen gedoopt werdt (f).

779.

Doch

- (c) UBBO EMMUS, *Reg. Frisic. Dec. I. Libr. IV. p. 159.*
 (d) VITA S. LUGGERI *Libr. I. Cap. 11, 12, 13. Vide & REVII Davent. Libr. I. p. 11. & seqq.*
 (e) *Annal. Löffel. ad annos 779, 780.*
 (f) *Chron. Moissiac. ad annum 780. in Collect. DU CHESNE Tom. III. p. 138.*

De Saxers
vervolgen
de Ge-
loofspre-
dikers.

782.

Doch 't leedt niet lang, of Witikind, uit Noorwegen te rug gekeerd, wist een goed deel der Saxers wederom tot den afval te beweegen. De Christen-Kerken, die men, in hun Land, hadt begonnen op te regten, werden verwoest, de Verkondigers der Evangelie-Leere vervolgd en gedood. *Willihad*, die, eenigen tyd herwaards, het Evangelie omtrent Dokkum gepredikt hadt, en, sedert in Saxenland gekomen, de Kerk van Bremen bestierde, werdt genoodzaakt, om de vervolging te ontwyken, te schepe, naar Friesland te vlugten (*g*). Koning Karel was nu onlangs van eene algemeene Vergadering, omtrent den oorsprong der Lippe gehouden, te rug gekeerd. En op deeze Vergadering, hadt hy gehoor gegeven aan een plegtig Gezantschap van Sigifrid, Koning van Deenemarke en Schoonvader van Witikind (*h*), bestaande uit 's Konings eigen' Zoon *Halpdan* (*i*) en eenige andere Deensche Grooten, die van vrede kwamen handelen. De Saxers, die, in de onderwerping aan de Franken, volhard hadden, waren hier ook, in grooten getale, verscheenen (*k*), zo dat het met reden, vreemd schynen mogt, dat de overige Saxers, die Witikind aanhingen, in deeze omstandigheden, eenige vyandelykheden durfden onderneemen. Ook kreeg 'er Karel zo ras geene kennis van, als van die der

(*g*) *Vita WILLIHADI Episcopi Cap. II. & VI.*

(*h*) *EGINHARTI ANNAL. ad annum 782.*

(*i*) *Incerti Auct. Vita Caroli M. ad annum 782. apud DE CHESNE Tom. II. p. 53.*

(*k*) *ANNAL. LOISEL. ad annum 782.*

der *Sorabifche Slaaven*, die tufchen de Elve en de Sala woonden, en eenen inval in de Landen hunner nabuuren, de *Euringen* en de Saxers, die met Karel in verbond ftonden, gedaan hebbende, eenige Plaatsen verwoest hadden. Tegen deezen, zendt hy dan drie zyner voornaamfte Legerhoofden te velde, met een Leger van Oostfranken en Saxers. Doch deezen, de Saxifche grenzen genaderd zynde, verneemen daar, dat Witikind zig tegen de Franken ten oorlog toerustte, en befluiten terftond, hunne wapenen niet tegen de Slaaven, maar tegen Witikind en de zynen te wenden. Ten zelfden tyde, werd hun Leger verfterkt, door de manfchap, die Graaf DIRK, eenen nabestaanden van Koning Karel, op het hooren van den opftand der Saxers, in alleryl, in de Landftreek Ripuarie, tufchen den Ryn en de Maaze gelegen, hadt konnen by een vergaderen, en welke, onder zyn geleide, naar Saxen trok (1). Sommigen willen, dat deez' Dirk een Voorvader der oude Hollandsche Graaven, die ook den naam van *Dirk* gevoerd hebben, geweest zy (m). Ten minften is het zeker, dat eenigen onzer Kronykschryveren, Dirk, die gemeenlyk voor den eerften Hollandschen Graaf gerekend wordt, hebben aangemerkt als uit het Koningklyk geflagt van Frankryk herkomstig (n).

Zy worden door Graaf Dirk, zomen meent, een' Voorvader der Hollandsche Graaven, tegenge-trokken.

Doch wat hier van zyn moge; Graaf Dirk,
van

(1) EGINHARTI Annal. ad annum 782.

(m) HEDA p. 59. G. VAN LOON Al. Holl. Hist. II. Deel, bl. 41.

(n) JOANN. A. LEYDIS, Libr. VI. Cap. 1.

van welken wy spreekten, riedt den anderen Legerhoofden, die ylings voortrukten, dat zy, vooraf, de Legerplaats der Saxers zouden doen verspieden, en onderzoeken, of de gelegenheid goed ware, om hun slag te leveren. Zy volgden zynen raad, nevens hem voorttrekkende, tot aan de hoogte *Sental*, ten Noorden van welke, de Saxers gelegerd waren. Daarna, over de Wezer getrokken, sloegen zy zig, langs den boord dier Riviere, ter neder. De drie Legerhoofden, jookerig naar den slyd, en waanende de overwinning reeds in hunne handen te hebben, waren bedugt, dat men dezelve Graave Dirk mogt toeschryven, indien hy, nevens hen, streeft. Zy besluiten dan, zonder hem, voort te rukken, en op de Saxers in te breeken. De aanval geschiedde zonder orde, en als hadt men eenen vlugtenden vyand voorgehad, wien men den buit slegts ontjaagen moest; niet eenen standhoudenden, die op zyne hoede was. De Saxers booden zo dapperen tegenstand, en 't gevegt werdt haast zo hevig, dat de meeste Franken sneuvelden. Eenigen, die op de vlugt gedreeven werden, bergden zig binnen de Legerplaats van Graaf Dirk. Karel, de nederlaag der zynen verneemende, kwam zelf, eerlang, met een magtig Leger, in Saxenland. Toen leiden de Saxers het hoofd in den schoot. Witikind, die, voor Karels aankomst, wederom naar Deenemarke geweeken was, werdt van allen voor de oorzaak des krygs gehouden. Doch zyne medestanders werden, ten getale van vierduizend-

vyf-

vyfhonderd, Karel in handen gefeld, en allen, op éénen dag, te *Verden*, onthald (*o*). De Koning ftelde federt Graaven over de Saxers aan, die uit de edelften van dien Land-aart gekooren werden (*8*); doch hem niet lang getrouw bleeven (*p*).

Mifchien bragt de ftrengheid, van welke wy XXXI. gefproken hebben, den algemeenen opftand Een gedeelte der Friezen ftaat, nevens de Saxers, op tegen de Franken. 783.

onder de Saxers te wege, die in 't volgende jaar voorviel, en Karel noodzaakte, hun een- en andermaal flag te leveren (*q*); dat zy, naar hulp by hunne nabuuren uitziende, een gedeelte der Friezen, waarfchynlyk, onder anderen ten minften, die van Oostergo, bewoogen, om het Verbond, met de Franken gemaakt, te verlaaten (*r*). De afval van de Franken ging, onder deeze volken, gemeenlyk met den afval van den Christelyken Godsdienst gepaard. Ook vindt men aangetekend, dat de Friezen, door Witikind opgehitst, tot aan het Vlie toe, van het geloof afvielen, de Kerken verdelgden en de Geloofspredikers ten lande uit dreeven (*s*); onder welken, zekere *Ludger*, die zig te Utrecht in de Godgeleerdheid geoeficnd,

(*o*) EGINHARTI Annales, *ad annum* 782.

(*p*) Chronic. Moissiac. *ad annum* 782 in Collect. DU CHESNE. Tom. III. p. 133.

(*q*) MONACHI ECCLISIE. Vita Caroli M. *ad annum* 783.

(*r*) Incert. Auth. Vita Caroli M. *ad annum* 784.

(*s*) Vita LUDGERI, *libr. I. Cap. 18.*

(8) De Laftbrief voor eenen deezer Graaven, *Trutman* genoemd, is nog voor handen. Men vindt hem onder de *Capitul. Reg. Francor.* Tom. I. col. 242. *Edit. Baluzii*, in *Codic. Diplomat. post TESCHEMACHER. Annot. Clivie*, p. 38, en by anderen.

fend (*t*), en nu reeds, omtrent zeven jaaren, de Evangelie-leer, te Dokkum, in de Landstreek Oostergo, gepredikt hadt, met naame, genoemd wordt (*v*).

Zy worden door de Franken overwonnen.

Karel bragt wel haast twee Legers tegen de Saxers en Friezen te velde. Het een liet hy in Westfale, 't welk eerst afgeloopen werdt, onder 't bevel van zynen Zoon, *Karel*; met het ander rukte hy, noordwaards aan, langs de Wezer. Naderhand, door Turingen, in het Land, tusfchen de Elve en Sala gelegen, welk, door Saxers en Friezen, bewoond werdt, getrokken zynde, stak hy den brand in hunne Dorpen en gehugten. Het leger onder Karel zynen Zoon behaalde geene mindere voordeelen op de Westfalers, die, omtrent de Lippe, famengetrokken waren (*w*). Kortom, de Saxers en Friezen werden eindelyk geheel overwonnen (*x*). Koning Karel benam hun het regt op hun vaderlyk erfgoed, welk zy, eerst onder zynen Zoon Lodewyk den Vroomen, wedergekreegen hebben (*y*). Witikind zelf onderwierp zig, en werdt, in den

785.

aanvang des jaars zevenhonderd vyfentagtig, na 't aanneemen van den Christelyken Godsdienst, te *Attigni*, in eenen loopenden stroom (*z*), waarfchynlyk in de *Aisne*, gedoopt (*a*).

By

(*t*) JOANN. A LEYDIS, *Libr. I. Cap. 6.*

(*v*) VITA LUDGERI, *Libr. I. Cap. 18.*

(*w*) EGINHARTI Annales, *ad annum 784.*

(*x*) Chron. de Trajecto in MATTHEI Annal. Tom. V. p.

215.

(*y*) Astronomi Vita Ludovici Pii, *ad annum 814.*

(*z*) Chronicon Misnicum apud J. A. CRUS. Witikind, *Cap. XIV. num. 10. p. 42.*

(*a*) EGINHARTI Annales, *ad annum 785.*

By welke plegtigheid, de Koning niet alleen tegenwoordig was; maar, naar 't getuigenis sommiger Kronykschryveren (*b*), ook als Gevader over den Doopeling stondt. De bekeering van Witikind gaf gelegenheid, dat een groot deel van Saxen den Christelyken Godsdienst omhelsde. Koning Karel rigtte hier terstond wel agt nieuwe Bisdommen op; in één van welken, naamlyk, in dat van Munster, de reeds gemelde Ludger tot Bisshop werdt aangesteld (*c*). Het Bisdom van Bremen stondt onder het bestier van Willihad: en zo men staat maken kan op eenen Brief van Koning Karel, dien sommigen voor onegt gehouden hebben, heeft deeze Vorst een gedeelte van Friesland, in 't geestelyke, aan 't Bisdom van Bremen onderworpen (*d*). Men weet, ten minste, dat de Friezen, by deeze gelegenheid, in zo grooten getale, den Christelyken Godsdienst aannamen, dat men dit gantsche volk nu als bekeerd aanmerkte. Duidelyk blykt dit, uit eenen Brief, niet lang hierna, door *Alcuinus* of *Albinus*, Leermeester van Koning Karel en thans ten hove in groote agting, geschreeven, van welken men ons, onder anderen, deeze woorden bevaard heeft; uit welken men ziet, door wat soort van beweegredenen, de ongeloovigen, ten deezen tyde, tot het omhelzen der Evangelie-

(*b*) *Apud J. A. CRUSIUM Witikind. Cap. XIV num. 2, 3.*
p. 41.

(*c*) *Vita LUDGERI, Libr. I. Cap. 20.*

(*d*) *Capit. Reg. Franc. Edit. Baluzii Tom. I. col. 245. ejusd. Not. Tom. II. Col. 1039.*

gelic - leere gebragt werden: „ De oude Sax-
 „ ers, schryft hy, en alle de Friefche vol-
 „ ken zyn nu, gedrongen door Koning Karel,
 „ die fommigen door gefchenken, anderen
 „ door bedreigingen overgehaald heeft, tot
 „ het Geloof in Christus, bekeerd geworden
 „ (e).” Alcuinus kon, zo wel als iemand,
 van deeze Bekeering oordeelen, alzo hy den
 Koning, op deszelfs reis naar Saxen, verzeld
 hadt (f) Ondertusfchen kwam de tyding
 deezer Bekeering wel haast te Rome. De Ko-
 ning werdt 'er, in eenen brief van Paus Adria-
 aan den I, die nog voor handen is, geluk
 over gewenscht (g).

XXXII. De Vrede met de Saxers was nu, voor
 De Wil- eenige jaaren, vast genoeg gevestigd (h),
 zen, door voornaamlyk egter, indien men de Franki-
 de Fran- fche Historiefchryvers gelooven mag, om
 ken, met dat zy geene glimpige voorwendfels vinden
 hulp der Friezen, konden, om dezelve te breeken (i). Karel
 over- fleet, midlerwyl, den tyd elders met oorloo-
 wonnen. gen. In 't jaar zevenhonderd negenentagtig,
 789. voerde hy zyne krygsmagt tegen de *Weletab-*
ben, eene foort van Slaaven, by de Fran-
 ken, onder den naam van *Wilzen*, bekend,
 en omtrent de Oostzee woonagtig. Dit volk
 hadt, federt eenigen tyd, de nabuurige vol-
 ken, die Bondgenooten of Onderdaanen
 der

(e) Fragm. Epist. ALBINI apud DU CHESNE Tom. II. p. 322.

(f) ALCUINI Epist. XXX. in C. CANISI LECTIO. Tom. II. P. I. p. 421.

(g) Epist. Pontif. & Reg. Franc. Num. XCII. in Collecta DU CHESNE. Tom. III. p. 809.

(h) POËTA SAXO, *Livr. II. ad annum 785.*

(i) EGINHARTI Annales ad annum 785.

der Franken waren, door geduurige invallen en strooperyen, gekweld. Karel bragt een magtig Leger tegen hen op de been, welk, by Keulen, over den Ryn, en voorts, door Saxenland, naar de Elve trok. De Friezen, die nu met de Franken verbonden, of aan dezelve onderworpen waren, verzelden den Koning op deezen togt, zig, te schepe, langs den Havelftroom, tot aan de Elve toe, begeevende (k). Karel, langs twee bruggen, die ter wederzyde, door opgeworpen' Sierkten, gedekt werden, over de Elve gekomen zynde, viel in het Land der Wilzen, die haast overwonnen, en genoodzaakt werden, zig der Frankische heerschappye te onderwerpen (l).

Tusfchen de Ingezetenen van Beijere, die met de Franken verbonden of aan dezelve onderworpen waren, en hunne nabuuren, de Hunnen of Hungaaren, vielen, van tyd tot tyd, gefchillen over de grensfcheiding. Koning Karel onving, in 't jaar zevenhonderdennegentig, te Worms, een Gezantschap van de Hunnen, om deeze gefchillen te vereffenen; 't welk egter niet gelukken wilde (m). Hy befloot, derhalven, zyn regt, in 't volgende jaar, met de wapenen, flaande te houden. Met de Franken, Saxers en Friezen geraadpleegd hebbende (n), brengt hy, voornaamlyk uit deeze drie volken, een magtig

De Hunnen of Hungaaren beoorloogd.
790.

791.

(k) Incerti Auct. Vita Caroli M. ad annua 789.

(l) EGINHARTI Annal. ad annum 789.

(m) EGINHARTI Annal. ad annum 790.

(n) Incerti Auct. Vita Caroli M. ad annum 791. Annal. Bertinian. ad annum 791.

Graaf
Dirk ver-
zelt Ko-
ning Ka-
rel op
deezn
togt.

tig Leger op de been; welk in twee hoopen verdeeld werdt. Over één derzelven, voerde hy zelf 't bevel, trekkende, langs den zuidelyken óever van den Donauw, naar Pannonie of Hongarye. De tweede hoop, die uit Ripuariërs, Friezen, Saxers en Turingers bestondt (*o*), stelde hy onder 't bevel van den boven gedagten Graaf Dirk en van *Meginfrid*, 's Konings Kamerling, hun belastende, langs den noordelyken oever des Donauws, voort te rukken (*p*). Sommigen onder de ouden hebben aangetekend, dat de Friezen den Donauw te schepe afgezakt zyn (*q*). Hierin is men 't eens, dat de Beijerschen, het Leger, langs den stroom, de oorlogs- en mondbehoefsten hebben nagevoerd, wordende derzelven gedekt door de benden, die, ter wederzyde der Riviere, voortrokken. Men sloeg zig eerlang neder, aan de Inn, de grenscheiding tuschen de Hunnen en Beijerschen. Drie dagen agter cen, Maandag, Dingsdag en Woensdag, den vyfden, zesden en zevenden van Herfstmaand, werden hier openbaare gebeden gedaan, om eenen gelukkigen uitflag van den veldtogt te bekomen. De Priesters, die in 't Leger waren, gaven bevel, dat men zig, geduurende dien tyd, van Wyn en Vleesch zou hebben te onthouden, of eenig geld verbeuren, elk naar zyn vermogen. Men gaf aalmoesfen.

(*o*) Annal. Loifel. *ad annum* 791. Ed. CANISH Tom. II. P. II. p. 58. Annal. Vet. Franc. *apud* E. MARTENE & U. DURAND. Vet. Monum. Tom. V. col. 299.

(*p*) EGINHARTI Annal. *ad annum* 791.

(*q*) Annal. Fuld. *ad annum* 791.

moesfen. Ieder Pricster, die door geene zwakheid belet werdt, las eene Mis. De Geestelyken, die de Psalmen kenden, zongen 'er ieder vyftig, terwyl zy, blootsvoets, door 't Leger wandelden (r). Vervolgens over de Inn getrokken, viel de vereenigde magt der Franken, zo hevig op de Sterkten en Legerplaatfen den Hunnen aan, dat dezelve eerlang overmeesterd en geslegt werden. Toen werdt het Land der Hunnen, te vuur en te zwaard, verwoest (s), tot aan de Rivier de Raab toe (t). Men getuigt, dat geene overwinning den Franken immer zo grooten rykom aanbragt als deeze. De schatten der Hunnen werden overal waar menze bekomen kon geroofd. Het zegepraalend Leger keerde, langs denzelfden weg, te rug naar Beijere. Doch Graaf Dirk en Meginfrid voerden de Saxers en Friezen, die onder hun bevel stonden, door Boheeme, naar hun land. De veldtogt eindigde gelukkiglyk; alleenlyk sneuvelden byna alle de Paarden van 's Konings Leger, door eene besmettelyke ziekte; zo dat 'er naauwlyks een tiende deel behouden werdt. Koning Karel, zyn Leger afgedankt hebbende, overwinterde te Regensburg (v). Hy hadt, te voren al, zyne Gemaalinne Fastrade van de behaalde zege kennis gegeven in eenen Brief, die nog voor handen is; onder anderen deeze

ze

(r) Epistola CAROLI M. ad Fastradam Reg. apud DU CUESNE Tom. II. p. 137.

(s) EGINHARTI Annal. ad annum 791.

(t) Annal. Fuldenf. ad annum 791.

(v) EGINHARTI Annal. ad annum 791.

Brief van ze woorden gebruikende: „ De Almagtige Koning „ heeft ons, naar zyne grootc barmhertigheid, Karel o- „ de overwinning verleend. Eene menigte ver de ne- „ van *Avaren* [*zo noemde men ook de Hunnen*] derlaag „ is omgebragt. In lang heeft men, onder der Hun- „ dit volk, van zulk eene nederlaag niet ge- nen. „ hoord. — De onzen zyn, met den „ buit, behouden, te rug gekeerd. Ook „ hebben zy honderd en vyftig Avaren gevang- „ kelyk medegebragt; die bewaard worden, „ tot dat wy bevel gegeven zullen hebben, „ hoe men met hen handelen moet. De over- „ winning is voornaamlyk te wege gebragt, „ door onze en Gods Getrouwen, den Bis- „ fchop, den Hertog en de twee Graaven. „ De Hertog van Hiftria met zyn Volk heeft „ zig, gelyk ons verhaald is, dapperlyk ge- „ kweeten (w).” Het overig deel des Briefs behelst een verflag van de Godsdienstige plegtigheden, die men, voor den ftryd, waargenomen hadt, en na de overwinning nog moest waarneemen. De ftyl en inhoud dezelve toont duidelyk, dat hy door eenen Geestelyken opgefteld is.

In 't voorbygaan, moeten wy aantekenen, dat Koning Karel, niet lang hierna, waarfchynlyk uit den behaalden buit, een Hunnifch zwaard, nevens eenen Krygsmans gordel en twee zyden mantels, aan OFFA, Koning van Mercie, tuffchen Wesfex en Northumberland, tot een gefchenk gezonden heeft. Kort te

VOO-

(w) Epist. CAROLI M. *ed* Fastidam R. *apud* DU CHESNE Tom. II. p. 187. Vide & ALCUINI Epist. LXI. *apud* II. CAESION Tom. II. P. I. 4 15.

vooren, was 'er merkelyk geschil tusfchen de twee Koningen gereezen. Karel de Groote hadt, door *Gervold*, Abt der Abtdye van Fontanelle, de Dogter van Offa, voor zynen Zoon, Karel, ten Huwelyk laaten verzoeken; in welk verzoek, de Koning van Mercie, op geene andere voorwaarde dan deeze wilde bewilligen, dat *Berta*, Koning Karels Dogter, aan zynen Zoon ten Huwelyk zou worden gegeven (x). De oneenigheid, hierover ontstaan, was van zo veel gevolg geweest, dat alle wederzydsche handel, tusfchen te twee Ryken, verbooden was geworden. Merkelyk nadeel leeden hier door de Koopluiden, en buiten twyfel ook die, welken aan den Ryn, te Duurstede, te Tiel en in andere Koopsteden hier te Lande woonden; als welken thans veel op Engeland handelden. De spraak hadt gegaan, dat men Alcuinus of Albinus naar Mercie zou doen oversteeken, om de gereezen' geschillen by te leggen (y). Doch 't schynt, dat hy deeze reis niet gedaan (z), en dat men den bovengemelden Abt Gervold, cen' groot' vriend van Koning Offa, tot bemiddeling der geschillen, heeft gebruikt (a). Zeker is 't, dat men alles haast veresfend heeft; alzo de beide Vorsten elkanders vriend-

(x) Chron. on Fontanell. Cap. XVI. in Coll. I. D'ACHERY Tom. II. p. 276.

(y) Fragment. Epist. ALBINI apud DU CHESNE Tom. II. p. 222.

(z) ALCHINI Epist. apud WILLIELM. MALMESBUR. de Gest. Reg. Angl. Libr. I. Cap. III. p. 26.

(a) Chron. I. ant. Cap. XVI.

vriendschap zогten (b). Het geschenk, welk Karel aan Offa zondt, is 'er een bewys van. In den Brief, by deeze gelegenheid geschreevan, belooft Karel ook, dat „ de Engelsche „ Koopluiden, die in zyn Ryk kwamen han- „ delen, behoorlyke bescherming zouden ge- „ nieten: en indien zy ergens verdrukt wier- „ den, moestenze zig maar by hem of zyne „ Regters vervoegen, alwaar hun altyd goed „ Regt gedaan zou worden (c).” Zo veel maar weet men van het oudste *Traktaat van Commercie*, gelyk men nu spreken zou, tus- sphen de Vorsten, die, hier te Lande, 't hoog gebied gevoerd hebben en de Engelschen, welk ons, in egte Gedenkschriften, voorge- komen is (3).

XXXIII. In 't jaar zevenhonderd tweeënnegentig, deeden de Deenen, onder Koning HALP- D A N, waarschynlyk denzelfden, die voor- heen Gezant zyns Vaders Sigifrid by Koning Ka-
Inval der Deenen en Friezen in Engeland.
792.

(b) Contin. Bedæ *Libr. I. Cap. 14, 15, 16.* Epist. Caroli Reg. inter ALCUINI XIII. *apud DU CHESNE Tom. II. p. 678.*

(c) Epist. CAROLI REG. ad OFFAM, *apud WILLIELM. MALMESB. de Gest. Reg. Angl. Libr. I. Cap. IV. p. 32. & apud DU CHESNE Tom. II. p. 223.*

(3) HENRIK CANISIUS tekent, op den XXXII. Brief van ALCUINUS, te vinden in zyne *Lectiō. Antiq. Tom. II. P. I. p. 412. Edit. Amst.* aan, dat men een Affchrift van het Traktaat, tusphen Karel den Grooten en Offa, vindt, by WILLIELM. MALMESBURIENSIS, *de Gest. Reg. Anglor. Libr. I. Cap. 4. in fine.* Doch deeze Schryver heeft niet anders dan den Brief van Koning Karel aan Offa. Ook heb ik het Traktaat, dat, vermoedelyk, niet meer voor handen is, te vergeefs, gezogt, in de *Histoire des Anciens Traitez* van Mr. BARBEYRAC; alwaar 'er in 's geheel niet van gewaagd wordt.

Karel geweest was (*d*), eenen inval in Engeland. Zy hadden, te vooren, nog twee andere invallen gedaan; doch zig nu verbonden met UBBO, Hertog der Friczen. De Deenen en Friezen, voet aan land gezet hebbende, verdeelden zig aan drie hoopen, één van welken zig van de Stad *Jork* meester maakte, terwyl de twee anderen het Gewest der Oostfaxers, thans *Essex* genoemd, deerlyk affliepen, en met roof, moord en brand vervulden, gewyd nog ongewyd verschoonende. Van 't Koninglyk geslagt werdt niemant dan *Elfrid*, Vader van Koning EDWALD DEN I, in 't leeven gespaard (*e*). De verdere gevolgen van deezen inval zyn, onzes weetens, van geene geloofwaardige Schryvers (*f*), aangetekend.

De Hunnen waren, midlerwyl, wel over wonnen, maar niet te ondergebragt. Koning Karel onthieldt zig in Beijere, alwaar hy eene brug over den Donauw liet slaan, en alles tot eenen vroegen veldtogt gereed maakte (*g*). Graaf Dirk, dien sommigen, by deeze gelegenheid, waarschylyk om dat hy een Heirleger gebodt, den naam van *Hertog* geeven (*h*), deedt zyne Friesche benden ook tydig optrekken, om zig, met dezelve, by het Leger van Koning Karel, aan den Donauw, te vervoegen. Hy voerde zyn

Graaf
Dirk trekt
tegen de
Hunnen.
793.

(*d*) Zie hier voor, bl. 126.

(*e*) Translat. & Mirac. S. CUTHBERTI Episcopi, Cap. III.

(*f*) Vide UBBO. EMAMI. Ref. Frisic. Dec. I. Libr. V. p. 176.

(*g*) EGINHARTI Annal. ad annum 792.

(*h*) POETA SAXO de Gestis Caroli Magni, Libr. III. ad annum 793.

Wordt
van de
Saxers
overval-
len en ge-
slaagen.

Leger door het Friesch Landschap *Rhiustri*, welk sommige oude Kronyken (*i*) *Rustingerland* (*9*) noemen, naar de grenzen der Saxers (*k*), met oogmerk, zo 't schynt, om zyn Leger, even gelyk voor twee jaaren, met de benden der Saxers te versterken. Doch dit miste hem. De Saxers waren ondertuschen wederom van den Koning en van den Christelyken Godsdienst afgevallen. Zy hadden de Kerken verwoest, de Bisshoppen en Priesters verdreeven of gedood. Drie Graaven, die, nevens zekeren *Richolf*, wiens Neef dit verhaalt (*l*), van 's Konings wege, naar den kant der Elve, gezonden waren, ter bestieringe der gemeene zaaken, waren door de Saxers, uit haat tegen den Christelyken Godsdienst, van 't leeven beroofd. Zelfs hadden zy Gezanten aan de Hunnen gezonden, en met dezelve een verbond tegen de Franken gemaakt (*m*). Graaf Dirk, van dit alles, zo 't schynt, onkundig, was reeds

(*i*) I. DE LEMMEGE Chron. van Groningel. in MATTH. Annal. Tom. I. p. 68.

(*k*) EGINHARTI Annal. ad annum 793.

(*l*) Epist. Reclamator. ad Ludov. Pium. Num. II. apud DU CHESNE Tom. II. p. 724. B. & inter Epist. BONIF. CXV p. 169.

(*m*) Annal. Loifel. ad annum 791. Edit. CANISI Tom. II. P. II. p. 53.

(*9*) Dit *Rhiustri*, *Rustri* of *Rustingerland* schynt geplaatst te moeten worden, alwaar thans de Graafschappen Emden en Oldenburg leggen. Men zie van deszelfs gelegenheid UBBON. EMMI *Kerum Frisc.* Dec. I. Libr. II. p. 50, 62. Libr. IV. p. 167. Sommigen plaatsten het ten onregte by Wyk te Duurstedede. Het strekte zig tot aan de Wezer. EGINHARTI *Annal.* ad annum 793.

reeds tot omtrent de Wezer gekomen, wanneer hy van de Saxers overvallen en geflaagen werdt. Karel kreeg de tyding van deeze nederlaag, terwyl hy bezig was om eene vaart te doen graaven, door middel van welke, men, uit den Ryn, in den Donauw zou kunnen komen. Men hadt reeds, op eene breedte van driehonderd voeten, tweeduizend schreden in de lengte voortgegraaven, toen men de onderneeming moest laten steecken. De grond, uit eigener aart moerasfig, werdt, door den geduurigen regen, nog weeker gemaakt. 't Werk hieltt geenens stand. 't Gene men, by dag, met delven won, verloor men, by nacht, door het toezakken van den losfen grond. Karel dan, verdrietig over het mislukken deezer onderneeminge, hadt ook geenens lust, om, voor eerst, iets tegen de Saxers aan te vangen: en de grootheid van 't verlies, door Graaf Dirk geleeden, ontveinzende (n), bragt hy, niet voor het midden des volgenden jaars, twee Legers tegen hen te velde, en noodzaakte hen toen, zonder slag of stoot, tot onderwerping (o). Sedert vielen zy al wederom af: en daar werdt jaaren agter een tegen hen, zo wel als tegen de Friezen, die 't nu wederom met hen hielden (p), geoorloogd (q);

794.

tot

(n) EGINHARTI Annales ad annum 793.

(o) Id. Annales ad annum 794.

(p) Annal. Vet. Franc. ad annum 797. apud MARTEN. & DERAND. Vet. Monum. Tom. V. col. 906. A. RICHARD. DE S. VICTORE. cit. a JOANNE DE MONSTEROLIO Epist. XLIV. apud MART. & DURAND. Veter. Monum. Tom. II. col. 1407.

(q) EGINHARTI Annal. ad annos 795, 796, 797, 798, 799.

892.

tot dat zy, in 't jaar agthonderd en een, geheellyk te ondergebragt werden. Met dit jaar eindigde de bloedige Saxifche en Friefche Kryg, die, naar fommiger aantekening, drieëndertig jaaren geduurd hadt (*r*). Doch anderen plaatfen het einde deezes Krygs in het jaar agthonderd en drie (*s*), of agthonderd en vier. Karel voerde een getal van tienduizend Saxers, die ter wederzyde van de Elve woonden, met vrouwen en kinderen, in Frankryk, de landen, welken zy bewoond hadden, aan de *Abodriten*, eene foort van Slaaven, weg-fchenkende (*t*).

XXXIV. Sedert werdt, te *Saltz*, een Koningklyk Paleis, aan de Rivier de Sala in Frankenland gelegen, werwaards zig de wederzydfche Grooten begeven hadden, een Verdrag met de Saxers en Friezen getroffen; van welk ons een Digter, die omtrent het einde der negende eeuw bloeide, de meeste voorwaarden bewaard heeft. Hy spreekt, 't is waar, alleen van een Verdrag met de Saxers; doch men moet agten, dat 'er de Friezen mede in begreepen geweest zyn. Andere geloofwaardige Schryvers (*v*) getuigen, dat zy, in deezen laatften kryg, met de Saxers verbonden geweest waren, en deeze Digter zelf geeft, op andere plaatfen van zyn werk (*w*),
te

(*r*) *Astronomi Vita Ludovici Pii Imp. ad annum 801.*

(*s*) *POËTA SAXO de Gestis Caroli M. Libr. IV. p. 167.*

(*t*) *EGINHARTI Annal. ad annum 804. Ejusdemque Vita Caroli Magni, Cap. VIII. p. 50.*

(*v*) *Annal. Vet. Francor. ad annum 797. in MARTEN. & DURAND. Veter. Monum. Tom. V. col. 906. A.*

(*w*) *POËTA SAXO, Libr. IV. ad annum 806. p. 169. II. & Libr. V. ad annum 814. p. 175. C.*

te kennen, dat de Friezen, zo wel als de Saxers, den Frankischen Ryke, na deezen tyd, onderworpen geweest zyn.

De voorwaarden des Verdrags kwamen hier op uit: „ De Saxers en Friezen beloofden „ den Christelyken Godsdienst te zullen omhelzen, en den Bisfchoppen, die over hen „ gesteld zouden worden, onderdaanig te „ zullen zyn. De Regters of Graaven, die „ de Frankische Koningen onder hen zenden zouden, moesten elk Volk, naar zyne „ Vaderlyke wetten, regeeren. Wyders „ werden zy van het oph brengen van allerlei lasten en schattingen ontheeven, de „ tienden voor de Geestelykheid alleenlyk „ uitgenomen (1). Men gaf of liet hun den „ eer-

(1) Men vindt 'er, ten deezen tyde, onder de Geestelyken, die oordeelden, dat men van de nieuwbekeerden geene tienden moest neemen. Zulk een was de beroemde ALCUINUS of ALBINUS. „ Zyt een Leer- „ aar des Geloofs, geen asperfer van tienden;” schreef hy aan eenen Bisfchop, die onder de Saxers of Friezen, of andere nieuwbekeerden, ging prediken: „ wat „ behoeft men, vervolgt hy, den onweetenden een „ juk op te leggen, welk noch wy, noch onze broeders hebben kunnen draagen? ALCUINI *Epist.* VII. apud MABILLON. *Vet. Anal.* p. 400. Harder draaft hy nog, in eenen Brief aan Koning Karel zelven, niet lang na de bekeeringe der Saxers, geschreeven. „ Uwe „ Godsvrugt overlegge wyslyk, schryft hy, of men „ deezen woesten volken, in het begin huns Geloofs, den last der tienden behoore op te leggen, de „ zelven van huis tot huis invorderende. Hebbet de „ Apostelen ooit tienden gevorderd? - - 't Is waar, „ daar komt vrugt van de tienden. Maar is 't niet beter, die vrugt dan het Geloof te verliezen? Wy, „ die in den Christelyken Godsdienst gebooren en opgevoed zyn, gedooogen naauwlyks, dat al ons goed

„ vet-

„ eernaam van VRYE LUIDEN, en van deez-
 „ den tyd af, schynen de Friezen in 't byzon-
 „ der den naam van *Frye Freefen* gevoerd te
 „ hebben, die, in hunne oude Land-regten en
 „ Kronyken, zo gemeen is (x). „ Eindelyk
 „ werdt vastgetfeld, dat de Saxers en Frie-
 „ zen voortaan als één Volk met de Franken
 „ aangemerkt, en door éenen Koning ge-
 „ regeerd zouden worden (y).” De inhoud
 „ van dit verdrag is te opmerkelyker, om dat
 „ men 'er den oorsprong in ontdekt der me-
 „ nigvuldige verdigtfels, van welken de Frie-
 „ sche Kronyken en oude Landregten vol zyn;
 „ als, dat Koning Karel de Friezen, die hem
 „ Rome hadden helpen winnen, allen vry ver-
 „ klaard, en, schoon zy te vooren naakt en
 „ bloot waren, tot Vry-Heeren of Burg-Hee-
 „ ren van Rome gemaakt heeft (z), en meer
 „ diergelyke fraaije vertellingen, vervat in den
 „ ver-

(x) *Zie de oude Friefche Landregten by SCOTANUS Befchr. van Friefl. bl. 36 en elders.*

(y) *EGINHARTI Vita Carol. M. Cap. VII. p. 48. POÛTA SAXO Libr. IV. ad annum 803. p. 167.*

(z) *Friefche Regten by SCOTANUS Befchr. van Friefl. bl. 40, 54, 56, 58.*

„ vertiend worde. Hoe veel bezwaarlyker moet het
 „ deezen zwakgeloovigen, kinderlyken en vasthou-
 „ denden Luiden vallen? Als hun Geloof wat fterker
 „ is, moet men hun eerst zulke lastige geboden opleg-
 „ gen.” *ALBINI* feu *ALCUINI Epiff. I. apud DU CRES-
 „ NE Tom. II. p. 668.* Doch 't is niet te denken, dat dee-
 „ ze vertoogen veel geholpen zullen hebben. Immers
 „ Pipyn hadt voorheen al, by zekere gelegenheid, aan
 „ Lullus, Bifchop van Ments, gefchreeven: „ Beveel,
 „ uit onzen naam, dat elk, wie hy zy, willig of on-
 „ willig, tienden geeve. *Epiff. PIPPINI inter BONI-
 „ FAC: XCVI. p. 131.*

verdigten open' Brief, den Friezen, zo 't heet, door Karel den Grooten verleend (2). Men stelt, met meer grond, vast, dat Karel, by gelegenheid van het Verdrag, van welk wy spreekten, den Friezen eenige nieuwe Wetten gegeven, of de ouden, welken zy reeds hadden, verschikt en verbeterd heeft (a). Behalve de Landregten, in 't oud Friesch, die men ook voorgeeft, van Karel den Grooten herkomstig te zyn (b), heeft men nog Wetten, in de Latynsche Taale, in welken dikwils van den *Koning* gewaagd wordt (c). Deezen schynen door Koning Karel gegeven te zyn. Doch eenige Friesche * *Wy* * *Sapien-*
tes.
zen, zo als zy geheeten worden, met naame *Willemarus* en *Saxmundus*, hebben 'er eenige Wetten bygevoegd. 't Blykt klaar, dat 'er, in deeze Wetten, opzigt genomen is op den Christelyken Godsdienst, naar het begrip, welk men 'er zig, ten deezen tyde, van maakte: also 'er het doen van dienstwerk, op den dag des Heeren, in verboden wordt (d). Eene Wet is 'er nochtans onder, die vreemd genoeg luidt,

(a) URB. EMMIUS *Rer. Frisic. Dec. I. Libr. V. p. 180.*

(b) Zie SCHOTANUS *ubi supra* bl. 36. enz.

(c) Leg. Frislon. *Tit. III. Leg. 3. & 8. Tit. VII. Leg. 2.*

(d) Leg. Frislon. *Tit. XVIII. Leg. 1.*

(2) Men vindt deezen Brief by WINSEMIUS, III. Boek, fol. 97. by EGGERIK BENINGHA *Historie van Oostfriesl.* bl. 78. *Ediz. Matthei* en by anderen. UBBO EMMIUS heeft erkend, dat hy verdigt was, gelyk ligtelyk, uit den styl en inhoud, te bespeuren is. *Rer. Frisic. Dec. I. Libr. V. p. 182.* Wel drie eeuwen vroeger, heeft MELIS STOKES, een man van oordeel, in zyn' tyd, den inhoud van dien gewaanden Vrybrief gewraakt. *Rymkron.* Inl. bl. 6.

luit, om voor eene Heidensche gehouden te worden: „ Die in eenen Tempel gebroken
 „ is, staat 'er, en iets van 't Heilige geroofd
 „ heeft, wordt aan den zeekant gebragt;
 „ alwaar hem, in het zand, welk de vloed
 „ gewoonlyk bedekt, de ooren gespleeten
 „ worden. Voorts wordt hy ontmand en
 „ den Goden of Heiligen [*Diis*], welker Tem-
 „ pels hy geschonden heeft, opgeofferd
 „ (e).”

Het Verdrag, welk gelegenheid tot het instellen deezer Wetten gaf, was egter, in allen opzigte, den Friezen, niet even voordelig. Zy bleeven, des onaankezen, zo wel als de Saxers, tot na Koning Karels dood, beroofd van het Regt op hun vaderlyk erfgoed; welk hy hun, te vooren, benomen hadt (f). Schoon nu, na 't sluiten van dit verdrag, veele Saxers en Friezen nog ongehoovig bleeven (g), dedden egter de meesten belydenis van den Christelyken Godsdienst. Karel de Groote bediende zig van allerlei middelen, om hen daar toe over te haalen. Die het Evangelie aangenomen hadden, werden met schatten en eerampten begiftigd. De behoeftigen, onder hen, kreegen hun deel aan den overvloed, dien Frankryk uitleverde. De Wyn, aan welken zy, in hun eigen Land, gebrek hadden gehad, werdt hun hier rykelyk toegedronken. De voornaamsten werden met geld en kostbaare kleederen, uit den

(e) Leg. Frifion. *Addit. Vulemar. Tit. XII. Leg. I.*

(f) Zie hier voor, bl. 430.

(g) ALBINI seu ALCUINI *Epist. ad Reg. Carol. apud DE CHESNE Tom. II. p. 668.*

den buit, dien men op den vyand behaald hadt, begiftigd. Kortom kleinen en grooten werden meer van 's Konings goedheid overtuigd, dan zy voorheen zyne strengheid gevreesd hadden (*h*). De Hunnen waren te voren ook al t'eeneemaal onder de magt der Franken gebragt (*i*); zo dat deezen de paalen hunnes gebieds allengskens wyder en wyder uitzetteden.

Doch eer dit alles gebeurd ware, hadt Koning Karel, te Rome, den eernaam van KEIZER aangenomen. Hy hadt, in 't jaar zeventenhonderd negenennegentig, Paus *Leo den III.*, die in den haat der Romeinen vervallen en uit Rome verdreeven was, in den Pauselyken zetel, hersteld (*k*). Ten deezen einde, in 't volgende jaar, zelf binnen Rome gekomen, was hy van al het Volk, Geestelyken en Weereldlyken, met toejuiching ontvangen. Men hadt toen te Rome verscheiden Schoolen van Vreemdelingen (*l*), onder anderen van Franken, Friezen, en Saxers, die, door Karel zelven of door iemand zyner voorzaaten, derwaards gezonden, of, gelyk ook wel gebeurd was, door de Pausen ontbooden (*m*) waren, om zig in de Godgeleerdheid

Karel de
Groote
wordt
Keizer.
799.

800.

(*h*) POËTA SAXO *Libr. IV. ad annum 803. p. 167, 168. Epist. WICMANNI Archiep. Magdeb. inter WIBALDI Epist. CCCCXVI. apud E. MARTEN. & U. DURAND Veter. Morum. Tom. II. col. 580.*

(*i*) *Fragm. Vet. Script. de Gest. Carol. Magni apud DU CHESNE Tom. II. p. 207.*

(*k*) EGINHARTI *Annal. ad annum 799. ALCUINI Epist. IV. apud H. CANISIUM Tom. II. P. I. p. 392.*

(*l*) ANASTAS. *Biblioth. in Leone III. p. 79. [p. 149. Edit. Paris.]*

(*m*) GREGORII MAGNI *Epist. VII. apud DU CHESNE Tom. I. p. 894.*

heid te oefenen. Deezen, met vaandels en baanderollen uitgerust, haalden den Koning in (3), onder 't zingen van geestelyke gezangen (u). De Paus werdt wel haast van de misdaden, welken men hem te last leide, zuiver verklaard: en deeze dienst was eenen anderen waardig. Men vernam, omtrent deezen tyd, te Rome, dat de Keizerlyke waardigheid, in 't Oosten, vernietigd was (o). 't Zy dat veelen IRENE, die toen regeerde, voor geene Keizerin erkennen wilden;

(n) ANASTAS. Biblioth. in Leone III. p. 67. [Edit. Parif. 125.]

(o) Ann. Veter. Franc. apud E. MARTEN. & U. DURAND. Veter. Monum. Tom. V. col. 907.

(3) Veelligt moet men, in deeze inhaaling van Koning Karel, die, onder anderen, door Friesche Schoolieren of Studenten, met vaandels en baanderollen uitgerust, geschiedde, den oorsprong zoeken van het bekend verdigstel der oude Friesche Schryveren, die ons vertellen, „ dat de Friezen, vrywillig naar Rome getrokken, „ Karel den Grooten, den Burgt aldaar hielpen winnen; „ dat de Friesche Vaandrager zyn vaandel op den hoogsten Tooren te Rome plantte; dat die van Staveren „ en die van Jever de wimpels van de muuren lieten „ waaijen, en daarom de Munt en het Stapelregt van „ Koning Karel verkreegen enz.” Zie de *Friesche Regten* by SCHOTANUS *Beschryving van Friesland*, bl. 40, 54. 125. enz. De opstellers deezer regten hebben vermoedelyk iets gehoord van Friezen te Rome, ten tyde van Karel den Grooten, die den Vorst met vaandels en wimpels kwamen inhaalen, en hier uit hebben zy eene gewaande overwinning van Rome verzierd, die van geene Tydgenooten verhaald wordt. Deezen zeggen alleenlyk, dat Karel, met een Leger te Ravenne gekomen, hietzelve, onder zynen Zoon Pipyn, naar het Land van Beneventum zondt, en zelf, alleen zo 't schynt van zynen Hofftoet verzeld, naar Rome trok. *Vide* EGINHARTI *Annales*, ad annum 800.

den; 't zy dat men, ten gevalle van Koning Karel, een gerugt loopen liet, welk geen grond hadt. Immers hy begaf zig, op den Kersdag, in de S. Pieters Kerke, alwaar Paus Leo hem, terwyl hy, voor den Altaar, zyn gebed deedt, eene Keizerlyke Kroon op 't hoofd zettede. Op welk gezigt, al 't Volk uitriep: *Leeven en zege aan den doortugtigen en van God gekroonden Karel, den grooten en vreedzaamten Keizer der Romeinen!* Hierop werd't hy van den Paus, gelyk men, omtrent de oude Roomsche Keizers, te doen plag, plegtiglyk aangebeden, en, met verwerping van den naam *Patricius* (p), AUGUSTUS en KEIZER DER ROMEINEN genoemd (q). De Keizer, hoe zeer met zyne nieuwe waardigheid ingenomen, wilde egter den naam hebben, dat hy 'er niet naar gestaan hadt. Hy gaf voor, dat hy, dien dag, niet ter Kerke gekomen zou zyn, zo hem 's Pausen oogmerk, ook maar eenigszins, bekend ware geweest (r). Nogtans getuigt een Schryver der negende eeuw, met ronde woorden, dat de Paus den Koning, te vooren al, uitdrukkelyk beloofd hadt, dat hy hem de Keizerlyke Kroon op 't hoofd zetten zou, indien de Koning hem tegen zyne vyanden verdedigen wilde (s).

Doch

(p) Zie hier voor, H. 421. Aant. (6).

(q) EGINHARTI Annal. ad annos 800 & 801. ANAST. BIALIOTH. in Leone III. p. 67, 68.

(r) EGINHARTI Vita Caroli Magni, Cap. XXVIII. p. 128.

(s) JOANNIS DIACON. Chronicon, apud MURATOR. Rer. Italic. Script. Tom. I. P. II. p. 312. col. 1.

Doch het ontwarren der staatkundige freeken, die hier onder liepen, niet tot ons oogmerk behoorende, sluiten wy dit Boek, met de verheffing van den Overwinnaar der Saxers en Friezen, stellende het verhaal der zaaken, die ons van nader by betreffen, tot het volgende Boek uit.

A A N W Y Z I N G

Der Bladzyden, in het eerste Deel deezer Historie,
alwaar de gelegenheid eeniger aloude

VOLKEN, LANDEN en PLAATSEN beschreeven wordt.

*De IN- en UITHEEMSCHE VOLKEN en LAN-
DEN, Plaatsen en Steden zyn met eene onderschei-
den' Letter gedrukt.*

<i>ABODRITEN.</i>	Bl. 442	<i>BASTARNEN.</i>	Bl. 267
<i>ADUATIKEN.</i>	41. 149	Baduhenna. (Woud van)	83
<i>ALAAANEN.</i>	269	<i>BATAVIEREN.</i>	12. 14. 295
Albiniana.	237	Batavieren. (Eiland der)	3. 14
<i>ALEMANNEN.</i>	197	Batavieren. (Stad der)	172
<i>AMBLAANEN.</i>	41. 149	Batavodurum.	175
<i>AMBIVARITEN.</i>	44	<i>Bedriakum.</i>	111
<i>ANGLEN.</i>	290	<i>BELGEN en BELGIE.</i>	38, 39
<i>ANGRIVARIEN.</i>	75	<i>BELLOVAKEN.</i>	40
<i>ANZIBARIEN.</i>	98	<i>BETASIEN.</i>	149
<i>AQUITANIE.</i>	38	<i>Bingium.</i>	161
Ardenner-Woud.	367	<i>Bonna.</i>	129
Arenakum.	174	Britten. (Huis te)	70. 292
<i>Argentoratum.</i>	197	<i>BRITTA.</i>	291. 319
<i>ARMORICHEN.</i>	176	<i>Brocomagum.</i>	235
<i>ARVERNEN.</i>	38	<i>BRUKTEREN.</i>	66
<i>Asciburgium.</i>	141	<i>BURGONDIERS.</i>	219. 280
<i>AIREBATEN.</i>	206	<i>CAVIONEN of CHAI-</i>	
<i>ATTUARIEN.</i>	253	<i>BONEN.</i>	219
<i>Augusta Taurinorum.</i>	113	<i>CHAMAVEN.</i>	227. 244
<i>Augustodunum.</i>	235	<i>CHERUSCEN.</i>	12. 60

<i>Colonia Agrippina.</i> Bl. 45.	130	<i>HERMONDUUREN.</i> Bl. 13	
<i>Colonia Trajana.</i>	190	<i>Herfinsch Woud.</i>	15
<i>Colonia Trevirorum.</i>	155	<i>HERULEN.</i>	220
<i>Cruptorix.</i> (Hoeve van)	83	Hoeve van Cruptorix.	83
<i>DACIERS.</i>	186. 271	Hof van Agrippina.	69
<i>Deufone.</i>	264	<i>Juliakum.</i>	241
<i>Dispargum.</i>	284	<i>JUTTEN.</i>	291
<i>Divodurum.</i>	162	<i>KANINEFAATEN.</i>	48
<i>Druzus Dyk.</i>	58	<i>KARAKAATEN.</i>	161
<i>Druzus Graft.</i>	56	<i>Kasteel van Trajanus.</i>	190
<i>EBURONEN.</i>	43	<i>KATTEN.</i>	11. 14
<i>EDUEN.</i>	37	<i>KAUCHEN.</i>	59
<i>Flevo.</i> (Meer)	56	<i>KIMBREN.</i>	6
<i>Flevum.</i> (Rynmond)	59	<i>KONDRUZEN.</i>	43
<i>Flevum.</i> (Sterkte)	81	Korbulo's Graft.	94
<i>FRANKEN.</i>	202. 210	<i>LANGOBARDEN.</i>	324
<i>FRIEZEN.</i>	36	<i>LINGOONEN.</i>	104
<i>GALLIE.</i>	37	<i>Lingoonen.</i> (Stad der)	225
<i>Gelduba.</i>	68	<i>Lugdunum.</i> [Lions.]	105
<i>GEPIDEN.</i>	271	<i>Maguntiakum.</i>	121
<i>GERMAANEN en GER-</i>		<i>MAREZAATEN.</i>	48
<i>MANIE.</i>	2, 3	<i>MARKOMANNEN.</i>	186
<i>GERMANIE.</i> (Neder- of		Markt van Adrianus.	191
<i>Tweede)</i>	81. 128. 258. 409	<i>MARSEN.</i>	79
<i>GERMANIE.</i> (Opper- of		<i>MATTIAKEN.</i>	48
<i>Eerste.)</i>	128. 258.	<i>MEDIOMATRIKEN.</i>	162
<i>GOTHEN.</i>	268	<i>MENAPIERS.</i>	41
<i>Grinnes.</i>	175	<i>Mona.</i> (Eiland)	98
<i>GUGERNEN.</i>	135	<i>MORINEN.</i>	41
<i>Heilig Woud.</i>	120	Nabalía.	181
<i>Helene.</i>	288	<i>NERVIEN.</i>	40
<i>Helium.</i> (Rynmond)	59. 196	<i>NORICUM.</i>	181
<i>HELVETIERS.</i>	38	<i>Novesium.</i>	135

207

Paulinus Pompejus Dyk. Bl. 96	DRIE.	Bl. 242. 380
Prætorium Agrippinæ of Hof	TENKTEREN.	42
van Agrippina. 69	Teutoburg. (Bosch)	66
QUADEN. 247	TEUTONEN.	6
REMEN. 40	Tolbiakum.	167
RHETIE. 161	TONGREN.	108
RHIUSTRI of RUSTIN-	TREVIEN.	43
GERLAND. 440	TRIBOKEN.	161
Rigodulum. 163	TRIKASSINEN.	226
RIPUARIERS. 289	TUBANTEN.	229
Ryn. (Rivier) 4. 59	TURCILINGIERS.	299
SALIERS. 242	UBIEN.	45
SARMAATEN. 264. 269	UZIPEETEN.	42
SAXERS. 218	Vada.	275
Saxers. (Eilanden der) 294	VANGIOONEN.	161
Saxifche Oever. 276	VASKONES.	141
SCLAAVEN. 273	VENETEN of WILTEN.	273
SCLAAVEN. (SORABI-	Vetera.	127
SCHE) 427	Vexontio.	101
Senonen. (Stad der) 236	Vindonifsa.	154
SEQUAANEN. 38	Waal. (Rivier)	4
SIKAMBREN. 44	WANDAALEN.	269
Sirmic. 256	WARNERS.	313
SKYTHEN. 269	WELETABEN of WIL-	
SUESSONEN. 40	ZEN.	432
SUEVEN. 16. 39. 184	WILTEN.	273
SUNICEN. 57	Wiltenburg.	292
TAXANDRIE of TOXAN-	Witlam.	274

PRIVILEGIE.

DE STAATEN VAN HOLLAND EN WESTFRIESLAND doen te weten, alzo ons te kennen is gegeven by PETRUS SCHOUTEN, JAN DE GROOT, GERRIT WARNARS, SAMUEL EN JOHANNES LUCHTMANS, ABRAHAM BLUSSE EN ZOON EN VOLKERT VAN DER PLAATS, Boekverkoopers te Amsterdā, Leyden, Dordrecht en Harlingen.

Dat wylen ISAAC TIRION in den Jaare 1752. van ons was begunstigt met Octroy voor vyftien Jaaren, om alleen en met conclusie van anderen, in zulk een taal en formaat als hy zoude goetvinden, te moogen drukken en uitgeeven: de VADERLANDSCHE HISTORIE, beschreeven door J. WAGENAAR, en welk Privilegie of Octroy in den Jaare 1766. met nog vyftien Jaaren door ons was verlengt geworden, en welke tyd den 10. December 1781. stond te Expireeren, alles breeder Consteerende uit de Copie authentieq, den requeste annex.

Dat de Supplianten van de Weduwe van ISAAC TIRION gekocht hebbende alle de Exemplaren, met het regt van Copy en Privilegie van voorz. Vaderlandsche Historie, de Supplianten dan ook zeer gaarne met gelyk Octroy zouden weezen begunstigt.

Zoo keerden de Supplianten zich met alle eerbiedichheit tot ons, ootmoedig verzoekende, dat het ons behaagen mogte, aan de Supplianten te verleenen, vernieuwing van Octroy en Privilegie, om de voorz. Vaderlandsche Historie, beschreeven door J. WAGENAAR, thans bestaande in een en Twintig Deelen, ten behoeve van de Supplianten, hunne Erven of rechtverkrygende alleen en met uitsluiting van alle anderen wederom voor den tyd van Vyftien Jaaren te verlengen, en daar van aan de Supplianten te verleenen Octroy in forma.

Zoo is 't dat wy de zaake ende het voorz. verzoek overgemerkt hebbende, ende genegen weezende ter bede van de Supplianten uit onze regte Wetenschap, Souveraine Magt, ende Authoriteit dezelve Supplianten, hunne Erven of rechtverkrygende, Geconsenteert, Geaccordeert en Geoctroyeert hebben: Consenteeren, Accordeeren en Octroyeeren hun by deezen, dat zy, geduurende den tyd van nog Vyftien eerst agter een volgende Jaaren, de voorz. Vaderlandsche Historie, beschreeven door J. WAGENAAR, in dier voegen als zulks by de Supplianten is verzogt, en hier vooren uitgedrukt staat, binnen den voorz. onzen Lande alleen zullen mogen drukken, doen drukken, uitgeeven ende verkoopen: verbiedende daaromme allen ende een iegelyken de voorz. Vaderlandsche Historie in 't geheel ofte ten deelen te drukken, naar te drukken, te doen naardrukken, te verhandelen ofte verkoopen, ofte elders naargedrukt binnen denzelven onzen Lande te brengen, uittegeeven ofte te ver-

273

handelen en verkoopen, op verbeurte van alle de naargedrukte, inge-
bragte, verhandelde ofte verkogte Exemplaren, ende een boete van
drie duizend Guldens, daar en boven te verbeuren, te appliceeren,
een derde part voor den Officier die de Calange doen zal, een derde
part voor den Armen der plaatze daar het Casus voorvallen zal, ende
het resterende derde part, voor de Supplianten; ende dit telkens zoo
menigmaal als dezelve zullen werden agterhaald: Alles in dien ver-
stande, dat wy de Supplianten hunne Erven of rechtverkrygende,
met dezen onzen Oefroye, alleen willende gratificeeren, tot verhoed-
ing van hunne schaade, door het nadrukken van de voorz. Vader-
landfche Historie, daar door in geenigen deele verftaan den inhou-
de van dien te autorifceeren ofte te advoneeren, ende veel min de-
zelve onder onze proteftie ende befcherminge eenig meerder Credit,
aanfien ofte Reputatie te geven, nemaar de Supplianten, in cas daarin-
ne iets onbehoorlyks zoude influenceeren, alle het zelve tot hunnen las-
ten zullen gehouden weezen te verantwoorden, tot dien einde wel
exprefelyk begeerende, dat, by aldien zy dezen onzen Oefroye
voor dezelve Vaderlandfche Historie zullen willen ftellen, daar van
geene geabrevieerde ofte gecontraheerde mentie zullen moogen
maaken, nemaar gehouden weezen, hetzelve Oefroy in 't geheel
en zonder eenige omiffie daar voor te drukken, ofte doen drukken,
ende dat zy gehouden zullen zyn een exemplaar van de voorz. Va-
derlandfche Historie, op groot Papier, gebonden en wel gecondi-
tionceert, te brengen in de Bibliotheecq van onse Univerfiteit te Ley-
den, binnen den tyd van zes weeken, na dat zy Supplianten dezelve
Vaderlandfche Historie zullen hebben beginnen uit te geeven, op
een boete van zes honderd Guldens, na expiratie der voorz. zes wee-
ken, by de Supplianten te verbeuren, ten behoeven van de Nederduit-
fche Armen van de plaatzen, alwaar de Supplianten woonen, en
voorts op poene van niet'er daad verftecken te zyn van het effect van
dezen Oefroye; dat ook de Supplianten, fchoon by het ingaan van dit
Oefroy een exemplaar geleeverd hebbende, aan de voorz. onze Bi-
bliotheecq, by zo verre zy, gedurende den tyd van dit Oefroy, dezelve
Vaderlandfche Historie zouden willen herdrukken, met eenige Ob-
fervatien, noten, vermeerderingen, Veranderingen, Correftien, of
anders, hoegenaamt, of ook in een ander Formaat, gehouden zullen
zyn, wederom een ander Exemplaar van dezelve Vaderlandfche His-
torie, geconditionceert als vooren, te brengen, in de voorz. Biblio-
theecq, binnen denzelven tyd en op de boete en pccnaliteyt als voorz.
En ten einde de Supplianten deezen onzen Confente ende Oefroye
moogen genieten als naar behooren, lasten wy allen ende eenen ie-
gelyken dien het aangaan mag, dat zy de Supplianten van den inhou-
de van deezen, doen laaten en gedooogen, rustelyk, vredelyk, ende
volkomentlyk genieten ende gebruiken, cefteerende alle belet ter
contrarie. Gegeeven in den Haage onder onzen grooten Zegele,
hier

hier aan doen hangen, op den 11 January in 't Jaar onzes Heeren en
Zaligmakers Duizend Zeven Honderd Drie en Tagtig.

Aan den Supplianten zyn, neevens dit Oſtroy, ter
hand geſield, by extract Authenticy, Hun Ed.
Groot Mog. Reſolutien van den 28 Juni 1715.
en 30 April 1728, ten einde, om zich daar naar
te reguleeren.

P. v. BLEISWYK.
Ter Ordonnantie van de Staten
C. CLOTTERBOOKE.

Dit Privilegie met het recht van Copy is op den 12. November
1789. in eigendom getransporteerd en overgedragen, aan den
tegenwoordigen Uitgever deezes Werks.

✱

Naa den voorbepaalden Termijn zullen de prijzen weder op den eersten voet gebragt worden.

Het gering aantal Proefdrukken en Proefletterdrukken, blijft op deszelfs gewoonen prijs.

De Plaatcn zijn allen in den besten staat en niet opgesneeden, noch afgedrukt.

AREN D FORKE S J M O N S Z.

Amst. den 20^{den} Jan. 1791.

P O R T R A I T E N
 VAN VERMAARDE
 P E R S O O N A D I E N ,
 Voorkomende en beschreeven in de
 V A D E R L A N D S C H E H I S T O R I E .

D O O R
 J A N W A G E N A A R .

PHILIPS VAN VALOIS, Hertog van Bourgogne, Grave van Vlaanderen, enz. 3de Deel.	Bl. 315
JAN, bygenoemd de Onverzaagde, Hertog van Bourgogne, Grave van Vlaanderen, 3de Deel.	333
PHILIPPUS, bygenoemd de Goede, Hertog van Bourgogne, Brabant, Gelderland &c., Grave van Henegouwen, Holland, Zeeland &c. 3de Deel.	507
CAROLUS, bygenoemd de Stoute, Hertog van Bourgogne, Brabant, Gelderland &c., Grave van Henegouwen, Holland en Zeeland &c. 4de Deel.	97
MARIA VAN VALOIS, Hertoginne van Bourgogne, Brabant, Gelderland &c., Gravinne van Henegouwen, Holland, Zeeland &c. 4de Deel.	163
MAXIMILIAAN de I., Roomsche-Keizer, 4de Deel.	181
PHILIPPUS de Eerste, Koning van Spanjen, Aarts-Hertog van Oostenryk, Hertog van Bourgogne, Brabant &c., Grave van Vlaanderen &c. 4de Deel.	207
KAREL de V., Roomsche-Keizer, Koning van Spanjen, Indiën, Nipels &c. 4de Deel.	479
MARIA VAN OOSTENRYK, Douariere van Hongaryen, Gouvernante der Nederlanden, 5de Deel.	21
PHILIPPUS de II., Koning van Spanjen, Hertog van Oostenryk en Bourgogne, 5de Deel.	337
HENDRIK de II., Koning van Frankryk, 5de Deel.	354
ANTONIUS PERENOT, Kardinaal van Granville, Eerste Aarts-Bischoep van Mechelen, 5te Deel.	359
EMANUEL PHILIBERT, Hertog van Savoyjen, Prince van Piemont &c., Gouverneur der Nederlanden, 6de Deel.	5
MARGARETA VAN OOSTENRYK, Douariere van Savoyjen, Gouvernante der Nederlanden, 6de Deel.	39
FRANCISCUS de II., Koning van Frankryk, 6de Deel.	73
FLORENTS VAN MONTMORENCY, Baron van Leuse en Montigny &c., 6de Deel.	121
DIEDERIK SONOY, Gouverneur van Noordholland &c., 6de Deel.	125
MAXIMILIAAN de II., Roomsche-Keizer, 6de Deel.	207
MAXIMILIAAN, Grave van Boslu, Stadhouder over Holland, Westvriesland en Utrecht, 6de Deel.	229
JOHAN, Marquis van Bergen, Gouverneur van Henegouwen &c. 6de Deel.	245
ANTONY VAN LALAIN, Grave van Hoogstraten, 6de Deel.	289
KAREL de IX., Koning van Frankryk, 6de Deel.	290

WILHEM, Grave van der Mark, Vryheer van Lumey, 6de Deel. Bl. 343

GASPAR DE COLIGNY, Heere van Castilien &c., Admiraal van Vrankryk, 6de Deel. 389

CHRISTOFFEL DE MONDRAGON, Ridder-Heere van Roo &c. 6de Deel. 392

DON FREDERICO VAN TOLEDO, Zoon des Hertogs van Alva, Veld-Overfte voor Haarlem en Alkmaar, 6de Deel. 412

DON LOUIS DE REQUESENS, Gouverneur der Nederlanden, 6de Deel. 454

STANDBEELD van DUC D'ALVA, 6de Deel. 456

WILLEM LODEWYK, Grave van Nasfau, 6de Deel. 471

ELIZABETH, Koninginne van Engeland, Vrankryk en Ierland, 7de Deel. 93

DON JAN VAN OOSTENRYK, Gouverneur der Nederlanden, 7de Deel. 123

JOHANNES CASIMIR, Grave by de Ryn &c., 7de Deel. 166

PHILIPS DE CROY, Hertog van Aarfchot, Prince van Chimai &c., Gouverneur van Vlaanderen, 7de Deel. 172

MATTHIAS de I., Roomsche-Keizer, 7de Deel. 173

FRANCOIS DE LA NOUE, Veld-Overfte der Nederlandfche Staaten, 7de Deel. 224

ALEXANDER FARNESIUS, Gouverneur der Nederlanden, 7de Deel. 233

DON FRANCISCO DE VERDUGO, Gouverneur van Vriesland en Groningen, 7de Deel. 367

FRANCOIS VAN VALOIS, Hertog van Anjou, Alencon, Brabant &c., Grave van Vlaanderen, 7de Deel. 420

ADOLPH, Grave van Meurs, Gouverneur van Gelderland en Utrecht, 7de Deel. 505

HENRIK de III., Koning van Vrankryk en Polen, 8fte Deel. 39

SIXTUS de V., Paus van Romem, 8fte Deel. 283

PIETER ERNST, Grave van Mansveld, Gouverneur der Nederlanden, 8fte Deel. 379

PHILIPS, Grave van Nasfau &c., 8fte Deel. 373

ERNESTUS, Aarts-Hertog van Oostenryk, Gouverneur der Nederlanden, 8fte Deel. 382

DON PEDRO DE GUSMAN, Grave van Fuentes, Gouverneur der Nederlanden, 8fte Deel. 410

WILLEM LODEWYK, Grave van Nasfau, 9de Deel. 21

RUDOLPH de II., Roomsche-Keizer, 9de Deel. 66

LODEWYK GUNTHER, Grave van Nasfau, 9de Deel. 72

GEORGE VAN SOLMS, 9de Deel. 81

ALBERTUS VAN OOSTENRYK, Aarts-Hertog van Oostenryk, Hertog van Bourgogne &c., 9de Deel. 107

PHILIPS, Grave van Hohenlo &c., 9de Deel. 224

JAN VAN NEYEN, Generaal der Order van St. Franciscus, Gezant des Aarts-Hertogs by de Staaten Generaal, 9de Deel. 216

MARIA DE MEDICIS, Koningin van Vrankryk, 9de Deel. 276

HENDRIK de IV., Koning van Vrankryk, 9de Deel. 413

PHILIPS GUILLAUME, Prince van Oranje, Grave van Nasfau, 9de Deel. 456

ERNESTUS CASIMIR, Grave van Nasfau, 10de Deel. 408

CHRISTIAAN de IV., Koning van Denemarken &c. 10de Deel. 427

Te *A M S T E R D A M*,
 Bij *N. T. G R A V I U S*.
 In de Graveftraat, agter de Nieuwe Kerk.

4
577

B Y V O E G S E L
T O T D E
Z E S D E U I T G A V E
D E R
P O U R T R A I T E N ,
V A N
V E R M A A R D E P E R S O O N A A D I Ë N ,
Dienende tot Opheldering der
V A D E R L A N D S C H E H I S T O R I E ,
D O O R
J A N W A G E N A A R .

V R O U W E M A R I A V A N U T R E C H T ,
Echtgenoot van
M R . J O H A N V A N O L D E N B A R N E V E L D ,
Advocaat van Holland.
Naar 't Echte Schildery van *Mireveld van 1615* betuften-
de by den Heer *Jeronimo de Bosch*, te plaatzen in de Va-
derl. Historie X Deel. bl 474

R E I N O U D D E I I I . V A N B R E D E R O D E ,
Uit de Graven van Holland,
R I D D E R V A N ' T G U L D E V L I E S , enz.
Naar het Origineel Schildery by den Hoog Ed.
Welgeb. Heer, Jonker *Hendrik Lodewyk Pieter*
van Brederode, te Amsterdam. . . . V. ——— 225

NB. Het voorheen uitgegeven *Portrait van René*
de Chalou, Graaf van Nassau enz. enz. V. ——— 270

Van deezzen, en de voorige VI Uitgaaven, zyn, men die zette
van de Liefhebberzen van fraaye Prent-Konst, eenige Proef-
drukkengemaakt op Rojaal Quarto; van welke Verzamelin-
gen nog eenige Compleete Exemplaaeren te bekoomen zyn.

T E A M S T E R D A M ,
By **A. VAN DER KROE** en **ANTH. CAPEL**,
op den Dam, by de Beursstraat.

REINOUD VAN BREDERODE,
de III. van die Naam.

Graaf, gehooren uit de Graven van Holland, Souverain
Heer van *Pianen en Aneyde*, Erfburggraaf van *Ut-
recht*, Baron van *Havincourt*, Heer van *Schoorel*,
Camp, *Cloetingen*, *Noordeloos*, *Haasten*, *Her-
wynen*, *Hello*, de *Landen van Voshol*, *Nyvelt*
Etc. Ridder en Deken van de *ordre des Gul-
den Vlies*, werkeijke Raad en Camerheer
van zyne Keizerlyke Majesteit *Carel*
de *Vyfde*, *Oppershoudvester* van
Holland, Etc. Etc. Etc.

Het Geslacht van BREDERODE stamt af van eenen SIEFRIED
of SICCO, jongste Zoon van ARNOUD, derde Graaf van HOL-
LAND: Hy ontleende; zo men verhaalt, den Tytel van Heer
van Brederode, uit de *Biederoden*, dat is, *milde gift*, waar
mede hem zyn Vader, in den *Alblasterwaard*, tot een Erf-
deel, beschonken had. — Zie OUDENHOVEN *Beschryving*
van Zuidholland, bl 295 REINOUD de III, bovengenoemd,
was de XX Heer van Brederode, en door zyn huwlyk met
de Dochter van den Graaf van der Marck, vermaagschapt
aan Keizer Karel den V, wien hy, als zynde een kloekmoed-
dig man en vol vuur, in den Oorlog diende. In 't Jaar 1542
verscheen hy, ter *Dagvaarte* van Holland, eerst te Am-
sterdam en daar na in den Haag, en bragt vervolgens, het
schriftlyk bescheid aan de *Landvoogdesse* te *Brusfel*. *Vadert.*
Historie, V Deel, bl. 225—229 Hy overleed den 25 Sep-
tember des Jaars 1556, oud zynde 63 jaaren, en werd te
Piane begraven Zyn Oudste Zoon HENRIK, was, daar na,
het *hoofd der Verbonden Edelen*.

VROUWE MARIA VAN UTRECHT,

Echtgenootte van 's Lands Advokaat,

MR. JOHAN VAN OLDELBARNEVELD.

Volgens een Echt Geslagt Register, berustende onder
eene aanzienlyke Familië te Delft, was gezegde Vrouwe
MARIA VAN UTRECHT, de Dochter van Heer JAN
JACOBSZ VAN UTRECHT, in leeven Dykgraaf van *Delfland*,
in wettig huwlyk geteeld, by MARIA STORM VAN WENA,
welkers Vader Heer *Jan Roo Storm van Wena*, tot den Jaare
1536, insgelyk Dykgraaf van *Delfland* geweest is. Zie de
Bylaagen tot Endeldyk, *Hofdicht*, door W. VAN DER POT, bl.
113 & *Seqq.* In de *Vadert. Hist.* van WAGENAAR, X Deel,
bl. 474. komt zy voor, als eene *lineekende Moeder*.